This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Stanford University Libraries
36105012825282

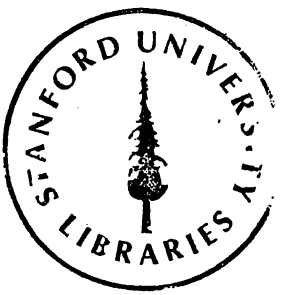

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

DRUGI TEČAJ.

VREJEVAL IN IZDAJAL

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

6707

855

K.K. GYMNASIUM LAIBACH

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1890.

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAR 1 3 1970

BX806
S58R5
v.2-
1890

Digitized by Google

OBSEG

II. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA."

Filozofija, politika.

	Stran
Vera in ljubezen	
Kaj hočemo reči?	1
Vera pred ljubeznijo	4
Kako prevladuje verski princip v posameznem človeku in v narodih	6
Prihodna cerkev ljubezni. Krščanstvo masonsko	140
Ni mogoča edinost v hotenji in delovanji brez edinosti v nazorih	142
Kako je tudi vernim Slovencem nemogoče skupno za narod delovati z brezverci tudi slovenskimi	145
Ne ostaja nam tedaj drugega nego ločiti se od liberalcev ter postaviti se na čisto katoliško stališče	149
Kratko pojasnjenje socijalnega vprašanja s posebnim ozirom na Slovence.	
1. Ima tudi slovenski narod socijalno vprašanje?	9
2. Kako nujna je rešitev socijalnega vprašanja	9
3 Kako važno je znanje gospodarskih načel	10
I. V čem obstoji socijalno vprašanje?	10
II. Rešitev socijalnega vprašanja	15
Smejo tudi duhovni politikovati? — In celó kaplani?!	36
Kaj pravi o tem sv pismo?	37
Kdo je „πολίτης"?	89
Tudi duhovni so državljani. Sposobni za politiko so tudi kaplani	40
Kaj pa pravi sv. cerkev h kaplanski politiki?	42
Pisma brezvercu o najvažnišiih filozofijskih in verskih vprašanjih:	
I. Teženje po spoznanji resnice. Darwinizem	46
II. Dalje o darwinizmu. Živenjski princip. Človek pa opica. Govor	49
III. Večnost Bivanje nadsvetnega osobnega Boga. Atomi	162
IV. Nazor novodobne šole o početku sveta. Pojem večnosti. Nadaljni razlogi za bivanje Boga	295
V. Čin stvarjenja pa nepremenljivost Božia	417

Digitized by Google

Str.
Katoliški škofje pa politika 12
Naši škofje o ljudski šoli — pred dva in štirideseti-
mi leti. 132
Katoliška cerkev pa politiško strankarstvo 135
Naši realisti pa realizem
Vvod 257
Realizem — iz česa se izvaja in kaj je 258
Tudi umetnik mora biti realist 158
Glavna točka, v kateri se ločimo od novih realistov . 260
Realisti, ki niso realisti 263
Tuji glasovi o realizmu 263
Kar je Schopenhauerjev pesimizem v filozofiji, to je
novejši realizem v umetnosti 368
Slovenski realist dr. Ivan Tavčar 369
Nevkrotljiva sila spolne ljubezni in drugih strasti. . 373
Dr. Tavčar je fatalist 374
Dr. Tavčarjev pesimizem, komunizem, njegove blas-
femije 375
Dr. Tavčarjevo krščanstvo 380
Dr. Tavčarjevi duhovni 382
Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina
Commedia.“ 53,168
Narodno prvaštvo.
1. Kako naravno je človeku pokoriti se viši oblasti . 166
2. Ljudski tribuni 267
3. Narodni prvaki 269
4. Lastnosti, katere morajo imeti narodni prvaki . . 270
5 Ali imajo slovenski liberalci lastnosti, ki sposa-
bljajo za narodno prvaštvo? 272
Katoliški duhoven pa volitve 275
Socijalistični skrajni nazori o ženstvu 302 386
Politična zrelost 393
Prvi pogoj politični zrelosti je načelnost 396
Naš „Slovenec“ 399
Poslušajmo škofe! Katoliški shod! 401
Nekaj o glasbi sploh 422

Vzgoja in šolstvo.

Slovenski kotoliški shod!
Šola 24
Država pa šola 27
Država -- slaba odgojiteljica 28
Uniforma v državni šoli 31
Državna šola pa politika 33
Kaj priča zgodovina? Angleška bodi nam v zgled . 35

Digitized by Google

Stran

129 Naši škofije o ljudski šoli pred dva in štiridesetimi leti. 132
Ljudska šola pa ljudski učitelji . 152
132 V katerem duhu se izobražajo ljudski učitelji . . . 154
135 Spet ljudska šola 283
Kako slovenski „zavezni“ učitelji pišejo in mislijo . 285
257 „Napredek“ naših učiteljskih zaveznikov 287
258 Katere liste berejo učiteljski zavezniki. katere nazo-
158 re imajo o duhovnikih 290
260 Dve besedi za sklep. Reakcija! 292
263 Dr. A. Lindner 403
263

Slovstvo, polemika.

368
369 „Narodne pesni koroških Slovencev“ I. Scheinigg . . . 108
373 Apologetični razgovori ali pot do resnice, dr. F. Lampe . 112
374 „Slovanskemu Svetu“ 120
Jezuiti — latinizatorji!? 197
375 Nekaj o najnovejšem „realizmu“ v slovenskem slovstvu:
380 I. A. Aškerc: Balade in romance 231
382 II. Še en vzgled mlado slovenskega „realizma.“ „Bela ru-
ta . bel denar“ 240
3,168 Sveti Pavel razlaga razna politiška in
nepolitiška vprašanja.
166 I. Kak list bi sv Pavel vrejeval v naših časih? Sv.
267 Pavel — sotrudnik „Rimskega Katolika“ . . . 71
269 II. Sv. Pavla XIV. poglavje I. Kor. ali o jeziku
270 sploh in o liturgičnem jeziku posebe 73
III. Polemika sv. Pavla 321
272 „W sprawie ruskiej“ 457
275 „Zvonovim“ leposlovcem 464
286
93
96
99
01
02

Listek.

Akademija 19. veka. Iz spominskih zapiskov
slovenskega vseučiliščnika 85, 337
Ahasverus, večni jud. Stara povest v no-
vi obliki.
I. poglavje: Kako je prišel Ahasverus prvič na
Slovensko, pa moral od tod bežati 91
II. poglavje: Ahasverus pride drugič na Sloven-
sko. Slovenci so sicer napredovali v marsičem,
najde pa, da ne znajo še špekulirati 220
Jožefinovec ali gospod Luka od Volkov . . . 86
Kake sitnosti je imel tiste čase ko-
misar Geravs 102
Metamorfoze Mateja Krišpina iz
pruskega kraljestva 226

Digitized by Google

Stran
Iz dnevnika Štefana Hodulje 328
„Brus“ 343
Iz Gorice na Dunaj. 447

Spisi različne vsebine.

Črtice o ruski cerkvi 63, 179
Ruski liberalec 81
Mistr Jan Hus — Češti bratři — Njih novodobni častivci 203
Prvi kristijani v Rusiji 211
„Narodni divadlo“ v Pragi 215
Aksakov — Solovjev o ruski cerkvi. . 313
Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim 353
Podoba Matere Božje v Kazanski stolnici 414

Raznoterosti.

O časopisji 117
O tisku protikatoliškem 119
„Monatsschrift für christliche Socialreform“. 242
Liberalizem pripravlja pot socijalizmu — v šoli . . 244
Jezuitska odgoja 245
Framasonski recept 146
Izhodna in zapadna cerkev 246
Opšti Imovinski Zakonik za knjaževinu Crnu Goru . 249
Profesor leidenske univerze o sv. Tomažu Akvinskem 251
Amara Pellegrina rimska dopisovalka dr. Beyschlaga v Hali 251
Naše telo in mi 253, 348
Katoliške šole v Bolgariji 347
Češki glas o „Rimskem Katoliku“ 350
Zaupnice 124, 351
Aškerčev naj noveji umotvor: Firdûzi in derviš . . 469
Razpis in poziv 471

Digitized by Google

VERA IN LJUBEZEN.

Kaj hočemo reči?

Seme liberalizma se je mej avstrijske narode zasejalo vže za dobe Jožefa II. Le reakcija, ki se je pričela koj po smrti nesrečnega cesarja, je zavirala popolen razvoj liberalnih kali, ki so začele tako krepko poganjati vže zadnjih let Jožefove vlade. Toda reakcija je bila le polovičarska, navidezna; prirezovala je le venanje izrastke, da bi prepovedano drevo ne zrastlo previsoko, a drevesa samega s koreniko izruti ni mogla, ni umela. Nastopila je v Avstriji šestdesetletna doba, v kateri je pod birokratiško šablono postavnega krščanstva strup liberalizma avstrijskim narodom razjedal duha in srce. Še le v revoluciji leta 1848 so našle besne sile oduška, in plamen, ki je toliko časa divjal po drobji narodov, je bruhnil na dan.

Leto 1848 je za Avstrijo epohalno. Od tega leta so se začela nasprotja, ki jih je liberalen absolutizem vcepil avstrijskim narodom, javljati na zvenaj; elementi, toliko časa nenaravno združeni, so se jeli ločiti, pa tudi svoje različnosti se zavedati. Stopili ste v javno življenje dve stranki: konservativna ali katoliška in liberalna. Vstavna svoboda, katero je leto 1848 narodom priborilo, je zagotovila strankama obstanek in prost razvoj. Konkordat je obetal katoliškemu življu stalno zmago nad liberalnim. Toda posrečilo se je liberalcem izpodmakniti konservativcem tla; polastivši se vladanja so potom postavodajstva svoje gospodstvo razširili od najviših do najnižih krogov avstrijskega prebivavstva. Desetletna doba Taaffe-jevega ministerstva ni liberalizma v ničemer zavirala. Za Taaffe-jeve dobe avstrijski liberalizem le čedalje bolj dozoreva in nam od dne do dne jasnejše kaže, kam bo privedel Avstrijo, ako prepustimo njeno vsodo še nadalje vodstvu njegovemu. Liberalizem, ako

Digitized by Google

mu damo, da se do skrajnih mej razvije, pomeni za Avstrijo — pogin. Za iste Taaffe-jeve dobe so se začele oči odpirati avstrijskim katoličanom, ki so se žalibog iz začetka dali slepiti liberalnim frazam in so vsled tega dosti zanemarili. Katoličani vvidevajo čedalje bolj da z liberalizmom ne more skupno postopati nihče, kdor hoče rešiti: prvič vero katoliško, drugič Avstrijo.

Ločevanje se je pričelo z nova. Katoličani se zavedavajo svoje načelne različnosti od liberalcev. Ne le v desnici državnega zbora, v kateri ima avstrijski konservatizem svojo zaslombo, prodira čedalje bolj in obveljuje ideja katoliška, ampak načelnostni boj se je zanesel vže po vseh pokrajinah avstrijskih ter se čedalje bolj razširja na vse stroke javnega delovanja.

Načelnostna različnost se poostruje in širi se vedno bolj prepad, ki nespravljivo ločuje od ene strani katoliško idejo z avstrijsko, od druge liberalno s proti-avstrijsko.

Vpraša se le, kdo bo zmagal. Kdor bo zmagal, bo gospodoval v Avstriji; gospodstvo katoliškega načela bo Avstrijo rešilo, gospodstvo načela liberalnega jo bo pokopalo.

V tem boji gre tedaj za življenje in smrt mej katoličani in liberalci. Liberalci dobro vedo, da to smrt jim je vstani prizadeti le katoliška ideja, načelo. Le ako to katoličane druži in prešinja, so nezmagljivi. Zatorej bi se ravno tega hoteli izogniti. Čim bolj torej katoličani povdarjajo svoje načelo, hoté mu priboriti priznanje v javnem življenji, tem bolj jih liberalci tolažijo: Vera ni v nevarnosti!

Pa ni še zadosti. Liberalec vé dobro, kako veljavno je katoličanu sv. pismo. Ker tedaj ta vtrjuje svojo vero iz sv. pisma, hoče liberalec z istim sv. pismom katoličanu iz rok izviti orožje — vere, in si ga narediti neškodljivega. On najde v sv. pismu poleg vere tudi ljubezen; in sicer ljubezen, o kateri apostelj piše, da je mej tremi najviša. Zatorej pa priporoča odločnim zagovornikom krščanskega načela — ljubezen, in sicer krščansko ljubezen. In kdorkoli se predrzne črhniti le besedico proti liberalnim naukom, glejte — pregrešil se je proti krščanski ljubezni, nima več duha Kristusovega, je heretik!

In žalibog, da klic po krščanski ljubezni, ki se tako

Digitized by Google

krepko glasi od liberalne strani, najde prevečkrat pri katoličanih odmeva; ta klic je, ki jemlje katoličanom sapo, da ne le molče prenašajo najnesramniša skrunjenja katoliških načel, ampak se celo z liberalci zaganjajo v tiste, ki ne nehajo razkrivati ter zavračati liberalne napade na katoliško vero.

Sploh imamo zdaj v Avstriji dobo miru in sprave. Povsod se izraža želja, da bi se nasprotja, ki stopajo na dan mej „starimi“ in „mladimi“, mej konservativci in mej liberalci, mej desnico in levico mirnim potom poravnala ter da bi se potem na podlagi sprave skupno delovalo za provspeh Avstrije. Toda vidi, ali vsaj sluti se povsod, da se vsa nasprotja, vse razlike zvajajo na dve konečni, vse druge obsegajoči nasprotji, kateri nahajati svoj izraz v načelu katoliškem in načelu liberalnem. O tem se žuga razbiti lepo delo miru in sprave.

Zatorej pa: proč z nesrečnim načelom! Prva, nad vse drugo bodi ljubezen; ona združuj katoličana in liberalca; vera vgani se ljubezni!

Sovražnik Avstrije, izdajavec Slovenije bo kmalu tisti, ki se še predrzne povdarjati katoliško stališče, ki se upa javno trditi, da biva pri nas resnično tudi liberalizem. Pravi domoljub je le tisti, ki k vsemu molči, ki hvaležno sprejme vse, kar se mu predstavi v narodnem jeziku, tisti, ki izmej stare trojice: vera, upanje ljubezen, ne pozna nego tretjo — ljubezen!

Da, človek bi skoro ne vedel, da se pri nas toliko let širi razkolništvo, husitstvo, schopenhauerjanstvo, ko bi ne bilo našega lista. A ravno z nevstrašenim očitanjem in pobijanjem teh zmot smo si nakopali lepe pridevke nestrpnih zelotov, verskih fanatikov, ki bi radi zažigali grmade vsem, ki ne prisegajo v naše nazore! . . .

Pritožili bi se tudi o tistih katoličanih, ki nas puščajo tako osamljene, ki niso še imeli niti ene besede za nas, ne gorke, ne mrzle. Takim navadno ne vgaja „način“, zatorej — strašna posledica za katoliško vest! — zatorej družimo se rajši z liberalci!

Premišljevaje te razmere smo se nehotoma večkrat vprašali, ali sploh še kaj pomeni beseda „vera“. In vzeli

Digitized by Google

smo v roko sv. pismo, ali je res sv. Duh v 19. veku izbrisal iz njega vero in na dotična mesta postavil povsod le „ljubezen.“

Ne, našli smo vedno še zapisano: R e s n i c a vas bo rešila. Ta resnica je naša vera.

Komur ljubo, naj se le še dalje ziblje v sladkih sanjah, da mu bo mir in sprava z liberalci prinesla zlato Slovenijo. . . . Nam pa naj ne zameri, ako nočemo ž njim deliti takih sanj. . . .

Ne, mi bomo n a d v s e visoko držali zastavo katoliškega načela. Kdor hoče v to priseči, mu podajemo roke v spravo, v skupno delovanje. Na podlagi katoliškega načela se hočemo objeti, ljubiti. Kdor tega načela ne priznava, ne išči zveze z nami, on je naš nasprotnik.

Ali in kako se imajo pa tudi taki nasprotniki ljubiti, ni treba, da nas bo kdo podučeval; to nahajamo sami dovolj pojasnjeno v isti veri, katera nam je in nam bo edina.

Ta vera — p r v a, ljubezen — d r u g a.

Vera pred ljubeznijo.

Vera znači neko spoznanje; zato se imenuje vera tudi luč, namreč duševna. Spoznanje je pa dvojno, naravno in čeznaravno. Prvega princip je človeški razum; poslednjega pa Bog sam. V prvem slučaji pravimo, da spoznamo, ker razumemo, v drugem pa, ker nam je Bog razodel. Vsekaker je pa vera kot spoznanje predmet in zadeva razuma.

Ljubezen izhaja iz volje, in se po volji dejstvuje — vkoliker namreč govorimo o ljubezni prostih bitij. Ljubezen namreč teži bistveno po zedinjenji; teženja si pa ne moremo misliti brez poželjnosti ali hotnosti, poželjivna zmožnost v človeku pa je volja.

Toda mej razumom in voljo ter isto tako mej spoznanjem in hotenjem biva neko razmerje ali boljše vzročnost, ki je vtemeljena v naravi razumnega bitja. Po naravnem zakonu deluje prej razum, za njim in po njem se ravna volja; prvo se vrši spoznanje, za tem še le hotenje. Sploh ne more človek ničesar človeški t. j. kot razumno bitje

Digitized by Google

poželeti ali hoteti, česar ni prej spoznal. „Ignoti nulla cupido". Vsled tega zavzema tudi ljubezen, kot čin razumnega poželenja, v duševnem življenji svoje mesto za spoznanjem.

Vera je čeznaravno spoznanje. Kaker se mora tedaj v naravnem življenji, preden se ljubi, da ne bo ljubezen živinska, spoznati predmet ljubezni, tako mora tudi v življenji krščanskem vera povsod volji naprej svetiti ter ljubezen voditi.

V istem zmislu nam razmerje mej vero in ljubeznijo pojasnjuje sv. Tomaž: Na dvojen način se moremo z Bogom zediniti. Prvi se nanaša na dobrote naravne . . . Drugi na dosego večnega zveličanja . . . Za to poslednje nas pa sposablja ljubezen, s katero ljubi razumna stvar Boga. Ker se pa ne more ničesar ljubiti, če se ni spoznalo, zato se zahteva za ljubezen prej spoznanje Boga. In ker je to nad naravo, se prej zahteva vera, katere predmet so reči, ki se ne vidijo. [1]) Zatorej opomina sv. pismo: „Vi, ki se bojite Boga, verujte vanj." [2]) Kako se ga bom bal, [3]) ako ga nisem prej spoznal? Spoznanje je pa iz vere: tedaj vera p r e d strahom, pred ljubeznijo.

Nič drugače ne uči sv. pismo. To se dá jasno izvajati iz besed Pavlovih: P r a v i č n i p a i z v e r e ž i v i. [4]) „Živeti" pomeni isto kar delati, delati se pa ne more brez hotenja; in ker izvira ljubezen pri človeku, kot razumnem bitji, iz hotenja, mora tudi hotenje, s katerim ljubimo, biti iz vere. Vera je tedaj podlaga, na kateri se vzdiga ljubezen, je korenika, iz katere se poraja. In kaker je pri drevesu, da more rasti, pred vsem neobhodno potrebna korenika, tako tudi vera v krščanskem življenji in ljubezni. Iz vere se dviga proti nebu ljubezen. Kdor pa postavlja za podlago ljubezen in na to še le vero, je isto, kaker bi temelj hiši začel zidati v zrak, da bo potem sè streho končal od zdolej.

Potemtakem se krščanska ljubezen nikaker in nikdar ne dá ločiti od vere; dalje je vera podlaga in početni pogoj krščanski ljubezni. Vera sicer lehko stoji brez krščanske

[1]) D. Thomae Aq. I. Cor. — [2]) Eccl. XI. 8. — [3]) Govor je tu o strahu otroškem, „timor filialis", ki izvira iz ljubezni in se ne da od nje ločiti. — [4]) Rim. I. 17.

Digitized by Google

ljubezni, a ta se brez vere ne dá niti misliti, kaker ne hiša brez temelja. Kdor se tedaj zatajivši vero ponaša s krščansko ljubeznijo, govori nezmisel. Isto tako nima krščanske ljubezni, kdor stoji na stališči teoretično-verske strpnosti hoteč spajati vero in nevero; nič namreč ne nasprotuje bolj katoliški veri kaker tako stališče. Vera katoliška je ali cela ali je sploh ni, kaker resnica in Bog; ona izključuje nevero tako popolnoma, da ni absolutno ničesar, kar bi obe edinilo, posrejevalo.

Govorimo pa tu — da povdarimo še enkrat — le o ljubezni krščanski; ker da je brez vere mogoča mej ljudmi druga ljubezen, ki se pa od krščanske ljubezni razlikuje po početku in smotru, nočemo s tem tajiti. O ti bomo imeli še priliko govoriti.

Kako prevladuje verski princip v posameznem človeku in v narodih.

Človek je razumna žival. Kar ga tedaj vrstno razločuje od drugih živali, je razumnost. Razumnost pa naganja duh, da teži po spoznanji vzročnosti. Zakaj? — v tem vprašanji je izraženo razumnostno teženje. Prehaja pa razum od nižih do viših vzrokov in ne miruje, dokler ni dospel do najvišega. Teženje po najvišem je razumni duši tako naravno kaker težnost telesu. Kaker sili telo vsled težnostnega zakona proti središču zemlje in prej ne miruje, dokler ni našlo svojega težišča, tako sili razumno bitje k prvemu početku vse vzročnosti, ki ga imenujemo Boga; v tem še le dobi svoje težišče in vteho. Ako si ni človek rešil vprašanja o najvišem ter si vredil razmerja nasproti Bogu, ne bo imel miru.

Razmerje mej človekom in Bogom določuje in vrejuje vera. Potemtakem je vera človeku tako naravna kaker razumnost, ter se je ne more nič manj znebiti kaker razumnosti. Seveda si lehko izbere mej dvojim: ali veruje v pravega Boga, ali pa, zavrgši tega, si išče vravnati svoje razmerje nasproti neskončnosti kako drugače. Pojem „nevera“ je le relativen t. j. kdor ne veruje v pravega Boga, veruje

Digitized by Google

pa drugače v neskončnost; vedno pa veruje nekaj t. j. hotè ali nehotè priznava svojo odvisnost od najvišega, absolutnega vzroka. Versko vprašanje plava vedno na površji v človeški duši. Svoje delovanje in življenje motruje človek v žaru, ki mu prihaja od neskončnosti, od najvišega principa; kar misli delati ali kar je vže delal, skuša spraviti v soglasje z najvišim principom. Človeku je vže naravno, da si stvarja tudi vero tako, kaker živi, da razumnostno opraviči svoje delovanje nasproti neskončnemu vzroku. Kdor živi kaker živina, čuti v sebi nevtešljivo potrebo dokazati tudi z razumom da je materija večna in da ne biva nad svetom duhovno bitje, ki bi bilo početnik nravstvenega, nadčutnega reda. Praktičnemu materijalistu je Darwinova teorija nad vse dobro došla. Zakaj? Zato ker mu obeta razumnostno določiti razmerje do najvišega vzroka tako, kaker si morejo vsi materijalisti le želeti. In zadnji trn iz vesti materijalista bi izdrl, ako bi na vse strani evidentno dokazal, da ni in ne more biti nadčutnega bitja.

Teženje po sporazmerjenji življenja z najvišim principom, recimo: versko teženje se pa javlja ne le v duševnem življenji posameznih ljudi, ampak nič manj tudi v zgodovini narodov in vesoljnega človeštva. Največe vojske in prevrati v življenji narodov so nastali iz premembe ali različenja verskih nazorov; od druge strani se pa pri vvajanji novega reda ali pri vtemeljevanji novih odnošajev skuša pred vsem določiti razmerje nasproti najvišemu bitju in njegovim zakonom. Vemo pač, koliko viharjev je provzročila verska novotarija 16. veka, in ko so se ti viharji polegli, so se v vestfalskem miru prenovljene razmere potrdile in zapečatile: v imenu Najsvetejše Trojice. Da je veliko gibanje francoske revolucije izviralo iz tajenja osobnega Boga in vsake čeznaravnosti, kaže najboljše odstranjenje vsakega bogoslužja in javno obožanje človeške pameti, v katerem je revolucija dosegla svoj vrhunec. A ravno tako so evropski velemogotci po tolikem prelivanji krvi prišli do spoznanja, da treba pred vsem spet določiti razmerje do Boga in njegove večne postave, katero je revolucija zmedla; zavezali so se v sveto alijanco, katere osnovni zakon je vera v Boga stvarnika in početnika nravstvenega reda. Tudi osnovna postava vsake

Digitized by Google

države določuje na čelu razmerje državljanov nasproti Bogu, tedaj versko vprašanje. In ni je pač države, dasi so njeni gospodovavci še tako brezbožni, ki bi se drznila svojemu zakoniku na čelo postaviti: brezboštvo.

Versko vprašanje je torej najviše, a ob enem tudi najniže, ker kaker vse obsega, tako vse zasega; iz njega vse izhaja, se vse rešuje in določuje, a nanje se tudi vse zvaja kot na najviši, vse odločujoči princip: v njem se, kaker v Bogu, giblje in biva vse človeško mišljenje in delovanje.

Da se more torej narod mirno razvijati ter stalno napredovati, da ne trati svojih moči za sanjarska podjetja, ampak jih porablja in zbira v smotre, kateri so, dasi idealni, vender dosegljivi, se mu mora pred vsem jasno določiti razmerje do Boga, z drugo besedo: mora se narod podučevati o resnicah, ki zadevajo vero, vzgajati se ga mora versko-načelno. Tem krepkejši bo narod, tem bolj vtrjen na poti k pravemu napredku, čim bolj je njegovo mišljenje in življenje prešinjeno od najviših načel, katere imenuje katoličan verske resnice. Ako pa omahujejo narodovi voditelji in vzgojitelji v slovstvu in v javnem delovanji mej raznimi naziranji, mej krščanstvom in liberalstvom, mej materijalizmom in idealizmom, bo tudi narodovo mišljenje negotovo, omahljivo in breznačelno, zatorej življenje njegovo brezznačajno. Seveda ne ostane narod v stanu načelne negotovosti nikdar dolgo, ampak prej ali kasnej se vrže v naročje ali katoliški resnici ali skepticizmu, ki ga pelje v duševni nihilizem.

Kako lehko je pa narodu, kakeršen je slovenski, narodu, ki je od cerkve podučen in vzgojen v katoliški resnici, ohraniti katoliško naziranje ter ga na podlagi tega povzdigniti. A ravno zarad tega bi se tem bolj proti takemu narodu pregrešili tisti, ki bi ga ali izneverili katoliškemu načelu, ali pa, hoteč katoliško načelo spajati z liberalnim, pahnili v duševno negotovost in breznačelnost, ki je smrt vsakega napredka.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Kratko pojasnjenje socijalnega vprašanja

s posebnim ozirom na Slovence.

Spisal dr. L.

„Naši politični zdravniki ozdravljajo male rane, poglavitnega zla pa se nič ne dotaknejo; veliko več z odlaganjem in z napačnimi zdravili bolezen le shujšujejo in mordu celò neozdravljivo napravljajo.“

A. Slomšek IV. str. 205.

Vvod.

1. — Ima tudi slovenski narod socijalno vprašanje?

Res je, da nimamo tolikega, od socijalistov tako razkričanega prepada mej kapitalisti in nemaniči; saj nimamo velikih milijonarjev. Vender lehko sprevidi vsakdo, ki opazuje naše gospodarske razmere, da je ravno zarad tega za Slovence nevarnost narodovega pogina tem veča, ker mu preti iz vedno rastočega vboštva hlapčestvo pod jarmom tujega bogatina. Poglejmo malo razmere naših mestnih prebivavcev. Ali ni vže sedaj slovensko ljudstvo zastopano veči del le v tako zvanih nižih stanovih, ter služi tujcu? Tudi ne tiči socijalna beda sedanjega časa v obstanku imovitih kapitalistov, nego le v velikem številu nemaničev. Ako so druge gospodarske razmere dobre, morejo kapitalisti narodu le koristiti, kar bomo pozneje dokazali.

2. — Kako nujna je rešitev socijalnega vprašanja.

Da so dandanes gospodarske preosnove potrebne, sprevidi vsak, ki pozna gmotno stanje raznih stanov v Avstriji, v Evropi. Skoraj v vseh političnih zborih se iščejo sredstva za zboljšanje blagostanja. Zgodovina gospodarskega stanja nam kaže, da ima gmotni propad avstrijskih narodov svoj prvi izvir in začetek v prevratu leta 1848. Vender ne bode

Digitized by Google

zarad tega nihče trdil, da bi nas mogle sedaj stare cehe, robostvo ali pa zadruge, kaker so bile pred letom 1848, rešiti rastoče bede. Saj še tačas niso zadostovale, sicer bi se ne bile dale tako hitro odpraviti. Reforme so bile takrat nujne, in ker so dogodki prehiteli delovanje razumnih državnikov, se je staro podrlo, mesto tega pa nič postavilo, ker ni bilo nič pripravljenega. Nismo imeli državnika, ki bi bil umel zastarelo stanovsko organizacijo preosnovati tako, da bi vstrezala tačasnim razmeram. Raba strojev, železnic, pomnoženje ljudstva, pomnoženo mejsebojno občevanje narodov po telegrafu, časnikih, razvitje velike trgovine pa je vplivalo tako mogočno na razmere tedanjega časa, da so bile preosnove takrat neizogibne, če ne mirno po postavni poti, pa sè silo. Enako so tudi sedanje razmere družbinske neosnovane. Človeška družba razpada čedalje bolj in, če ne pripravijo pred državniki dobrih načrtov za preosnovo, se ne bo postavilo nič in nasledek vsake premembe bo nadloga hujša nego popred.

3. — Kako važno je znanje gospodarskih načel.

Zarad tega je dandanes znanje gospodarskih načel za rešitev socijalnega vprašanja vsakemu politiku potrebno, da si more po njih sestaviti enoten in premišljen program, da ne bo deloval brez pravega namena in prepričanja. Kako mu bode mogoče brez njih soditi o koristi novih predlogov in naredeb? Ono znanje je potrebno tudi katoliškemu duhovnu. Da dandanes ne zadostuje le naglašati: države naj se vladajo zopet krščansko, državni zakoni naj se postavijo na podlago deset zapoved božjih, dokazujejo nam dovolj katoliški shodi, prizadetja kat. društev in pa okrožnice sv. Očeta.

I. V čem obstoji socijalno vprašanje?

1. Socijalno vprašanje išče sredstev in potov, kako bi se dal narod rešiti propada, ki mu preti iz vedno rastočega vboštva, kako bi mogel dospeti dejansko do stalnega gmotnega blagostanja. Nikaker pa ne tiči socijalno vprašanje v

Digitized by Google

tem, kako bi se za vselej odstranili vpori in kujanja (štrajki) nezadovoljnih delavcev, ker gmotno blagostanje za to ne zadostuje, kar nam dokazujejo punti in štrajki dobro plačanih delavcev na Francozkem in v severni Ameriki. [1])

Delavci se vpirajo ne le, kader je njihovo stanje neznosljivo, ampak tudi, kader upajo (čuteči se dovolj močne) poleg dobrega stanja dospeti do boljšega. Delavec potrebuje poleg gmotnega blagostanja še drugih dobrin, da more srečno in zadovoljno živeti sè svojim stanom. Zemlja ni domovina, kjer bi moglo človeško srce vso zaželeno srečo zavživati.

2. Kaker umetniku, treba je tudi socijalnemu državniku, da ima vedno smoter svoje umetnosti pred očmi. Rešitelju socijalnega vprašanja treba je vzora, ki si ga stavi kot smoter političnega delovanja, treba je, da misli in prevdarja o sredstvih in potih, po katerih bi mogel dospeti narod do tega smotra. Za realnega politika mora ta vzor tak biti, da se pri sedanjih okoliščinah dá izvršiti. Ne moremo si torej sè socijalisti staviti vzora, naj bi se odpravilo sè zemlje za vselej vse vboštvo ter naj bi postali vsi ljudje imoviti gospodje, ker tega ni mogoče izvršiti. Ne moremo si misliti gospodov brez podložnih; tudi ne zadostujejo zemeljski zakladi, da bi vse ali vsaj večino ljudi preskrbeli z velikim bogastvom. Tudi vzor, naj bi postali vsaj vsi enako bogati posestniki, je neizvršljiv, ker ni mogoče, da bi se ohranilo trajno pri vseh enako gmotno stanje; nimajo namreč vsi niti enake sposobnosti za gospodarstvo, niti enake pridnosti in varčnosti. [2]) Evangeljski rek: „Semper pauperes habebitis“, bode za Adamove potomce na zemlji vedno resničen.

---

[1]) „Österreichische Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft.“ 1880 str. 35. piše o delavskem štrajku v Parizu leta 1879 tako-le:

„Vsi zidarji, stavbni mizarji in pokrivači zahtevajo viša plačila ter so popustili delo. To je tem čudniše, ker so vže dosedanja plačila bila precej visoka in sicer: za zidarske pomočnike 4 franki, za zidarje $5^1/_2$ do $6^1/_2$ fr. na dan. Enako tudi pekovski pomočniki žugajo s splošnim štrajkom po celem Parizu, če ne dobodo zdatnega poviška mezde. Dosedanja mezda pa je bila tudi pri tej obrtniji precej visoka.“

Karl Hildebrand trdi v svoji knjigi „Frankreich und die Franzosen“ 1879, da je ravno mej dobro plačanimi višimi delavci največ socijalistov. O gmotnem stanji delavcev na Francozkem glej tudi Garin „Die Anarchisten“ 1880.

[2]) „Dokler so in morajo biti darovi narave in poklica različni, je brezpogojna enakost prazna sanja.“ — Slomšek IV. str. 207.

Digitized by Google

Vzor, za katerim more in mora socijalni politik težiti, je — da se poslužim besed profesorja Costa-Rossetti[1]) — splošno blagostanje vseh državljanov, družin in stanov — razun nekaterih, ki sami, po lastni krivdi stradajo ali zarad zločinstva kazen trpijo, ali pa so zarad neizogibnih nesreč začasni revščini podvrženi — ali z drugimi besedami: tako blagostanje, pri katerem je vsakemu stanu, vsaki družini in vsakemu posameznemu državljanu navadno mogoče, da se ogne stalni revščini. Pri takem blagostanji bi bilo vsakemu mogoče po svojem stanu srečno in pošteno živeti, in malo število vbogih bi ne dobilo težko pomoči.

3. Da je navedeno gmotno blagostanje mogoče, se ne dá dvomiti, ker naravni pridelki, ki jih more dajati obdelana zemlja, popolnoma zadostujejo, da se pokrijejo potrebščine vseh ljudi. Res je sicer, da Slovencev v mnogih pokrajinah ne more zemlja prerediti. Vender se pomankljej dá nadomestiti z obrtniškimi izdelki, ako dobro organizovana narodna trgovina na to dela, da se za obrtniške izdelke res pokrije oni pomankljej, kaker nam kaže gorata in obljudena Švica. Dežela je večidel nerodovitna, od morja odstranjena, brez brodnih rek; in vender v Švici ni toliko revščine, kaker v marsikateri rodovitniši deželi. [2])

4. Dasi je torej stalno blagostanje narodov mogoče, se vender težko reši vprašanje, po katerih potih zamorejo dospeti narodi do navedenega blagostanja, in sicer iz dveh razlogov:

a) ker mora rešitev vprašanja primerna biti dejanskim okoliščinam dežele; kako težko pa je natančno preiskati vse potrebščine ljudstva po mestih in v pokrajinah: koliko pridelajo, kaj in koliko bi še mogli pridelati!

b) ker se gmotno blagostanje posameznega stanu ne

---

[1]) Glej J. Costa-Rossetti S. J. „Allgemeine Grundlagen der Nationalökonomie.“ — 1888. str. 33.

„Sed ulterius quaeritur, qualis haec prosperitas privata esse debeat,..... talis, ut maior pars civium moderatam et inaequalem, minor pars divitias paulo maiores, (non vero ingentes), tertia et quam minima paupertati mitigatae, nulla vero miseriae permanenti obnoxia sit.“ Philosophia moralis. Costa-Rossetti S. J. 1883. str. 753.

[2]) Da se nam tudi iz pomnožitve prebivavstva za bodočnost ni treba bati, ako so druge razmere v deželah dobro vrejene, nam dokazuje Costa-Rossetti v „Philos. moral.“ str. 755. nn. — O tej stvari več pozneje na drugem mestu.

Digitized by Google

more razvijati brez ozira na blagostanje drugih stanov. Človek ne more pridelati vsega sam, da bi zadostil vsem potrebščinam. Delati moramo tudi drug za drugega. Najmanj odvisen od drugih stanov bi se še smel imenovati kmetski stan; vender bo tudi kmetski stan hiral, ako ne bodo skrbeli obrtniki in trgovci za to, da bi si mogel kmet svoje pridelke tudi v svojo korist obrniti. Človek je družbinsko bitje — animal sociale, ker potrebuje drug drugega. Kjer ni zdravih razmer mej stanovi ali kjer ne stori vsak stan svojih dolžnosti, ondi narodno blagostanje sploh ni mogoče. Koliko je razvitje narodnega blagostanja odvisno od zdravega razmerja stanov, so tudi strokovnjaki večidel prezirali; ta odvisnost pa stori tudi socijalno vprašanje najbolj težko in zapleteno.

5. Zlasti pa ni misliti, da bi se blagostanje revnih delavcev stanovitno zboljšalo, dokler presega število nemaničev, ki iščejo dela in zaslužka, njih potrebo daleč, ter še vrh tega enako razmerje vedno raste. Dá se sicer z miloščino, z ljudskimi kuhinjami, s cenim stanovanjem za delavce mnogo revščine vsaj začasno zlajšati. Pa socijalno vprašanje še s tem ni rešeno, ampak le odloženo, dasi bi imeli vsi delavci delež pri navedenih dobrotah. Dokler se ne reši prvega vprašanja ter dokler se ne pomnoži število posestnikov, število nemaničev pa ne zmanjša, bodo enake naredbe le mezdo (dnino) primerno zmanjšale in zlasti shujšale osodo onih delavcev, ki niso deležni navedenih dobrot, kaker nas uči skušnja na Angležkem. Kjer je namreč delavcev preveč, bodo pripravljeni delati tudi za tako nizko mezdo, ki zadostuje, da vsaj za silo zadostijo potrebščinam.[1])

6. Množitev ali pa trajni obstanek mnogobrojnega proletarijata škoduje:

a) vbogim delavcem, ker zmanjša mezdo, življenskih potrebščin pa zarad tega ne napravi cenejših, ker se množi število kupcev. Še celó za nizko mezdo ne bodo vsi mogli dobiti dela.

[1]) Glej „Verschiedene Arten von Schutzzoll“ v „Oest. Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft.“ 1879 str. 105. „Kdor sto tisoč delavcem potrebno mezdo za 10% z miloščino nadomesti, zniža morebiti mezdo enemu milijonu drugih delavcev za 20%.“

Digitized by Google

b) srednjemu stanu, ker prvič zaostaja obrt in trgovina; velika večina ljudstva namreč nima denarja, da bi kupovala blago, manjšina imovitih pa ga veliko ne potrebuje; ker je drugič pri mnogih stanih (profesijah) gmotno blagostanje odvisno od splošnega blagostanja ljudstva, in tretjič, ker raste tudi mnogokrat obrestna mera s številom vbožcev.

Koristi pa:

a) kapitalistom, ki sami ne delajo, marveč živé le od dohodkov svojih glavnic. Kajti čim veče je število vbožcev, ki so primorani iskati tujega denarja, in čim manjše je število posojevavcev, tem viša je pri sedanjih okoliščinah obrestna mera, tem veči dobiček imajo kapitalisti od svojega nakopičenega denarja.

b) velikim tovarnarjem, katerim se ponuja delavcev dovolj za nizko mezdo.

Kjer pa je malo nemaničev, tam je tudi malo takih, ki bi bili primorani iskati za vsak pogoj dela in zaslužka.

7. Kak vpliv pa imajo veliki kapitalisti na gmotno blagostanje naroda? Odgovor na to vprašanje je odvisen od porabe nakopičenega kapitala. Če ga pusté v kaki Wertheimovi škrinjici skritega ali pa ga rabijo na tujem, nam s tem niti ne škodujejo niti ne koristijo. Če ga rabijo doma za produktivne namene, za kupčijo, za velike tovarne in stavbe, koristijo vbogim, ker se množi potreba delavcev ter zboljša njihova mezda; koristijo potem pa tudi manj imovitim srednjega stanu, ker velika podjetja potrebujejo njihovega sodelovanja. Če pa razposojujejo denar doma na obresti, koristijo s tem vsem, ki potrebujejo kredita za gospodarstvo, ker se poviša (število posojevavcev in pa) množina kapitala za razposojevanje.

Ako pa rabijo denar doma za neproduktivne namene, koristijo s tem vender skoraj vsem stanom; zlasti pa produktivnim, ki dobé njihov kapital za svoje pridelke. Le kader se jim posreči vničiti z monopolom manjše obrtnije in kupčije, državne in deželne vradnike ter druge veljavne osebe v občini in pri raznih zavodih podkupiti ali pa, če porabijo denar za svrhe, narodu naravnost pogubne, nam zamorejo res škodovati in nevarni biti. Nasprotno pa mo-

Digitized by Google

rejo narodu mnogo koristiti, če kapital žrtvujejo za dobre namene. [1])

8. Posestvo ima tudi velik vpliv na nrav in omiko ljudstva, kaker je vsakemu zgodovinarju in opazovavcu ljudstva znano. Posebno je varuje mnogih zločinov, kaker pravi nemški pesnik Schiller:

„Etwas muss er sein Eigen nennen,
Oder der Mensch wird morden und brennen."

Mnogobrojni stan posestnikov je najmogočniši jez zoper vsak socijalističen vpor. (To pa seveda le tedaj, če ni posestvo po prevelikih davkih in drugih bremenih in razmerah izgubilo za posestnika vse vrednosti.)

II. Rešitev socijalnega vprašanja.

„Kdor vam pravi, da zamorete priti do bogastva drugače kaker po delavnosti in varčnosti, ne poslušajte ga: on je zavdajavec"!

B. Franklin.

Dokazali smo, da je popolna rešitev socijalnega vprašanja mogoča, dasi je vprašanje težko in zapleteno, in da je k temu pred vsem treba število nemaničev zmanjšati ter iskati potov, kako bi se dal mnogobrojen, imovit srednji stan vstanoviti in ohraniti. V dosego tega smotra se dasti misliti dve poti: prva je hitrejša, pa nevarna in negotova, od socijalistov priporočena: vzemimo bogastvo, katerega je preveč v rokah kapitalistov in velikih posestnikov, ter razdelimo je mej ljudstvo. Druga pot je bolj počasna, pelje pa gotovo do zaželenega cilja: osnujmo si novo bogastvo na tak način, da ne bode romalo v žepe le nekaterih „srečnih," ampak da bo ostalo lastnina ljudstva.

Vender ne moremo prve poti odobriti iz dveh razlogov:

a) ker bi bila krivična in protikrščanska ter bi se vrh tega ne dala zvršiti brez silę. Vzrok sedanjega neenakega

[1]) „Kjer ni mnogobrojne vrste državljanov, ki bi imeli časa dovolj služiti državi tudi brezplačno (kot porotniki, zastopniki ljudstva, občinski vradniki..) in posestva dovolj, da zamorejo neodvisni od volje drugih sebe in državo v silnih časih ohraniti: ondi ostane najlepša vstava na papirji."

Rossetti „Grundlagen". 206.

Digitized by Google

bogastva in mnogobrojnega proletarijata je večidel neenako gospodarstvo naših prednikov, goljufija; posebna sreča ali nesreča so le izjeme.

b) ker bi ta pot ne peljala do realne rešitve socijalnega vprašanja. Enakomerna razdelitev bogastva bi se namreč ne dala dolgo ohraniti. Imovina ni kaj absolutno stalnega, nepremičnega, ampak reč, katera vedno postaja ali pa prehaja, kar raste z umnim gospodarstvom, se mora manjšati in potrošiti po slabem gospodarstvu tudi brez tujega, pravičnega ali nepravičnega čina. Ne bi dolgo trebalo, in vse razdeljeno bogastvo bi se po prislovici: kaker spravljeno, tako zapravljeno, zapravilo — in gospodarsko stanje ljudstva bi bila revščina hujša kaker pred razdelitvijo.

Ostane nam tedaj druga pot, da si zboljšamo blagostanje s stvarjenjem novega bogastva. Kako pa treba osnovati novo bogastvo, da ne bo zopet imovina le nekaterih, ampak vsega ljudstva? Gotovo po nobeni krivični poti, t. j. na škodo in stroške drugih, kjer bi drugi morali zgubiti, kar bi prvi pridobili. Pa zgoditi se more isto po **umnem gospodarstvu in le po njem.**

Pot je sicer počasna, mnogokrat težavna, pelje pa vsaj po več desetletjih gotovo do cilja. Ako si v teku let prigospodari vsaka družina mnogo kapitala, bo tudi vsaka družina in vsled tega ves narod premožen; in družine bodo ostale imovite, ker se navadno skrbno ohranjuje, kar se s trudom pridobi.

Kako pa je tisto gospodarstvo, ki bi moglo vse družine storiti premožne? S čim naj se gospodari? S pridobljenimi pridelki, z dohodki in s stroški. Čim više presežejo dohodki vsakoletne stroške, tim hitreje bo rastlo premoženje, bodo naj dohodki veliki ali mali. Gospodarijo n. pr. nekatere družine dobro, druge slabo, potem se bo pri prvih imovina ravno toliko povišala, koliker so si prigospodarile, poslednje pa bode vedno revniše. Ta stavek velja brez vse izjeme za vsako deželo, za vsak stan ter ga tudi povsod potrjuje skušnja.

Povsod, kjer je ljudstvo delavno in spravljivo, je tudi večinoma primerno premožno, celó v deželah, katerih naravne razmere slabo pospešujejo gospodarstvo, kaker n. pr. v Švici.

Digitized by Google

V pojasnenje, kako pomenljiva je štedljivost za razvitek splošnega blagostanja, vzemimo si kot primer mesto Monakovo na Bavarskem, ki je pred dvanajstimi leti štelo 200.000 prebivavcev. Po statističnem poročilu je prišlo ondi piva na vsako glavo, t. j. na vsakega odraščenega več kaker dva litra na dan. Ako bi zadostoval vsakemu povprek en liter na dan, in računimo liter po 15 novcev, obresti za prihranjeni denar pa po 4 %, bi si bili prigospodarili mestni prebivavci do sedaj, t. j. v 12 letih 143½ milijonov gl. In ako vzamemo štiri osebe na vsako družino potem bi obogatila vsaka za 2870 gl.! Opomniti pa je treba, da so pri tem primeru v ogromni večini zastopani vbožni prebivavci, za katere je 2870 gl. precejšna svota.

In ako bi še enako računili o kapitalu, ki bi si ga prigospodarile navedene družine s pametno varčnostjo pri drugih nepotrebnih stroških, bi se svota gotovo povišala nad 5000 gl. ali pa 10.000 mark, kar je za vbožne prebivavce nemajhno premoženje. [1])

Vtegnejo nam pa vgovarjati kmetje in obrtniki: Z vašimi predlogi o gospodarstvu in štedljivosti nam ne poveste nič novega, kajti isto nikomur ni bolj znano kaker nam samim.

Toda mi ne pišemo tukaj le za kmete ali obrtnike, ampak posebne za državnike, ki si prizadevajo zboljšati gmotno stanje naroda; in ravno državniki čestokrat prezirajo, kako važen je naš glavni stavek o gospodarstvu. Vender moramo priznati, da se naši državniki morejo mnogo učiti od dobrih gospodarjev na kmetih in v obrtu. Pridni in spravljivi kmetje in obrtniki nam bodo čestokrat pokazali najboljša pota, kako rešiti praktično socijalno vprašanje;

---

[1]) „Spravljajte si za svoje stare dneve! Izbíro imate mej hranilnico in doslužninsko blagajnico (Pensionskassa), dvema odrešenikoma, na mojo besedo! Doslužninska blagajnica je pač nekaj sebična, kaker vsako razmerje o dosmrtnih dohodkih. Hranilnica je še izvrtniša, je evangelij 19. stoletja."

Thiers v govoru o delavskem vprašanji.

Vsekaker se mora hranilnicam prednost dati pred raznimi zavarovalnicami: 1) Ker denar, ki ga imaš v hranilnici, zamoreš porabiti tudi za gospodarstvo v vgodnih prilikah in v potrebi; ako ga nimaš, moraš si napraviti dolg. 2) Denar, ki ga imaš v hranilnici, zamore ti pomagati v vsaki nezgodi, zavarovalnina pa le za nesrečo, za katero si plačeval. Le zavarovanje zoper požar se more obče priporočevati vsem gospodarjem zarad velikosti in naglosti nesreče.

Glej tudi „Kmetom v pomoč". J. Belec — 1885. str. 14. itd.

Digitized by Google

od njih moremo zvedeti najhitreje vse zadržke umnega gospodarstva. Oni nam dokazujejo dejansko s svojim vzgledom, da tudi pri sedanjih okoliščinah ni nemogoče si nekaj prigospodariti v teku let. Kajti v sedanji dobi so si nekatere družine vender zdatno glavnico prigospodarile, dasi so v nevgodnih razmerah in v nerodovitnih letih pričele gospodariti. Ravno nevgodne okoliščine so jih navadile delavnosti in varčnosti. Drugi pa, ki so pričeli gospodariti v vgodnih razmerah, v boljših letih, so zagospodarili v poznejših, slabejših letih (ako ne vže pred) večidel vse. Ravno vgodne razmere vabijo najbolj mladega gospodarja v krčme, k igri, k negotovemu, nevarnemu podjetju.

Ker je tedaj izvir sedanjega neenakega bogastva lastno ali pa neenako gospodarstvo prednikov, razvidimo, kako krivično bi bilo početje, razdeliti s silo imovino premožnih mej vboge. Vender nočemo s tem pripisovati vse krivde le gospodarjem ter reči, da naj si le pomagajo sami. Dasí je današnje rastoče vboštvo večidel včinek slabega gospodarstva posameznikov, je vender povspeševala država s svojimi naredbami slabo gospodarstvo posredno ali neposredno, dobro gospodarstvo pa ovirala, obteževala ter delala nemogoče.

Splošno pa ni umno gospodarstvo ljudstva tudi brez mnogih drugih dobrih nasledkov za gmotno blagostanje raznih stanov:

a) po rastočem številu srednjih bogatcev bode tem bolj cvetela vsa obrtnost in kupčija, ker bode imela mogočno podlago v blagostanji ljudstva, zmožnega tudi kupiti dobro blago. Ker bode dobilo delo vseh produktivnih stanov večo vrednost, ne bode težila vsa bolj nadarjena mladina, da dobi kak kotič v državni službi ter ne bode pomnoževala duhovnega proletarijata.

b) Gmotno stanje delavcev se bode zdatno poboljšalo iz dveh razlogov: prvič, ker bo več vredno, t. j., ker bo več dobička prineslo gospodu, kaker smo navedli pod *a*), drugič, ker bi bilo število imovitih gospodov, ki povprašujejo po delavcih, veliko, število nemaničev primoranih, da si za vsak pogoj iščejo dela in zaslužka, pa malo. [1]) Vender ne bo

[1]) Meja za najnižo in najvišo mezdo: Mezda za delo se ne more ohraniti niža, kaker znašajo vse potrebščine družinske za ohranjenje

Digitized by Google

zaradi tega manj delavcev; kajti tudi manjši posestniki zemljišč, stalnega ali premakljivega kapitala bodo ostali delavci, dasí bode njihova vsoda mnogo boljša kaker pri nemaničih.

c) Znižala se bode tudi obrestna mera za izposojen denar iz dveh razlogov:

Prvič, ker ima štedljiv gospodar več zaupanja pri upniku, ki mu more brez nevarnosti posoditi denar za niže obresti.

Drugič, čim več je premožnih, ki imajo denar za izposojevanje in čim manj je revnih, ki si morajo izposojati denar na obresti, za toliko niže obresti se bode mogel dobiti denar. [2])

d) četrti nasledek bode razvitek našega meščanskega prebivavstva; to pa iz dveh razlogov:

Prvič, ker ima blagostanje meščanov svojo podlago v blagostanji okolice, s katero občujejo;

Drugič, v naših mestih ne bode rastel samo proletarijat, ampak posebno število imovitih gospodov; kajti namesto nemaničev bodo se izseljevali sinovi umnih, imovitih gospodarjev na deželi v mesta ter pričeli ondi kako višo obrt ali pa trgovino, kar smo do zdaj večidel tujcem prepuščali. V naših mestih bi bil slovenski narod zastopan ne le po nižih, ampak tudi po viših stanovih. [3])

---

stana; podjetnik pa ne more delavcu veče mezde, kaker je delo vredno dajati, ali koliker mu koristi.

Glej Roscher „Grundlage der Nationalökonomie“ §. 165. Rossetti. Phil. moral. str. 745 in 390.

[2]) Obresti jemati od izposojenega kapitala pri današnjih okoliščinah ni proti krščanski pravici; kajti kapital, s katerim more gospodar svobodno razpolagati, donaša res dobiček, ker mu pomaga porabiti vsako vgodno priliko o pravem času za gospodarstvo. Obresti navadno ne morejo biti više, kaker zamore koristiti dolžniku izposojen kapital; ne morejo pa tudi biti niže, kaker bi koristil kapital v rokah upnikovih. Više obresti, kaker koristijo dolžnikom, so mogoče le pri slabih gospodarskih razmerah ali pa pri nezanesljivosti dolžnikov.

Glej: Rossetti Phil. moral. str. 733.

[3]) Enako na Francozkem, o katerih piše Thiers v svojem govoru o delavskem vprašanji: „Više vrste obrtnije in trgovine so dandanes napolnjene z delavci, „welche durch ihre Intelligenz und durch ihren Fleiss in die Höhe gekommen sind.“ — Ko so si pridobili in prihranili dokaj glavnice, „etabliren sie sich oder associiren sie sich mit ihren Herrn, an deren Stelle sie oft treten. Das ist die bestimmte Stufenfolge, welche die Natur dem Fabrikarbeiter, dem Commis, dem Comptoir vorgeschrieben hat, und welche, wenn auch nicht für Alle, da diese ja unmöglich ist, so doch wenigstens für diejenigen erreichbar ist, welche mit der Intelligenz die Freude an der Arbeit und am Sparen verbinden. Warum hat nicht jeder diese Eigenschaften? Diese Frage richtet sich nicht an die Gesellschaft, sie richtet sich an die Vorsehung.“

Digitized by Google

Iz vsega se razvidi, da bi bila pri splošnem umnem gospodarstvu vsega naroda na škodi le peščica kapitalistov, ki bi dobivala manj obresti, delavcem pa bi morala plačevati večo mezdo.

Ko smo razjasnili, kako bi mogel narod do stalnega gmotnega blagostanja dospeti, ostane nam še vprašanje, kaj je do sedaj ljudstvo od tega pota zadrževalo, zakaj dandanes večina slabo gospodari. Vzroki se morejo navesti trije:

a) pomankljej nravne moči in kreposti, da bi mogle družine skrbeti z marljivim delom in varčnostjo za bodočnost;

b) slaba duševna ali pa ročna sposobnost gospodarjeva; ali niso dovolj podučeni in izurjeni za svoj stan ali pa jim manjka potrebne razumnosti za gospodarstvo, da bi mogli obrniti vsako vgodno priliko o pravem času na svojo korist;

c) razne okoliščine, ki delajo gospodarstvo res nemogoče, kaker pogoste nesreče, dolge bolezni ali ako se sprejme gospodarstvo pri velikih dolgovih, ali pod drugimi pogoji, pri katerih ni mogoče dalje gospodariti.

Ne preziramo važnosti nobenega iz navedenih treh vzrokov, vender nam skušnja kaže, da je prvi najnavadniši. Večino gospodarjev je spravila zapravljivost na kant. [1]) Slabih vzgledov in prilik, kako se zapravlja, je dandanes toliko, da je mlademu gospodarju res treba trdne nravne značajnosti, ako hoče vse skušnjave vgodnega vživanja in prevzetovanja premagati in sicer tem bolj, čim bolje je njegovo gmotno stanje. [2]) Zarad tega bi samo odstranjenje gospodarstvu nevgodnih okoliščin nikaker ne zboljšalo gmotnega

[1]) „Vbogim brez razločka v denarjih deliti, se pravi vbožce množiti, kajti vbogih zapravljanje vboža. Vbožnji se mora v okom priti in tista špranja zamašiti, skoz kojo vboštvo prihaja. Kdor srenjčane sedem let pozna, lehko tiste s prstom pokaže, ki po beraški palici segajo.“ — Takim ljudem, srenjski očetje naravnost povejte: „Tega mi ne trpimo! Ako pohajkovanja in pijančevanja ne opustiš, svojih ljudi pošteno ne rediš, hočemo ti gospodarja poiskati, da ne bomo tebe in tvojih na skledo dobili.“

Slomšek. „Odprto pismo srenjskim poglavarjem.“ — Drobtin. 1852.

[2]) „Es bedarf einer hohen geistigen und sittlichen Kraft, um den mancherlei Versuchungen zu widerstehen, welche die angeerbte glänzende Lage darbietet: Versuchungen insbesondere zum Müssiggange, Hochmuth und Schwelgerei. Für gewöhnliche Menschen ist es ein sittlicher und am Ende auch ein wirtschaftlicher Segen, wenn sie im Schweisse des Angesichtes ihr Brod essen müssen, und nur durch langwierige Sparsamkeit reich werden können.“

Roscher: Grundlagen. §. 205.

Digitized by Google

stanja, ker postanejo nravni zadržki tem mogočniši, čim laže bi bilo sicer gospodariti. Ne dá se rešiti socijalno vprašanje, ako ne zboljšamo popred gospodarjev. Vse druge naredbe državnikov bodo sicer na papirji ostale. [1])

Socijalno vprašanje je torej pred vsem vprašanje odgoje. Odgoja pa mora meriti posebno na razvoj in ohranjenje nravnih kreposti, brez katerih ni mogoče, da bi se mlad gospodar premagoval ter vstrajno vstavljal vsakemu miku k razuzdanosti, pijančevanju, igri, špekulaciji in drugim virom zapravljivosti, za katere mu današnji svet toliko prilike ponuja.

Stopa pred nas imenitno vprašanje, kdo bi mogel

---

[1]) Primeri pastirski list Pasavskega škofa J. Fr. von Ueckert . . . od leta 1886

„Občna osladnost rodi občno revo. Lehkoživec je, pije in skrbi, da se mu godi dobro; nič mu ni predrago, da le zadovolji grlo. Tudi ko bi jutri vmiral lakote in beračil, vse bo žrtvoval. Koliko denarja pogoltne neizmerno vživanje piva? Da bi vže pili za potrebo, da si vgase žejo, da okrepčajo z delom ošibljeno telo! Kaj še! V zabavo kesno v noč ga srkajo, do ranega jutra na škodo zdravju in blagostanju. Kar teden dobi, nedelja zdrobi. Kdo je temu kriv? Nešteta osnovana in še snujoča se društva, ki ude kar tirajo v gostivno. Osnovana so — ne rečemo — zelo koristna društva v razvoj znanstva, v zboljšanje ratarstva in povečanje obrtnije, v pospeševanje občnega blagra. Ne obsojamo takih in enakih društev. Bog varuj! Skupna korist, skupna nevarnost tirja ožo in ožo vez mej deležniki Znak večine društev je, kar z vso odločnostjo povdarjamo, da so brez potrebe, celo škodljiva, ker pospešujejo le pijančevanje, rušijo pa družinsko življenje. Veselica vrsti se za veselico, stoletnica za stoletnico. Naši dobi ne zmanjka na veke povoda novim slavnostim. Kako bi mogli tu še govoriti o blagru, katerega ni brez delavnosti in varčnosti. Dandanes je večen praznik; a zraven se neprenehoma toži o slabih časih. Neumljivo nasprotje!

Kdo bi naštel vsa razveseljevanja, vse izlete, besede, plese, godbe itd. ob nedeljah in praznikih? Razveseljevanja, katera toliko ljudi omamijo, da rajši doma stradajo in zmrzujejo, zastavijo imovino, obleko, postelje, da se jih le vdeležé! Kdor koprni po zabavi, se ne zmeni za delo, zoprno mu je, dolgočasno. Nobene priložnosti ne zamudi, da li uide iz delavnice v gostivno. Koliko potrosi za obleko! Vsako leto, vsak letni čas novo nošo; kar je danes po modi, je jutri zastarelo. Še celo dekla zavrže krvavo zasluženi denar v obleko. Naši pradedi so živeli v slabših časih, v časih, ko je bilo manj zaslužka, kaker dandanes. Velikanske zgradbe, obrtnijska in trgovinska podjetja ponujajo mnogim delavcem dela in lepega zaslužka. Okusili so pogosto naši pradedi draginjo in lakoto. Kljubu temu priborili so si s pridnostjo, zmernostjo, skrbno varčnostjo in sè skromnostjo blagostanje. Takrat ni bilo vdomačeno popivanje po krčmah; kdo je kaj vedel o tolikih društvih, slovesnostih, stoletnicah in raznih razveseljevanjih današnje dobe? Ako se ne povrnemo k starim poštenim običajem in čednostim, se nam sreča in zadovoljnost nikdar ne razcvete. Ako bodo samopašnost in navedena zla gospodovala tudi v bodočnosti, bodemo zastonj potom socijalnega zakonodajstva iskali leka, ki bi zapredel obožanje in pogin srednjega stanu. Pač pa bode množila stiska dan na dan, naraščala o r j a š k a b e d a, preobkladala se bode z davki sleherna občina, vsi dobrodelni zavodi ne bodo zadostovali, bankroti in javne dražbe se nam nagromadijo brez konca in kraja.

Digitized by Google

našej mladini vcepiti in razvijati potrebne nravne kreposti. Očividno je, da ima država malo sredstev vplivati neposredno na nravno značajnost, ker nobena politična oblast ne more segati v notranje življenje človeško. Civilna oblast zamore zabranjevati le grobo zapravljanje in zanemarjanje družine, grobe prestopke zoper javno nravnost in druge vire javnega pohujšanja, kar pa nikaker ne zadostuje. Kdor se ogiblje le grobih prestopkov, najde še lehko sto drugih potov k zapravljanju, da spravi vso družino v nesrečo.

Pristop v notranje življenje človeško imajo le odgojitelji in pa cerkev. Tem pripada torej tudi v največi meri, v prvi meri naloga vtrjati in razvijati značajnost ljudstva. Pa tudi stariši ne bodo tako vestno odgojevali s ojih otrok, ako ne bo krščanstvo vedno na nje vplivalo in jih spodbujalo k spolnjevanju dolžnosti. Za varčno gospodarstvo in dobro odgojo otrok je pred vsem treba sloge mej stariši, ki se pa težko da ohraniti brez mogočnega vpliva krščanstva. Iz vsega se vidi, koliko nam še more koristiti katoliška cerkev za bodočnost slovenskega naroda in kako pogubna bi bila politika, ki bi hotela rušiti vpliv katoliške cerkve na stariše in otroke, na šolo in dom, bodisi s šolskimi in zakonskimi postavami, bodisi z oviranjem duhovnega pastirstva, bodisi s tem, da se skuša katoliško duhovščino izneveriti njenemu poklicu. Ako bi tudi priznali, da rodé bratovščine, misijoni, pogosta spoved časi prenapete tercijalke (ki pa poleg svoje pobožnosti vender tudi dolžnosti svojega stanu zvesto spolnujejo), je to v e n d e r l e i z j e m a. Kjer pa se zadržuje ali zanemarja vpliv katoliške cerkve na ljudsko nravnost tedaj prihajajo tam napuh, razuzdanost, pijančevanje, zakonska nesloga itd. v navado. Da ni mogla v današnjih časih katoliška cerkev več storiti, temu ni kriva duhovščina, marveč drugi, ki so podirali in rušili, kar je stavila cerkev, bodisi sè slabim šolskim podukom, bodisi s pohujšljivimi spisi, podobami in predstavami, bodisi s slabim vzgledom, ki ga dajejo ljudstvu grobi prestopki zoper javno nravnost. K vspešnemu delovanju katoliške cerkve je treba, da je politične oblasti

Digitized by Google

ne ovirajo, marveč podpirajo in branijo pred navedenimi napadi njenih protivnikov. [1])

Slovenski narod se mora imeti za srečnega, ker si je poleg vseh ovir, katere so mu stavili tuji in domači protivniki, še vender ohranil katoliško duhovščino, ki je ne le vneta za narod slovenski, ampak tudi zvesta ostala svojemu duhovnemu poklicu. Brez nje bi ne bilo upanja, da se po zboljšanji odgoje povzdigne narod na višo stopinjo gmotnega blagostanja. Druge oblasti morejo nravni vpliv katoliške cerkve le pospeševati, duhovna oblast sama pa more vplivati naravnost na razvoj ljudske značajnosti. Krščanstvo, ki je rešilo človeštvo stare sužnosti, je tudi poklicano, da je reši sedanje gmotne bede, iz katere mu preti nova sužnost. [2])

[1]) Da ni zmerna skrb hišnega očeta za gospodarstvo protikrščanska, razvidimo iz tega, ker so po nauku sv. katoliške cerkve stariši dolžni, svojim otrokom priskrbeti stan, v katerem zamorejo v bodočnosti srečno in spoštljivo živeti.

Le nezmerna skrb, lakomnost in pa skopost posebno zoper vboge je nekrščanska. Sicer pa uči skušnja, da ne škoduje gospodarstvu miloščina za vboge in za druge dobre namene.

[2]) „Wie sonderbar!“ bemerkt Montesquieu zu 1 Tim. IV. 8., „die christliche Religion scheint nur die Glückseligkeit einer anderen Welt zum Zwecke zu haben, und doch macht sie uns schon hienieden glücklich.“

„Vera bi ne mogla bolj skrbeti za blagor človeštva, ako bi ne imela druge naloge, kaker skrbeti samo za posvetni blagor ljudi.“ — Sv. Avgštinu.

Digitized by Google

Slovenski katoliški shod.

ŠOLA.

Pomišljavost, neodločnost, zavlekavanje je nam v Avstriji ravno tako lastno, kaker Francozom in Italijanom naglost in lahkomišljenost. Ako smo naredili en korak naprej, naredimo dva nazaj, in še potem plašno gledamo, ali vže zemlja ne zeva in ne padajo zvezde na nas zarad — naše predrznosti! Tako je bilo v Avstriji vedno, tako je še. In ali bo tudi v prihodnje še tako?

Časi, v katerih živimo, so pač resni. Opominajo nas zadosti, da tako bi ne smelo več biti v prihodnje, ako nočemo Avstrije, ž njo Slovenije spraviti na skrajni rob prepada. Nasprotniki naši, liberalci z židi vred, v zvezi s framasonstvom, ne spijo, ampak delujejo in rijejo, dosledno in odločno z vedno jasnim smotrom pred očmi — na pogin Avstrije.

Rekli smo vže lani v tem listu, da Slovenci moramo priti do katoliškega shoda v Ljubljani, naj stane, kar hoče.

Brez vse šale. Katoliški Slovenci, katerikoli smo, in kjerkoli smo, skrajni čas je, da se javno izrečemo pred vsem svetom, da smo in hočemo biti katoličani v vseni in povsod, ne le v cerkvi, ampak tudi v slovstvu, tudi v politiki, tudi v šoli!

Kar smo začeli vže lani, namreč razpravljati ter razjasnjevati vprašanja, katerih se katoliški shod ne more ogniti, hočemo na tem mestu tudi letos nadaljevati, da se tako razumno občinstvo pripravlja na shod. V naši dobi, ki se z vso pravico imenuje doba pojmovne zmedenosti, potrebujemo pred vsem luči. Ta luč so načela. Otroci teme, katere dandanes imenujemo liberalce, rajši blodijo lužo ljudskih strasti. Pač vedno pomenljive, posebno za današnji boj so besede, katere si je svoje dni revolucijonar Blanqui izbral za vodilo v politiki: «Treba ljudi k sebi vabiti z nedoločnimi načeli, katerih ni nihče razjasnil.»

Mi pa ne tako. Mi smo otroci luči. Naša luč nima teme, ker ta luč je Beseda, je Jezus Kristus. Sveta vera nam odpira pogled v to luč. V nje žarkih si motrimo človeške zadeve, si razsvitljujemo pot, po kateri nam je hoditi. Za to lučjo hodeč, ne zajdemo na veke.

*
* *

Šola! Dve leti je komaj, odkar je njeno vprašanje elektrizovalo avstrijske narode. Pa vstali so liberalci spod vseh obnebij, vseh barv, in zagnali so krik, da se je slišal v deveto deželo. Li-

Digitized by Google

beralcem se je pridružila volja ministrova. In tako se je posrečilo prekričati željo, prošnjo katoliških narodov. Toda le začasno; ker danes je vže spet visoko na obzorje pred katoliške narode splavalo vprašanje: Šola!

Ni je pač važniše točke v javnem in zasebnem življenji narodov, kaker je šola. Šolo obiskuje, v šoli se izobraža naša mladina. Kar smo mi v sedanjosti, bo naša mladina v prihodnjosti. Ona je naša prihodnjost. Kaka bo pa ta prihodnjost, je odvisno od vzgoje naše mladine, od šole.

Veleimenitno važnost šolske vzgoje pripoznava prijatelj in neprijatelj. «Vseh kraljestev blagor, vseh narodov sreča in krščanske cerkve blagoslov je odvisen le od tega, da se mladina prav vzgaja in vodi» — so besede francoskega kralja Henrika IV. Pa tudi masoni vedó to dobro. «Kdor ima šolo, bo vladal bodočnosti in svetu,» govoril je brat dr. Sybel. «Šola ima biti loža za otročjo starost,» izrazil se je tripičnik Sekardt.

In prav loža je bila, ki se je od prvega svojega početka začela s katoliško cerkvijo za šolo boriti na življenje in smrt. Kdor je zmožen zunanjim prikaznim le količkaj priti do dna, lehko vidi, da si stojiti v velikanskem boji, ki se bije vže nad sto let gledé šole, nasproti le dve stranki: loža in cerkev. Vse druge bojujoče sile se eni teh dveh podrejujejo. Ena bo zmagala, in te bo prihodnjost. To priznava sam Paul Bert rekoč: «Le ona (kat. cerkev) in mi (masoni) imamo pravico do bivanja. Ona, ker je afirmacija, mi, ker smo negacija.»

V sto letih si je pa loža neizmerno pridobila. Podvrgla si je skorej po vsi Evropi šolo, v kateri dandanes gospoduje, akoravno ne toliko neposredno, vender vsej posredno, moralično. In to je dovolj, to je vse.

Toda loža je šla pa pri tem na delo s prirojeno ji prekanjenostjo. Izvolila si je moderno državo, da bi se po nji polastila šole. Vzgoja se je morala prej podržaviti, s podržavljenjem se je pomasonila.

Moderne države početek izvira iz reformacije XVI. stoletja. Luter in njegovi pristaši so verske zadeve odvzeli cerkvi in jih izročili posvetnim mogotcem. Tu se je prvikrat zaslišal grozni izrek: «Cuius regio, illius religio» Ako so pa vladarji začeli gospodovati v božji hiši, koliko laže so si smeli prisvajati pravico v šoli! Vender je imela šola še dolgo pri protestantih in katoličanih nekoliko prostosti. Toda čedalje bolj se je državi vnemala želja po neomejenem gospodovanji.

Tem težnjam, ki so se naravnim potom porodile iz verske reformacije, se je pridružila filozofija. Imamo pa tu v mislih tisto filozofijo, katere početnik je Kant. Njegov racijonalizem je kmalu dozorel do panteizma; ta je dosegel pri Hegel-u svoj vrhunec. Zdi se mi tu posebno na mestu Hegel-a omeniti, ker njegovo filozofijo je v tistih časih ravno državna oblast na Nemškem nad vse

Digitized by Google

gojila in povspeševala; zato so jo tudi imenovali «dvorno». *) Nimamo se temu čuditi. Nijedna filozofija ni absolutne neodvisnosti in oblasti državne načelno bolj vtrdila, kaker ravno Hegel-ova. Po nji je namreč država neodvisna, sama sebi smoter: «absoluter, unbewegter Selbstzweck;» priznava jej najvišo pravico do podložnih, katerih prva dolžnost je, da so udje države. Imenuje jo «božjo voljo, pričujočega Boga»: «göttlicher Wille, der wirklich hieniden praesente Gott.»

Ako prenesemo ta načela na vzgojo, lahko vidimo, da nimajo roditelji in cerkev nobene pravice svojo deco izrejati, nego le tisto, katero jim država dovoli. Šola, vzgoja je neizgubna pravica države.

In res, teorija o državni absolutnosti se je začela z vso strogostjo in doslednostjo vpotrebljati na javno vzgojo. Prvi, nevtrudni pomagavci pri tem delu so bili bratje iz lože. Kar se je godilo drugje, ni nam mar. Poglejmo le v našo Avstrijo. Bilo je za dobe Marije Terezije, ko se je loža vtihotapila v habsburško državo. Za iste dobe začenja podržavljenje javne vzgoje. Slavnoznani sti imeni: Sonnenfels in Van Swieten; ta moža sta dobila v roke više vodstvo vsega avstrijskega šolstva. Bila sta pa oba — masona. Kako je vže za velike cesarice prodrla in obveljala ideja državnega šolstva, priča nam pač najjasniše vže to, da je sama šolo imenovala «Polyticum.»

Od tedaj si je država čedalje bolj vsvajala javni poduk, dokler ni vse šolstvo popolnoma prešlo v njene roke. In tako vkazuje dandanes v šoli le država; brez njenega dovoljenja ne sme podučevati še en učitelj, ena knjiga se ne sme brati: V e s p o d u k s e d a j e v i m e n u d r ž a v e — ta stavek stoji zapisan nad vhodom v našo šolo, svet, nedotakljiv.

Proti tej državni šoli se je začela zadnji čas reakcija. Skušnja uči, da državna šola ne prinaša dobrega sadu. Deco izneverja cerkvi, družini, značajev ni sposobna vzgajati; razen tega nalaga narodom neznosno breme učnega davka, pod katerim kmet vže pojema. V tem je v kratkih besedah izražena vsa tožba proti naši šoli.

Menimo pa, da ta in vsa druga zla, ki se dajo očitati naši šoli, izvirajo več ali manj iz enega vzroka: d a j e d r ž a v n a.

Ako hočemo torej naše šolstvo rešiti, da bo resnično služilo svojemu idealnemu namenu, ki je blaženje in nravna ter gmotna povzdiga narodov, moramo sè združenimi močmi ves trud, vse težnje obračati na to, da priborimo šoli n e o d v i s n o s t o d d r ž a v e.

*) „Die königlich preussische Hof- und Staatsphilosophie". Binder: Allg. Realencyclopädie.

Digitized by Google

Država pa šola.

Šolo nahajamo tedaj dandanes v rokah države. S kako pravico si pa država vsvaja javno vzgojo? Na to vprašanje nam ni mogoče odgovoriti, ako prej ne pojasnimo, kaj je prvoten namen in vprava države.

Država je prvotno osnovana v obrambo obstoječega prava. Državo je naredil neobhodno potrebno še le greh, po katerem je človek, obrnivši se od Boga, samega sebe postavil za konečni smoter vsega teženja. Greh je po svojem bistvu sebičen. Ne meneč se za pravice svojega bližnega začel je človek vse grabiti na-se. Da bi se torej red ohranil, morala se je postaviti oblast, ki bi zavračala krivične napade, ki bi branila vsakemu svoje. Če bi bili vsi ljudje pravični, ne bi trebalo kraljeve moči, pravi Grotius (de iure belli et pacis, Prol. n. 23.) Ideja države je neločljiva od ideje pravnosti. Platon kar spaja eno z drugo, kaker vidimo iz knjige: «De republica vel de iusto» (o državi ali o pravnosti), katere naslov nam celo vprašanje določuje. Isto spričuje vprava najstarših narodov. Izraelci so zahtevali kralja od Boga, da bi jih s o d i l; v Tiru so bili s o d n i k i postavljeni za kralje; v Kartagini je bila najviša oblast o rokah «sufetov» ali s o d n i k o v. Naloga sodnika je «soditi»; to pa znači: pravo določevati. Ravno tako so Homerovi kralji za časa miru sodniki, v boji pa vojskovodje, v prvem slučaji rešujejo prepire podložnih in odvračajo zasebno škodo; v drugem pa poravnavajo prepire mej narodi in zabranjujejo javno škodo. Znamenje kraljeve moči je torej palica ali žezlo in meč; prvo se rabi v mirnem, drugo v burnem času.

Iz tega lehko razvidimo, da se dá smoter države določiti bolj v negativnem zmislu, kaker v pozitivnem; naloga njena je namreč osebne pravice varovati vsakemu podložniku, ohraniti jih, da se jih nihče ne dotakne, in zavračati krivične napade. Ni pa njena naloga, da vstvarja zasebne prvice, da jih krati ali pa spreminja. Niso podložni na svetu radi države, ampak ona radi njih, tako da m o r a skrbeti za njihovo korist.

Tako mora torej država prepustiti podložnikom, da sami prosto svoje moči urijo, da se družijo v mejsebojna društva v dosego viših smotrov, s kratka: da o sebi in svojih rečeh tako razpolagajo, kaker se jim najboljše zdi. Le tedaj sme država svojo oblast rabiti ter omejiti prostost zasebnikov, ko bi kakerkoli kratili pravice ali zavirali prosti razvoj drugih državljanov. Nikaker pa se ne more državi odrekati pravice, da ne bi smela pomagati z javno podporo ali njih napredek pospeševati. Vender to ne pripada državi po lastni vstanovi, ampak le postransko in v drugi vrsti; tudi ne sme, z izgovorom, da hoče skrbeti za občno korist, polaščevati se zasebnega premoženja svojih podložnikov, da po-

Digitized by Google

tem vse sama vpravlja po svojih služabnikih. S tem bi država zatirala razvoj državljanov, katerega braniti in pospeševati je njena prva dolžnost.

Potem, kar smo rekli, ni pač težko razsoditi, kaj ima država pri šoli opraviti.

V šoli se človek izobraža sè znanstvom. Predmet znanstva je resnica. Kaj pa ima meč, kaj ima žezlo skupnega z resnico? Spada li znanstvo, spada umetnost v področje vojaka ali sodnika?

Drugi so, katere narava kliče, da odgajajo deco; ti so: stariši ali družina pa cerkev.

Prvo, najnaravnišo pravico do dece imajo stariši; v otrocih popolnjujejo, ovekovečujejo stariši same sebe. v njih izrejajo lastno podobo. Le po njih dobiva deca bivanje. Zatorej je od njih odvisno, kako, s čim, koliko časa in do kdaj se ima otrok odgojevati. Ker pa ima vsak človek pravico to, kar sam lehko stori, naročiti tudi drugim, da zanj storé, smejo tudi stariši svoji deci učitelja izbrati; to pa po svoji volji. Krivično in nenaravno bi bilo, ko bi hotela v tej zadevi država starišem omenjeno pravico kratiti ter jim učitelje vsiljevati proti njihovi volji ali prepričanju. Pač sme država naravno postavljene odgojitelje opominati, ako svojo dolžnost do otrok zanemarjajo; tega pa ne sè silo ali pa da bi sebi prisvajala pravico do odgoje, ampak le bolj s prigovarjanjem. Zatorej sme država vstanovljati lastne šole, da podaje starišem priložnost deco laže vzgojiti. Taka šola pa mora biti po misli in želji starišev, da se naravna njih pravica nikaker ne krati Drugega posla nima država pri tem, kaker da starišem pomaga. Tudi se mora pustiti roditeljem prostost, ali hočejo porabiti državno šolo ali ne. Človeka goniti v javno šolo, če se temu brani, je neznosno prisilje, ki protivi prostosti človeške volje, bodi sicer šola še tako dobra! Da ne govorimo tu o šoli, katere vprava in duh popolnoma nasprotuje veri in vesti starišev. Ni pač mogoče še misliti si večega zločina proti človeški dostojnosti, kaker da se v brezversko šolo poganjajo otroci takih starišev, ki so in hočejo zvesti ostati verskim načelom; proti taki posilnosti se naravni čut kar zgrozi. Kaj takega se ni godilo celó pri najsuroviših barbarih!

Država — slaba odgojiteljica.

Smoter vsake vzgoje je človeka popolniti. Prava popolnost pa obstoji v tem, da volja voli dobro in se ogiblje slabega. Nravstvenost se ne ceni po obširni učenosti, marveč potem, kako je volja vtrjena v dobrem. Kar pa nravstvenost dovršuje, je namen; ta še le podeljuje delovanju najvišo moralno vrednost.

Potemtakem ima nravstvenost svoj vir in korenike v človeški duši, v srci. Od tod poganja svoje veje, in ako ni tu vkoreninjena, je le površna, neprava.

Digitized by Google

A ravno zato trdimo, da država kot taka ne more človeka odgojiti k pravi nravstvenosti. Po prvotni vstanovi je državi naloga odbijati krivične napade na zasebne pravice posameznikov, kaker na javne pravice narodov. Druga, stranska naloga države je povspeševati časni, telesni blagor svojih podložnikov. Njeno delovanje je potemtakem zunanje. Do notranjosti ne sega državna moč; saj pa tudi sredstev, orožja nima za to primernega; in katoliški učenjaki se vsi zlagajo v tem, da država ne more nalagati podložnikom golo notranjih činov. Dovolj davke plačati, na vojsko iti, ko kliče povelje vladarjevo, dovolj na zunanje tako se vesti, kaker velevajo postave. Misli pa in želj, namena ter vzroka človeških dejanj ne more preiskovati niti zapovedovati. Državna pravičnost ali poštenost obstoji torej le v vravnanji zunanjih del z državnimi postavami, je le zunanja in se imenuje potemtakem postavnost. Postavnost je najviše, kar more država sama po sebi doseči sè svojo odgojo.

Edina cerkev more človeka vzgojiti za pravo nravnost. Njej je Bog izročil oblast do duše, do srca. Ona veže razum vklepaje ga v jarem svete vere, ona vpliva na voljo pokrepčujoč jo z milostjo sv. sakramentov; ona si odpira vhod do najskrivniših kotov človeškega srca. Le ona tedaj prodira do pravega vira vse nravstvenosti, do volje, do srca, ter zaseja tu seme, iz katerega se rodi nravstvenost, ter poganja od znotraj na zvunaj dobra dela in čednosti.

V šoli, ki se je izneverila cerkvi, učitelj ni odgojitelj k čednosti in nravstveni poštenosti, ampak le nadzorovatelj javnega reda, nekak policijski vradnik, ki more mladino le držati mej mejami discipline, nikaker je pa nagibati k nravstvenemu življenju. Najviše, kar taka šola doseže, je zunanja olikanost in dvorljivost. Dalje ne pride, ne more priti. Ko je učitelj toliko dosegel, je v svesti si, da je dopolnil svojo nalogo. Ko je pred leti neki profesor na viši gimnaziji zvedel, da se je dijak nedostojno vedel po ulicah, ga je okaral tako-le: «Schwärmen Sie in Gedanken, wie viel Sie wollen, dass Sie sich nur öffentlich artig benehmen!» Več ni pač treba v pojasnilo državnega šolstva.

Drugi faktor v nravstveni popolnosti je blagost srca. Srce je sedež čutov; te mora vzgojitelj primerno buditi in oplemenjati, ako hoče svoje učence odgojiti za pravo nravstvenost. Volja sama na sebi je šibka in lena; rada obleži v mesenosti in le težko se ojači, da bi se dvignila do dobrega. Zato ji je Bog dal občutke in strasti kaker tici peruti. Po teh se volja očvrščuje in ogreva za dobro ter se vspenja do viših, duhovnih dobrot. Človek brez čustva, brez srca je neplemenit, pa tudi klavern, nepodjeten. Blago srce — blag človek: to je resnica priznana od vseh.

Mej čuti prvi in najblaži je pa ljubezen. Ljubezen kraljuje v človeku, ona ga nagiblje k vsemu, kar čini ali opušča. Ljubezen oslaja življenje, ona veže ljudi mej seboj, da lože prenašajo gorje in bol življenja. Blagor družbi, ako njene ude spaja in druži lju-

Digitized by Google

bezen. A ravno tako gorje, ako se ruši mej ljudmi vez ljubezni: v kratkem mora vse razpasti. Zatorej pa mora šole in vzgoje prva najsvetejša naloga biti, da vceplja in skrbno goji v mladih srcih ta najblaži, najsocijalniši čut, čut ljubezni. Človek brez ljubezni ni človek.

Da se pa more v deci vroditi ljubezen, mora se jo tudi z ljubeznijo vzgajati. Kakeršen vzrok, tak je včinek. Učitelji, ki sami nimajo ljubezni do otrok, ne bodo nikdar obudili v njihovih srcih ljubezni. Vzgoja je delo modrosti in ljubezni. A prav te ljubezni ne more država brez cerkve navdihniti učiteljem, katere izobraža in sposablja za učiteljski poklic.

V državni delokrog spada moč in pravo. Kot taka ima država vpravljati pravico. V tem pa gresti pravica in ljubezen vsaksebi. Pravica daje, brani vsakemu svoje strogo, brezobzirno; ljubezen se pa svojemu odpoveda, da se bližnjemu žrtvuje. Država nima ničesar, s čemer bi v učiteljih užigala nesebično, požrtvovalno ljubezen. Nima nebes, nima čeznaravnega plačila, nima spodbudnih zgledov krščanskega zatajevanja, nima idealov, kaker katoliška cerkev, katera je za vseh časov možke in ženske znala navdušiti za vzgojo mladine brez ozira na kako plačilo, na priznanje ali na katerikoli časni dobiček: ogrevala jih je z ognjem Božje ljubezni. V državi gre pa vse za plačo in zarad plače. Daj mi, pa bom podučeval, čim boljše mi plačaš, tem več in boljše bom podučeval. Srce in misli državnega zgojitelja so v plači, ne v učencih. Za drugo se ne briga, nego da dopolni svojo uro; ko ima pozvoniti, drži vže za kljuko. Izven ure so mu dijaki tuji, in celó mej podučevanjem samim, kako mrzlo si stojé dijaki in učitelji nasproti! Nikdar ali redkokrat sliši dijak prijazno besedo iz profesorjevih ust. Da bi se učitelj ogrel za kaj višega, idealnega, ter vsaj kdaj vznesel se malo nad postavno predpisani šolski predmet, se malokdaj zgodi; hvale, spodbuje boš malo ali nič slišal. Pač pa čmeren je večkrat in trmast. Za šolo se malo ali nič ne pripravlja, da bi z razumljivim razlaganjem dijakom olajšal težja vprašanja svojega predmeta; pač pa se roti in zmerja, ako pri izprašavanji dijaki ne razumejo, in z nepotrpežljivo naglostjo boječe še bolj zmede; lunast je prišel vže v šolo, da se same klopi tresejo pred njegovo trmo, celo uro ni pa nič nego žuganje, zmerjanje, kazni, če ne še preklinjanje; sploh z vsako besedo, z vsem obnašanjem kaže, kako zopern mu je njegov stan!

In pa še kako se ponaša državni učitelj, da ima čast biti zadnje kolesce na državni mašini! Kako skrbno se ogiblje vsega, kar bi znalo vreči nanj le senco posebnega prijateljstva s cerkvijo ali z družino!

Ako se pa v državni šoli zanemarja čustvo in ljubezen, se bomo li čudili, da izgublja naša mladina vedno bolj vsak idealen vsponos, da ji ostaja srce prazno, mrzlo. Po državni šoli v mladini zamira ljubezen, z njo vsa viša, blaža čustva, od dne do dne po-

Digitized by Google

staja bolj — brezčutna, kar po spričevanji aposteljnovem znači najnižo stopinjo nravstvenega propada.

Uniforma v državni šoli.

Kar hočemo v tem poglavji reči, sledi neposredno iz prejšnjega. K gorenjemu naslovu nas je napeljala najnovejša naredba slavne vlade, po kateri bodo odslej naprej morali vsi c. k. vradniki nositi uniformo, in sicer ne le o slavnostnih priložnostih, ampak deloma tudi pri javnem poslovanji.

Tej naredbi se — vsaj v principu — podvržejo tudi naši javni učitelji. To se nam zdi pri denašnjem šolstvu prav naravno, dosledno.

Državna uniforma je znamenje, po katerem se državni vradniki spoznajo in ločijo od drugih ljudi, kaker je duhovska obleka in ovratnik znamenje duhovniškega stanu.

Po uniformi hoče vlada vvesti v vradniški stan nekako zunanjo enomernost in red.

Z uniformo namerja vlada sledujič na zunanje pokazati svojo oblast in pravico pri podeljevanji javnih služeb; nasproti podložnikom pa ima uniforma izražati, da so vradniki državni služabniki, nositelji državne oblasti in da se jih mora potemtakem spoštovati; uniforma loči vradnika od zasebnika in mu varuje njegovo avktoriteto.

To je, to pomenja državna uniforma. Ker je pa šola v rokah države, ter so javni učitelji vradniki državni, je potemtakem nad vse naravno in dosledno, da se tudi oni uniformirajo. In le čuditi se moramo, kako je država še le tako kesno prišla do takega vkrepa. Uniforma pa državna šola ste tako zrasteni, da človek videč prvo sam ob sebi zahteva drugo. Državna šola je sploh taka, da i učiteljem i učencem njenim pristoja uniforma.

Šola pod državno oblastjo izgubi prej ali kasnej vso prostost in samostojnost. Državi ni nikaker dovolj, da šolstvo vrhovno le nadzoruje, ampak je hoče tudi neposredno in samooblastno voditi. Svojo birokratiško modrost, s katero vpravlja vse druge državne zadeve, vpotreblja tudi na šolstvo. Kaker je gozdnarstvo, kmetijstvo, trgovina, vojaštvo toliko raznih vej državnega vpravništva, katerim so postavljena posamezna ministerstva, tako se tudi šola smatra kot posebna sekcija mej drugimi branžami državne vprave. Zatorej se mora pa tudi ona pokoriti istim načelom, isti birokratiški tesnosrčnosti, kaker vse druge. Tu kar mrgoli nebrojnih odlokov, vodil, naredb, učnih načrtov; zahteva se brez števila sporočil, zapisnikov in spričeval. Da se pa vse to točno izvršuje, je nastavljenih šolskih svetovavcev, nižih in viših nadzornikov, ravnateljev brez konca in kraja. Vse niti tega obsežnega vpravnega stroja se pa stekajo v rokah učnega ministra. Kako bi

Digitized by Google

potemtakem ne šlo vse izvrstno? Resnično! Izborno je vse nastavljeno, vse se mej seboj vjema, nobeno kolesce ne odreče, zapisniki, spisnice, poročila so izvrstno zložena, vse pride o določenem času na više in najviše mesto. Sploh: izvrstno vse — na papirji! Toda žal, da papir je mrtev, mrtva je črka!

In mrtvo, odrevenelo je tudi državno šolstvo. Vdušuje je, jemlje mu življenje in gibčnost preslica, katero nad njim vihti mogočna ministrova roka. Iz podržavljenja šol sledi naravno in neizogibno, da se šolstvo prej ali kasnej vklene v jarem pedantičnega mehanizma, pod katerim trpé i učitelji i dijaki. Učitelji so servilni sluge svojih nadzornikov, nadzorniki viših nadzornikov, ti vsi pa sluge ministrovi. Ako pogledamo v našo ljudsko in srednjo šolo, se moramo pač čuditi, kako je na paragrafe in odloke in načrte vse navezano, tako da ne bo učitelju kmalu mogoče niti naloge dati dijakom, niti stavka spregovoriti, ki ni bil prej potrjen in dovoljen od više strani! Kaj, ali niso vže od vlade določeni kosi, katere se imajo dijaki v viših razredih na pamet učiti! In ali se ne določuje vže gimnazijskemu učitelju za cel tečaj naprej dan in ura, kdaj bo moral dati dijakom pismene naloge! Da, na nekem gimnaziji blizo nas je začel ravnatelj vpeljavati za dijake in učitelje vezavno izrekovanje latinskih besed, po katerem bi se imelo n. pr.: Cicero de amicitia izrekati: Kikero de amikitija! Ne manjka skoro več, nego da bi minister o začetku šolskega leta z Dunaja poslal zapisane vse stavke, ki jih bodo morali učitelji z dijaki vred skoz leto misliti!

Po vsej pravici se more tedaj državna šola moderne Evrope primerjati z veliko armado, na katere čelu stoji učni minister, generali in stotniki so pa nadzorniki, vodje, učitelji. Tedaj pa kaker pride komando od glavnega štaba: «rechts schaut!» ali «links schaut!» — tako se vse brezvoljno obrača in maršira od najviših nadzornikov do najnižega učitelja v zadnji vasi, od vseučiliščnih akademikov do najmanjšega paglavca, ki je pretečeno jesen začel obiskovati enorazrednico.

Država je po svojem početku in po poklici vojaška; zatorej je pa šolo podržaviti isto, kar povojačiti jo.

Povojačeni šoli se pa spodobi nositi uniformo. Saj državna uniforma vže sama na sebi ima nekak vojaški znak. To se spozna posebno iz vojaške kape, in pa iz sablje. Poslednja je po nauku sv. Pavla simbol kaznujoče pravice, ki pripada kralju; od tega jo dobijo vojaki, da ž njo v njegovem imenu odbijajo krivične napade zunanjih in notranjih sovražnikov. Ne verjamemo sicer, da bodo profesorji ravno sè sabljo v šolo hodili, vender dijaki, videči profesorja v poluvojaški uniformi pred seboj, se ne bodo mogli iznebiti misli, da je s profesorjevo uniformo prišlo v šolo nekaj vojaškega. S tem se bo pa spremenilo tudi razmerje mej učiteljem in učencem, približalo se bo nekako razmerju mej korporalom in rekrutom.

Digitized by Google

Zatorej pa mora po naši misli, ako hoče biti država dosledna do skrajne meje, tudi rekrutom-dijakom omisliti uniformo s kapo in pušo! In resnično, republika francoska je vže začela snovati — dijaške legije in bataljone! Kaker se zdi, meri moderna država sè svojim šolstvom konečno le na to, da se iz ljudstva rekrutirajo sami vojaki!

Vsak razumen človek lahko vé, kako mu je soditi o takem šolstvu. Država, ako si je vže osvojila šolo, bi morala pri vzgoji vender tudi Stvarniku priznati malo pravice! Ta je stvaril ljudi v največi različnosti, enega tako, drugega drugače, še dva nista enaka, pravi pregovor. Zatorej pa mora tudi šola skrbeti za to, da se vsakdo prosto razvija po svojem individualnem nagnenji.

Mehanično uniformiranje je za človeka nedostojno; ker človek ni žival, ampak razumno, prosto bitje. Uniformiranje je pa tudi pogubno, ker po njem se zaduši v človeku individualni nagib, se zavira prosti razvoj duševnih sposobnosti in posebnosti. Duševno življenje se vlenobi, vduši; namesto samozavestnih, razumnih in značajnih mož bomo iz take šole dobili servilne, plitve, brezumne in brezvoljne sluge, nićle, s katerimi ne more nihče računiti.

Zatorej proč iz šole s šablono, proč z monturo! Prosto, neodvisno razvijaj se, razcvitaj se šola. Ako pa država vidi, da ne more šolstva drugače voditi, kaker z vojaškim komandom, tedaj naj tudi prizna, da sploh ona ni sposobna za šolsko vodstvo; naj tudi prizna, da je nekdo drug v prvi vrsti poklican, da vodi javno šolo: družina in cerkev!

Državna šola pa politika.

Največe zlo pa, za katerim boleha dandanes državna šola, je njena odvisnost od politike in političkih prememb.

Predmet in ob enem sredstvo šolskega izobraženja je znanost in umetnost; ti pa imati svoje večne, nespremenljive zakone, neodvisne od vsakaterih političkih strasti in prememb, neodvisne od ministerske volje. Zakoni pravega in lepega so odsvit večne resnice, zatorej so sveti, nedotakljivi. In naloga šolske vzgoje obstoji ravno v tem, da se mladim duhovom vcepi prepričanje o njih objektivni veljavnosti. Le s tem se more v mladini vtrditi prava značajnost, ki obstoji v doslednem mišljenji in delovanji po določenih načelih. Da se pa mladina vtrdi v načelnem mišljenji, se mora podučevanje vršiti enotno. Kaker je resnica ena in nedeljiva, tako mora tudi šolski poduk navzlic različnim vednostnim strokam in raznoterosti učiteljev, ki ga dajejo, v temeljnih načelih biti eden in nedeljiv. Vzgoja in podučevanje, ki si v raznih delih oporeka in nasprotuje, razjeda duhove, spodkopuje v njih vero v objektivnost resnice in prava ter obraja pogubno subjektivistično naziranje.

Digitized by Google

In ravno to je, kar očitamo sedanji državni šoli. Šolstvo vodi in nadzoruje naučno ministerstvo, katero po večini državnega zbora pride in gre. Ker se pa državno-zborska borba vrši mej liberalno in konservativno stranko, se tudi ministerstvo po tem preminja: danes imamo liberalno, jutri konservativno. Vsak minister si pa prizadeva vtisniti državi znak svoje stranke ter pripomoči k zmagi svojim nazorom. Tako tudi naučni minister. Je liberalec, skuša iz šole odpraviti, kar je njegov konservativen prednik vpeljal; je pa konservativen, dela nasprotno. Letos, pod liberalnim ministerstvom, se odobrujejo knjige nekrščanskega značaja, drugoč se bo godilo narobe. Danes meni, jutri tebi. Tako se v javni poduk vvajajo te in one knjige, s knjigami pa ta in ona načela, ta in ona neredkokrat skrajnostno si nasprotujoča načela. Kaka resnica se ima v šoli predavati, je konečno odvisno od volje ministrove in pa od trme in začasnega prepričanja ali neprepričanja učiteljev in nadzornikov, katerim je dano na izbero, da vpeljejo v poduk to ali ono od vlade potrjeno knjigo. Vsled tega omahuje poduk mej raznimi zistemami, ki se večkrat absolutno izključujejo; zdaj se povzdiga Kant, zdaj Herbart, tudi Aristotel ali Tomaž, pa spet Darwin, Voltaire, zdaj materijalizem, pa idealizem itd. itd. Nikdar se pa dijakom ne pove, kaj je prav za prav to ali ono, tako da nimajo še o eni reči jasnega pojma, niti vedó, česa se držati!

Po taki vzgoji brez enotnega smotra se mladi duhovi zmedejo, ničesar jasno ne razumejo; in ker se razni nasprotujoči si nazori v glavi križajo, se mora počasi omajati spoštovanje do resnice, vdušiti vera v njeno objektivnost. Breznačelna vzgoja naredi tudi dijake breznačelne, in ker je načelnost prvi pogoj značajnosti in nravstvenosti, je državna šola nesposobna odgojevati, vtrjevati prave značaje.

Kako poniževalen je jarem, v kateri se vklepa resnica v državni šoli! Odvisna je od volje in milosti vmrljivega človeka-ministra; odvisna od večine glasov v državnem zboru! In — ako hočemo še dalje — kdo dela večino glasov? Javno mnenje. To se pa spet preminja po vplivanji političkih časnikov. Ti pa se dandanes skoraj povsod nahajajo večinoma v rokah židovskih krivonoscev, ki pri tem ne iščejo drugega kaker vmazan dobiček! Tako se v moderni državi izdaja, tako po blatu tepta resnica, ž njo prepričanje in vest narodov!

In da se to zlo kar mogoče poobči, pripomore k temu še posebno centralizacija moderne države, katera se v takozvanih svobodno-konštitucijonalnih državah izvaja še strože, kaker nekdaj v absolutističnih. Eden in isti državni zbor odločuje po večini glasov osodo tako različnih narodov, ne da bi se oziralo na želje in posebnosti pozameznih. Potemtakem je mogoče, da en sam glas vstvari novo šolsko postavo in poda milijonom državljanov drugo resnico, drugo nravoslovje, kaker so je imela do zdaj. En mi-

Digitized by Google

nistrov odlok je vstani podanikom neizmerne države zvezati pamet in srce in jih vleči na desno ali na levo, kaker se vlečejo lesene podobice za vrvico. «In Staatsschulen wird kraft des Monopols jede einmal angenommene Thorheit *überall* mit Gewalt durchgeführt, so dass das Verderbniss ein *allgemeines* werden muss.» Tako piše slavnoznani pedagog J. Knecht. Pač nikjer ne obraja centralizem bolj žalostnega sadu, kaker v javni odgoji!

Tako se po državnem šolstvu čedalje bolj širi mej narodi kraljestvo skepticizma, omajuje se vera v objektivnost idej, v absolutno veljavnost pravega in dobrega; idealizem zatemnuje, vmira, nasproti gremo popolnemu duševnemu nihilizmu!

Zatorej ne moremo pač primerniše skleniti tega poglavja nego z besedami vže prej omenjenega J. Knechta: «Um erziehend wirken und die schlimmen Einflüsse der Zeitgeister auf die Jugend unschädlich machen zu können, sollte die Schule *über den Fehlern der Zeit* stehen und denselben kräftig entgegenwirken.»

Mi pa rečemo: Šola bodi neodvisna od države in političkih strank, neodvisna od ministra!

Kaj priča zgodovina? Angleška bodi nam v zgled!

Noben narod ni bil, ako smemo tako reči, strože državen, kaker Rimljani. Ako je torej resnično naloga države, da ona vzgaja mladino, bi bili to pred vsem vedeli Rimljani. Toda ravno oni so na to tako malo mislili, da nahajamo tu vso odgojo pri stariših, nikaker pa v državnem delokrogu.

Tudi v srednjem veku so mislili tako Karel Veliki si je sicer mnogo prizadeval za vstanovo šol, a nikaker ni prišel do tega, da bi bil mislil odvzeti vzgojo družini in cerkvi. Sè svojimi »kapitularij« ni namerjal drugega, kaker da bi se na šolo in odgojo vpotrebljale določbe cerkvenih zborov.

Celó samooblastnemu Ljudevitu XIV. ni prišlo v glavo vtikati se v šolske zadeve; dal je v tem cerkvi popolno prostost. V vestfalskem miru se je glasil §. 7. čl. V. tako-le: «Templorum . . . et *scholarum* cuique parti suarum cura integra reservetur.» Šola je bila tedaj pri katoličanih in nekatoličanih vedno še cerkvena.

Državne šole početek, kaker smo vže omenili, nahajamo še le v 18. stoletji. V sto letih si je država šolstvo popolnoma vpokorila. Mej raznimi evropejskimi državami je k večemu edina razlika, da se sme v nekaterih poleg državne šole prosto razvijati tudi privatna, mej tem ko si je v drugih država osvojila šolski monopol. Le eno državo nahajamo, kjer se je šola rešila splošnega potopa. Ta je Angleška.

Čudno res, kako je Evropa sprejela od svobodne Anglije konštitucijo, a iz te konštitucije izpustila ravno to, kar je v nji

Digitized by Google

najdragoceniše: od države in njene politike neodvisno šolo, prostost poduka! Učnega ministerstva angleška vstava ne pozna. Najviši šolski vrad je tako zvani «vzgojevalni odsek tajnega sveta.» Delovanje tega vrada pa nikaker ne obstoja v vladanji in centralizovanji šolstva, ampak v podpiranji in v spodbujanji privatnih šolskih društev. Najviše šole, kaker vseučilišča v Oksfordu, v Cambridgu itd., kolegiji v Etonu, Harrovu itd., so od države neodvisni in imajo v zmislu vstanovnih pisem cerkveni značaj. Ljudsko šolstvo vodijo privatna šolska društva. Takih društev je deset; največe je «nacijonalno šolsko društvo,» ki je l. 1874 v svojih šolah štelo 1,573.831 otrok. Vlada ne vriva takim privatnim šolam svojih nadzornikov, ako same tega ne želé. Njih vrhovno vodstvo imajo škofje. Duhoven ima celó pravico učitelja odstraniti in prepovedati rabo šolskih knjig.

Tako je v svobodni Angliji, ki si je, akoravno protestantska, vender ohranila toliko zdravega praktičnega čuta, da razume, kako protinaravno, pogubno je državno, političnim interesom pokoreče se šolstvo!

Smejo tudi duhovni politikovati? — In celó kaplani?!

Ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι πολίτης.
Act. Ap. XXI. 39.

Denimo tedaj, da bi se res kdaj spolnilo, kar „Slovenski Narod“ in ž njim vsi liberalci po svetu goreče želijo: da bi vsi duhovni kar čez noč morali popustiti vsako politikovanje!

Veliko novega bi sledilo iz tega, marsikaka sprememba.

Iz deželne zbornice n. pr. Ljubljanske bi morale romati vse črne suknje. V državno zbornico bi nikdar več ne prišli plašit možje od kroja Greuterjevega. Kak mir pri volitvah! Kandidat-duhoven bi bil nemogoča reč; celó voliven mož bi ne mogel biti več duhoven. Vže s tem koliko sitnosti manj! Kalanova senca bi za časa volitve nikogar več ne strašila; tudi bi ne bilo treba liberalcem ob nedeljah hoditi v cerkev — kar jim je tako težko — prežit na besede porednega pridigarja — kaplana!

Digitized by Google

Do takih ogromnih interpelacij, kaker je bila n. pr. lani za Liechtensteinov predlog, bi nikdar več ne prišlo; ker ko bi se predrznil župnik spred oltarja ljudstvo vabiti k podpisovanju, bi liberalec poslal po žendarja, da župnika pelje pred sodnijo, češ, kalil je mir, prestopil svoj delokrog!

Političkim ali polupolitičkim listom, kaker je „Slovenec", „Rimski Katolik" itd. bi vže jutre liberalci sè vsemi svojimi trobentami zagodli mrtvašnico. Škofje bi ne smeli nidkar več v svojih pastirskih listih imenovati, tem manj obsojati kak političen dnevnik! Papež bi se ne smel še pritožiti, da so ga oropali posvetnega posestva; „Syllabus" bi se moral na polovico skrajšati; enciklike: o „vravnavi krščanske države", o „masonih", o „liberalizmu" postale bi nemogoče, za vse prihodnje čase — premagano stališče!

Sploh imeli bi liberalci mir pred sovražniki, imeli bi prosto roko. In gospodarili bi, kaker bi se njim samim zljubilo.

He, kdo bi pač ne privoščil liberalcem take sreče!?

Kaj pa pravi o tem sveto pismo?

Tudi mi privoščimo liberalcem — kot ljudem vse dobro, posebno pa milost spreobrnenja.

Vender pa, kar se tiče njih želje ali — da govorimo bolj učeno — njih teorije o politikovanji duhovnov, se ne moremo ž njimi zlagati. Zato imamo važne razloge.

Prvič je sv. pismo. Tudi liberalci se, ko jim vgaja, sklicujejo na sveto pismo, katerega „čisti, nepopačeni nauk" kaj radi stavijo v nasprotje s tem, kar škofje učijo ali vkazujejo. Primimo jih tedaj pri sv. pismu.

Tu najdemo veljavno besedo moža — aposteljna, sv. Pavla. Ta beseda se bere v stavku, ki smo ga zgorej navedli. Zove se grški „*πολίτης*", latinski „civis".

Na navedenem mestu trdi sv. Pavel slovesno, da je „anthropos polites" — človek politik . . .

Vižga no, kje stika politiko — pri aposteljnu Pavlu! — Da, prav tako je, ljubi moj brate liberalec. Poglejmo!

Bil je Pavel v Jeruzalemu o binkoštih. Judje so to zvedeli in zagnali se nad-nj kaker besne zveri. Kar raztrgati so ga žugali, ko bi ga rimski tribun ne bil izvil njih rokam. Tribun imel je Pavla za egipčanskega rovarja, ki je bil pred kratkim s štiritisoč tolovaji vzdignil punt. Pavel pa mu je grški odgovoril, da je meščan znamenitega mesta, namreč iz Tarza v Ciliciji — „anthropos polites". In ne brez ponosa je Pavel povdarjal to meščanstvo.

Kmalu potem ga je dal isti tribun bičat. Ko so ga pa vže zvezali, vpraša Pavel navzočega stotnika, ali se sme Rimljan

Digitized by Google

bičati. In začudili so se in bali, „ko so slišali, da je Pavel „πολίτης Ῥωμαῖος“, da je rimski državljan. Tako je, odgovarja apostelj; in ko mu pravi tribun, da je on sam državljanstvo vkupil si za veliko svoto denarja, se ponaša Pavel: „Jaz sem pa celó rojen državljan!“ In niso ga bičali.

Še en tak slučaj iz aposteljnovega življenja. Bil je v Filipih. Spet so ga sè Silo bičali in vrgli v ječo. Drugi dan, ko je Bog po noči s potresom posvaril Filipčane, da so se pregrešili nad oznanjevavci svetega evangelija, so javni vradniki koj sporočili stražniku, naj dá jetnikom oditi. A ne da bi šel Pavel. „Bičali so nas j a v n o, nas, R i m l j a n e, vrgli so v ječo, in zdaj nas hočejo na s k r i v n e m ven vreči? Ne tako, ampak pridejo naj, in naj sami nas ven vržejo.“ Tako se je tudi zgodilo. Prišli so duumviri, prosili jih odpuščanja in s častjo jih peljali iz ječe — ker bali so se, ko so zvedeli, da so Rimljani. [1])

Iz teh vzgledov je prvič razvidno, da je bil tudi Pavel, akoravno vže apostelj in torej duhoven, vender še „polites“, meščan, državljan. Meščanstvo mu je tikalo po rojstnem kraji, rimsko državljanstvo je podedoval vže od očeta. Dvoje prevažno — politično pravo je bilo to.

A Pavel je to pravo tudi poznal in se ga s ponosom zavedal, in je vender še ostal apostelj, velik apostelj, svet apostelj.

In Pavel se je dvojega političnega prava celó okoriščeval, in sicer dosledno, trdovratno, ne da bi odjenjal le za pičico, kaderkoli je smatral to za potrebno, ali je imel za to posebnih razlogov. In tak razlog bil mu je povsod rast sv. evangelija, razširjanje božjega kraljestva. Vedel je predobro, koliko bi bilo škodilo Kristusovi stvari, ko bi bil on v Jeruzalemn razvpit kot tolovaj, bičan kot hudodelec, moral mesto sramotno zapustiti ali na bičanji vmreti. Ravno tako je bilo v Filipih. Pavel je bil ravnokar iz Azije prestopil na evropska tla. Filipi je bilo prvo mesto, kjer je javno pridigal evangelij. Kak glas bi se bil raznesel po Macedoniji in po Evropi o apostolih in Kristusovi veri, ko bi bil Pavel vže Filipe zapustil kot bičan hudodelec, ravnokar vržen iz ječe, pregnan iz mesta?! Ne, dokazati se je moralo prej, da je Pavel, apostelj Kristusov, nedolžen, da je krivično kaznovan, prositi so morali prej razžaljivci javno odpuščanja. Zato in prav zato je Pavel povdarjal svoje meščanstvo, svoje rimsko državljanstvo, ker sužnji so bili brezpravni ter z njimi se je poljubno ravnalo, branila jih ni nobena postava, nobeno pravo. Pavel je tedaj hotel svoje sovražnike spokoriti do zadnjega z rimskim državljanstvom — s politiko!

[1]) Ap. dej. XVI.

Digitized by Google

Kdo je „πολίτης“?

Sv. Pavel jo tedaj — politikoval. In duhoven — sme tudi on? — Ta je lepa!

Da bomo pa videli, da je res tako, moramo pred vsem preiskati, kaj je to, kar apostelj imenuje „πολίτης“, in je li tudi duhoven „πολίτης“.

Pomen te besede, kaker tudi lat. „civis“, nemški „Bürger“, je močno raztezen in nedoločen. Vender si dandanes, ko govorimo o politiki, s to besedo predstavljamo nekaj določnega. Mi ji dajemo nekako isto določbo, katero ima vže pri Aristotelu. Ta filozof določuje namreč pojem πολίτης: človek, ki je sposoben vdeležiti se javne oblasti, kar se zgodi s posvetovanjem in s presojevanjem javnih zadev. [1]) Vsposablja pa za to postava, ki navadno tirja neko starost in zrelost, večkrat tudi določeno mero znanosti ali premoženja kot pogoj, da se sme kdo vdeleževati pri razpravljanji javnih zadev.

Obsežnost javnosti je po velikosti moralne skupine širša ali ožiša. Kdor je sposoben vdeleževati se občinske oblasti, je občinar, in sicer po obsegu občine: meščan, tržan, vaščan. Kdor pa ima pravico javno presojevati ali določivno vplivati na državne zadeve, se zove državljan.

Ko govorimo o politiki, mislimo dandanes navadno le državne zadeve. Novejša država se je prevstrojila na podlagi ljudske vstave. Po ti se ljudstvu dovoljuje vdeležba pri postavodajstvu, katero ljudstvo izvršuje po prosto izvoljenih poslancih. Volitve so tedaj najvažniše politično pravo novejšega državljana.

Seveda omejuje postava to pravico, enim več, drugim manj, druge spet popolnoma izključuje. Gledé ostalih vstavnih pravic pa dovoljuje postava protejše gibanje, tako da more dandanes vsaj posredno vplivati na državno politiko vsak človek brez razlike stanu, starosti ali spola, da je sploh le duševno zmožen. Mej vstavne pridobitve poslednje vrste spada pred vsem svoboda govora in tiska. Nihče ne more nikomur ovirati, da s pismom ali z besedo svojo sodbo o tej ali oni javni zadevi in tako moralno vpliva na one, katerim pristoja neposredno vrejevati državne razmere; da se le zdrži mej postavno določenimi mejami.

Najvažniše politične pravice so torej dandanes: prvič volitvena, drugič pravica svobodno izjaviti svoje mnenje o javnih zadevah; to se pa spet godi ali ustno, posebno na ljudskih shodih in v postavno potrjenih društvih, ali pismeno, kar se pred vsem godi po javnih časnikih. Kaker se pa lehko razvidi, ima poslednja pravica, ki obsega svobodo govora in tiska, svoj zadnji

[1]) Polit. III. l. 1.

Digitized by Google

smoter, vdobi svoj pravi pomen v volitvah; okrog teh se konečno suče vsa vstavna borba, v izid teh se državljani poslužujejo malo da ne vseh vstavnih svoboščin.

Tudi duhovni so državljani. Sposobni za politiko so tudi kaplani

Vprašamo tedaj: se smejo teh svoboščin posluževati tudi duhovni?

Pred vsem moramo gledé tega vprašanja odgovoriti, ali so tudi duhovni državljani.

Kje stoji zapisano, da niso? Jih morda naredi nesposobne za državljanstvo zakrament mašniškega posvečenja?! Kje kaj takega izreka, kje določuje sv. cerkev? Ne ostanejo li, akoravno duhovni, še pravi ljudje, sè vsemi naravnimi sposobnostmi?

Zatorej pa ne more nihče duhovnov kot t a k i h odganjati niti od volitev niti od presojevanja javnih zadev, ako le dopolnije tiste pogoje, od katerih dela državna postava odvisno vdeležitev pri političnem delovanji.

Ali jim morda za to manjkajo duševne sposobnosti?

Kaj vsposablja človeka za politiko, za razpravljanje javnih vprašanj? Znanost in skušnja. Čim temeljitejše in više se je kdo izšolal in teoretično izomikal, tem leže mu je javno življenje razmotrivati in vsakdanje prigodke in prikazni razsojevati z višega stališča. Duhoven pa spada v razred više omikanih ljudi.

Pred vsem zahteva politika poznanje nekaterih vprašanj, ki globoko in odločivno segajo v politično življenje. Politik mora načelno umeti, kaj je država, kaj vstava, poznati mora razliko mej postavodajno in izvrševalno oblastjo, mora vedeti, kaj je bistvo postave, od kod dobi postava svojo zavezavnost, mora imeti vsaj temeljne pojme o pravu; ker je nadalje država in njena vstava bistveno zrastena sè zgodovino in njenim pravom, mora politik poznati tudi zgodovino, in ker stoji država v nekem razmerji s cerkvijo, se mora raztezati to znanje tudi na cerkveno zgodovino in njeno pravo.

Vzemimo li duhovna na najniži stopinji, vzemimo vaškega kaplana. Poglejmo mu v možgane in premerimo njih vsebino ter primerimo s tem, kar najdemo v glavi tistih, ki hočejo dandanes politiko voditi in javno mnenje delati. Mej temi nahajamo ne malo takih, ki niso dokončali viših šol, naredkokrat celó takih, ki se niso mogli niti skozi srednje šole preriti. Veliko politiških sotrudnikov in vrednikov daje ljudsko učiteljstvo. Bog váruj, da bi poštene učitelje sodili, še manj pa grajali ali sumničili. A pošteni učitelji vedó, kaj so, in ne bodo pač precenili svojih zmožnosti. Jaz govorim le e tistih, ki mislijo, da so res nositelji in

Digitized by Google

zastopniki najvišega znanja, da so luči, pred katerimi otemni vaški župnik in kaplan, kaker zvezde pred solncem. Taki hočejo dandanes n. pr. na Českem imeti v politiki prvo besedo, voditeljstvo. In kaka je tista učenost? Z ljudske šole je morda prišel na učiteljsko pripravnico in potem, ko je tu v štirih letih obletel vse mogoče vede, kaker: verstvo, zgodovino, matematiko, fiziko, naravoslovje, pedagogiko. risarstvo. petje, godbo itd., naredi morda maturo — in vsposobljen je za učitelja! Prav. Denimo, da bo dober, izvrsten učitelj, kakeršnih tudi resnično po Slo, venskem ne pogrešamo. Vso čast jim. A za politiko? Je li sposoben, da dela, da vodi javno mnenje, da razpravlja, da določuje vprašanja, ki segajo globoko, ki pretvarjajo politično življenje?! Znak dandanašnje učiteljske izobrazbe je breznačelna plitvost, po kateri si sicer naberejo marsikaj gradiva, toda vglobijo se ne v nobeno vedo, ampak ostanejo le na gladkem površji. Ako se drzne tak omikanec v javnost razpravljat prikazni in zadeve, ki imajo svoj početek, svoj vzrok v zgodovini, v duševnem naziranji narodov, mu morajo temeljitost nadomeščati bliščeče fraze; kjer zadene ob zamotana vprašanja, katerim je kos le možak globokega razuma in bogatega izkustva, pomagati mu mora iz zadrege sofistika. Površna omika poraja v politiki šarlatanstvo, šovinizem; ona poplitvuje javno mnenje in dozarja narode za socijalistične prekucije.

Nekaj drugače je z vaškim kaplanom. Res, mlad je še sicer, vender ne otročji; mož je, star pet in dvajset, trideset let. In ta kaplan ima za seboj 16, reci: šestnajst let šole. To je vže nekaj. Mej temi je osem let gimnazija. Na tem gimnaziji je svetno zgodovino dvakrat premlel. Na višem gimnaziji je bral, je študiral stare klasike: Livij ga je vpeljal v duh starorimske zgodovine in običajev prvega političkega naroda, pri Ciceronu je poslušal klasično dovršene politične govore, Demosten mu je sè svojo temeljito, krepko besedo pojasnil težnje političkih strank in strasti; Tacit mu je razkril politiške spletke rimskih imperatorjev in oblastnikov, Homer ga je peljal v starodavne čase, ko so kralji o političkih zadevah posvetovali se z ljudskimi starešinami. Itd. itd. Učil se je na gimnaziji tudi nekaj filozofije. Slednjič, česar ne smemo zamolčati, naredil je maturo, za katero je moral vse še enkrat ponoviti in prekuhati; matura je bila še pred kratkim, vsaj v Ljubljani, v glavnem gnjezdu, v katerem se urijo slovenski kaplani, pogoj za vsprejem v bogoslovje.

To vse je dobil kaplan na gimnaziji. Dovršil se je pa še le v bogoslovnici. Naši bogoslovci — ni treba misliti, da po semeniščih le jedo in spijo. Kratko nikar, marveč vemo iz lastne skušnje, da imajo dosti dela, in da njih velika večina to delo vestno, natančno opravlja. Učijo se šolskih predmetov, bavijo se pridno tudi z drugimi strokami. V semenišči še le, kaker smo i sami skušali i so nam tudi bogoslovci zatrjevali, pride mladenič k pravi, načelni zavednosti. Pred vsem mu pa oči odpre metafi-

Digitized by Google

zika, sploh filozofija, za katero so po nekaterih bogostovnicah posebne ure; nadalje mu načela zjasni teologija osnovna in dogmatična. Tu se načelno razpravljajo najviša vprašanja o Bogu, o človeku, o svetu; tu se poznavajo razni sistemi, filozofi. Da ne govorimo o učenji sv. pisma, s katerega Božjo besedo se bogoslovcem pojasnjujejo razna vprašanja in razmere človeškega življenja; imamo v bogoslovji cerkveno zgodovino, ki dopolni zgodovinsko znanje z gimnazija, sosebno gledé razmerja cerkve do države. Slednjič pride cerkveno pravo, ki se povsod dotika naravnega in državnega prava. Vse te stroke razširijo obzorje prihodnjega kaplana ter ga postavijo na više stališče, da zamore ne le načelno presojevati človeško življenje sploh, ampak tudi, ako treba, vtikati se v politiko.

Rešpekt tedaj pred kaplansko omiko! No, vem pa, kako se navadno duhovne in kaplane odganja od javnega življenja: sveta ne poznajo, skušnje nimajo gospodje kaplani! No, no, kdor tako govori, navadno misli, da ne more človek poznati „sveta“ in „življenja“, ako ni sam vganjal vseh burk in vdeležil se vseh lumparij v kakem vseučiliščinem mestu! Kaker da bi bilo res, kar se pravi: „Nur Lumpe sind bescheiden“! Mi pa trdimo, da kaplan, ki je bil le nekaj let v pastirstvu, si pridobi več izkušnje in boljše pozna „življenje“, kaker marsikateri mož, ki je svoje bivanje na vseučilišči podaljšal na deset let, in druzih deset let prepisal v vradnijski kanceliji. Kaplan v pastirstvu stoji v neposredni dotiki z ljudstvom, on mu je učenik, vzgojitelj njegovih otrok, on svetovavec, on tolažnik v revah, posebno pa v bolezni in o smrtni uri; on deli ž njim žalost in veselje. A ne le zunanje lice človeškega življenja spoznava kaplan, ampak dano mu je zreti v najskrivniše kcte človeškega srca, v tiste tajne tmine, ki se nikomur na zemlji ne odpirajo nego namestniku Božjemu, kakeršen je tudi zadnji kaplan na deželj; on zasleduje zunanje življenske prikazni do njih pravega vira, ki tiči v prosti volji, v strasteh človeških. Zatorej mu je pa tudi mogoče o marsikateri reči v javnem življenji izvestniše soditi, marsikaterim političnim težnjam in činom leže priti do dna ter najti jim pravega razloga, kaker morda vže osivelemu politiku, ki ni znal nikdar dostojno ceniti mogočnih moralnih sil, katere zastopata volja in srce človeško.

Kaj pa pravi sv. cerkev h kaplanski politiki?

Naši gospodje liberalci bi le tedaj pravdo dobili proti nam, ako bi mogli vsaj en odlok pokazati, s katerim bi bila cerkev duhovnom enkrat za vselej prepovedala vsako politikovanje. Tega pa niso vstani in to je dovolj za nas. Res sicer, da škofje ne poganjajo navadno svojih duhovnov na terišče političnega agitovanja, da, neredkokrat so celó politiko sebi podložnih duhovnov

Digitized by Google

ostro grajali, jim jo prepovedavali; a to se je zgodilo le tu in tam za posebne slučaje, gledé na posebne časovne okoliščine, nikaker pa, da bi načelno duhovsko politiko obsojali. Ta prikazen nam pa le priča, kako nevarna je politika za duhovna, in da zlorabi lahko tudi duhoven politiko. To je pa vse drugo, kaker trditi: duhoven ne sme v politiko! To je marveč duhovnu resen opomin, naj politikuje v duhu in v odvisnosti od sv. cerkve in svojega škofa.

Da ne govorimo o tistih časih, ko so duhovni in škofje pri vladarjih in v političkih zbornicah imeli prvi sedež s plemenitaši, o časih — in take pomnino še mi — ko je tudi papež, kot svetni vladar, celó moral politikovati, hočemo se marveč ozirati na novejše določbe, katere je cerkev dala o dandanes tudi na Slovenskem velevažnem kaplanskem politikovanji, kaker tudi na izreke imenitnih katoličanov.

Za naše dobe je še veljavno cerkveno pravo Tridentinskega koncilja, kateri sicer določuje, naj cerkveni dostojanstveniki ostanejo na svojem mestu, toda mej drugim jih od te dolžnosti odvezuje za slučaj, ko bi ne mogli biti doma zarad kakega posla ali državnega opravka.[1])

Iz tega razvidimo, da cerkev, kar se tiče načela, svojim duhovnom dovoljuje vtikanje v državne zadeve. Za to pa ima več razlogov. Prvič more duhovna vezati dolžnost do države, da izvršuje svoja politiška prava. V tem zmislu opomina prov. konc. Pariški l. 1849 svojo duhovščino: „Naj ne misli duhoven, da njega nikaker ne zadevajo politiške reči. Duhovni namreč imajo kot državljani svoje dolžnosti nasproti državi, kar zahteva zrelo razsodnost in značajnost."

Drugi razlog, zakaj cerkev ni hotela in noče duhovnov popolnoma izključevati od politike, je njih viša izobraženost in duševna spretnost ter vestnost, ki zamore državi prinesti veliko koristi. Zgodovina priča dovolj, da so večkrat duhovni državo rešili s previdnostjo in dobrim svetom. To so vladarji sami radi priznali ter jim dali v politiki važnih pravic, tako da so duhovni s tehtno besedo odločevali ali vsaj vplivali na vojsko in mir, na postavodajo, na vse važniše državne in mejnarodne zadeve. Tudi dandanes velja isti razlog. Poslušajmo, kako piše eden najimenitnišihpublicistov novejše dobe, Veuiliot: „Dobra politika mora biti verska kaker morala: in glej, ravno zato so teologi in duhovni, ki poznajo Božjo postavo, najboljši svetovavci, in ne redkokrat najzanesljivejši ministri, ki si jih morejo izbrati vladarji. Od ene strani poznajo človeško srce, katero so sami dolgo časa izpraševali in sodili ob luči čiste in neizprosne postave Božje; od druge strani pa spoštujejo pravo in ne zanemarjajo dolžnosti,

[1]) Sess. XVIII. C. 1. d. ref.

Digitized by Google

ker tehtajo človeške zadeve na tehtnici Božjega svetišča. Njihov duh, ki se ne pokori podlim strastem, se obráča na više smotre, mej tem ko jih vest zavezuje, da vedno zvesti ostanejo pravici."

Sicer pa ni cerkev nikdar zabila, kar opomina apostelj: „Nihče, ki se za Boga vojskuje, se ne zapleta v posvetne opravke." Za Boga se vojskujejo duhovni; zatorej pa mora cerkev skrbeti, da ostanejo v vsem delovanji vedno zvesti svojemu poklicu. da ostanejo vojaki Božji. To morajo ostati tudi v politiki. In na to mora cerkev ravno dandanes tem strože paziti, ker se je nekako tudi politika ponižala do ljudskih strasti. Nekdaj se je zdržavala v dostojni višini ter je bila opravilo učenih, izkušenih, treznih mož, dandanes je pa revolucija splavila vse jezove dostojnosti in postavnosti in priborila siloma pravico do politikovanja tudi veliki druhali, ki se daje voditi trenutku in slepi strasti. Mož, ki se dandanes vrže v tok političnega življenja. mora večkrat gaziti po blatu ter mazati se. Ne le da mora večkrat rabiti trpke besede, ampak neredkokrat pride v položaje, kjer mu je skoraj nemogoče braniti avktoriteto; da, izpostavlja se zaničevanju, psovanju, morda celó pljuvanju in tepežu. Kako težko je tedaj duhovnu, ki ima biti po poklici angelj miru in sprave. dostojno se vesti in vsestransko varovati duhovsko dostojnost! Kjer se je razburila strast, ne zda nič vse pomirjevanje niti zarotovanje.

Oziraje se torej na veliko nevarnost, ki preti dandanes od politike dostojnosti duhovskega stanu, ne neha cerkev duhovnom ponavljati glede politike nekaterih resnih opominov in jim dajati vodil, kako oprezno jim je hoditi po opolzli politiški poti.

Skoraj po vseh novejših cerkvenih zborih se duhovnom priporoča ali kar nalaga, naj poslušajo pri politikovanji glas svojega škofa, naj se ne spuščajo v politiko brez njegovega vedenja in dovoljenja. Tako opomina n. pr. Turski prov. koncilj 1849: „Čim bolj rastejo dandanes politični prepiri, tem bolj morajo paziti tisti, ki stopijo na to polje . . . Posebno pa duhovni naj ničesar v tem ne počnejo, ako se niso prej s škofom posvetovali in od njega dobili dovoljenja." Prov. konc. v Utrehtu l. 1865 pa določuje: „Nobenemu duhovnu ni dovoljeno vstrajno pečati se s politiko brez posebnega privoljenja škofovega."

Ne le to. ampak prov. koncilj Parižki hoče tudi, da se duhovni, posebno tisti, ki opravljajo duhovno pastirstvo, v težkih slučajih obrnejo do škofa ter od njega pozvedó, kako jim je ravnati ali govoriti. Ker, kaker uči nadalje prov. konc. Abij. (l 1850) „naj pač ne menijo duhovni, da smejo o političnih vprašanjih misliti, kaker se jim ljubi, ker tudi gledé teh vprašanj zabredejo ljudje vsak dan v največe zmote, katerih veliko so vže zavrgli rimski papeži v raznih okrožnicah."

Nadalje navaja sv. cerkev poseben razlog, zakaj se duhoven vtika v politiko. In ta je pred vsem, da branijo vero ter odbijajo napade na sv. cerkev. Ker so duhovni vojaki Kristusovi,

Digitized by Google

morajo povsod le Kristusa iskati. Tako tudi v politiki. Ta točka je pa dandanes tem veče važnosti, ker si je država osvojila ne malo pravic, katere po naravnem in božjem pravu pristojajo le cerkvi. V političnih zborih se po večini glasov določujejo strogo verska vprašanja in zadeve, ki odtegujejo narode cerkvi in veri. Državni zbori zametajo konkordate, vpeljujejo civilni zakon, brezversko šolsko postavo itd. Ako je tedaj volk vdrl v svetišče Božje ter odnesel iz njega najdraže svetinje, da jih oskrunja in in vlači po terišči političnih strasti, ne bo li smel škof, ne bo smel duhoven povzdigniti glasu ter opozoriti svojih vernikov, ne bo smel za volkom v zbornico, da mu iztrže svetinje in jih prinese nazaj v svetišče? In prav to je, kar posebno v naših časih daje duhovnom ne le pravico, ampak nalaga celó dolžnost, da politikujejo. Kaker namreč vemo, se je posvetno razumništvo cerkvi večinoma izneverilo, od njega si smemo pač malo obetati, da bo vstrajno in odločno branilo, zagovarjalo vero in krščanske ideje; kdo bo torej prišel v javnem življenji cerkvi na pomoč, ako ne duhoven?

Slednjič priporoča sv. cerkev duhovnom-politikom previdnost in pravi način v politikovanji.

„Za čast sv. vere, za dostojnost duhovniškega stanu in blagor duš se mora duhoven v politiki vedno tako vesti, kaker je primerno njegovemu svetemu poklicu in vzvišenemu poslovanju. On mora v politiki vse razsojevati v luči sv. vere, ter mej raznimi prememembami in borbami, katerim je človeško društvo podvrženo, mora povsod meriti edino na to, da vtrjuje Božje kraljestvo, da povišuje sv. cerkev, da povspešuje i svoj i vernih kristijanov večni blagor. Zatorej naj nikdar ne zabi, da je služabnik Kristusov in da zanj posluje. Zatorej bodi duhoven vedno mož Božji, bodi vsem vse, kaker apostelj, da vse pridobi za Boga. Duhovni naj bodejo vzvišeni nad strankami in naj ne dajajo povoda sumničenju, da morda služijo tej ali oni stranki, marveč naj očitno pokažejo, da drugega ne namerjajo nego branit vero in društvo; tako ohranijo vselej popolno neodvisnost v spolnovanji svojih duhovniških dolžnosti, ter jih vsi spoštujejo in ljubijo, akoravno imajo različne politiške nazore. Močno bi se zagrešil duhoven, ki bi izpovedal v politiki nazore nasprotujoče verskim določbam ali pogubne društvu .... Ko izvršuje duhoven svoje civilne in politične pravice, naj se vedno dá voditi svoji vesti, ne imej nič drugega pred očmi, kaker korist cerkve in človeške družbe, ter pazi naj vselej, da si ne bo nakopal jeze in sovraštva z neprevidnimi besedami ali dejanji, kar bi mu potem duhovno pastirstvo obtežilo in brezvspešno naredilo. Ako ga pa kdo vpraša za svet, kako bi izvrševal svoje

Digitized by Google

politiške pravice, naj odgovori kratko in oprezno, da se pokaže nič manj previdnega kot kača, nič manj prostega kot golob."

Tako prov. koncilj Bitur. l. 1850. Zlate besede ter vredne, da si jih vsak duhoven globoko vtisne. Pa tudi liberalci imajo v njih svoj delež, ker iz njih je razvidno, da cerkev tudi v naših časih dovoljuje duhovnom politikovati, le da jim hoče dati vodila, katerih se naj držijo v politiki.

Pred vsem morajo duhovni politiko podrejevati cerkvi in veri. Nikoli se nimajo v strankarstvo toliko zaplesti ali potičnim težnjam se tako pokoriti, da bi vsled tega trpela resnica ali duhovniški poklic. „Pazite, da ne boste nikaker zadev naše svete vere žrtvovali v korist katerekoli stranke." Prov. konc. Balt. 1858. Vstopati pa v društva ali vtikati se v zadeve čisto politiške, ki se vere nikaker, niti posredno, ne dotikajo, zdi se, da ne pristoja duhovnu, niti je po duhu sv. cerkve. Pred navedeni koncilj kaj takega kar prepoveduje svojim duhovnom: „Duhovni se nimajo vdeleževati golo politiških shodov, ako ni to potreba za izvršitev državljanskih pravic." Isto tako prov. konc. Dubl. 1852: „Opominamo vse duhovne, naj se ne vdeležujejo čisto političnih shodov."

Cerkev želi torej, da se duhoven vdeležuje in sodeluje le pri takih družbah, pri takih shodih, in sploh pri takih političnih podjetjih, ki se vsaj posredno nekako nanašajo na vero in blagor človeštva; ker le tako bo zadostil aposteljnovemu opominu: „vojak Kristusov se ne sme zapletati v posvetne reči."

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

I.

Teženje po spoznanji resnice. Darwinizem.

Srčno me je razveselilo, da ste tako odkrito izpovedali, kako Vas zanimajo vprašanja, ki so brez dvojbe najviše važnosti. Preden se pa začnemo razgovarjati, je neobhodno potrebno, da si pojasnimo drug drugemu svoje stališče. Bodite, kar se tiče mene, prosti ter odkrite brezobzirno svoje dvome in vgovore, dasi bi

Digitized by Google

tudi povsem nasprotovali mojemu verskemu prepričanju. Naše prijateljstvo nima se s tem prav nič rušiti.

Sicer mislim, da razlika mej nami ni tako neskončno velika, kaker bi se dozdevalo komu pri prvem pogledu Saj sami zagotavljate: „Razum in resnica, po katerih težiti je slehernemu človeku sveta dolžnost, sta mi bila od nekdaj v največih číslih.“ Te besede jasno pričajo, da priznavate bivanje objektivne resnice, ki je neodvisna od našega subjektivnega vziranja, po kateri težiti je naša najsvetejša dolžnost. V tem se vjemam z Vami popolnoma! K spoznavanju resnice pa nas vodi razum, in prav zato mislim, smatrate tudi razum za največe dobro.

Toda tu krenejo pota naša vže na razen. Kaker očividno pričajo vse Vaše dosedanje trditve, je Vam razum jedini vir resnice. S tega stališča je pač dosledno. da vgovarjate: Vam katolikom velja poleg razuma tudi še razodetje, velja vera, od koder zajemljete bajé resnico. Zatorej je Vam razum skoro brez posla. Katolicizem je globoko ponižanje razuma, terja vero v nauke, ki nasprotujejo načelom razumovim. V dokaz navajate znane besede Tertulijanove.

Ali kljubu temu drznem se trditi, da vera moja, vera katoliška ničesar ne terja, kar bi vtegnilo nasprotovati načelom razuma. Razum je, ki naganja verovati celó skrivnosti! Resnično povem: po mojem prepričanji ne nahajamo razumniših nazorov o svetu nego so katoliški. No, ali znam, da se boste pri teh mojih besedah pomišljali, z glavo zmajali in radovedni pričakovali, kako li hočem svoje trditve vtemeljiti. Toda o tem, kaker tudi o reku Tertulijanovem, namerjam kasneje o priložnosti govoriti. Sicer hočem svoje katoliško stališče popolnoma popustiti in strogo postaviti se na stališče golega razuma, katero je po Vašem prepričanji jedino dovoljeno. Pišite prosto, ne da bi se na-me ozirali; ako bi pa zapazili, da zajemljem svoje dokaze iz vere, dam Vam oblast, da koj pretržete naše dopisovanje.

Začnimo od kraja. Kaker Vi menite, je človeku nemogoče do resnice; meni se zdi to neverjetno. Vi primerjate borbo za resnico brezkončnemu desetinskemu drobu, češ, ves trud je zaman. Razumu je nemogoče do spoznanja resnice! In tako tudi človeku nemogoče do svojega smotra! Vprašam, ali bi ne bila to brezsmotrenost? Razum, ki je po svojem prirodnem bistvu vsposobljen spoznavati resnico, ki z ognjenim hrepenenjem po njej teži — ta razum bi imel na veke obsojen biti v temo, v nevednost!? Jaz sicer ne vem, kako mislite o početku narave v obče, in posebe narave človeške, vender bodi Vaše mnenje kakeršnokoli, bi po Vašem morali priznati v človeški naravi nasprotje: ker narava bi nas gonila za resnico in ista narava odmikala nam jo na večne čase.

Nikaker! Ali ne vidite v naravi največe smotrenosti? Slednja stvarica ima svoj določeni smoter, pa tudi možnost in sposobnost

Digitized by Google

doseči ga dobi sleherno bitje od narave. Zivalsko telo, n. pr. terja za svoj obstanek telesne hrane. Vprašam, ali bi ne bilo absurdno vže misliti, da bi narava, ki poraja živalske organizme, ne bila poskrbela za njihovo ohrano?

Kar pa pišete o Darwinu, priča dovolj, da izpovedate materijalistični monizem, katerega je prav za prav on iznašel. Menim pa, da se dá mnogokaj oporekati proti Darwinovi teoriji, ne samo z modroslovnega, ampak tudi z naravoslovnega stališča. Dobro veste, da razlaga Darwin, za njim darwinisti vesmir in vse brezštevilne prikazni rastlinskega in živalskega življenja — tudi človeškega iz prostih, čisto materijalnih prasnovi. Osnovni nauk darwinizma je večnost materije in njenih sil.

Toda, kako dokazati večnost materije! Učenemu raziskovanju se to še ni posrečilo. Prepričani smo tudi, da je v tej zadevi ves napredek na veke zaman. Kajti vže površno premotrenje fizikaličnega zakona trajavosti, dokazuje prav očividno, da materija ni absolutno bitje, imajoče v sebi vzrok priličen svojemu bivanju. Telo namreč miruje po zakonu trajavosti neprestano, dokler ga druga venanja sila ne zagiblje, in se giblje neprestano, dokler ga druga venanja sila ne vstavi.

Nobeno mirujoče telo ne more se samo o sebi zagibati in nobeno premikajoče se samo o sebi, vmiriti. Vže iz tega se dá sklepati, da snov ni sama od sebe ampak od drugega Ali recimo tudi, da sama od sebe! Njena prvotnost je morala biti ali mirovanje ali gibanje. Ako je bilo mirovanje, priznati moramo, da biva materijo gibajoč vzrok izven, ker drugače bi bilo sedanje gibanje brez vzroka. Ako je pa bila v materiji od vekomaj tendencija gibanja, morala bi se tudi dandanes očividno javiti. Toda nasproti temu so vse dosedanje izkušnje. Ko merimo gibanje, je nam absolutna lenost snovi načelo. Nihče ne pripisuje telesom kake vsobljene gibajoče moči. Vse naše izkušnje izključno dokazujejo, da se gibljejo telesa, drugo od drugega, brez konca. Ako bi torej izven teh vzajemno gibajočih se teles ne bilo gibajočega vzroka, imeli bi celo vrsto gibanj brez vzroka, brez razloga. S tem pa rušimo zakon vzročnosti — temeljno načelo našega spoznavanja.

Pa tudi geologiška preiskavanja niso Darwinovi teoriji nič kaj vgodna. Ne dá se več dvomiti, da se je živalsko življenje na zemlji kasneje počelo nego rastlinsko. Tudi je bila doba, ko ni bilo ne živali ne rastlin. Najmlajši prebivavec zemeljski pa je človek. Po soglasni misli vseh naravoslovcev biva človek na zemlji še le nekoliko tisoč let; pri živalih in rastlinah pa štejejo stotisoče in milijone. Vprašamo, kako so se iz anorganskih bitij razvila organska? Dalje, kako se je zvršil velikanski prehod od rastlin do živali in kako od živali do človeka?

Darwinisti so iztaknili svojo „generatio aequivoca". Mislili so, da je s tem velika skrivnost vže rešena. Iz najpopolniših

Digitized by Google

anorganskih oblik razvile so se bajé najniže rastlinske oblike itd., dokler se ni dovršilo razvijanje do človeka. Toda najnovejše preiskave omajale so teorijo „generatio aequivoca.“ Odpovedal se jej je vže skoro ves učeni svet. „Generatio aequivoca“ vidno hira, od kar je Pasteur po naročilu francoske akademije dokazal, da je praplodnja močelk, katero je Pouchet z nova zagovarjal — laž. S tem je izgubila vera v praplodnjo ali vera v organizme iz anorganske materije svojo zadnjo vlovko ter se je — po mnenji Huxley-a — stegnila!

Zato pravi sam Virhow: „Čas je odpovedovati se tej znanstveni šari, ki smatra vse življenske prikazni za gole mehaniške rezultate molekularnih sil osobljenih sostavljajočim telesnim delom. Kaker ne moremo reči, da se giblje topova kroglja s svojimi lastnimi močmi, in da je sila, s katero vdari ob druga telesa, proizvod lastnosti njene podstati, ... tako ne smemo si tudi nikaker razlagati, da so življenske prikazni sam goli rezultat lastnosti razne dele sostavljajoče podstati . . . . . „Generatio aequivoca“, posebno ako se vzame kot samotvorba, je ipak ali pravcato krivoverje ali zlodejevstvo . . . [1]) Ako pa izgubi „generatio aequivoca“ svoje znanstveno ozadje, je odzvonilo darwinizmu za večne čase.

Radoveden sem, kaj mi boste odgovorili.

II.

Dalje o darwinizmu. Živenjski princip. Človek pa opica. Govor.

Priznati moram, da sem Vas prenaglo obsodil za materijalista. Kajti uverjate, da nikaker ne izpovedate podlega materijalizma Büchnerjevega, temveč da se nagibljete bolj k monističnemu idealizmu. Nič me ni moglo bolj razveseliti, kaker to. Saj tudi jaz sovražim materijalizem, tudi moje geslo je: idealizem!

Vender pa menim, da precenjate še vedno materijalizem. Jaz bi sosebno Darwinu ne mogel priznati one izvenredne genijalnosti, radi katere ga toliko občudujete. Ima sicer nekaj, česar mu ne moremo odrekati: to je izvirnost hipoteze, na kateri sloni njegova zistema. Glavna zasluga njegova pa ostane vedno le v tem, da je probudil znanstveno raziskovanje.

Dovolite mi tedaj, da se nekoliko pomudim pri glavnih točkah Darwinove teorije. Zistema, ki izvaja vse življenje in sploh vsa bitja jedino le iz materije, se pač ne dá več vzdrževati! Vi sicer dvomite o absolutni trajavosti materije, češ, da more imeti i drugih, do sedaj še skritih lastnosti. Toda jaz mislim, da bi pač

[1]) Virchow, Archiv f. patholog. Anatomie und Physiologie B. III. S. 22

Digitized by Google

težko našli učenjaka, ki bi zaresno dvomil o absolutni trajavosti materije, ker je jasna, evidentna, na nji sloni vsa mehanika in fizika.

Vi sicer izpodbijate znanstveno potrjene rezultate z drugimi nepoznanimi in znanstveno še ne dokazanimi lastnostmi materije; a to je pač predrzno in v znanstvu celó neprileżno. Povejte odkritosrčno, je li znanstvenemu raziskovanju častno sklicevati se, ko Vas spravijo v zadrego jasni dokazi, na negotove sile? Potemtakem bi ne bilo pač nobenega nezmisla, ki bi se ne dal zagovarjati proti obče priznanim resnicam, vsaj z nekoliko verjetnostjo.

Poleg tega so se ponesrečili vsi dosedanji poskusi, kako bi se ovrgla absolutna trajavost materije. Vzemimo n. pr. poskus Zöllnerjev, kojega Vi sami omenjate. Njegova podmena (hipoteza) o četrtem obmeru (dimenziji) t. j. o štiriobmernem prostoru, se ne dá nikaker vzdrževati. Prostor s štirimi obmeri je nezmisel. Kdor bi kakerkoli poskusil zagovarjati to hipotezo, bi moral le še bolj priznati njeno ničevost. Poskus, s katerim hoče Wirth Zöllnerjevo teorijo rešiti, priča o tem dovolj. Vzel je n-obmerov; to je pa „petitio principii." Opravičiti bi se dala ta hipoteza le, ako bi se moglo dokazati, da število obmerov ni absolutno določeno od narave in bistva prostorovega.

Kar se pa tiče vspehov pri somnambulih in medijih, je vedno bolj očito, da se ne dajo razlagati naravnim potom. Katoliški učenjaki so skoro brez izjeme prepričani, da pri teh prikaznih posrejujejo duhovi. Tudi veste, da se število spiritistov dan za dnem množi in da štejejo privržencev vže na milijone, kateri vsi soglasno trdé, da so mediji v zvezi z duhovi; ti so pa, kaker večinoma menijo, duše rajnkih. Da so pa resnično duhovi pri tem, priča najsijajniše vtis, katerega napravljajo spiritistični shodi, kajti materijalisti, ki so prej zanikali vsakošno bivanje duhov, začeli so, potem ko so se vdeležili takih shodov, najodločniše zagovarjati bivanje duhov.

Druga točka, o kateri bi rad obširniše govoril, se tiče prehoda od neorganskih bitij k organskim. Ta prehod je po Darwinu naraven.

Nam pa se ne zdi tako. Življenje se pač nikaker ne dá smatrati za gol proizvod kemične sostave in atomov. Primerimo le oživljeno materijo z mrtvo. Koliko spojin so vže iztaknili kemiki, in vender se še celi kemiji ni posrečilo stvariti s pomočjo kemične operacije niti najmanjše življenske stanice! Neovrgljiva resnica je, da se poraja življenje edino le iz življenja. Ali absolutno nerazumljivo bi bilo, kako da se je nekdaj iz anorganičnega bitja porodilo organično in kako da se dandanes kaj takega več ne posreči, navzlic velikanskemu napredku v fiziki. Kar je bajé narava nekdaj stvarila sama ob sebi, ne zmore več dandanes ista narava, akoravno jo podpira človeška umetnost! Kemik

Digitized by Google

lahko sicer vstroje (organizme) razloži in pojasni, toda priznati mora, da je izven atomov in nad atomi še druga posebna moč, katera se njegovemu opazovanju popolnoma odteguje; zovemo jo življenjsko moč — skrivnost za fizika in za kemika!

Toda oglejmo si razliko mej živo materijo in mrtvo bolj natančno. Pred vsem se kaže gibanje pri neživi materiji kot rezultat aktuelnih moči, lastnih posameznim atomom in molekilom ter menjajočih se vtisov od zunaj, katerim so podvrženi atomi in molekili. Vse drugače pa je pri vstrojih (organizmih). Tu imamo nepretrgano gibanje, ki se vrši po vseobsežnem načrtu, ki presega sedanje in se ne dá določevati od momentannih zunanjih vtisov, ampak teži, porabljajoć zunanje vtise, k določenemu cilju. Vrši se, pravim, po načrtu, ki nikaker ne namerja mimogredočih, posameznih včinkov na atomih in molekilih; ampak teži z njihovo pomočjo po konečni celoti, ki se javlja v popolnem staničnem življenji. To gibanje in ta načrt ne more tedaj biti zapopaden v posameznih molekilih niti se po njih dejstvovati. Kako bi bilo pač mogoče, da bi težili atomi n. pr. vodenec, dušec, ogljenec, sè svojo sedanjo premembo po stanji, ki ima slediti še le za več dni ali mesecev? Pa čemu bi tudi težili potem, saj jih takrat celó ne bo več v stanici? Tudi ni ono stanje v nikakeršnem sorazmerji z njihovim ozkim in enostranskim delokrogom, ter je celo sè stanjem, po katerem težé iz vse svoje narave, v jasnem nasprotji. Na veke ostane nam nerazumljivo, kako more fizična narava dospeti do takega cilja sè svojim čudno zamotanim ín vender tako harmoničnim stáničnim gibanjem; da si moremo to prikazen razložiti, nam drugega ne ostaja, kaker da vse gibanje atomov in molekilov podredimo jedinstvenemu, višemu impulzu, ki ima sicer v stanici svoj sedež, odvisen je pa edino od snovnih staničnih delov.

Vse le kemično, fizikalično in mehanično delujoče sile nas tu zapuščajo, ker te merijo po svoji naravi neobhodno vedno le na trenoten pokoj. Moramo tedaj vsekaker poleg materije priznati tudi nad materijo še drug, aktiven princip, ki je više dejstvenosti t. j. poseben življenski princip.

Kaj sklepamo iz tega? Ako je mej organično in neorganično materijo bistvena razlika, ne ostaja nam drugega nego alternativa, ali je organično poleg neorganičnega od vekomaj, ali pa se je organično kasneje začelo. Prvo nasprotuje geologiškim rezultatom in Laplacejevi teoriji, da molčimo o drugih zaprekah. Ostaja nam le drugo. Toda, ker se organična bitja nikaker ne dajo izvajati iz neorganičnih, priznati moramo nujno, da biva izven materije ter izven sveta stvariteljni vzrok, ki je organično življenje obudil. Potemtakem pa seveda pade darwinistični materijalizem.

Zdaj pa o razmerji mej človekom in živaljo! Darwinizem taji, kaker je znano, bistveno razliko mej obema Vi sicer pripom-

Digitized by Google

nite, da bi se nikaker ne smeli sramovati biti jednega roda z živaljo. Očitno povem, da bi jaz temu prav nič ne oporekal, ako bi se obistinila Darwinova teorija. Jednakost bistva pri človeku in živali bila bi potem resnica. Resnica pa je nad vse, dopadi ali ne. Morali bi jo torej pripoznati, dasi bi nam bila še v večo sramoto. Toda prav to je, kar jaz odločno zavračam.

Človek se je spočel po mnenji darwinistov iz opice. Kdaj pa? Pred mnogo tisočletji, odgovarjajo. Ali kako, da se dandanes nobena opica več ne počloveči? In to se ne posreči, akoprav se je z vso umetnostjo vže poskušalo, kako bi se opica izredila in omikala v človeka?!

Pa pravijo: kakšen razloček je pač mej divjim eskimom in urang-utangom? Na prvi pogled gotovo na velik, odgovarjamo. Toda vzemite eskima in začnite ga učiti in vzgojevati. V kratkem času se bo izobrazil. Kolikrat so se vže najsurovejši divjaki izomikali sè skrbno vzgojo v najbolj učene može, ki se niso prav v ničemer vstrašili civilizovanih Evropejcev. Kaj pa urang-utang? Kakeršen je bil, je in bo vedno — urang-utang! Nas li ne sili ta primer, da pripoznamo v človeku princip, katerega po vsem pogrešamo pri živali? Žival se giblje pri svojem razvijanji in delovanji vedno le v določenih mejah — človek pa je v svojem razvoji brezmejen. Kaker hitro se mu vzbudi samozavest, vspenja se k čedalje višim smotrom ter si svobodno voli sredstva v njihovo dosego. Pri živali velja povsod zakon neobhodnosti, nespremenljivosti, materijalnosti — pri človeku pa svobodno gibanje, katero more izhajati edino le iz duhovnega vzroka. Nasprotje mej nujnostjo in prostostjo, mej materijo in duhom javlja se tu preostro, da bi se moglo spregledati. Nad vse občudujemo n. pr. umetnostno zgradbo umne čebelice ali mravlje. Toda po pozornišem opazovanji moramo priznati, da se vrši vse le po naravnem nagonu — neobhodno. Delajo tako, ker ne morejo drugače. Prav zato delajo pa tudi vedno jednako, brez vsakeršnega napredka. Kaker so delale pred 2000 let, delajo tudi dandanes in bodo delale za 2000 let. Ali ne tako človek! Kolik razloček mej prvim vozom in mej lokomotivo? Kak gorostasni napredek! Pri živali vidite nespremenljiv zakon nujnosti, materijalen, fizičen princip, pri človeku prosto samozavest, — duhoven princip!

Poglejmo dalje na govor človeški! Govor je izključna lastnina človekova in prav zato priča o bistveni razliki mej človekom in živaljo. Vgovarja se sicer: Človek je prišel slučajno do govora, češ, saj tudi nekatere živali znajo govoriti n. pr. papiga. Na to pa odgovarjam, da je pri papigi izgovarjanje človeških besedi proizvod mehaničnega vežbanja, pri človeku pa izhaja iz bistva ter je čisto naraven pojav. Zato vidimo, da izgovarja papiga vedno le iste besede, katere so ji umetno vtepli. Človek pa se v svojem govoru prosto razvija in popolnjuje. Sicer se pa pri papigi niti ne dá govoriti o pravem govoru; tako znani govor

Digitized by Google

je le nekako proiznašanje glasov brez misli in vsebine. Bistveni moment pri človeškem govoru je misel. Dobro se vem še spominjati, da je bila v neki ulici v Gorici papiga na oknu. Ko smo v šolo hodili, povpraševali smo jo: „Che ora è?“ In odgovarjala nam je vedno: „dieci“. Ta odgovor ni bil nič drugega kaker nasledek dresiranja, torej kaj čisto mehaničnega, nesvestega, neprostovoljnega. Mnogokrat ponovljene besede „che ora è“ in njim priložena beseda „dieci“, vtisnile so se živali tako živo, da je pri slišanji prvih besedi proiznašala neobhodno poslednjo. Ta „dieci“ je čisto mehaničen, brez miselne vsebine. Kajti, ako bi bil kdo postavil papigi isto vprašanje v drugi obliki n. pr. „quanto tempo è passato da mezza notte“? bi bila gotovo molčala. In vender izraža to vprašanje isto misel kaker prvo. Ali pa da bi bil kdo vprašal o polnoči ali zvečer, o solčnem zahodu: „che ora è?“ — dobil bi bil isti odgovor: „dieci“. Zakaj? Ker je pri istem fizičnem vzroku isti včinek, kaker je pri isti kolikosti železa ista teža. Od človeškega govora pojme papiga le fizični glas, ne pojme pa duhovne misli. S tem pa jasno kaže, da ji čisto nedostaja duševne zmožnosti, katero nahajamo pri človeku.

Rad bi odgovarjal tudi na druge točke Vašega pisma, toda vidim, da Vas ne smem dalje muditi. Prihranjam si za drug pot.

Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina Commedia.“

Donesek v označitev naturalistične in kristijanske poezije.

Kdo bi tajil, da sta Goethe in Dante bila genija, kakeršnih ne rodi vsako stoletje? Njuna najslavniša proizvoda sta pa „Faust“ in „Divina Commedia“; tu se nam javlja vsa pesniška moč, pa tudi versko naziranje obeh pesnikov-prvakov. Ta dva umotvora sta velikanska časovna pomnika, kaker ogromni zažigalni stekli, v katerih žarišči se odsvita dvoje naspiotnih svetovnih naziranj: naturalistično in kristijansko. „Faust“ in „Divina Commedia“ ste slednjič znameniti epopeji človeštva, kaker ste se rodili v dveh genijalnih duhovih.

In ravno zarad tega smo se namenili spregovoriti kaj več o njih. Oceniti hočemo ta umotvora v splošnih obrisih, nepristransko, in pokazati Slovencem njuno vrednost v poeziji, v filozofiji.

Najprej nam je jasniše in določniše označiti ter ob enem opravičiti stališče, na katero smo se postavili pri tem razmotri-

Digitized by Google

vanji. Tudi nam je dokaj na tem ležeče, da se bralci „R. K.“ zlagajo z našim motriščem.

V ontologičnem, t. j. strogo filozofičnem pomenu, ni je absolutne ločitve mej resničnim, dobrim in lepim; ove trojne ideje so neločljive družice, ki se dejstvujejo v vseh bitjih mnogovrstnega stvarstva. Kajti slednje stvari so resnične, vkoliker so stvarjene v soglasji z božjim razumom, so dobre, vkoliker služijo smotru določenemu po božji previdnosti, ter so radi tega v svoji vrsti popolne, torej lepe; in sicer lepe prvič v ontologičnem in drugič, kar je pa le posledica prvega, v estetičnem zmislu; ker ravno popolnost je tista lastnost bitij, katera, ako jo vgledamo, vgaja — od tod opredelba lepote: pulchrum est, quod visum placet. Potemtakem ni je istinito lepe stvari, katera bi ne bila ob enem resnična in dobra — in naobratno.

A ta trojna ideja se ne javlja v vseh bitjih enako, bodisi radi različnih razmer in najbližih smotrov, bodisi vsled naših omejenih čutov, ki mnogokrat ne morejo lahko prodreti do dotične lastnosti; tako da pri enem bitji povdarjamo bolj njega resnico, drugo imenujemo rajši dobro, in zopet drugo lepo.

Poeziji pa in umetnosti sploh so predmet bitja, v katerih se posebno javlja lepota. Radi tega se mora v poeziji, ki ima najprej estetičen smoter, podrediti vse temu najvišemu smotru, t. j. lepoti; drugače je prava poezija neizogibno zgubljena, vmaknivša se „historični“ ali golo naravni istini. Ta nevarnost ji dandanes preti zares od čedalje bolj širečega se „verizma“ recimo materijalizma, ki se je mnogokrat zaril v svetišče umetnosti. Naravno, čim veči je estetičen vžitek, ki nam ga ponuja umetniški proizvod, tem viša je njegova vrednost in tem veči njegov pomen v zgodovini umetnosti in sploh kulture. Toda moramo priznati, da je tisti estetični vžitek viši, ki bolj zadovolji človeško naravo, ki bolj oblaži človeka, nudeč njegovim najvišim težnjam najplemenitiše vtehe.

Ker je pa razum najviša, najplemenitiša moč človeška, ki nam edina podeljuje dostojnost, vzvišeno nad celo vidno stvarstvo, bode tisti proizvod viši, imenitniši, ki bolj zadovolji razum. A hrana razumu je resnica, ideja; torej čim v i š e i d e j e so vtelešene v umotvoru, tem veča je pri dovršeni obliki njegova vrednost.

Rekli smo: „pri dovršeni obliki“, ker oblika je pri umotvoru b i s t v e n e veljave, tako, da brez dovršene oblike ni ga resničnega umotvora: dovršena čutna oblika vteši in pridobi za-se čut, ki je prva podlaga spoznanju.

Dobili smo tedaj absolutno veljavno merilo, s katerim nam je meriti umetniške izdelke, načelo, ki nam bode svetilo tudi pri motrenji omenjenih umotvorov ki sta — „Faust“ in „Divina Commedia“.

***

Digitized by Google

V „Faustu“ imajo glavno vlogo tri osebe: Faust, Mefistofeles in v prvem delu Gretchen. Da razumemo razvitek in celo sestavo drame, treba nam kratko načrtati ove značaje, če sploh smemo tu strogo govoriti o značajih. Marveč — in tega si je bil Goethe sam najbolj v svesti, ki je svoje delo imenoval le „fragment“ — tu se nam prispodabljajo trojne sile v Goethe-jevem zmislu, trojen princip v človeški naravi in življenji, princip, ki je s prva določen le v splošnih obrisih ter v teku razvitka dobiva različne podobe: v tej skorej da večni premembi ostane le Gretchen ena in ista, dosledna svojemu značaju, edina pristno tragična oseba Faustove tragedije.

Faust je Goethe sam. Faust bodi po Goethe-jevem očitnem namenu i človek — vzor; s koliko pravico, se ve, je drugo vprašanje, ki se bode rešilo v naslednjih preiskavah.

V Faustu se nam najprej vteleša najplemenitiša težnja človeštva, težnja nevgasljiva po spoznanji resnice in vesolstvenega bistva. Ova težnja je najviši delež človeškega bitja, ki se nespretno z orjaško silo vspenja v svetišče resnice, kjer edino more mirovati. A Faust obupa pri ovem teženji nad vsako vedo, posvetno in božjo, ter takisto obsodi — človeški razum, obsodi človeštvo v njegovi najviši svetinji:

„Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medicin,
Und leider! auch Theologie
Durchaus studiert, mit heissem Bemühn.
Da steh' ich nun, ich armer Thor!
Und bin so klug, als wie zuvor:
— — — — — — — — — —
Und sehe, dass wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen.“

Da bi pa vtešil nevgasno teženje po spoznanji, se vda — vraži, magiji. S tem je vže prav za prav zapadel slabemu principu — Mefistu. Njegovo bistvo je precej zračen pojem: negacija vsega, kar biva in žije, nič je njegov zadnji smoter — rekel bi, da Mefisto, po lastni karakteristiki, je pojem najnovejše nemške filozofije, nekako Schopenhauerjev ali Hartmannov „unbewusster Wille“, ki teži po absolutni nirvani:

„Ich bin der Geist, der stets verneint!
Und das mit Recht; denn alles, was entsteht,
Ist wert, dass es zugrunde geht.“

Kaj pa pomenijo sledeče sibilične besede:

„Ich bin ein Theil des Theils, der Anfangs Alles war,
Ein Theil der Finsternis, die sich das Licht gebar,

Digitized by Google

Das stolze Licht, das nun der Mutter Nacht
Den alten Rang, den Raum ihr streitig macht“
i. t. d.

ni še menda noben komentator do dobra razmotril: mi namignemo na vže imenovano „Philosophie des Unbewussten.“

Tu smo pri starem in vedno novem vprašanji: od kod prihaja zlo v naravi in v človeštvu. Po Goethe-jevem nazoru je zlo večen, nestvarjen princip: žalosten nazor. ki ne more in večno ne bode mogel zadovoljiti človeške pameti, pesimizem z vso svojo trpko vsebino!

A Mefisto pravi tudi o sebi. da je:

„Ein Theil von jener Kraft
Die stets das Böse will
Und stets das Gute schafft“.

Slabi princip — stari zlodej „figurira“ tu nekako kot kulturen živelj, kot pospešitelj človeške omike. Na tem nazoru, dasi se s prva zdi absurden ali najmanj samovoljen, je vender nekaj resnice. Razločiti se dá namreč dvojno zlo: moralno ali greh v navadnem pomenu, in fizično zlo, katero nam je le posledica ali kazen prvega Fizično zlo je v tistem krepek nagon k delovanju, ki namerja vkrotenje sovražnih sil in zboljšanje gmotnega stanja. In tudi Faustu mora Mefisto biti koliker toliko koristen, namreč vkoliker mu pripravlja vsakojakih vžitkov. moralnih in nemoralnih; s tem namreč včini nehoté, da se Faust, katerega vžitki ne morejo zadovoljiti, vedno bolj očišča nizkega poželenja ter vspne na nravniše stališče.

Sploh se je Goethe popolnoma odrekel splošnemu naziranju o hudiči, kot največem nasprotniku božjem, v njegovem delu je „srednjeveški“ hudič nujna sila v gospodarstvu naravinem, nasprotujoči princip, ki rodi vsak napredek nekako v Carducci-jevem zmislu:

„Salute, o Satana,
o ribellione,
o forza vindice
della ragione!“

Mefisto je pri Goethe-ji celó vspešno sredstvo božjega vladarstva na zemlji!

„Des Menschen Thäthigkeit kann allzuleicht erschlaffen,
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
Drum geb' ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen.“
Prolog im Himmel.

Digitized by Google

Sicer je Goethe-jev Mefisto precej človešk značaj, eleganten gospodič — „Junker Satan“ — ki, precej humoristično navdihnjen ter hudomušen zabavljivec, prezira vsako više, filozofično teženje, se roga plemenitim čutom ter bodri le razkošnemu vživanju.

A Goethe, oddaljivši se v najglavniših točkah od stare tradicije je spodmaknil — kar moramo posebno povdariti — vso realno podlago ovi osebi: Mefistofeles bi moral biti zlodej, a je komaj njegova senca: Goethe je stvaril subjektiven živelj, kateremu je, koliker se mu je zdelo in zljubilo, našil razne „srednjeveške“ zaplate. Na tako „figuro“ ne verujemo, ker ni realna niti mogoča, ker ni ne tič ne miš. niti strogo človeški. niti zlodejski značaj — saj često prav rad obišče „starega“ (Boga):

„Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern,
Und hüte mich, mit ihm zu brechen“ —

ki se tako vljudno, tako ljubeznjivo razgovarja ž njim:

„Du darfst auch da nur frei erscheinen,
Ich habe deines Gleichen nie gehasst.“

Prolog im Himmel.

Toda vrnimo se k Faustu in njegovi žrtvi — Gretchen.

Magija mu ne more podeliti zdravila: skrivnostne duhovne prikazni ga omamijo, ne more jih pojmiti in obupajoč nad človeškim razumom ter suhoparnim življenjem se hoče otroviti: a zdajci ga reši čeznaraven vpliv — angeljsko petje oznanjujoče vstajenje Gospodovo, to ga spominja srečnih mladih let, ko je vera še navdajala celo njegovo bitje.

Goethe je takisto pripoznal skrivnostno moč vere, ki edina more rešiti dušo vijočo se v obupu. A to je v njegovem delu neorganičen ud, nekako „deus ex machina“; saj Faust ne veruje ter se predrzno roga čeznaravnosti:

„Hier ist es Zeit, durch Thaten zu beweisen,
Dass Manneswürde nicht der Götter Höhe weicht,
Vor jener dunklen Höhle nicht zu beben,
In der sich Phantasie zu einer Qual verdammt.“

Koncem 1. prizora.

Faust se pozneje zateče celó k svetemu pismu, a najskrivniša stran njegova je nevercu-racijonalistu neumljiva, smešna; on hoče popraviti sveti tekst. „Im Anfang war das Wort“ se premeni po različnih metamorfozah v: „Im Anfang war die That“ — v smešno absurdnost! Dasi Faust prekolne v emfatični izjavi vse dobrote in slasti človeškega življenja, se vender zaveže z Mefistom, ki mu hoče osladiti življenje po svojem, t. j. Faust se vda, sicer z britko slutnjo v srci, čutnosti, živalski strani človekovi:

Digitized by Google

„Des Denkens Faden ist zerrissen,
Mir ekelt lange vor allem Wissen.
Lass in den Tiefen der Sinnlichkeit
Uns glühende Leidenschaft stillen!“

Tu se človeku nehoté vriva v spomin razvitek novonemške filozofije, ki je začela s predrznim, ošabnim racijonalizmom ter se slednjič ponižala v blato materijalizma: žalosten, a vedno ponavljajoč se pojav v življenji posameznikov in človeštva!

Ker je Faustu svet višega spoznanja „prepovedan sad“, hoče biti tipičen človek, t. j. svojo individuvalnost hoče razširiti v človečnost.

S tem je tudi Goethe označil pomen svojega junaka.

V svoji pohotnosti onesreči Faust nedolžno bitje, toliko imenovano Gretchen, ki je mnogim vzor ženstva, a s koliko pravico, Bog vedi. Vsekaker je ne vsposabljajo za to visoko čast njena nezaslišano hitra vdanost do tujega gospoda, kateri jo je po vrhu tako nesramno ogovoril, njena grda nezaupnost in sramotno, da, morilno ravnanje do lastne roditeljice, njena spozabljenost deviške časti in sramežljivosti. Res, njena žalostna smrt in zaupnost v Boga:

„Gericht Gottes! Dir hab' ich mich übergeben!“

izzivljeti naše vsmiljenje in sočutje do njene tragične osode. Sicer pametno sodečim more biti Gretchen le zastopnica ženstva v njegovi slabosti in skesanosti, recimo k večemu vzor spokornega ženstva.

Prvi del Faustove žaloigre se konča z ogromno disharmonijo, katero provzroči tragična smrt prevaranega bitja, ne da bi zapeljivca zadela zaslužena kazen. Faust si je nakopal veliko krivdo, katera je koliker toliko glavni motiv drugega dela ove tragedije; bil je vže v „malem svetu“, Mefisto ga pelje sedaj v „veliki svet“, na cesarski dvor, kjer Mefisto reši financijelno zgubljenega carja s papirnim denarjem. Navidezno nastane izvrstno gmotno stanje — in car, razveseljen o takem vspehu, dá napraviti na dvoru „maškerado“, katero je Goethe kar napolnil z alegorijami in simboli, katerim ni zlehka priti do jedra. Sploh moramo povdariti, da alegorije v „Faustu“ so kaj temne in medle, brez krvi, vidijo se jim tako rekoč mrzle kosti brez oživljajočega navdiha ter so večinoma simboli zračnih pojmov, o katerih lajik ne more umeti, s kako pravico jih stavi pesnik v stik z dejanjem. Pregoste alegorije in mistifikacije služijo večinoma pesnikovim osebnim namenom, ki so do cela ločeni od smotra in ideje celega dela.

*
* *

Drugi del „Fausta“ je — in to morajo priznati tudi največi čestivci Goethe-jevi — zmes najrazličniših prizorov večino-

Digitized by Google

ma brez najmanjšega organičnega stika. Ako vže v prvem delu nekateri „ekstravagantni“ prizori niso posebno spojeni s celoto, pogrešamo v drugem delu popolnoma, kar se imenuje „tragična napetost“, posamezni prizori in slike se često vrste, rekel bi, kaker oblike v kalejdoskopu. V junaku Faustu se vrši več ali manj psihologičen razvitek; v prvem delu je najprej „titanično“ hrepenel po najvišem spoznanji in kmalu potem obtičal v pohotnosti; sedaj se nekako strezne, postane estetičen in slednjič humanist ali koliker toliko moralen: omenjeni nekako organično spojeni prizori naj bi služili v označitev ovih metamorfoz; naravno, da tu ni enote dejanja, katero nujno zahteva tragedija, ampak le enota smeri ali tendence.

Vrhunec Faustove estetične dovršenosti je njegova zveza z grško Heleno; Euforijon, skrivnostni plod ove zveze, je nam lehko lep simbol novodobne poezije, ki, ne zmeneč se za svete umeteljne in nravstvene zakone, se dviga v domišljene kraje, da se slednjič, kaker Euforijon, onesreči ter znikne gubeč se v — nič.

Slednjič se dvigne Faust, kaker smo vže omenili, na nravniše stališče, na stališče človekoljubnosti; njegov edini živenjski smoter je sedaj gmotna blaginja majhne primorske deželice, katero je iztrgal „neplodovitemu“ morju. Ko je koliker toliko dosegel ta smoter, vtihne v njem vsako više hrepenenje: sedaj mu je sladko vmreti:

„Zum Augenblicke dürft' ich sagen:
Verweile doch, du bist so schön!
Es kann die Spur von meinen Erdentagen
Nicht in Aeonen untergehen.“

In Faust, ki se je odločno odrekel vsem čeznaravnim težnjam:

„Der Erdenkreis ist mir genug bekannt,
Was drüben, ist die Aussicht uns verrannt;
Thor, wer dorthin die Augen blinzend richtet,
Sich über Wolken seines Gleichen dichtet!
Er stehe fest und sehe sich hier um.
Dem Tüchtigen ist diese Welt nicht stumm.
Was braucht er in die Ewigkeit zu schweifen!
Was er erkannt, lässt sich ergreifen“ —

ta Faust je rešen, sveti prebivavci nebes povzdigujejo njegovo popolnost ter ga sprejmó v nebesa!

To je vender preveč; Goethe se je tu popolnoma spozabil svoje vloge, ko svojega naturalističnega junaka naenkrat povzdigne v čeznaravni red: Nemec bi rekel, „es passt, wie Faust aufs Aug'.“ A tak prizor je vsekako na sebi poetičen, in Gretchen se tu javlja nekako v blesku Dantejeve Beatrice:

Digitized by Google

„Neige, neige,
Du Ohnegleiche,
Du Strahlenreiche,
Dein Antlitz gnädig meinem Glück!
Der früh Geliebte,
Nicht mehr Getrübte,
Er kommt zurück.“

A ta slednji prizor, kaker prvi, „Prolog im Himmel“, sta v Faustovi žaloigri v najvišem pomenu „tujca v Izraelu“, uda brez realne podlage, brez stika, ker se ne strinjata s celoto in tendenco dela, torej sta le radi „lepšega“, recimo radi teatralnega včinka.

***

Ni dvojbe, da je Goethe hotel v svojem „Faustu“ naslikati razun lastnega razvoja — od razburjene mladosti in njenih visokoletečih, temnih teženj do modre in osvitljene starosti, katera odrekši se višemu spoznanju se zadovolji v humanističnih težnjah — idealen razvoj in smoter človeštva. A reči moramo, da je kaj slabo rešil svojo nalogo, podaril nam je le negativno rešitev. Kajti Faust, ki se nam iz začetka javlja kot zastopnik človeškega hrepenenja po resnici, se za vselej radikalno odreče višemu spoznanju ter slednjič ga vteši delovanje, katero namerja le materijalno blaginjo. Človek pričakuje vtehe — in od tega je zavisen ves njegov notranji mir — v najplemenitišem teženju človeške narave, v katerem obstoji idealna vsebina življenja, a britko se vara; razum, najviša moč človeška, je zanemarjena, da, obsojena. Faust prvega dela ove tragedije ni več Faust drugega dela, a mi rečemo: Faust pozitivist ne more biti zastopnik κατ' ἐξοχήν človeštva, ako si poslednje noče podpisati smrtne sodbe. Faust zastopa marveč novodobne in vedno stare zmote onega dela človeštva, ki ostavivši božje razodenje, si začetkom prizadeva izključljivo z lastnim omejenim razumom rešiti vsa viša vprašanja, potem pa ali se zateče k vražam, k — spiritizmu, ali se poniža do materijalstva v najširšem pomenu.

Goethe-jev Faust je najprej racijonalist, potem materijalist, dalje estetik in slednjič človekoljub — v njem je naslikan razvitek človeka v šoli naturalizma in sicer v najboljšem slučaji; dalje ne more naturalizem, človeškega razuma ne more vtešiti; s tem je pokazal svojo revnost i v poeziji, kar je Goethe sam najbolj čutil, ko je radi „lepega“ sklepa svojega „Fausta“ segel v „srednjeveško“ čeznaravnost.

Tragedija „Faust“ je pa vsekaker znamenito delo vže radi tega, ker je veren spomenik modernega mišljenja in pesništva ter njunih žalostnih zmot; nedostatnosti v ovem velikem proizvodu ni toliko kriv pesniški genij Goethe-jev, kaker stvar sama.

Digitized by Google

S tem smo koliker toliko razložili splošno idejo v „Faustu“, govorili smo obširniše, ker v naših šolah in v javnem življenji se „Faust“ toliko hvali in poveličuje, da se človeku, ki pogleda stvarem malo na dno, tako početje kar pristudi Tudi naš kritik si je štel nekako v dolžnost požgati nekoliko dišečega kadila v čast Goethe-jevega „Fausta“ — a kaj pametno pridene, da enako velikansko delo bi ne posebno koristilo slovenskemu narodu. Njegove besede so doslovne:

„Velikansko delo je Goethe-jev „Faust“, morebiti najviši proizvod človeškega duha, prava piramida med krtinami; po pravici se ponaša ž njim nemški narod tu je svetu pokazal, kaj more; v njem so tako rekoč kaker v „pališči“ združeni vsi žarki dosedanje človeške omike, on je kaker svota in vrhunec človeškega napredka, sad visoko izobraženega ljudstva, misliti si ne moremo, da bi se rodil sto ali petdeset let poprej. Faust je prava knjiga modrosti, spoznanja, zlatih resnic; prava dušna paša vsakemu izobraženemu človeku, kateri ga more brati v izvirniku ali v prevodu.“

Jos. Stritarja zbrani spisi, Zona, st. 316.

Kaj je na tem panegiriku, čitatelj lehko razvidi iz tega, kar smo do sedaj rekli. Bog nas reši takega napredka! Ali ne obstoji sok pristnega človeškega napredka — in temu je zgodovina nevarljiva priča — v jasnem spoznanji in vporabi večnih, neminljivih resnic vtelešenih v kristijanstvu? A jasnih, rešilnih resnic ne smemo iskati v „Faustu“; temne alegorije in mistifikacije nas za te gotovo ne morejo odškoditi. Toda moramo biti pravični: res, v „Faustu“ nahajamo kulturnohistoričnih, praktičnih, celó filozofičnih resnic, toda o njih lehko rečemo: „apparent rari nantes in gurgite vasto“; res, človek se jih nezmerno veseli, posebno ako jih vidi tako mojstersko izražene, kaker je znal le Goethe; one so najlepši izraz splošne izobražbe in genijalne duhovitosti Goethe-eve — a celota?! Hinc illae lacrimae —

Faust nam je, ako vže hočemo, „prava knjiga“, a ne modrosti, nego le novodobnega atomiziranega znanja.

Nazor, da je Faust sad visoko izobraženega ljudstva, moramo odločno zavrniti, ker „Faust“ ni in ne more biti nemško nacijonalno delo, ker nemško ljudstvo je v ogromni večini in v najzdravejšem delu verno ljudstvo, dočim v „Faustu“ je vpodobljeno neverstvo, naturalizem. Goethe sam ni pričakoval priznanja in okusa za svoje delo pri narodu, o tem svedočijo njegove besede v „predgovoru“ „Fausta“:

„Mein Lied ertönt der unbekannten Menge,
Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang“.

Tudi razvidimo iz različnih Goethe-jevih izjav proti svojim prijateljem, da ni nikdar pisal v navdušenje in oblažitev svojega naroda, nego bolj v lastno izobražbo in slast. Istina je, da nje-

Digitized by Google

govo delo „Faust“ ni bilo od njegovih rojakov sprejeto z nikakeršnim zanimanjem, da, kar mrzlo.

Toda do tu smo govorili le o vsebini „Fausta“, treba nam je še govoriti o zunanji obliki, ki je pri umotvoru bistvene veljave. Kratko se izrazimo: oblika „Fausta“, osobito drugega dela je čudovito dovršena. Goethe se je mnogo učil od starih klasikov ter olikal okus na njihovih umotvorih; v „Faustu“ je pokazal najsijajniše svojo visoko estetično izobražbo ter razkril vse lepote nemškega jezika. Od tod si moramo razlagati večinoma navdušenje za „Fausta“.

Zares, oblika in posamezni prizori te kar očarajo, a ko hočeš premotriti celoto v njeni ideji, je tvoj vžitek nedovršen, ker „Faust“ ne zadovolji po višem hrepenečega duha. Vživamo, a vživamo — nepopolno.

J.

Črtice o ruski cerkvi.*)

Spisuje A. Červ.

III.

Misijonska delavnost ruske cerkve.

Rusija**) je sprejela krščanstvo za Vladimira (988). Tačas je bila grška cerkev še v edinosti z rimsko-katoliško, dasi prave prijaznosti mej njima ni več bilo (prim. Hergenröther. „Photius“ na raznih mest.) Čeravno je Rusiji iz Carigrada v prvo zasijala luč prave vere, vender ti žarki se tedaj niso še lomili skozi prizmo nesrečnega razkola, nekoliko bližča jim je pač jemal težki vzduh grške zelotipije. Zgodovinar vé, da se je krščanstvo v Rusiji vpeljalo nekoliko „po russki“, rekel bi nekako z „ukazom“. toda vpeljalo se je in sčasoma tudi vtrdilo. Veliki knez, delni knezi in plemstvo prizadevali so si brž s početka širiti krščanstvo po širnih prostorih Rusije. „Vozvratjas v Kijev Vladimir velél krestit svojih 12 sinovéj, ves svoj dom i mnogih bojar blizkih k knjaženskoj semje

*) Glej „Rimski Katolik“ I. str. 45. in 159.

**) Čtenija v obšč. liubil. duh. prosvěšč. Moskva 1888; vyp. avgust & en tjab: osnovnyja čerty rasprostran. hrist. na Rusi.

Digitized by Google

(rodbini)," piše kronist. Krščanski duhovni in knezi obhodili so zemljo in povsodi oznanjevali evangelij in prepričevali, seveda ne povsodi z enakim vspehom. „Mnogije krestilis, někotoryje uporstvovali, boljšaja (veča) čast (del) kolebalas (omahovala)." Krščanstvo razglašeno je bilo brž iz začetka kot vera državna; sovražnik krščanstva bil je tudi sovražnik velikega kneza. „Opredělјen denj krešćenja Vladimirom objavljeno po vsěm městu: ašče kto neobrjaščetsja na rěkě (Dnjepru), bogat li ili ubog ili nišč, ili raboten, **protiven mně da budet.**[1]) Nekateri so se odpovedali poganstvu iz prepričanja, drugi iz strahu, trdovratni so pa pobegnili v stepe in gozde. Slabo je bilo, da so prvi misijonarji bili skoraj izključljivo Grki, nevešči slovanskemu jeziku; ti duhovni prihajali so z Grškega, iz grškega Korsuna, nekateri so bili morda še od časa Oljge. Kjer so stali pred maliki, postavljali so povsodi krščánske tempeljne. Sam Vladimir je bil postavil na mestu Perunovega svetišča veličasten tempelj sv Bazilija, na griči blizu svojega dvorca. Bogoslužbene knjige so vdobivali iz Bolgarije in od prikarpatskih Slovanov, ki so bile pisane v jeziku slovanskih apostolov. Od spreobrnjencev se je povsodi tirjala desetina za duhovščino (klir), cerkve, bolnišnice in sirotišnice (bogadeljne). Robstvo se je povsodi zatrlo, tudi ptujih, vjetih robov ni smel nihče držati. [2])

Prvi metropolit je bil Grk Mihajil, ki je vladal vže l. 990 šestim episkopom in mnogim duhovnom, ki so prihajali z Bolgarskega in iz drugih slovanskih strani, nekaj bilo jih je ruskih domačinov. Leta 991 je šel metropolit s šestimi episkopi, mnogimi duhovni in sè stricem Vladimirjevim Dobryno v Novgorodsko stran, v prvotno stolico rusko. Tam so pokrhali vse malike, sramotno tepli s palicami Peruna, ga vlekli k reki Volkov in v nji vtopili. Toda pokristijanjenje Novgorodčanov ni bilo popolno, večinoma so ostali še pagani. Prvega škofa Novgorodskega Joakima so morali z orožjem vpeljati. Vojvoda Putjata in Dobryna sta z mečem in ognjem mesto vkrotila, odtod prislovica: „Putjata kresti mečom, a Dobrynja ognjem."

L. 991 se napoti metropolit s štirimi episkopi oznanjevat

[1]) Določeni dan krščenja dal je Vladimir objaviti po vsej deželi: Ako se kdo ne znajde na reki Dnjepr, bogat li ali vbog, ali berač ali delavec, bodi mi sovražen.

[2]) Ruski mužik je bil svoboden do l. 1593; ker pa prirojena nemirnost in gibljivost Velikorusa ni držala dolgo na istem mestu, temveč ga priganjala iskati si v daljavi vedno novih selišč, privezal jih je s začasnim vkazom car Feodor, sin Ivana Groznega, na globo; postal je suženj (rusk. krepostnyj, leibeigen). Car ni mislil sè svojim vkazom tako hudo, toda surovi boljarji so sčasoma krepostno pravo v neznosno suženjstvo poostrili, dokler ni Aleksander II. l. 1861 suženjstva odpravil (Waldeck, Russland, II. 201).

Digitized by Google

vero v Rostovsko oblast. Spreobrnili so mnogo prebivavcev, postavljali cerkve, posvečevali duhovne in dijakone, toda tudi tu niso izkoreninili paganstva. Prvemu Rostovskemu episkopu Feodoru so pagani hudo nasprotovali, slednjič so ga izgnali in končal je v Suzdalu. Za njim je prišel iz Carigrada episkop Ilarijon, toda tudi o njem piše kronist: „nesterpě vša prebyti v Rostově, no izbeža à vozvratisja paki (nazaj) ne pomnožě vremeni vskore k Carjugradu, ničto že uspěv, no tokmo (samo) trud bezupešen.“ Vspešnejše je za njim deloval inók (redovnik) Avraamij Rostovskij, toda „mnogije iz njih vskorě snova vpali v jazyčestvo (paganstvo).“ Še v enajstem stoletji se je bilo tam episkopu Leontiju boriti s paganstvom. Napravili so proti njemu zaroto, prihruli so na njega, da bi ga vsmrtili, toda on jim stopi nasproti s križem in klerom, paganom vpade srce in odslé so mehkejši. Še pozneje (do l. 1096) je moral „postrižennik“ (redovnik) Isaija prepotovati Rostovsko oblast, sv. evangelij oznanovaje; odslé se je krščanstvo tam vtrdilo. Je li bila vmestna železna roka vlade, kaker piše profesor Golubinskij [1]), katera je zamogla „bez opasenija upotrebljat silu i ponuždenije (Zwang)“, bi nekoliko dvomili.

V Suzdulsko stran se je podal sam Vladimir z dvema episkopoma oznanjevat sveti evangelij; vspeh je bil velik, povsodi so radostno sprejemali Kristusov nauk; zato je knez vstanovil ob reki Kljazmi mesto Vladimir, v katerem je zgradil velikansko cerkev Vnebovzetja presvete Bogorodice.

Tudi Volynsko oblast je sam „ravnoapostoljnyj“ knez Vladimir prepotoval, krščanstvo oznanjevaje in sploh se je sam trudil pri pokristijanjenji slovanske tedanje Rusije. Kamer sam ni mogel, tam so širili krščanstvo plemiči in njegovi sinovi, mej katere je bil državo razdelil, s katerimi „posla i svjaščenniki, zapovědaja synom svojim, da každyj po vsej oblasti svojej poveljevajet učiti ljudi, i krestiti ljudej, i cerkvi stanoviti, ježe i byst.“ Tako so razširjali sinovi Vladimirovi krščanstvo in sicer Boris v oblasti Rostovskej, Mstislav v Tmutorkani, Sudislav v Pskovu, Izjaslav v Polocku, Jaroslav v Novgorodu, in (sv.) Gljeb med Muromci, kjer je tudi mučeniško smrt pretrpel; Rusi častijo ga svetnika.

Vže za vlade (sv.) Vladimira bilo je krščanstvo vtrjeno v vseh glavnih mestih in oblastih ruskih: v Kijevu, Novgorodu, Smolensku, Polocku, Turovu, Pskovu, Lucku, med Drevljani, v Vladimiru-Volynskem, Černigovu, Kursku, Tmutorokanu, v zemlji Mu-

[1]) Istor. rusk. cerkv., I, 177.

Digitized by Google

romski in oblasti Rostovskej. Pošiljal je misijonarje tudi daleč na sever, na bregove Dvine in na daljni izhod k volžko-kamskim Bolgarom. Štiri bolgarski knezi sprejeli so sv. krst v Kijevu. Razširjeno je bilo krščanstvo za Vladimira povsodi mej slavjanskimi Rusi, paganstvo pa ni bilo popolnoma izkoreninjeno, posebno pa proti severoizhodu ne, kjer je bilo mnogo ptujih plemen mej Slovani pomešanih. Kar se neslovanskih plemen bivajočih po tedanji Rusiji tiče, teh prepovedniki evangelija niso z enako skrbjo objemali; sploh je bil v verskem oziru takrat Rus skoraj še preveč toleranten. Pri vsem tem je polagoma sv. vera predrla tudi mej Pečenege, Polovce, Bolgare i. t. d. vsled občevanja z Rusi po jetnikih od oboje strani i. t. d. Častno odlikovali so se v razširjanji krščanstva mej vsemi drugimi Rusi podvzetni Novgorodčani, ki so ves sever sè svojimi kolonijami mej finskimi narodi preplavili, povsodi cerkve in samostane stavili in mnogo finskih in drugih čudskih narodov vže za Vladimira krščanstvu pridobili. Tako so novgorodski podvzetniki deloma zanesli krščanstvo tudi do reke Kame in Volge mej Čeremise, Votjake, Mordvine in Mere, katera divja ljudstva so pa krščanstvu hudo nasprotovala, tako da je tedaj marsikdo za vero Kristovo mučeništvo pretrpel. Mnogo kvara čisti veri delali so še stoletja po vvedenji krščanstva „Volhvi“, neka vrsta staroslovenskih malikovavskih čarovnikov, ki so pri vsaki priložnosti ljudstvo proti krščanstvu in krščanskim vstanovam ščuvali, dokler jih ni vladna pest strla.

Krščanstvo je tedaj postalo za Vladimira vera državna vsaj za slovansko Rusijo, paganstvo smatralo se je za hudodelstvo in je bilo ostro preganjano; paganov je pa pri vsem tem še mnogo ostalo, samo skrivati so se morali; celó mej pokristijanjenimi iz strahu ostalo jih je mnogo s paganskim srcem; zunanje so obrede krščanske zvrševali, skrivaj pa tudi paganske. Misijonska delavnost mlade ruske cerkve mej ptujimi sosednimi plemeni je bila tačas le slučajna, neznačiteljna.

Dokler je bila ruska cerkev še v edinosti z vesolno cerkvijo, je bila njena misijonska delavnost, čeravno nikdar vzorna, toda venderle nekaj vredna. Po formalnem odcepljenji od središča edinosti, kaže se povsodi odrevenelost, otrpnelost. Sam oberprokuror sv. sinoda toži v „otčetu“ za l. 1887: „Inověrnyh že jazyčestvujuščih (paganskih) i mohamedanstvujuščih inrodcev, uže cělyje věka vhodjaščih (spadajočih) v sostav pravoslavnoj Rossij, nahoditsja i nynĕ (sedaj) ašče něskoljko millionov kak v Sibirij, tak i v jevropejskoj Rossiji. Žiteljstvujut oni povsemestno ot stepej Malorosjii gor Kavkaza do ledovitago

Digitized by Google

i vostočnago okeanov." [1]) Potem ko je bila nastopila žalostna doba delnih knezov, je postala Rusija posebno po smrti Jaroslavovi (sredi XI. stol.) torišče ljutih domačih bojev, dokler je niso podjarmili Tatarji (1224, 1237), ki so več ali manj kruto tlačili ruske Slovane nad dve sto let. V takih razmerah je bilo duhovščini skrbeti, da so v domačih pokrajinah brlečo lučico krščanske omike vzdrževali, o misijonski delavnosti tedaj ni bilo govora.

Po zdrobljenji tatarskega jarma do Petra Velikega so carji poskušali nekoliko širiti krščanstvo mej premaganimi Tatarji, toda z malim vspehom. Intenzivniše bilo je misijonsko delovanje v novopridobljeni Sibiriji, kjer so se v večem številu začeli naseljevati Rusi; vstanovljenih je bilo za Sibirijo nekoliko škofij, stavile so se cerkve, samostani i. t. d. Slučajno se je spreobrnil h krščanstvu kak poganski rod; znatnejših vspehov do novejših časov ni bilo.

Po Petru Vel. delale so se celó od vladne strani razširjanju sv. vere velike težave, posebno za Elizabete in Katarine II. Vladno krmilo so imeli v rokah možje napojeni z brezverskim, framasonskim duhom, večinoma nemškega pokolenja n. pr. Byron, Ostermann, Münnich, vojvode Braunschweig-Lüneburški, Hollstein-Gottorpski, Anhalt-Zerbski i. t. d. Ti samovlastni nemški „foni" so od leta 1740—1815 pravi uzurpatorji carske oblasti v Rusiji. Po zapadnih obrazcih so rušili s pomočjo sleparskih namestnikov in horde činovnikov staroslavne, častitljive vstanove svete Rusije kar se je dalo Sovražniki vsega krščanstva niso tudi razkolniški vzhodni cerkvi prizanesli. Peter III., soprog Katarinin, luteranski vzgojen, je očitno zasramoval obrede državne cerkve. Katarina II. je sicer hlinila pobožnost in vdanost pravoslavju, katero je pa prav čudno spričala s tem, da je vse cerkveno premoženje konfiskovala, in bile so ogromne svote, posebno pri nekaterih monastirjih. Opojena z zapadnimi slavospevi je vkazala svojim framasonskim namestnikom, da naj oziroma vere drugovercev ravnajo samovoljno „po sobstvennomu jih blagoustrojenji." Izdala je do sinoda vkaz, ki se je moral razglasiti po vseh eparhijah: „čtoby otnynĕ (odsedaj) preosvjaščenym arhijerejam v dĕla kasajuščijasja (ki zadevajo) do vsĕh inovĕrnyh ispovĕdanij ne vstupatj, a predpostavljatj onoje vsĕ na **razmotrĕnije svĕt-**

[1]) Inovernih pa, paganskih in mohamedanskih inorodcev, spadajočih vže cele veke v sostav pravoslavne Rusije, nahaja se še sedaj nekoliko milijonov ne le v Sibiriji, ampak tudi v evropejski Rusiji. Žive povsod od step maloruskih in gor kavkazkih do ledovitega in vstočnega oceana.

Digitized by Google

skih komand.[1]) Mohamedanom in azijskim lamajitom dovolila je tedaj katolike teptajoča ruska vlada take prednosti, kakeršnih še pravoslavni niso vživali. Nasledek teh vkazov britko čutijo misijonarji ruski še dandanašnji. Merodajna je bila in je povsodi le politika, ne vera; kjer je upanje, da njegovanje in božcanje islama ali lamajizma kako novo oblast ruski državi privabi, tam naj se malo pokadita Mohamed in Buddha, sčasoma bo vže tudi tam drugače, kader vdobi kozakova podkev stalnejših tal.

Težka môra je tlačila misijonarsko delovanje celo prvo polovico XIX. stoletja: neznosen despotizem Nikolajev, ponesrečena krimska vojska, slabo vrejena duhovska odgojevališča, odtod maloizobražena, misijonskemu požrtvovanju odklonjena duhovščina, kateri ruska postava vsiljuje obligatoričen zakon, gotovo niso bili pogoji plodnemu misijonskemu delovanju. Pri tem se je tudi ljudstvo v tem obziru indiferentno, apatično držalo. Z osvobojanjem kmetov v šestdesetih letih se je stanje zboljšalo, duhovni zavodi so se korenito reformovali, čilejše življenje se je vzbudilo. Cerkvena oblast se je začela bolj zanimati za misije, duhovnom se je stanje zdatno zboljšalo; tudi ljudstvo se je začelo zanimati za razširjanje pravoslavja. Sploh je vsem, ki se za ruske cerkvene razmere zanimajo, vedno ločiti dobo pred reformami Aleksandra II. od dobe po tej reformi; druga doba ima gotovo na cerkvenem polji velik napredek; ptuje knjige o ruski cerkvi, dasi tudi z najnovejšo letno številko, treba rabiti z veliko nezaupnostjo.

Naslednji paganski in mohamedanski narodi in narodiči ruskega cesarstva čakajo še deloma ali celoma ruskega misijonarja:

I.) **V Evropi**[2]): 1) Tatarji (1.300.000) so z malimi izjemami še vsi zagrizeni mohamedani; tudi redki spreobrnjenci često zopet odpadajo k islamu; 2) Baškiri (1.000.000) večinoma v gubernijah Orenburg in Ufa so muselmanski Sunniti; 3) Kirgizi (v Evropi 200.000) v gubernijah Orenburg in Astrahan držijo se islama; 4) Kalmijki (10.000) na desnem bregu Volge so buddhisti; njihovi veri je pa mnogo praznoverja primešanega; 5) Votjaki, uralsko-finsko pleme (240.000), so deloma pravoslavni, deloma pagani; pa tudi pokristijanjenih drži se še lep del paganstva; 6) Samojedi (11.000) so le po imenu kristijani, djanski opravljajo še vedno vse paganske obrede, 7) Voguli (35.000), ugro-finsko pleme, so še skoraj vsi pagani;

[1]) . . . naj se od sedaj visokočestiti arhiepiskopi ne mešajo v dela, ki zadevajo inoverna izpovedanja, ampak naj polagajo ono vse v presodbo svetskim oblastim.

[2]) v. Waldeck: Russland, Leipzig 1886, I, 199 et seq.

Digitized by Google

8) Čeremisi, volžki Fini (290.000), so zunanje pravoslavni, opravljajo pa svoje staropaganske obrede, kaker poprej; nekateri trdijo, da prinašajo še vedno po gozdih od časa do časa krvave človeške žrtve; 9) Mordvini. finsko pleme (775.000), so se sicer pokristijanili, toda precejšnji del je sprejel islam; 10) Čuvaši, volžki Finci (570.000), so deloma kristijani, deloma mohamedani.

Na Kavkazu prebiva mešanica najrazličniših narodičev do 20, mej katerimi je mnogo mohamedanov in še nekaj paganov.

II.) **V Aziji**[1]: **Sibirski rodovi**: *a*) Čukči (4000-5000), v skrajnem severoizhodnem kotu Azije so večinoma še pagani; *b*) Korjaki (4000), v rodu s Čukči, so šamanisti; 1704. je prišel k njim prvi ruski misijonar; posrečilo se je le južne Korjake pokristijaniti in porusiti; *c*) Kamčadalci v južni Kamčatki, štejejo 3000 duš; večinoma so sprejeli sv. krst, pa ohranili so še mnogo paganskih navad; *d*) Jakugiri (1000) ob severnem oceanu mej rekama Jano in Kolymo; pokristijanjeni so vsi, skrivši se mej njimi pa še vedno vrši šamanstvo; *e*) Jakuti (80.000), turško pleme. ob Leni tje gori do ledenega morja. Po imenu so vsi kristijani, šamani so pa mej njimi še vedno v veljavi; *f*) Tunguzi (64.000), mongolsko pleme, od ohockega morja do Jenizeja; krščeni so vsi, na skrivnem se še plazi šamanstvo; *g*) Giljeki (6000), ob spodnjem Amuru in na otoku Sahalin so še vsi pagani. Prvi je prišel k njim oznanjevat sv. vero katoliški misijonar de la Brunièr, katerega so pa l. 1846. vbili; ruski misijonarji ne morejo pri njih tudi nič opraviti; *h*) Samojedi (10.000), mongolsko pleme, ob spodnjem Obu in Jenizeju, večinoma so še vsi pagani; *i*) Ostjaki (24.000) v rodu sè Samojedi. prebivajo ob bregovih reke Ob. Vže v 17. stoletji so bili pokristijanjeni. ostalo je pa še mnogo paganov; *k*) Voguli, finsko pleme, proti severoizhodu ob Uralu; en del pokristijanjen, drugi pa vdan šamanstvu; *l*) Tatarji (sibirski) v gubernijah Tomsk in Jenizejsk, šteje se jih blizo.62.000. Čulymski Tatarji so kristijani, tomski in kajinski pa mohamedani, pri obojih se nahajajo še šamanske sledi; *m*) Sojoti (13.000), finsko pleme ob tajanskem gorovji. deloma so buddhisti, deloma mohamedani; *n*) Burjati (260.000), mongolsko pleme ob obeh straneh Bojkalskega jezera. Večidel so buddhisti, nekaj je kristijanov in ostali del drži se šamanstva.

Centralna Azija: *a*) Kirkizi (2.623.000) so mohamedani *b*) Turkomani (1.000.000), turško pleme; mohamedanske vere; *c*) Kalmyki (139.000), mongolskega rodú, so buddhisti; *d*) Taranči, turško pleme, ki šteje pod rusko vlado

[1]) Platz: Völker der Erde, Würzburg 1888, p. 1 et seq.

Digitized by Google

okoli 50.000 duš, drži se mohamedanske vere; *e*) Tadšiki, indogermanskega rodu. pod Rusijo jih je kakih 655.400; vsi so še mohamedani; *f*) Uzbeki (600.000), turško pleme, vsi so fanatični mohamedani.

Iz teh statističnih podatkov je razvidno, da imajo ruski misijonarji še ogromno polje delovanja pred seboj, predno vse te raznobarvne rodove pravoslavju pridobijo. Če bode sveta stvar tako počasno napredovala, kaker dosedaj, bodo mogoče še stoletja pretekla, predno dospejo do „soveršennago slijanija vseh po vĕrĕ i jazyku s russkimi.“

Še le v novejšem času se je misijonsko delovanje nekoliko organizovalo; leta 1865 so vstanovili s prva v Peterburgu „Pravoslavnoje missionerskoje obščestvo“, katero ima sedaj glavni svoj sedež v Moskvi; predsednik mu je moskovski mitropolit. V zvezi z obščestvom so eparhijalni komiteti, katerih je bilo leta 1885 triintrideset; v dvajsetih eparhijah ni bilo še komitetov, celó v Peterburški mitropoliji ne. Namen tega društva je razširjanje pravoslavnega krščanstva mej paganskimi narodi ruskega carstva in sosednjih dežel, kaker tudi mej raznimi krščanskimi („inoslavnimi“) društvi. Za Kavkaz je bilo osnovano l. 1860 lastno „obščestvo vozstanovljenija kristijanstva na Kavkazĕ,“ ki je pa sedaj zjedinjeno z moskovskim obščestvom. Ta društva vzdržujejo in oskrbujejo misijonske stane mej pagani; vzdržujejo misijonarsko osebje, šole, skrbijo za prevode knjig v raznovrstne jezike paganov; v ta namen obstoji lastna stolica pri vseučilišči Kazanskem; pa tudi v semeniščih, ki mejijo s paganskimi rodovi, se nahajajo neredko stolice za jeden ali drug ptuji jezik. Po misijonskih postajah vstanovljajo tudi bolnišnice, postavljajo cerkve, večinoma lesene,katere preskrbujejo z vsem potrebnim za bogoslužje n. pr. z obleko, perilom, knjigami, cerkvenimi posodami. Od leta 1870-1879 je izdalo društvo v ta namen 728.000 rubljev. Leta 1885 je štelo društvo z vsemi 36mi eparhijalnimi komiteti 7832 udov, ki so vplačali 125.146 rub.; po cerkvah se je nabralo 31.689 rub., tedaj vsega skupaj blizo 156 836 rub. (kopejek nisem vštevał). Ostanka od l. 1884 bilo je 552.239 rub. Na razpolaganje je imelo tedaj za l. 1885 društvo 709.075 rub., od katerih je za misijonske potrebe izdalo 158.562 rub. Sredstva se zdijo precej zdatna, toda za razmere ruskih misij vender le prepičla. Pomislimo neznanske daljave, vzdržavanje misijonarjev z družinami v onih odljudnih straneh, pogostoma začasno vzdržavanje novospreobrnjenih, da zamorejo zapustiti kočevsko življenje in se poprijeti stalnega. Moskovskija cerkovnyja vědomosti (1885 štv. 6) tožijo: „Missijonarskoje obščestvo otnjud ne možet pohvalitsja ničislom svojih členov, ni količestvom postupajuščih v jego

Digitized by Google

razporjaženije (razpolaganje) na mis nuždy (potrebe) kapitalov; ne tysjačami, no desjatkami tysjoč slědovalo by (moralo) sčitat jemu členov po vsej Rossiji, da i v odnoj Moskvě.“ Koliko denarja pravi dalje, gre od nas v Grecijo, na Atoško goro, na vzhod, v Palestino, v slavjanske zemlje, koliko se zapravi na ptujem, „nět, nenedostatek v sredstvah pričina našego nevnimanja k svjatomu dělu, a prestupnoje (grešno), postydnoje nebreženije (nemarnost) . . . holodnost k věrě svjatoj, pravoslavnoj.“ Misijonarsko društvo je po širni Rusiji še premalo znano, še manj pa njegov namen. Sinod si prizadeva krepčati društvo; odločil mu je lasten praznik, nedeljo po sv. Cirilu in Metodiji; vkazal je tudi, da naj se v „nedeljo pravoslavja“ po vseh cerkvah ljudstvu misijoni priporočajo, zbirke napravljajo in dotične, podučivne knjižice mej verne delijo; pri vsem tem hirajo misijoni zavoljo slabega finančnega stanja in nebrižnosti vernih, toliko svetnih, koliker deloma tudi duhovnih. Odkar so misijonske plače nekoliko povišali, oglašajo se duhovni bolj pogosto v misijone; toda kako težko je oženjenemu duhovnu z družino romati n pr. iz južne Odese tje v ledeno Kamčatko ob tihem oceanu!

Zanimivo je, kako vže Puškin, največi ruski pesnik, o svojem času biča rusko nemarnost do misijonarskega delovanja; v „Sočinenija VII, 405“ berem: „Kažetsja dlja našej holodnoj lěnosti lehče, vzaměn (mesto) slova živago, vylivat mertvyja bukvy i posylat němyja knigi ljudjem neznajuščim gramoty (čitanja), čěm podvrgatsja trudam, opasnostjam po priměru drevnih (starodavnih) apostolov i **novejših rimsko-katoličeskih missionerov**. My umějem spokojno v velikolepnyh hramah blestět velerečijem (bahanjem) . . . . Predvižu ulybku (posmeh) na mnogih ustah . . . Istina tam i beretija, gedje popadajetsja . . . . Kavkaz vždidajet (pričakuje) kristjanskago missioneru“ [1])

Ravno tako pišejo „Čtenija ljubiteljej duh.

[1]) Vidi se naši hladni lenosti laže mesto besede žive, izlivati mrtve črke i pošiljati nême knjige ljudem nevešćim čitanju, čem li izpostavljati se trudom opasnostim, po primeru starodavnih apostolov i novejših rimsko-katoliških misijonarjev. Mi umemo pokojno v prekrasnih svetiščih blesteti velerečjem (bahanjem) . . . . Vže vidim posmeh na mnogih ustih . . . . Resnica se tam i sprejema, kjer se jo nahaja . . . . Kavkaz pričakuje kristijanskega misijonarja.

Digitized by Google

prosvěšč". 1886, 1634: Missionerskaja, dějateljnost našej cerkvi v sravnenji z dějateljnostyu napr. cerkvi rimskoj javljajetsja neznačiteljnoju." [1])

(Dalje.)

Sv. Pavel razlaga razna politiška in nepolitiška vprašanja.

I. Kak list bi sv. Pavel vrejeval v naših časih? — Sv. Pavel — sotrudnik „Rimskega Katolika".

Sv. Pavel je dajal vedno učenim in neučenim glavam veliko opraviti. Čudno! In vender ni spisal več kaker trinajst ali štirinajst listov. Kaj pa, ko bi bil hotel zgotoviti kako veče „delo", kaker pravimo, n. pr. enciklopedijo ali filozofijo, podobno Kantovi „Kritik der reinen Vernunft"!

Sv. Pavel je velikan. Kaker nadglavuje Montblanc alpske vrhove in vidi daleč okrog kaj vganjajo mali paglavci ob njegovem znožji, ali pa kaker stoji Triglav kot oče nad slovenskim gorovjem, tako sega Pavel za celo glavo in više čez stoletja; in ker vse presega in nadzoruje, ga kliče vse na pričo, da je res tako in ne drugače. Sv. Pavel, pisan, akoravno se iz njegovih pisem ne odseva še stotina njegove modrosti, je moral in mora še vedno vsem odgovarjati, vsem opravičevati njih modrost in njih — nespamet.

Odgovarjati je moral Manihejcem, odgovarjati Predestinijanom, pa Pavlicijanom, pritrjevati je moral Lutru, da vera sama brez del zveliča, pa Kalvinu, da Bog sam grešnika priganja k grehu, odgovarjati spet Jansenistom itd. Slednjič prideta še vrednika „Nove" in stare „Soče", naj jima razsodi pravdo glede vere in ljubezni! Pa ni še zadosti. Glej, kako se lasajo in kavsajo, pušice letajo krog glav, kanoni grmijo . . . Kaj pa je? Vojska jezikovna! Ko jim je strelivo pošlo in so se skavsali do konca, na, spustijo se na sv. Pavla: „Ti bodi naš sodnik!" Tu ti prisopiha „odlični Slovan", v roki z nemškim posom „zur Steuer der

[1]) Misijonarska delavnost naše cerkve v primeru z delavnostjo n. rimske, je neznatna.

Digitized by Google

Wahrheit", za njim se oglaša Bourdaloue od Trnovske gore, pa spet „Slovanski Svet": Pavel, kaj ne, da je tako?!

Odgovarjaj Pavel!

Da, prav je imel imenitni škof, kateri je pred leti izrekel, da bi bil sv. Pavel, ko bi živel v naših časih, vrednik kakega lista.

Jaz pa trdim, da Pavel je prav za prav vrednik, akoravno ne živi na zemlji; saj za njegov hrbet se bodo malo da ne skrivali vsi slovenski vredniki!

No pa, ker govorim vže o tem, vpraša se lahko: kak list bi pač Pavel vstanovil v naših časih, ko bi resnično iz nebes prišel? Kaker veje zdaj sapa po Slovenskem, vem, da bi večina Slovencev odgovorila mi: Vstanovil bi list z naslovom „Ljubezen" ali „Mir". Jaz pa bi rekel, da ne. Dandanes je svet poln Judov; ti bi Pavlu gotovo, kaker tiste čase, povsod kljubovali; trdili bi namreč, da za zveličanje zadostuje obrezovanje — kuponov. Pavel bi se nasproti toliki hereziji ne mogel dolgo zdržati, ampak zabrusil bi jim (glede „načina" Pavel navadno ni bil izbirčen) naravnost v obraz, kar so morali tiste čase slišati njih pradedje: Obrezovanje ne velja nič, ampak vera! In glej, zgotovljen bi bil jutre nov tednik, ki bi občinstvo iznenadil z naslovom na čelu: Vera. Ker je pa Pavlova vera bila katoliška, bi gotovo apostelj dodal ta pridevek, in imeli bi list: katoliška vera. Pa tudi o tem bi jaz še dvomil. Vek naš je pozitivističen, ter mu ne vgajajo abstraktna imena: in tako bi gotovo tudi praktični Pavel iz abstraktne „Katoliške vere" naredil raji naravnost konkretnega „Katolika" ali „Katoličana". Pa še nekaj. Vemo, kako je učeni Pavel častil Petra; preden je šel po svetu pridigat evangelij, obiskal je Petra v Jeruzalemu, da bi dobil od njega potrditev svojega nauka in oblast za oznanjevanje evangelija. Sv. Peter se je pa pozneje preselil v Rim, kjer danes še stoluje v svojih naslednikih. In tako bi tudi Pavel-vrednik dandanes gotovo obrnil se na papeža v Rim po pooblastilo in blagoslov za vrejevanje svojega lista. In kaker je tiste čase z besedo povsod vernikom priporočal pokorščino do Petra, tako bi tudi dandanes ne opustil v svojem listu naglašati pokorščine do rimskega papeža. Da, kar v naslov bi postavil pridevek „rimski", tako da bi njegov list brezdvomno imenoval „Rimski Katolik."

Vemo sicer, da se bo marsikdo čudil, če ne hudoval, kako „divjo" fantazijo ima vrednik „Rimskega Katolika", kateri zna tako izvrstno napeljavati vodo na svoj mlin! V aposteljnu Pavlu si išče sotrudnika, sovrednika!

In vender je tako. Jaz celó mislim, da bi se Pavlov „Katolik" sè „Slov. Svetom", sè „Zvonom" in z drugimi liberalnimi listi nič manj ne kresal, kaker se naš „Katolik".

Posebno bi pa vskipela aposteljnu kri, ko bi se kdo predrznil svojeglavno razlagati njegove besede ali podtikati jim po-

Digitized by Google

men, katerega nimajo. Tako so svoje dni delali n. pr. nekateri nepoklicani v Tesaloniku, ki so lažnjivo staknili Pavlov list, da bi vernike ž njim slepili in zapeljavali v imenu aposteljna samega. „Ne dajte se hitro premotiti v vašem duhu, niti se zbegati!“ — opominal je Pavel tesaloniške kristijane.

Resnično, nič ni za vernike bolj premotljivega, za vero nič bolj nevarnega, kaker da začenjajo lažnjivi preroki razlagati sv. pismo in odevati se z besedo Božjo, da bi dali svojim brezverskim, pogubnim naukom pobožno lice v očeh kratkovidne množice.

Zatorej menim, da bi apostelj Pavel kot vrednik „Rimskega Katolika“ imel veliko opravila. Strele bi letale na vse strani. Ker pa žalibog Pavel ne more biti več vrednik, bodi vsaj naš sotrudnik.

V naslednjih poglavjih naj odgovarja in pojasnjuje Pavel razna vprašanja, katera segajo dandanes globoko in pretvarilno v duševno življenje narodov, katera se torej ravno radi tega na desni in na levi razpravljajo v raznih oblikah, na razne načine.

II. — Sv. Pavla XIV. poglavje I. Kor. ali o jeziku sploh in o liturgičnem jeziku posebe.

Denimo tedaj, da bi Pavel iz nebes prišel na zemljo. Obiskal bi seveda najprej pohlevne in mirne Slovence. Kaker je nekdaj vedno bral in pisal, da se je zdel predsedniku Festu od same učenosti vže norec, tako bi tudi dandanes dolgo ne mogel prestati brez knjig. Šel bi kar naravnost n. pr v vredniško biblijoteko „Slovanskega Sveta“. Tu bi staknil cel kup brošuric: „Zur Steuer der Wahrheit“. Da bi bil vže naslov sam za Pavla nad vse mičen, ni pač treba dokazovati. Začel bi brati. Potem ko bi marsikatero požrl, prišel bi do strani 50. Tu bi naletel na besede: „Tudi gledé rabe tujega jezika pri Božji službi izjavi se isti apostelj (Pavel) prav na široko, rekši: . . .“ sledi nekoliko vrst iz gore navedenega poglavja.

Oho! zaklical bi glasno in se vzdignil. Kdo te je pooblastil na pričo klicati nas, nas?! In — kaker je bil vedno nagel — segel bi koj po pero na vredniško mizo ter pri ti priči spisal „pojasnilo“ k 14. poglavju svojega I. lista do Korinčanov, ter je poslal vredništvu „Rimskega Katolika“. Mi seveda bi z veseljem sprejeli to pojasnilo in je priobčili; vender bi mu dali tako obliko, da bi nihče ne zvedel, kdo je je zdelal, ker bi znali nasprotniki celó Pavla dolžiti „pristranosti“ in nazadnje prišlo bi njegovo ime še v ljubljanski „Brus“!

Začnimo tedaj.

V 14. poglavji govori sv. Pavel res o jeziku in ga primerja

Digitized by Google

s tako žvanim preroštvom Začenje pa poglavje z opominom: Hrepenite za ljubeznijo. Gotovo je slutil Pavel vže takrat. kako kavsanje bo še nastalo radi jezika v 19. veku. Ljubezen priporoča. Prav. Ravno jezik in iz njega izvirajoča narodnost je dandanes narode razdvojila, da se sovražijo. Mogočniši in številniši narodi grešijo proti ljubezni do bližnjega, zatirajoč manjše in vsiljujoč jim tuji jezik, tuje šege. Ti ne poznajo temeljne one postave: „Karkoli želite. da vam storé ljudje, tudi vi storite njim.“ [1]) Manjši, zatirani narodi pa navadno greše proti ljubezni do Boga s tem, da jezik precenjujejo in narodnost stavijo nad resnico Boga. Vsem tedaj velja: ljubezen!

Potem opomina Pavel nadalje: trudite se za duhovno lat. „aemulamini spiritualia“; mora se dopolniti: „dona“. Za „spiritualia“ beremo v grškem: *πνευματικά*, namreč: *χαρίσματα* Tedaj: trudite se za duhovne milosti ali darove. Tem „darovom“ prišteva Pavel tudi jezik, o katerem razpravlja v poglavji.

Χαρίσματα πνευματικά značijo katoliškim bogoslovom tiste darove ali milosti, ki se imenujejo „gratis datae“, zastonj, brez zaslužka dane. in se kot take ločijo od onih, ki se zovejo „gratum facientes“, ki človeka delajo Bogu ljubega. Prejšnje milosti, „gratis datae,“ ne posvečujejo same na sebi prijemšega, ker so mu dane le v prid in zveličanje drugih; zato jih more Bog podeljevati tudi grešnikom, kateri jih lehko zlorabijo v lastno pogubljenje. Ker je pa sv. Duh, *πνεῦμα*, delivec vseh čeznaravnih milosti in darov, se po njem imenujejo *πνευματικά*.

Izmej teh „duhovnih“ milosti omenja Pavel dve, kateri v tem poglavji mej saboj primerja: preroštvo in jezik Daje preroštvu prednost pred jezikom in želi, da bi Korinčani posebno prizadevali izprositi si je.

Kaj tu pomenja preroštvo „prophetia“, ni težko povedati. Ta beseda se ne sme jemati v ožem pomenu, v oznanjevanji prihodnjih reči, ki so odvisne od prostega vzroka, ampak v drugem, širšem pomenu. Po tem je prerok tisti, ki ga Bog razsvitli s čeznaravnim spoznanjem, da globokejše zre v skrivnosti razodetih resnic, ob enem pa dobi tudi milost da more govorno in poslušavcem primerno z besedo razodeti, kar je z duhom vzrl. Taki preroki so tedaj več ali manj izvrstni cerkveni govorniki, ki govore ne le ušesom, ampak duši, srcu. Tak dar je tedaj gotovo cerkvi Kristusovi na vse koristen, in razumemo lahko, zakaj apostelj opomina vernike, da se potrudijo za-nj.

Zdaj pa preidemo k „jeziku“. Vprašanje o „jeziku“ pri sv. Pavlu je eno najtežavniših. Da si malo pojasnimo, poglejmo še na druga mesta novega zakona, kjer nahajamo govor o „jeziku.“ Sèm spada pred vsem Dej. Ap. II, kjer nahajamo zgodovino o

[1]) Mat. VII. 12.

Digitized by Google

binkoštnem prazniku in početku Kristusove cerkve. Sicer pa so izrazi, s katerimi sv. pismo zaznamuje isto stvar razni: p l e m e n a j e z i k o v genera linguarum" (I. Kor. 12, 10. 18); g o v o r i t i v j e z i k u „loqui lingua (ibi. 14. 2, 4, 13, 18); g o v o r i t i v j e z i k i h „loqui linguis" (Mark. XVI. 17); v r a z n i h j e z i k i h „variis linguis." (Dej. ap. II 4.)

Beseda sama gr. γλῶσσα more imeti razne pomene namreč: 1. ud našega telesa s katerim govorimo; 2. govor človeški; 3. za dobe po Aristotelu se je rabila za zastarele besede in izraze in idijotizme; 4. sv. Pavel rabi jo tudi za način, po katerem si angelji mej seboj razodevajo svoje misli

Vsled tega so tudi razlagavci vprašanje o „jeziku" na razne načine si reševali. Tudi taki so vže bili, ki so γλωσσα razumeli o zastarelih besedah, češ, aposteljni in kristijanski govorriki so v govore vtikali take izraze. katerih ljudstvo ni več umelo, in ravno to je dajalo govoru neko višo pomenljivost in svečanost! Drugi so celó γλῶσσα vzeli v prvem pomenu. in „govoriti v jeziku" jim je bilo isto kar z jezikom blebetati brez vsakega pomena. Ne splača se pač takih razlag zavračati, one tako protivijo sv. pismu, da so očividno napačne.

Mej starejšimi katoliškimi učenjaki razlagal si je Origenes naše vprašanje o poznanji tujih jezikov, katere so aposteljni govorili, kaker so jih, prišedši k raznim narodom. potrebovali: pri Grkih so znali grško, pri Etijopih etijopsko, pri Egipčanih egiptovsko, pri Arabcih arabsko itd. Toda ta razlaga se ne da nikaker vporabiti na različna mesta, na katerih govori sv. pismo o daru jezikov; najmanj pa na pgl. XIV. kaker bomo videli.

Ne bomo tu naštevali vseh drugih razlag; le dve še omenimo. Prvič je dosti učenjakov, ki menijo, da jezik, katerega so govorili aposteljni na binkošti, in katerega omenja Pavel v našem poglavji, je bil tisti prvotni, ki ga je človeštvo govorilo, preden je Bog govorico zmedel in človeštvo različil po narodnosti. Ta predbabilonski jezik je bil občni jezik, iz katerega so se porodili vsi drugi, kaker iz enega skupnega vira, tako da so bile v njem zapopadene korenike vseh poznejših jezikov. Iz te hipoteze se dajo več ali manj razložiti ali opravičiti vsi razni izrazi, s katerimi sv. pismo govori o čudovitem daru „jezikov." Rabiti smemo besedo jezik v ednini, ker je bil pred babilonskem zmedenjem resnično v človeštvu le en jezik, skupen vsem. Isto tako ga smemo nazivati pa tudi v množini: jeziki, ker, dasi je bil le eden, je vender v sebi hranil korenike in snov vseh jezikov, ki so se iz njega izcimili. Opravičeno je tudi nazivanje: plemena jezikov, ker predbabilonski jezik je bil kaker pleme, ki je v sebi obsegalo več raznih vrst t. j. različnih iz njega izišlih jezikov Ravno tako se da reči o izrazu: razni jeziki. Kar se tiče slednjič nazivanja: novi jeziki, ker jezik ta bil je, akoravno v resnici naj-

Digitized by Google

starši, vender, ker je bil popolnoma izvmrl in pozabljen, najnovejši mej vsemi, kateri so se govorili za dobe apostelske.

Ta razlaga, kaker se zdi, se prilega popolnoma sv. pismu in zgodovini novega zakona. Bilo je namreč prav primerno, da je Bog za časa, ko je vstanovljal svojo cerkev, v katero so se imeli sprejeti vsi narodi, obnovil oni jezik, ki je bil nekdaj vsem narodom skupen. Kaker nam pričuje sv. zgodovina starega zakona, je jezikovno zmedenje zakrivil greh, ki je dospel v zidanji babilonskega stolpa do vrhunca. Ravno zato namreč, da bi vkrotil združen vpor proti sebi, jim je Bog govorico zmedel ter prisilil jih, raziti se na razne strani. Različenje po jezikih je bilo včinek in kazen za greh. Jezus Kristus je še le zmagal greh in vničil njegove posledke. Ker je binkoštni praznik Bog po sv. Duhu ljudem prvič podelil Kristusovo milost, ki jih je duhovno prerodila in zedinila v eni veri in ljubezni, je bilo primerno verujoče tudi zunanje združiti z vezjo istega skupnega jezika, da kaker so bili en duh, bi bili tudi eno telo, ena družina.

Poleg tega navedemo še drug razlog. Jezik izraža duševno spoznanje, ter se po tem tudi spreminja. In ravno zato, ker so v začetku ljudje bili edini v pravem spoznanji Boga in božjih reči, so imeli tudi vsi en jezik. Še le ko so se jeli po grehu odtujevati, ter je spoznanje Božje v njih zatemnelo, se je začela javiti tudi jezikovna razlika, ki se je z grehom v babilonskem zmedenji dopolnila.

Ker je tedaj na binkoštni praznik Bog narode zedinil v spoznanji resnice, jim je podelil tudi skupen jezik; ker enako spoznanje zahteva enak način izražanja

Seveda to je Bog vernikom dodelil le izjemno, da bi v onih prvih časih tem sijajniše pokazal moč Kristusove milosti. Vender pa, akoravno je prenehal skupni jezik, ostala je vedno še duhovna vez ene in iste vere. In to je vez, katera mora katoliške narode sklepati v eno družino, dasi je razlika jezikovna mej njimi še tolika. Kdor pa jezik in narodnost toliko ceni, da zataji pri tem versko spoznanje, se povrača k staremu paganstvu. Kaker brž smo rušili vez verskega spoznanja, nimamo ničesar več, s čemer bi narode spajali v eno družino.

***

Slednjič naj omenimo še eno razlago svetopisemskega jezika. Ni neverjetno, da je bil ta jezik po vsem čeznaraven ali skrivnosten, nekako podoben tistemu, ki ga neredkokrat govore zamaknjenci. Zamaknjenje, v katerem se človek čutno popolnoma loči od zemeljskih reči in se z duhom zaglobi v božje reči, je ne le mogoče, ampak v življenji več svetnikov in drugih oseb tudi zgodovinsko dokazano. Zamaknjenje je nekako prva stopinja

Digitized by Google

nebeškega gledanja in vživanja od obličja do obličja. Poznanju pa, ki ga imajo zamaknjenci, se neredkokrat pridruži tudi govor. Nekoliko besed ekstatičnega govora navaja n. pr. Görres v svoji „mistiki“ (II. str. 151.), katere je vzel iz rokopisov sv. Hildegarde. Za Boga je ekstatično ime aigonz, za angelja-aiogaz, za duha — izpariz, za moža (vir) — iur, za mater — mair, za nemega — scarpinz, itd. Jasno je tedaj, da so to popolnoma nove besede, kakeršnih ne nahajamo v človeških jezikih akoravno nahajamo v več jezikih korenike, ki so slične latinskemu ali kateremu drugemu človeških jezikov.

Bodisi kaker hoče, tajiti ne more nihče, da biva tako zvani ekstatični govor, ki se razlikuje od vsakaterega živega ali neživega jezika.

Da pa mora ekstatično gledanje imeti jezik povsem različen od človeških jezikov, ni pač težko razumeti, ako si natančniše ogledamo njegovo pravo bistvo. Kaker smo vže rekli, jezik služi v izraženje spoznanja. Ako ima tedaj ekstatični jezik izražati spoznanje zamaknjencev, se mora ravno tako razločevati od vseh človeških jezikov v naravnem stanu, kaker se ekstatično spoznanje razlikuje od naravnega. Mej obojim spoznanjem je pa velika, bistvena razlika. V naravnem stanu spoznavamo Boga iz njegovih del, princip naravnega spoznanja je pamet, tedaj princip stvarjen, končen; slednjič se naravno spoznanje dejstvuje s prehajanjem od predmeta na predmet, z razmišljevanjem in zaključevanjem. Vse drugače se pa vrši ekstatično spoznanje; v njem se Bog ne iz stvari, ampak iz njega samega spoznava, spoznavalen princip ni tedaj človeška pamet, ampak Božje bistvo samo, tedaj princip nestvarjen, neskončen; slednjič se naravno spoznanje ne vrši prehajavno (discurrendo), ampak z gledanjem.

Naravno torej, da mora ekstatični govor razlikati se bistveno od vsakaterega naravnega. Ker ima pa čeznaravni red in spoznanje v naravnem svojo podlago ter poslednjega ne le ne zanika, marveč dovršuje, se nam zdi popolnoma umevno, da sprejema tudi ekstatični jezik v se nekaj snovi in korenik iz naravnih jezikov.

Sicer se dajo navesti še drugi razlogi za našo razlago. Zamaknjenost je, kaker smo vže rekli, nekaka niža stopinja onega večnega življenja, katero upamo doseči v nebesih. To bo življenje čeznaravne slave (glorije), kaker je sedanje življenje milosti. Prihodnja slava je včinek milosti. Ta slava je sedaj skrita pod odejo vmrljivosti, pojavila se bode še le ob vstajenji, ko se bo z dušo poveličalo tudi telo. Le izjemno dopusti Bog, da se odsije kak žarek te slave iz vmrljivega telesa; to se godi posebno po zamaknjenji ter po govoru in petji ekstatičnem.

Bodo tedaj tudi po vstajenji ljudje glasovno govorili? Zakaj li ne? Milost naravo spopolnjuje in povzdiguje; ker je pa jezik

Digitized by Google

naravna vez, katera ljudi družinsko spaja, si moramo pač misliti, da bodo tudi zveličani v prihodnjem življenji imeli svoj govor.

Vender bo milost Božja iz nebeškega jezika vzela vsako nepopolnost, kaker jih nahajamo v človeških jezikih. Taka nepopolnost je, da je govor človeški glasovno razcepljen ter se razlikuje po raznih narodnostih.

Eden jezik tedaj bodo govorili zveličani, združeno bodo klicali v tem jeziku: Slava Bogu našemu, ki sedi na prestolu in Jagnjetu!

Sicer bi znal še v nebesih nastati narodnostni razpor in prepir, kateri jezik ima biti „državni.“ Če se namreč kaj takega godi celó tu dol v „solzni dolini“, koliko nevarniše bi bilo v nebesih, ko bodo vsi nosili krono in kraljevali!

To bi si pač dobro morali zapomniti tisti, ki netijo mej narodi prepir ter jih neprenehoma ščuvajo. Za take ščuvavce ni prostora v nebesih!

Sicer pa ne bo zveličanih jezik nobeden iz mej človeških, ker bo moral izražati čeznaravno spoznanje, ki ga bodo zveličani dobivali iz neposrednega gledanja Božjega. Bo tedaj jezik čeznaraven. Pa tudi Bog bi bil resnično v zadregi, kateremu iz mej človeških jezikov bi dal prednost, da bi se izključljivo rabil v nebesih; ker če bi izbral n. pr. nemškega. bi francozi nebesa zapustili; bi izvolil latinščino, tedaj bi dandanašnji zagovorniki cirilo-metodiške cerkve Boga samega začeli zmerjati za latinizatorja, vstanovili bi koj „Slovanski Svet“ — in stara komedija časniških rabuk in polemik bi se da capo začela v nebesih!

Lehko pa razumemo, zakaj je hotel Bog v prvih časih svoje cerkve podeliti vernikom dar čeznaravnega jezika. Namerjal je pred svetom sijajno pokazati pretvarivno moč svoje milosti. Kaker je milost vernike duševno, pa nevidno prerodila k čeznaravnemu življenju, tako jih je novi jezik tudi zunanje čeznaravno sklepal v eno družino. Svet naj bi iz tega videl, h koliki popolnosti in edinosti so narodi klicani po Jezusu Kristusu in njegovem Duhu.

Sicer pa ni nikaker treba, da to razlago vpotrebimo na vsa mesta novega zakona, kjer sv. pismo govori o čudovitem jezikovem daru. Vender se ta razlaga, kaker se zdi, edino povsem prilega 14. poglavju do Korinčanov. O tem se lehko prepričamo, ako natančniše pogledamo nekoliko vrst iz omenjenega poglavja.

Vrsta 2: Kdor v jeziku govori ne govori ljudem, ampak Bogu; nihče namreč ne sliši. V duhu pa govori skrivnosti.

„Ne govori ljudem, ampak Bogu“ — t. j. ono, kar govori, razume le Bog, ne pa ljudje; „nihče ne sliši“, tako namreč, da bi umel. Je tedaj jezik poslušavcem povsem neznan.

Vender pa bi znal ta jezik drugje biti znan, ali je bil celo skupni jezik človeštva pred babilonskim zmedenjem?

Digitized by Google

Kaj takega ni verjetno, nam se zdi celo neresnično. Piše namreč apostelj: V duhu govori skrivnosti — Spiritu loquitur mysteria. Duh, πνευμα. znači pred vsem svetega Duha, vkoliker je naš posvečevavec. Potem pomenja „duh" neredkokrat tudi človeško dušo, vkoliker je čeznaravno prerojena, ima torej v sebi spočetek sv. Duha.

Bodisi da vzamemo tu prvi ali drugi pomen. dobimo isto misel. Govori v duhu t. j. govori oni jezik ne z lastno, naravno močjo, ampak sposablja ga za to čeznaravna moč sv. Duha. Dalo bi se sicer še misliti, da je sv. Duh vernikom navdihoval poznanje predbabilonskega jezika, katerega se res tudi ni moglo drugače spoznati nego po neposrednem razodenji Božjem.

Toda izraz „govori skrivnosti — mysteria" dokazuje nam, da je moral biti jezik vže sam na sebi bistveno različen od vseh naravnih, kakeršnim moramo prištevati gotovo tudi prvotnega. „Skrivnosti" značijo namreč resnice čeznaravne, katerih naravni razum ne more ob sebi doseči ali razumeti. Ker je bil tedaj predbabilonski jezik čisto naraven, namreč tvorjen v izraženje naravnega pojmovanja, bi bil gotovo tudi nesposoben izražati „skrivnosti". Akoravno izražamo tu pa tam z besedami človeškega jezika skrivnosti, vender moramo vedeti. da je neredkokrat sv. Duh sè skrivnostjo božjemu piscu ob enem navdihnil tudi primeren izraz; navadno pa vporabljamo v zaznamovanje verskih skrivnosti stare besede, ki si jih izposojamo, da jim podtikamo pomen, katerega do sedaj niso imele; zatorej pa tudi niso popolnoma adekvatne misli, ki jo imajo izražati.

Sicer se pa da prav lehko dokazati, da „jezik" 14. pogl. res ni mogel biti noben izmej človeških, bodisi živih, bodisi mrtvih.

Beremo v 14. vrsti: Kajti če molim v jeziku, duh moj moli, a um moj je brez sadu.

Prvo, πνευμα, pomeni, kaker smo vže razložili ali sv. Duha, ali pa tudi dušo človekovo, katera je po milosti sv. Duha čeznaravno prerojena. Nasprotno pa znači νους, kader se nasproti stavlja duhu, dušo človekovo z naravnimi zmožnostmi, vkoliker ne biva še v nji čeznaravni princip božje milosti. „Duh" spoznava po veri, katere princip je Bog, neposrebno sam na sebi; „um" pa spoznava po naravnem spoznanji, katerega princip so stvari. V stanu zamaknjenja pade zagrinjalo vere, vera preide v gledanje, dasi le nepopolno. To gledanje Božjega bistva pa, ker je čeznaravno, se ne more vršiti nego z „duhom", um ga ne more doseči Ali pa, da govorimo drugače: Karkoli duša v ekstatičnem stanu gleda, ne spoznava naravnim načinom t. j. prehajavno, premišljavno, tako da bi iz zaznanih reči si mogla snovati sodbe, zaključevati. ali to. kar je videla, si zapomniti ter tako ekstatično spoznanje porabljati v naravnem stanu. Zato pa svetniki, ko so se iz zamaknjenja povrnili v

Digitized by Google

naravni stan, ne vedo ničesar razločno ali posamezno povedati, kar so gledali zamaknjeni; „duh“ je sicer zavzemal, „duša“ pa, ki začne delovati v naravnem stanu, si ne more z gledanim koristiti, ostane prazna.

Tako tedaj hoče apostelj reči: Jezik, ki ga govorim v ekstazi, izraža resnice, ki presegajo naravno spoznanje. Ker pa vsi — živi in neživi — jeziki niso stvarjeni v javljenje naravnih resnic ter niso vpričičeni nego naravnemu spoznanju, se tudi noben izmej njih ne da vporabiti v izraz čeznaravnega ekstatičnega spoznanja.

***

Iz tega pa lehko razvidimo, s koliko pravico se na to poglavje sklicujejo zagovorniki slovanskega jezika v bogoslužji, češ, apostelj zametuje rabo tujega ali mrtvega jezika v liturgiji. Sv. Pavel se sploh ne dotika vprašanja o liturgičnem jeziku; ker on govori o skrivnostnem, nadnaravnem jeziku. Mej tem jezikom pa in mej katerimikoli drugimi naravnimi, bodisi živimi ali mrtvimi jeziki, moramo dobro ločiti. Skrivnostnega jezika namreč ne more nihče naravnim potom tolmačiti; tako da mora Bog pri poslušavcih, da ga razumejo, narediti nov čudež, čeznaravnim potom razodevajoč jim njegov pomen. Vse drugače je pa pri jezikih naravnih, živih ali tudi mrtvih. Ako kdo teh jezikov tudi ne zna, se jih pa lehko nauči; kdor pa tega ne more, se mu na drug način raztolmači njihov pomen, in sicer: ali po tolmačenji tistih, ki jih sami razumejo, ali pa s kretanjem besede spremljajočim.

V katoliški cerkvi se pa godi to in ono. Zapovedano je namreč duhovnom, da bogoslužje in njegove obrede, posebno pa sveto mašo in besede, ki se izgovarjajo, ljudstvu večkrat razlagajo. Poleg tega imamo brezštevilnih knjig, v katerih najde verno ljudstvo sv. mašo in druge obrede razlagane in v svoj jezik preložene latinske besede in himne, ki se javno v cerkvi molijo in pevajo, tako da more vsak v svojem jeziku isto izgovarjati, kar duhoven pri oltarji v latinskem. Slednjič poslušajo verniki ob nedeljah in praznikih pridige, v katerih se jim razloži skrivnost, ki se obhaja dotičnega dne, tako da dobro vedo, v kakem duhu, s kakim srcem se imajo vdeležiti božje službe. Sploh bi se pa najmanj dandanes pritoževali, češ, da ljudstvo ne razume latinske liturgije, ker znajo skoro vsi brez izjeme brati, tako da je vsakega sram, ako se da v cerkvi videti brez molitvene knjige.

Digitized by Google

Pa tudi če kdo ne zna brati, menimo, da pač jasno dovolj govorijo cerkveni obredi, posebno pri sv. maši, kjer cerkev čutno izraža verske skrivnosti, tako da jih omikan in neomikan z očmi gleda, in tipa z rokami. Kdo bi pač ne razumel mrtvaških obredov, koga bi ne ganilo tužno petje velikotedenskih lamentacij?!

Iz tega se pa tudi lehko sodi, v koliko in s kako pravico se dajo glede latinščine v katoliški liturgiji vporabiti besede Pavlove: Ako ne poznam pomena glasu. bom onemu, kateremu govorim, barbar: in kdor govori, meni barbar.

Ruski liberalec.

Tudi ruskemu narodu ne manjka liberalcev. Čudovito je, kaj in kako mislijo ti ruski vetrnjaki o grškem razkolu in o katoliški cerkvi. Odprimo n. pr. «Slavjanskij Sbornik» I. del, izdanje petrograškega oddela slavjanskega komiteta, l. 1875, str. 585: «O sovremennom položeniji i vzajimnyh otnošenijah Slavjan zapadnyh i južnyh», govor A. S Budilovica v zasedaniji petrograškega oddela slavjanskega blagotvoriteljnega komiteta l. 1874, 3. novembra. A. S. Budilovič je potoval po zapadnih in južnih slovanskih deželah. Obiskal je tudi slovenske kraje. Kaker sam pravi, služilo mu je «imja (ime) Russkago v putešestviji po Slavjanskim zemljam lučšim (najboljim) rekomandateljnym pismom». Vrnivši se pa mej svoje rojake, razvil je svoje misli, katere si je mej potom nabral, v pričujoči govor. Tu navedemo samo par odlomkov, katere hočemo pojasniti in ovreči.

A. S. Budilović navaja vzroke propadanja slovanskih plemen ter pravi: »Vzrokom nesreč Slovanov zapadnih in južnih je bilo čestoljubje in dobra organizacija njih sosedov. Ofenzivna sila Nemcev na Slovane je našla sebi zanesljivo oporo v avktoriteti p a p s t v a in imperije, kateri sti rano zbrali pod svoji znamenji sile večega dela zapadno — evropejskih narodnosti.» . . . . . Bolj proti koncu: . . . . . «katerim (Slovanom) je bila cerkev katoliška» vedno m a č e h a, a ne m a t i.»

Odgovarjamo: Da je bila Slovanom dobra organizacija njihovih sosedov tudi vzrok narodnega propadanja, je očitno. Pa kdo

Digitized by Google

je pomagal Nemcem treti Slovane? Papstvo? Kdor pozna količkaj zgodovino, ve tudi kako neresnične in nehvaležne so te besede. Trudili so se rimski papeži ne samo, da bi vero razširili mej slovanski rod, no i, da bi ga ohranili svobodnega in mogočnega. Koliko se morajo zahvaliti Čehi rimski Stolici? Břetislav, češki vojvoda, (1037-1055) gojil je idejo velikega slovanskega kraljestva. Toda nemški cesar Henrik III. ga je pokoril ter mu odvzel ne le Poljsko no i Čehijo. Papež Benedikt IX. pa je prosil mej drugimi zanj in Henrik mu je radi tega vrnil Čehijo ter mu dodal Šlezijo. Inocenc III. vvrstil je Čehijo mej kraljestva kristijanska (1204). Inocenc IV. delal je proti Nemcem i proti **izobčenemu** cesarju nemškemu Frideriku II. za českega kralja Vaclava I., katerega je hotel nemški cesar in gibelinska stranka odpraviti ter posaditi na njegovo mesto sina Otokarja (1249).[1] Češka slava vtrjena je v Karlu IV. Ali s Karlom IV. spojeno je tesno papstvo!

Od Gregorija VII. odsvita se čista ljubezen do slovanstva. Gojil je visoke misli o Jugoslaviji, kakeršnih naš vek niti zmožen ni. Jugoslavija mu je bila ideal, po katerem je hrepenel do konca svojega življenja! Mogočno jugoslovansko kraljestvo bi bilo imelo nalogo razbiti turški naval ter rešiti Evropo![2] V papežih zajemajte, o podli liberalci, pravih jugoslovanskih vzorov!! Ko je Rusija še spala, vzgojila je sv. katoliška cerkev poljski narod visoko nad vse evropejske narode. Jezik slovanski so posvetili rimski papeži, ter mu podelili sveto mesto v liturgiji. Tudi dandanes objema sv. stolica slovanski rod z očetovsko ljubeznijo. Ako so pa našli Nemci v kat. cerkvi mnogo opore, se ni zgodilo s sovraštva do Slovanov, ampak ker je sv. kat. cerkev za vse narode. To priča samo, kako mogočna je kat. cerkev pri vzgojevanji narodov in kako silovita bi bila Rusija, ako bi se vrnila v naročje svoje prvotne in resnične matere katoliške cerkve.

A. S. Budilović pravi: «V obziru religijoznem je bila jedinost Slovanov enkrat vže skoro popolnoma dosežena. Bivala je vže cerkev vseslavjanska, no niso jej ostali vsi verni. Težnja po povratu v prvotno slavjansko cerkev izrazila se je mej drugim v Čehiji s husitskim gibanjem, katero je, ne glede na negativne po videzu rezultate v odnošenji cerkvenem, mnogo oživilo narodno zavest Čehov in spaslo njih narodnost od germanizacije.» Sanje so, da je bivala kdaj vseslavjanska cerkev in da je bilo husitsko gibanje namenjeno oživit jo. Ako misli govornik cerkev, katero sta vstanovila sv. Ciril in sv. Metod, odgovarjamo, da je Cirilo-Meto-

1) Weiss: Die christliche Zeit I. str. 1033; II. str. 517.

2) Weiss: Die christliche Zeit I. str.: 1002.

Digitized by Google

dijska cerkev katoliška cerkev, od katere so se Rusi izneverivši se Vladimirovi oporoki po krivici odcepili.

Kar se pa tiče husitskega vpora, misli govornik, da je bil v narodnem pogledu srečen za češki narod, ker ga je baje rešil germanizacije. Da tudi čisto molčimo o zmotah, v katere je pahnil Hus češko ljudstvo, ter je večno pogubil, moramo ga nič manje obsoditi i v narodnem oziru. Sam Palacky — protestant — pravi (III, 2, XII.): «Popolno vničenje starodavne avktoritete glede države in cerkve, potegnilo je za sabo tudi vničenje narodne jedinosti in sloge... za te dobe (husitske) štelo se je najmanje petero glavnih strank. V nedostatku zunanjih bojev, začeli so se bojevati doma; zmaga v Domažlicah, zagotovivši varnost domovine od sovražnikov je postala grob jedinstva in sloge češke. En del naroda se je začel vedno bolj oklepati **tujcev**, da bi mogel z njihovo pomočjo **potlačiti drugi del**» [1])

A. S. Budilović govori dalje: «Voobšće pravoslavje predstavljajet kakuju — to divnuju silu nad Slavjanskim duhom . . . . . Jestj fakty, čto pravoslavje i katolicizm sootvětstvujut daže osobym psihičeskim svojstvam . . . . . Katolik rědko popadajetsja v gajdukah. Pričina ta . . . . . čto katoliki ne nadežny v serdcě; a prcishodit eto ot jih zakona.» . . . , . V otnošeniji religijoznom ne možet proiti bezslědno dlja Slavjan sověršajuščejesja teperj razloženije katolicizma i sblizènije cerkvy starokatoličeskoj, anglikanskoj i utrehtskoj s Russkoju».[2]) . . . .

Te besede so bile izrečene leta 1874, ko so vsi mislili, da je z dogmo o nezmotljivosti papeževi zadan cerkvi kat. smrten vdarec. Ob jednem pa je upal «svjatějšij Sinod», da se mu posreči združenje s starokatoliki, anglićani i protestanti. Toda kako so se motili! Hoteli so izpodkopati kat. cerkev — a vsmrtili so se skoro sami sebe. Koliko neprelik jim je napravila Bonska konferencija! Izpodmaknila jim je na mah celo dotedanjo teorijo o izhodu sv. Duha. Delegati ruski pri bonski konferenciji vrnili so se v svojo domovino «puppi proraque carentes». Opustiti so morali trditev vseh razkolnih bogoslovcev, da govori sveto pismo le o časnem izhodu sv. Duha od Sina, ter so bili prisiljeni priznati v svetopisemskih besedah predvečno hipostasno odnošenje sv. Duha od Sina. Od tedaj se je začel v Rusiji **nov nauk**. Motili so se vsi dotedanji bogoslovci grški in ruski. Njihovi potomci so bili prisi-

[1]) Glej «Katolika» I. 2. str. 223.

[2]) V obče predstavlja pravoslavje čudovito moč nad Slovanskim duhom . . . So slučaji, da prilega pravoslavje i katolicizem celo posebnim psihičnim svojstvom . . . katolika nahaja se redko mej hajduki. Vzrok je ta, ker katoliki neso gotovi v svojem srci; a proizhaja to od njih veroizpovedanja. . . . . V odnošenji religijoznem ne more proiti bezsledno za Slovane vršeče se sedaj razlaganje katolicizma in zbližavanje cerkve starokatoliške, anglikanske i utrehtske z rusko.

Digitized by Google

ljeni nastopiti drugo pot. S tem pa so dokazali, kako neosnovan je bil nauk njihovih prednikov nasproti katoliški cerkvi in da niso imeli Grki in za njimi Rusi prav nobenega vzroka od-d'eliti se od kat. cerkve.[1]) Od teh por pa se je kat. cerkev vidno vtrjevala ter stoji danes kljubu Budilovičevemu prorokovanju in dasi se je zaklel proti njej cel svet, krepka i neomajana v svojem nauku!

Kar se pa tiče misli Budilovičeve in drugih ruskih in neruskih vetrnjakov, da je «Razkol» bolj priležen značaju slovanskemu odgovarjamo: Resnica je le jedna, in te ne sme nihče zatajiti. Resnica pa je v kat. cerkvi, kaker nepristranski in globoki misleci ruski sami priznavajo. Ako bi tudi katoliška cerkev manje prilegala slovanskemu značaju, ne bilo bi radi tega dovoljeno zatajiti resnico ter vreči se v razkolno cerkev, ki nosi očividno na sebi rak-rano.

Pa «razkol» prilega bolj junaškemu duhu slovanskemu? Zgodovina kat. Hrvatov in Slovencev govori o tem prav nasprotno. Kat. Hrvatje in Slovenci so zastavili nebrojnim četam turškim trden jez ter so ohranili svojo vero svobodno. Srbi pa in drugi južni pravoslavni Slovani ječali so brez vsake moči do najnovejšega časa pod turškim jarmom.

Slednjič je tako govorjenje očitno povzdigovanje narodnosti nad vero. Čemu nam torej silijo svoj «razkol»?!

S takimi pa se radi bratijo naši liberalci, katerim je laž resnica i resnica laž! —

[1]) Glej knjigo: Protopresviter Janyšev i novy doktrinalnyj krizis v russko cerkvi, Basilija Livanskago.

Digitized by Google

LISTEK.

AKADEMIJA 19. VEKA.

Iz spominskih zapiskov slovenskega vseučiliščnika.

Bilo je leta 188.. na sv. večer popoldne. Temnelo se je vže skoraj, ko sva se s prijateljem vračala s pokopališča slovenskega mesteca. Ravnokar je veliki zvon iz visokega zvonika tužnopočasi odpel zadnje slovo tistemu, ki smo ga položili v hladen grob. Zdaj pa so bronasti glasovi iz zvonika vže oznanjali rojstvo Gospodovo, tako veselo in praznično, kaker znajo le o božiči; kaker da bi res ne bilo več žalosti na zemlji. A v najinih srcih je bila žalost, v najinih srcih ni našel odmeva glas božičnega miru . . . .

Pokopali smo mladega vseučiliščnika. Bil je moj prijatelj in njegov prijatelj. In kako zgodej je mladi cvetici črv izpodjedel koreniko! Zvenel je . . . .

Prišedši v mestice na dom prijateljev sem sprejel njegovo povabilo; rekel sem, da ostaneva dva dni skupaj lajšat si skelečo srčno rano.

V hiši mojega prijatelja letos sveti večer ni bil vesel, tudi dolg ne. Še celó otroci so pozabili na jaslice in Ježuščeka. Po večerji je vse pozaspalo.

Jaz in prijatelj pa nisva mogla. Še le ko sva ostala sama mej bedečimi, se nama je spomin obudil na prejšnje čase, skipevalo je srce . . . . Bliže k peči si primakneva stol. On je imel zavoj pokojnikovih listin; tudi jaz sem jih nekaj privlekel iz žepa. Rekla sva pa, da jih vse zloživa in vrediva po letnicah. Tako se je tudi zgodilo. Potem sva si pa brala drug drugemu . . . . Še le zvon proti polnoči naju opomina, da je treba k božični maši . . . Najin prijatelj ga ni več slišal.

Marsikatero uro sva še kasneje s prijateljem skupno prebirala žalostne listine mladega vseučiliščnika. Zdele so se nama

Digitized by Google

čedalje zanimiviše. Tudi mi je nekdaj rekel: Kaj, ko bi vsaj nekatere dali na svitlo — mladim, pa tudi starim v resen opomin?

Z naslednjim izpolnujem željo svojega še živega prijatelja.

***

Na Dunaji 15. oktobra....

Tu sem. To je tedaj vender enkrat pot, ki me bo pripeljala k toliko zaželenemu cilju. Upam, da tu ne bo slabo. Res, drago je vse, brezplačno še koraka ne morem storiti. Pa znal sem „staremu" dobro prigovorjati; zagotovil mi je šestdeset forintov na mesec. Sestdeset! Stradali ne bomo, žejni tudi ne bomo. Saj pivo je dober kup . . . .

Toda kaj? Sram me je. Saj sem vender idealist! Kako mi more še na misel priti pivo! Platon, Aristotel, Kant . . . vi bodete moje zvezde! Da, trden je sklep: učiti se, izomikati se globoko in visoko!

No pa, življenja ne poznam še. Na gimnaziji so nam pravili: ko bodete na vseučilišči, bodete še le začeli spoznavati svet. Najprej se treba otresti gimnazijskega prahu . . . Par mesecev tedaj naj bodo še knjige v miru. Treba si malo ogledati po mestu. Oj, kako mnogolično kako bujno je veliko mestno življenje! Tu se ti ponuja cvet vse omike. Odpri čute, odpri srce, vživaj! . . . .

Ves še živim v podobah z gimnazija; ne morejo mi iz glave. Kaker sanje leži za mano življenje. Pa dvomil bi ali sem živel. Zavesti človek nima, dokler ni naredil mature. Pa kako možko smo se držali pri maturi! Profesorji se nas bodo pač še dolgo spominjali.

Z Bogom, sanje mladih let! Z Bogom poezija! Spremljaj me z nebeškim licem in trosi mi cvetice po težavni stezi skoz življenje!

Mladost po tvoji temni zarji
Srce zdihuje mi, Bog te obvarji!

Z Bogom! Ker kaker brž je človek prišel na Dunaj, začne čutiti, kaj je proza življenja. Da, življenje stopa pred me, golo, kakeršno je. Stopa pred me sè zahtevami za narod, za trpeče človeštvo. Zavedam se tega poklica. Nevstrašeno se mi dvigajo prsi, pripravljen sem na boj. Globoko v srce mi sega, me rani klic vmirajoče domovine. Ne plakaj, domovina! V naših srcih tli iskrica ljubezni. Iskrica bo vsplamtela v ogenj, ki bo daleč okrog ogreval, vžigal otrpnela srca tvojih sinov. Glas mi zastal na veke,

Digitized by Google

otrpnili mi udje, vgasnila mi luč oči, ako bom tebe zabil, domovina!

Še nekaj. Zadnje trenutke še pred odhodom iz domovine mi je osoda naklonila posebno srečo. Dobro veš, kdaj sem izgubil prostost srca . . . . Vender nisem imel nikdar priložnosti, da bi jo srečal in vsaj s pogledom razodel ji, česar je bilo srce tako polno. Bilo je zadnjo uro. Pripeljal sem se do postaje. Ravno je došel vlak iz B. Par minut potem stopi iz postaje — ona sama. Ne, starka pritaplja za njo. Pa prekasno! Najine oči so se bile vže srečale in povedale si vse, vse. Jaz sem prepričan, jaz prisežem, da me je umela. V ti veri hočem živeti tu v tujem mestu.

Na Dunaji 5. novembra....

Danes moram ostati v sobi. Zdravnik mi je zapovedal. Omotica se mi je delala davi, zdaj pa me le še glava malo boli. Ne misli pa, vže Bog ve kaj! Povem ti vse. Sinoči smo bili malo veseli. Tukajšnji slovanski vseučiliščniki smo letos se prvič sešli, osnovali smo pevsko društvo; jaz pa sem strasten pevec. In človek mora pač tudi nekaj se razvedriti Poleg tega imamo še sv. Martina. Sicer pa se bo treba lotiti dela. Jutre vže si omislim nekoliko knjig, potem pa — vsaj v enem meseci — začnem po deset ur na dan. Resna volja velja!

Veš pa, s čim se danes bavim? Dobil sem Renana. Prebiram njegovo „življenje Jezusovo.“ Kako sem želel kdaj še poznati epohalno delo največega sedanjega veleuma francoskega! Jezusovo življenje!

No pa, pričakuješ zdaj, da izpovem pred tabo svoje versko prepričanje. Čeravno sva večkrat skupaj občevala, sem se vender vedno izogibal verskih vprašanj. Zdaj pa ne morem več molčati: Renan me je vnel — za Jezusa. Gorim za — Renanovega Jezusa.

Da ti resnično povem, evangeljskega Jezusa in kar mu je nadela katoliška cerkev sem vže davno zatajil. Prve verske dvome mi je obudilo obnašanje naših profesorjev na gimnaziji. Dobro se še spominjam. Bil sem v četrtem razredu. Imeli smo nedeljsko mašo. Naš razrednik — poznal si ga dobro — nas je spremil v cerkev. Slekel sem bil vže otroške hlače ter začenjal svet in ljudi opazovati. Mej povzdigovanjem sem se ozrl na profesorja; sedel je razkoračen v klopi, glavo je imel podprto z rokami in zijal je smehljaje se proti oltarju. Globoko v srce se mi je vtisnil ta prizor. Od tedaj sem se sramoval vere. Postajal sem neveren v mišljenji in življenji.

In vender Jezus — mislil sem si — moral je biti velik mož. Ako ne, kako bi moglo toliko stoletij, toliko genijev vanj verovati! Čim bolj sem se izneverjal katoliški cerkvi, tem bolj simpatičen mi je prihajal Jezus. V šoli se nam je nekdaj pri

Digitized by Google

verstvu omenila Renanova knjiga Mikala me je strašansko tem bolj, ker se nam je reklo, da je na indeksu.

Zdaj jo imam v rokah . . . . Občudujem velikega filozofa in človekoljuba Nazareškega! Klanjam se temu imenu, blagoslavljam njegov spomin. In da bi ga videl, bi sè svetim strahom predenj pokleknil ter poljubil mu noge in rekel mu: Beži od mene, ker človek grešen sem jaz!

Jezusov evangelij je vera poezije. vera srca in prave volje! Nepopačena narava, v Galileji tako mila, večno mlada. ga je vzgojila, na nje prsih se je navzelo njegovo rahlo čuteče srce najplemenitejših čutov, čutov ljubezni in bratoljubja. Ljubezen, izvirajoča iz blagega srca, je Jezusovo krščanstvo. Drugo je vse dodatek. Duh Jezusov so vklenili v spone čutnega bogoslužja, zakrili, vdušili so ga z brezštevilnimi molitvami, posti in običaji, tako da ni dandanes mogoče več zaslediti pravega bistva Jezusovega evangelija.

Renan je prvi predrl okov železnega dogmatizma, nas vpeljal v svetišče pravega krščanstva, v svetišče Jezusove ljubezni. Tu se vsi objamemo, tu si spet po dolgih verskih bojih podajamo roko v spravo, tu se odpočijemo na prsih najblažega človekoljuba. To je krščanstvo prihodnosti, krščanstvo poezije, krščanstvo čisto človeške, vseobče ljubezni in bratimstva!

Duh tega krščanstva vže prodira. Svetišča dogmatičnega krščanstva se praznijo, polnijo se svetišča poezije. Mislim tu naša gledališča. Bil sem sinoči v dvorni operi. Bilo je vse natlačeno. Tri ure sem prišel pred začetkom, in še komaj sem dobil vstopnico. Umetnost tekmuje z naravo; najmičnejši prizori iz narave se na odru tako popolnoma posnemajo, da se človek misli prestavljenega sredi mej visoke Alpe, na razburkano morje . . . Kako se srce vzdiguje, čuti kako plujejo, vskipeva strast! In z razljutenimi silami narave, z nevkrotno osodo bojuje se junak.... Zaman! Vpira se, toda vže je osoda zavihtela mu nad glavo kruti meč . . . pade. . . Srca gledavcev se topijo. — Solzica sožalja se potaka po lici. — Poezija, vsmiljenje, ljubezen!

Da, časi prvotnega, nepopačenega krščanstva se vračajo. Dočakali bomo, ko bodo tisti, ki preklinjajo evangeljskega Jezusa, proslavljali Renanovega Jezusa in stavili mu spomenike!

Na Dunaji 20. decembra....

Pisala mi je. Ne morem ti dopovedati, kako mi je srce vtripalo, ko sem odprl list in vgledal njen podpis. In kaj mi je pisala? O otročja najivnost! Vse mi je na drobno naštela, kaj misli mlajšim bratcem in vaškim otrokom podariti na sv. večer. Lepo število suknjic in hlač je zdelala, njen edini vžitek je vbogim dobrote skazovati.

Digitized by Google

Nič pa o tem, česar sem toliko želel! Vsaj eno besedico! Nič, nič! A vender črti me ne, črtiti me ne more! Kako bi bila sicer pisala?! Nedolžna stvarica, o ljubezni se ji še ne sanja!

Nekaj drugega mi obeta. Brž, ko bodo dnevi daljši in se bo nekoliko sneg otajil, pojde k materi Božji na B. Tu da bo molila za me, da srečno dokončam študije in se zdrav vrnem v domovino. Hoče mi celó prinesti spomin — podobico blagoslovljeno. Nočem se dotikati tvoje vere, ljubezniva stvarica, sveta mi bodi! Jaz je nimam — in nesrečen sem. Ti pa bodi srečna v nji, kalil ti ne bom sreče!

Kako je tu? Vže nekaj dni pridno obiskujem predavanja nekega dr. J. Poslušavci smo večinoma akademiki; nas je tudi pred vsem povabil dr. J. Zbiramo se pa vsak drugi dan zvečer ob osmi uri. Dozdaj so se razprave skoraj izključno sukale o socijalno-političkih vprašanjih. Še zanimiviša je pa prosta zabava po vsakratnem predavanji. Pri kozarci piva se živahno razgovarjamo.

Zapazujem mej tukajšnjo mladino posebno zanimanje za politiko. Moji nravi sicer ni nikdar vgajalo pusto politikovanje. Vender moram priznati, da ravno politiki je dandanes prihranjena najvažniša vloga pri razširjanji prosvete. Dr. J. nas je začel opozarjati na politiške spise in delovanje prvih italijanskih rodoljubov. Kako mogočna, kako ponosna stoji pred nami zedinjena Italija! Ta čudovita zgradba je pa delo malo let. Kako je bilo to mogoče? Z ognjem in mečem bi se ne bilo nigdar posrečilo zvršiti velikanskega dela. Tudi bi morebitna zmaga nikaker ne imela vstrajnega vspeha. Ne, morali so se prej srednji in niži stanovi pripravljati za nove ideje, po katerih se je imel prestvariti prejšnji red. Stalno je le, kar se zaplodi v um, kar se v srci vkorenini. Ti možje so tedaj pred vsem vstvarili novo slovstvo, ki je imelo vpodabljati politiške ideje. Potem se je italijanski narod duševno prerodil ter se čutil enega vže pred, kaker so začeli njegovi sinovi na bojiščih krvaveti za zedinjenje Italije. Kar je nanesel srečen slučaj in priborilo junaštvo, se je v kratkem vtrdilo; nove državne preosnove so našle duhove vže pripravljene; neporušna stoji zdaj mlada Italija pred svetom. Središča pa duševnega prerojenja so bila v tisti dobi italijanska vseučilišča. Mazzini je vvidel, da vroča nrav mladih vseučiliščnikov se najlaže razvname za sveto patrijotiško vojsko. Po vseučiliščih so se mlada srca ogrevala, navduševala za idejo zedinjenja; od tod se je raznašal sveti ogenj na daleč okrog v niže vrste prebivavstva. Ko je prišel čas, ko se je vrgla mej narod ognjena baklja revolucije, se je vzdignilo vse — in v malo letih se je vresničila ideja, ki je doslej elektrizovala le duhove!

Da, narodi, človeštvo stavi na nas velike zahteve. Treba je, da se pripravljamo, da se organizujemo. To je naša prva na-

Digitized by Google

loga na vseučilišči. Čedalje bolj se mi jasni obzorje, dani se pred duhom in v vedno bolj določenih obrisih se mi kaže naloga življenja. Narod kliče, kliče na delovanje, na boj!

Da, pozdravljamo vže zoro nove dobe. Narodi se zedinjajo, toda pri tem ne bo ostalo: človeštvo celo se mora združiti, se mora poljubiti v objemu pravega bratoljublja. O pridi skoraj, kraljestvo ljubezni!

Da, to je tisto kraljestvo, za katero je prosil filozof Nazareški očeta: Pridi k nam tvoje kraljestvo! Ljubezen — v tem je rečeno vse! Ljubezen — druge vere nam ni treba!

O zdi se mi v tem trenutku, da bi objel vse človeštvo. Da, kri bi prelil za vsakega posebe. Prihitite bratje na moja prsa, vtešite divji ogenj! . . . . In vender, kako neskončno prazno je to srce! Nima dna to srce. O nečesar pogrešam. Sam ne vem, česa. . . .

Na Dunaji 16. februarija....

Naletel sem na zlato knjigo. Vže na gimnaziji smo imeli iz te knjige odlomek v šolskem berilu Tedanji profesor iz nemščine se je pri branji tega odlomka ves razgrel, kar se je sicer redkokrat zgodilo. Obličje se mu je razžarilo in govoril nam je z mladeniškim ognjem o vsebini. Naslov je bil: Aus Herders „Briefen zur Beförderung der Humanität“

Pri branji te knjige mi vzhaja nova luč Zdi se mi, kaker da bi iz nje govorila stvarnikova beseda, ki preganja temo iz duše in vvaja red v kaos zmedenih pojmov. Prav to je, česar sem iskal. . .

Humaniteta! kako bi te nazval po slovenski, da bi te ne žalil, da bi izrazil kar ti izražaš Rekel bi ti človečnost, ako te ni sram ponižati se pod borno streho slovenske besede. A v to besedo bi jaz vlil vso tvojo božanstveno moč, oznanjal bi te po vsem Slovenskem. dokler se ti vse ne vklanja, te vse na kolenih ne moli!

Človečnost — ti izražaš vse; kar je zunaj tebe, kar nisi ti, je slabo. Ti izražaš pravo bistvo vseh ljudi, ti si vseobčna vez, ki vse družiš in spajaš. Človečnost — zadnji smoter naših teženj, cvet človeške omike! Težiti po tebi — je edino pravo bogoslužje, kdor tebi služi, završuje delo božje; kdor se po tebi vzgaja in spopolnjuje, se bliža najvišemu, obnavlja v sebi podobo božjo.

O da bi mi vsi hoteli biti l j u d j e — nič več. nič manj. Ne t a k i ljudje, ampak č i s t i, g o l i ljudje. Koliko zla izvira iz razlike narodnosti, verstva in stanov! Človek noče biti č l o v e k, ampak določuje se, ograja se v tesne meje krščanstva, nemštva, slovanstva! Hoče biti t a k človek!

Digitized by Google

Temu zlu najdem le en lek: treba je, da se ljudje zberó v tako društvo, kjer se ne nahaja nobena onih razlik — društvo čistih ljudi. To društvo bi bila prava katoliška cerkev — ideal Jezusa Nazareškega!

Ta cerkev je tisto „nevidno vidno društvo“ Herderjevo. O, da bi vže v vsaki državi vstali možje, ki bi se znali povzdigniti nad predsodke svojih sorojakov, možje vzvišeni nad predsodke vere, v kateri so bili vzgojeni, možje, katerih ne slepi stanovski blesk, katerim se ne studi pred nižim, v katerih družbi se visoki rad poniža, nizki pa drzno povzdiguje! Ne zapiraj se, tako društvo, ampak stopaj pogumno pred svet, kaži se v besedah in dejanjih, ne mej dvema ali tremi narodi, ampak mej vsemi prosvetljenimi narodi zemlje! Društvo to bodi „društvo vseh mislečih ljudi v vseh delih sveta“!

AHASVERUS, VECNI JUD.

Stara povest v novi obliki.

T. Šimonov.

I. Poglavje. — Kako je prišel Ahasverus prvič na Slovensko, pa moral od tod bežati.

Bilo je tedaj tiste dni. Štirideset let je vže od tega. In priromal je nekdo sè severja. da bi prekoračil slovensko mejo. Kamerkoli je pa prišel, je pravil Slovencem: Nikdar še nisem bil pri vas. Pač pa slišal sem tam v daljnem mestu o vaši domovini veliko lepega in čudovitega. Na vse to sem rekel: Krasna mora biti slovenska dežela! In na misel mi je celó prišlo staro prerokovanje: Majhna si sicer mej slovanskimi sestrami, o Slovenija, vender iz tebe izšel bo Mesija, ki bo vladal moje ljudstvo. Tako sem rekel. In želel sem vas obiskati, o Slovenci.

Ko je pa tako govoril, so se začeli okolu njega zbirati tisti, ki so tačas kaj veljali pri Slovencih. In peljali so ga na najviše mesto v Sloveniji. na Triglav, da bi si od tu razgledal vse gore, reke, mesta in vasi slovenske. Bilo je lepo, jasno jutro, ko so gor dospeli. Tedaj so pa sedli. In ko so se odpočili in okrepčali

Digitized by Google

in tudi neznanega tujca po staroslovenski šegi pogostili, tedaj so se upali predenj z vprašanjem:

„Kdo si pa ti, da vemo, s kom govorimo? Smemo li vedeti, od kod prihajaš, česa želiš?"

On pa se je zravnal, odkašljal se, odprl usta in začel:

„Poslušajte, spremljevavci moji, in vi, ki ste sèm z menoj prišli, nategnite ušesa. Ker moja usta so se odprla, in jezik moj se je razvozljal. Govoril vam bom resnico, in laž ne bo prišla čez moje ustnice. Jaz se zovem Ahasverus, in ljudje mi pravijo večni Jud. Vi bi pa radi vedeli, od kod sem, in povprašujete, kje je moj početek Jaz sem večen, in ime moje je nevmrjoče. Jaz pridem in zginem, vender nikdar ne preminem. Kaker pa zdaj pred vami stojim, sem produkt večno delajočih sil. In le tedaj morem razumeti samega sebe, ko zazrem celo svojo preteklost. Moj spomin pa obsega zgodovino brezštevilnih bivanj. Vse moje bivanje je pa večno potovanje. Potujem od postaje do postaje. Na vsaki postaji se za en trenutek oddahnem, potem pa hajd do druge postaje. In tako gre dalje.

Vem, da to je za vas še velika skrivnost, in duh vaš ne more pregnati tmine mojih besed. Vas bom pa podučil. Da vam rečem kar naravnost: jaz izpovedam teorijo večnega prerojevanja in dušnega romanja iz ene oblike v drugo. Kaker vse druge stvari, sem tudi jaz izšel iz Brahme. Kaker iskre iz ognja, tako izhajajo duše iz Brahme, vse so ž njim enega bistva, ene barve, enih lastnosti.

Duša pa, ločivši se od Brahme, zapade končnosti in se spoji z eno ali drugo omejeno obliko v vesoljnosti; ta oblika je za njo kaker ječa, v kateri se vica, dokler tesnih oklepov ne stre, da bi se oprostila ozkih mej končnosti. Pa komaj je zrušila prvo obliko, jo začne neizogibljiva osoda vklepati v drugo. In tako prihaja iz oblike v obliko. Prehod se zgodi po smrti, katera je pa vselej početek novega bitja.

Vsaka duša mora pa prehoditi vse brezštevilne oblike: in sicer se vrši prehajanje od najnižih, prvotnih do viših in najviših. Tako je bilo tudi pri meni. Jaz stojim sicer kot človek pred vami; toda človek sem še le nekaj tisoč let; pred tem časom sem bil pa nekaj vse drugega. In ne le nekaj, ampak dosti drugega sem bil; in iz vsega, kar sem kdaj bil, se zlaga moje bistvo, moje lastnosti in moje nagnenje. Najprej — koliker namreč sega moj spomin nazaj — sem bil nekaka plinova substancija v neskončnem prostoru, katera je bila tako ekspanzivna, da sem napolnil pol neba ko sem razpočil. Potem, po neskončnih metamorfozah, je prišel iz mene magnet, ki je na-se povlekel vse zlato in srebro, katero je bilo skrito v zemlji. Kmalu potem sem se prerodil v zlato in sem se tam nekje na bregu velikega oceana sto let solnčil kot gleba zlata. Šlo je dalje. Preril sem se vže do rastlinskih oblik. Dobro se spominjam, da sem v nekem gozdu

Digitized by Google

rastel kot velikanska goba pijavka; dosti dosti rose in vode sem popil, a vedno sem bil suh, in žejen brez konca. Tudi sadno drevo sem bil, ne vem, jabolka ali hruška; postavili so me bili bogovi v Hades, da bi z menoj mučili Tantala, ki je revež vedno segal po meni, jaz pa sem mu vedno odmikal svoj sad.

Prišlo se je srečno do živalskih oblik. Bil sem zaporedoma volk, jastreb, veliki skopec. Lisjak sem bil dvakrat in enkrat lisica. Slon nisem bil, pač pa konj, tisti namreč, na katerem je Buddha vbežal; in to je bilo za me sreča, ker po smrti so me sprejeli v nebesa in kmalu potem sem se rodil kot sin nekega brahmina.

Bil sem tedaj človek. Toda dolgo časa je še trebalo, preden sem se stalno vtrdil na tem najvišem mestu. Omahoval sem še vedno in na enkrat mi je bilo treba zapustivšemu človeško obliko spet povrniti se v žival. Nekdaj sem se opijanil in po smrti sem moral za kazen v osla. Jaz sem namreč tisti osel, kateri je bil v Noetovi ladiji, in o katerem se pripoveduje, da so njegov glas slišali vsi ljudje. To je bilo moje zadnje ponižanje. Pa koristilo mi je močno, ker podedoval sem od osla trdo, neobčutljivo kožo.

Od tistega časa sem tedaj človek. Osoda me je pa priklenila k Izraelu. Brahma je stvaril določeno število izraelskih duš. Te se vedno vračajo na svet in prerajajo. Pri meni pa ni šlo tako gladko. Zašel sem bil in stoletja sem okoli taval, preden sem prišel do miru — k svojemu viru. Pred trojansko vojsko sem bil Talis, za časa vojske Eufortus, potem Hermotimus, pa Samius, Delius, slednjič Pitagoras. In tu se je zgodilo, ko sem potoval tam ob Evfratu, da sem prišel v Babilon. Bil je pa v Belovem svetišči zlat malik. Ko sem stal pred njim, se mi je zdelo, da nekaj iz njega zdihuje, in slišal sem skrivnostne besede v jeziku, katerega pa vi ne razumete. Povedal bom pa po nemški... — Nemški razumete?“... „Da, da li govori“. —

Tako, kaker je peval nemški poet:

„Sage wohin, wo
Wirst du hin wandeln,
Seele des Weisen!
— — — —
Ach, wenn du wandelst,
Seele des Weisen!
Seele des Dichters!
Werde du künftig,
Werde mein Vater!“

In tako se je tudi zgodilo. Nekaj časa po smrti sem se znašel na obrežji Evfratovem v Babilonu kot nov človek. V noči mojega rojstva je zlati malik izginol. Od tedaj nisem več vmrl, kar je dokaz, da sem dospel do miru, do cilja. V novem telesu sem začel dihati, gibati, kaker sploh ljudje. A kmalu se je po-

Digitized by Google

javil v kosteh nevtešljiv pohlep po zlatu in po dragoceni rudi sploh. Gnalo me je, ne da bi se mogel vstavljati, kaker demonska moč, kaker do tistih, ki so imeli zlato, tako do tistih, ki ga niso imeli; do prvih, da bi si ga prilastil, do drugih, da bi jim ga na obresti posodil.

Obresti?! Vedeti morate namreč, da pred tistim časom je bil ta pojem kaker tudi beseda neznana. Jaz sem to prvi spojmil in izgovoril. In skušnja me je kmalu izučila, da ni bila slaba iznajdba.

Prignali so pa tiste čase Jude v Babilon v pregnanstvo. Ker niso imeli tam zemljšča, so začeli kupčevati. Občudovati sem moral njih premetenost v kupčiji in barantiji. Pa denarja niso imeli. Začel sem jim ga posojevati. Vračali so mi visoke obresti, a pri tem so vender še bogateli Hudirja! sem si mislil, glej no, Jud me celó prekosuje! In spoznal sem, da smo prav za prav enega rodu. Ko so pa po sedemdesetih letih nekateri hoteli vrniti se v Judejo zidat si nov tempelj, sem jaz rekel: „Halt, ne bodite tako neprevidni, deca Izraelova! Kaj dobrega vam pa obeta vaš Jehova na pustih razvalinah Jeruzalemskih? Pojdimo rajši po svetu menjavat in barantat!“ In poslušali so me; le nekaj brezpametnih je šlo zidat tempelj, drugi pa smo se razšli po širokem svetu.

Vganjal sem jih po svetu. Kjerkoli je kdo potreboval denarja, našel ga je pri meni. Ko se mi je pa zdelo preveč, sem začel tirjati; bogatinom sem zavijal vratove kaker senicam.

Nesreča me je zanesla v Jeruzalem. Postavil sem mizo v tempeljnu Ni šlo slabo. Kar pride Jezus Nazarenski. Bil sem mej tistimi, katere je o veliki noči izgnal z bičem iz tempeljna. Dobil sem eno prav slano po hrbtu, katero še zdaj čutim. Mizo mi je prevrgel in prišel sem takrat ob vse svoje zaklade. Prisegel sem maščevanje. Ker ni bilo drugače, izpil sem kelih žalosti in moj trebuh se je zvijal od grenkobe, s katero mi je zavdal prerok iz Galileje. Iskal sem službe. Pilat me je vzel za vratarja; v Pilatovi hiši so mi rekali Kartofilus, ne vem zakaj. Ko so pa Jezusa obsojenega peljali iz sodne dvorane, sem stražil na vratih; tedaj sem ga vdaril po obrazu in rekel: „Hodi hitreje, Jezus! Kaj se obotavljaš“? On pa me je resno pogledal in odgovoril: „Jaz vže grem, a ti moraš ostati, dokler se ne vrnem.“ Z Iškarijotom sva bila prva prijatelja: križ Kristusov sem tudi jaz pomagal zbijati. Nekaj let potem me je obsedla čudna muha: hotel sem se pokristijaniti. Krstil me je Ananija; pa krst se me ni prijel. Ostal sem kaker prej. Od tistega časa me vsakih sto let popada smrtna bolezen, potem se pa spet pomladim. Vender do denarja nisem mogel nikdar več, čeravno poznam vse umetnosti kako se obogati. Pokorim se po svetu, pomagam si kaker vem in znam. Leta 1547 sem prišel v Hamburg kot berač. Bil sem

Digitized by Google

vže čevljar, pa tudi strojar. Lajali so me z raznimi imeni: Gregor, Batadeus, tudi Antikrist. Leta 1588 sva se pogovarjala z Giordanom Brunom. Podučil sem ga o veliki skrivnosti večnega prerojevanja. Obhodil sem vse dežele po Evropi. Z imenitnimi možmi smo imeli seje o polnoči. Spinoza, Lessing, Kant, Fichte, Schopenhauer so bili moji znanci. Navdihoval sem filozofe, pesnike, pa tudi politike. Sploh se brez mene malokaj zgodi v Evropi. Vedeti morate namreč, da imam dva tisoč let skušnje in da si vedno zvest ostanem.

Zdaj sem prišel k vam, Slovenci. Vaša domovina je res lepa in žal mi je, da se nisem vže prej malo več za vas pobrigal. Kamer pridem, prinesem bogastvo. Kamenje spreminjam v zlato . . .“

Vprašali so ga pa Slovenci na Triglavu: „Kaj bi ti dali, da bi se nekoliko pomudil pri nas?“

Ahasverus pa je odgovoril in dejal: „Ni tako lehko. Le kjer so tla navzetna za moje seme, ondi ostanem. Slovenci, dajte mi prej malo pogledati v svoje čeljusti.“

In Slovenci so pred-nj razstavili vse, kar so imeli pisanega, in kar so izmislili njih imenitni možje. „Novice,“ tudi „Danica,“ pa „Čebelica“, Prešernove poezije, Vodnik, slednjič velik kup molitvenih knjig, vrhu še velika pratika — vse to je bilo postavljeno pred Ahasvera. On pa je začel odpirati in prebirati pisma slovenska.

„Vi pa radi molite, Slovenci“, začel jih je zbadati. „No, no, sramežljivi ste tudi. Cesarja častite kot Boga . . . Prešeren . . . še, še . . . a drugega nič! Od više modrosti ni pri vas še duha ne sluha. Kam pa hodite v šolo, moji Slovenci, da ste toliko nazaj?“

In sram jih je bilo. Nekateri so se pa vender toliko osrčili, da so začeli zagovarjati slovensko vernost in pobožnost.

„Mi smo srečni,“ dejali so. „vera nas osrečuje. Tudi ako nam vse kamenje pozlatiš, vere ne damo.“

„Vere pa ne damo!“ pritegnili so vsi.

„Pa imejte jo,“ odgovarja Ahasverus zaničljivo, „in ostanite vedno bedaki, slovenski bedaki! Jaz sem vender mislil, da vas najdem dovzetniše za moje nauke. Povsod še sem dobil učencev. Moji modrosti se klanjajo prvi možaki vseh narodov. Pri vas pa, pri vas . . .“

„Mi pa nočemo zamenjati vere za tako modrost. Tu na, molitveno knjigo pa prekrižaj se in moli prej „vero“ pričo nas, ako hočeš, da govorimo dalje s teboj!“

Ahasverus pa se je stresel in odskočil daleč nazaj.

„A vidite, prijatelji, vže same molitvene knjige ne more prenašati! Pa kaj, saj je vedno še Jud, saj nima krsta. „Sveti križ Božji! sveti križ Božji“ — začeli so z rokami križati proti njemu, on pa se jim je vmikal.

Digitized by Google

„Vidite, da ne more prenašati križa! „Sveti križ Božji — sveti križ Božji“ — — gnali so ga — „Jud poberi se, Jud poberi se!“

Slednjič se je še nekdo oglasil: „Po naši postavi je Judom prepovedano prebivati v deželi.“

In vdarili so jo za njim. On pa jim je hrbet obrnil in jo pobrisal, kar so ga pete nesle. Ker je bil pa dolgih nog, ga niso mogli dohiteti. Ko se je videl vže v varnosti, se je še enkrat obrnil proti njim in žugaje z roko jim zaklical: „Slovenci, nočete me; prav, vredni me niste. Zatorej grem od vas, in moje noge nastopijo pot, ki pelje iz Slovenije. Pridušim se pa in prisežem Jehovi, da ne pridem več k vam, dokler ne bodete rok stegavali po meni in klicali: „Benedictus, qui venit in nomine Domini!“

In šel je res Ahasverus, ker ničesar ni opravil pri Slovencih

JOŽEFINOVEC ali gospod LUKA od VOLKOV.*)

Pri Volkih se pa vže od davi nenavadno kadi iz visocih dimnikov. Vsakdo bi sodil, da Volki dobro kuhajo in pečejo. Mislijo se gostiti. Kdor bi o tem še dvomil, naj pa posluša veselo pritrkavanje v zvoniku, kateri se precej na široko vzdiguje, a tako nizek je, da komaj nadzoruje strehe pri Volkih,

Jutri je nedelja, kaker pravijo, «hvaležnica», ker to nedeljo imajo navado Bogu zahvaliti se za pridelke zadnjega leta. Tako hočejo storiti jutre tudi Volki, ki so od nekdaj bili dobri kristijani. Se vé, da hočejo pa tudi koliker mogoče pokusiti od vseh dobrot božjih: belega kruha, štrukljev in drugih takih ropotij ne sme v nobeni hiši manjkati, posebno pa letos ne, ko imajo Volki polne kleti vina.

Precej pozno v noč je vže. Pri Volkih so vže davno odzvonili; še en fantovski vrisk se zasliši, potem vse potihne.

Le iz ene hiše sveti luč skozi okno; ker je ta hiša najbliža cerkvi in se mej drugimi po gosposkem slogu odlikuje, bo vsak koj vganil, da tu ne more nihče drug stanovati, kaker sam gospod župnik.

Nam je vže dobro znan gospod Luka. A ni sam nocoj. Pri ozki mizi, na kateri brli vže skoraj odgorela sveča, sedi njemu nasproti nov posestnik z Gradišča, Ben Saruk Menahem. Oba držita si glavo naslonjeno na mizo; Luka je podstavil levo, Ben Saruk pa desno roko. Molčita, kaker bi nekaj važnega kuhala.

*) Iz izvirnega romana „Zadnji samotar“.

Digitized by Google

«Ni strahu», spregovori slednjič Luka, «ni strahu, amice, ž njim se dá ravnati, kaker mačka z mehom. Verjame vse, posebno pa meni, imam ga popolnoma v oblasti. Ti pa, da se mu prikupiš, ne bodi skop s kadilom; zažigaj ga, kaker se zažiga pri peti maši. Potem govóri visoko in učeno, ali je pametno ali ne, nič ne dé, saj tako nič ne razume. Potem pa še nekaj. Grof Anton je pravi kmet, njegovo posebno veselje je na polji in po vinogradih delavce nadzorovati. Edino to zanimanje za kmetijstvo in varčnost ga vzdržuje, da se ni še zakopal v dolgove, kaker se dandanes navadno godi našim plemenitnikom. A grof Anton ima tudi svojo slabo stran. Gostoljuben je, kar se dá, in ko si najde tovarišev po svoji volji, radodaren je in zapravljiv. Rad se dá potem premotiti in odtegniti vsakdanjim opravilom, da se v družbi veseli; tudi k igri ga lahko zapelješ. Tukaj ga je treba torej prijeti. Za gostije in veselice pa je treba denarja — — —»

«In če ga kdo nima», plane v govor Ben Saruk, «se mora zadolžiti. Za kaj takega pa bo vedno pripraven Ben Saruk Menahem. Na Gradišči ne bo tako hitro zmanjkalo papirja vseh barv in vseh podob; le podpisati se bo treba, in grof Anton bo lahko gostoval in igral in veselil se — — —»

«Dokler bo Ben Saruku dopadlo», prestriže mu krohotaje Luka besedo. «No, amice, da ga le na-se navežeš, da bo primoran priznati te za svojega največega dobrotnika — in rešitelja, kateremu je dolžan hvaležnost in — ljubezen.»

«In Julijeta»? vpraša Ben Saruk.

«No, Julijeta», odgovori Luka, «Julijeta je vedno vbogala očeta, Julijeta ti pripade kot žrtev Antonove hvaležnosti in ljubezni».

«Kaj pa, ako me ne bo hotela ljubiti?» vpraša Ben Saruk.

«Ljubiti»? ponavlja Luka, «to je nekaj postranskega; ako je, prav; ako ne, tudi prav. Taki stvarici se ljubezen lahko tudi zapove, kdo bo pa čakal, da se babje srce odloči za ljubezen. Tako mora biti in — konec je besed! Kdo bo pa vprašal po Julijetini ljubezni? Naši vzori so viši: gradovi, posestva in kar bo še prinesel grofa Antona edini otrok. Julijeta Ben Saruku za doto; ko je enkrat to v naših pesteh, potem naj ljubi ali ne; ako ne bo hotela, jo lahko pošljemo v samostan.»

«A vender ljubezen Julijetina bi bila tudi nekaj. No, ali pa Ben Saruk ni dovolj lep?» se pobaha krivonosec.

«Škoda, da te ni videl Rafael», odgovarja porogljivo Luka, «morda bi bil vporabil to lepo glavo za kako angeljsko podobo! Amice, grd si ko greh, sam zlodej bi se v tebe ne zaljubil. Glejte no, zdaj bo še noril za žensko ljubezen! Ubi možgani? Ne veš, kaj pravi pismo? Da ljubezen ne misli na svoje. Charitas non cogitat, quae sua sunt. In ti se hočeš ogreti za žensko? Kako boš potem trezno računil?»

«Prav imaš, brate», odgovarja Ben Saruk, «kmalu bi zatajil

Digitized by Google

lastno kri in tradicijo starih očakov. Patres nostri narraverunt nobis . . . So nam pravili očetje naši . . .»

«Da bo Abraham podedoval celo zemljo, kaker razlaga sam Pavel, če se ne motim. No torej!» govori Luka.

«A kdaj pa se bo začelo?» vpraša Ben Saruk.

«Vvod je vže, narejen; Luka je delaven mož. Ben Saruk ne stanuje daleč od tukaj; sicer pa tudi lahko nekaj dni tu ostaneš, saj tako je začelo na Gradišči listje padati z drevja; zima bo začela, lahko te burja odnese.»

«Burja odnese . . . burja odnese» . . . ponavlja Ben Saruk in nasloni glavo na mizo. Tako Luka, tako! . . . . . Oba obmolkneta. . . . . Velika steklenica pred njima se je vže davno izpraznila, mej tem tudi sveča pogorí — in naša brata pošteno zadremljeta.

Bog ve, kako sta se spravila spat in kedaj. . . .

Drugo jutro, ko je vže solnce visoko na nebu, najdemo Luko samega v sobi, njegov gost menda še spi. Zdaj še le nam je mogoče boljše ogledati stanovanje gospoda pri Volkih. Zidano je celo na živo skalo, ki se strmo vzdiguje znad hiš Volčje vasi. Sploh se dá soditi, da je moral prostor, na katerem stoji zdaj cerkev in duhovna hiša pri Volkih, v srednjem veku biti vtrjen, ker še zdaj je videti na zapadno stran visok prepad, iz katerega se vzdiguje strmo zidovje, vse zaraseno in prepleteno z grmovjem. Le na dveh krajih trebalo bi prihod na vrh zazidati in Volčjega vrha s cerkvijo in župnijo ne vzela bi lehko vojskina sila, saj tako so menili Volki. Na to skalovno domovje bil je gospod Luka kaj ponosen. Prav rad gledal je z vrha po hribu in v dolino in stojé na trdnih, nepremičnih tleh ponavljal je nehoté besede svetopisemske: Ti si Peter, in na to skalo bom zidal itd. Večkrat pa, ko je bil posebno dobre volje, postavil se je na srednje okno in navdušeno peval znano Lutrovo: «Eine feste Burg ist unser Gott!»

Zdaj pa stopimo v sobo, v kateri si gospod Volčji navadno vgaša dušno in telesno žejo. Veliko polico knjig zagledaš ob steni. Saj gospod Luka je kaj rad bral, sosebno ko mu je zima ali deževno vreme branilo s pod strehe. Gotovo bomo v prvi vrsti našli trdo vezanih del svetih očetov in bogoslovcev. Motimo se; ker odkar je Luka v Gradci zapustil semenišče, ni bogoslovske knjige več videl. Tudi sv. pisma zastonj iščeš v knjižnici, celó brevijarija ne pozna več gospod pri Volkih, vže deset let je, odkar ga je zadnjikrat molil, on meni, da bolje pristoja redovnikom in jezuitom.

Nekaj pa vender ima gospod Luka v svoji zalogi. Pred vsem zapazimo enciklopedijo Diderot-ovo, katere sedemindvajset zvezkov zavzemajo enega zgornjih predalov Lukove učene police; ti zvezki so prav zamazani, kar priča, da se njih gospodar kaj marljivo posvetuje s francoskimi filozofi. Tudi drugih del ne manjka; njih naslovi na usnjatem hrbtišči kažejo imena, katera je sla-

Digitized by Google

vil v tistih časih cel svet: Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Lessing itd. Tudi Saint Martin našel je odlično mesto v knjižnici Lukovi; tu bereš naslov imenitni knjigi: «Des Erreurs et de la Verité». Luka ni skoraj drugega čital, kaker francoske pisatelje. Ali vender ne. Tudi na nemščino se je zadnje dve leti oziral. Se vé, da ji je nakazal najniži predal. Ako se malo pripognemo — gospod Luka se ni rad pripogibal, ker ga je hrbet bolel — najdemo tu zdolej vse napolnjeno z brošurami nemškimi. Gospod Luka si je neki vse naročal, kar so po razglašenji tiskovne svobode Dunajski filistri pisarili. Čuj nekaj naslovov: «Ueber die Stubenmädchen in Wien», «Ueber die Hoffräuleien», «Ueber Doctoren, Chirurgen und Apotheker», «Ueber die Stutzer», «Ueber die Perückenmacher, etc.», «Ueber die hophichten Wienerinnen», «Philosophie der Modeschnallen», «Ist der Antichrist blau oder grün?» «Ueber die Reliquien, Opfer- u. Mirakelbilder», «Von Abschaffung der Weihnachtmetten» itd. Take in enake ropotije nisi pri Luki nikdar pogrešal.*)

Vender pa bi se zelo motil, misléč, da Luka res ni imel nobenih cerkvenih knjig; kmalo bomo videli. V zvoniku odbije deveta, potem zazvoni z velikim zvonom, kar Luko opomina, da za eno uro bo pri Volkih po stari navadi maša, pri maši pridiga. In ta je bila Luki zdaj glavna misel. Luka namreč se nikdar ni na svojo pridigo začel pred pripravljati, kaker eno ali pol ure pred mašo. Naglo se s stola skloni in pristopi k biblijoteki. Zadej v drugi vrsti na enem srednjih predalov začne prevračati, (pri tem je — pripomnimo mej oklepaji — tam zadej pri zidu nekaj zablisnilo: kdor bi bil hotel le malo biti radoveden, bi kmalu staknil celo baterijo dobro zamašenih buteljk, s katero je gospod Luka posebno na večer prav rad streljal) in kmalo se prikažejo razni cerkveni govorniki, katere je posebno čislal, na pr. nemški govori od Wieserja, ali pa «Sobaldus Nothanker» in drugi . . . Luka začne «študirati» pridigo za Volke.

Eno uro kasneje koraka gospod Luka z Ben Sarukom na desni strani proti cerkvi. Ben Saruku se pozna, da je dobro spal, zatorej hoče danes prav pobožen biti; nese v roki veliko molitveno knjigo in velikansk molek, kakeršnega Volki še niso videli. Sredi cerkve se postavi v klop, da ga vidi staro in mlado, moško in žensko, ki se je danes zbralo od Volkov.

Mej mašo je pridiga. Gospod Luka prebere Volkom evangelij, ki se bere dvaindvajseto nedeljo po binkoštih, priliko o vsmiljenem hlapci, kateremu je bil gospod odpustil neizmeren dolg, a sam ni hotel s sohlapcem imeti potrpljenja, da bi mu sčasoma poplačal mali dolg desetih denarjev. Po prebranem evangeliji začne gospod Luka:

*) Primeri: Brunner Seb. «Die Mysterien der Aufklärung» itd. in: Jäger Dr. Alb. «Kaiser Joseph II. und Leopold II.»

Digitized by Google

«Večkrat, preljubi moji Volki, ko slonim na oknu svoje hiše in zrem po krasnih vinogradih, ki okrog po hribu obdajajo našo vas, ko vidim trto pri trti, obloženo z obilim grozdjem, spodej v dolini pa zelene travnike in dolge njive, polne zrelega klasja in ko mi tam od gozda na uho pridoni ljubljeno petje in čvrčanje veselih ptic, o tedaj se mi srce vname od same hvaležnosti do onega vesoljnega Očeta, ki kraljuje nad oblaki in daje solncu sijati na dobre in hudobne, tedaj mi pridejo na misel one zlate besede sv. Janeza Evangelista: Bog je ljubezen. Da, predragi Volki, vse dobro pride od njega: solnce in dež, žito in vino, zdravje in bogastvo; on daje drevesom, da obrodé obilnega sadu; on, da se množi in debili domača žival; on da dobro ponašajo sviloprejke in kmetič povleče za-nje lepega denarja; on tudi, da imajo krave in ovce dosti tolstega mleka, da se celó v Trst prodajat nosi za lepe novce, sploh: od njega je vse dobro, kar zamore poželeti človeško srce, vse dobro, a slabega nič.

Ne, slabo pride od človeka samega. Ali posebno eno zlo je, katero si človek tako lahkomišljeno nakoplje, največe zlo, katero zamore kmeta tlačiti. Bodete vprašali, katero je to zlo? Ni vam ga treba dosti iskati. Slišali ste ravnokar današnji sv. evangelij: «Bil je pa hlapec, kateri mu je bil dolžan deset tisoč talentov. Zatorej ga je dal . . .» Nesrečni dolžnik, ako bi se ga ne bil gospod vsmilil! A glej, vže drugi dolžnik. Ta je bil dolžan le petdeset denarjev. Nesrečnež, ker ne more plačati, ga jame upnik daviti in nazadnje proda njega in ženo in otroke. Toda mislite, da je prvi dolžnik všel nesreči? Ne, ravno zarad tolike trdosrčnosti ga da gospod zvezati in vreči v tamno ječo, dokler mu ne povrne zadnjega vinarja. Nesrečni dolg! Kako spravi vse v luknjo!

Dolg, dolg, preljubi Volki, je tisto neizmerno zlo, o katerem sem se namenil danes vam govoriti. In res, ni je lepše priložnosti narisati vam to pošast, kaker ravno danes, ko ste se pobožno zbrali zahvalit se ljubemu nebeškemu Očetu za poljske pridelke. Ker povem vam, predragi mi Volki, da se bodete Bogu najbolje s tem zahvalili in vredne pokazali novih dobrot, da 1. z letošnjimi pridelki, posebno z vinom, poplačate stare dolgove, 2. pa, da se varujete novih dolgov. Pazljivo poslušajte!

Dolga je bila pridiga na «hvaležnico» pri Volkih; gospod Luka ni mogel nikdar nehati z naštevanjem raznih točk. Posebno važen je bil opomin, kako se imajo oblačiti. «Ne gleštajte se oholo, preljube moje Volkulje, tako da vse frli na vas. Ne oblačite se po novih šegah v šekasto in pisano robo, ki vas ne varuje ne dežja ne solnca. Prideš k robidi, trn se zabode in — vresk! se ti razpre tenka cunja! Oblači naj vas konoplan in domači lan. Na njivi pridelavajte si hlače in krila, ljubi Volki in Volkulje; v vaši hiši naj se pridno vrti vreteno. Kam ste pa vrgle vse kolovrate, ženske? Ste se vže tako pogospodile, da si bojite prste vmazati s predivom?! Oho, kam pridemo še!»

Digitized by Google

Tako delajte, dragi Volki! — sklenil je Luka svoj govor. Tako bodete stare dolgove poplačali in novih ne bodete delali in vživali bodete od dela svojih rok, ker: «Jedel boš», pravi psalmist, «srečen boš in dobro ti pojde. Tvoja žena bo kaker obložena trta, tvoji otroci, kakor oljke okoli tvoje mize.» Srečen boš, ljubi moj Volk, sedaj in — na vekomaj. Amen.

Toda s tem ni bil še konec; ker potem, ko je Luka odmolil z Volki nekaj «očenaševʼ (brez «češčenamarijʼ), odpre knjigo, ki je imela napis? «K. k. Verordnungen.» Od tu privleče nekaj papirjev. Začne spet:

«Dozdaj, preljubi Volki, slišali ste besede sv. evangelista v blagor vaših duš, zdaj pa vam bom nekaj bral za blagor telesa. Veste, da je na Hrvaškem prikazala se živinska kuga. Čujte tedaj, kako vam je ravnati z živino, da jo obvarujete te bolezni:»

In tako začne g. Luka brati poglavje o živinski klaji, o čiščenji hlevov, o prvih znamenjih živinske kuge itd.; in Volki poslušali so ga z odprtimi ustmi.

Koncem prečita še dva vkaza, došla od vlade gledé nove zemljiščine cenitve.

Potem je bila maša, pel in zlužil jo je gospod Luka sam, nikdar ni namreč vabil bližnjih sosedov duhovnov k cerkveni slovesnosti, in še rad ni videl, ako je bil kdo mej službo božjo v sakristiji. Na altarji je gorelo šest sveč, ker več jih ni bilo. Svečniki so bili leseni. Tudi cvetlic nisi tukaj videl, ne svetnikov, ne svetinj. Sploh je bila cerkev pri Volkih po vseh stenah popolnoma gola: podobe in križev pot in druge ropotije, menil je gospod Luka, verne motijo, da ne morejo pobožno moliti. Celó spovednice nisi videl, ker Volčji gospod je le enkrat v letu spovedaval, namreč o Veliki noči, držéč se vestno cerkvene zapovedi, zatorej je le za ta čas postavil spovednico v cerkev, kaker hitro pa je bilo pri kraji z velikonočnim časom, odstranil jo je zopet ter dal jo prenesti pod streho; ker menil je, da ni primerno pustiti spovednice v cerkvi celo leto, da bi morda enemu ali drugemu pri Volkih, zlasti ženskam, katere so povsod pobožnejše, kaker moški, na misel ne prišlo večkrat čez leto ali celó vsak mesec k spovedi hoditi, kar je tem nevarnejše, ker taki in take hoté zadobiti vse odpustke, in potem ni spovedi konca ne kraja; skušnja pa uči, rekel je večkrat gospod Luka, da ravno taki ljudje so najhujši, ki vsak teden k spovedi hodijo.

Še na kor poglejmo. Star Volk poje in orglja ob enem, drugi po cerkvi za njim. Pojejo pa zahvalne pesni v čast svetnikom in svetnicam. Organist je odprl in visoko postavil od starosti začrnelo knjigo (rokopis iz 15. stoletja), iz katere zna prav za prav brati le on; pa tega mu še treba ni, saj ve vse na pamet, tako tudi drugi Volki. Danes se petje posebno pobožno razlega po cerkvi, da se samemu Ben Saruku zdi, kaker bi bil zamaknen v tretja nebesa; ves ginjen si mora večkrat z ruto solze brisati....

Digitized by Google

KAKE SITNOSTI JE IMEL TISTE CASE KOMISAR GERAVS.

«Geri, no, daj, stopaj! In ti, golotrebušnik, kak bes te je danes panal, da si tako len! Presneta smola oslovska! Podvizajta, no, še nikdar nista vozila take učenosti, kaker danes. Kmalo bodeta doma, pa dobita slame in ajdovice, tudi rožja ne manjka, včeraj smo ga nabrali, hrustalą bodeta, da bo kaj! Hi! geri, oslovska koža!»

Tako ja pošteval France Peconov; bil je petdesetleten možiček, huljast, v obraz ves kosmat, razcapan; spod luninega čela, pod katerim, kaker so pravili, je bilo več slame nego možganov, gledali ste mu dve očesi, ki ste si vedno premikali, zapirali in odpirali, kaker o vetru vrata brez ključavnice. Hodil je bos po svetu, pa vender ne brez čevljev, najdemo jih zdaj privezane zad na ojesu malega vozička, katerega peljeta dva kraška osla od Pristave po klanci gor v Štanjel. Da reši svojo in oslovsko čast, trudni pari neprenehoma poganja in jima z dolgim kolom na desno in levo premérja suha rebra.

«Kaj pa vozariš France?» vprašajo ga možje, ki sedé pred Štanjelskimi vrati.

«Samo učenost in pobožnost, in vse molitve. Kdor hoče v nebesa, naj le gre za mojimi osli. Naložili so mi vse učene bukve, iz katerih molijo naši gospodje nunci. Pravijo, da do zdaj niso prav molili, treba drugače, namreč kaker cesar vkaže. Naš komisar Geravs bo prenaredil vse stare molitve, da bodo bolj luterš. Tudi Bog se bo zdaj malo popravil.»

«Hi! geri! Kaj pa stojita!» Tako sprejme kosmati France osla, ter ju požene skoz vrata v vas.

Nekaj nenavadnega se pripeti. Pred Štanjelsko cerkvijo bila je takrat občinska dvorana štirivoglato zidana. Bilo je to ostanek daljšega enostropnega poslopja, kjer so Štanjelci nekdaj imeli svoj arhiv in knjižnico. Za nepamtih časov je vse pogorelo in ostal le zadnji konec, kjer so napravili dvorano za shrambo občinskega arhiva in drugih reči.

Ko je komisar Krišpin Geravs prišel v Štanjel, izvolil si je koj to dvorano za pisarno; tu ga je bilo najti posebno o četrtkih, o nedeljah in praznikih pa o drugih priložnostih. Tudi danes je tu. Ravno odpira visoko okno na izhodno stran in je vtrjuje, kar naenkrat obstoji in zravnavši si naočnike jame gledati na ulico. Z gorenje strani Štanjelske privali se po ozki ulici cela rajda bab. Pred njimi gre sključena, starikasta žena, ki pred seboj na rokah nekaj drži in močno k sebi pritiska, kaker bi se bala, da jej kdo siloma ne iztrga. Kaj je to, se ne da prav razločiti. Druge pa se gnetejo tik za njo, ihteč se in preteč. A ona, ko se iz ozke ulice

Digitized by Google

izmuzne, jame teči okoli cerkve proti občinski dvorani; druge pa se v tek za njo spusté, da jim komaj uide po stopnicah v komisarjevo pisarnico.

«Kak vrag pa je tu?» zarenči Geravs, stopivši na prag.

Babja vojska vmolkne, ker Geravs bil je visok in njegova ostra postavnost navdala je vsakega s strahom. Potem pa stopi na vrata nazaj in veli ženi, ki se vsa preplašena še ni upala prikazati iz dvorane:

«No, pokaži sèm žakelj, da bom videl, ali po vsem zadostuje postavnim zahtevam.»

Preplašena stopi na prag in dá komisarju žakelj. Geravs ga razvije in pregleduje od konca do kraja.

«Ali vam nisem rekel, da žakelj mora biti šivan z belim sukancem, in ne s črnim? Zdaj pa velikost, kmalu bomo videli.»

Vzame iz žepa merilo in jame meriti žakelj na široko in dolgo.

«Vže spet ni prav. Postava velí za može šest čevljev in pol dolgosti, vi ste naredila šest in eno četrt. Ne veste, da možki so sploh dolgi čez pet čevljev; zraven tega se v glavi in nogah nekaj vkrati; tako bi se znalo zgoditi, da se truplo ne bo dalo všiti v žakelj.»

«Miši in podgane boš šival v žaklje!» — «Muhe boš lovil!» — «Mi se nočemo dati v žakljih pokopavati!» — «Sèm žakelj, da ga vržemo na ogenj in sežgemo tisto coprnico, ki zna za mrliče žaklje delati!» Tako so se odprli babji jeziki; in Geravs sam ni vedel, ali bi se togotil, ali v dvorano se zatekel pred pretečimi ženskami. Dolgo je majal z rokami hoteč jih pomiriti in jim govoriti, a vse zastonj.

Vest o ženski zaroti proti Geravsovemu žaklju se je raznesla kot blisk po Štanjelu. Kaker se po plohi prikažejo hudourniki, tako so se iz ulic Štanjelskih, ki se stekajo k cerkvi in na trg pred gradom, vsuli možaki in ženske, in kmalu je bil Geravs obdan od neizmerne množice, katere ni mogel nihče preslišati, ker vse je križem zijalo.

Vse grehe so mu očitali. Tam od grada priteče mož in si siloma naredi pot skozi množico, dokler ne prerije do stopnic pred Geravsovo pisarno. Tu se predenj postavi:

«Prinesite nam ven občinsko rakev, da jo razbijemo in vržemo v ogenj. Vbogi mizarji! Do zdaj sem vsak teden izdelal vsaj po eno rakev in zaslužil vsakrat pošteno dva goldinarja, a zdaj da ima biti ena rakev za vse mrliče, bogate in vboge, in vsi se imajo brez rakve pokopavati! Danes je v rakev dejan ušiv berač in jutri da bi ravno v tej rakvi počival bogat gospod, ki se zdaj valja po svilenih blazinah! Kaka pravica je to! In mene pripraviti ob zaslužek, ob vsakdanji kruh!»

Temu se kmalu pridružijo drugi trije možaki:

«Da, da, zdaj pokopljejo človeka kaker mačko, vrže se ga

Digitized by Google

v grob, posuje z apnom, in križ božji, vsega je konec. Po stari navadi so nas nosače in pogrebce vabili osmi dan na kosilo, in človek je kdaj še kaj dobrega pod zobe dejal, s kako kapljico si pokrepčal želodec, a zdaj se je vse odpravilo, vse, odkar se človek pokopava kaker pes!»

In zopet od druge strani se zasliši vpitje:

«Še zvoniti ne smemo po stari navadi, tudi na oblak zvoniti je prepovedano, vse nam bo toča pobila! Celó Bogu v cerkvi dajejo postave, lesene svečnike!»

«Da, da», stopi na zid, ki obdaje cerkveno dvorišče, Štanjelski mežnarček, majhna postava, a besedit bolj ko vse babe Štanjelske, «da, da, na božič prižgal sem pri Materi Božji osem sveč mesto šešt, kaker je bil vkazal komisar in zarad tega sem moral plačati štiri goldinarje, in še se mi je zažugalo, da zgubim mežnarstvo. In kaj vam še povem, te dni mi je bilo vkazano vse svetinje z altarjev in shramb pobrati in jih vreči mej starino, gor pod streho. Še svetinj ne bomo smeli več pobljubljati! Kaj pravite sosedje?»

«In pa sod za altarjem»! oglasi se drug.

«Ven z občinsko rakvo! Ven s copernico! Na ogenj! Sèm z žakljem!»

Z nova se druhal zažene proti pisarnici. Ko Geravs vidi, kako je vže tretja stopnica zasedena, se zboji in se jame počasi vmikati proti dvoraninim vratam. A kmalo sprevidi, da bi bilo prenevarno zateči se v pisarno pred razjarjeno množico, kaker ne kaže bežati pred razdraženim pesom; ne ostalo bi mu dovolj časa zaloputniti za seboj vrata. Zadrega je bila velika.

A ko je nevarnost najviša, je pomoč najbliža. Tako tudi zdaj. Pomoč Geravsu je prinesel ta pot Ben Saruk Menahem. Ravnokar je prihropel gor od izhodnih vrat Štanjelskih. Vdari jo naravnost proti pisarni. Množica se mu izogne, da pride kmalu h komisarju. Ben Saruk začne ljudstvo z rokami pomirjati. Kmalo tudi res vse potihne, ker Štanjelci so ga posebno čislali zarad vzgledne pobožnosti in darežljivosti.

Zdaj še le se Geravs oddahne, zravna si naočnike in začne z resnim glasom:

«Do zdaj sem vedno mislil, Štanjelci, da ste pripravljeni, karkoli se vam veli, voljno storiti. Toda danes sem se moral prepričati, da ni tako; cesarska postava vam je povod puntanju; in vender ona drugega ne namerjava, nego vaš dobiček, vaše blagostanje. Čemu se vpirate, Štanjelci? Prvič rogovilite proti pogrebni postavi. A jaz vam morem dokazati, da to je neopravičeno. In sicer kar sem rekel, dokažem tako, rekoč: Karkoli množi narodno bogastvo in je vspešno za veliko obrtnijo, je brezdvomno dobro; to je resnica, katero tirja zdrava pamet in učijo vsi zvedenci. A prav taka je omenjena postava. Dokaz: Prvi razlog. Ta postava zahteva, da se imajo mrliči v žaklji, a ne vsak v svoji rakvi po-

Digitized by Google

kopavati; ena rakva ima vsem občinarjem zadostovati, da se iz hiše prinesó na pokopališče. Na tak način se država neizmerno okoristi. Pomislite, naše cesarstvo šteje okoli 20 milijonov ljudi, od teh vmerje vsako leto 700.000; koliko lesa bi moralo torej v zemlji zgnjiti? Drugi razlog. Ta postava zahteva, naj se mrliči v platnenih žakljih pokopavajo. Boste me zavrnili, da platno v zemlji segnjije. A jaz odgovarjam, da ravno to je prav, ker boste tako primorani konoplje sejati, drugič presti, in tretjič bodo imeli tkalci več opravila. Iz tega sledi, da ta postava pospešuje tudi obrtnijo, da je torej čez vse koristna, kaker sem imel dokazati vam. Tretji razlog. Ta postava zahteva, da se imajo trupla z apnom obsuti. Tudi to je koristno, ker tako prvič trupla pred strohnejo in se zavira kužna soparica počasi trohnečega trupla; a drugič je mrtvemu gotovo vse eno, kaj se ž njegovim truplom godi, naj hitro ali počasi trohni. Ali ni torej, da iz vsega, kar sem do zdaj navedel, sklenem, ni li nespametno, Štanjelci, tako obče koristni postavi vpirati se?

Drugič se hudujete nad novimi cerkvenimi postavami. Jaz pa pravim in trdim, da tudi te postave drugega ne namerjavajo nego vaše dušno in telesno blagostanje. Kar sem rekel, dokažem tako-le:

Prvič gledé dušnega blagostanja. Vse je duši koristno, kar človeka napelje k pravemu, pobožnemu češčenju Boga. A taka je nova postava, ker ona omejuje prevelik blesk pri božji službi, določuje manjše število luči na altarji, odpravlja malikovanje svetnikov in svetnic, sploh namerjava vprostiti božjo službo. A prav to je in mora biti Bogu všeč. Kaj mara Bog za vaše kadilo, Štanjelci, in vaš vosek in procesije? On je previsok in prebogat, da bi kaj porajtal za take malenkosti. Ne veste, kaj pravi evangelij, da je zemlja podnožje njegovim nogam? In potem, ali hočete, kaker stari Izraelci Boga častiti? Ne, v novem zakonu je naš Zveličar dal drugačno postavo. «Bog je Duh», pravi pri sv. Janezu, «in tisti, ki ga molijo, morajo ga v duhu in resnici moliti.» «In ti, ko moliš, zapri se v sobo in tam moli v skritem k Očetu.» Tako je Kristus učil, in vi mislite, da mu vstrežete s zlatom in srebrom in s kričanjem pri procesijah in z drugim ropotanjem, kaker so delali duhovni Balovi za časa preroka Elije? Vidite torej, da nova postava vas uči prav po kristijansko Bogu služiti in povspešuje vaš dušni blagor, zatorej je tudi koristna, kaker sem zgorej rekel in s tem tudi dokazal.

A drugič nova postava namerjava še bolj vaše telesno blagostanje. In ravno to je, kar prosim, da dobro premislite.

Dokaz tega stavka. Resnica neovrgljiva: Vse je telesnemu blagostanju vspešno, kar množi denar in kapital.

A jaz rečem: Taka je nova postava.

Tedaj sklepam: Nova postava res telesno blagostanje pospešuje.

In res, da vas naravnost primem, Štanjelci, vprašam vas:

Digitized by Google

vam dopadejo petice, tolarji, cekini? Gotovo boste rekli vsi: Da da, le dosti jih imeti! In kaj drugega je namen novi postavi nego pomnožiti število tolarjev in cekinov? Lesene svečnike za cerkev hoče ona, da se iz srebrnih naredi okrogli denar, ki tako rad teče. Dalje hoče postava pobrati vašim lesenim in kamnitim svetnikom dragocenosti, da se poprodajo in za nje povlečejo lepi belaki in rumenjaki. Ne veste, Štanjelci, da zdaj na svetu nič ne veljá in ne zmore, kdor nima okroglega? Vse bogastvo se zdaj preobrača v denar. Enkrat se je reklo: Koliker imaš, toliko veljaš, zdaj pa se bo reklo: Koliker plačaš, toliko veljaš. Potrpite torej, najpred treba iz starih zakladov denarja narediti, potem, ako vam bo ljubo, pa kupite cerkvi tudi streho zlato. Denarja, denarja treba, preden se hoče kaj veljati. Zatorej veselo pozdravite postavo, ki vam denar tako rekoč ponuja, ki je torej tudi vašemu telesnemu blagostanju koristna, kaker sem zgorej rekel in s tem tudi dokazal.»

Mnogo poslušavcev se je dalo pomiriti, začeli so počasi odhajati. Ostale so le nekatere onih žensk, ki so bile od začetka prišle s šiviljo mrtvaških žakljev.

«Dajte nam coprnico, da jo vržemo v ogenj!» glasi se spet.

«Babje pošasti, ali se ne poberete od tod?» zagrmi Geravs, da se stopnice in dvorana stresejo. «Coprnica bo danes tu noter šivala!»

Pri teh besedah zaluskne vrata in zaklene staro šiviljo v občinsko dvorano.

Vrnivši se domov najde Geravs na dvorišči pred stanovanjem Franceta Peconovega z vozičkom.

Znano je, kako nestrpen bil je državni absolutizem za cesarja Jožefa II. Vsvojil si je oblast ne le v posvetnih, ampak tudi v verskih in cerkvenih zadevah in vse v svoje področje pograbil. Cerkev, sakristija in božja služba se je znova vredilo po državnih postavah. In da bodo tudi duhovni voljni služabniki državne samooblasti, nadzorovala se je strogo njihova odgoja po general-seminarih, določile se knjige, po katerih se imajo učiti, ne več, ne manj in ne drugače, koliker in kaker je bilo postavno predpisano. Cerkveno pravo, zgodovina, vse se je moralo podvreči nevsmiljenim škarjem državnih cenzorjev. Slednjič je celó brevijarij zadela ta žalostna osoda. Bile so posebno nekatere lekcije, ki niso vgajale birokratskemu nosu. Staknili so nekatere državi «nevarne» besede, ki se beró v praznik svetega Gregorija VII. 25. maja, kjer brevijarij pripoveduje, kako moško se je boril ta papež za svobodo cerkve. Tudi kar se bere v praznik sv. Benona o razkolništvu, zdelo se je bistremu državnemu očesu sumljivo. Zatorej je došel cesarsk vkaz, naj se na omenjenih mestih v breviariji papir prilepne, ali pa s sajami zamaže; cesarski vradniki naj pa strogo pazijo, da se to povelje vestno izvrši; duhoven, ki bi ne slušal, se ima kaznovati.

Digitized by Google

Geravs, zvest in natančen, je poslal Franceta Pecona okolu vseh duhovnov, do koder je segala njegova oblast, s povabilom, naj mu naložijo brevijarije, da se prepriča, ali so vsi zadostili cesarskemu povelju.

S popisano polo se postavi pred voz. Z roko premetuje iskaje brevijarijev, ki so bili lično v papir zaviti in zaznamovani z imenom dotične duhovnije.

«Vikarijat Selo! Vikarijat Selo! Aha, ahà, ta pa ni razumel mojega povelja. In festo s. Gregorii Papae . . . Gregorii Papae . . . Papae . . . . vse belo . . . . In festo s. Bennonis . . . . tudi vse belo . . . aha, tako, tako . . . .

«Gospod komisar», se oglasi France, »gospod nunec iz Sela nimajo še saj, ker so se še le pred tremi dnevi preselili v novo hišo . . .

«Petdeset goldinarjev kazni, kaker veli postava, ki se imajo takoj poslati v okrajno blagajnico za vboge.»

«Drugo vse v redu», mrmra Geravs, «vse v redu,» kar še enkrat površno pregleda polo: «Aha, še jednega manjka, in ta je, fara Volki, fara Volki» . . . . ponavlja razmetujoč po vozu. «Ni ga, ni ga. Kaj pa gospod pri Volkih, ti ni dal ničesar, France?»

«Gospoda pri Volkih ni doma vže od debelega četrtka šel je v Gorico in nihče ne vé, kje je. V nedeljo so Volki prišli v cerkev, a od nikoder ga ni bilo maševat. Kuharica pa mi je rekla, da njen gospodar nikdar ne bere in ne moli, kaker iz časnikov; takih bukev, da pri njem nikdar ni videla; da je rekel, da nima časa moliti, da naj zanj molijo menihi Pa pravila mi je, da njih župnik pridigajo novo vero, da se bodo tudi duhovni smeli ženiti; ondan so se lotile po večernicah deklice moliti rožni venec v cerkvi, a on jih je vse izpodil iz cerkve, da v nedeljo naj gredo pohajat in plesat. Živio tak gospod! Tak, tak, ne pa kaker naš!»

Poskočil je France in zavriskal . . . .

Digitized by Google

Slovstvo.

„Narodne pesni koroških Slovencev.“

Zbral in na svetlo dal J. Scheinigg, c. kr. gimn. profesor v Celovci.

To je naslov, ki ga beremo na lično tiskani knjižici, katera nam je došla pred nekaj meseci. Gospoda profesorja Scheinigga ne poznamo osebno, in tudi imena njegovega se ne spominjamo, da bi dostikrat brali. Pa tega tudi ni treba. Imamo pred seboj knjigo z vsebino, katera ni profesorja Scheinigga lastnina. Zbral je le, kar je našel v narodu, in položil v knjigo.

Vender o tej vsebini hočemo nekoliko spregovoriti, a o tej priložnosti izjaviti tudi nemerodajno mnenje naše o zbiranji narodnega blaga.

Kaj nam podaje knjižica? Narodne pesni. To dandanes vže nekaj pomeni. In ne malo. Zakaj pa „narodne“? Zato, ker jih je peval in jih peva narod. In sicer narod slovenski, ki biva po Koroškem.

Kake so te pesni? Deloma prav lepe. Da začnemo pri zadnji:

„Rasti, rasti rožmarin,
Ti deviški drag spomin:
Rožmarin ima svoj duh,
Naj bo zelen ali pa suh.

Kadar jaz umrla bom,
Krancelj lep imela bom
Iz rožmarina nemškega,
Iz nageljna rudečega.

Bom na pare vložena,
Bela vsa oblečena:
Krancelj bode lep zelen
Mi na glavo položen.

Zvonovi milo vže pojô,
. . . . .
Z njimi iz groba vstala bom
Šla v dolino k sodbi bom.

Rasti, rasti rožmarin,
Moje krone drag spomin:
Rožmarin ima svoj duh,
Naj bo zelen ali pa suh.“

Digitized by Google

Kdo je vstani taki pesni kaj očitati? Katere dekline srce se ne bo po takih vrsticah ogrelo v češčenji, v ljubezni do devištva?

Tudi nekaj legend nahajamo, največ o Jezusu in pa o Mariji, kar priča, da je tudi mej našimi koroškimi brati, kaker mej drugimi Slovenci globoko vkoreninjeno češčenje do Matere Božje; kako močno in priprosto se pač glasi:

„Ena tičica je priletéla,
Oj od sólnčne déželé.
Na turnič je zletela,
Oj na turnič cerkveni.
Prelepo je zapela
Od device Marije“ . . . .

Celó šaljivih ne pogrešamo, pa otroških; marsikako zdravo zrnce je tu. Nadalje pevajo na Koroškem razni stanovi. Mej temi seveda tudi dijak. Kroži pa po znanem taktu:

„Sem rajtal študirat,
Sem rajtal bit far“ itd.

Tudi berač rad poje, akoravno ne prav estetično:

„Prejasna je glava,
Na smeh se muzi,
Rudeča je trava,
Palec iz črevlja moli“ . . . .

Nas je pa še posebno zanimala pesen o „deželi Indiji.“ Nehoté smo se spominjali na to, kar smo lani pisali o „Indiji Komandiji.“

„Oj Indija, oj Indija,
Ti srečna dežéla,
Kjer nikdar snég ne pade,
Kjer nikdar déž ne gre. . . . .

Okoli hodi pečen vol,
V ledjih ima zaboden nož,
Da vsak si odreže,
Kdorkoli hoče.

Na rogih mi pa sodič ima,
Je polhen vinca sladkega,
Da vsak se napije,
Kdorkoli hoče!

Oj Indija, oj Indija,
Ti srečna dežela,
Iz klobas ruče delajo,
Iz špeha rante cepijo.“

Digitized by Google

Pač splačalo bi se še drugih enakih indiških drobtinic poiskati v narodu; zdijo se nam posebne važnosti za prazgodovino slovensko.

Sicer pa moramo reči, da v celi, precej obsežni knjižici ni preveč takega, kar bi se smelo imenovati lepo brez pomisleka. Seveda, ako vzamemo „lepo“ v pravem pomenu. Kako pa! . . .

***

Ali lotimo se koj predmeta. Na Koroškem se v prostem narodu dosti ljubi, ker izvzemši malo pesnic, veje več ali manj po vseh ljubimski duh.

No pa, imamo vže spet strogega Radamanta goriškega pred seboj! Stara pridiga: ljubezen obsoja! ljubezen mu ni lepa!!

Kdaj smo pa to trdili?! Ljubezen je lepa, je najlepša, je naravna, ker ljubi vsako bitje Tudi človek ljubi, mora ljubiti, in tudi ta ljubezen je lepa, da je le naravna, da je človeška, ne pa živalska. Celó spolne ljubezni ne obsojamo, ker naravna je tudi ta. A zdržati se mora v mejah razumnosti; ako te prekorači, postaja živalska, nelepa. Lepo je v človeku le to, kar se zlaga z razumnostjo. A kako težko je spolno ljubezen brzdati, da je ne zatopi živalska mesenost! To pa posebno v letih, ko dozarja mladeniška doba v možko. Ne le po krščanski, ampak tudi po golo naravni etiki nekaj pomeni tako zvana čistost. Rekali so ji vže od nekdaj najlepša čednost. In naj mi verjame g. Scheinigg, da dve tretjini tistega truda, ki ga ima krščanski zgojitelj z mladino, zadeva ravno ohranjenje te čednosti. Po krščanski morali se sme spolna ljubezen gojiti le v zakonu; zunaj zakona je pregrešna. Nezakonsko ljubkovanje, ponočevanje, vasovanje je — saj smemo vender povedati — je grešno.

A te vrste ljubimskega gradiva nam je g. Scheinigg toliko nakopičil v svoji knjigi, da drugega nahajamo malo v njej. Na vsaki strani srečavaš pobe in dečve — v nezakonski spolni ljubezni. Zakriva se malo ali nič; marveč riše se prav na debelo. Mi ne bomo tu navajali vseh dotičnih mest, ker izpisati bi morali pol knjige; a tudi sramovali bi se. Dovolj pogledati na strani: 6, 8, 11, 17, 41, 44, 50, 78, 159, 195, 204, 234, 237, 247, itd. itd.

Moj Bog, je li to lepo? Saj nam vender še kaj pomeni sramežljivost. Ta veleva človeku nagoto zakrivati; na naši naravi je neki madež, nekaj, kar se sramujemo kazati, kar zagrinjamo. In prav to je, kar spravlja g. Scheinigg v svoji knjigi na beli dan . . .

Nam taka „ljubezen,“ kaker se opeva v zbirki Scheinigg-ovi, ni ljubezen, ampak živalsko prešestvanje. To presega na katerem kraji res vže vsako mejo sramežljivosti. Žali se tudi najsvetejši zakon, po katerem so otroci starišem dolžni spoštovanja. Čuj!

Digitized by Google

„Kar so me mamca navadili,
Tisto navado jaz mam,
Mamca so puabiče ljubili,
Jaz pa dekliče rad mam."

Nehoté človek tu misli na znani žalostni prizor iz Noetove zgodovine.

Tudi drugače ne pazi naš zbiratelj na to, kar imenujemo dostojno, estetično. Na kakem kraji se človeku kar do grla gabi. N. pr.

„Miši pa grile naj zlodej vzame.
Naj pokrepa vaša živina , .
Vaše krave . . vaše svinje . . .
Pa tudi vaša dekleta" . .

Ali pa:

„Puebič, koj pridi,
Prav rada te mam.
Ano pačano mačko
Pripravlano mam.

Mačko boš jedov,
Pa pomije piv,
Pod klopjo boš lažov,
Pa miši voviv."

Tudi jezik je večkrat tako spačen in s tujkami namešan, da je grozno in se človek sploh mora čuditi, kako je mogoče kaj takega tiskati kot „narodne pesni".

„Ko bo to osmo leto f o r b a j
Al' bodem živ, pridem nazaj
Al' me pa t r o f i k u g l j i c a . ."

Ali pa:

„Jeli so h a n t i r a t i,
In ž o v n i r j e zbirati,
Te lipši noj te ž a v b e r n e,
Same r a z e r f a r j e."

***

Da pa nismo v svoji gorečnosti za devištvo in lepoto predaleč zabredli!? Čemu li očitamo to zaslužnemu gospodu? Saj niso pač to tvorbe njegove Muze, marveč on je le objektiven zbiratelj „narodnega" blaga, kar je našel, je pobral in povil mej listne strani svoje zbirke! . . .

Tako je , . . A zdaj smo prišli do tega, kar smo hoteli prav za prav povedati ne le g. Scheiniggu, ampak tudi vsem drugim sedanjim in prihodnjim zbirateljem narodnega blaga.

Digitized by Google

Epiteton „narodno“ slepi dandanes marsikoga. Obdan je z nekakim božanstvenim bliščem; karkoli se diči s tem epitetom je sveto, nedotakljivo. In tako zna misliti tudi ne eden zbiratelj narodnega blaga: kar je narodno, je e o i p s o vse dobro, lepo, sveto, zatorej tudi vredno, da se shrani poznejšim rodovom in častno povije v tako lično knjigo, kaker je storil g. Scheinigg.

Ni pa tako! Od kod izvirajo tako zvane „narodne“ pesni? Zložena je vsaka od enega ali drugega pesnika, kaker umetne pesni. In ta pesnik je človek, kaker umetni pesnik. In kaker ta, jo zna isto tako tudi pesnik iz naroda zakrožiti narobe, nemoralno, neestetično. Zatorej moramo pa pri narodnih pesnih nastaviti isto merilo, kaker pri umetnih. Glej, to je vsa skrivnost o nedotakljivosti „narodnega blaga“.

Vže naš kmet pozna to skrivnost. Nemoralne, trivijalne „narodne“ pesni imenuje „klaferske“; te se mu meni nič tebi nič — studijo, ter ostro posvari mladeniče, ako sliši, da jih prepevajo.

In to merilo bi po mojem ponižnem mnenji morali vpotrebljati tudi vsi nabiratelji narodnega blaga v najširšem pomenu besede. Navado pa imajo vse, karkoli najdejo v slovenski besedi v narodu, pobrati in natisniti. Tako je storil tudi gospod Scheinigg.

To pa ni prav. Smeti ostanejo povsod smeti, blato je povsod blato, tudi ako je zavijemo v narodno obleko. Se cunjar, ki po hišnih kotih vse prebrba, ki si celó po gnoji išče cap, ne pobere vsega, ampak izbira. Tako naj bi bili naši ljubitelji narodnega blaga — in kdo bi ne bil — ne n a b i r a t e l j i, ampak i z b i r a t e l j i. V s e p o s k u s i t e, k a r j e d o b r e g a o b d r ž i t e — to bi jim moralo biti zlato vodilo, pri njih rodoljubnem trudu. Moralnega blata ne manjka v narodu, menda tudi na Koroškem ne. Pobirati tedaj nemoralne pesni, jih spravljati po knjigah in jih trositi mej slovenski svet, kaker je naredil g. Scheinigg, se nam zdi isto, kar blato, ki je bilo toliko let zakopano v enem kotu, bodisi v Borovljah ali v Šavnici, raznašati povsod okrog, da se zasmradi ž njim vsa Slovenija.

Knjiga tiskana, posebno tako lična, kaker je zbirka Scheiniggova, se v kratkem razširi po vsej slovenski zemlji: ž njo pa tudi njena vsebina, bodisi dobra, bodisi slaba. In pesni slabe, ki so se doslej slišale le v tem ali onem kraji, razlegale se bodo povsod. Tako se slabo, doslej omejeno na en kraj, poobčuje, kuga moralna se zanaša dalje in dalje.

Naj nas pač ne skrbi saj tudi slovenski fantje, in morda ne zadnji mej njimi koroški, znajo vže dovolj ljubkovati in vasovati; in ni prav nič treba, da jim še mi donašamo iz vseh kotov slovenske domovine neznanih vasovavnic in podoknic.

Ako res hočemo narod povzdigniti, moramo, karkoli je nemoralnega v „narodnem“ blagu, zatirati; zbirajmo pa, hranimo,

Digitized by Google

priporočajmo le, kar je zdravo, nravstveno. Tako se sveto služi „sveti domovini“; le tako obvarujemo naše ljudstvo moralne gnjilobe ter je gojimo k tisti kreposti, ki je prvi in neobhodni pogoj duševnega in gmotnega blagostanja.

Apologetični razgovori

ali

Pot do resnice.

Spisal France Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja.

V dobi gladkega papirja in ličnega tiska, pa toliko veče duševne plitvosti in površnosti, se človek res razveseli, ko mu pridejo pred oči knjige, kakeršna sta dva zvezka, ki nosita gorenji naslov.

Ako je res, da je filozofija kraljica vseh ved, stoji narod še le tedaj na visokosti duševne omike, ko se je vglobil v filozofijska razmišljavanja. Do te visokosti smo se začeli vspenjati tudi Slovenci. Pot k temu nam vglaja dr. Lampe. V filozofijski stroki smo se do zdaj le malo poskusili, omejevali smo se le bolj na razprave o raznih vprašanjih. Zistematičnih del nismo še zmogli.

Še le dr. Lampe nam je začel zgotavljati celotna filozofična dela. Ne da bi pa strogo zistematičnim delom prištevali tudi apologetične razgovore — s temi nam je podal dr. Lampe le nekak vvod k nadaljnim strokovnjaškim delom, vvod, ki je bil tudi zanj še le nekaka filozofična vaja O teh poslednjih delih, katere je začela izdajati naša Matica, bomo govorili drug pot.

Mimogredè omenimo le, — kar se tiče dr. Lampeta — da je svojemu filozofičnemu pisateljevanju postavil podlago — z večletnim pridnim učenjem. Dosegel je doktorstvo ne le v bogoslovji, ampak tudi v filozofiji; in kar se poslednje tiče, se je z ozirom na duh našega časa in na vladajoči materijalizem, više znanstveno izobrazil v realističnih strokah.

Vže proti katoličanu sploh, tem več pa proti duhovnu-filozofu, vlada dandanes nekak predsodek, češ, kot tak ne more biti nepristransk mislitelj, ker omejuje ga vera. Kaker da bi brezverci, materijalisti ne bili strankarski! Drži se človek kateregakoli naziranja, vže s tem samim je in mora biti strankarsk. Pač izvrstno odgovarja pisatelj sam takim sumnjam: „Kako hočem biti drugačen nego pristransk? Ko bi ne bil na eni strani, tedaj niti materijalist, niti dualist, potem bi ne bil nič in bi tudi

Digitized by Google

pisati ne mogel. Ako zarad takih pomislekov ne bi hotel brati, bi le samemu sebi dal največo nezaupnico. Se li bojiš, da te hočem zapeljati v zmoto? Ali ne zaupaš toliko svoji pameti, da bodeš moje napake našel?" Izvrstno!

Ne vemo pač, zakaj bi se z nezaupnostjo in s pomisleki sprejemalo vse, kar izhaja od duhovna? Je li mari vže s tem, da se je poduhovnil, nehal biti r a z u m e n mož? Ali je morda tako brezvestnosten, da bi hotel proti razumnemu prepričanju pisati in svet slepiti? Menimo tedaj, da sme vsak omikanec brez pomišljanja v roko vzeti knjigo, ki stvarno razpravlja ter z razlogi vtemeljuje vprašanja, katera morajo zanimati vsakega misleca.

Tem bolj bi pa dandanes priporočali enaka dela vsem, posebno posvetnim razumnikom, ki so se izšolali po naših državnih šolah. Ne govorimo tu o duhu, ki veje v državnem šolstvu, ker sploh je v njem malo ali nič duha. A ravno to je osodepolno za toliko naših mladeničev in mož. Realističen smer državnega šolstva poplitvuje duhove ter jih vlenoblja, da so nesposobni za viša, metafizična vprašanja. Ravno branje takih knjig bi bila za take mladeniče, ki so sicer neredkokrat v raznih predmetih dobro zvedeni, nekaka vadnica višega, načelnega mišljenja. So pa tudi taki, — vemo iz lastne skušnje — kateri občutijo zadnja leta na gimnaziji ali na vseučilišči nekako željo po plemenitiši hrani, kaker jim jo podaja državna šola; duh bi se rad vglobil ter vtrdil v načelu. A skušnja uči, da dijaki dobivajo navadno le materijalistične ali panteistične pisatelje, in še mej temi bolj površne. Büchner. Vogt, Schopenhauer niso nič nenavadne prikazni mej našo mladino na srednjih in viših šolah. Do filozofov, ki zastopajo nasprotno naziranje, ne pride skoro nobeden. Taka filozofična izobrazba je pa ravno to, kar se pravi pristranska. Razumniki tedaj, ki so doslej zajemali le iz takih del, morali bi enkrat seči tudi po filozofih nasprotnega naziranja; ako ne, se jim more z vso pravico očitati, da so ne le enostransko izobraženi, ampak tudi stranskarski, in da taki hočejo ostati.

***

Naslov sam: apologetični razgovori, naznanja, da namerja veleučeni g. pisatelj pred vsem zagovarjati resnico. Zagovarjanje je pa potrebno še le tedaj, ko se je resnica od katere strani napadla ali tajila. V dveh zvezkih je zagovarjal dve resnici: o duši in o Bogu. Nehote se torej vpraša: smo li tudi Slovenci prišli tako daleč, da se mej nami dvomi o takih resnicah, ali se jih celo taji?

Nam se je večkrat zamerilo in tudi javno očitalo, da smo mej Slovenci staknili liberalizem, ko ga baje še ni. Mi da smo črnogledi!

No, našli smo vender še razumnika, ki opravičuje naš pesi-

Digitized by Google

mizem. Ta je dr. Lampe. — Kar o tem govori, prepisal nam je iz spomina: „Tudi pravo bogotajstvo ni v Slovencih tako redko, kaker si morebiti kdo misli. Ne govorim s statistiko v roki, opiram pa se na skušnjo. Vže ko sem bil dijak v nižih šolah, naletel sem na dijaka, ki je trdil, da je ateist. Vse njegovo govorjenje in delovanje je kazalo, da se ne norčuje . . . V poznejšem šolanji sem se prepričal, da postane na srednjih šolah precej dijakov bogotajcev, in to prepričanje mi potrjuje sedanja skušnja. Ti dijaki so včasih skriti, včasih pa prodajajo svoje bogotajstvo popolnoma očitno. Zgodilo se je, da so imeli taki somišljeniki nekako društvo, da so delovali tudi na druge v tem smislu in jih skušali pridobiti za popolno brezbožnost.“ Da, tudi mi poznamo še precej dobro naše dijaštvo, in pritrditi moramo g. pisatelju, da je žalibog res tako: kar on trdi, smo vse doživeli; tolažijo naj se optimisti, kaker jim ljubo; ne moremo, kar smo videli in skušali, zamolčati.

„Na visokih šolah ni bolje, česar pač nikdo ne taji“ . . . . Pač slep bi moral biti, kdor bi tajil.

Potrebna je tedaj, nad vse potrebna tudi Slovencem apologetika, reci kdo. kar hoče! Mej vprašanji pa, ki so dandanes najviše pomenljivosti, stojiti vprašanji: o duši in o Bogu; in g. pisatelj jo je gotovo Slovencem najbolj pogodil, da si je izbral pred vsem ti vprašanji za predmet svojega raziskavanja.

Saj vemo, kako se navadno razvija duševno življenje naše učeče se mladine. Družina je še skorej brez izjeme krščanska. Skrbno vzgojen od matere pride dijak v mesto; nravna neoskrunjenost in vera ga dičiti. Ta dvojni zaklad hrani navadno do 14. ali 15. leta ali še dalje. V tej starosti se vrši v duši prevrat. Najprej se oskruni nedolžnost; vsled tega jame pešati vera; šola sama in slovstvo obujata dvome; in ker šolska vzgoja ne podaja nič pozitivnega, ker se zgojilna moč vere zanemarja, duh kmalu onemore in se zatopi v poltenost. Praktični materijalizem je vže dozorel; do teoretičnega je le en korak; dovolj dobiti v roke kako knjigo, kak spis: mladenič ga požre hlastno. Volja je prej d e j a n s k i onemogla pod oblastjo poltenosti, zatorej se željno sprejme vsaka teorija, ki dokazuje. da volja ni prosta, da duša ni duhovna. Tajenje duhovne duše in voljine prostosti je prvo in dandanes mej mladino višjih razredov ne malo razširjeno.

S tem je seveda tesno sklenjeno tudi tajenje Boga. Večnost materije in absolutnost vesmira naravno sledi iz tajenja prostosti in duše človeške. Eno zahteva drugo, eno drugo dopolnjuje. Bog in duša sta dva vogelnika, mej katerima se giblje življenje kaker posameznega človeka tako celih narodov. Kdor taji eno, mora dosledno priti do tajenja drugega, da popolnoma vteši glas vesti.

Omenimo le še, da k dvomu o teh dveh glavnih resnicah napeljuje dandanes mladeniče šola sama. Le dve šolski knjigi vzemimo v roke. To je Lindnerjeva logika pa psihologija, kateri

Digitized by Google

ste od vlade potrjeni, da se smeti rabiti na srednjih šolah. Resnično se tudi rabiti.

V Lindnerjevi psihologiji se govori o duši človeški tako, da se mora dijaku globoko v srce zasaditi dvom o njeni enovitosti in duhovnosti. Ne sicer, da bi se duša zvala materijalna, marveč trdi se izrečno, da je „ein einfaches, vom Körper verschiedenes Wesen.“ Vender se uči, da bi se smela duša prištevati atomom. Ker se pa o atomih govori pri fiziki, kateri baje sestavljajo materijo, bo dijak nehotoma tudi o duši začel materijalistično misliti. Knjiga mu gotovo ne bo izbila teh predsodkov, ker enovitosti duše ne dokaže malo ali nič; po jasnosti hrepečenega duha odpravi s trditvijo, da se ne more o duše „weiterer Eigenart und eigentlichen Wesenheit vom Standpunkte der Erfahrung“ nič določiti. In da odžene mladeniča še od metafizike, h kateri bi se znal zateči, da bi si pojasnil in rešil vprašanje o enovitosti duše, doda popolnoma v smislu Kantove filozofije: Nadaljna izpeljavanja (s katerimi se dokaže enovitost duše) tega predmeta ne spadajo več v empirično duše-slovje, ampak v metafiziko, katera je najteži in najprepirniši del filozofije.“

Ista Lindnerjeva psihologija predava in vtemeljuje o prostosti človeške duše nazor, ki ga je rimska Stolica zavrgla kot krivega, nazor, po katerem je le nasilstvo (coactio) nasprotno prostosti. O filozofiji na naših srednjih izobraževališčih namerjamo sicer drug pot obširniše razpravljati. Naj se nam ne zameri, da smo se pri tej točki toliko mudili; smatrali smo za potrebno opozoriti na žalostno stanje, v katerem nahajamo višo izobrazbo na javnih šolah. Naj se iz tega sprevidi, ali in kako nam je potrebna apologetika, in kako zaslužno je delo, katero nam je podal dr. Lampe v svojih apologetičnih razgovorih.

***

Prvi zvezek svojih razgovorov je g. pisatelj naslovil: o človeku. V tem govori o duši; ne pa, da bi to vprašanje razpravljal vsestransko marveč pojasnjuje le bolj sporne točke, o katerih se dandanes pričkajo pristaši raznih naziranj. Pisatelj je imel pred vsem drugim pred očmi materijaliste; reči smemo, da apologetika o duši velja v prvi vrsti proti njim. A ravno to dela knjižico tem zanimivejšo. Pred vsem se dandanes slišijo vgovori proti duhovnosti (Geistigkeit) človeške duše. Materijalistiški nauk pobija g. pisatelj v prvem delu vtrjujoč, da je duša netvarinsko bitje. Nevmrljivost in prostost duše, o katerih govori potem, slediti iz njene duhovnosti

Kaj bi rekli o dokazovanji g. apologeta? Dokazi so jasni, lehko umevni; pričajo, da pisatelj ni brezmiselno posnemal ali prepisoval iz tujih knjig, ampak da se je v predmet sam vglo-

Digitized by Google

bil; delo je proizvod lastnega mišljenja. Kdor je knjigo prebral, stala bo pred njim resnica o duhovitosti duše jasna, neovrgljiva; pisatelj mu jo je vsestransko tako vtemeljil, ter posebno prcti vgovorom iz novejše materijalistične šole tako zavaroval, da bo moral bravec nehote pritrditi apologetovim besedam, ki piše: „pamet sama ne taji duše, ampak pamet, ki služi čutnosti.

(Dalje.)

Raznoterosti.

I.

O časopisji.*)

Naloga časopisja je: širiti resnico. Tudi časopisom moglo bi se reči, kaker aposteljem: Pojte po vsem svetu učite vse narode! razletajte se bliskoma v mesta, v vasi, širite resnico, dokler ne bode iz vseh narodov jedini veliki narod bratov spojenih po ljubezni . . . (Lavigne, sermon sur la presse).

Naloga vzvišena! Toda je časopisni tisk resnica in luč?

Ne govorimo o blaznih idijotih, ki mislijo, da kar je v njih priljubljenem žurnalu, je vse od a do ž sveta resnica. Rajši se oziramo na čitatelje bolj samostojne. Mnogi si domišljajo, da, kjer ima tisk večo svobodo, je možno zvedeti resnico. Toda časopisi ne morejo in tudi včasih, ko bi mogli, ne smejo vselej povedati resnice. Prvič o rečeh političnih so nazori v prijateljskem razgovoru rečeni zelo različni od spisanih v časopisih. Nazori za javnost so vedno zahaljeni v nekatere formalitete. Mnogi pišejo ravno narobe, kaker si mislijo ali so prisiljeni pisati manj nego si mislijo. (Balmes.)

Drugič o osebah. Balmes v svoji zlata vredni knjigi: „El Criterio“ piše: Pisatelji ločijo mej možem v življenji domačem in možem v javnosti. Drugače bi se polemika časopisna, vže tako ostra in trpka, premenila v lužo nečistote in osebnosti. Vender iz življenja zasebnega se da poznati mož, kak bode v javnosti. Misliš, da bode človek, ki se v zasebnosti ni zdržal tujega imetka, pošteno ravnal z imetkom naroda? Misliš, da bode

*) „Vlast'“ VI, č. 1. Fr. Pohunek: Volné listy.

Digitized by Google

mož dosleden v principih političkih, ki nima vere, nravnosti? Ali se bode mogla vlada, kateri služi, nanj zaupno zanašati? — O teh rečeh ne povedó ničesar časopisi, ker ne morejo in ne smejo.

Ako se ne more zvedeti resnice niti iz listov, ki hočejo biti resnicoljubni, kaj porečemo še le o listih strankarskih, ki so le glasilo nekatere stranke ali samo podjetje za dobiček! Taki listi prinašajo navadno govore svojih strankarjev iz zbora deželnega ali državnega. Tu dobimo stvari in novice, katere se mnogo lepše v listih beró, nego v zbornicah slišijo. V časih gomazi po listu vse polno „izvrstno! izborno!“ katerih ni nikdo v zbornici niti slišal niti izgovoril.

Govori njihovih nasprotnikov so pa le v osnovi in še ta je presukana in pristriženа, da ni možno dobiti resnice.

Čita-li kedo, ki ni samostojnih misli in ki ni še pogledal nekoliko za kulise časopisnih redakcij, mora biti koncem tako zmeden, da ne ve, kaj ima misliti, komu verovati. Čitanje dnevnikov je kaker se slišijo glasi, zelo škodljivo za mirni, postopni razvoj modernega človeka. Kajti:

1. Vpravitelji dnevnikov, ako nimajo dovolj gradiva, napolnijo papir, s čimer si bodi. Pišejo, da bi pridobili veliko naročnikov. Lahko primerjamo take liste krivim naočnikom, iz katerih se predmet ne kaže v pravi, temveč v krivi podobi (Cesare Cantù: „Buon senso e buon cuore“ ed. 15. p. 143.)

2. Časopisi pripravijo čitatelje o mnogo časa, katerega bi morali porabiti za potrebnejša opravila. Razven tega dobiva njih domišljija jako čudno zmes. Tam se jim kaže laž, zaslepljenost, tam greh in hudobija v grdih cunjah, tam zopet v elegantni moderni obleki, obup, beda itd. In kak je vžitek? Radovednost se nekoliko potolaži in nič drugega.

3. Časopisi obračajo čitateljevo pozornost na različne predmete. Toda od predmeta do predmeta le skakajo. Nasledek je, da takim čitateljem kmalu zamrzi vsako mišljenje in tudi berilo, pri katerem je treba misliti. To pa tudi vedó časnikarji, kajti vvodnim člankom in poučnim podlistkom posvečajo malo prostora; tem bolj pa znašajo in gromadijo novice in prigodke, romane strašno napenjave ter je prepletajo z bombastom puhlih fraz.

Po takih listih podpirana pridobila si je laž v Evropi častno mesto. Ona je sedaj velemoč. Vlada v brošurah, v časnikih, v salonih in povsod. Tepta v prah vse, kar je svetega, vzvišenega. (Eberhard)

4. Na ta način ovladajo časopisi javno mnenje in spodkopujejo lastno samostojno mišljenje. Celo liberalni dr. M. Vogler piše: „Ni več presodka samostojnega . . . Po časnikih pristudilo se je ljudem vsako težavno mišljenje in se le ponavlja ter prežvekuje, kar prinašajo časopisi. „Ein Scheinwesen, eine Verschwom-

Digitized by Google

menheit und Verlogenheit ist eingetreten". . . . Ker so nazori politični merilo, s katerim se meri moralna cena človeka, boji se vsak javno povedati svoje mnenje. Stranke obstojajo iz nekaterih, „welche vordenken und der Menge derer, welche nicht nachdenken." Stranke nimajo gesla, katerega je možno naučiti se na pamet. Da bi človek dospel do politične modrosti, moral si je prej izolikati silni, samostojni značaj. Sedaj pa zadostuje „wenn man sich an die feste Mauer der Parteiweisheit zulehnt, ungefähr wie man Häuser, anstatt sie selbständig auszubauen, an die Stadtmauer lehnt. Würde man diese zerstören, so verlöre ein solches Gebäude Halt und man könnte ihm tief in das hohle Innere blicken." (Verwahrlos. d. moder. Charakters.)

II.

O tisku protikatoliškem.

„Signatura tiska modernega je breznačelnost (bezzasádnost'); načelo mu je: ne imeti načel" — („Vlast'" VI. č. 3.)

„Velik del časopisov je na las podoben onim nesrečnim tvorom fem. gen., ki žrtvujejo vse vsakemu, kateri plača, ali dokler ne pride drug, ki plača več" — (l. c)

„Nekateri časopisi", pravi dr. Vogler, „se podobajo rastlinam tujepasnim (parasitom), ki drevesa popolnoma izsesavajo." — (l. c. str. 198.)

Schopenhauer pravi o žurnalistu takih listov, da je prevbog, da bi mogel biti pošten in „sein Gang und seine Methode ist: sich drehen und sich winden" . . . svoje prepričanje tajiti, glasiti in pisati, česar sam ne veruje . . . . in da potem postaja ein „rücksichtsvoller Lump", katerega spisi so „Schreibereien, mitteltst welcher der leere Kopf dem leeren Magen zu Hilfe kommen will." Tako Schopenhauer; toda ta mož je „neotesana pozitivna in masivna surovost", zato ne podlagamo njegovim besedam nobene važnosti.

Bismarck pravi o žurnalistih: da so ljudje „die ihren Beruf verfehlt haben." — (l c. str. 198-99)

„ — da celó naenkrat obslugujejo n e k o l i k o (različnih) listov, tako, da pišejo n. pr. zajutra — zlasti po slabi noči — ultraradikalno, po kosilu, konservativno in zvečer — le radi zamene — philosemitiško ali tudi klerikalno — kaker kdo plača". — (l. c. str. 199).

„Slabi tisk se iz pravila zameta tudi pri onih, za katere deluje. Je pa to pametno in spodobno? . . . Iskati . . . v laži, obrekovanji . . . bedno skorjo vsakdanjega kruha mora biti gotovo . . . trdo in zoprno. . . Spoštovanje k človeški dostojnosti veli nam verovati, da bi mnogi iz njih (žurnalistov) rajši služili resnici nego laži. (Dr. Bohl)" — (l. c. str. 200.)

Digitized by Google

III.

„Slovanskemu Svetu."

Spomniti se ga moramo vender. Naši bravci ne bodo več našli odslej naprej mej drugimi članki našega lista posebne rubrike z gorenjim naslovom. Zato pa naj nikar ne mislijo, da smo opustili kritiko proti „Slovanskemu Svetu" in njegovim nazorom. Naš nasprotnik trdi sicer: „da se iz vsega našega ravnanja proti njegovemu listu kaže nekak strah, da bi čitatelji „Rimskega Katolika" pretresali tudi kritiko „Slov. Sveta!"

No, naj se li potolaži, mi se ne damo tako brž preplašiti, niti vgnati. Vemo marveč, kako bravcem preseda suho protikritikovanje, ki sledi nasprotniku od stavka do stavka, posebno nasprotniku, ki ima tak prijeten zlog in zida take labirintske perijode, da se človeku pri branji kar omotica dela v glavi. Da bi mu sledili v tistem redu, kaker on hoče, in da bi nas vodil za vrv, kamer mu ljubo, ne more pač zahtevati. Pač pa bomo izbrali glavne točke njegove protikritike in sploh njegovega panslavističnega evangelija ter jih razpravljali ali zavračali v tistem redu, kaker bo nam vgajalo, vselej pa z ozirom na njegove trditve. Naj se le enkrat do konca izpiše. In ker nam g. nasprotnik očita, da vso svojo modrost crpamo iz nemško-židovskih listov, mu bomo kar mogoče postregli iz slovanskih izvirnikov. Sicer „Sl. Svet" vže tretje leto nič drugega ne dela, kaker prežvekuje vsebino knjižice „Zur Steuer der Wahrheit" Ta je njegov evangelij. Zatorej se bomo ob enem ozirali na radikalne in razkolniške ideje, katere se izražajo v tej knjižici. Seveda ne moremo vsega razpravljati v eni številki, niti v enem letniku. Dolžni pa ne bomo ostali ne ene.

V tem smislu smo prinesli ta pot tri spise. Prvi razpravlja o misijonski delavnosti ruske cerkve. Bodi ta spis objektivno, na podlagi ruskih virov izdelano pojasnjenje gorostasne trditve, katero beremo v brošuri str. 49: „Wenn endlich auch die Bekehrung im grösseren Massstabe heidnischer Völker, unter welchen die russische Kirche mit geringen Mitteln grössere Erfolge zu verzeichnen hat, als unsere mit den reichsten geistigen und materiellen Mitteln ausgestattete katholische Kirche, nicht zu gewärtigen steht: so muss doch dieses allseitige Missgeschick einen Grund haben der unmöglich in der reinen katholischen Glaubenslehre liegen, sondern lediglich in den Glauben nicht berührenden Aeusserlichkeiten liegen kann."

Drugi spis: s Pavel o jeziku, pojasnjuje znano poglavje I. do Korinčanov, na katero se brošura in „Sl. Svet" sklicujeta, da bi iz sv. pisma dokazala, kako nepostavno je katoliška cerkev v bogoslužje vvedla tuj jezik — latinščino.

Digitized by Google

Tretji spis: „ruski liberalec“, namerja podučiti naše bravce, kako opsavičene so sumnje, katere se v raznih oblikah vračajo v „Sl. Svetu,“ češ, Rim, katoliška cerkev sovraži slovanstvo in povspešuje le romanstvo pa germanstvo; sumnje, katerim je dal oduška v stavkih, kaker n. pr.: „Leon XIII stoji pod vplivom pruskega. protestantskega Rima;“ „Rim deluje za nemško kulturo;“ „Rim, kateremu so bili Poljaki vedno zvesti, se je pomiril z neprijatelji Poljakov.“

Take in enake razprave bodo sledile tudi v prihodnjih številkah našega lista.

***

Sicer je pa „Sl. Svet“ smatral za potrebno o novem letu spet povdarjati svoje stališče ter natančniše določiti nalogo, katero mu je v prihodnje rešiti. To nalogo vže poznamo, ostane ista, kaker doslej: prvič sejati mej slovenski narod nazore krive, heretične; oznanja namreč kot eden glavniših stavkov, katere hoče zagovarjati: da niža duhovščina in lajiki imajo p r a v a pri volitvah viših dostojanstvenikov, akoravno je Pij IX, kaker smo ga vže zadnjič opozorili, to trditev zavrgel za k r i v o, katero sta zagovarjala Luter in Kalvin. Drugič bo nadaljeval razpravljanje o slovanski liturgiji in o cirilo-metodijski cerkvi. Da rečemo z drugimi besedami: nadaljeval bo svojo nepokorščino ter javno nadalje gojil vpornost proti našim škofom, ki so v znanem pastirskem listu pred dvema letoma izrecno prepovedali javno razpravljanje tega vprašanja. Tretjič, služil bo — seveda — Rusiji. Slovence bo „temeljito“ prepričeval o „verski toleranciji“ Rusov posebno nasproti Poljakom. Dokazoval bo, da Rusi so edino „samostalen“ narod, da Srbi napredujejo edino le, ako se klanjajo Rusiji; kako je „na Bolgarskem še vedno najslabše, kjer pustolovci pozabljajo onih, kateri so jih rešili izpod turškega jarma“ — namreč Rusov. Pomiloval bo Poljake. češ, oni so „samo orodje“ v rokah nasprotnikov slovanstva, „ker preganjajo vse, kar je vtrjenega iz cirilometodijske cerkve v narodu.“ Sploh — Rusija, car — summum principium, iz katerega vse, brez katerega nič, — ultimus finis, h kateremu vse. In quo vivimus, movemur et sumus.

Iz vsake vrste se bere misel: brez Rusije ni rešitve za slovansko narodnost. To misel vtepa „Sl. Svet“ Slovencem v glavo. In žalibog, da ne brezvspešno. S l i š a l i smo, da številke „Sl. Sveta“ prinašajo v razrede na gimnaziji in dijakom vsiljujejo b r e z p l a č n o; da, tudi celi letniki se jim ponujajo zastonj. S l i š a l i smo tudi, da se mej slovensko mladino na naših srednjih in viših šolah čudovito širi rusko, panslavistično mišljenje. kaker mej italijansko mišljenje iredentovsko. Da bi se vender strože pazilo, kaj mladina bere v šoli in zunaj šole; kaj si naroča!

***

Digitized by Google

Navzlic vsemu temu hoče „Sl. Svet“ vender biti še nedolžen. Drznost, s katero zagovarja svoje katoličtvo, svojo lojalnost, preseza res vže vse meje. On je „storil mnogo dobrega na korist katoličanstva mej Slovenci“, tako da bi mu morali biti „hvaležni“ mi sami in ga „priporočati častiti duhovščini“! On je ortodoksen, mi smo — heretiki! Najbrže pričakuje, da bodo škofje sami našega „Katolika“ postavili na indeks, vredniku „Sl. Sveta“ pa iz Rima preskrbeli častno odliko: „defensor fidei“!

Posebno važnost daje „Sl. Svet“ svoji protikritiki proti dr. Mahniču. Ne pozabi pač v nobeni številki svojih čitateljev nanjo posebno opozoriti. Po tej veleučeni kritiki je baje „Sl. Svet“ znan po vsem nemškem katoliškem svetu; ker Dunajski „Parlamentär“ je začel kritične razprave doslovno prevajati na nemško. Le slovenski listi so se večinoma zaprisegli, da bodo o njem molčali. Zatorej pa on toliko več kriči in trobi v svet.

Res, čaka nas žalostna osoda. Ako hočemo verjeti „Sl. Svetu“, bo kmalu vsa duhovščina slovenska, slednjič sami škofi, na njegovi strani. Piše namreč:

„Kljubu slikam, ki jih je podal dr. Mahnič o „Slov. Svetu,“ šteje ta mej svojimi naročniki in čitatelji duhovnike od kaplana do vključno škofovskega imena; mej enimi in drugimi so svečeniki z naslovi župnikov, kanonikov in proštov. Menimo, da ti so hodili tudi po 16 let v šolo, na katera se dr. Mahnič sklicuje tako rad“. . . .

Veste pa, g. vrednik, da mej naročniki „Sl. Sveta“ je tudi dr. Mahnič (kako bi sicer mogel vedeti, kaj pišete?) — boste li tudi njega šteli mej svoje somišeljnike?

Ve pa dobro g. vrednik „Sl. Sveta“, da smo vže dobili nekaj zaupnic od slovenske duhovščine, in da to tudi nekaj pomeni. Da, imamo jih resnično vže šestnajst — krasnih zaupnic, na katerih je podpisanih blizo 250 duhovnov slovenskih, mej njimi kaplani, župniki, kanoniki, prošti, prav tako, kaker jih našteva „Slov. Svet“ mej svojimi naročniki. Naj jo tedaj „Sl. Svet“, za katerim stoji baje celo duhovno razumništvo s škofi vred, naj jo enkrat dožene vsaj do ene zaupnice iz katere dekanije! Da vidimo!

No pa, kdo ne pozna skromnosti „Sl. Sveta“? Poslušajmo li: „Ako pošteva dr. Mahnič zaupnice za se, b i m i take izjave od duhovske strani tudi p r i o b č i l i, ko bi ne poznali terorizma privilegovanih najemnikov katoličanstva.“

Terorizem?! Pa berite „Brusa,“ kako se obrekujejo in blatijo duhovni, ki se predrznejo zaupnice podpisovati „R. Katoliku.“ Ne, recite raji, kar je rekla zvita lisica, ko se je brezvspešno vspenjala po grozdji: Ni zrelo!

Pa brez vse šale! Slednji čas so začeli res župniki od vseh strani pošiljati zaupnice „Sl. Svetu“, župniki s Kranjskega, župniki s Koroškega itd. V vredništveni listnici se „Sl. Svet“ kmalu ne bo z drugim razgovarjal kaker z župniki. Ti „župniki“ dopi-

Digitized by Google

sujejo kaker najbolj vgaja „Sl. Svetu“. Bodejo jih v oči zaupnice dr. Mahniču. Eden njih trdi: „Večina duhovnikov, ki zarad nadležnosti nekaterih podpišejo, dr. Mahniča drugače ne poznajo nego po imenu.“ A glej čudo, kaker isti „župnik“ spričuje, duhovniki ne marajo za „Sl. Svet“ iz istega vzroka — „ker ga drugače ne poznajo nego po imenu“!

Toda žal, da so župniki „Slovanskega Sveta“ tako splošni in abstraktni, da bi človek dvomil, ali živijo na zemlji; ali vsaj nevidni so. Eden se skriva za N. N.; drug je „Slovenski župnik.“ Beži ga iskat! Takih zaupnic si „Sl. Svet“ skuje lehko še na tisoče.

Sicer pa nočem s tem tajiti, da bi ne mogel „Sl. Svet“ imeti tudi mej župniki ali sploh mej duhovni po Slovenskem tu pa tam katerega somišljenika . . . Takim pa — upam, da dosti jih ni — takim, in posebno še gore omenjenemu župniku (kaker se zdial s Kranjskega) N. N., ki v št. 1. „Sl. Svetu“ pošilja 9 gold. naročnine zase in za gospoda . . . . . v Rimu, bi dal v resen pomislek, kako se dá spraviti v soglasje s katoliško, z duhovniško vestjo naročanje lista, ki proti izrecni prepovedi škofov razpravlja vprašanja, ki niso nikdar spadala in ne spadajo v področje lajikov in javnih političnih listov, kaker je vprašanje o liturgičnem jeziku. Škofje so vender jasno govorili v svojem listu. A duhovnom so še strogo prepovedali take liste kakerkoli podpirati, kaj pa še javno hvaliti, kaj javno priporočati! Ali ima še kak pomen prepoved „sub oboedientia canonica“?! Strašno!

Sicer piši le „Sl. Svet“ — mi bomo občinstvu slovenskemu brezobzirno razkrivali njegove namere in kazali ga svetu vedno takega, kakeršen je!

***

Slednjič — v razvedrilo tistim, ki od bliže poznajo vrednika „R. Katolika“ in vedo, kako razume na kup spravljati bogastvo in zaklade, še en citat iz „Sl Sveta“, da razvidijo, kako „objektivno,“ ljubeznjivo, se polemizuje proti njemu:

„Ko se je otec slovenskih latinizatorjev predaleč zaletel in se zamotal v mreže herezije in državi opasnih načel, bila je prva njegova skrb, da bi ne izgubil „svetopisemske stolice“; to bi bila po njegovem dovolj najivnem priznanji „osodepolna (!) posledica“, posebno zdaj, „ko se mu je — hvala Bogu — plača zvišala!“ Tako človek, po vnanjem vidu čisti svetnik, takoj pokaže kozje nožke, ko opasen veter popiha mimo žepa“!!!

Digitized by Google

ZAUPNICE.

Odkar smo zadnjič izdali svoj list, nam je spet došlo več zaupnic iz vseh krajev slovenske domovine. Krepko se je spet oglasila vrla kranjska duhovščina pa tudi slovenski Štajer in Trst sta se nas takrat spominjala. Te izjave nas močno veselijo in nas tolažijo mej tolikimi napadi, katere moramo prestajati od nasprotne strani. Zaupnice nam pričajo, da katoliško načelo, katero zagovarjamo, čedalje bolj prodira mej slovenskim razumništvom. Daj Bog, da nas to načelo tesno, nerazdružljivo zedini, da bomo stali vsi kot en mož na straži proti pogubnemu liberalizmu, ki žuga od vseh strani poplaviti našo ljubo domovino. Te zaupnice naj pa tudi podučijo naše nasprotnike, da vsi njih napori in nedostojna kritika proti nam ne zdajo nič: število naših somišljenikov, odločnih katoličanov se množi, duhovi se ločujejo. S kričanjem nas ne bodo preprašili, vgnali tudi ne.

Vsem svojim čestiteljem pa izrekamo tu še enkrat svojo najtoplejšo zahvalo. Poživi jih Bog, da krepko in nevstrašno spoznavajo edino zveličavno katoliško resnico!

Zaupnice sledijo v istem redu, kaker so se nam poslale.

I.

Prečastitemu gospodu dr. Ant. Mahnič-u, prof. bog. v Gorici.

Sprejmite, veleučeni gospod doktor, kaker od mnogih drugih sobratov, tako tudi od nas podpisanih duhovnikov ribniške in kočevske dekanije tem potom zagotovito, da se z nazori, katere tako bistroumno in brez strahu vže več kaker leto dni zagovarjate v svojem izvrstno vredovanem „Rimskem Katoliku", popolno strinjamo.

Naj je to naše priznanje Vašim mnogobrojnim nasprotnikom nov dokaz, da v svojem boji za prava katoliška načela niste osamljeni, temveč da imate večino slovenske duhovščine in z njo vred nepopačen in veren narod slovenski za seboj.

Vašemu Visokočastju naj bi pa bilo naše priznanje v spodbudo, da v svojem delu in naporu ne omagate, marveč i nadalje tako krepko branite zastavo našo z geslom: Vse za dom in vero!

Z izrazom najodl. spoštovanja smo Vašemu Visokočastju polno vdani podpisani:

Ribnica 12. novembra 1889.

Martin Skubic, župnik in dekan. — Josip Kresé, dekan.

Sledi še štirnajst podpisov.

Digitized by Google

II.

Velečastiti gospod doktor!

Čudno je skorej. da Slovenci do zdaj nismo imeli filozofično-teologičnega lista. akoravno nam ni manjkalo mož za to sposobnih. Bilo nam je pa tudi vže takega lista silno treba; ker tudi pri sicer vernih Slovencih se je laži liberalizem in indiferentizem v verskih rečeh precej vgnjezdil in narodnostna ideja, ki vže drugod nadvladuje, hoče tudi pri nas požreti vsako drugo boljšo in tudi versko idejo. Vi. veleč. gosp. doktor, ste krepko zavihteli meč resnice nad temi sovražniki, ki stavijo narodnost nad Boga in vero in ki hočejo vzeti ali kratiti vernemu slovenskemu ljudstvu njegov največi zaklad — sv. katoliško vero.

Hvala in slava Vam zato. veleč gosp. doktor! Le hrabro naprej, mi smo z Vami!

V Mariboru dne 12. novembra 1889.

Duhovniki mariborski:

Jurij Matiašič, stolni prošt.
Ignac Orožen, stolni dekan.
Franc Kosar, hiš. prelat Nj. svet., korar.
Lavrencij Herg,
Krištof Kanduth,
Franc Ogradi,
Dr. Ivan Križanič, kanoniki.
Dr. Jožef Pajek,
Franc Janežič,
Franc Brelih, profesorji na sred. šol.
Karol Hribovšek, špiritual.
Dr. Ivan Mlaker, dr. Franc Feuš, Franc Dovnik, Jožef Zidanšek, dr. Martin Matek, profesorji bogoslovja.
Jožef Majcen, kn. šk. dv. kaplan.
Drd. Alojz Meško, korvikar.
Anton Borsečnik, stolni vikar.
Jakob Kavčič, korvikar.
Franc Heber, stolni kaplan.
Martin Jurkovič, kaplan.

III.

Prečastiti gospod doktor!
Veleučeni gospod profesor!

Vdano podpisani duhovni Semiške dekanije štejejo si v čast in dolžnost Vam, prečastiti gospod doktor, izraziti svoje popolno zaupanje, v katerem se strinjajo z nazori Vašimi. Da je v njih

Digitized by Google

resnica, pričuje najbolje liberalna kritika s svojim smešnim, zlobnim in podlim pisanjem.

Bog blagoslovi Vas, veleučeni gospod profesor, in delovanje Vaše v blagor katoliški stvari in narodu našemu!

Semič 14. novembra 1889.

Anton Aleš,
dekan v Semiči.

Sledi še devetnajst podpisov.

IV.

Visoko častiti gospod profesor!
Veleučeni gospod doktor!

Podpisani duhovniki Rádoljške dekanije se veselé Vašega možatega in prostodušnega postopanja, po katerem s pravo lučjo osvetljujete v „Rimskem Katoliku“ razna zakotja zavrženega liberalizma ter z izvanredno doslednostjo zasledujete njegova odkladišča v nekih slokah našega mladoslovenskega slovstva. Kaj stvarnega Vam odgovoriti, se to poslednje vedno skrbno izogiblje, ker vsa polemika prizadetih liberalnih listov proti „Rimskemu Katoliku“ zibala se je do zdaj večinoma le v nekoliko malovrednih psovkah, naperjenih proti Vaši spoštovani osebi, — katere pa se ve da niso mogle omazati V a s, marveč li dotičnike same. — Brez dokaza ter s puhlimi ali ogerdivnimi frazami neljubo osebo napadati, ni lastno b l a g e m u s r c u, nasprotno kaže se ravno v takem početji neka duševna skrnoba, razširjajoča moralno kužljivost krog sebe. Vsakemu trezno mislečemu je vže iz same te okoliščine jasno, kje je č i s t z n a č a j in n a m e n, ter tudi, kje s a m o p r i d n o s t in k r t o v o d e l o v a n j e. Ako se bo vže skoraj tudi pri nas duševno ozračje bolj in bolj sčistilo, bo to zraven Božje pomoči osobito V a š a zasluga, gospod doktor! Zato Vam v imenu vere in resnice, v imenu sebi v duhovno skrb izročenega vernega slovenskega naroda, katerega ljubimo in hočemo tudi v prihodnje, a vender vsikdar p r a v ljubiti, izrekamo za Vaše trudopolno prizadevanje na slovstvenem polji tem potom prisrčno zahvalo.

Bog blagoslovi Vas in narod, za katerega pristni blagor se žrtvujete!

V Gradu dne 15. novembra 1889.

Josip Razboršek,
župnik in dekan v Gradu.

Sledi še štiri in dvajset podpisov.

Digitized by Google

V.

Velečastitemu gospodu dr. Ant. Mahnič-u, prof. bog. itd. v Gorici.

Velečastiti gospod doktor!

Vi se cerkvenemu za naš verni narod pogubljivemu pisarjenju duhovito in pogumno zoperstavljate braneč v „Rimskem Katoliku“ nepokvarjeni nauk Kristusov in njegovo sv. cerkev. Sprejmite zato zahvalo in častitanja od podpisanih sobratov zbranih pri 2. pastoralni konferenciji v Solkan-u dne 28. novembra 1889.

Košuta,
dekan.

Sledi še ednajst podpisov.

VI.

Visoko častiti gospod profesor, veleučeni gospod doktor!

Prečastitim gospodom prelatom in velečastitim gospodom duhovnom, ki so Vam zaradi Vašega „Rimsk. Katolika“ vže poslali krasne zaupnice, se radostno pridružimo podpisani duhovni Kranjskega dekanata.

Pred vsem drugim se Vam najtoplejše zahvaljujemo za Vaš nevmorni trud in Vašo nepremagljivo srčnost, s katero neprestrašeno odkrivate zapeljive, krivoverske in framasonske zmote mladoslovenskega slovstva in časništva in škodljive smotre nekaterih društev, ter kažete nazore, ki so čisto cerkveni in katoliški. Za tega voljo se popolnoma strinjamo z Vašimi nazori, želeč, naj Vas Bog podpira in blagoslavlja pri Vašem težavnem delovanji, in Vas kdaj toliko obilniše poplača za Vaš trud, koliker več zaničevanja in zasmehovanja morate povživati od svojih nasprotnikov.

V Predosljih dne 5. decembra 1889.

Jos. Kerčon
župnik,
knezo-škof. svétnik.

Sledi še eden in trideset podpisov.

Digitized by Google

VII.

Velečastitemu gospodu dr. Anton-u Mahnič-u, profesorju bogoslovja etc. v Gorici.

Prvoboritelju na modroslovnem polji v slovenskem jeziku po edino pravih načelih svete nam katoliške vere proti pogubljivemu liberalizmu, ki se razodeva žalibog tudi v nekaterih slovenskih političnih in leposlovnih listih, iz srca čestitajo podpisani duhovniki dekanije Opčina pri Trstu želeči, da bi velecenjeni list „Rimski Katolik“ mnogo dobrega sadu obrodil v narodu slovenskem braneč mu najdragocenejšo svetinjo, sveto katoliško vero. Crescat! floreat!

Dekanijski vrad Opčina dne 9. decembra 1889.

Franc Čebular,
župnik dekan, č. kanonik.

Sledi še šest podpisov.

VIII.

Prečastiti gospod doktor!

Podpisana duhovščina dekanije Vrhniške radostno prebéra v „Rimskem Katoliku“ dostojno, možato, temeljito in jedrnato zavračanje napadov na resnice naše sv. vere in nje običaje, ki jih z novoskovanimi, gnjusnimi psovkami in zmotami grdijo in kvarijo nepoklicani in predrzni sedanji liberalci, novi profesorji tužne izobraženosti, katero vsiljujejo v svojih spisih in časnikih slovenskemu ljudstvu.

Pogum Vaš, izvirajoč iz trdne učenosti, in oprt na sv. verske zakone, pa nas spodbuja in z neomahljivim upanjem napolnjuje, da napadniki na sv. cerkev, priporočevavci krivih ver, bodisi naravnost ali z prikrito besedo, bodo gotovo kmalo premagani, kaker so bili vselej premagani njih predniki žalostnega spomina, katerih zmote in kriva pota nasledujejo ti novošegni oznanjevavci liberalne kulture.

Pomoč Božja bodi z Vami!

Dekanija Vrhniška v Ljubljanski škofiji 22. decembra 1889.
Župnija Vrhnika

Janez Koprivnikar,
župnik in dekan.

Sledi še sedemnajst podpisov.

Digitized by Google

Katoliški škofje pa politika.

Pričujoča razprava bodi nadaljevanje članka, ki smo ga prinesli zadnji pot o politikovanji duhovnov. Postavili smo jo pa na prvo mesto radi prevelike važnosti, ki jo ravno zdaj dobiva pri nas to vprašanje. Priznava se vseobče, da izjava avstrijskih škofov o verski šoli je epohalna za notranjo avstrijsko politiko. Čudno in nerazumljivo bi se sicer zdelo na prvi pogled, kako more ljudska šola biti v tako ozki zvezi z državno politiko in njenimi strankami. In vender je tako.

To vidijo in priznavajo tudi liberalci slovenski. Ne da bi se bili izrekli kakerkoli o stvarni vsebini izjave same, so pred vsem v nji staknili politiško stran. Prvo se je njim, kot zrelim politikom, izjava zdela „neumestna“. To je sploh znana fraza, s katero imajo liberalci navado zabilježevati javno postopanje cerkvenih dostojanstvenikov. Papež, škofje — so v politiki še otroci, mi liberalci edini poznamo znamenja časov! Trše je vže, kar je škofom v obraz zabrusila tržaška „Edinost“, češ, škofovska izjava bo povspešila razpad sedanje desnice! Še več: isti list se je predrznil škofom očitati — nestrpnost!

Najhujše pa, kar so po navdihnjenji starega očeta „Naroda“ slovenski liberalci namislili škofom, je pač očitanje: njih „izjava je Taaffejevo maslo.“ Škofje „so se le zato oglasili, da storé vslugo gospodu ministerskemu predsedniku.“

Dalje se pač ne more v sedanjih razmerah na Slovenskem. Pa dalje tudi ni treba. Bilo je vselej in je še dandanes najbolj strupeno orožje, katero vihtijo liberalci v boji proti cerkvi: papeža in škofe sumničiti, da podrejujejo svoje višepastirsko delovanje težnjam politiških strank. Ako se ta sumnja polasti duhov, je avktoriteta naših škofov pokopana, ker potem ne bo ljudstvo pozdravljalo in častilo v škofovski besedi glasu katoliške cerkve, glasu Božjega, ampak glas ministrov; in ker v sedanji parlamentarični dobi

Digitized by Google

minister zastopa eno ali drugo politično stranko, katera začasno vlada, bo beseda škofovska le odmev političkega strankarstva!

Dostojnost katoliških škofov se s tem globoko potlači, celò pod veljavo ruskih razkolnih episkopov, kateri se brezvoljno vklanjajo absolutni volji vsemogočnega carja-papeža; ker politika carska se vsaj dosledno in vstrajno drži katerih načel, tako da je mogoče tudi škofom na podlagi teh načel vernike dosledno vladati ter tako v njih ohraniti vero v objektivno veljavnost škofovske besede. A v vstavnih državah se vladna načela preminjajo po ministrih, ti pa po državnozborski večini. Ako tedaj škofovska beseda ni nič več kaker „maslo," s katerim si ministerski predsednik beli svoje žgance, ako škofje le zato in tako govore, da vslužijo njemu, potem se mora tudi njih nauk preminjati leto za letom ter prelevljati zdaj v zmislu desnice, zdaj v zmislu levice, kaker se posreči zdaj ti, zdaj oni povspeti se do vladanja. Ako pa premislimo, kako naglo se dandanes preminjajo ministerstva, katera si neredkokrat skrajnostno nasprotujejo v načelnem naziranji, lehko vidimo, kako nestanovitna, preminljiva in nedosledna bi morala biti vsled tega beseda škofov, povoljnih ministerskih slug. Nič pa bolj ne zaduši v ljudstvu vere v objektivnost resnice in prava, kaker vedno omahovanje in nedoslednost tistih, ki so postavljeni človeštvu za učitelje in voditelje.

Seveda liberalci sodijo katoliške škofe sè svojega stališča. Liberalcu so tako zvane „ideje" zračne puhlice, v katere sam ne veruje. Zatorej se ne bo nikdar ogrel zanje, ako ga ne bo nekaj drugega ogrelo, bodisi denar, ali slava ali kaj enakega. Liberalec igrači z „idejami" in „prepričanjem," kaker mu bolje kaže.

Liberalec nima še od daleč pojma, kaj je katoliška ideja. Povemo mu mi. Ona je isto, kar katoliška vera. In ta vera ni katoličanu puhlica, ampak najrealniša resnica, katera verujočega ne le razsvitli ter vtrdi v njem neomahljivo prepričanje, ampak tudi voljo vkrepi s čeznaravno močjo, tako da je pripravljen žrtovati vse za eno samo versko resnico. V katoliški ideji po poklici in po milosti Božji najbolj vtrjeni so pa tisti, ki stoje vernemu ljudstvu na čelu, so škofje.

Digitized by Google

Ne le zase, ampak za svoje vernike so dolžni katoliško vero čisto ohraniti, in jo kot vodilo vvesti v zasebno in javno življenje sebi izročenega ljudstva. Škofje vedo, da je vera neobhodni pogoj in podlaga krščanskega življenja; in kar piše apostelj, da pravični živi iz vere, ne velja le za posamezne ljudi, ampak tudi za cele narode, katerih življenje se dejstvuje v javnih napravah. In ker so škofje postavljeni za pastirje ne le posameznim vernikom, ampak tudi celim narodom in državam, je njih dolžnost skrbeti za to, da se načela iste svete vere vresničijo tudi v javnem življenji narodov in držav. Ker je pa šola dandanes državna naprava, imajo tudi škofje pravico in dolžnost tirjati, naj se šola za katoličane tako vredi na podlagi vere, da jih ne bo zavirala na poti h konečnemu smotru, za kateri smo stvarjeni, katerega pa ne moremo doseči, ako ne podstavimo sedanjemu življenju vere za temelj.

In škofje sami so v svoji izjavi tudi povdarili, da nečejo šolskega vprašanja pretehtovati s političkega motrišča; omejili so se le na tiste zahteve, katere so morali staviti za katoliško prebivalstvo kot t a k o: k a t o l i č a n o m daj država k a t o l i š k o š o l o! Kar se pa tiče šolstva nekatoliških državljanov, kaker kar zadeva posvetno stran šolske vzgoje, na to se niso ozirali. Škofje niso tedaj govorili kot p o l i t i k i, niti kot politiški s t r a n k a r j i, ampak kot k a t o l i š k i š k o f j e. Ako bi pa ta korak škofov kakerkoli vplival na politiške razmere, ne smemo za to škofov delati odgovornih niti dolžiti jih politiških namer; za to odgovorna bi bila le država, ki si je vsvojila tako oblast nad šolo, kakeršna ji ne gre niti po naravnem niti po krščanskem pravu. Razumemo dobro, da se je šola s telesom moderne države tako zrastla, da mora zaboleti celo telo, ako jo hočemo odtrgati in jo postaviti spet na njem pravi kraj. Toda bi li morali katoličani radi tega odpovedati se svojega najsvetejšega prava ter izdajati časno in večno srečo svojih otrok in prihodnih rodov?!

Digitized by Google

Naši škofje o ljudski šoli — pred dva in štiridesetimi leti.

Ne ministerski duh, ampak duh Božji, ki jih je postavil, da vladajo cerkev Kristusovo, je naše škofe navdihoval, ko so pisali izjavo o ljudski šoli. Škofje se ne nagibljejo po vetru, ki veje od političkih strank, oni ne preminjajo svojih nazorov po tem, kaker se poljubi državnim mogotcem. Ko gre za vero, ko gre za krščansko življenje njim izročenega ljudstva, ne poznajo ozirov, ampak zahtevajo, kar morajo zahtevati kot učitelji nepremenljivih krščanskih načel, kot zagovorniki svetih, neizgubnih pravic katoliškega ljudstva.

Naj ne mislijo liberalci, da so škofje o ljudski šoli *šele zdaj*, na ljubo ministerskemu predsedniku, začeli *tako* misliti. Katoliška načela, so na veke edna in ista, in tako je tudi beseda katoliške cerkve, ki se oglaša po ustih papeža in škofov, vedno in vselej, kar se tiče bistva, ena in ista; ker nje ne določuje večina glasov, ampak jo škofom narekuje sveti Duh. Nazori, katere so v izjavi na kratko razvili, sledijo nujno, neposredno iz krščanskih resnic. Ti nazori niso nič, prav nič novega. In da bodo liberalci videli, kako strogo dosledni, o ljudski vzgoji *vedno enako misleči* so naši škofje, jim podajemo v naslednjem izjavo o ljudskem šolstvu, katero so poslali državnemu zboru v Kromeriži l. 1848, ko se nikomur še sanjati ni moglo o ministerstvu Taaffejevem, niti sploh ni še mogel nihče slutiti, kak sad bo kasneje v Avstriji obrodila liberalna ljudska šola. Takrat se je prvo v Avstriji začelo resno razpravljati ločenje šole od cerkve t. j. namerjavalo se je ljudsko šolo odvzeti cerkvi in jo postaviti na podlago brezversko, kjer jo nahajamo dandanes. To izjavo so tedaj škofje izvedli ne toliko iz dejanstveno vže obstoječih faktov ali iz izkustva, ampak bolj iz razlogov, katere jim je podajala teoretična vporaba verskih načel za ljudsko vzgojo. Ta izjava je za nas Slovence tem pomenljivejša, ker izhaja od petero škofov Goriške metropolije, tedaj od škofov, katerih

Digitized by Google

pastirstvu je bila izročena večina slovenskega ljudstva. Pišejo pa mej drugim tako-le:

„Nihče, komur je ljudski blagor pri srci, ne bo mogel odobravati ločitve šole od cerkve, kaker kaže v glavnih potezah načrt za javno šolstvo v Avstriji. Cerkev je in ostane prava odgojiteljica ljudstva, zatorej mora pred vsem varovati svojo sveto pravico do vzgoje in poduka, nikdar ne more prepustiti, da se nji, osnovateljici ljudske šole, ta odvzame; tudi se ne more cerkev dati omejiti v ljudskih šolah na poduk v krščanskem nauku, ker s tem samim se še ne dovršuje krščanska vzgoja, in bi tudi verski poduk sam po drugem vplivanji znal ostati brezvspešen, ko bi se šola odtegnila neposrednemu nadzorstvu krajnega duhovnega pastirja, ko bi se škofovski vradi odstranili od izomikanja učiteljskih pripravnikov in od nameščanja šolskih učiteljev. V tem oziru morati država in cerkev združeni skupno delovati, ker se prava omika dá misliti le na podlagi verski, in le verska vzgoja se more smatrati kot temelj in poroštvo miru, reda in postavnosti v državnem društvu.... Država sama bi morala v ne daljni prihodnosti gotovo prav živo obžalovati, ko bi si morala očitati, da je z ločenjem šole od cerkve pospeševala v ljudsko nesrečo težnje časa, ki dela nevmorno, da bi izneveril mladino krščanstvu in ljudstvo nravstveno okužil, mesto da bi se tem težnjam krepko postavljala v bran."

Zdi se nam skoraj odveč glavne točke navedene izjave primerjati s točkami letošnje škofovske izjave. Vender pa storimo še to!

Škofje leta

1848	**1890**
Prava omika se dá misliti le na verski podlagi in le verska vzgoja se more smatrati kot temelj in poroštvo miru, reda in postavnosti v državnem društvu.	Da (katoliška cerkev) njih verski značaj vsestransko in zdatno varuje... „To je podlaga za odgojo v resnici poštenih ljudi in članov državnega občestva.

Digitized by Google

Cerkev se ne more dati omejiti v ljudskih šolah samo na poduk v krščanskem nauku, ker s tem se ne dovršuje krščanska vzgoja in bi verski poduk sam po druzem vplivanji znal ostati brezvspešen.

Šola se ne sme odtegniti neposrednemu nadzorstvu duhovnega pastirja.. Škofovski vradi se nimajo odstraniti od izomikanja učiteljskih pripravnikov in od nameščanja šolskih učiteljev.

Krščanski nauk naj se v teh šolah razširi, drugi poduk pa, kaker tudi učni načrti in pripomočki naj se, tako vravnajo, da je vse v lepem soglasji s katoliškim značajem šole.

Učitelji morajo se izobraževati na katoliških učiteljskih pripravnicah.. Pri nameščanji učiteljev je organom kat. cerkve dovoliti toliko vpliva, da se zagotovijo... Gledè nadzorstva ljudskih šol in učiteljskih pripravnic treba je katoliški cerkvi dati priliko....

Prosimo tedaj: kaj zahtevajo naši škofje gledé šole 1890, česar niso zahtevali škofje vže leta 1848? In ako hočejo zdaj vslugo delati ministerstvu, komu so pa hoteli vslužiti leta 1848? Morda spet ministerstvu? Toda ravno v navedeni izjavi se izrecno obračajo proti ministerski izjavi gledé namerjavane šolske preosnove v liberalnem smislu, katero je tiste čase prinesla vradna „Wiener-Zeitung.“ Čudno res, vslugo delati ministerstvu s tem, da se protivi istemu ministerstvu!! Pa se ni tudi letos zgodilo nekaj takega? Da bi zapredila glasoviti Liechtensteinov predlog, je Taaffejeva vlada prinesla lani v gospojsko zbornico lasten načrt, o katerem se je imela posvetovati v to izbrana komisija. In v isti komisiji se oglasijo trije škofje v imenu celega avstrijskega škofijstva z izjavo, ki še strože in odločniše od Liechtensteinovega načrta povdarja verski značaj šole, z izjavo, ki je z eno potezo prečrtala namere Taaffejeve vlade in postavila pred njo samo veliko vprašazje — in s to izjavo so hoteli škofje Taaffeju skuhati maslo, narediti mu vslugo!? Tako vodijo liberalci za nos svoje brezmiselno občinstvo.... Mentita est iniquitas sibi....

Digitized by Google

Katoliška cerkev pa politiško strankarstvo.

Sploh sodijo liberalci popolnoma napačno o denašnjem razmerji mej katoliško cerkvijo pa državo in njeno politiko. Znane so besede „Slovanskega Sveta“, katere smo vže lani v svojem listu navedli: „Leon XIII stoji pod vplivom pruskega protestanskega Berolina.“ — „Rim, pogodivši se z Nemčijo „po nemških nadpastirjih, deluje za nemško kulturo.“ — „Rim, kateremu so bili Poljaki vedno zvesti, se je pomiril z neprijatelji Poljakov.“

Bodisi da izhajajo take trditve iz nevednosti ali iz zlobnosti, krive so popolnoma. Cerkev Kristusova ni kraljestvo tega sveta, ampak kraljestvo iz nebes, ki ima nalogo človeštvo privesti nazaj k nebesom, katera je izgubilo.

Ta nebesa imajo papež in škofje vedno in vselej pred očmi kot konečni smoter, za katerim obračajo svoje korake. Njih dolžnost je skrbeti, da morejo verniki prosto in brez vsakih ovir težiti proti nebesom. Take ovire pa more staviti in jih prerada stavi tista oblast, katera ima po poklici skrbeti za časni blagor človeštva, državna oblast. V srednjem veku ste bili država in cerkev zaročeni v ljubezni, in država se je radovoljno pokorila čeznaravnemu smotru sv. cerkve. A kasneje se je to razmerje rušilo, država se je začela ločevati od cerkve, ter hoditi lastna pota. Pridružil se je verski razkol. Vse to je državo kot tako cerkvi odtujilo. Ne le to, ampak država, kateri je reformacija in še bolj filozofija osemnajstega stoletja prisodila absolutno oblast ne le do telesa, temuč tudi do duše državljanov ter ji prisvojila pravo, da določuje vero narodov, ta država je z vsemi svojimi napravami katoličanom preprečevala pot do nebes.

Toda ako si je država vlastila, kar ni in ne bo njeno na vse veke, ampak je sveta, nedotakljiva last Kristusove cerkve, bi morali vsled tega katoličani sami trpeti večno škodo na duši? In cerkev bi morala radi faktičnega posilstva državinega, odpovedati se za vselej svojih pravic? Tega ni mogla, in ni smela; ker s tem, da se je država polastila tega,

Digitized by Google

kar ni njeno, ni nehala za cerkev dolžnost, katero ji je naložil Bog, da skrbi za dušni blagor ljudi. Pa tudi narodi niso radi države, ampak država radi narodov: tem mora služiti. Državniki seveda preradi pozabijo to načelo, a cerkev nikdar. In ako je absolutistična država podrejevala vest, prepričanje in večni blagor državljanov sebi in svojim časnim težnjam, so rimski papeži vedno povzdigovali glas v imenu katoliških narodov tirjaje od države svobodo vesti ter prosto izvrševanje krščanskih dolžnosti. Sledila je v zgodovini za dobo srednjeveškega miru in složnosti doba konkordatov ali pogodeb mej cerkvijo in državo v imenu katoliških državljanov.

Povdarjamo pa še enkrat: v imemu katoliških državljanov se cerkev pogaja z vladarji; ker cerkev služi vernikom, in povspešuje blagor katoličanov. Zatorej pa ne more cerkev nič za to, v katerem političnem položaji se nahajajo katoliški narodi, za koje se pogaja, niti kdo je tisti, s katerim se mora pogajati in kako je prišel do vladanja, ali kako vlada: ona gre le s tega stališča, da faktični vladar, ki ima sedaj v rokah oblast in moč, je dolžan katoličanom dati tisto prostost, ki jim je neobhodno potrebna, da morejo težiti k čeznaravnemu koncu, v nebesa.

Ta je pač lepa! Vzemimo vzgled: A je močan, zatorej vgrabi šibkemu B vse premoženje. B ne more več živeti, ker pa ne more vkrotiti silovitega A, gre k njemu in ga skuša pregovoriti, naj mu daje vsaj toliko, da bo mogel živeti. In res, obljubi mu A. Toda bomo rekli, da je B vže s tem priznal krivico, ki jo je storil A? Ali je morda vže odobril način, po katerem je A prišel do tolikega premoženja, odobril vse, kar A slabega včinja? Kaj mu mar za vse drugo: da dobi le vsaj en kos tistega prava, katero mu tiče brezdvomno. Za vse drugo bodi odgovoren A sam. In dasi je A vseskozi zloben, pravo, ki je ima B, ostane vedno pravo, on pa ima pravico tirjati je od kateregakoli, ki se ga je polastil po krivici.

Da pridemo k predmetu, ki smo ga hoteli v tem poglavji razpravljati: ako se rimski papež ali katoliški škofje pogajajo in sklepajo pogodbe s posvetno vlado v rečeh, ki

Digitized by Google

zadevajo sveto vero ali pravice katoliškega ljudstva, nimajo pri tem namena kakerkoli se vtikati v čisto državne in politiške zadeve, oziroma odobravati in potrjevati ali kakerkoli s pravnega stališča soditi faktično obstoječe razmere, ampak edino le priboriti katoliškemu ljudstvu tiste pravice, ki mu pristojajo po Božjem pravu. Zatorej dela cerkvi veliko krivico, kdor ji v takih slučajih podtika kakeršnokoli politiško strankarstvo.

In koliko zla bi trpelo katoliško ljudstvo, ko bi ne smela cerkev veljavnih pogodeb sklepati nego z vladami, ki so se osnovale veljavno po Božjem pravu; posebno dandanes, ko je v politiki obveljalo načelo „dovršenih činov“! Potem takem bi morala cerkev čakati, dokler bi se državne razmere ne vredile postavno, kar se pa zgodi neredkokrat za petdeset, sto in še več let, ali pa nikdar. In tako bi morali tudi katoličani toliko let ali celo za vselej ostati brezpravni!

Sveta Stolica se je proti takemu sumničenju večkrat zavarovala. Velevažno v tej zadevi je pismo Gregorija XVI „Sollicitudo.“ V tem piše papež: „Ako je bila vedno navada in načelo apostolske Stolice, da je povsod skrbela za pristojno vpravo verskih zadev, ne da bi se iz tega izvajalo katero od nje postavljeno vodilo, da se po njem preiskujejo in določujejo pravice vladajočih, moramo tem bolj pri toliki premenljivosti in tako gostih državnih preosnovah skrbeti za to, da se ne bo zdelo, kaker da žrtvujemo cerkveno stvar.“ Zahteva, naj se vselej v enakih slučajih v prihodnje dostavlja pogoj, da ostanejo nedotaknjena prava prepirajočih se strank. Izrecno povdarja papež, da apostolska Stolica išče tu le, kar je Kristusovega, kar lože pelje k duševnemu in večnemu blagru ljudstev.

Zraven tega potrjuje in obnavlja Gregorij XVI več odlokov svojih prednikov, za katere so rimski Stolici dali povod razni slučaji in zgodovinski dogodki.

Še bolj pa pojasnjuje in določuje papež to vprašanje z naslednjimi besedami: „Če mi ali naši nasledniki koga nazivljemo ali počastimo z naslovom kateregakoli dostojanstva, tudi kraljevskega, ko gre za vravnanje duhovnih zadev... s čemer se dejanstveno priznava v njem tako do-

Digitized by Google

stojanstvo, ali pa ako se zgodi, da se radi istih vzrokov pogajamo s tistimi, kateri stojé na čelu države s kakeršnokoli vladbo, jim nima biti še s takimi čini, določbami in pogodbami priznano in potrjeno nobeno pravo, niti se ima misliti, da bi se s tem kakerkoli kratila prava in predpravice druzih.“

Tak govor je vender jasen vsakemu, ki še vidi. Zato ker nemška vlada tlači Poljake in jim krati narodne pravice, bi ne smela sv. Stolica ž njo se pogoditi, da zagotovi nemškim katoličanom pravice, ki jim tičejo?! S tem je odobril Rim krivično ravnanje Bismarckovo s Poljaki, zavrgel zahteve Poljakov?!!

Kar smo rekli o papeži, velja več ali manj tudi o škofih. Tudi oni iščejo pred vsem dušni blagor vernega ljudstva. Kot taki stojé nad političkimi strankami; in ako so prisiljeni pogajati se sto ali ono stranko, s tem ali onim ministerstvom, ki ima zdaj v rokah vladno krmilo, ne sme nihče iz tega sklepati, da namerjajo s tem skazati se kot pristaše one stranke ali ministerstva ali odobriti vse, kar taka vlada politiško včinja. Nič ne dé tudi, da se oglašajo škofje v politiški skupščini n. pr. v gospojski zbornici; ker govoriti morajo tam, kjer se posvetujejo in sklepajo postave zadevajoče cerkev in vero. Ako si je moderna politika vsvojila pravico vtikati se v cerkvene zadeve ter določevati vprašanja, ki segajo globoko v verstvo, bomo mogli zameriti škofom, da sledijo politikom na mesta, kjer se razpravljajo in rešujejo politiška vprašanja, da tu zagovarjajo prava katoličanov? Ne vse, kar govore škofje v politiški zbornici, je vže zarad tega politiško, kaker ni vse, o čemer sklepajo politiški zastopniki ljudstva, državno. Pravico pa, katero imajo škofje, da se vdeležujejo posvetovanj v gosposki zbornici, so dobili kot cerkveni knezi; to pravico so jim podelili krščanski vladarji iz prepričanja, da je katoliška cerkev državi v podporo, in z namenom, da bo škofom mogoče tem potom braniti in zagovarjati pravice iste cerkve in njenih vernikov.

Ravno tako zgodi se neredkokrat, da škof posredno ali neposredno pohvali ali priporoči političen list. Iz tega bi se znalo sklepati, in liberalci resnično tudi prav radi skle-

Digitized by Google

pajo, da s tem namerjava škof odobriti v s e, kar piše tak list, in posebno njegovo p o l i t i š k e nazore in težnje; in tako poenačijo škofovo ime s to ali ono politiško stranko ter je ravno tako pristudijo pri nasprotnih strankah. Nič ne more biti pogubniše za škofovsko avktoriteto. Toda tako naziranje je popolnoma napačno. Poslušajmo, kaj pravi o tem cerkveni zbor Baltimorski (v Ameriki) l. 1866: „Da se prav in jasno spozna, kako je razmerje škofovo do cerkvenih listov ali katoliških časnikov, in da ne bo mogel nihče več o tem dvomiti ali izgovarjati se, izrečejo očetje tega zbora: potrjenje, ki je dá škof katoliškim listom, ne pomenja nič drugega, kaker da po sodbi škofovi ne učijo ničesar proti proti veri in nravi, ter da je upati, da ne bodo učili nič takega tudi vprihodjne, in da so vredniki taki, da morejo njih spisi koristiti; ne da bi pa škof mogel ali moral odgovoren biti v obče za vse, kar prinašajo taki listi, ampak le za to, kar prijavi vsled svoje (škofovske) službe, bodisi da uči, opomina, vkazuje ali prepoveda, in kar je podpisal sè svojo lastno roko.“

S tega stališča se ima soditi javno delovanje cerkvenih dostojanstvenikov. Listov pa, katerim niso vstani škofje nikdar govoriti umestno, ki vsak korak njihov sumničijo kot vladen, protinaroden, nepolitišk, takih listov ogibajmo se — oni so dandanes najnevarniši za edinost katoliško — liberalni listi so: „Slovenski Narod,“ „Edinost“, „Slovanski Svet“, „Brus“ !

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

VERA IN LJUBEZEN.

Prihodna cerkev ljubezni. Krščanstvo masonsko.

So pa tudi taki, ki stavijo ljubezen nad vero.

Mej temi so spet nekateri, ki hočejo, da bi ljubezen spodrinila vero ter jo popolnoma nadomeščala. Slovencem je ta nauk priporočal Stritar, ki piše: „Vera ljubezni! Kaj nam je potreba druge vere! Oj rasi, rasi, sveta vera, širi se po vsem svetu, da bode slednjič samo en pastir, ena čeda.“ [1])

V to vrsto spadajo sploh vsi tisti, ki stavijo vero ne v razum, ampak v srce. To je vera čustva, katere apostelj je Schleiermacher. Javlja se posebno v panteistični sentimentalnosti in brezsmotrenosti. Beri Stritarjevega „Zorina.“

So pa tudi drugi, katerim „vera“ še nekaj pomenja, in bi jo hoteli tudi ohraniti, vender jo ljubezni tako podrejujejo, da jo po ti določujejo in preoblikujejo; določitev verskih dôgem se mora vsak čas ravnati po zahtevah ljubezni. Ta nazor je o svojem času zagovarjal Döllinger: težil je po tem, da bi katolicizem, protestantizem in razkol, navzlic dogmatični različnosti, spojil v eno samo cerkev — ljubezni in strpljivosti.

Nič novega sicer. Znana je vže Schellingova teorija o „treh cerkvah“: Petrovi, Pavlovi in Janezovi. Tretja, cerkev Janezova, je „velika prihodna cerkev“ — die grosse Zukunftskirche — ki ima objeti in spojiti obe prvi — v ljubezni; ne dogma, ampak ljubezen bo določivna.

Sploh smemo trditi, da izraža vse nemško klasično slovstvo, ako izvzamemo pisatelje katoliške, več ali manj ta nazor. Saj to ni prav za prav nič drugega nego evangelij čiste človečnosti, evangelij humanizma. Lessing, Schiller, Goethe so v klasičnem leposlovji njegovi glavni zastopniki;

[1]) Zbrani spisi VI. 307.

Digitized by Google

vtemeljitelj njegov je pa sanjavi Herder: vera je iz čustva, je ljubezen brez resnic!

Teorije o čustveni veri se je koj od začetka poprijela loža. Bodoče kraljestvo, katero snujejo masoni, nima biti drugo kaker zgorej omenjena cerkev ljubezni. Zatorej masoni posebno častijo sv. Janeza ter krstijo prav radi svoje lože na njegovo ime. Češčenje Kristusovega aposteljna ima biti seveda le slepilo kristijanom; masoni namerjajo s tem vse kaj drugega. Janez je učenec ljubezni; pri njem se nahaja določitev Božjega bitja, katero masoni enostransko sebi vkoriščajo: Bog je ljubezen. Te besede si razlagajo v smislu panteističnem, po katerem skopni nadsveten Bog, ž njim večna, nepremenljiva resnica, v vesoljnosti.

Zatorej kaže masonstvo nasproti verskemu naziranju največo strpljivost; beseda „bog“ zaznamuje katerikoli pojem. Brat Trentowski je pisal 1865: „Masonstvo časti po vseh svojih svetiščih boga .. p r e p u š č a pa vsakateremu p o j e m o njem. Njegov svetovni zidar je in ostane najviše bitje, katero si vsak misli, kaker hoče, katero mora priznati ravno tako kristijan, jud, mohamedan, ajd, kaker monoteist, deist, panteist, da celo ateist, kateri mora vender navesti kateri pravzrok reči.“ [1])

Masonstvo hoče spojiti najskrajniša nasprotstva, vzdiga se nad vse verske in pojmovne določbe in različnosti. Zatorej se ne izogiblje ničesar bolj kaker načel in vsake tradite, kateri bi pripisovali objektivno veljavnost. Nedoločljivost pojmov je bistven znak masonstva in njegovega kristijanstva. Mac-Benac piše: „Občno kristijanstvo, katero zastopa loža, mora privesti združenje vseh cerkvâ v n e d o l o č l j i v unitarizem — in einen unbestimmbaren Unitarismus. [2])“

In ravno to kristijansko lice, katero daje loža svojim naukom, je najbolj slepilno in zapeljivo. Saj umejo masoni celo sv. pismo in Jezusa Kristusa samega izvrstno porabiti v svoje svrhe, tako da se zdi njih nauk čisto evangeljski. Seveda izbirajo iz evangelija le to, kar vgaja njim, si tolmačijo le tako, kaker vslužuje njim. Ne da bi se tajil zgodovinski

[1]) Programm zur Reform.

[2]) Pachtler S. J.: der Götze der Humanität. 147.

Digitized by Google

Kristus, da celó občudujejo se njegovi nauki in čini, vender proslavlja se navadno le kot „modri“ iz Nazareta, kot nekak judovski Sokrates, mož po vsem nenavaden, kot človekoljub. Iz njegove učne delavnosti povdarja se kaj rado pobijanje farizejev, češ, s tem je obsojal Jezus Kristus vsak dogmatizem in obrednost, vsako pozitivno verstvo, ter tako bistvo krščanstva stavil v ljubezen do bližnjega, v strpnost, prizanesljivost, vsmiljenje. [1]) Tako znajo.

Pa čemu bi še o tem govorili? Znane reči so to. Saj v framasonski rog ljubezni, strpnosti itd. trobijo dandanes vsi liberalci po svetu, hoteč s tem katoličane oplašiti, da bi, ako ne več, vsaj javno molčali o veri in njenih resnicah. Kdor bi se le z besedico potegnil za te, nima več Kristusovega duha, ni kristijan!

Prerok tega evangelija mej Slovenci pa je in ostane — Stritar. Po njem je zagovornik verskih resnic „brezčutni farizej, ki v sveti jezi preklinja na dno pekla vsakega, kdor si nekoliko drugače misli najviše bitje.“ Vzor kristijana nam je naslikal v junaku „Zorinu“, kateri — kaker nam zagotavlja — „ni pisan ne za farizeja, ne za levita, njega bo umel le — samarijan.... Kaj pa je samarijan vsemu omikanemu svetu? Kaj ga loči od brezsrčnega duhovna in levita? On je imel srce . . . Zveličar nam ga stavi v zgled prave bratovske — kristijanske ljubezni.“

Tudi v vezani besedi se je poveličevalo Slovencem krščanstvo ljubezni, krščanstvo — samarijansko. Ko bi bili hudobni, govorili bi o tem še dosti. Pa dovolj.

Reči smo hoteli le: tako krsčanstvo je — framasonsko, dasi, kaker menimo, niso framasoni tisti, ki so je oznanjali Slovencem.

Ni mogoča edinost v hotenji in delovanji brez edinosti v nazorih.

Vprašanje o veri in ljubezni in njuni sporednosti ima dandanes večo pomenljivost, kaker se misli navadno. Pomenljivost tudi za Slovence.

[1]) Pachtler itd. 148.

Digitized by Google

Oživela je v našem veku narodnostna ideja. Narodi se zavedajo jezikovne in duševne sorodnosti; vsled tega so začeli težiti po združenji. To teženje ni slabo, ker je naravno, da se le ne žali ž njim više, bodi si božje ali zgodovinsko pravo.

Kot živa celota se zavedajo narodi; zatorej se hočejo, vkoliker so raztreseni, združiti, skupiti hočejo svoje duševne in gmotne sile, da tako vsak vse svoje moči vporabi v proslavo svojega imena.

V edinosti iščejo moči, slave. Da rečemo še enkrat: to teženje je dobro, naravno. Bog sam je različil človeštvo po jeziku, po narodnosti. In dasi je celo človeštvo skupna družina, vender so posamezni narodi vsak za se družina v veliki družini, družina, katere ude veže ožiša vez govora in drugih posebnosti. Božje razodenje samo priznava narode kot posebne, naravno obstoječe skupine ter daje posamnim narodom in kraljestvom celó nebeške angelje za varuhe. Mihael je bil varuh Judov; pa tudi Perzi so imeli svojega angelja.

Gotovo ni in ne more biti torej proti Božji volji, da se narodi zavedajo svoje narodnosti, da se družijo, skupijo, edinijo. V edinosti je moč, je napredek. Sv. Tomaž uči, da je edinost oblika vsake popolnosti. In res. Vse, kar biva, biva le kot eno. In čim veča je ta enotnost, tem popolniša je stvar. Zatorej je Bog najviša, absolutna popolnost, ker je absolutno enojno bitje.

Ravno tako mora biti tudi narod kot tak tem popolniši, tem napredniši, čim veča je njegova edinost, čim ožiše so vezi, ki spajajo njegove ude v skupnost; ker le po edinosti se združijo vse narodne sile, da težijo k enemu in istemu konečnemu smotru, katerega ima vsak narod, kaker vsak človek posebej; v katerega dosegi obstoja veličina, slava, zgodovina narodova.

Teženje po napredku se pa v razumnem bitji, kakeršno je človek, dejstvuje kot hotenje proste volje. Da more tedaj tudi narod kot tak edinostno težiti po svojem smotru, se morajo njegovi člani združiti v hotenji skupnih smotrov, ki merijo konečno na en zadnji smoter. Krepostna, vstrajna volja, ki je spojba posameznih volj, ta združena narodova volja, pelje edino narod h konečnemu smotru, k slavi.

Digitized by Google

Toda prezreti ne smemo tu velevažne resnice. Volja ni slepa zmožnost, in hotenju, da je prosto, mora svetiti luč spoznanja. Po spoznanji se ravna hotenje. Kjer ni spoznanje isto, ne more tudi hotenje biti isto. Po spoznanji se tudi hotenje razlikuje, se razceplja. Predmet spoznanja je resnica; resnica pa je ena, nedeljiva. Zatorej ne more tudi pravo spoznanje biti nego le eno. Da morejo tedaj razne volje edine biti v hotenji, se morajo še prej in pred vsem razumi zlagati v spoznanji. Nasprotstvo v naziranji pelje naravno, neobhodno do nasprotstva v hotenji. Skupnega težnja po enem smotru ne zavira, ne onemogočuje nič bolj, kaker nasprotujoči, mej seboj izključujoči se nazori.

Tudi Jezus Kristus je molil pred svojim trpljenjem za učence in vernike: da bi bili popolni. To popolnost pa je stavil v edinost: ut sint consummati in unum. Krščanske edinosti vzor ima biti tista edinost, ki je mej Očetom in Sinom: ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Toda v to edinost jih more spojiti le resnica; zatorej je prosil Očeta: Posveti jih v resnici.

Te resnice se držimo katoličani, ona nas nerazrušljivo združuje v čeznaravnem spoznanji, ki se vrši po veri; to spoznanje pa nam določuje in vodi nezmotljiva beseda sv. Cerkve. Radi tega je bila in je katoliška cerkev vedno ena, nedeljiva, znak, po katerem se odlikuje pred vsemi drugimi. Vzroka razcepljivosti, kakeršno zapazujemo v herezijah, moramo pred vsem iskati v tem, da heretiki nimajo najviše, privaten razum vezajoče učne avktoritete, ki bi jih edinila v verskem spoznanji.

In ravno ta enotnost verskega prepričanja podeljuje katoliški cerkvi nevpogljivo moč, s katero vklubuje vže 18 vekov vsem nasprotnim silam in časovnim spremembam. Edinost v veri je izvršila najsijajniše čine; ona je združila evropske narode v najidealniše, a ob enem najsilovitiše podjetje srednjega veka: v križarske vojske; ona je dala katoličanom vstrajnost in pogum, da so krepko zavrnili od Evrope vse preplavljajoči islam.

Edinost verskega prepričanja združuje razcepljene sile, spaja volje; ona premaguje vse ovire, pretvarja zemlji obli-

Digitized by Google

čje: ona je najviša velemoč izvirajoča iz samega Boga in njegove vsemogočne Besede.

Opominajoč k edinosti in složnosti zarotuje apostelj Korinčane, „da vsi eno govorijo in da ne bodo mej njimi razdori, nego da bodo vtrjeni v enem umu in eni misli.“[1]) Prvi kristijani so vzor vsem poznejšim vernikom, ker „množica teh, kateri so verovali, bila je enega srca in enega duha“.[2])

In kaj je delalo naše pradede nevpogljive, da so stali kaker nerazrušljiv zid, ob kateri so se razbijali turški navali? Bili so enega duha v veri, katera jih je edinila, jih vkrepljala. Nji, edino nji se imamo zahvaliti, da ima slovensko ime v zgodovini svoje častno mesto, svojo neizbrisljivo slavo. Ko bi se bila polovica Slovencev vdala muhamedanstvu, bi bila ostala polovica podlegla v boji; z verskim razcepljenjem bi bilo zatemnelo ime slovensko. Zatajivši katoliško vero bi se bili vdali z dušo in srcem muhamedanstvu, a z vero bi izdali tudi narodnost; priča naj muhamedanski Bosnjak, ki se sramuje svojega srbstva.

Kako je tudi vernim Slovencem nemogoče skupno za narod delovati z brezverci — tudi slovenskimi.

Za nas Slovence in za bodočnost naše domovine imajo ti nauki največo važnost. Slovenci smo prestali veliko. Malokateri narod je bil izpostavljen tolikim viharjem. In vender smo vstrajali: ohranili smo slovensko ime, slovensko materinščino. Še bivamo kot narod. In tisti narodnostni duh, ki dandanes budi, ki oživlja narode, je privel tudi k nam: vzdigamo se, zavedamo se. A ko se oziramo, da bi spet v celoto zbrali razpadajoče ude, vidimo, kako smo razdeljeni, razkosani. Kako težko je pač te ude sceliti, sestaviti iz njih organično celoto slovenskega telesa! In vender, ako se hočemo ohraniti, nam ne ostaja drugega, nego tesno se združiti; tem tesniše, čim manjši smo.

---

[1]) I. Kor. 1.10.

[2]) Dej. ap. IV. 32.

Digitized by Google

Naše gâslo v boji za narodni obstoj je in mora biti; združimo se! V slogi je moč! — Kdo nam bo zameril?

Ni pa združenja, ni edinosti brez vezi. Tudi nas mora nekaj vezati. In kaj bi bilo to? Povdarjalo se je, ter ne neha se povdarjati v raznih oblikah: Veži nas ljubezen do domovine, do naroda, saj v tej ljubezni smo vsi edini! To načelo bi imelo biti več ali manj snujoče v naših društvih in narodnih podjetjih.

Mi bi se s tem načelom zlagali popolnoma, ako bi bili Slovenci, kaker nekdaj, edini tudi v načelnem naziranji, ako bi bili enega duha v veri; ker potem bi tudi ljubezen do domovine poganjala iz ene in iste korenike, in vravnali bi jo tako, da ne bi nasprotovala niti ljubezni, ki smo jo dolžni Bogu in bližnjemu.

A žalibog, da to ni več tako. Sovražnik je zasejal mej Slovence ljuliko liberalnega brezverstva. Kdor neče še priznati, da res biva na Slovenskem liberalna stranka, liberalna ne le po življenji, ampak tudi po mišljenji, po načelih, s tem ne moremo govoriti. Ta stranka je tudi vže dobro organizovana: ima svojo tiskarno, svoj političen dnevnik, svoj leposloven, svoj humoristično list, svoja slovstvena podjetja, ima svoje može in zastopnike po deželnih zborih (vkljub kompromisu), po društvih, o volitvah svoje kandidate, svoje somišelnike ne le po mestih, ampak tudi po trgih, po vaseh, neredkokrat do zadnjih gorskih kotov.

Različnost in načelnostno nasprotstvo v verskem naziranji pa seže globoko tudi v življenje, naredi nezaceljiv poraz v ljubezen do naroda in domovine. Ni mogoče, da bi bili v krščanski ljubezni vstrajno edini taki, kateri verujejo, in taki, kateri ne verujejo.

Da se boljše razumemo, govorimo bolj konkretno. Povdarja se: združimo se v ljubezni do naroda, vsako drugo različje in prepiri naj se skrijejo pred to ljubeznijo. Prav! Kdo je pa ta narod? Slovenski. Iz česa obstoja slovenski narod? Iz Slovencev. Ljubiti moramo tedaj Slovence; in če hočemo še konkretniše: ljubiti moramo tega in onega Slovenca, kateremu skazujmo v dejanji svojo ljubezen. Kdo je pa Slovenec? Človek. Kaj je pa človek? O tem vprašanji niso dandanes več edini vsi Slovenci. Eni odgovarjajo: človek je stvar

Digitized by Google

Božja, stvarjen po Božji podobi, stvarjen za Boga. A drugi — res sicer, da jih ni posebno veliko, a nahajajo se ravno mej tako zvanimi omikanci, kateri z besedo in pismom veliko vplivajo na ljudstvo — drugi tedaj trdijo, da človek se po bistvu ne loči od živali, da nima nevmrljive duše, niti proste volje.

Prvi in drugi tedaj — katoličan in materijalist — naj se združita v ljubezni do Slovenca t. j. vsaki skušaj, kar je v njegovi moči, povspeševati njegov blagor. Ne bo li po različnosti naziranja, katero ima vsak o človeku, narazen šla tudi njuna ljubezen ali način, kako bo vsak dejstvoval svojo ljubezen do Slovenca. Prvi bo imel poleg časnega vedno pred očmi večni blagor, ter bo temu vse drugo podrejeval, vzgojeval bo Slovenca za krepost, navduševal za nadzemeljske ideale. Materijalist pa bo konečno težil po časnem, telesnem blagru; o čednosti ne govori, ker ni prostosti, najvišo omiko bo stavil v zunanjo olikanost, najvišo modrost v olepšanje zemeljskega bivanja.

Ne tajimo, do neke meje je pač mogoče, da v ljubezni do naroda skupaj hodijo ljudje tudi najskrajniše si nasprotujočih nazorov, bodi tudi goreč katoličan pa materijalist ali panteist; kajti navzlic vsemu nasprotstvu se vender nahaja še mej obema ena ali druga vezna točka. Tudi materijalist, dasi zatajuje v t e o r i j i vsak nadčuten, nravstven princip, priznava vender v d e j a n j i hoté ali nehoté nekatera načela. In prav ta praktičen čut omogočuje, da se more tudi katoličan združiti ž njim v en ali drug smoter. Tak smoter seveda mora težiti le po časnih, večinoma gmotnih dobrotah, ker večnih ali celò čeznaravnih brezverec niti ne pozna niti ne poželi. V denarstvenih podjetjih, pri hranilnicah, v poljedelskih ali vinorejskih društvih moreta pač katoličan in materijalist skupno in složno delovati, ker v realnost denarja, vina, poljskih pridelkov veruje ravno tako prvi, kaker drugi. Ravno tako se dajo določiti skupna pravila, katerih se sme držati i materijalist, ne da bi zatajil svojih načel, i katoličan, ne da bi si obtežil vesti.

Ko pa gre za svrhe, ki zadevajo duševne ali celó čeznaravne dobrote, ne moreta katoličan in liberalec postopati več skupno. Taka zveza je nenaravna, nezmiselna.

Digitized by Google

Vzemimo n. pr. naše društvo sv. Cirila in Metoda. Načrt njegov in smoter je brezdvomno lep, vzoren. To društvo ima pa v programu p r e d v s e m versko vzgojo; je tedaj društvo v p r v i vrsti versko. Zatorej bi morali biti možje, ki se zavežejo v izvršitev tega programa, pred vsem verni katoličani iz prepričanja. Liberalci ne spadajo v tako društvo. Ako vstopijo, bi morali, da so dosledni, delovati proti krščanski vzgoji t. j. proti glavnemu smotru društva; ali največ, kar bi smeli zahtevati od njih, bi bilo, da bi ostali popolnoma pasivni in nebrižni za glavni smoter društva, kar je pa spet nezmiselno, ker potem takem bi bil njih vstop brezsmotren. Vsekaker morejo liberalci razvoj takih društev le zavirati, ker ne le oni ničesar ne storijo v njih prospeh, ampak tudi na dobre katoličane pritiskajo, da z ozirom na nje ali vsaj iz nekake oportunitete manj goreče ali nemarno težijo po katoliškem smotru. Katoličan vleče voz naprej, liberalec nazaj ali pa meta polena pod kolesa, da ne more nikdar prav z mesta.

Vzemimo drug primer iz slovenskega narodnega življenja. Na podlagi narodnostnega principa je osnovana večina naših bralnih društev ali čitavnic. Vez, ki ima tu družiti člane, je ljubezen do naroda, posebej: gojitev slovenskega jezika. Vera — ne da bi se kakerkoli izključevala, ampak le molči se o nji. Narodnim bralnim društvom velja podpirati, brati vse, karkoli pride na svitlo v narodnem jeziku. A jezik je žalibog posoda, s katero se dá zajemati bodra studenčnica, pa tudi smradljiva lužnica, jezik je sredstvo v izraženje misli, idej. Tako tudi jezik slovenski. Narodeu, slovenski ostane jezik vedno še, ako se ga tudi brezverec poslužuje, da ž njim izraža svoje brezverske nazore. Ako se tedaj katoličan z liberalcem zveže v bralno društvo, ki je osnovano na čisto narodni podlagi, ne da bi se narodnost pokorila veri, se izpostavlja nevarnosti, da pospešuje, podpira brezverstvo, kar je po krščanski morali pregrešno. Ne malo, recimo večina liberalnih in židovskih listov, se zdržuje le zato, ker jih podpirajo verni katoličani, kateri v svoji kratkovidnosti ne morejo ali nočejo spoznati, da brezverstvo p i s a n o a l i t i s k a n o ni nič manj brezverstvo kaker govorjeno. Razun tega se po takih društvih daje neomikan-

Digitized by Google

cem, kateri nimajo toliko razsodnosti, da bi ločili dobro od slabega, priložnost, da se jim obujajo z branjem liberalnih listov dvomi o verskih resnicah. Ravno po čisto narodnih čitavnicah se je v prosto slovensko ljudstvo zasejalo največ liberalne ljulike. Rečemo tedaj in trdimo, da nikjer dandanes toliko ne trpi katoliška vest, kaker z naročevanjem, z branjem, sploh s podpiranjem vsega, kar je narodno, kar je slovensko, edino zato, ker je slovensko; kaker da bi nad slovenskim ne bilo še nekaj višega. Ne le noben katoliški duhoven, ampak tudi noben pravi katoličan sploh bi ne smel biti ud kateregakoli bralnega društva, ki si naroča liberalno časopisje ali kakerkoli pospešuje brezversko slovstvo.

Ne ostaja nam tedaj drugega nego ločiti se od liberalcev ter postaviti se na čisto katoliško stališče!

Hoteli smo le razložiti, kako težko, kako nemogoče je skupno z liberalci pod zastavo „ljubezni“ — brez vere delovati za blagor in prosveto slovenskega naroda. Res, lepo se sliši: sveto služimo sveti domovini, ljubimo narod, — toda ta ljubezen mora, da ne ostane prazna puhlica, sprejeti konkretno obliko. Pred vsem si moramo odgovoriti na vprašanje: kdo je ta, na katerem se mora dejanski skazovati naša ljubezen. To vprašanje z odgovorom je pa teoretično, ne praktično, recimo: je načelnostno. In le po tem, kaker odgovorimo na nje, se določuje tudi naša ljubezen, se določuje način ljubezni in sredstva, katera imamo izbrati, da jo izvršimo. Po načelih se spreminja ljubezen. Zatorej je pa po vsem nemogoče, da bi združeno ljubili narod in mu služili tisti, katerih nazori o Bogu, o človeku, katerih verska načela si nasprotujejo ali se celó izključujejo. Nemogoče, da bi verni katoličani z liberalci sveto služili sveti domovini.

Kaj tedaj ostane katoličanom? Ločiti se od liberalcev! In to iz ljubezni do tiste domovine, kateri ne morejo v zvezi z liberalci služiti. Narod, da ostane, da se zaveda in na-

Digitized by Google

preduje kot narod t. j. kot celotna, organična skupina, mora imeti s k u p n o duševno podlago; tako podlago mu pa daje le resnica; le ako je edin v nje spoznanji, ima v tem poroštvo najvišega napredka in slave. Različnost v načelih cepi in gubi narodne sile.

Spoznanje resnice pa veže in edini narod slovenski vže tisoč let. Sije mu v krščanstvu luč absolutne resnice. V svojem jedru, v svoji ogromni večini izpoveda in hoče izpovedati narod slovenski večno veljavna načela krščanska. Ako je tedaj tako, in ako je nas vseh — tudi liberalcev — nedotakljivo geslo: služiti narodu, je naša prva, najsvetejša dolžnost narodu slovenskemu edinostno, od krščanstva položeno podlago ohraniti, braniti, in le na t e j podlagi zidati dom narodne slave slovenske.

Ker pa liberalci ostanejo liberalci, nasprotniki krščanskih načel, dokler jih ne spreobrne Božja milost, tedaj niso oni poklicani, da vzgojujejo narod slovenski. In ako se za to vsiljujejo, je naša dolžnost verno ljudstvo opozarjati, svariti pred njimi. Ako bi se pa ž njimi zavezovali, tedaj bi morali krščanska načela ali popolnoma prezirati ter zatajevati v slovstvu, v politiki in v vsem javnem delovanji, ali pa liberalcem priznati, da smejo tudi oni z isto pravico širiti svoje protiverske nazore. Toda eno kaker drugo bi bilo za narod enako pogubno; prvo bi poplitvilo njegovo mišljenje, ker obveljala bi v javnosti breznačelnost; drugo bi pa v duhovih zaplodilo dvom o objektivnosti vsake resnice. Eno in drugo bi tedaj narod tiralo v breznačelnost, dosledno v brezznačajnost, bi mu vzelo vero v resnico in pravo, zadušilo mu teženje po idealih, pahnilo ga v popolni duševni nihilizem!

Ako pa pravimo, da se je treba ločiti od liberalcev, ne učimo s tem, da jih moramo sovražiti. Mi hočemo le varovati svoje in naroda sveto pravo, do česar ima vsakdo pravico. In liberalci, ravno zato, ker so liberalci, nam morejo najmanj zameriti, da hočemo od nadaljnega okuženja rešiti, čisto ohraniti narodu slovenskemu sveto vero in edino zveličavna krščanska načela. Liberalce same pa bomo vedno znali spoštovati in ljubiti kot ljudi, kot brate po krvi in jeziku. Ni se treba bati! Katoliška odločnost in verska go-

Digitized by Google

rečnost ne izključuje ljubezni; marveč ravno katoliška vera je, kaker priča dovolj zgodovina, doprinesla najsijajniše čine bratovske ljubezni.

Skrajni čas je, da se vsi razumniki, kateri smo prepričani o absolutnosti krščanskih načel, sporazumemo; določiti nam je treba, kako moramo v slovstvu, v vzgoji, v politiki, sploh v javnosti postopati, da ne pridemo v javnem delovanji niti za en las navskriž z načeli tiste vere, katero izpovedamo v srci, po kateri živimo doma mej štirimi zidovi. Vsaka popustljivost, omahljivost ali neodločnost, ko gre za princip, mora nehati. Popuščali smo zadosti, zatorej nam dandanes žalibog vse pušča — zdaj treba vzdigniti zastavo vere, načela: t a k o in ne drugače! Kdor hoče, naj nam pristopi, kdor noče, tedaj na javno velja za našega nasprotnika, a ob enem za nasprotnika krščanskih načel!

Nimamo se pa nikaker bati, češ, taka odločnost bo naredila poraz mej nami; poraz je vže v našem telesu, odkar se je v nje zaril liberalizem. Treba zdaj oči odpreti ter raka na telesu videti — čemu ga vedno zakrivati, kaker delajo nekateri spravljivi politiki — potem ga moramo izrezati, izločiti, da nam ne bo razjedel še tega, kar je zdravega v nas. Nič ne dé, ako bo bolelo; kričanja, sumničenja ne bo manjkalo, a zmaga bo naša, kaker je gotovo, kar stoji zapisano: to je zmaga naša — vera naša! Načelo, resnica bo rešila narod, ga vkrepila, ga proslavila na veke!

Dr. Mahnič

Digitized by Google

Slovenski katoliški shod.

Ljudska šola pa ljudski učitelji.

Še se moramo pomuditi pri šoli.

V prvi vrsti stoji ljudska šola. Ona je posebne važnosti, ker v nji se vzgaja ogromna večina državljanov. «Velika množica» je dandanes velemoč, s katero žugajo socijalistični prekucuhi prevreči obstoječi državni in cerkveni red; zatorej morajo državniki tem bolj paziti, v kakem duhu se vzgaja ljudstvo. Vprašanje o ljudski šoli je del socijalnega vprašanja.

Naravno tedaj, da se je tudi v Avstriji boj za šolstvo pričel pri ljudski šoli. Nazorom in željam avstrijskih katoličanov je dal izraz Liechtensteinov predlog. Potisnil ga je na stran znani načrt, ki ga je prinesel lani meseca maja v gospojsko zbornico naučni minister. Toda le začasno. Izjava avstrijskih škofov, katero so izročili vladi trije viši pastirji v šolski komisiji gospojske zbornice, je vso reč naenkrat zasukala. S to izjavo se bo moralo odslej računiti.

Kratka je sicer izjava, a izraža bistveno vse, kar je v srcih in željah avstrijskih katoličanov: d r ž a v a d a j n a m v e r s k o š o l o!

Nimamo pa namena posamnih točk te izjave na drobno razpravljati; le eno tu omenimo, katera se nam zdi najvažniša, odločivna v boji, ki ga bijemo za ljudsko vzgojo z liberalizmom. Škofje ne zahtevajo le katoliških šol za ljudstvo, ampak tudi k a t o l i š k e p r i p r a v n i c e z a l j u d s k e u č i t e l j e.

To je vse. Kaj bi pač zdalo vvesti v šolo vsak dan po dve uri verstva, vvesti knjige čisto verskega značaja, dokler bi imeli učitelje ali brezverske ali versko indiferentne? Dece ne vzgaja mrtva črka, niti knjiga, ampak učitelj. Učitelj je šola, je vzgoja, on vtisne učencem svojo podobo, jih navdihne sè svojim duhom. Ne kakeršne knjige, kakeršne postave, ampak kakeršno učiteljstvo, takošna vzgoja, takošna deca, tak prihodnji rod. In da bi tudi drugega ne bilo, dovolj nekrščanski vzgled brezverskega učitelja; ta podere trikrat vse, kar bi knjiga in beseda sezidala.

Učitelj se pa izobrazi na pripravnici. Kamer se ga je nagnilo tukaj, na tisto stran teži; in to tem gotoviše, ako premislimo, da pripravnice obiskujejo mladiči, stari še le petnajst, šestnajst let, ki so mehki in gibki ko vosek, ki nimajo še lastnih nazorov, niti prepričanja, ter se dajo radi tega popolnoma tako izobličiti, kaker se vpliva na-nje. Ni — seveda izjeme so povsod — ni mogoče, da bi nam pripravnice, ki niso osnovane na verski podlagi, poda-

Digitized by Google

jale verskih učiteljev. S katoliško ljudsko šolo tedaj in še pred njo — dobiti moramo katoliške pripravnice. Škofje so prijeli reč za koreniko.

Z versko šolo je škofovska beseda staknila tudi učiteljsko vprašanje, katero se bo in se mora potem takem javno razpravljati. Tudi mi mu hočemo posvetiti nekoliko strani. Pokazali bi radi, kako opravičena je tirjatev škofovska, naj se pripravnice za ljudske učitelje preosnujejo in postavijo na versko katoliško podlago . . .

***

Nočemo pa, da bi nas kdo sodil krivo ali sumničil kakerkoli. Tudi učitelji ne.

Bog nam je priča, da ne črtimo ljudskih učiteljev, marveč vsega dobrega jim želimo, iz srca želimo. Vender radi tega ne moremo in nočemo se odpovedati pravici, katero imamo, da javno govorimo in razpravljamo o šoli in učiteljstvu. To pravico nam daje vstavna država, katere zvesti podložniki smo. Javna šola v Avstriji je državna vstanova, in učitelji so državni vradniki; državne naprave pa sme v vstavni državi vsak državljan svobodno ocenjati ter javno izreči svojo sodbo o njih. In to tem bolj o šoli in učiteljstvu, katero zdržujemo z lastnim denarjem. Ravno zavest, kaker pravi škofovska izjava, da pošteno nosimo breme vseh šolskih in javnih stroškov in zvesto izpolnjujemo vse državljanske dolžnosti, daje našemu glasu tem višo veljavo. In prav ta točka — o davkih ali o nakladah za ljudsko šolo ni dandanes zadnja, ampak rekli bi, prva in odločivna. Ona zadeva namreč pred vsem našega kmeta in posestnika, kateri peša in se gubi od dne do dne, tako da ne kaže nikaker več državi breme še dalje mu obtežati, marveč mu je koliker moč olajšati, ako si hoče ž njim ohraniti svoj glavni steber. Ne toliko v našem imenu tedaj, marveč bolj v imenu ginečega srednjega stanu govorimo, ako javno zahtevamo, naj se šola koliker mogoče vprosti, naj se dá cerkvi več vpliva v nji, dobro prepričani, da čim veči delež ima cerkev pri ljudskem poduku, tem manj ljudstvo trpi tudi gmotno. Ne pa da bi s tem namerjali učiteljem kratiti njih plač, marveč bi jim jih hoteli le še povišati, vender pa tako, da ne bi naraslo iz tega kmetu novo breme.

Tudi učiteljev samih ali njih življenja se nočemo nikar dotakniti — Bog varuj! Mi imamo pred očmi le šolsko p o s t a v o, katero so sklenili n a š i in n a š e g a l j u d s t v a poslanci v državnem zboru. Res sicer, kar se nam je očitalo v nekem slovenskem učiteljskem listu, res, da v državnih zbornicah ne sedé revčki po duhu, ampak možje, katere smemo prištevati v naši državi cvetu bistroumnosti človeške; a res je tudi, da ti možje so vedno le n a š i poslanci, in da morajo sklepati, kaker hočemo

Digitized by Google

mi, ako ne, imamo pravico (po vstavi) voliti druge, ki bodo na naše zahtevanje sklenili drugačno postavo. Res tudi, kaker se nam vgovarja v omenjenem listu, da je naš presvitli cesar sam potrdil šolsko postavo, toda mi smo prepričani, da je isti presvitli cesar pripravljen potrditi (in morda še raji) tudi drugačno, dosedanji nasprotno šolsko postavo, ako mu jo predložijo naši poslanci iz državnega zbora. In ravno to nam daje pogum, nas spodbuja, da povzdigujemo svoj glas, da razkrivamo slabe strani dosedanje postave, da zahtevamo novo, boljšo. Upamo, da bomo zmagali, in ako bomo, zmaga ta bo postavna, poštena, kaker je pošten, postaven tudi boj!

Sveta, nedotakljiva ni nobena postava, katera se je sklenila v državnem zboru. Tudi šolska ne.

Še nekaj pa — v pojasnilo. Posebno tedaj, ko se duhovni predrznejo javno razpravljati šolsko ali učiteljsko vprašanje, se javlja na učiteljski strani nevolja, ki neredkokrat prikipi do nekakega žuganja, češ, kaker vi pišete o šoli in učiteljstvu, tako imamo tudi mi pravico javno soditi o cerkvenih in duhovenskih zadevah. To je po našem mnenji po vsem napačno stališče. Šola pač je državen zavod, in učitelji — državni vradniki; zato spada v vstavni državi oboje mej tiste zadeve, o katerih imamo pravico javno soditi, oziroma obsojati. Ne pa tako cerkev niti duhovščina; cerkev ni državni zavod, niti duhovni državni vradniki; potemtakem obojih zadeve ne spadajo nikaker niti pred državni zbor, niti v politiške liste, ker vstavne svoboščine, katere je podelila ljudstvu moderna država, se ne raztezajo na cerkev. Tudi duhovenska kongrua nima nič skupnega z učiteljsko plačo in njenim povišanjem. Učiteljem določuje in povišuje država plače kot svojim vradnikom, ne pa tako duhovnom; in če je tudi država dopolnila duhovnom letno plačo, vender niso vsled tega še državni vradniki. To niso bili in ne bodo nikdar. Država je marveč duhovnom kongruo dovolila iz drugega, pravnega razloga, kot dolžnica cerkve; kongrua je odškodnina za cerkveno premoženje, katero si je država vlastila. Potem takem imajo tedaj duhovni kot državljani vso pravico govoriti in se javno posvetovati o plači učiteljski, nikar pa učitelji o kongrui duhovenski.

V katerem duhu se izobražajo ljudski učitelji.

Ako je tedaj res, da je šola taka, kakeršen je učitelj, moramo si pred vsem natančniše ogledati državna vzgojevališča za učitelje, pripravnice. Nimamo pa in ne moremo imeti namena govoriti o vseh predmetih, ki se tu predavajo, izbrali smo si le glavni predmet. ki določuje in oblikuje naziranje bodočih učiteljev in daje mer njih duševnemu teženju; ta predmet je — filo-

Digitized by Google

Filozofija, katera se gledé učiteljskih pripravnikov že določi kot «načelni nauk o vzgoji», kar navadno zovemo «pedagogika.» Kaker je filozofija sploh kraljica vseh ved, tako je tudi pedagogika pri učiteljih srce, ki goni in oživlja vse drugo. Od nazorov, ki se jim vcepijo tu, je odvisno vse vzgojstvo, je odvisen značaj ljudske šole.

Za vzgojo svojih učiteljev ima država svoje knjige, ki so potrjene od najviše šolske oblasti. Tako tudi za pedagogiko. Najbolj razširjena je pa po avstrijskih pripravnicah knjiga, kateri je naslov: «Allgemeine Erziehungslehre. Lehrtext zum Gebrauche an den Bildungsanstalten für Lehrer und Lehrerinnen.» Spisal dr. G. A. Lindner.

Pisatelj sam izpoveda izrecno vže v predgovoru k svoji knjigi, da zavzema Herbartovo stališče. Bilo je skoraj odveč to povedati. Državna obligatna filozofija v Avstriji je — to vé vže cel svet — Herbartova. «Die Herbart'sche Schule hat durch ein fast maurerisches Zusammenhalten ihrer Glieder eine Macht erlangt, von der, in Österreich namentlich, Manche zu erzählen wissen.» [1]) Herbart je — kaker nas prepričuje naš pedagog — «stvarnik novejše znanstvene pedagogike, katera se naslanja na dušeslovje in nravoslovje.» Ni ga čez Herbarta; le on «obdelava vzgojstvo na strogo znanstven način kot vpotrebljeno psihologijo — als angewandte Psychologie.»

In to ne pomeni malo — Herbarta izbrati si za voditelja! Herbart je eden izmej mnogih učencev Kantovih. Razume se tedaj vže samo ob sebi, da je racijonalist. Racijonalizem pa taji načelno vsakatero pozitivno verstvo. Zatorej proč z vero iz vzgoje! »Vzgojo po pred določenih nazorih — nach vorgefassten Ideen.» — obsoja odločno naš pisatelj. One «vorgefasste Ideen» je pač jasno, da niso nič drugega, nego kar imenujemo verske resnice. Pred vsem mu — seveda — preseda vera krščanska pa katoliška cerkev. Po njem namreč ne smemo vzgajati dece za posebne namere — für Sonderinteressen — katere fizične ali moralične osebe, katere stranke ali kaste. Ta «moralična oseba» je pač pred vsem katoliška cerkev, katera nosi na sebi najbolj očitno znak pozitivnosti.

Proti katoliški cerkvi kaže naš pisatelj posebno zagrizenost; izključil bi jo popolnoma iz šole. Čas je vže, «dass die moderne Volksschule breche» s preteklimi časi; obrniti moramo hrbet «jener Zeit des mittelalterlichen Bacchantenwesens»; recimo z drugimi besedami: čas je, da pokažemo hrbet katoliški cerkvi, katera edina je vstanovljala šole v srednjem veku ter imela vso vzgojo v svoji skrbi. In nič boljše se ne zna izraziti o kulturi srednjega veka, v katerem je bila katoliška cerkev vse, kaker z naslednjimi besedami: «Mi gledamo sè svojega naprednega stališča kulturo sred-

[1]) Erdmann, Grundriss der Geschichte der Philos.

Digitized by Google

njega veka «mit ihrer Feudalherrschaf in ihren Ketzergeschichten» kot nekaj premaganega — als etwas Überwundenes.»

Kaki nazori o cerkvi se morajo pač zaploditi v mladičih, kateri nimajo o pravi zgodovini ne duha ne sluha, ako se jim tako blago zabiva v glavo! Cerkev, ki kmalu dva tisoč let odgojuje človeštvo, se lik obrabljeno orožje kar vrže s par frazami mej staro šaro! Od druge strani se pa prepričuje, da bo odslej človeštvu zadoščevala šola — cerkev je brezpotrebna. Resno! Beremo takole: «V cerkvi biva mir in red, mirujejo človeške strasti, in celó hudobnež se dá vkrotiti. Da ne bi mogel nravstveni duh — der sittliche Geist — enakega včiniti tudi v šoli?»

Kot racijonalist skoz in skoz je Lindner po naziranji progresist, verujoč v brezkončni napredek človeštva, napredek brez smotra, katerega kali in pogoje nosi človeštvo v sebi brez čeznaravne pomoči Božje: «Der Culturprocess ist ein stetiger Fortschritt von Stufe zu Stufe.» In da bomo vedeli, v kakem zmislu jemlje pisatelj ta »napredek», poslušajmo n. pr.: «Še pred malo desetletji so bile svoboda vesti, obrt, tisk idealne dobrote, dandanes spadajo v kulturnih državah k realizmu.» «Sedanja kulturna doba je zeló napredovala, in sicer tako v gmotnem, kaker v duševnem in socijalnem oziru.» Še le dandanes se je omogočilo, da «more vsak človek živeti, kaker je dostojno človeškemu bitju» Nič ne more pač praznih mladih glav bolj napihniti, kaker take in enake fraze, pa tudi nič jih bolj napolniti s pomilovanjem krščanske preteklosti.

Temeljni stavek Kantovega nravoslavja je vsestranska neodvisnost človekova in autonomija njegove volje. Poslušajmo Lindnerja: «Učenec je pred vsem oseba, in se ga torej ne sme žrtvovati smotru, ki bi bil zunaj njega — darf einem ausser ihm gelegenen Zwecke nicht geopfert werden.»

Iz Lindnerjeve morale je izključen vsak ozir na Boga. Morala ta je čisto stoična, po kateri se ima dobro delati radi dobrega — «das Gute um des Guten willen — diese Devise muss der Leitstern der Pädagogik sein und bleiben.» Temeljni pogoj dobrohotnosti —» die Grundbedingung des Wohlwollens» — katera pomeni Lindnerju vse, kar obsega krščanska ljubezen, obstoja v tem, «dass es unmotiviert ist.» To je absolutna brezsmotrenost v delovanji — čisto panteistično načelo v morali!

In res, kaker vsi novejši racijonalisti, tako se tudi Lindner vedé ali nevedé nagiblje k panteizmu. Po tem diši brezdvomno nazor, da je znanje čednost, nevednost pa greh. «Nravstvenost in nenravstvenost ste konečno odvisni od pravega ali krivega poznanja človeških reči in razmer, «tako da se vse nravstvene zmote stekajo prav za prav na napačno sodbo.» Zadostovalo bi zločinca podučiti in mu pokazati, «da to, kar stoji na gornjem mestu v njegovi volji, ne zasluži tega mesta — in bil bi ozdravljen»! To dokazovati in tako prepričevati mlade duhove — je naloga šole. Zatorej dovolj, da izvrši šola teoretičen poduk, da izobrazi um —

Digitized by Google

ljudje bodo potem tudi nravstveno dobri, pošteni. Se bomo tedaj čudili, ako imajo učitelji neredkokrat o misiji šole višo misel nego o cerkvi, ter smatrajo sebe za potrebniše nego duhovne? Vemo, odkod zajemajo tak ponos.

Razume se tedaj samo ob sebi, da vere v pravem pomenu ne smemo iskati pri Lindnerji. Da bi morala vzgoja biti verska, o tem se mu še ne sanja. Poduk javlja po njegovem mnenji vzgojivno moč, ker razširja z obujanjem mnogovrstnega zanimanja (interesa) duševno obzorje. To zanimanje je pa šestero: empirično, špekulativno, estetično, simpatetično, družbeno, slednjič verstveno. Poslednje določuje: «tisto, katero vpoznava razmerje posameznika k vesolnosti in se zaveda človekove odvisnosti od pravzroka svetovnega. To zanimanje izvira iz splošnega opazovanja svetovnega teka in človeške vsode.»

Tako definicijo verstva podpiše z lehko vestjo vsak materijalist ali panteist. Boga zdrave filozofije ali celó Boga krščanskega ne pozna naš pedagog. Eden ali drug pravzrok — «Urgrund» pa vesolnost — «Gesammtheit» sveta priznavata materijalist in ateist ravno tako, kaker verni katoličan, seveda gredo navskriž, kaker brž se povpraša, kak je ta pravzrok. Da se pa naš vzgojitelj bolj nagiblje k naziranju prvih, je razvidno vže iz tega, da Bogu krščanskemu, recimo Bogu nadsvetnemu, osebnemu ne daje nikjer prostora v svoji vzgoji, pač pa našteva pod naslovom: «Miterziehende Bildungsmomente» mej drugim v s o d o — das Schicksal, ki jo imenuje «den unbewussten Erzieher.» Slepi vsodi pripisuje moč, katero priznavamo Bogu: «ona provčini, kaker iz niča, na en mah novo stvarstvo.»

Sploh najdemo v Lindnerji marsikaj, kar je zeló sorodno materijalističkim in panteističkim nazorom ali vsaj on govori tako, da pridejo učenci prav lehko in kar sami ob sebi, do takih nazorov. Po tem diši njegov nauk o prostosti človeške volje. Lindner uči namreč v svoji psihologiji, ki se rabi v osmem razredu naših gimnazijev: «Zdi se sicer, ako prevdarjaje pregledamo, kaj nam je možno hoteti mej raznimi rečmi, da je v naši oblasti (dass es bei uns stehe), odločiti se za eno ravno tako kaker za drugo; a to se le z d i tako, ker se ne zavedamo notranje n u j n o s t i» (Nöthigung). Jasno, da tu se taji prostost volje. Res sicer, da tega nauka ne podaje v svoji pedagogiki, toda naloga in dolžnost profesorjeva je učiteljskim pripravnikom ga pojasniti in razložiti. To bo moral storiti profesor posebno na strani 59. Lindnerjeve «Erziehungslehre» k paragrafu, ki govori o «innere Freiheit.» Saj pa se bistveno vže tu predava isti nazor o prostosti; beremo namreč naslednjo določbo: «Ideja notranje prostosti je zlaganje hotenja sè spoznanjem.» In spet: «Tisto hoteti in delati, kar v katerem slučaji spoznamo za nravstveno najboljše, je znak notranje prostosti.» Volja je le tedaj prosta, ko se neizogibno nagne za tem, kar je spoznala za najboljše. Zatorej trdi naš pisatelj, da človek

Digitized by Google

le zarad tega dobrega ne dela, ker je prepričanje njegovo še preslabo. Nevednost mu je isto, kar nenravstvenost.

Še več. Lindner je večkrat — da sodimo milo — zelo nepreviden ter malo premisli, kako pogubne nazore za vero in nrav more mladina izvajati iz njegove filozofije. Stran 32 piše: «Vzemimo človeku jezik, in poniža se hitro do živali — er sinkt sofort zum Thiere herab.» To bi se dalo sicer še nekako razlagati, ne da bi vže podtikali pisatelju darwinizma. A bolj sumljivo je vže, ako nam na vprašanje: «Zakaj nimajo živali glasovnega jezika (Lautsprache), kaker ljudje», odgovarja tako-le: «Vzrok temu je njih telesna organizacija, vsled katere močno prevagujejo pri njih telesni občuti, tako da jim je težko svojo pozornost obračati na zunanje predmete.» Da bi tedaj živali prišle do človeškega govora, bi ne trebalo potem takem drugega, kaker da bi njih telesna organizacija bila drugačna. Človeški govor se pa sestavlja iz dveh bistvenih delov: iz misli in glasu. Ako tedaj naš pisatelj prisoja živali zmožnost za človeški govor, ko bi le telesna organizacija bila drugačna, ji priznava samo ob sebi tudi zmožnost vspeti se do mišljenja in spoznanja, tedaj miselno zmožnost, katera zahteva duhovni princip v živali. S tem pa stavi žival v isto vrsto s človekom, ali človeka bistveno v isto vrsto z živaljo. To bi bil nekak monizem, krstimo ga za materijalizem ali za idealizem. Vse to in še drugo se zna neprisiljeno izvajati iz pisateljevih besed. In Bog vé, koliko mladeničev je vže izvajalo v tem zmislu ter prišlo do nazora, da ni bistvene razlike mej človekom in živaljo?! No pa, da Herbartovec zabrede v monizem, ni se pač čuditi, saj k temu pelje neizogibno filozofija, ki se je izneverila edino pravim nazorom peripatetične šole.

Ako povzamemo glavne stavke Lindnerjevega naziranja, ni pač težko vganiti, v kaj stavi glavni smoter vzgoje. Človek se nima vzgojevati za čeznaravno življenje, niti kakerkoli za Boga, ampak šola mora težiti po tem, da odgoji mladino za «čisto človečnost.» To je vzor Rousseau-ove vzgoje, katere glavni smoter je izrazil Schiller v besedah, da «iz kristijanov dela ljudi — aus Christen Menschen wirbt.» Izraža nam to Lindner brezdvojbeno prvič s tem, da sploh noče poznati v učencih višega, čeznaravnega poklica, h kateremu bi jih morala napeljevati šola: «ihre Aufgabe kann vielmehr nur darin bestehen, den Zögling für die dereinstige Erreichung seiner Bestimmuug als Mensch und Mitglied der bürgerlichen Gesellschaft möglichst tüchtig zu machen.» In ker velja tudi v Lindnerjevi šoli, da učenec ni nad učitelja, ter je gotovo tudi njen vzor v tem, da učenec doseže popolnost učiteljevo, moramo pred vsem pogledati, v čem obstoja popolnost poslednjega. Vzorni učitelj ni pa našemu pedagogu tisti, ki se odlikuje po življenji iz vere in po krščanskih čednostih, ni dober kristijan, ampak «wer es dahin gebracht hat, durch die Würde seines eigenen sittlichen Charakters, gepaart mit

Digitized by Google

der vollendetsten Humanität gegen seine Zöglinge, einen solchen Eindruck auf sie zu machen, dass Achtung und Liebe die Seele aller ihrer Handlungen wird.»

Čista človečnost — ta je vzor ljudske vzgoje v liberalni šoli. V tem se pa sedanja šolska postava popolnoma zlaga s težnjami masonstva, kateremu velja za temeljno postavo: zatreti v narodih vsako pozitivno verstvo ter odrediti jih za čisto človečnost. Liberalna šola služi svrham masonstva. Kdor ne verjame, pa poslušaj. Leta 1877 je rekel mason Hoblet d' Avielba v neki bruseljski loži: «Ravno liberalna stranka je najboljša zaveznica framasonstva.» — «Meni, framasonu, tiče vprašanje o poduku, meni se ima prepustiti izpit, jaz moram rešiti to vprašanje» Mason Van Humbek je govoril l. 1879: «Katoliške dogme vničijo vest, moramo jih pobijati ter izključiti iz ljudskega poduka.»

In ker vže o tem govorimo, mikalo bi morda še natančniše pogledati, kako čudovito se naš Lindner v posameznih stavkih in nazorih zlaga z — ložo.

Po evangeliji ložinem je vera zadeva srca ter kot taka ne pozna dôgem: «prvotno, pravo krščanstvo ni poznalo nikakih verskih resnic» — tako piše framason Herder. Marveč bistvo krščanstva in vse vere je ljubezen do bližnjega. Masonski Bahrdt trdi namreč: «Unter Religion ist nichts anderes zu verstehen, als jene gewissenhafte Menschenliebe, worauf die Lehre Jesu vom Gotte der Liebe hinau-lauft.» Lindner pa tirja, da se otroci nimajo vzgojevati «nach vorgefassten Ideen» t. j. po verskih resnicah. O bistvu krščanstva pa piše: «Unter dem bekannten Namen der Nächstenliebe bildet das Wohlwollen den Hauptgedanken des Christenthums und den grössten Wendepunkt in der bisherigen Menschengeschichte, indem es der Menschheit das Evangelium der Erlösung von der Selbtsucht verkündet.» Po nauku framasonov je edino le nravstvena resnost — sittlicher Ernst — katero imamo pri vzgoji namerjavati; po tej se mora šola človeštva organizovati «zu einem Reiche der Freiheit unter dem Vernunftgesetze.» Isto tako stavi Lindner konečni smoter vzgoje v »Vernünftigkeit — Sittlichkeit — Freiheit — Charakterfestigkeit.» V komer se nahaja to — «er hat seine Bestimmung erreicht.» Masonstvo zida svojo vzgojo človeštva na podlagi absolutne človeške osebnosti — «auf der absoluten menschlichen Persönlichkeit.» In Fichte je masonom vtepel kot glavno nravstveno pravilo: «Bodi samemu sebi vse, ali pa nisi nič!» To vodilo pa izhaja po Fichtejevi filozofiji iz tega, da je človek osebnost — «Persönlichkeit.» Isto uči, kaker smo vže slišali, Lindner: der Zögling ist Person und darf daher einem ausser ihm gelegenen Zwecke nicht geopfert werden.» Po nauku Lindnerjevem se mora nadalje dobro delati radi dobrega, vse delovanje mora biti brez vsakega zunanjega nagibka — «unmotivirt.» Tudi ta nauk podpišejo vsi masoni, v

Digitized by Google

katerih smislu opomina brat Rönnerfahrt: «Kar se na dnu človeškega srca javlja kot čisto človeško, mora določiti kandidata (ložinega.) Le prosta samoodločba, na katero ni vplivala zunanjost» opravičuje upanje, da bo vspešno sodeloval pri zidanji svetišča (seveda—ložinega). No, toliko vže razumejo masoni, da nič bolj v duhovih ne izpodkopuje in zadušuje spoštovanja avktoritete ter jih bolj radikalno ne vsposablja za socijalistično revolucijo, kaker princip Kantove avtonomnosti in absolutne neodvisnosti človeške osobnosti od katerekoli više postave.

Vedé ali nevedé govori naš pedagog iz srca ložinim bratom; njegova načela so sposobna, ako se dosledno izvedejo ter vpotrebijo na vzgojo, duhove dozarjati za iste namere, katere imajo pred očmi masoni.

V Lindnerjevi pedagogiki ne najdemo tedaj malo ali nič krščanskega, a dosti takega, kar krščanskim načelom jasno in naravnost nasprotuje; večina njegovih naukov so pa nedoločni in nejasni [1]), tako da morejo v učiteljskih pripravnikih obuditi vsakaterih dvomov o resnicah i katoliške vere i naravnega spoznanja. Gotovo je, da jih ne vtrdi niti v enem krščanskem nazoru, marveč jim spodkopuje in omaja še to, kar so prinesli iz krščanske družine. In tega se moramo bati tem bolj, ako pomislimo, da se ravno v tistih letih, ko se šolajo mladeniči na pripravnicah, začne dramiti speča strast, katera zatemnjuje razum in ga nagiblje vedno bolj k tistim nazorom, ki načelno opravičujejo nravstvene prestopke.

Ako pa očitamo Lindnerjevi pedagogiki in liberalni šoli masonstvo, nočemo s tem vže trditi, da je bil Lindner sam resnično mason ali pa da so masoni vsi tisti, ki so nas osrečili z liberalno šolsko postavo ali jo zagovarjajo. Z ložo soroden je ne le, kdor se je v njo vpisal, ampak še bolj tisti, ki izpoznava njena načela. Duh je, ki velja, ki oživlja tudi tukaj, črka je mrtva. Evangelij masonstva je pa naturalizem v najširšem pomenu, ki se javlja kot negacija pozitivnega krščanstva. In ker je Lindnerjeva pedagogika osnovana na podlagi naturalizma, je tudi on zaveznik masonstva, in v zmislu in po namenih masonstva se vrši tudi vzgoja, pri kateri so vodilna Lindnerjeva načela.

Tudi nočemo trditi, da so ljudski učitelji, ki so se vzgojili po navodilu take pedagogike, masoni ali bi morali, tako vzgojeni, izpoznavati masonstvo. Učiteljev-masonov, upamo, da v učiteljskem stanu nimamo; isto tako se nadejamo, da večina njih ni tudi po duhu ali načelih masonska, ampak je še zvesta krščanstvu. Toda

[1]) Res, čudovita kolobocija se nahaja tu pa tam, nenaravna zmes fraz znesenih od vseh vetrov, tako da se bravcu vže meša v glavi; n. pr.: «Tugend, Sittlichkeit, Humanität, Gottähnlichkeit, Vernünftigkeit, Glückseligkeit, Selbstthätigkeit im Dienste des Wahren und Guten, christliche Civilisation, harmonische Entwicklung der menschlichen Anlage und Kräfte, sittliche Gestaltung des Lebens, Charakterstärke der Sittlichkeit sind nur verschiedene Seiten, von denen wir das sittliche Ideal als die eigentliche Bestimmung des Menschen auf Erden auffassen»?!

Digitized by Google

za to se nimamo zahvaliti Lindnerjevi ali katerega drugega naturalista pedagogiki, ampak bolj nekaki srečni nedoslednosti, da se namreč zdravi čut profesorjev in dijakov vstavlja izvajati iz naturalističnih načel, ki jih predava knjiga, posledice do skrajne meje ter jih vpotrebljati na ljudsko šolo in vzgojo. Drug faktor, ki zavira, da ne more popolnoma prodreti brezverski naturalistični duh v učiteljstvu in v šoli, je moč verske vzgoje, katero so vživali učitelji za otroške dobe v domači hiši, pa nravno življenje, ki se pri marsikaterem ohrani nepokvarjeno v poznejša leta navzlic tolikim nevarnostim in zapeljevanju. Drugje zadržuje pojav brezverskega duha v učiteljstvu tudi krščansko prepričanje in strogost šolskih nadzornikov.

Zasluga tedaj, da brezverska postava in racijonalistična vzgoja učiteljstva ne prinaša še vsega žalostnega sadu, ki bi ga mogla sama na sebi obroditi, ne gre postavi sami, ampak drugim faktorjem.

Toda na te faktorje se moremo malo zanašati, ker se preminjajo in lehko tudi popolnoma izginejo, mej tem ko postava ostane postava, v svoji popolni moči in veljavi. Zatorej pa katoličani ne moremo, ne smemo mirovati, dasi bi imeli za učitelje in nadzornike same krščanske, vzgledne može; mirovati ne smemo, dokler velja dosedanja šolska postava, dokler se pri vzgoji učiteljev javno priznavajo brezverska načela. Kdo nam more zagotoviti, da se čez noč ne nagne večina državnega zbora na liberalno levico, da ne dobimo z njo odločno liberalnega ministerstva z radikalno liberalnim ministrom? In tak minister bi imel i voljo i moč zapovedati svojim vradnikom v šoli — učiteljem, da podučujejo tako in ne drugače. In ako bi hotel tak minister biti skrajnostno dosleden, bi potem tudi masoni z mirnim srcem smeli zapreti svoje lože, ker imeli bi koliker šol, toliko lož, in društvo naše bilo bi v kratkem velika masonska družina.

Kako potrebno, skrajno potrebno je bilo tedaj, da so voditelji katoliškega ljudstva, da so škofje povzdignili svoj glas po p o s t a v n i prenaredbi i ljudske šole i učiteljskih pripravnic!

Katoličani nočemo biti brezpostavni, le p o s t a v a nas more rešiti, vmiriti nas.

Digitized by Google

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

III.

Večnost. Bivanje nadsvetnega, osobnega Boga. Atomi.

V zadnjem pismu ste staknili toliko vprašanj, da mi je zopet nemogoče o vseh odgovarjati. Omejiti se hočem samo na nekatera, ostala prihranim za pozneje. Jaz nočem odnehati in nikaker popustiti znanstvene razprave, dokler Vi sami ne pretržete nadaljnega dopisovanja. To pa smete vsak čas. Ne bojte se, da bi se s tem ohladilo najino prijateljstvo.

Ni li narava sama vrodila nam nepremagljivega nagona za r e s n i c o ? Vi pa pravite, da se ta nagon ne more nikdar vpokojiti v svojem smotru — v r e s n i c i ! Ali bi ne bilo to absurdno ? Potem takem bi bila narava sama sebi nasprotna, narava in protinarava ob enem !

Vender ne menim jaz, da je človeku prisojeno vže v tem minljivem življenji popolnoma spoznati resnico. To se ima, po mojem prepričanji, zgoditi še le v prihodnjem življenji. Na tem svetu pa je vse naše spoznavanje — kaker pravi sv. Pavel — „ex parte“, delnostno t. j. dasi mnogo spoznavamo, je vender vse to spoznavanje nepopolno, ostaja nam mnogo resnic skritih. Ali i to nedovršeno spoznavanje je dovoljno vpokojiti nas vže na tem svetu. Kaker pa nas, dasi nepopolno in nedovršeno spoznavanje, rešuje absolutnega skepticizma ter nam povzdiguje duha, pobuja nas ista nepopolnost spoznavanja, da vstrajamo v borbi, dokler dosežemo popolno resnico, po kateri teži razum.

Ali pristopimo k večnosti Saj je vprašanje o osobnem Bogu s vprašanjem o večnosti tesno združeno, okolu njega vrti se na zadnje ves naš spor.

Priznavam sicer, da je večnost nerazumljiva. Ali jo pa smemo radi tega tajiti ? Nikaker. Dasi prav ne razumemo, kaj je večnost, vender dobro poznamo nujnost njenega bivanja. Zatorej pravim : Spoznavanje naše o večnosti je sicer resnično, toda nepopolno, deloma.

To hočem dokazati.

Kaj je večno ? Kar nima začetka. Je li sploh mogoče biti komu brez začetka ? Odgovarjam : ne le to, ampak nekaj m o r a biti brez začetka. Zakaj ? Nihče ne more dvomiti, da biva djanstveno svet. Ako nočemo torej sveta smatrati za večnega, vdati se moramo, da je nastal, in sicer a l i sam po sebi, a l i ga je

Digitized by Google

vstvarila druga sila. Toda prvo ni mogoče. Kako bi se svet mogel vstvarjati, predno je bival? Ostane nam le, da je svet proizvelo drugo bitje. Drugo bitje pa, ker ni moglo nastati samo po sebi, ima svoj vzrok v tretjem bitji; tretje v četrtem itd. Ne moremo pa nikaker nadaljevati vrste v neskončnost, kajti vrsta z neskončnimi členi je djanstveno nemogoča. Mora imeti svoj konec t. j. končati mora neobhodno z bitjem, ki je nevstvarjeno, brez začetka, večno, ker se iz niča samo po sebi ni moglo proizvesti.

Kaker resnično biva svet, biva tudi resnično bitje od vekomaj, biva večnost. Vidite, kako nas razum nujno vede k večnosti.

Ako bi me pa kdo vprašal, naj mu opredelim večnost, ne znal bi mu prida povedati. Zakaj? Ker je večnost neskončna, razum naš pa je končen in ne more pojmiti neskončnosti. Obliki, v katerih se sučejo vse naše predočbe, sta prostor in čas. V našem primeru je čas, s katerim merimo večnost. Toda, ako bi tudi pomnožili največo časno enoto jezerokrat, ter bi si zmislili velikansko število let, tako da bi številke zemljo napolnile, čas bi bil vender le končen, nikdar večen. Večnost se odteguje časnemu merilu, je nezmerljiva, nerazumljiva. Ali kljubu temu smo prisiljeni jo priznavati!

Večnost je torej djanstvena resnica. Vprašamo dalje: Katero bitje biva od vekomaj? Tu si nazori nasprotujejo. Drugi pravijo, da je svet sam večen, drugi pa, da biva nadsveten Bog, ki je svet iz niča vstvaril. Ni Vam treba še posebe omeniti, da jaz se odločno oklepam drugega nazora. Ali pred vsem moram zavrniti očitanje, katero izražate v cenjenem svojem listu: „Ker se večnosti sveta ne dá misliti, verujejo verni, da ga je moralo vstvariti drugo, više bitje, ter navajajo to kot dokaz Božjega bivanja.“ Dasi je bivanje Boga verski člen, dá se vender ob jednem neodvisno od vere razumeti ter dokazati tudi tistemu, ki bi ne hotel verovati.

Kateri so pa vzroki, ki me nagibljajo kot razumno mislečega človeka odrekovati svetu večnost ter pripoznavati bivanje večnega osobnega Boga?

I. — Izkušnja uči, da se stvari v vesmiru neprenehoma gibljejo, in sicer opazujemo, da so telesa v gibanji drugo od drugega odvisna. Prvo telo giblje drugo, drugo giblje tretje, tretje četrto itd. Isto opazujemo tudi pri vstrojnem (organičnem) življenji. Saj je tudi prav ta glavna zasluga Darwinova, da je namreč opozoril naravoslovce na vzročnost v razvoji naravinem. Tega mu ne morejo odrekati niti najstrastniši nasprotniki.

Vprašamo: je li bivalo vzročno gibanje v naravi od vekomaj, ali se kdaj začelo?

a) Prvo je absolutno nemogoče. V tem slučaji bili bi primorani pripoznati neskončno vrsto vzajemno odvisnih vzrokov, kar je pa nezmisel. Kajti iz česa bi bila sestavljena takošna

Digitized by Google

vzročna vrsta? Iz samih vzajemno pogojnih, torej končnih bitij! To znači vže pojem vzročnosti sam. Pa ako tudi neizmerno pomnožimo vrstne člene, ki so drug od drugega odvisni, končni, ter je potem soštejemo, ostane vrsta vedno končna. Tudi neizmerno veliko končnih bitij, ne napravi kaj neskončnega. Neskončna vzročna vrsta je torej nezmisel, ki ne more bivati!

b) Pomislimo še nekaj. Pri vzrokih, ki so drug od drugega odvisni, pomenja „processus in infinitum“ isto kar n e d o l o č e n a v z r o č n o s t. Mislimo si, da v resnici biva „processus in infinitum“ v omenjeni vzročni odvisnosti. Vprašamo, ali je mogoče, da začne kateri vzrok z n o v a dejstvovati? Nobeden. Kajti o z n a č i m o k a t e r i k o l i v z r o k, in videli bomo, da ima pred seboj drug vzrok, kateri bi bili morali vže pred označiti, ker se je oni v tem začel. Isto velja o vseh vzrokih. Neskončnost v odvisnosti ali subordinaciji je naravnost nasprotna determinaciji (določitvi): ta ali oni vzrok začne z nova dejstvovati.

Dejstvovanje ali gibanje torej, katero smo smatrali določeno, rekoč, da začne z nova, terja v odvisnem vzroku vže drugo pred seboj. Drugo terja tretje, tretje četrto itd. v neskončnost.

Ker pa neskončna vrsta nima termina, je očitno, da ne more označeni vzrok nikdar zagibati se, ker se, njega „conditiones sine qua non“ nikdar ne končajo in ker se na drugi strani brez vseh rekvizitov ne more zagibati.

Pojasnimo z vzgledom. V vrsti stoji sto ljudi, ki se drže drug drugega za roko. Prvi potegne drugega in ga povleče za seboj; drugi povleče tretjega, tretji četrtega itd. Zadnji se bo še le zganil, ko ga bo devetindevetdeseteri povlekel. Vsekaker pa bo preteklo nekoliko časa, preden pride povlek do zadnjega, denimo eno minuto. Vzemimo vrsto dvesto ljudi, bomo morali čakati dve minuti; ako jih bo tisoč, deset minut itd. Če si mislimo število pomnoženo na bilijone, tirjati bi morali vže cela stoletja. Vzamemo pa vrsto brez začetka, tedaj ne bomo tudi nikdar dočakali, da bi se zadnji v vrsti zagibal. Ravno tako bi ne bilo moglo nikdar priti do sedanjega gibanja v vesolstvu, ako vzamemo brezkončno vrsto vzajemno odvisnih vzrokov.

Tudi ako bi začeli vzroki v s i o b j e d n e m dejstvovati, bi bilo vender nemogoče, ker tirja bistvena odvisnost v subordinaciji kljubu temu dejstvovanje v s e h, v katerih začne označeni vzrok stoprav dejstvovati. Da povem na kratko:

V celi vrsti ne najdemo niti jednega vzroka, kateri bi zahteval končne kondicije ali celo nobene kondicije „sine qua non“ za svoje dejstvovanje, ampak sleherni vzrok tirja pred seboj n e s k o n č n o vrsto kondicij. Ker pa ni nobenega konca kondicij, ni tudi začetka dejstvovanja. Kajti dejstvovanje se ne more začeti, ako se prej ne vresniči brezkončna vrsta „kondicij sine qua non.“

Razvidno je iz vsega, da je neskončen vzročni neksus stvari

Digitized by Google

ali večno vzročno gibanje nemogoče. Vstaviti se moramo na zadnje, ako si hočemo razlagati dejanstveno vzročno gibanje pri vzroku, kateri je nepremaknen in brezpogojen sam in giblje vse nasledne vrstne člene.

II. — Meni je absolutna trajavost materije neovrgljiva resnica. To sem vže pred dokazal. Dosledno trdim, da ne more biti po nobenem načinu materija p r v i gibajoči vzrok. Prvo gibanje moralo je provzročiti izven materije bivajoče nematerijalno bitje. Imenujem je Bog.

Vi pa ne tako. Marveč zavrgši moje dokaze za absolutno trajavost materije, pripisujete materiji sami bistveno jej osobljeno pradejstvo. Na podlagi te trditve mogli bi mojim vže navedenim dokazom vgovarjati: „čemu zatekati se k večnosti vzročnega gibanja? Morda so bili praatomi sveta od vekomaj nepremični in mirni in so se pred mnogimi, recimo, mirijadami let na enkrat zagibali.“

a) Denimo, da je to resnica. Dosledno moramo reči, da se je to slučajno zgodilo. Pravi vzrok celega sedanjega, v z o r n e g a i n d i v n e g a s v e t o v n e g a r e d a bi bil j e d i n i s l u č a j.

To pa je po moji misli nemogoče. Kajti slučaj je, kaker pravijo, slep t. j. od slučaja ne moremo pričakovati po določenem merilu vstvarjenega in k določenemu smotru vstanovljenega reda. Zato se čudimo, ako kje zapazimo v naravi ponaredbe človeške umeteljnosti, ki so se slučajno napravile. Toda meja prirodnih tvorb je prav ozka. Tudi kjer se nahajajo, so prav nepopolne. Slučaj je slep. Navesti hočem znano priliko. Kdo bi mogel nadejati se, da bi se nastavila iz milijona v posodo skupljenih grških črk s l u č a j n o H o m e r o v a I l i j a d a?! Vprašamo, kaj je Homerova Ilijada v primeru s svetovnim redom? Ali kljubu temu hočejo nekateri, da je nastal slučajno? Čudovito! Kako je mogoče trditi, da je prekrasni in divni svetovni red, ki nepremenljiv traja vsaj vže mnogo stotisoč let, proizvod stotisočletnega nareda, slepega kaosa? Kje bi bilo tu razmerje mej vzrokom in včinkom? Ali je tudi vekovita nepremenljivost naravinih zakonov, čudovita točnost, katero opazujemo povsod v naravi, delo slučaja? Gotovo, ako ni osebnega Boga! In vender verujejo bogotajci, da je isti slučaj, ki je provzročil neredno in kaotično gibanje, proizvel najtočniši, vže cele veke trajajoči svetovni red! Pač mnogo morajo verovati bogotajci!

b) Pa vrnimo se k jedru dokaza. Da bi razveljavili moje dokaze za absolutno trajavost materije, kličete na pomoč podmeno (hipotezo) o dušah atomnih, katero je izmislil nedavno Häckel in drugi. Res, ako bi se obistinila ta podmena, izpodmaknila bi brez dvojbe braniteljem trajavosti vsakošno stališče. Tudi bi se dalo iz tega nauka izvajati ne samo vse organsko in živalsko življenje, ampak tudi ves sedanji svet in svetovni red.

Digitized by Google

Takošni atomi, bi ne bili samo zmožni spontannega dejstvovanja, ampak bi bili tudi prava razumna bitja.

Toda temu nasproti trdim, da Häckelova izmišljotina čisto nič ne zaslužuje častnega naslova podmene. Kajti vsaka prava podmena mora imeti pozitivnih razlogov za svojo verjetnost. Drugače bi se mogla vsaka brezmisel imenovati znanstveno podmeno.

Ali navzoča podmena nima za svojo verjetnost nobenega, niti najmanjšega razloga. Le premotrimo stvar. Pravemu izsledovatelju velja v pristen dokaz jedino, kar se dá istinito in naravnost izvajati iz stroge izkušnje. Tudi Häckel noče prav radi tega nič vedeti o duši izven atomov!

Toda dvojim — in mislim, da je moja dvojba opravičena — ali je Häckel kljubu vsem znanostim v zoologiji in eksperimentalni biologiji, toliko napredoval v kemiji, da bi z gotovostjo mogel izvesti nauk o atomih iz izkušnje. Atomi se odtegujejo vsakošnim naočnicam, ter so nevidljivi. Sicer imamo celo vrsto veljavnih kemikov in fizikov, ki so se še v poslednjem času izrekli, da je nauk o atomih vedno še gola podmena, n. pr.: Brodie, Frankland, Odling, Tyndall, Würtz, Lothar Meyer in drugi.

Recimo pa, da so atomi resnični. Ali je s tem vže dokazano, da so atomi misleča bitja? Morda radi tega, ker je človek zmožen misliti? To bi jedino veljalo, ako bi bilo dognano, da ni človek v resnici nič drugega nego kup atomov. No, postavljati vprašanja, katera se morejo stoprav vtemeljiti, kot samo o sebi razumljive aksijome, pravi se, biti logiki v obraz.

Dalje. Ako bi imeli atomi kot duše zmožnost mišljenja, morali bi isto imeti tudi zavedanje. Kajti mišljenje brez navedanja ni mogoče. Ker smo pa mi sami iz atomov sostavljeni, morali bi atomi v nas vsak za se misliti ter se zavedati. Tudi bi se moralo to mnogovrstno mišljenje in zavedanje v nas javljati. Toda mi čutimo v sebi samo jedno mišljenje in jedno zavedanje Kako je mogoče, da se mnogovrstne misli in zavedanja jedinijo v nas v jedno prosto mišljenje in zavedanje? In vprašam dalje, kako je mogoče, da so se milijarde atomnih duš, iz katerih se je po mnenji fizičnih materijalistov porodil divni vesmir, vse ob enem vspele do ideje jedinstvenega svetovnega črteža? Ali je ta črtež, ki živo priča o vrejajočem razumu, izdelek skupnega posvetovanja atomov?!

Ali vrnimo se k izkušnji, s katero se materijalisti preradi bahajo! Ali se je posrečilo vže kdaj fizičnim materijalistom iztakniti v atomih življenje ali katerokoli duševno znamenje? Gotovo so se vže s pomočjo mikroskopa z atomi menili! — Dalje. Kjer nahajamo v materiji življenje, nahajamo tudi nadmaterijalno samovoljnost, rast, popolnjevanje, presnavljanje. Ali so materijalisti zapazili, da se atomi hranijo, rastejo, popolnjujejo? Kaj ni kemija temu naravnost nasprotna? Ali ne dokazujejo soglasno

Digitized by Google

vsi vspehi pozitivnega izsledovanja, da so atomi v svojem dejstvovanji v diametralnem nasprotji z vsemi specifičnimi življenskimi pojavi, bodisi vegetacijo, čutnim in duševnim delovanjem?

Vzrok, na kateri se jedino oslanjajo v svojem nauku, je negativen. Nočejo namreč drugega pripoznati nego materijo, rekoč, da se dá vse življenje razlagati iz materije. ki je naravnost dostopna eksperimentom. Ker pa ne morejo kljubu vsem poskusom iztakniti življenja, izgovarjajo se pa. rekoč: V vidnih snovnih agregatih se pač še ne more opaziti življenja. življenje tiči v najmanjših delcih, v atomih. Njihov dokaz je volja: Stat pro ratione voluntas! [1])

III. — Omeniti hočem še drug dokaz, ki tudi prav močno omajuje večnost sveta. Dognano je, kaker gotovo veste, da oddaja solnce svetu silno kvantiteto gorkote, ter da ponehuje vsled tega njena temperatura. Tudi ni absolutno najti drugega vira za gorkoto, katero solnce oddaja, da bi jo popolnoma in trajno nadomestoval. Ako pa je to dokazano, sklepamo, da solnce ni nikaker od vekomaj, ampak da je začelo stoprav pred določenim številom let greti in svetiti. ter da bode zopet po določenem številu let omrzelo in potemnelo. Kar je dokazano o solnci, velja tudi o zvezdah nepremičnicah. Dasi daleč presegajo solnce v velikosti in gorkoti. tudi njih gorkota, katero isto razpuščajo v svet, je odmerjena in omejena. Tudi pri njih je pričakovati omrzenja. Ker so torej solnce in zvezde nepremičnice v gorkoti in luči časno omejene, sklepamo dosledno, da je bil določen čas. ko se je začel naš sedanji svet z nova razvijati. S tem pa se zruši materijalistična trditev, da je materija s svojimi silami večna. —

Toda vže sem Vas preveč zamudil. Moje pismo je zopet čez mero narastlo. Odložim za drug pot mnogo važnih vprašanj.

[1]) Glej: L. Dressel: Der belebte u. unbelebte Stoff.

Digitized by Google

Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina Commedia.“

Doneseк v označitev naturalistične in kristijanske poezije.

Toda pustimo „Fausta“ in njegovo nizko svetovno naziranje ter preidimo k novemu čudovitemu delu, k sveti epopeji, pri kateri „je sodelovalo nebo in zemlja“, k velikanskemu umotvoru, ki navzlic občudovanja šest stoletij ni še bil ocenjen, kaker zasluži: „Divina Commedia“ bodi predmet naslednjim vrstam.

Kdor se ni še sam seznanil s tem divnim proizvodom, bode dobil le mrklo idejo o njega visoki vrednosti, ker nam ni namen govoriti obširno, kaker bi zahtevalo tako velikansko delo; tudi se ne čutimo sposobnih, da bi dostojno pokazali ves čar in skrivnosti nevmrljivega umotvora, v katerem obhaja človeški genij svoje najveličastniše zmagoslavje. Da bi italijanski narod imel le knjigo svete komedije, bi se po pravici smel — in to trdimo, ne da bi se bali najmanjšega pretiranja — staviti v slovstvenem oziru nad vse narode. Kako srečen bi bil pisatelj teh bornih vrst, da bi navdušil slovensko občinstvo za ta čudovit umotvor! To bi nam bilo porok srečnih časov za naše slovstvo, ki jedva se je rodilo in razcvelo in vže nosi v sebi, vsled žalostnih vplivov našega časa kal — smrti. V takih razmerah si zasluži v resnici božje plačilo za kulturni razvoj svojega naroda, kdor ga s prepričevalno besedo podučuje o značaji in smotru pristnega slovstva ter ga seznani z vzornimi proizvodi drugih narodov — tej želji so se rodile naslednje skromne vrste.

V Dante-jevi „Divina Commedia“ se v pristno pesniški obliki javlja vrhunec srednjeveške omike; v nji je na mističen, a ob enem najnaravniši način izraženo kristijansko svetovno naziranje, ki se je več ali manj dejstvovalo v vseh napravah srednjeveških: k njim se je začela v največi sili in nevarnosti zatekati naša atomizirana družba — Bog daj, da ne prepozno! A „Divina Commedia“ ni samo srednjevešk, nego ona je proizvod vseh časov, proizvod, dasi star, vedno živ in nov kaker Bog in narava: to je tudi umotvor za slovenski narod, posebno, ker je popolno katolišk ter mu je le v katoličanstvu pričakovati prihodnosti. Hočemo tedaj, kar bode kaker upamo, kaj ljubo nepoznatelju ovega dela, razložiti glavne ideje in razvitek „božje komedije“; a še prej moramo opomniti, da kdor hoče razumeti temeljito to delo, mora do dobra poznati politično in socijalno zgodovino tedanjih časov, posebno pa tomistično filozofijo.

„Divina Commedia“ je v celoti čudovita vizija, v katero je bil neki zamaknjen pesnik. V srednji starosti, katero po Dantejevem nazoru človek doseže s petintridesetim letom, se Dante

Digitized by Google

znajde v grozni, temni goščavi, po kateri gazi celo noč. Nakrat zagleda visoko goro, razsvetljeno od prvih solnčnih žarkov. Z veseljem se napoti navkreber. A zdajci se mu prikažejo tri zveri, mej njimi strašno izstradan volk, ter mu zavirajo pot, tako da se Dante slednjič. zdrsne po gori navzdol. Tu v nižavi vzre v največo radost pesnika Vergilija, katerega prosi, da bi ga rešil iz trpkega položaja. To mu tudi Vergilij obljubi, a v to ga mora peljati v trojni kraj. prvič tja „ov' udirai le disperate strida,“ potem k njim, „che son contenti nel fuoco“, in slednjič ga bode Beatrice dovela „k blaženemu ljudstvu.“ Po nekaterih pomislekih, katerih ga Vergilij iznebi, se Dante vda ponudbi. Evo, s tem je razložen ves načrt divne epopeje, kateri so predmet skrivni svetovi onstran groba, in katera je vsled tega razdeljena v tri dele: „Inferno“, „Purgatorio“ in „Paradiso“.

Toda ovo delo moramo razumeti i v drugem, alegoričnem pomenu, kaker nas opomina pesnik sam na več mestih. Tako n. p. pravi v devetem spevu „Pekla“:

„O voi, che avete gl' inteletti sani,
Mirate la dottrina, che s' asconde
Sotto il velame delli versi strani.“

O vi, katerim luč razuma sija,
Čudite navku se, ki tu ga skriva
Po stihih svojih čudna poezija!

Pekel, IX, 61—63.

V tem zmislu se odsvita v tajnih svetovih le človeško življenje ali človeštvo v svojih zmotah in spačenosti, v svoji skesanosti in poboljšanji in slednjič v svoji nravstveni popolnosti; ovo različno nravstveno stanje je pa vzrok različnih položajev človeške družbe: nesreče in tuge, simbolizirane v peklenskih bolečinah, socijalnega reda, ki ga predstavljajo vice, in slednjič dovršene sreče, katero vpodabljajo nebesa. Potem takem je „Divina Commedia“ vpodobljenje celega kristijanstva in ob enem čiste človečnosti, teologije in filozofije, naravnih in čeznaravnih kreposti, zemeljske in nebeške blaženosti, kratko vpodobljenje čeznaravnega in vidnega sveta. V tem divnem proizvodu je vresničena zveza človeštva z razodetim, nadnaravnim redom, kateri edini more poravnati nebrojna nasprotja ter stvariti ravnotežje v moralnem in fizičnem svetu.

Dante-jev „Inferno“ obstoji iz devet okrogov, ki se vedno bolj zožijo proti središču naše zemlje, kjer tiči v strašni ledenici kralj tmine — Lucifer. Dokaj zanimiv in dokaz pesnikove domišljije je način, kako si Dante misli postanek pekla in vic. Ko je Lucifer padel iz nebes na zemljo, se je poslednja splašena vmaknila ter tako provzročila peklo; pri tem se je prestrašil tudi tisti del zemlje, ki je bil v osrečji, zbežal proti nasprotni strani ter napravil goro „Purgatorija.“ Kako lepo je tu — naj še to-

Digitized by Google

liko majemo glavo ob toliki drznosti — poosobljena mrtva snov, da jo groza obide pred ono spako!

V omenjenih devetih okrogih se pokoré grešniki primerno svojim grehom: pohotneže drvi silen vihar nevsmiljeno po grozno temnem kraji; nezmerne pretepa neprestano mrzel in težak dež z debelo točo vmes ter smrdeča voda trpinči njih duh, privajen sicer le dišečim vonjavam; nasilniki so potopljeni v potoku krvi; preklinjavci so raztegnjeni po razbeljenem pesku, kamer padajo ognjeni zublji; izdajice so pogreznjeni v ledino; licemerce pokrivajo težki svinčeni plašči, ki so zunaj pozlačeni, i. t. d.

Ko je Dante videl v „žalostnem kraji“ božjo pravičnost, ki šiba „zgubljeno ljudstvo“, ter se preveril o zlobi greha, dospe po temni votlini, vodeči od zemeljnega središča do površja onkraj naše hemisfere, do vznožja vže imenovane gore, katera tudi razdeljena v devet okrogov, predstavlja vice. Tu se čistijo duše, ki so sicer vmrle v ljubezni božji, a se niso dovolj pokorile na zemlji za svoje prestopke. Kolik razloček mej njimi in večno obsojenimi! Dasi morajo trpeti, vender hvalijo neprenehoma Boga, po katerem hrepené. Prevzetnost je tu kaznovana z ogromnimi težami; jeza s temno meglo; skopuhi lazijo po trebuhu s privezanimi rokami in nogami ter morajo tako zreti v zemljo, kamer so bile sicer obrnjene njih težnje, i. t. d. Da pride na vrh gore, kjer je zemeljski raj, mora Dante iti skoz goreč ogenj, a strah ga obide ter se ne more odločiti, le opomin Vergilijev, da ogenj je edino, kar ga loči od Beatrice, ga ojunači za strašno pot. Zemeljski raj se pojavi v najmičniših barvah in čarih, kot v istini srečno bivališče naših praroditeljev. Tu se Dante-ju prikaže divna Beatrice, cvetke in petje jo obdajajo: „*Veni, sponsa de Libano*“ in

„Tutti dicean: *Benedictus, qui venis;*
E fior gittando di sopra e d' intorno,
Manibus o date lilia plenis.“

Vse kliče došlemu: „Češčen mej nami“;
In krog in kr g metaje cvet na njega,
„Metajte lilje s polnimi rokami!“

Vice, XXX, 16 . . .

Ona sama pride oblečena v alegorične barve, belo, rudečo in zeleno, ter venčana z oljko, in Dante:

„D' antico amor senti la gran potenza.“

Ves očaran in — splašen v očigled take nebeške prikazni, se hoče Dante, kaker zbegano „dete se zateče k roditeljici“, obrniti do Vergilija, svojega voditelja, ter mu razodeti svoje čute, a Vergilij ga je vže ostavil. Žalujočega tolaži Beatrice, ki mu precej potem kaj pikro očita nravstvene zmote, v katere je pesnik zabrel po njeni smrti:

Digitized by Google

E volse i passi suoi per via non vera,
Imagini di ben seguendo false
Che nulla promission rendono intera.
— — — — — — — — — — —
Tanto giù cadde, che tutti argomenti
Alla salute sua eran già corti,
Fuor che mostrargli le perdute genti.“

Zmotén zašél je on na pot pogube
Verječ željám in laskajočim se podobam,
Ki svoje ne spolne nikdár obljube.
— — — — — — — — — —
Vže bila je o njem ničevna nada,
Da vstal bi še iz grehov globočine,
Če zrl ne bil ognjenega prepada.

Vice, XXX. 130 . . .

V zadnji tercini se javlja Beatrice kot rešiteljico Dante-jevo, ker mu je pri Bogu izprosila izvanredno milost, da sme v svoje poboljšanje obiskati skrivne svetove. Ona je tudi prišla v predpekel ter tu izprosila Vergilija, naj vodi Dante-ja po peklu in vicah.

Toda, da se dalje ne mudimo v zemeljskem raji z njega tajnimi prizori, Dante se skesa prejšnjega življenja, se koplje v reki Lete ter pije čudovito vodo iz reke Eunoe — dobrega mišljenja — in tako je vreden priti v „Paradiso“ na Beatricini strani. Prizor se tu razširi v celo stvarstvo, kamer nas vodi čudovita pesnikova poezija. Dante nam kaže deset nebes: prvih sedem je na premičnicah ali planetih, osma in deveta so na nepremičnicah, in slednjič so najviša imenovana „empireo“. Tu moramo opomniti, da je Dante vporabil v zvezdoslovji Tolemejevo zistemo, ki je vladala vseskozi v srednjem veku; i njemu je bila zemlja nepremična ter središče vesoljstva.

Na skrivnosten način in z nedoumljivo naglostjo preteče Dante različna nebesa, kjer se vživa plačilo za višo ali nižo popolnost in kjer pesnik občuduje božja čudesa. Na Luni bivajo duše onih, ki so storili obljubo devištva, a so bili prisiljeni odreči se ovemu stanu, v Merkuriji so oni, ki so se na zemlji prizadevali za vsa lepa in plemenita dejanja, a se bolj radi slave, kaker iz božje ljubezni obrnili v Boga. V solnci bivajo cerkveni učitelji, mej njimi sv. Tomaž Akvinski, ki reši pesniku dva pomisleka, v Martu nevstrašeni borivci za vero, v šestih nebesih modri vladarji in zakonodajci, v sedmih duše njih, ki so se posvetili samotarstvu in razmotrajočemu življenju.

Dante se dviga više in više, čedalje bolj žareče in lepše obličje Beatricino mu je vselej znamenje, da je dospel v nova nebesa, kjer vvidi vso divno osnovo nebes, občuduje slavo Marijino in angeljev ter mu je dano zreti v božje bistvo. Jezik pes-

Digitized by Google

nikov je tu, kaker sam priznava, nepopolniši, nego otroško jecljanje, da bi izrazil, kar je Dante posebno tedaj videl:

„O mai sarà più corta mia favella,
Pure a quel, ch' io ricordo, che d' infante,
Che bagni ancor la lingua alla mammella.“

O, govor moj sedaj se več ne loči
Od onega otroka, ki svoji jezik
Na maternem oprsji zdaj še moči!

Nebo. XXXIII. 36.

V ovem slednjem (33.) spevu prosi Dante Boga, naj ga vsposobi naznaniti ljudem božjo slavo, ki se mu je razodela v nebesih.

Slednjič vgleda pesnik skrivnostno zvezo človeške in božje narave v Kristusu: s tem se konča čudovita nebeška epopeja.

Se ve, s tem smo le površno razvili vsebino „komedije“, a nismo se dotaknili z nobeno besedo divnih, človeško srce pretresajočih prizorov, katere nam pesnik-prerok slika v ovih tajnih svetovih in v katerih se javlja v najvišem blesku čuteča in domišljevavna moč Dante-jevega genija, nismo omenili pesnikove umetnosti, ki ima za iste reči tisoč sredstev in ne pozna dolgočasnih ponavljanj, ki so pa vedno nova, brhka in čvrsta. Mi smo le suhoparno naveli splošni zadržaj, ne da bi bili namignili na krasne prehode, spajajoče posamezne prizore v čudovito celoto. Vse je tu tako živo, tako naravno in lepo vse se razvija tako jasno in psihologično ali vsaj dozdevno, da bravec pozabi celo navzlic boljšemu prepričanju na nekatere ostarele nazore in — vraže ter jim nehote skoraj da verjame.

Kaker v „Faustu“, srečamo tudi v „komediji“ tri glavne osebe, Danteja Vergilija in Beatrice. Dante je človek sploh, ali tipičen človek. Vergilij zastopa naravno filozofijo in nravstvenost, Beatrice pa čeznaravno vedo ali teologijo, vtemeljeno v božjem razodenji vznašajočem človeški razum nad dvom, v katerem prav za prav obtiči Faust — naturalist. Da v Faustu je v vseh barvah vtelešen dvom, dočim življenje divne „komedije“ je versko prepričanje — sicer bi bila nemogoča ona jasnost, ona naravnost in slovesnost, ki označuje vsako stran ovega umotvora. Res, v Dante-jevem delu je obilno zastopan alegorični živelj, ki nam včasih zakriva globok pomen marsikaterih reči; toda kak razloček mej živimi, veličastnimi alegorijami v „Komediji“ ter temnimi in bledimi simboli v „Faustu“: poslednji so nam lehko zgovoren izraz negotovosti in zmešnjave, kateri vladati v modernem mišljenji posebno ne Nemškem. V „Faustu“ je človek središče vseh teženj, v divni „komediji“ večna ljubezen in resnica — Bog; tam je človek brez rešilnih obzorji vklenjen na borno zemljo, tu je dvignjen in povèličan v nebeško slavo, katera obistini njegov pristni smoter in poklic; kajti večno bodo veljale

Digitized by Google

besede drugega genija — sv. Avguština človeku: „Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te“.

Dante-jeva „Divina Commedia“ je i knjiga vsakovrstnih naravnih resnic, fizičnih, znanstvenih, socijalnih in nravstvenih; a na kako poetičen način nas podučuje pesnik, kako je tu vse na pravem mestu!

On nas uči značajnosti:

„Sta, come torre, fermo, che non crolla
Giammai la cima per soffiar dei venti“.

Stoj, kaker stolpa nezmakljiva stena,
Ko v vrh se ji zaganja vetra sila.

Vice V.

Človek je odgovoren za svoje zločine, ker ima razum in prosto voljo:

„Lume v' è dato a bene ed a malizia,
E libero voler che, se fatica
Nelle prime battaglie col ciel!) dura,
Poi vince tutto, se ben si notrica.

Però, se il mondo presente disvia
In voi è la cagione, in voi si chieggia.“

Razum imaš, da ločiš dobro, slabo,
In prosto voljo, ktera, ako tudi
Z močmí nebá težavne bije boje,
Poslednjič vender zmaga v bitki hudi.
Zató, če svet sedaj vas vleče sabo,
L e v s e b i t e m u i š č i t e povoda!

Vice. XVI.

In dalje na istem mestu, kako lepo nam pesnik razlaga nujnost pravnih razmer, v katerih edino more obstati človeška družba:

„Esce di mano a lui, che la vagheggia,
Prima che sia, a guisa di fanciulla,
Che piangendo e ridendo pargoleggia,

L' anima semplicetta, che sa nulla,
Salvo che, mossa da lieto fattore,
Volentier torna a ciò che la trastulla.

Di picciol bene in pria sente sapore;
Quivi s' inganna, e dietro ad esso corre,
Se guida *o fren* non torce 'l suo amore.

Onde convenne *legge* per fren porre;
Convenne *rege* aver, che discernesse
Della vera cittade almen la torre.“

---

[1]) Dante je imel nazor, ki je nam otrošk predsodek, da razna nebna telesa vplivajo na človeški značaj.

Digitized by Google

Kot deklica priproste ga navoda,
Ki v svojem se otroškem smehu joče,
Je duša svojega ljubečega izvoda,

Priprosta, čistosti zveseljujoče
Le, kar raduje v njeni jo lepoti,
Kar stvarnik jej veli, storiti hoče.

Po mali prvič hrepeni dobroti
In večkrat vara se, pa ne nehuje,
Če vodje ali brzde ni na poti.

Kot brzda torej zakon koristuje,
Koristen tudi kralj, da stolp visoki
Od mesta pravega izrazločuje. Vice. XVI.

Dante je globok opazovavec narave in duševnega življenja; kako lepo nam n. p. kaže početek ljubezni, ki ima izvor v duši rojeni, da ljubi ter se zedini z ljubljenim predmetom!

In kar je Simon Jenko spisal se srčno krvjo v svoji pesmi „Trojno gorje“, kako lepo je vže Dante izrazil:

„Tu proverai si, come sa di sale
Lo pane altrui, e com' è duro calle
Lo scendere, e 'l salir per l' altrui scale.“

Spoznal boš kruha tujega grenkobo,
In videl boš, kako je na stopnice,
Kako otožno v tujih iti sobo.

Neb. XVII.

Dalje, kako pozivlje kristijane k opreznosti in stalnosti, n. p.:

„Siate Cristiani, a muovervi più gravi:
Non siate come *penna ad ogni vento*
E non crediate, ch' ogni acqua vi lavi.

Avete 'l vecchio a 'l nuovo Testamento,
E 'l Pastor della Chiesa, che vi guida:
Questo vi basti a vostro salvamento.

Se mala cupidiglia altro vi grida,
Uomini siate e non pecore matte,
Sì che 'l Giudeo tra voi di voi non rida.“

Kristijani, bódite vzor značaja,
Da vir vas spere vsak, ne verjemite,
In glejte, da vas veter vsak ne zmaja!

Po novem, starem zakonu sezite,
Slušajte verno svetega Očeta,
Takó lehkó nebó si pridobite!

Če huda strast kedàj se v vas zaleta,
Ljudi posnemajte in ne živino,
Da žuljev vaših Žid si ne obeta!

Neb. V.

Kako bridko čutimo posebno dandanes resnico zadnjega stavka! Zdi se, kaker da bi ga napisal pesnik-prerok navlašč za nas, za celo Evropo, ko vže v premnogih ozirih nas žuli židovski jarem!

Digitized by Google

In prizor mej Mantovancema Sordellom in Vergilijem — kako je ginljiv! Koliko domoljubje se nam javlja tu:

„Ma di nostro paese e della vita
C' inchiese. E 'l dolce Duca incominciava:
Mantova .... E l' ombra tutta in sè romita,
Surse ver lui del loco ove pria stava,
Dicendo: O Mantovano, i' son Sordello
Della tua terra. E l' un l' altro abbracciava.“

Purg. VI.

O domu mes le vpraša in življenji,
A. ko voditelj „Mantova“ izreče,
Iz jame svoje spenja se v strmenji,
In proti njemu senca zašepeče:
„Sardello tvoj rojak sem, Mantovanec“!
Na kar oba se skleneta ljubeče.

Vice. VI.

Ta patrijotizem navdihne Dante-ju pikra očitanja nasproti domovini, ki je razkrojena na stranke:

„Ahi serva Italia, di dolore ostello,
Nave senza nocchiero in gran tempesta,
Non donna di provincie, ma bordello!“

i. t. d.

O sužnja Italija, dom bolečine,
V viharji groznem čolen brez krmila,
Zmešnjav izvór, a ne gospá krajine!

In v sveti jezi sklene z bridko ironijo na pravni in socijalni nered Firenc, svojega rojstnega mesta:

„Atene e Lacedemona, che fenno
L' antiche leggi e furon sì civili,
Fecero al viver bene un picciol cenno
Verso di te, che fai tanto sottili
Provvedimenti, ch' a mezzo novembre
Non giunge quel che tu d' ottobre fili.
Quante volte del tempo, che rimembre,
Legge moneta e uffici e costumi
Hai tu mutato e rinnovato membre!
E se ben ti ricorda e vedi lume,
Vedrai te somigliante a quella inferma,
Che non può trovar posa in su le piume,
Ma con dar volta suo dolore scherma.“

Atene, Lacedemon, ki postave
Nekdaj sta najkoristnejše dajala.
Sta proti tebi skoraj brez veljave.
Ker ti le krasne si postave dala,
Katerih nit do srede listopada
Nikdár od vinotoka ni segála.

Digitized by Google

Kolikokrat, če spominjaš rada,
Postave, novce, službe, običaje
In ude preminjala si urada!

In sebe v resnosti premišljevaje
Zreš lehko se podobno bolni ženi
Zamán iščeči bolu olajšaje
V obračanji po postelji perneni.

Sploh moramo povdariti, da Dante-jeva „Divina Commedia“ ima najviši humanistični smoter, ker namerja nravstveno popolnost človeštva ter socijalni in politični preporod posebno Italije, pesnikove domovine. In nočemo govoriti o Dante-jevih političnih idealih, ker stvar bi zahtevala daljšo razpravo, a toliko smemo reči, da pesnik tudi v političnem naziranji, naj je tudi imenujemo pesniške, nepraktične sanje, ostane na genijalni visočini, poln prepričanja in navdušenja za svoje vzore.

Dante je videl in globoko čutil tedanje žalostno stanje ljubljene domovine ter spoznal njegov vzrok prvič v materijalskem naziranji in nemoralnosti, ki sta bila okužila skoro vse tedanje razmere, in drugič v mejsebojni zavisti italijanskih mest in strastnem strankarstvu, ki je ločevalo vbogo Italijo v dva do smrti sovražna tabora — Gvelfe in Gibeline — in ki je doneslo pesniku nedolžnemu dosmrtno prognanstvo. Tedaj se vspne njegov plemeniti in globoko čuteči duh na vzorno visočino, kjer se mu pojavi velikanska ideja divne Komedije, da bi z „uma mečem“ — politično delovanje mu je bilo zaprto — vničil sovrage celega kristijanstva in osobito svoje domovine: smoter svoje epopeje je Dante označil vže s tem, da njeno dejanje začne v velikem tednu leta 1300, ko se je v Rimu praznoval veliki jubilej.

Edino bitje, katero je po svojih telesnih in duševnih vrlinah tolažilo in vzdržavalo pesnika — Beatrice — je bila vmrla ter s seboj tako rekoč odnesla i pesnikovo srce. Za divno prikaznijo se obrne Dante-jev duh v nebo, tu vzre svoj vzor v božjem svitu; tedaj se njegova ljubezen do naravne lepote Beatričine poviša v ljubezen do njenih čeznaravnih lepot v blesku božanstva: tako je Beatrice sposobna voditi ljubljenca k prvi, nerojeni lepoti in ljubezni — k Bogu.

„O donna, in cui la mia speranza vige,
E che soffristi per la mia salute
In Inferno lasciar le tue vestige;

Di tante cose, quante io ho vedute
Dal tuo podere e dalla tua bontate
Riconosco la grazia e la virtute.

Tu m' hai di servo tratto a libertate
Per tutte quelle vie, per tutt' i modi,
Che di ciò fare avei la potestate.

Digitized by Google

La tua magnificenza in me custodi,
Sì che l' anima mia, che fatt' hai sana,
Piacente a te dal corpo si disnodi.“

O deva, vir, življenje nade moje!
Ti v blagor moj si se takó trudila,
Da v peklu slede si pustila svoje.

Spoznavam v tebi milost in krepila
Po vsem, kar v svoji možnosti dobroti
Opazovati si mi dovolila.

Ti sužnjemu svetila si v temoti
Na potah vseh, na one vse načine,
Ki bili dani tvoji so blagoti.

Naj blagodušje tvoje ne izgine,
Da, ktero si rešila, moja duša
Bo tebi ljuba šla s svetá širjine!

Nebo. XXXI. 27.

V knjigi „Vita nuova“ — kjer Dante slika svoj duševni preporod vsled nezaslišane ljubezni do Beatrice, ki ga je storila, lehko rečemo, lirika prvaka srednjega veka — pravi, da bode svojo ljubljeno proslavil, kaker nihče pozneje; kajti „Divina Commedia“ je prav za prav velika himna v Beatricino slavo; k temu velikanskemu umotvoru ga je sposobila in navdušila čista idealna ljubezen do Beatrice, ki je poblažila in dvignila pesnika v najvzorniše višave, v svetišče božanstva.

Govorili smo do tu o „Komediji“ le kot epopeji, a moramo opomniti. da v nji je na najviši stopinji zastopana vsaka vrsta pesništva razun epike, lirika in dramatika: ova univerzalnost je dovršeni izraz vsestranskega pesnikovega genija.

Slednjič nam je še reči nekoliko besed v zunanji obliki Dantejevega umotvora. Kar se tiče jezika, priznamo radi, da „Faust“ stoji više nego „Divina Commedia“; a kdo se bode temu čudil, ako pomisli, da „Divina Commedia“ se je rodila pred šest stoletji, ko še nikjer po celi Evropi ni bilo skoro sledu narodnega slovstva. ko je na znanstvenem in slovstvenem polji vladala izključljivo latinščina, da izvzamemo arabsko literaturo? Kdo ne bode marveč občudoval Dante-ja. ki je, lehko rečemo, prvi narodni pesnik, jezikoslovec in mislec, ki je začetnik in oče italijanščine. katera se vže v njegovem proizvodu, navzlic nekaterim nevkretnostim in ostarelim izrazom, glasi tako priprosto in ob enem tako genijalno? Kdo se ne bode čudil Dantejevemu jeziku, ki prihaja, začetkom resen, čedalje veličastniši, dokler doseže vrhunec v viziji božanstva? In Dantejeve tercine kako so poleg visoke umetnosti naravne, njegove rime kako blagoglasno in milo se glase!

* *
*

S tem smo koliker toliko premotrili proizvoda „Faust“ in „Divina Commedia“ ter označili njuno vrednost z estetičnega in

Digitized by Google

filozofičnega motrišča: sklep si lehko posname vsak iz tega, kar smo vže rekli. Nam Slovencem, ki se naravno ne moremo ponašati z Bog si vedi veliko domačo literaturo — veliko čudo bi bilo zares, da bi temu bilo drugače — ter vsled tega le preradi segamo po tujem duševnem blagu, Slovencem pravim, prestava „Fausta“, in bodi celo najboljša, bi kaj posebno ne koristila radi omenjenih lastnosti in nedostatnosti; tem bolj nam je želeti dober prevod „božje komedije“. Kajti iz premnogih ozirov mora nam biti Dante, pesnik — vzor; njegove ideje in lepote nam je posebno dandanes, ko brije po vseh slovstvih več ali manj ledena sapa materijalstva, razkrivati dovzetni mladini, in srečno dobo smemo pričakovati na slovstvenem polji. „Divina Commedia“ je bila v zgodovini italijanske literature nekak barometer literarnega stanja: dobe, v katerih se je cenil in učil Dante-jev umotvor, so bile cvetoče ter bogate pravih pesniških del, dočim v tistih časih, ko je Dante bil pozabljen ali zanemarjen, se je italijanska literatura ponižala do bedne mehkužnosti in arkadičnih čenčarij. Tako bode poznanje in učenje Dante-jevega proizvoda tudi slovenskemu slovstvu nevarljivo zagotovilo boljših časov

Kaj ko bi nam kak Slovenec, ki je do dobra zmožen italijanščine ter čuti tudi v sebi iskro pesniškega navdušenja, podaril s časom prevod cele „božje Komedije“ — se ve, ovi prevod bi moral biti nekoliko srečniši nego koseskega prevod prvega dela „Paklo“ — in ko bi slovenska „Matica“, katera ima vže tolikih zaslug za slovensko slovstvo, izdala zaporedoma vse tri dele „božje komedije“? Kako bi se človek, ki mu je do pristnega napredka domače literature, radoval ob tako znamenitem slovstvenem dogodku! Vresničenje ovega dogodka bi bil naš in gotovo vseh pametno mislečih ideal najbliže slovenske pridobitve.

J.

Digitized by Google

Črtice o ruski cerkvi.

Spisuje A. Červ.

IV.

Misijonska delavnost ruske cerkve.

Neznatne vspehe ruskih misij si nekoliko raztolmačimo, če čitamo v „Svobraž. o sistemě obrazovanija inorodcev v predstav. Popečit. Kazan. učebn. Okr. narod. prosv. v dek. 1869 g. za N.o 379 str. 28 i. pr. „Ponjatija „russkij" i „pravoslavny kristjanin" stali synonimom.... obrusenije inověrnyh inorodcev russkih **nemyslimo bez obrusenija** i utverždenija jih v božestvennyh istinah pravoslavnago kristjanstva... Eto istina... priznavajema i sovremennym russkim praviteljstvom: „obrusenije vsěh inorodcev i soveršennoje **slijanije jih po věrě i jazyku** s russkimi." Po etoj to suščestvenno (bistveno) russkoj narodnoj osobennosti i pravoslavnaja missija po otnošeniju k inorodcam v Rossiji jest missija ne toljko intimnago prosveščanija, no vměstě i **missija istinnago obrusenija.**[1])

„Vselenskoje pravoslavije v Rossiji suščestvujet (obstoji) kak russkaja věra (!), i toljko (samo) tot nazyvajetsja russkim, kto pravoslavnyj. Rimsko-Katolik ostajetsja Poljakom (!), ljuteranin Němcem. Mahometanin Patarinom, jazyčnik (pagan) v Sibiri Burjatom dotolě (dotedaj), poka (dokler) ne pravoslavnyje... Pravoslavije dolžno vesti borjbu ne prosto s čužoju věroju, no i s čužoju (ptujo) nacionaljnostiju, s nravami, privyčkami (navadami) i vseju obstanovkoju žižni (življenja) inorodcev — uběždatj jih (prepričati) o prevoshodstvě russkaga nacio-

[1]) Pojma „ruski in pravoslavni kristijan" postala sta sinonima .... porušenja inovernih inorodcev ni mogoče misliti brez porušenja i vtrditve njih v božjih resnicah pravoslavnega kristijanstva... To je resnica .... katero priznava i sovremenna ruska vlada: porušenje vseh inorodcev in popolno zlitje njih po veri in jeziku z Rusi." Po tej bistveno ruski narodni posebnosti je pravoslavna misija intimne prosvete, ampak ob jednem tudi misija resničnega porušenja.

Digitized by Google

naljnaga byta, čtoby (da bi) sdělatsja jim ne po věrě toljkono i po nacijonaljnosti russkim... Obraščenije k russkoj věrě dělo ne cerkovnoje toljko, no i gosudarstvennoje (vladino)... Missija pravoslavja... jest v městě misija obrušjenija (!!) Poljza (korist) takoj dvojnoj misiji ideja (za) cerkvi i dlja gosudarstva očevidna... Oni budut držatsja pravoslavija ne toljko po uběždeniju (prepričanja) v jego istinnosti, no i kak russkiji russkoj věry. (!)" [1])

Zraven misijonarskega društva so po večjih mestih tudi „missionerskija bratstva." V zapadnih gubernijih imajo namen pobijati unijo n. pr. bratstvo sv. Vladimira v Kijevu, Sv. Duhovskoje v Vilni. sv. Kirill-Metoda na Volinji i. t. d. Samo v Varšavski eparhiji obstoji 33 takih bratovščin.

Najimenitniše je bratstvo sv. Gurija v Kazanji, ki je je vstanovil škof Antonij l. 1867 za Povolžje, kjer bivajo paganski in mohamedanski Čuvaši, Čeremisi, Tatarji. To bratstvo vzdržuje več krščansko-tatarskih šol, mej katerimi ono centralno v Kazanu, ki pripravlja učitelje za manjše šole; tam je tudi centralno čuvaško-čeremisko odgojevališče za čuvaške in čeremiske šole. Podučuje se v teh šolah s prva v domačem jeziku, potem pa po ruski. Izdaje bratstvo v teh jezikih tudi knjige, brošure, zaklada duhovne knjižnice. Nekaj takih bratstev je tudi v Sibiriji.

Povolžka misija [2]) oskrbuje okoli 1.875.000 duš. Hudo se jej je boriti z muselmanstvom; najljutiši so muselmanski Patarji, ki spreobrnjence na vse mogoče načine zapeljujejo in tudi mej pagani za islam propagando delajo. Čuvaši (570.000), Čeremisi (290.000), Mordvini (775.000), Votjaki (240.000) so pagani; toda njih paganstvo je nedoločno, brez zisteme. skoraj brez vseh obredov in ceremonij. Sposobni so za evangelij bolj kaker mohamedani; toda slaboumni so, težko jim je resnice sv. vere umevno razkladati, navadno ostajajo le pol tič pol miš: pagani v srci, pravoslavni po zunanjem. Znabiti

[1]) Vesoljno pravoslavje biva v Rusiji kot ruska vera (!), in samo tega nazivljemo Rusa, kdor je pravoslaven. Rimsko-Katolik ostane Poljak, luteran Nemec, mohametan Tatarin, pagan v Sibiriji Burjat, dokler ni pravoslaven. Pravoslavje mora vesti borbo ne samo s tujo vero, no i s tujo narodnostjo, z nravi, navadami in z vsemi okoliščinami ž vljenja inorodcev — prepričevati jih o prednosti ruskega narodnega življenja, da bi ne bili samo po veri, ampak tudi po narodnosti Rusi... Obrat k ruski veri ni samo cerkveno, no i vladno delo.... Misija pravoslavja je zajedno misija porušenja (!!), korist take dvojne misije za cerkev in vlado je očividna.... Držali se bodo pravoslavja ne samo po prepričenji o njega istinitosti, no i kot Rusi ruske vere (!).

[2]) Čtenija i. t. d. zal. 1880: Missionerskaja dějateljnost cerkve po otčet. oberprok.

Digitized by Google

je pa tudi temu razkolniška misijonska delavnost kaj kriva. Zategadelj je Vjatkski škof ostro zapovedal misijonskim in tudi duhovnom. ki imajo mej svojo pravoslavno pastvo kaj paganov, da se jezikov inorodcev naučijo. Razen tatarskega so vsi ti jeziki prav lahki; nekateri teh paganov so deloma vže pol porušeni. Sinod je dovolil mnogim škofijam (Ufa), da smejo tudi božjo službo deloma in tudi celoma v narodnih jezikih opravljati, v ta namen so morali tudi obredne knjige v te jezike prestaviti; ta težaven posel oskrbuje večinoma komisija prestavljavcev pri Kazanski akademiji.

Te misijonske šole so velike važnosti, kajti okoščenelim, starim paganom je le težko do živega priti; otroke pa še precej voljno v šolo pošiljajo in polagoma se stari uče od mlajših.

Naslednje misijonske šole so v Povoljžskem mis. okraji:

1) Kazanska krščansko-tatarska šola, odprta l. 1865 za krščene Tatare (Votjaki so redki). Sprejemajo se tudi nekrščeni Tatari kot neofiti za pripravljenje. Ta zavod je prava obrazceva šola. Ima dva oddelka, možkega in ženskega z oddelnimi poslopji. Glavni vodja je načelnik duhovnega semeništča, neposredni načelnik pa katehet krščenih Tatarjev; zraven šole je tudi cerkev. L. 1885 bilo je v možkem oddelku 91 učencev, v ženskem 30 učenk, mej temi je enajst napravilo izpit za ljudske učiteljice. Ta šola ima biti razsadnik ljudskih učiteljev in učiteljic ter tudi duhovnov mej raznimi drugoplemennimi narodi. Tesna je zveza med šolo in cerkvijo, v cerkvi pojejo v deloma ruski, deloma tatarski.

2) Kazanskaja učiteljska seminarija je pripravljavnica za inorodne učitelje; v to se sprejemajo samo krščeni Tatarji in pravoslavni; nekateri izmej njih postanejo tudi duhovni.

3) Simbirskaja centralnaja čuvaškaja škola. Čuvaši so večinoma vže krščeni. Šola je za možke in ženske; sprejemajo se tudi nekrščeni. Odličnejše pošiljajo k ljudskim šolam mej Čuvaše. L. 1844 bilo je 76 gojencev in 20 gojenk. Do l. 1884 je dal ta zavod vže 71 učiteljskih moči.

4) Ufimskaja dvuhklassnaja čeremisskaja škola i birskaja inorod. učit škola. Cilj te šole je misijonsk. Obiskujejo jo večinoma pagani (6 kršč., 34 nekršč.); iz nje izhajajo dobri učitelji za Čeremise.

Vsi ti našteti zavodi pripravljajo učitelje na drugorode, neposredno pa delujejo „selskija narodnyja školy.“ Te šole so v rokah mestnih bratovščin, ali pa oddelka misijonskega občestva, ki jih popolnem zdržujejo, ali pa zdatno podpirajo. Uči se v njih nauk, čitati, računiti in pa cerkveno petje. Šolska poslopja se rabijo včasih tudi za nekatere cerkvene slnžbe, kakor n. pr. za vsenoščnoje (vigilije), molebstvo (Tedeum, nekako naše večernice), gověnije (pripravljanje za spoved

Digitized by Google

in sv. obhajilo s postom), sobesedovanija (razni podučni verski (colloquium) pogovori); tudi odraščeni prihajajo k tem duhovnim vajam v šolo. Liturgija in vsi drugi važnejši cerkveni obredi opravljajo se seveda v cerkvi.

Največ takih misijonskih šol je v Kazanski eparhiji, kjer cvete bratovščina sv. Gurija. L. 1885 se je štelo v Kazanski eparhiji takih šol 99 z 2873 učenci; vse vzdržuje ali pa podpira omenjena bratovščina. Ta bratovščina prevaja tudi duhovne knjige napraveja misijonska „sobesedovanija" po vaseh, založila je „prijut" (asyl) za pripravljanje oseb, sposobnih za misijonsko službo. L. 1885 izdala je 17 novih knjig; razpošilja jih brezplačno mej pagane evropejske Rusije in Sibirije. „Sobesedovanija" drže po vaseh ne le duhovni, ampak tudi učitelji; en sam je obiskal 30 vasi. Sobesedovanje začne se z božjo službo Mohamedani so največi sovražniki teh misijonov, grozili so vže večkrat s smrtjo sobesedovavcem; najhujši so mohamedanski renegati. Mogoče, da so nekoliko renegatstvo prejšnji ruski misijonarji zakrivili, ki so se le prepogosto z zunanjim sprejetjem pravoslavja zadovoljevali, katero so neredko provzročevali nečisti motivi in so „fides ex auditu", živo besedo božjo prenizko cenili; vsaj v tem zmislu piše pravoslavni Rus sam: Čto jesli (če) bi i prežde i čašče s njimi takže besědovali i učili jih kristjanstvu, to možet bit, oni i ne sovratilisby (povrnili) v mohametanstvo."[1] Episkop Kazanski je vstanovil tudi zavod s sedmimi misijonarji, katerih naloga je z vpornimi mohamedani sobesedovati. O „prijutu" (azylu) bratovščine sv. Gurija za misijonarje smo vže govorili; v njem podučujeta profesor duhovne akademije in podvodja duhovnega učilišča in vadita gojence posebno v polemiki proti islamu. Obiskovati morajo ta predavanja tudi bogoslovci treh višjih razredov seminarija in nekateri akademiki, pa tudi duhovni z dežele in učitelji, kedar v mesto prihajajo, ker živijo mej mnogoštevilnim mohamedanskim prebivavstvom.

V Simbirski eparhiji je bila vstanovljena l. 1877 „Srednje algašinskaja inorod. škola" v Bujinskem ujezdu. Zdržuje jo mestni komitat misijonskega društva s pomočjo ministerstva narodnega prosvěšč. L 1885 bilo je v tej šoli za Čuvaše 41 učencev (29 pravosl., 12 pag.); šteje dva oddelka, za mlajše in starše. Pri šoli opravlja božjo službo duhoven, rojen Čuvaš. Veliko pomaga temu zavodu tudi bratovščina „treh Svjatiteljej."

Samara ima „inorodčeskuju školu" v selu Tuarem, središči Čuvašev; vzdržuje jo mestni mis. komitet. Učitelj je rojen Čuvaš. Učencev je štela l. 1885 38 (1 pagan); ima tri razrede.

---

[1]) Ako bi jim bili prej in bolj pogostoma tako propovedovali in učili jih kristijanstvu, morda da bi se ne bili povrnili v mohamtanstvo.

Digitized by Google

Podpore ima le malo, 400 rubljev na leto; pogreša se posebno misijonskega osebja

Orenburžki misijonski komitet vzdržuje tri čuvaške misijonske šole vže od l. 1876. Opravlja se božja služba v čuvaškem in ruskem jeziku. Učitelji so vsi Čuvaši; vspehi prav dobri. Pri šolah so vstanovljene tudi knjižnice; Čuvaši radi pošiljajo otroke v šolo, še stariši hodijo včasih poduk poslušat. V vseh treh učilnicah bilo je l. 1885 63 učencev. Nadarjenejše pošiljajo v simbirsko centralno čuvaško šolo za nadaljno izobraženje.

Ufa (eparhija) vzdržuje na sredstva mestnega mis. komiteta 15 šol, katere je obiskovalo l. 1885 407 učencev in 45 učenk. Sredstva so nepovoljna; ljudstvo hrepeni po šolah, pa mu ni moči vstreči po pičlih dohodkih.

Vjatka (eparhija) vzdržuje na stroške mestnega mis. komiteta 18 inorodnih šol: 9 tatarskih, 5 čeremiskih, 3 votjaške, 1 bessermjansko; v vseh je bilo l 1885 451 učencev (ruskih 27, tatar. 214, čeremis. 105, votjak. 27, besserm. 33). Učitelje dobivajo iz tatarsko-krščanske šole v Kazanji

Kalmiki (10.000), Kočevski rod, prebivajo na desnem bregu spodnje Volge v Avstrahanski, Stavropoljskin Orenbarški škofiji; štejejo jih k buddhistom, pa so zelo pomešali buddhizem z raznoterim praznoverjem. Mej temi kočevniki ima pravoslavna misija malo vspeha, ker tja poslani blagovestniki ne umejo kalmiškega jezika, s tolmači je pa silno težavno ljudstvo spreobračati; velik zadržek je tudi kočevniško življenje tega ljudstva; kake težave za redni poduk, opravljanje božje službe t. l. d.! Vže 15 let biva v astrahanski eparhiji kalmiška misija, ne da bi bila količkaj opravila. „V otčetě astrahanskago městnago komiteta ukazyvajetsja na priskorbnoje (žalostno) ohlaždenije městnih missionerov k svojemu dělu; vsje oni vyražajut (objavljajo) želanije pereiti na prihod (župnijo), ssilajas (opiraje se) **na trudnost missionerskago služenija**“ [1]) pravi „oberprokurorov otčet“ za 1885. Posamezne spreobrnjence sobratje po rodu buddhisti zaničujejo in jih pri pašnikih, dajilih i. t. d. pritiskajo. V Astrahanski eparhiji bilo je krščenih l. 1885 samo 37 Kalmikov. V donski eparhiji obstoji „prijut“ (azyl) s peterimi kalmiškimi otroci in to je vse.

Gruzinski eksarhat za celi Kavkaz. Tam niso vstanovljeni posebni misijonski stani, ampak župnijski duhovni so ob enem misijonarji. Tukaj bi se goreč misijonski

[1]) V poročilu astrahanskega krajnega komiteta omenja se žalostno ohlajenje krajnih misijonarjev k svojemu delu: vsi objavljajo željo preiti v župnijo, opiraje se na trudnost misijonarskega službovanja.

Digitized by Google

trud kaj dobro splačal; kavkažki „gorec“ je sicer divje narave, toda v celem še nepokvarjen; to velja posebno o tistih krajih, kjer je bilo vpeljano krščanstvo vže koj v prvih stoletjih, ki je bilo pa potem zatrto; še sedaj se nahajajo podrtine krščanskih cerkvâ ob gorskih obronkih in po ozkih dolinah; tradicije krščanstva so se še mej njimi ohranile, nazori, obredi krščanski niso še izginili. Gorečnosti pa manjka tem prisiljenim ruskim blagovestnikom. Kako toži sam oberprokuror v „otčetu“ za 1885: „K sožaljeniju umstvennyja in nravstvennyja sily boljšinstva (večine) duhovenstva ne svotvětstvujut (ne odgovarjajo) zadačam (nalogam) missionerskoj dějateljnosti.“[1]) Posamezni se tudi tukaj hvale vrednoodlikujejo; veliko se jim je boriti z vkoreninjenimi vražami. Mej Oseti je bilo l. 1885 spreobrnjenih 120 mohamedanov. Župnijska duhovščina ima prevelike župnije in opravlja ob enem še službo katehetov pri mestnih šolah, za misijonsko delovanje ostaja le malo časa. Sploh je status više in niže hierarhije vse premajhen. Ogromno cesarstvo z nad 60.000.000 pravoslavnih vernih šteje samo blizo 60 eparhij in okoli 30.000. župnij; vlada je bila l. 1865 celo 5000 župnij odpravila, ki jih je pa morala l. 1882 obnoviti, ker so se zanemarjeni verni preveč pritoževali. Eksarh Pavel je sklenil sposobne župnike začasno v misijone pošiljati in mej tem na izpraznjene župnije začasne administratorje postavljati. Mohamedani so največi nasprotniki apostoljskemu delu; spreobrnjenci so prisiljeni svoje rodovine in rojsten kraj zapustiti in beračiti, da se ognejo preganjanju in zasmehovanju svojih. Vlada očitno božca mohamedane, za krščanstvo jej ni veliko mar. Kjer je „načalstvo“ mohamedansko, tam je spreobračanje vradno zabranjeno. Vseh spreobrnjenih bilo je l. 1885 po vsem Kavkazu 752 (mej temi 200 moham)

Turkestanska eparhija za centralno Azijo. V tej eparhiji ni še rednih misijonskih štacij. Sklenili so izročiti redovnikom ta misijonski okraj. Kraj je bil vže izbran ob severnem bregu jezera Isyk-Kulja. Stavljenje je bilo začeto l. 1881, pa s slabim vspehom: manjkalo je zidarjev, ni bilo „bratij“ (redovnikov). Še le 1885 prišli so trije redovniki, potem je sv. sinod poslal igumena (guardijana) s 7 redovniki. Eparhijalni sedež je v mestu Věrnyj.

Altajska misija. Ta misijonski okraj šteje dva okroga: Bijski in Kuznecki. V prvem je z načelnikom misije deset misijonskih stanov, v drugem dva. V obeh 95 mis. „selenij, ulusov, jurt“ in 13 „derevenj“ (malih vasij), kamer naseljujejo

[1]) Žal, da umstvene i nravstvene sile večine duhovstva ne odgovarjajo nalogam misijonarske delavnosti.

Digitized by Google

kočevne krščene in nekrščene. Vsako oddeljenje ima nekaj cerkvâ in molitvenih domov.

To misijo oskrbujejo: protojerej, namestnik načelnika misije, trije jeromonahi (redovniški duh.), 10 „svjaščnikov“ (svetni duh), dva dijakona, nekaj „pričetnikov“ (nižih klerikov), učiteljev, 24 tolmačev, 6 učiteljic in 1 „feldšer“ (zdravnik). Nahajata se dva samostana: možki in ženski. Ženski samostan ima načelnico, štiri „monahije“ (mater) in 98 „poslušnic“ (nune z malimi obljubami); mej njimi so ena monahinja in 13 poslušnic, domačinke. V tem okrogu je še 17.830 paganov; ruskih in spreobrnjenih paganov pa 18.970 (4.574 rus., 14.396 inorod.). Načelnik misije je episkop Tomski. Na Altaju ni več kraja, kjer bi ne bil vsaj oznanjevan Kristus. L. 1885 bilo je spreobrnjenih 728 (paganov in moham.). Božja služba s podukom se je opravljala v 32 cerkvah v domačih in ruskem jeziku. Šol je 25 z 595 učenci (419 učencev, 176 učenk). „Pansionerov“ (gojencev) vzdržuje misija na lastne stroške 52. Za više mis. izobraženje skrbi „katehizatorskoje učiliščе“ pri Bijskem arhijerejskem domu, učencev šteje 33.

V Ulali vodijo žensko učilišče redovnice ter podučujejo tudi v ženskih ročnih delih. Značaj vseh šol in odgojevališč je izključljivo čisto cerkven in namen jim je bolj odgojevanje krščansko kaker poduk. V Ululskem stanu je bolnišnica s „feldšerjem“, kjer je l. 1885 pomoči iskalo 578 nadložnih; dajajo jim tudi zdravila zastonj. Za vboge imajo v vsakem stanu izbe in trdne „jurte“ (šotor); drugim pošiljajo na dom: denarja, kruha, semena, gospodarsko orodje, delalno in mlečno živino i. t. d. V Ulali je tudi sirotišnica s 7 dečki in 21 deklicami; vodijo jo redovnice. Izdajajo se tudi knjige razne vsebine na altajskem narečji. Iz vsega je razvidno, da je ta misija še precej dobro vrejena.

Kirgizka misija je bila vstanovljena l. 1882; krščenih je bilo l. 1885: 11 moham. Prevedenih je bilo več knjig na kirgizki jezik. Stepni general-gubernator odkazal je novokrščenim Kirgizom 600 desetin zemlje (desetina = 1 3/4 orala).

Za vse altajske misije bilo je l. 1885 izdanih 30.082 rubljev.

Tobolska eparhija. V tej eparhiji bivajo Ostjaki in Samojedi. Vstanovljeni so trije mali misijonski stani, delovanje je le skromno, ker manjka vsega, posebno pa misijonskega osebja. Liturgijo in druge bogoslužne knjige prestavili so na ostjaški jezik. Sola je bila odprta še le l. 1885, šteje 30 učencev. V južnem delu eparhije prebiva nekaj Tatarjev in Kirgizov, te oskrbuje župnijska duhovščina.

Irkutska in Zabajkalska misija. V Irkutski eparhiji ste dve misiji: Irkutska in Zabajkalčka; prva obsega prostora severozapadne Bajkalskega jezera, druga jugo izhodne.

Digitized by Google

Prebivalci so v večini Burjati, manjšina je Tunguzov. Začetek misije v Irkutskú [1]) je položil Tobolski metropolit l. 1681 poslavši tja 12 monahov pod vodstvom igumena Teodozija z dovoljenjem patrijarha Joakima. Vstanovili so v Seleginu Trojicki monastir in ob istem času monastir Posolski. Drugi predstojnik arhimandrit Mizajil je že zamogel sporočiti v Tobolsk, da je krščenih „mnogo Mungalov“ (Burjatov). V tem vdobil je Irkutsk lastno škofijo in l. 1720 je škof Inokentij prav goreče misijonaril; spreobrnjenje je bilo pa tačas tudi obrušenje. Selengiski in Posolski monastir sta vladala prostranim zemljiščem, na katerih so spreobrnjence naseljevali, ki so se vsi porusili. Irkutska škofija se je tačas raztezala po vsej izhodni Sibiriji, sedaj ima kamčatka lastnega škofa in Irkutski arhiepiskop dva škofa-vikarija. Potem, ko je Katarina 1764 na prigovarjanje zloglasnih framasonskih svetovavcev monastirjem vse premoženje pobrala, vstavilo se je misijonsko delo v Sibiriji, skoraj popolnoma. Misijonarili so župnijski duhovni, ki so pa le malo podelali, ker jim težavni apostolski posel ni šel v slast. Krščeni pripuščeni so bili samim sebi in bili so duhovno mrtvi, če se tudi niso zopet popaganili. Veča nagnjenost k krščanstvu se je zbudila l. 1840 in 1850 mej Bunjati; 1848 je bilo na stoiine Balaganskih Bunjatov krščenih; 1850 so se pa Tunkinski pokristjanili. To vgodno stanje pa ni pripisovati toliko misijonskim trudom, kaker slučajnim okoliščinam, ki so redonačelnike nagnile k krščanstvu. L. 1862 si je postavil Irkutski škof Benjamin v Selenginu onega vikarija in je vstanovil posebno zabajkalsko misijo. Vlada podpira samo tri misijonarje. V šestih letih je bilo v Zabajkalji vstanovljenih 11 mis. stanov s cerkvami, farovži, centralno šolo v Posolskem monastirju, bolnišnico, slikarsko šolo za ikonostase in metahromotypijo.

To stran Bajkala je vzdrževala do l. 1865 en sam mis. stan cerkev in dva vlada (od l. 1862). Ves misijonski trud je bil na ramenih arhiepiskopa. Izbral si je l. 1866 posebnega načelnika misije, kteremu so bili poslej nakazani dohodki Nilove pustinje. Manjkalo je sprva vseh, sredstev in sposobnih oseb; potem, ko so se misijonarjem dohodki zvišali, začelo se jih je več v misije oglašati. Sedaj je okoli 17 mis. stanov takraj, Bajkala, pri vsakem je tudi šola, izdajajo se tudi knjige v burjatskem jeziku. Od l. 1883 je načelnik te misije II. vikar Irkutskega nadškofa, ki stanuje v Voznesenskem monastirju. Vsako leto štejejo spreobrnjencev okoli 2000. [1])

V vsem Zabajkalji bilo je l. 1882: Kristijanov 20.000, paganov še 145.000. Velike zapreke stavi okoliščina, da misijonarji ne morejo pogosto ulusov (naselbin) obiskovati, ker so daljave

[1]) Trudy pravosl. mis. vep. Irkutskoj, Irkutsk 1886, T. IV. 658.

Digitized by Google

izmerne, poti slabe, neprehodne, vreme več mesecev prav sibirsko.

Burjati (200.000), mongolsko pleme, so nadepolni: priprosti, dobrodušni, potrpežljivi, možki; vender so večinoma pagani, kočevniki, poldivji. čeravno je bil vže l. 1661 poslan prvi misijonar v daljno Sibirijo. Popred so bili Šamanci, iz Mongolije in Tibeta zatrosili so mej nje lamaizem in postali so od kraja fanatični lamajiti. Leta 1741 je vlada vprvič začela gibanje mlastva mej Burjati opazovati, bilo je tedaj mej njimi že 11 dacanov (nekakih samostanov) in 150 lam. Zabranjeno je sicer bilo nadaljno razširjevanje, toda *vradno* je bil priznan mongolskemu dacanu naslov „*širetuja*.“ L. 1756 je bilo tam vže 312 lam; 1822 vže 2.500; 1843 vže 4.546, 1885 celo 15.000, tedaj 10 % vse poganske naselbine Zabajkaske oblasti (nad 120.000); mej tem ko pride na vsak izmej 22 Zabajkalskih mis. stanov 6.909 paganov.

Lame so prava kuga za izhodno Sibirijo; ljudstvo odvračajo z največo zagrizenostjo in vstrajnostjo ne le od krščanstva, ampak tudi od vsega ruskega: vedno škilijo čez mejo v Tibet in so s tamošnjim višim lamo v vedni dotiki. Reveže Burjate strašijo z večimi davki, z vojaško dolžnostjo, če bi krščanstvo in rusko kulturo sprejeli in kočevniško življenje z naselnim zamenili; žito sejati opisujejo kot neznansko veliko pregreho. Spreobrnjence preganjajo in na vse mogoče načine zapeljujejo, vse Burjate izžemajo izganjajoč s svojimi pokuspokusi slabe duhove iz bolnih ljudi in živali, pri čemer izpraznujejo jurte revežev kočevnikov. Leto za letom shajajo se ruski lame pri višem lami „hutuhti“ v Urginu v Mongoliji in „dalaj lami“ v Tibetu; to so pravi budhiški sibirski irredentovci; nek fanatik je celo resno navduševal kočevnike, naj vstajo napravijo in obnovijo Džingiskanovo državo. Kaj dé pa Rusija k temu? Do novejšega časa je molčala, prejšnje čase lamaizem celó podpirala. Še le v najnovejšem času začelo je imeti ministerstvo notranjih zadev zaradi širjenja lamaizma svoje pomisleke, vkrenilo ni pa ničesar. Pri takih razmerah misijonsko delovanja ne more imeti velikih vspehov.

Zabajkalska misija je pod načelništvom episkopa Selenginskega, prvega vikarija arhiepiskopa Irkutskega. Misijonskega osebja šteje 56 (1 igúmen, 5 jeromovnahov, 25 svjaščenikov, mej temi trije Burjati, 4 dijakone, mej temi dva Burjata, 17 psalomščikov, med temi 8 Burjatov, 14 prestavljavcev, ki so vsi krščeni lame. Najslabše za apostolsko delovanje je tam, kjer so niža načelništva paganska in kjer vse mrgoli lam.

Irkutska misija je štela l. 1885. 1444 spreobrnjenih, zabajkalska pa le 380. Irkutska misija je imela l. 1882 17 misijonskih stanov z enim načelnikom, 18 svjaščeniki, 17 psalomščiki in 3 prestavljavci, l. pa 1885 13 šol z 230 učenci; zabajkalska misija: 19 šol z 237 učenci. Tri šole so za izučenje psalmoščikov. Zraven

Digitized by Google

misijonskih šol obstojijo tudi državne šole ministerstva „narodnago prověščenija“, katere obiskuje v irkutskej oblasti 290 učencev. Arhiepiskop irkutski vstanovil je l. 1885 za misijonske namene bratovščino sv. Cirila in Metoda. Za obe misiji izdalo se je l. 1885 49.755 rub.

Jenizejska eparhija nima posebnih misijonskih stanov, ampak le 12 misijonskih župnij v treh okrogih, katerih dva sta vže pokristijanjena, pa s paganstvom zelò pomešana; tretji je do tretjine čisto pagansk. Misijonske župnije vdobivajo le 180 rub. na leto, druge župnije pa več. zategadelj se vse brani iti na misijonske medle župnije. Veliko reveže stane pogosto popotovanje po brezmejnih tundrah. Biskup Jenizejski je nasvetoval in prosil vsaj 600 rub. za mis. župnije in še kaj priklade za popotovanja ter pomnoženje cerkvâ, ker so preoddaljene druga od druge, pomnoženje števila duhovščine slednjič organizovano misijo. Kako je sv. sinod predlog rešil, mi ni znano.

Jakutska eparhija šteje tri misijonske stane, delujejo trije „pohodni“ (popotovalni) duhovni. Paganski prebivavci so Čukči, Lamuti in Tunguzi. Vspehi prav so slabi.

Kamčatska eparhija ima 14 misijonskih stanov s 14 misijonarji. V teh prostorih prebivajo: Korejci (osedli), Goljdi, Giljaki (polosedli), Tunguzi, Jakuti, Oročeni, Čukči, Korjaki, Oljuterci, Samagirci (Kočevniki). Misija lepo napreduje, v kratkem bodo vsi spreobrnjeni. Laže jih je pa pokristijaniti, kaker stare paganske navade koreninoma odpraviti. Šol je bilo l. 1885: 9 z 211 učenci.

Vsi ti sibirski narodiči vidno ginejo, odkar so v dotiko prišli z evropsko kulturo (?); v nedolgem času bomo od mnogih le še njih imena v zemljepisnih in zgodovinskih knjigah brali; godi se jim kaker rudečekožcem v Ameriki Neznanske bolezni (celo syphilis) trebijo včasih cele redove, „vodka“ tudi ne vpliva blagodejno; pred nedavnim je potisnila živinska kuga mej severnimi jeleni veliko število kočevnikov v strašansko revščino.

Japonska misija. Tudi čez meje ruskega carstva začelo je pravoslavje, ali prav za prav vpliv ruske vlade segati. Mej tem ko je vlada za mnoge ruske misije v državi hladna, drugim neposredno celo nasprotna, povspešuje japonsko misijo velikodušno. V Japonijo je prvi prišel l. 1870 arhimandrit Nikolaj (sedaj vže episkop v Japoniji); spreobrnil je nekoliko Japoncev, ki so mu služili za katehiste.

V Hokodate je vstanovil šolo in postavil cerkev, tam biva tudi ruski konzul. Začel je razširjati mej Japonce litografovane knjige in razprave. L. 1873 bila so vže tri središča: Hokodate, Edo, Sendaj V Hokodate je tudi šola za deklice; Edo ima dve šoli, eno za katehizatorje in drugo za japonske prestavljavce, ki se v ta namen učé ruskega. Vstanovljeno je župnijsko svetovavstvo in „obščestvo vzaimnago vspomoženija.“ Bogoslužba vrši se

Digitized by Google

japonskem jeziku. L. 1875 je bil vže pri misiji en načelnik, e misijonarji redovniki, en psalomščik in 30 katehizatorjev. ega japonskega katehizatorja so v svjaščenika posvetili, ki po otranjih krajih Japonije sv. krst deli. 1878 bilo je spreobrnjenih 4115; na 150 krajih so se vže nahajali pravoslavni in se je pridigalo; japonskih duhovnov bilo je šest, katehizatorjev 27, pomočnikov 51; vstanovilo se je tudi duhovno semenišče.

L. 1885 je bilo v Japonski eparhiji vseh občin 184; zraven eparha je še en arhimandrit z 15 svjaščeniki (mej temi; 12 Japoncev). Krščenih je bilo to leto 1467; vseh vernih 11.275; v vseh šolah 350 včencev. V Tokio je katehezitorško učilišče z 22 učenci; v duhovnem semenišču se odgojuje 72 učencev, v pričetniški (za niži klér) 12, v ženskem učilišču biva 34 gojenk. Za cerkev v Tokio dal je „sovět mis. obščestva" 19.000 rub. Vlada japonska in bonzi, ki so sprva nasprotovali, so se pomirili.

Kitajska misija. Na Kitajsko so šli prvi misijonarji l. 1690. in od tačas do l. 1780 je bilo tje poslanih sedem ekspedicij. Vspehi so bili neznatni; vlada kitajska jim je hudo nasprotovala, odvzeti so jim hoteli celo pridobljena zemljišča. L. 1795. je bilo pravoslavnih 25, imeli so dve cerkvi. Vlada jih ni več preganjala, ker je hotela mir imeti z Rusi. Sprva so bili odvisni od katoliških misijonarjev, ki so jim potrebne knjige izposojali. L. 1807 prišel je v Peking o. Jakinth Bičurin, izvrsten sinolog, ki je mis. rešil odvisnosti od katoličanov. Kmalu so pa nastali mej pravoslavnimi veliki neredi, l. 1812 zastavili in prodali so cerkveno premoženje in misijonski stan dali v najem, kjer so se zbirali strastni kitajski igralci, tedaj je postal prava „Spielhöhle." Klicali so jih pred sodbo v Peterburg, kjer sta bila dva misijonarja z očetom Jakinthom suspendirana in o. Jakinth zapert. Potem so ga rabili kot izvrstnega sinologa v ministerstvu zunanjih del. Tudi dandanes misija v Kitaju nič kaj ne napreduje, l. 1883 bilo je vseh skupaj na Kitajskem 413 kitajskih pravoslavnih. V Pekingu živijo celo pokitajčeni Rusi od starih časov, ki so narodnost in vero izgubili, pravijo jim Albazinci. Ta misija pogreša duševne in materijalne pomoči.

Kirgizka misija v srednji Aziji. Kirgizov stanuje v Semipalatinski oblasti 500.000, v Akmolinski 350.000 in več sto tisoč v Semirečenski in Turkestanski; veliko bolj so civilizovani kaker zverinski Kalmiki. Mnogi vže dobro govorijo po ruski. Bili so šamanci, pa so prošlega stoletja, posebno pa od dvajsetih let tekočega od Paturjev mnogo mohamedanske primesi vdobili. Pokristijanjenje ne bode delalo težav. ker muke (turški duh.) so neizobraženi in ljudstvo ni fanatično. Na prošnjo altajske misije dovolil je sv. synod za to misijo enega duhovna. enega psalomičeka in enega tolmača. Duhovnu je nakazanih 500 rub. in 200 rub. za razjezde, 100 rub. pa za novokrščene. Sedež ima v Semipalatinsku. Administrativna ruska oblast se je vstavljala,

Digitized by Google

ker se je bala Kirgiza dražiti. V celi Rusiji bilo je spreobrnjenih l. 1880: 400 moham. in 5396 paganov; l. 1881: 410 moham. 4796 pag.; l. 1882: 254 moham., 4151 pag. Podatki vzeti iz vsakoletnih „otčetov" oberprokurora sv. synoda. Oberprokuror skoraj vsako leto toži, da misijonska delavnost peša, tako n. pr. l. 1883: „Pravda ndjzja (ni mogoče) skazat, čtoby (da) missionerskaja dějateljnost Russkago duhovenstva osobenno (posebno) procvětala za 1883 g. naprotiv iz otčeta vidno, čto ona god s godom slabějet, ili po krajnej měrě (vsaj) ne obnaruživajet (pokaže) dolžnyh uspěhov." Čtenija ljubiteljej duh. prosvěšč. III, 1634 sodijo: „Missionerskaja dějateljnost našej cerkvi v sravnenji s dějateljnostiju napr. cerkvi rimskoj javljajetsja neznačiteljnoju."[1])

Kdo bi se n. pr. čudil, da po nekaterih krajih ruskega carstva, posebno pa na Kavkazu in v Zabajkalji pravoslavije tako počasno napreduje, če čita v „Moskovskih cerkv. vědomostih" (1885, štv. 6) naslednje o vladnem pokroviteljstvu lamaizma v Zabajkalji: „Privilegiji lam so postavno vtrjeni. Hambo-lama (lamajitski višji dostojanstvenik) vživa od vlade odkazanih 500 desetin (des. = $^{13}/_{4}$ orala) zemlje, deseti del vseh 34 dacanov (nekaki samostani). Širetuj (vodja enega dacana) 200 desetin in peti del vseh dohodkov svojega dacana. Vsaki lama (in teh je nad 15.000) 60 desetin in del dohodov. Bandij (nižji služabnik) 30 desetin in del dohodov; Havaraki (dijak) po 15 desetin zemlje. Opomniti treba, da tudi v Sibiriji ima zemlja svojo ceno. Kako pa vlada za pravoslavne skrbi? Dvehklasni monastirji nemajo nad 60 desetin zemlje, pričti (duhovni pri eni cerkvi; najmanj en duhoven, dijakon, dva klerika) so z velikim trudom dosegli 55 desetin. Lame imajo pa še ogromne postranske zaslužke od sleparskega predajanja burhanov (amuletov) obrazov, molitev, pasov, čarodejstij i. t. d. Po njih zakonu bi morali po samostanski v njih dacanih skupno živeti, pa v enomer okoli krožijo in ljudstvo sleparijo. Vlada prav pogostoma veljavniše mej njimi odlikuje z zlatimi in srebrnimi svetinjami in kako si poredneži to odlikovanje razlagajo? Car odlikuje nas „za verduju věru"! Krščanska vlada skrbi za vzdrževanje kopišč (lamajitskih tempeljnov), žrtev (!) i. t. d. Gubernator zabajkalski mora o tem vsako leto natanjčen račun položiti. Vladno priznanje in imenovanje Hambolame dala jim je edinost in moč, ki je še v Tibetu in Mongoliji nemajo. Hambolama mora priseči, da bo v ruski državi lamajizem razširjal. Ravno v teh pokrajinah, kjer sedaj la-

[1]) Res je, ne more se reči, da bi bila misijonarska delavnost ruskega duhovstva kaj posebno procvetala za letom 1883, nasproti iz poročila je razvidno, da ona leto za letom slabi ali vsaj ne kaže dolžnih vspehov.

Digitized by Google

...jizem cvete je bila Katarina II. starim, silno bogatim samostanom ob Bajkalskem jezeru vse premoženje pobrala (1764).

Vlada obsiplje s privilegiji drugoverce. Krščeni in osedli Sibirjak mora plačati davek od zemlje, Kočevnik pa nič; krščeni mora ostati pod oblastjo paganskega načelnika.[1]) Postava od l. 1861 stavi pri spreobračanji v krščanstvo toliko omejitev, kaker da bi se bala zgubiti svoje pagane, kaker, da bi le prisiljena dovoljevala pokristijanjevanje in vender bi vlada tudi pozitivno morala podpirati krščanstvo.[2])

Revnost (gorečnost) duhovenstva i cerkovnyh missij razbybavajetsja ob nesoučestvije i vsjakija prepjatstvija (zadržke) so storony gosudarstvennyh dějateljej sovremennaga (sočasnega) Russkago carstva . . , potomu (zato) ne imějet rezuljtatov svotvětstvennyh (odgovarjajočih) zatrašivajemym cerkovnym sredstvam i sposobnostjam.[3]) — Čten. 1888 VI, 213.

Temno razlaganje ruskega kriminalnega zakona o apostaziji od krščanske vere in primerjanje tega zakona po liberalnih sodnikih v škodo Rusije in v prid inorodcev, je krivo, da jih na tisoče odpada.

Vlada podpira posebno mohamedanstvo; vstanovlja mohamedanske šole, jim zida mečete, plačuje mulle, razširja koranove eksemplare. Ob l. 1853 — 1859 je bilo razdanih 82.300 eksemplarov korana, 165.900 hafijekta (posnetek korana), 77.000 šeran-el-imana (moham. katekizem), slednjega po dve kopjejki za iztis. Ta religjozno-literaturna propaganda je toliko škodljiviša, ker se godi mej nevednim ruskim ljudstvom. Ni še oslabel ta duh do dandanes. L. 1869 je bilo samo od januarja do septembra eftiaka oddanih 40.000 iztisov. (Cf. Pravosl. protivomusuljmansk. miss. v Kazanskom kraje i. t. d. E. Malov, str. 1, 33 dr. — O tatar. mečet. v Rossiji. E. Malov.) Ravno to spričuje slavni direktor Kazansk. inorod. semin. N. J. Jljminskij: „Siljnoje razvitije i razprostranjenije mohametanskoj gramotnosti meždu nekreščenymi Tatarami malo-po-malu zahvatyvajet svojim vlijanjem i Tatar. kreščenyh. (kazan. centr. krešščeno-tatarskaja škola. N. Jljminskij, 1887, str. 313 i nasl.) —

[1]) Trudy i. t. d. T. IV, 653.

[2]) Trudy i. t. d. T. IV, 655.

[3]) Goročest duhovstva in cerkvenih misij razbiva se ob nevdeleževanje in vsakovrstne zapreke s strani vladnih oseb sovremennega ruskega carstva..... Zato nima vspehov odgovarjajočih zatrošenim cerkvenim sredstvom in sposobnostim.

Digitized by Google

Velikaja gosudarstvennaja vlast rossijskoj imperij otoždestvila (zenačila) sebja s mohamedanstvom i prinesla k njemu svoju silu. Kak na zapadnyh okrajinah imperij Russkoje praviteljstvo prinimalo obraz německago i poljskago(!), tak v vostočnyh oblastjah ono usvojilo sebě harakter tatar-moham. i dějstvovalo v podryv i svojej nacionaljnosti i svojemu gosudarstvu, kak mogli by dějstvovat liš (samo) jego zljejšije protivniki. Pod pravosl. russk. deržavoju obrazovalsja plamenejušči očag (ognjišče) mohametanstva. (Mosk. Věd. 1867, stv. 101, Katkov.) — Usmotrěv takoje (siljnoje) pokroviteljstvo jih věrě . . . vs vred kristjanstva, mohametani sdělalis směljeje. (A. Rittich, Materjaly dlja etnograf. Ross.) Utvrdilo i rasprostranilos mohamedanstvo boljše, neželi kak eto vozmožno bylo vo vremena kazansko-tatarskago carstva. (Materialy etc. II, 14.) — Organami pravosl.-hrist. russkaga praviteljstva prjamo (naravnost) podderživajetsja (podpira) nyně idolopoklonstvo i volhovanje (vraža), rasprostranjenije že hrist, věry, jesli (če) gdě ne presljedujeteja (preganja), tam predostavljeno vpolně proizvolu slučajnyh obstojateljstv i malosiljnoj revnosti (gorečnosti) odinokih blagověstnikov. (Materialj. 1870, II, 14). — Upotrebljajemy byli Carjem russkim Vladimirjem energičnyja měry, dohodivšyja do ognja i meča . . . praviteljstvenyja dějstvija (današnja namreč) soveršenno protivopoložnyja Vladamirskim. . . . So vremeni auticerkvenyh voltero-enciklopedistskih zapadnyh vějanij na Rusji v XVIII. v. praviteljstvo russkoje vpolně vstranilos ot sodějstvija rasprostranjenija hristjanstva . . . . a boljšinstvo (večina) organov proviteljstvennoj russkoj vlasti daže (celo) prativudějstvujut jih (nevercev) hristjanskomu prosvěščeniju. [1])

[1]) Silno razvitje in razprostranjenje mohametanske ljudske izobraženosti mej nekrščenimi Tatari malo po malem prijema s svojim vplivom tudi krščene Tatare. — Velika vladna oblast ruskega cesarstva zenačila je sebe z mohametanstvom ter prinesla k njemu svojo silo. Kaker je na zapadnih pokrajinah cesarstva rusko praviteljstvo dobilo obraz nemški in poljski (!), vsvojilo si je na vstočnih pokrajinah značaj tataro-mohametanski, ter delovalo v izpodriv i svoje narodnosti i svojega carstva. kaker bi mogli dolovati samo njega naj-

Digitized by Google

Kjerkoli so se divji pagani misijonarjem po robu postavili, je vlada takoj misijo vstavila in misijonarja domov poklicala. Jekaterininski senat je n. pr. l. 1764 kategorično odločil: „Novokreščenoj miss. Kontorě „ne byt“ Ta kontora je bila edini misijonski zavod. Arhijerejem bilo je l. 1799 prepovevedano tudi posamezne osebe v misijone pošiljati brez dovoljenja gubernatorjev, ti pa so bili liberalci, in tako se je vse misijonsko delovanje vstavilo. Senat je l. 1799 še tiste štiri misijonarje odpravil, ki so bili še v Sibiriji ostali, in tako so ostale misijonske cerkve in šole prazne. Krščenih je bilo v Evropi Kalmykov vže 10.000; liberalni činovniki so jih tako dolgo stiskali, da so jih za Ural potisnili, kjer so se vsi polamajitili. V Ufi (1788), v Krimu (1794) je vlada muftije organizovala in jim velike privilegije podelila, kar trumoma so se spreobrnjenci k prejšnjej veri povračevali. [1])

Nekateri rodovi na Kavkazu so indiferentni za vsako vero n. pr. Abhazi. Platz, die Völker der Erde str. 254, pripoveduje, da je dajala ruska vlada vsakemu novokrščenemu po en srebern križec in srebern rubelj; tedaj so se pa Abhazi dajali po večkrat krstiti. Nekje je Abhazu krščen sosed očital, da je nekrščenec; kaj? zavzame se ta, jaz sem celo petkrat krščen. Včasih se dajo krstiti, če se jim kaj davka odpiše.

„Nesrečne posledice Petrove reforme za pravoslavje so, da je priprosti narod nagnjen k razkolu; višje, izobražene vrste pa še pojma nimajo o pravoslavji in se jim tudi ne zdi vredno poznati vere „prostonarodija“. Tega omami filozofija enciklopedistov, drugega masonski misticizem, tretji postane prozelit jezuitizma (!). Mi sami smo vže občili z izobraženimi ljudmi, ki se niso dali prepričati, da bi bila vera izobraženih Francozov slabša od ruske (!). „Podobnyje ljudi sami nuždajas (potrebujejo) v obraščenij k pravoslaviju vredno (škodljivo) dějstvujut na obraščenije k njemu i drugih inověrcev..... Oni gotovy uvažat, vzjakuju čužuju věru, toliko (samo) ne svoju russ-

hujši protivniki. Pod pravoslavno rusko državo izobrazilo se je plameneče ognjišče mohametanstva. — Vsmotrivši silno pokroviteljstvo svoje vere na škodo kristijanstva, postali so pogumniši mohametani. Vtrdilo in razprostranilo se je mohametanstvo bolje nego je bilo mogoče za časa kazansko-tatarskega carstva. — Člani pravoslavno-kristijanskega ruskega praviteljstva naravnost podpirajo sedaj malikovanje in vraže, razprostranjevanje pa kristijanske vere, ako je kje ne preganjajo, pripuščajo slučajnim okoliščinam in malosilni gorečesti nekaterih blagovestnikov. — Vladimir, car ruski, vpotrebljal je energična sredstva, do ognja i meča .... dejanja vladna sedaj so popolnoma nasprotna Vladimirskim. S časa proticerkvenega voltero-enciklopedijskega zapadnega vpliva na Rusijo v XVIII v. odstranilo se je praviteljstvo rusko popolnoma od sodelovanja pri razprostranjevanji kristijanstva .... a večina članov vladne ruske oblasti dela celo proti kristijanski prosveti inovercev.

1) Čt. 1883 IV. 198.

Digitized by Google

kuju: stojat gorjačo za neprikosvennost (nedotakljivost) židovstva, mahometanstva i daže (celo) idolopoklonstva i v to že vremja ne propuskajut slučaja oskorbit (žaliti) svoju pravoslavnuju vêru. Jesli (če) by ne eto nežnoje sočuvstvije obrazovannago klassa ko vsemu čužomu..... my uvěreny, davno boljšinstvo (večina) naših inorodcev.... sdělalis by pravoslavnymi i vměstě s těm russkimi." [1])

Izobražen mohamedan in pagan ostajata pri svojej veri, ker se tako nadejata večega spoštovanja od ruskih, kaker po sprejetji pravoslavja. Dokler je bil imenitni pravoslavni govornik duhoven Pavel Savabe še japonski bonz, sprejemal ga je ruski konzul, po spreobrnjenji odpovedal mu je sprejem. Enake reči smo slišali o mestnih načelnikih na Kavkazu in v Krimu oziroma od spreobrnjenih mohamedanov. „Ni v odnom (v nobenem) jevropejskom gosudarstvě neljzja vstrětit podobnago javljenja." [2])

Vzor vseh ruskih misijonarjev pa je bil Ivan Popov Benjaminov, pozneje škof Innokentij, rojen 1797. v Anginsku Irkutske eparhije, sin bornega ponomarja (nižjega klerika); z velikim trudom se je šolal v tedaj nevrejenem semenišču Irkutskem; zraven bogoslovja pečal se je kot samouk z najmnogovrstnišimi mehaničnimi umetnostmi, bil je zveden v vseh strokah rokodelstva. L. 1817 se je poročil in bil potem posvečen v dijakona, l. 1821 postal je svjaščenijik. Dve leti služboval je v Irkutsku, zraven pastirskega delovanja izdelaval je ure, male orglje i. t. d. Tačas je imela Rusija nekaj zemlje v najskrajnejšem oglu severozapadne Amerike. Irkutski škof bi bil rad tje kakega misijonarja poslal, toda nobeden se ni oglasil. Tedaj sklene iti Popov v odljudne kraje.

Poda se z družino po reki Leni v Ohock in odtod na otok Unalaska. Otočani govorijo jezik aleutski; reveži vidno hirajo in pojemajo; syphilis, vremenske nezgode, domači prepiri in ruski pritisk so jih skoraj popolnem vgonobili. Pred je bilo na otoku 24 naselbin, sedaj le še 10 s 470 prebivavci. Njegovemu pastir-

[1]) P dobni ljudje, ki sami potrebujejo spreobrnjenja k pravoslavju, deluiejo škodljivo na spreobrnjenje i drugih inovercev .... Pripravni so vvažati vsako tujo vero, samo ne svoje ruske: stoje goreče za nedotakljivost židovstva, mahometanstva in celo malikovavstva, a ob jednem ne izpusté slučaja žaliti svojo pravoslavno vero. Ako bi ne bilo tega nežnega sočutja izobraženih stanov k vsemu tujemu ... smo vverjeni, da bi se bila vže davno večina naših inorodcev popravoslavila in ob jednem tudi porusi'a. — Arhiep. Benjamin, Trudy pravosl. mis. v Irkutskoj epast. Irkutsk 1886, T. III, 646, 647.

[2]) V nobenem evropejskem cesarstvu ni zlepa dobiti podobnega slučaja.

Digitized by Google

stvu, aleutskemu „prihodu“, pripadal je še otok Lisiči, otok Orybilov in še pet drugih otokov.

Kapitan Bering, odkrivši aleutske otoke sredi XVIII. stol. je bil prvi Rusom pokazal pot v Ameriko. Ruski Sibirjaki so prvi začeli tje zahajati po kupčijah. Prvi je krščeval po teh otokih kozak (!) Andrejan Tolstyh l. 1743; njegov zgled posnemali so tudi drugi kupci. Vero so širili ti kupci seveda bolj zato, da bi si zvetejših podanikov pridobili. Šelikov osnoval je v teh pokrajinah na svoje stroške rusko-amerikansko kompanijo; sprosil si je v Peterburgu osem misijonarjev redovnikov l. 1793. Veliko množico so okrstili po otokih, enega so divjaki vbili. Učili so jih tudi rokodelstvo in gospodarstvo. Na otoku Kadjaku bilo je do 50.000 prebivavcev, zato je bila l. 1799 za te kraje vstanovljena eparhija Kadjakska (Kamčatska) in amerikanska. Prvi eparh Josif je na poti iz Irkutska v svojo eparhijo v morji vtonil. Kmalu potem je še Selhov, in konec je bilo misije in eparhije. Do l. 1815 ni bilo več tam misijonarja. Za celo rusko Ameriko stanoval je samo en duhoven v Kadjaku. L. 1816 poslali so enega duhovna v Sito, kjer so tudi provizorično cerkev postavili. Misija je štela pet oddelov. Glavni vpravitelj in načelnik kompanije moral je biti potrjen od vlade in kompanija se je morala zavezati, da bode vsaki oddel z duhovni preskrbovala. V vsakem oddelu je morala biti vsaj po ena cerkev; vsi so bili podložni episkopu Irkutskemu, toda vsak zase, brez zveze mej seboj. Pet let je moral vsak duhoven, ki je bil tje poslan, vstrajati, plačevala jih je kompanija.

V Unalaško je prišel o. Ivan l. 1824. Brž je počel zidati cerkev in se učiti jezika aleutskega in drugih. Aleuti so bili prav dobri, krotki, Kološi pa neznansko divji, vporni. Dober mehanik in zveden v vsakem rokodelstvu, učil je o. Joan Aleute tudi raznovrstnih rokodelstev. On je sostavil prvo slovnico aleutskega, dotedaj jezikoslovcem nepoznanega jezika, in je s tem filologiji veliko vslugo storil. Spisal je tudi knjigo: „Zapiski ob ostrovah Unalaškiskago otděla.“ v kateri opisuje klimo, narode, naravoslovje teh otokov. Krstil je vse otočane, povsodi sam zidal kapele in bil pravi oče otočanom. Za deset let poslal mu je car križec za zasluge.

Premeščen bil je iz Unalaške v Sito, kjer bivajo divji Kološi, kjer je ostal pet let in je povsodi ljudske šole vstanovljal in skušal edinost vpeljati v misijonsko delo. L. 1840 bilo je vže 10.000 paganov pokristijanjenih. Istega leta vstanovili so eparhijo za Kamčatko; mej tem je bila o. Joanu žena vmrla in kot vdovec dal se je postriči v monaha in bil je zbran v prvega Kamčatskega škofa in je sprejel ime Innokentij. Vseh cerkvâ je bilo l. 1850 v Kamčatski eparhiji 24 in nekaj kapel: 8 v Ameriki in 16 v Aziji; molitvenih domov bilo je 56.

Kamčatska eparhija imela je l. 1850. 5 protojerejev, 22

Digitized by Google

svjaščenikov, 15 dijakonov, 55 pričetnikov, v seminarji le sedem bogoslovcev.

O velikih trudih Innokontijevih v odljudnih krajih mej barbaričnimi ljudstvi v širjenji sv. vere in civilizacije zvedel je tudi car, zato ga je vkazal po sv. sinodu imenovati mitropolita Moskovskega l. 1868.

Tudi kot metropolitu Moskovskemu bili so mu misijoni vedno pri srci. Po njegovih naporih vstanovilo se je „občestvo missionerskoje“ v Moskvi z oddelnimi komitati po eparhijah; sam je izdelal pravila občestva in se trudil, da so bila na višjem mestu potrjena, in da je sama carica prevzela pokroviteljstvo občestva, ki je bilo potem 25. januvarja (6. febr.) 1870 z velikimi slavnostmi odprto v pričujočnosti najodličnejših članov duhovske in svetne oblasti. Le škoda, da je prvotno navdušenje po smrti Innokentijevi (31. marca, 12. aprila 1879) začelo pojemati.

Svojih nekdanjih spreobrnjencev v ruski Ameriki, kjer je najboljša leta prebil, ni pozabil tudi potem ne, ko je Rusija l. 1867 svoja posestva v Ameriki Zedinjenim državam prodala. Prizadeval si je na vso moč, da bi se v onih krajih tudi pod amerikansko vlado pravoslavna nasadba ohranila, toda zdi se, da pravoslavje sedaj tam že vmira, če ni vže vmrlo. Veliko se je tudi trudil, pravega moža spraviti na eparhijalni sedež v San Francisco v Kaliforniji, kjer je precejšnja naselbina ruskih izseljencev.

Obširni životopis tega zares apostolskega moža, čeravno razkolnika, pa ne fanatičnega, izdal je Ivan Barsukov pod naslovom „Innokentij mitropolit moskovskij i Kolomejskij,“ Moskva, 1883, po katerem so tudi ti podatki posneti.

Iz vsega, kar smo dosedaj o ruskih misijah pozvedeli, je razvidno, da je misijonsko delovanje razkolnikov mej pagani sicer prav zelo nepopolno, slabo organizovano, brez pravega navdušenja; božja previdnost se ga pa morda venderle poslužuje, da pripravlja pot pravim apostolskim možem, ki bodo začeto delo spopolnjevali tedaj, ko se ruski narod zopet oklene svoje Matere rimsko-katoliške cerkve, od katere ga je razkol odtrgal. Nadejamo se, da se bode za ne dolgo koval člen, ki poknjeno verigo edinosti zopet sceli; toda v močnem ognji se bode še moral ta člen pred variti. Za greh pokora, po pokori sprava.

Digitized by Google

JEZUITI — LATINIZATORJI?!

Pred nekoliko meseci je pisal naš „Slovanski Svet“ pod naslovom: „Petdesetletnica zedinjenja unijatov s pravoslavno cerkvijo“ mej drugim tudi to: „Pred 50 leti se je povrnilo skupno okoli dva milijona unijatov v pravoslavno cerkev. Bila je doba, ko so predniki istih unijatov bili pravoslavni kristijani, pa se jim je zdelo primerno stopiti v unijo z Rimom. Bili so takrat pod poljskim vladarstvom; a poljski kralji so dovolili, da so se prava in zunanja znamenja unijatov vedno bolj rušila. Naposled so vvajali v cerkev s cirilometodijskim obredom še latinski jezik. Jezuitski misijonarji bili so neizmerni, bilo je mej njimi fanatikov, kateri cerkvi vedno več škodujejo nego koristijo; začeli so se naposled unijati nevsmiljeno proganjati in kaznovati. Konec je bil, da so sklenili vrniti se v pravoslavno cerkev, in l. 1839 se je to završilo. Ta zgodovinski dogodek je opomin vsem gorečnjakom ali fanatikom, ki hočejo biti bolj papežki nego papež sam.“

Ne dolgo potem beremo v istem „Slov. Svetu“ naslednje: „Rusko duhovno semenišče v Levovu, v katerem se odgojujejo svečeniki za gališke unijate, hočejo izročiti čč. očetom jezuitom, in kaker se čita, je unijatski stanislavovski škof dr. Julijan Peleš vže priglasil v to. Ruski narod gališki pa se taki nameri silno protivi, ker vidi, da mu zadnja leta še posebe jemljejo svetinjo za svetinjo slovanskega obreda. Za vsem tem tiči poljsko plemstvo, kot sredstvo političkih spletek, katere ne koristijo ne državnim, ne katoliškim, seveda najmanj pa narodnim interesom. Vse sedanje početje spominja na prejšnja stoletja, a iz zgodovine se nočejo učiti....!“

Isto tako toži „Slov. Svet“: „Stari, častitljivi Velegrad, kjer sta delovala sveta apostola Ciril in Metod, izroči se, kaker poročajo čehoslovanski listi in „Parlamentär“, očetom jezuitom. Prvotno se delovali na tem posvečenem mestu slovanski črni duhovniki... Sedaj bodo gospodovali tukaj jezuiti... Kake spomine vzbuja v narodu moravskem ta novi čin naše hierarhije!... Sveti Velegrad se ima iztrgati iz rok domoljubnega duhovenstva moravskega in izročiti se jezuitom!“

Mi bi vse to posneli v kratkem tako-le: Jezuiti so zakrivili, da je pred petdesetimi leti dva milijona unijatov prestopilo v ruski razkol; od jezuitov prihaja tudi zdaj nevarnost rusinskim unijatom, oni pripravljajo sè svojim latinizujočim fanatizmom

Digitized by Google

pot novemu razkolu mej Rusini. Jezuiti so zagrizeni latinizatorji, sovragi slovanstva!

Ni naš namen na vsa ta očitanja in sumničenja odgovarjati, zlasti pa nočemo razjasnjevati vprašanja, kdo je odtrgal dva milijona ruskih Rusinov od rimske unije; marveč za zdaj bomo le v kratkem pokazali, ali in v koliko je opravičeno dolžiti jezuite latinizujočih teženj, posebno kar se tiče rusinskih unijatov in njihove cerkve.

Družba Jezusova je vže nad tri sto let tako ozko sklenjena s katoliško cerkvijo, in posebe še z rimsko stolico, da vsako sumničenje proti nji, vsako dolženje škoduje konečno več ali manj cerkvi sami. Zatorej mora človek z neko nezaupnostjo in pomislekom sprejeti vse, kar pišejo o jezuitih nasprotniki sv. cerkve in papeštva. Tudi Slovenci ne smemo „Sl. Svetu" kar slepo verjeti. Poglejmo.

Jezuiti so imeli vže iz početka pri rusinski uniji največih zaslug. Oni so prav za prav Rusine privedli nazaj k cerkvi. Storil je to pred vsem jezuit Anton Posevin, katerega je bil papež Gregor XIII. leta 1581 poslal v Moskvo. Ko ni mogel tu nič opraviti, je prišel na Poljsko. Še iz Moskve je pisal papežu, kako bi se dali Rusini v poljskem kraljestvu privesti k uniji: več njih da je vže sprejelo latinski obred, a njemu se je zdelo, da tega ni bilo treba, marveč dovolj, da se jih privede k uniji. Zatorej je on, jezuit Posevin, svetoval papežu ta-le sredstva: tisti, katere bi papež poslal, — naj bi bili jezuiti ali drugi — da bi skusili Rusine privesti k uniji, imajo čestiti svetnike in podobe rusinske cerkve, držati njih poste in obrede; papež naj bi poslal do nadškofa in škofov list, s katerim bi jih povabil k uniji, ter jim obljubil varstvo in druge pravice. Tako piše M. Harasiewicz. [1])

Isti pisatelj nadaljuje — v čast Jezusovi družbi: „Kaker je združenje svetih cerkvâ Božjih na sebi dobra reč, ker je zahteva vera krščanska, tako zaslužijo tudi sredstva, katera je predložil Anton Posevin v dosego združenja hierarhije rusinske z rimsko stolico, vso hvalo. V naslednjem bomo navedli tudi druge zgodovinske listine, katere delajo čast Jezusovi družbi v tem oziru, da bi se združenje Rusinov dogotovilo s primernimi sredstvi. Ko je Posevin bival na Poljskem, se je posvetoval z rusinskimi cerkvenimi in svetnimi veljaki, posebno pa z vojvodo Otrovskim Konštantinom, da bi jih pregovoril za združenje z rimsko cerkvijo. Ta pogajanja niso bila brezvspešna . . . Vže od leta 1590 so se začeli razgovarjati rusinski škofje mej sabo ter pogajati se z duhovščino poljsko latinskega obreda, z veljaki rusinskimi, posebno s Konštantinom, vojvodo Ostrovskim; vspeh tega razgo-

[1]) Annales eccl. Ruthenae.

Digitized by Google

varjanja se je naznanil kralju Sigismundu III., nunciju apostolskemu, rimski stolici: da bi se namreč unija cerkvena poljskih Rusinov, kaker jo je sklenil florentinski koncilj, sklenila, ne da bi se prikratil grško-slovanski obred — salvo ritu Graeco-Slavico."

Jezuit ima torej glavno zaslugo za to, da se je pri pogajanji z Rusini sprejela kot temeljni pogoj za unijo neprikračena ohranitev slovanskega bogoslužnega obreda.

Unija se je tudi zvršila l. 1595 v sinodi brestenski. Kmalu potem pa so se začeli Poljaki in Rusini hudo prepirati radi prehoda od enega obreda k drugemu, namreč od rusinskega k latinskemu in narobe. Rusinski škofje so tožili, da Poljaki priganjajo Rusine k latinskemu obredu; pa tudi Poljaki so isto tako dolžili Rusine, da speljujejo njih ljudi k svojemu obredu. Nočemo tu preiskovati, ali in koliko so bile opravičene tožbe od oboje strani. Rimski papeži so si prizadevali vže v 15. veku enake prepire zabraniti ter postavno določiti prehajanje od enega obreda k drugemu. Ako premotrimo te določbe, moramo sicer priznati, da je rimska Stolica leže dovoljevala prehod od grškega k latinskemu obredu, kaker od poslednjega h grškemu, in sicer iz tehtnih razlogov; vender pa smemo trditi, da se je sv. Stolice želja vedno le nagibala k temu, naj bi vsakdo ostal pri svojem obredu. Tu pa vže spet naletimo na jezuita, ki je eden mej prvimi unijo razlagal v tem Rusinom vgodnem zmislu ter ne malo pripomogel, da je tudi pri rimski Stolici obveljal omenjeni nazor; ta je jezuitski general Klavdij Aquaviva, ki je vže l. 1608 pisal svojim podložnikom na Poljsko: „Naši ne morejo takih, ki niso bili nikdar latinskega obreda, v ta obred sprejeti po uniji, ker cerkev zapoveduje in je določeno posebno v unijskem listu Klementa VIII, da vsakdo ostane pri obredu svoje cerkve. In ker more biti potreba sprejeti jih, se mora torej prositi privoljenja od apostolske Stolice." [1])

Kaker Kl. Aquaviva, tako so se za njim potegovali tudi drugi generali jezuitski, da bi se pravice rusinske cerkve ohranile neprikračene. Mucij Vitelleschi, general jezuitov, je dvakrat: 21. okt. 1624 in 12. sept. 1629, pisal poljskim jezuitom v istem smislu ter opominal jih, naj bi nikar ne skušali zedinjenih Rusinov vabiti k latinskemu obredu, marveč naj bi jim prigovarjali, da ostanejo pri svojem obredu. [2]) Nič drugače se ne bere v listu 14. febr. 1704, ki se je po povelji jezuitskega generala poslal do jezuitskih konventov na Poljskem. [3]) Ne dolgo potem je spisal jezuit P. de la Marche komentar „o prepovedi prehoda Rusinov

[1]) Mihael v. Malinowski: Die Kirchensatzungen der Ruthenen.

[2]) Malinowski . . .

[3]) Harasiewicz.

Digitized by Google

k latinskemu obredu", ki ga je poslal Barnabi Swidnickemu, vpravitelju kongregacije za Rusine, redovniku sv. Bazilija, 17. okt. 1721. V arhivu levovskega grško-rusinskega kapiteljna se nahaja iztis omenjenega komentarja, v katerem se berejo naslednje besede: „Da vedo Rusini, da imajo premodri družbi Jezusovi na veke hvaležni biti za neprikračeno ohranitev svetih unijatskih pravic in vseh oblasti svoje hierarhije, ki so zavarovane po tolikih papežkih bulah, kraljevih privilegijih in državnih pismih" — „Ut Rutheni sciant, quod sapientissimae societati Iesu integritatem iurium s. unionis omniumque facultatum suae hierarchiae, bullis Pontificum, privilegiis Regum et constitutionibus reipublicae cautam, immortalibus in gratiis referendam habeant " [1])

V omenjenem komentarji zatrjuje P. de la Marche, da se po odloku sv. kongregacije 7. febr. 1624 prepoveduje Rusinom tudi lajikom prehod; nadalje navaja vsa pisma jezuitskih generalov, v katerih se zažuga očetom jezuitom, da nimajo nobenega unijata vabiti k latinskemu obredu.

Pa tudi da bi ne imeli zapovedi jezuitskih generalov, prepričali bi se dovolj iz razníh del, katera so jezuiti prevzeli, da bi izvršili unijo; nikdar niso popustili ali zruševali združenja, katero je pričel jezuit Posevin, kaker so si prizadevali, in sicer ne brezvspešno, tudi ogerske Rusine in gališke Armence k uniji privesti. Zatorej se po vsem krivično dolžijo jezuiti, češ, oni so Poljake navdihnoli sè sovraštvom do Rusinov; in — poslušaj, „Sl. Svet" — niso naše besede: „opiraje se na še ohranjene listine, katere spričujejo nasprotno, zagovarjamo proti temu obrekovanju Jezusovo družbo, ako morda izvzamemo nekatere njene ude" — „existentibus documentis, quae contraria probant, defendimus societatem adversus hanc calumniam, exceptis nefors quibusdam eius membris." [2])

No, kdo bi se pa čudil, ako nahajamo mej tisoči jezuitov, ki so delovali na Poljskem, tu pa tam katerega posameznega, da je rusinske unijate neprevidno ali recimo pregoreče pregovarjal in vabil k latinskemu obredu? Smemo li pa za to, kar so posamezniki svojevoljno počenjali, odgovorno delati celo družbo; smemo, kar je ta ali oni jezuit pregrešil proti izrečni prepovedi generalov samih, zvračati na jezuite? Najbolj se nasprotniki hudujejo nad jezuiti, da so posebno po svojih šolah sinove rusinskih plemenitašev zvabljali k latinskemu obredu. A vedeti moramo, da se je posebno v prvih časih unije po jezuitskih šolah nahajalo ne malo razkolnih plemičev, kateri so se od začetka mnogo protivili uniji; take so jezuiti skušali privesti v

[1]) Malinowski.

[2]) Harasiewicz

Digitized by Google

nijo, kar se jim je večinoma tudi posrečilo. Kar se pa tiče teh spreobrnjencev, priznava rusinski nadškof Anton Angelowicz, da se smejo po pravici sprejeti v latinski obred, česar ni nikaker prepovedal Urban VIII.; pa tudi so znali biti tehtni razlogi za to, dasi so očetje jezuiti po vzgledu Posevinovem po vsem si prizadevali izhodne razkolnike rajši privesti k uniji nego k latinskemu obredu.

Nasproti podatkom, ki govorijo tako jasno, je pač razvidno, kako neopravičeno, kako zlobno je jezuite sumničiti latinizujočih rusinski cerkvi pogubljivih teženj. Poleg „Sl. Sveta" imamo tu pred očmi posebno še knjižico, ki je kaker „zur Steuer der Wahrheit" razkolniškim propagatorjem v Avstriji nekako podstavna v napadih na katoliško hierarhijo: „Material zur Denkschrift der galizischen Russen" itd., knjižico ponatisnjeno iz „Parlamentärja," v kateri se rišejo nevarnosti preteče iz reforme rusinskih redovnikov, katero izvršit so poklicani — jezuiti. Hinc irae! Jezuiti vže strašijo na ruski meji! V to črno pošast se zaganja pisatelj knjižice z vso silo. Ne dá se z lepa našteti, kar jim izreče: „Die durch ihre Abneigung gegen alle Institutionen der griechischen Kirche bekannten und für die ihnen zugedachte Rolle gehörig eingeschulten Jesuiten." Jezuitska družba je „den polnisch-nationalen Tendenzen seit jeher dienstbar"; ona hoče „die Vernichtung des griechischen Ritus." Jezuiti so rimski stolici vporni „latinisirungssüchtige"; namerjajo nič manj nego „die Latinisirung, zugleich Polonisirung der Urbevölkerung Galiziens" (Rusinov.) Itd.

Seveda znajo jezuitožrci mojstersko po svoje zavijati besede papežkih listin, da bi pokazali jezuite nad vse črne. Tako n. pr. piše knjižica, da se papež Benedikt XIV. v buli „Demandatam coelitus" l. 1743 izreka sicer „gegen die Latinisirungssucht aller Missionäre der verschiedenen Mönchsorden, jedoch speciell nur der Jesuiten erwähnt, weil er ihre Halsstarrigkeit in diesem Punkte offenbar zumeist zu scheuen hatte." Po teh besedah bi človek mislil, da Benedikt XIV. res jezuite ožigoša kot najstrastniše latinizatorje mej vsemi redovniki. Toda v nekoliko drugačni luči se pokaže reč, ako pogledamo tekst omenjene bule. Tu beremo v §. 19. od besede do besede: „expresse praecipimus misssionariis cuiuscunque ordinis et instituti, *etiam S. I.*, ut solliciti sint super his omnibus servare unitatem spiritus et doctrinae, quod quidem, Nostris hisce decretis aliisque de ritibus Graecorum in partibus orientalibus observandis alias a Sede apostolica editis fideliter obtemperantes, facile consequentur." Iz teh besed se razvidi ravno nasprotno: beseda „etiam" izraža, da so tudi mej jezuiti — seveda le posamezni, proti prepovedi svojih viših — taki, kateri se ne pokorijo določbam sv. Stolice; „tudi" postavlja tedaj mej

Digitized by Google

redovniškimi latinizatorji jezuite ne na prvo, ampak na zadnje mesto.

Pisatelj očita jezuitom „Halsstarrigkeit“ — vpornost proti sv. Stolici, ki se javlja v njih latinizujočih težnjah — Latinisirungssucht. Kako slabo pozna jezuite in njih zgodovino! Do takih gorostasnih trditev ga ni mogla zapeljati nego slepa strast proti katoliški cerkvi, češ, od nje preti narodnosti pogin! Po našem mnenji bi se dala jezuitom veliko prej očitati prevelika popustljivost, in če hočemo trdovratnost ravno na n a s p r o t n o stran.

Dovolj brati zgodovino orijentalskih misijonov, posebno na Kitajskem in v Indiji. Nedosegljivi, občudovanja vredni so bili jezuiti v zatajevanji evropskih njim prirojenih navad. Kako so se znali vpriličevati vsem stanovom in njih običajem, da bi vse pridobili za Kristusa, za katoliško resnico! Najdemo, da so se eni oblekli in vedli kot brahmini, mej tem ko so se drugi prostovoljno ponižali do stanu zaničevanih „parias.“ In kaka strpljivost v prenašanji orijentalskih narodnih, in celó paganskih obredov in običajev! Kako so se izogibali žaliti v najmanjši reči ljudski čut z odpravljanjem vkoreninjenih šeg, z vvajanjem novih, dasi dobrih, dasi krščanskih! S koliko vstrajnostjo so jezuiti zagovarjali, strastno branili proti dominikancem in drugim redovniškim misijonarjem tako zvane malabarske obrede! Vstal je hud boj o tem vprašanji po celi učeni Evropi; a jezuiti so do skrajne meje branili svoje stališče ne le proti napadom janzenistov in drugih zagrizenih nasprotnikov, ampak tudi proti sv. Stolici; vklonila jih je le odločna prepoved papeževa, da so vmolknili in se podvrgli. In tak fanatizem imenuje se latinizujoči!

Poglejmo dalje v južno Ameriko, posebno v Paragvaj. Kako so se znali jezuiti vpriličiti barbarskim rodovom, njih mišljenju, njih jeziku in navadam! Zatorej so se jim tako prikupili, da so jih ljubili kaker očete. „Črnosukneži“ so prišli pri amerikanskih divjakih v pregovor; roke so stegavali po njih in sledili jim krotko kaker ovce. In pred temi črnosukneži se križajo naši „Slovani“ kaker pred peklensko spako! Ti da bodo vbogim Rusinom zatrli njih jezik, njih slovanstvo!?

Sicer pa čemu se tudi bati od jezuitov nevarnosti za pravice rusinske cerkve, katere je rimska Stolica tolikokrat in tako slovesno potrdila? Pravice, katerih gotovo noče niti Rusinom niti drugim Slovanom kratiti tudi sedanji papež Leon XIII, katerega naklonjenost do Slovanov je znana vsemu svetu in jo priznava tudi „Sl. Svet“?

Pravice in obred rusinske cerkve je potrdil tudi Leon XIII. ter obljubil nikaker se jih dotakniti. In dovoljuje celó, da se smejo tudi katoličani latinskega obreda sprejemati v bazilijanski red, kateri imajo pravico prestopiti k rusinskemu obredu, in sicer tako, da se ne smejo več povrniti k latinskemu, kaker hitro

Digitized by Google

položili slovesne obljube ali profes. Tako papež. Jezuiti se pa posebno sv. Stolici zaobljubijo v slepo pokorščino, katero so jej vselej točno skazovali in jo skazujejo tudi dandanes. Ako jih tedaj ista sv. Stolica pošilja mej Rusine, čemu toliko bojazni, čemu toliko sumničenja, češ, jezuiti bodo polatinizovali Rusine?!

Pustimo jih li! Oni bodo gotovo znali zvršiti delo, katero jim nalaga sv. Stolica, izvršiti v njenem smislu, po njeni želji; vdihnili bodo v odrevenelo telo rusinske cerkve novega duha ter potegnivši Rusine od razkolniškega brezna, v katero so Rusi pahnili vže toliko njihovih bratov, bodo le še bolj vtrdili in zožili vez sv. rusinske unije z Rimom.

Dr. M.

Mistr Jan Hus -- Čeští bratři -- Njih novodobni častivci.*)

Nechme mrtvé v pokoji! Hus ne nominetur quidem aut denuo uratur.
Protestant **Pavel Josip Šafařik.**

Bilo je leta 1857, ko se je namerjavalo Husove spise znova izdati. Tedaj je pisal protestant Pavel Josip Šafařik Pogotinu znamenite preroške besede:» ..... K čemu bi se imeli tiskati (Husovi spisi)? kam bi nas to privedlo? V nove težave in nesreče! Pustimo mrtve v miru! Hus ne nominetur quidem aut denuo uratur.»

Ali bodo te besede našim liberalcem po volji — se ne brigamo, a mi, ki živimo nad 30 let po tej izjavi, vemo, da so bile globoko premišljene in da bi češki narod ne bil zopet razklan, ako bi Mladočehi ne bili Husa, Husitov in njihovih načel privlekli zopet na dan.

Radi ali neradi — Hus in Husitje so se zopet vrinili v glave ne le Čehov, ampak tudi drugih Slovanov in Neslovanov. Zaščitniki Husa in Husitov so liberalci češki, ruski razkolniki, in čujte, tudi liberalni — Nemci, dasi je bil Hus fanatik naroden prvega reda; kjerkoli je mogel, je škodil Nemcem in povsod naganjal

*) Primerjaj: 1) Skřipec na české nevěrce — Votka. Praha 1887.
2) Děje a osudy mistra Jana Husi — Štulc. V Praze 1880.
3) Bludy lži v dějinách — Hlavinka. V Brně 1888.
4) Sedmero proutkův ze spisův M. Jana Husi. V Praze 1870.
5) Učení M. Jana Husi — Dr. Ant. Lenz. V Praze 1875.

Digitized by Google

ljudstvo, da jih iztira iz Češke. V svoji slepi ljubezni do «svatého sveho naroda» je videl na českem ljudstvu vse — le dobro in se vspel do predrzne trditve: «Pravý Čech ani (niti) nemůže býti kacířem (h e r e t i k)», kaker tudi mej nami nekoji ne morejo pojmiti, da bi mogel tudi Slovenec biti — liberalec, «in če je kdo v Čehih heretik — je gotovo Nemec ali odpadnik naroda.» Vender ga liberalni Nemci proslavljajo..... Liberalec liberalcu odpusti tudi narodno prenapetost, da li vero in cerkev z njim vred črti.

Liberalci so častitelji in občudovalci Husa in Husitov, a dokažemo jim iz pristnih virov, da za take kot so – bi niti Hus niti Husiti ne marali — in da proslavljajoč husitsko dobo, se skažejo za prave varalice naroda svojega.

Husovci hočejo veljati za narodne, brezverstvo pa ni pognalo niti iz českih niti slovenskih tal, ampak presejano je bilo k nam z Nemškega. Torej brezverstvo je nenarodno in nenarodni so tudi brezverski Husovi častivci.

A brezverske častivce svoje obsoja tudi Hus — bil je heretik, a brezverec ne. Piše v zbranih delih svojih I. st. 1: «Vsak kristijan, ki ima r a z u m in hoče biti zveličan, mora verovati, spolnjevati Božje zapovedi in Boga moliti. O prvem dé Zveličar: «Kdor bode veroval, bode rešen, a kdor ne bode veroval, bode pogubljen.» [1])

Po Husovem torej njegovi brezverski liberalci nimajo razuma in zato pojdejo v pekel.

Beseda vera Husu ni prazna. Na str. 6 iste knjige piše «Po veri..... je vsak dolžan vse verovati, kar Kristus hoče, da bi se verovalo. To je dolžna vsa kršč. občina — pod kaznijo pogubljenja. [2])

Hus tirja, da je ta vera živa, da jo tudi v dejanji kažemo. Piše: «Božji učenec je, kdor besedo Božjo posluša in jo dejanski izvršuje, a hudičev učenec je, kdor besede Božje ne posluša ali, če jo posluša, ne izpolnjuje.» [3])

Res, lepe priimke daje Hus svojim brezverskim častivcem: da so norci, da so učenci hudičevi! In vender ga časte! Kolika ponižnost!

Brezverski častivci Husovi ne upajo več v Kristusa, v njegovo odrešenje. Kar so znali njegovega učenja od mladih nog, so pozabili, tem bolj pa vdrihajo po krščanstvu, ki ga ne poznajo niti v teoriji, in tem manj v praksi!.... Molče o Kristusu, tem bolj proslavljajo Goetheja, Schillerja, Lessinga, Hegela, Schopenhauerja.

---

[1]) „Každý křesťan, jenž m á r o z u m, chce-lí býti spasen, musí věřiti, přikázaní Boží pliniti a Bohu se modliti. O prvním dí Spasitel: Kdož uvěří, spasen bude; a kdož neuveří, bude stracen."

[2]) „Virou..... každý jest zavázán aby všeehno věřil což Kristus chce, aby věřeno bylo; k ni zavázána jest všecka obec křesťanská pod zatracením."

[3]) „Ten jest žak Boži, kterýž slyší slovo Boží a skutkem plní; a ten jest ž á k d'a b l ů v, který z neslyší slova Božího, pakli slyší, ale skutkem ne — plní a tak neveří."

Digitized by Google

Hus pa ni tega učil. Pisal je leta 1413 :» Milostni Jezus trpel je za nas in odvzel naše grehe..,... Te moči ne more nihče imeti razen Kristusa, ki je pravi Bog in pravi človek.» 1)

Ali bi jim dal vetra Hus takim častivcem, ki taje božanstvo J. Kristusa, ki njegov nauk prezirajo, preganjajo ?!

Brezverski častivci Husovi se radi izogibajo bogoslužbi o nedeljah in praznikih. In sicer ali plešejo sobotno noč, da drugi dan prespe mašo, ali pa radi izletajo na vse zgodaj ob nedeljah iz mesta in trgov na lov ali k slavnostim v okolici, samo da zamude predpoldan in jim ni treba hoditi v cerkev. A poglejmo, kaj pravi k temu njih «mistr»: «Hodimo ne kaker — b l a z n i, ampak modri vedoč, da je volja Božja, da bi na svetek ne grešili, ampak molili » 2) Tako piše v knjigi o deseterih Božjih zapovedih. Hus imenuje svoje brezverske častivce — blazne. Prosit !

Častivci Husovi — zasmehujejo zapoved posta..... A Hus: «Milostni Zveličar se je postil 40 dni, da bi se tudi mi postili..... postimo se z milim Kristom, da premagamo hudiča.»

Častivci Husovi nečejo hoditi k spovedi niti k sv. obhajilu. A Hus: «Grešnik mora zastran pokore iti k modremu duhovniku in povedati svoje grehe in prositi ga za dober nauk in prijeti od njega pokoro za grehe, da bi se potem grehov zdržaval in se vanje ne povrnil.» 3)

Še v zaporu Kostničkem je želel spovedati se. «Hotel sem se — tako piše v svojem 50. pismu — spovedati... in spovedal sem se nekemu menihu, doktorju, ki je pobožno poslušal mojo spoved in lepo in mi dal odvezo » 4)

In o sv. obhajilu pravi Hus (I. str. 331 in 121):» Strašno je nevredno prejemati sveto obhajilo, a tudi zelo slabo je, dolgo je odlašati radi greha ali iz nemarnosti..... ne gledé, da duša od glada in slabosti vmira. 5)

Častivci Husovi, a k o s t e res, hodite k spovedi in prejemajte sveto obhajilo, da vam ne vmre duša od lakoti!

«Veruješ — piše Hus (d. I. str. 20 in 21) — da Kristus pride in bode sodil zveličane in pogubljene.... In poreče hudobnim: Idite,

---

1) „Milostivy Ježíš trpěl za nás a sňal naše hříchy ... té moci tak nemůže nižadný míti mimo Krista, jenž jest pravý Bůh a pravý člověk."

2) „Chod'me ne jako blázni ale jako moudři, vědouce, že vůle Boží jest, abychom ve svátek nehřešili, ale modlíli se." Sedmero proutkův 24.

3) „Hříšný z pokory má jíti ke knězi moudrému a jemu hříchy oznámiti a zádati od něho dobrého naučení a příjmovti od něho hodně za hříchy pokání, jimž by se držel napotom od hřichův a nenavracel se zase v hříchy." II. 45.

4) „Ját', chtel se zpovídati ..... Zpovídal jsem se pak jistému doktoru mnichoví, kterýž mne vyslyšel pobožně a velmi krásně i dal mi rozhřesení." ?

5) „Zle jest velice přijimati nedůstojně a také velice zle nepřijimati pro hřích dlouho aneb pro nedbalost'... . neglede da bi lahko duša lačností hladem i modlobou nezemřela."

Digitized by Google

prokleti, v večni ogenj, kateri je pripravljen hudiču in njegovim angeljem.... nad nami bode grozni sodnik, razjarjen na hudobne, a pod nami bode grozno peklo in večen ogenj v njem..... Grozna obsodba, ki konca nimaš!» [1])

Husovi častivci pa v pekel ne verujejo! Vender je Hus komaj živejše katero drugo resnico branil in oznanjeval.... in vender liberalci, njegovi častivci, mu ne verujejo! Iz teh kratkih citatov lahko sodijo liberalci, kako se kompromitujejo braneč Husa, ki jih sam imenuje norce, pogubljene, blazne, zlodejeve učence! Seveda oni nikaker ne slavijo Husa nego vkoliker je bil resnico katoliško skvaril ali jo zavrgel, vkoliker pa si je je še pridržal, sovražijo ga kaker katoliško cerkev samo. V dokaz malo historijo.

«Leta 1869, malo pred slavnostjo v Husinci, bil sem na Karlovem Tejnu. Vrnivši se iz starodavnega grada sem šel v gostilno obedovat. Dan je bil lep, nebo se je smejalo, zrak hladen, legak, vse me je vabilo v vrt pod drevje. Tam se je bilo vže posedlo veliko društvo. Živi český govori in pesni domorodne so se vrstile.... obleka, vedenje, vse je kazalo, da to društvo niso vsakdanji izletniki. Prišla je tudi na vrsto «Husitska,» zagrmela je po vzdušji glasovita pesen iz časov Žižkovih; «Kdo jste boži bojovníci». Navdušeni, razgreti pevci peli so le tri sloke, a najsumneje to le:

«A s tím veseie zkříkněte,
řkouc «Na ně — hrr na ně!»
braň svou rukama chutnejte
«Bůh náš Pań!» — zkříkněte:
Bijte — zabijte, —
Žadneho neživte!»

Ni mi treba opisovati, kako so se vedli pevci pri zadnjih besedah te sloke. Bili so, kaker bi res imeli pred seboj sovražnika in bi vihteli nad njim kose in cepce. Ko je pa sprhnel zadnji glas: «žadneho ne živte!» zgrabili so kozarce in drug drugem napivali in klicali: «Na zdar!»

Nastal je molk. In vstal je gospod in govoril: «Ne vem, kaj je to, da me ta pesem vsigdar jako prime. Od začetka do konca v njej ni govora kaker: o Bogu, o božji postavi, o pomoči božji, o upanji v Boga, o Bogu — našem gospodarji. Nočem se hliniti. Po tej pesmi bi jaz moral biti «božji bojevnik,» bi moral v Boga upati, od njega pomoči prositi, a povem, da je nekaj let preteklo od mojega zadnjega «očenaša.» Moja pomoč, moj gospod,

[1]) „Veříš, že Kristus v den soudný poslední přijde tělesně, jako vstoupil jest na nebe. A přijde a bude souditi i spasece i zatracence.... a na zlé vydá soud, řka: Iděte zlořečení do ohně věčného, jenž jest připraven d'ablu a and'elům jeho..... nad námi bude soudce hrozný, hněvrv zlým; pod námi hrozné peklo, hořící, ohněm věčným . . . ó přehrozné odsouzené, konce nemáš."

Digitized by Google

moj up je ta le: razum in napredek omike in obrtnije. Besede «Bog» — ne pojmem, tudi rad ne poslušam, ko hočejo ti duhovniki vedno imeti Boga in povsod ga nahajati. Kako morem torej biti jaz — «božji bojevnik,» bojevnik njih 'zakona? Ti naši pradedje so se vbogi tepli — za «kelih,» za obhajilo pod obema. Za tako stvar — take vojske![1]) Bil sem zadnjikrat pri obhajilu l. 1850, od tedaj ni mi padlo v glavo, da bi bil šel po ta «kruh življenja» — tudi če bi mi tam v Klementski ulici kelih ponujali. Sploh ne pojmem, da Žižka, Hus meni toliko veljajo. Vsa čast njunim zaslugam, a konečno prvi in drugi sta bila vender le fanatika — verska... le za Husa bi rad skočil v ogenj In za Žižko bi si želel smrti — sè vsemi «črnimi.»....

Po tej izjavi se je razpredla živahna govorica. Konečno so se vsi vjemali, da po čutu so vsi brezmejni častivci Husovi. 2)

Kaj takega se ne dogaja le pri Cehih.....

Brezverci časte Husa, a — kaker smo videli — takih Hus ne mara. Brezverci pa časte tudi Husite. Teh pa brezverci bi ne smeli marati. Kako to? Moderni brezverci pravijo, da jim je literatura, umetnost, znanost najsvetejša — absolutne veljave. Torej bi morali biti smrtni sovražniki tistim, ki znanosti, umetnosti zametajo. A zametajo jih Husiti. Cujte. Drugi članek mej 14, katere so Taboriti leta 1420 vstanovili, se glasi: «Vsak človek, kateri študuje svobodne umetnosti in prijema v njih odlikovanja, je nečimern in popaganjen in greši proti evangeliju našega Gospoda Jezusa Kristusa.» 3) In v šestem članku so proglasili, da se morajo vsi misali, vse pesmarice cerkvene, vse naprave in obleke cerkvene spaliti in vničiti.

O teh vandalskih nazorih pravi Vavřinec z Březové, utrakvist in profesor na tedanjem praškem vseučilišči: da so se ti članki «pohoršlivě a na potupu celého království» proglasili na sramoto celega kraljestva. Zatrli so tedaj Taboriti — kaker priča isti utrakvist — v sebi vsako vsmiljenje, vsak čut in strpljivost in ne kaker razumni ljudje, ampak kaker divja zver in stekli psi in razljučeni levi so se vrgli na vse, ki se niso hoteli vjemati z dotičnimi nazori, kaznjujoč je z ognjem, zasramovanjem. In tako je nekdaj slavno češko kraljestvo postalo pozorišče vsem narodom in je na veke prešlo v pregovor.» 4)

---

1) Naš krščanski. Stritar bi rekel: „Smejal bi se nespameti taki.“

2) Sedmero proutkou 39.

3) „Každý člověk, tím že studuje svobodná umění a stupně v nich přijímá, jest marný a spohanstělý a hřesi proti evangeliu Pána našého Ježíse Krista.“

4) „A tak stalo se, že slavně druhdy, kralovství české za divadlo dáno bylo všem národům a že na věky v pořekadlo přišlo.“

Digitized by Google

In vender narodni liberalci — proslavljajo v romanih in novelah take vandale v večno sramoto celemu slovanstvu. Taki romani in novele so tudi po Slovenskem raztreseni. Dasí bi morali moderni brezverci biti proti takim kulturonoscem vže radi svojih nazorov o absolutnosti umetnosti, vender jim radi odpustijo, ker so bili kot so oni sedaj proti cerkvi in so imeli za dogmo: paliti misale, obleke cerkvene, in moriti duhovnike.

Poglejmo na kratko, kaka sreča so bili v resnici Hus in Husiti svoji domovini. [1]) Po celi zemlji je zavladal nemir in spor, vse je bilo deljeno na stranke. Po vaseh in mestih povsod prepir, raztrgana je bila družina, sin je stal proti očetu in brat proti bratu, prijatelj se je ločil od prijatelja. Zmešnjava povsod: v družini, v občini, v cerkvi. [2]) Sam Hus je pisal iz Kostnice Plznjanom: «Kam je prišlo vaše dobro ime? Popred ste vaše mesto dobro vladali, besedo Božjo ljubili, izganjali ste nečistnice. A sedaj! Sama razbrzdanost, igra in druge grdobe so se vgnjezdile v vas, od kar ste besedo Božjo pahnili od sebe » [3])

Nezaupnost do duhovstva in sovraštvo, katero je Hus tako strastno v ljudstvu vzbujal in gojil, je vsplemenelo kmalu po njegovi smrti. Ta vihar je bil naperjen posebno proti duhovnom in menihom. Podirali so hiše župnikom in nekatere so celo vbili in v Vltavo vrgli. [4])

Po husitskem gibanji je tudi znanost otrpnela. Duh oni napredka in inicijative v obče otrpnel je v duševnem osamljenji utrakvistov, a stranka, ki je ostala verna Rimu in duševno spojena z drugim kristijanskim svetom, je tudi ž njim napredovala. Humanistične študije, za katere so se katoličani tako gorko zanimali, tiskarstvo.... so širila duševno obzorje, česar so se pa utrakvisti izogibali.... Nagib k razmišljavanju je izšel vedno bolj od rimske stranke...,. mej tem ko je utrakviste ovladala duševna lenost in so korakali nazaj v barbarstvo.

In na drugem mestu svoje zgodovine dé Palacky: „Ni se čuditi, da je pesniška umetnost otrpnela in zginila popolnoma v nekončnih teh prepirih za vero. V resnici, v celi zgodovini českega slovstva ni dobe jalovejše» — od husistske. [5])

---

[1]) Primerjaj: Hlavinka, Bludy.

[2]) Helfert: Mistr Jan Hus: Praga 1857. 244.....

[3]) „Kamž se deje dobrá pověst' vaše? Dřív jste město své řádne spravovali, slovo Boží milovali, kubeny... jste ven pudili . . . Ale nyní! Již frejnosti, již hry, již jine nešlechetnosti vyrazivše z vás slovo Boží ve vas se navrátily!“

[4]) Palacky D. n. č. d. III. č. 1. kn. XI. čl. 5.

[5]) „Není se čemu diviti, že i básnické umění zakrsalo a zahynulo dokonce v nekonečných těch hádkách ovíru; opravdu není v celé historii literatury české doby jalovejši.“ P. d. IV. č. 1. kn. XIV. čl 7.

Digitized by Google

Na istem navedenem mestu pravi Palacky: «Zanimivo je tudi, da se je tiskarstvo pojavilo najpopred ne mej utrakvisti, ampak mej katoličani. Ne smemo li iz tega sklepati, da je duševni napredek zginil iz večine naroda? (In večina je bila utrakvistična, husitska.) zavoljo tega pa je tudi prvi in jedini Čeh tega veka, ki se je dal prešiniti od humanizma in ga je skušal tudi posnemati v svojih spisih, bil gojenec — rimski, gospod Jan mlajši z Rabenšteina, brat Prokopov; kateri prebivši nekoliko let na dvoru papeževem je bil izvoljen za prošta višehradskega 1457. Njegov dijalog «O věcech roku 1467» je imeniten in mil spominek. Da bi se bilo več takih plodov ohranilo!» Isti Palacký govoreč o Ctiboru Tovačevskem, ki je pripadal mej najimenitnejše sinove svojega naroda. pravi, da mu je vender bilo mnogo na kvar, ker preenostransko husitsko vzgojen — latinskega jezika ni znal, tedaj zaprt mu je bil nezmeren zaklad misli.

Proslavlja se toliko utrakvistvo res slavnega Komenskega. A če bi si ne bil prisvojil latinskega jezika. nikdar bi ne bil, kar je. Opiral se je veliki pedagog pri spisovanji svojega dela «Orbis pictus», kaker nam priča v svojem predgovoru z dne 4. marcija 1631, na delo «Ianua linguarum», katero je spisal član jezuitskega kolegija v Salamanki in sicer latinsko in španjsko. [1])

Umetnosti, piše Hlavinka v svoji knjigi str. 371, so se širile po kristijanskem svetu iz dveh središč, iz Carjigrada in Rima. Oba toka sta se srečala v Čehih. Čehi so kmalu dosegli v stavbarstvu, slikarstvu, kiparstvu, rezbi in zlatarstvu ne le individualno samostojnost, ampak cerkev katoliška je vse umetnije povspeševala posvečujoč je v bogoslužne namene. A konec je bilo razvoju, ko je vihar husitovski prihrul. Strla, vničila je nebrojne dragocene spominke husitska strast. Češki bratje razbivši altarje in kipe ter slike raztrgši in odpravivši izpodrezali so žilo — umetnijam.»

«Mej grozami, koje so se zopet začele po premerji goditi, se mora najbolj obžalovati zlobno podiranje in rušenje samostanov in cerkvà. posvečenih orodij in lepotičij umetnih. To so bili zakladi, s katerimi glede velikosti, sijaja in bogastva se je češka dežela ponašala pred vsemi deželami.» Je bilo li čudo, ako so se v takih razmerah katoličani — branili?!

Kdo je bil toliko toleranten, kdo je podiral, mari katoličani?.. Ne, Husiti. In take vandale in njihove cepe in kose se ni sramoval opevati tudi nekdo izmej nas!

O tolerantnosti Husitov poslušajmo Palackega:

«Stari letopisci ne vedo drugega o Žižki, nego o ranah, katere je svojemu narodu zadajal, okrutnost in divjost je samega njega nadkriljevala.... najbolj je divjal nasproti duhovnikom in menihom.... Toleranca, strpljivost je bila njemu krepost neznana.»

[1]) Bludy. 370

Digitized by Google

A čujmo, kaj pravi sam starosta českih bratov, Jan Černý: «Take reči so vganjali ti nesramni kališni popi... brezsramni so, brezčastni potepi, požrešni, lažniki brez dna..... noben gotovo niti hejtmani kraljevski niti duhovniki rimski niso tako tiransko z lažmi, z grozo. z mukami, proklinjanjem trpinčili bratrsko ljudstvo» (= husite) kaker to «brezstidno utrakvistično duhovstvo.»

Praško vseučilišče je bilo za dobe utrakvistične zaprto katoliškim učenjakom, a dijaki katoliški niso smeli svoje vere kazati. Zavoljo tega so morali hoditi mnogi v tujino hoteč se više izobraziti [1])

«Husitstvo je škodilo tudi českemu spevu. Iz pesmi bratrskih — sodi L. Zvonaři — je bil zključen nalašč vsak jasnejši ton, tako da to petje vpliva na nas kaker obličje, kojega smeh nikdar ne prešine, ali kaker vasica zagrnjena v mrak, katere nobeden prijazen solnčni zrak ne doseže.».... Ako pa je res, pravi nadalje Hlavinka, da se iz petja in godbe odseva posebnost in značaj naroda, se mora priznati, da so češki bratje v nenaravne obroče vkovali češki narod, kajti otožen, temen spev ni plod vesele in jiskre čudi naroda českega.... Torej če so češki bratje imeli vender le tak spev, je jasno, da je bila doba bratov v življenji českega naroda — doba mrzlične razburjenosti.

Češke brate slavijo brezverci radi kot mučenike domovine. A bili niso. Niso trpeli niti za svojo narodnost niti za svojo vero, ampak bojevali so se jedino iz političnih vzrokov, kojih pa so sami bili krivi. Posamezni, kaker mogoče Komenský, so bili res prešinjeni od ljubezni do domovine češke; piše se, da so šli jokajoč in tla poljubujoč iz rodne zemlje, a za nedolgo so se vračali z tolpami švedskimi, in mnogi na čelu tem bojnim trumam. Sam Komenský — kaker piše Gindely — je dolgo vsega upal od zmage — Švedov. Gotovo globokeje kot rodoljubje jim je tičalo sovraštvo do cerkve, tako da so se radi spajali z glavnimi sovražniki českega naroda, da bi le cerkev kat. potlačili, v kateri je češki narod dospel doma do največega blagostanja. a do največe oblasti za granicami. Narod češki gotovo ni bil nikdar tako nedomoljuben, nečeški, nebratovski in podjarmljen tuji sili in tujemu duhu. kaker za dobe českih bratov. [2])

Liberalci, le slavite Husa, le slavite Husite, slavite jih... Imela je Češka Husa, imela Husite, a kri je tekla, bratovska kri, in misel češka je otemnela, blagostanje in sreča sta pobegnila iz lepe češke dežele! *V. K.*

---

1) Bludy. 295

2) Bludy. 373 in 374.

Digitized by Google

Prvi kristijani v Rusiji.

Radi se oziramo v blažene čase, ko je našemu ljubljenemu rodu slovanskemu v prvo zasijala nebeška luč kristijanske vere. V Rusiji zasvetili so prvi žarki okolu srede 9. stoletja, nad 100 let pred velikim knezom Vladimirom, za katerega se je cela Rusija pokristijanila. Kaker so Rusi praznovali leta 1888 devetstoletnico, od kar se je c e l a Rusija pokristijanila, mogli so l. 1866 praznovati tisočletnico, od kar je p r v i č zasvetila luč kristijanske vere v Rusiji.

Povedati hočemo najprvo, kako so prišli Rusi do kristijanstva, po poročilih raznih ruskih in grških kronistov ter dalje dokazati, da so bili prvi kristijani v Rusiji k a t o l i š k i a l i v e s o l j n i k r i s t i j a n i.

Pripovedujejo kronisti[1]): Brata Askold in Dir, zavladavša nad Kijevom, se dvigneta proti Carjigradu, ploveč po Dnjepru nad 200 oboroženih brodov. Strah in trepet zavlada v Carjemgradu. Cesar Mihajil III bojeval se je ob istem času na tujem. Vrnivši se naglo domov, obupa v svojo moč in pričakuje rešitve jedino od neba. «Stolica Vostoćnoj Imperiji v pervyj raz . . . . s užasom proiznesla imja Rossijan». — [2]) Čudesa pričakuje Mihajil III od Boga — in čudo se je tudi izvršilo! V veliki stiski zateko se k Materi Božji. S slovesnimi obredi nese patrijarh Fotij (?) obleko zvano Bogomatere, h kateri je narod v stiskah pribežal, na breg črnega morja ter jo pogrezne v vodo. Morje, pred tiho in pokojno — razburi se silno, raztrese in iztrebi neprijateljsko brodovje! Le malo brodov reši se v domovino. Prestrašeni Rusi odpravijo poslance v Carjigrad po kristijanske misijonarje. Patrijarh (?) jim pošlje misijonarje in t u d i š k o f a.

Drugi kronisti dostavljajo še to dogodbo[3]): Ko je škof z evangelijem v roki razkladal narodu božja čuda, so vskliknili: Ako tudi mi kaj takega ne vidimo, posebno kaker je čudo o treh mladeničih v ognjeni peči, ne verujemo in ne poslušamo dalje tvojih besedi! Na njih želje vrže škof evangelijsko knjigo v ogenj. Čudo. knjiga v ognji ni zgorela! Na to se dado Rusi krstiti.

Kristijanstvo je vže takrat pognalo v Rusiji globoke korenike. Bizantinska izvestja pišejo, da je bila Rusija okolu l. 900

---

1) Karamzin: Istorija gos. ross. I. str. 117.

2) Stolica vstočnega cesarstva je prvikrat s strahom izgovorila ime Rusi.

3) Hergenröther: Photius, II. str. 596.

Digitized by Google

šestdeseti arhiepiskopat, ki je pripadal carjegrajskemu patrijarhatu [1]) Za časa Igorja (912-945) vladala je vže skoro popolna enakopranost paganstva in kristijanstva, kaker je razvidno iz pogodbe, katero je sklenil Igor z Grki. [2]) Tudi je znano, da se je dala Oljga, kneginja ruska, l. 955 [3]) krstiti. Kristijanstvo ni bilo več samo vera prostega naroda, ampak je seglo vže tudi v knežko hišo, katera pa tudi sicer ni nikdar zavirala kristijanstva.

Važno vprašanje je, ali so bili prvi kristijani t. j. kristijani pred knezom Vladimirom, o katerih izključno tukaj govorimo, katoliški ali vesoljni kristijani. S tem pade nevtemeljena in neresnična misel, da je razkol prvotna ruska vera. Prvotna vera v Rusiji je katoliška. To hočemo dokazati.

1. Prilika prvega pokristijanjenja v Rusiji je bil napad na Carjigrad, o katerem smo govorili. Ta napad in njega posledica sta zgodovinska. Kronologija pa je tu pomanikljiva. Mnogi kronisti stavijo ga v l. 861. Ako je to resnica, so Rusi zajeli kristijanstvo iz vira katoliškega. Saj je takrat ves spor mej Fotijem in papežem Nikolajem komaj začel. Fotija ni bila še privela strast do skrajnosti. Priznaval je rimskega papeža, drugače bi ne bil iskal pri njem odobrenja svojega patrijarhata proti zakonitemu Ignaciju, niti opravičeval se pred rimskim papežem. Razmerje mej Fotijem in papežem Nikolajem je bilo tačas vsaj na videz prijateljsko, kaker se razvipi iz Fotijevega pisma papežu leta 861. [4])

2. Ako pa postavimo napad ruski na Carjigrad s Karamzinom v leto 866, je gotovo, da je bil Fotij takrat vže izobčen. Papež je odločno zahteval, naj se vrne patrijarhatski prestol zakonitemu škofu Ignaciju. Razmerje se je v letu 867 še bolj poostrilo. Fotij se je predrznil izreči anatemo nad rimskim papežem. Tudi cesar Mihajil III zagrozil je rimskim poslancem, da ne smejo v Carjigrad. [5]) Iz tega bi bilo razvidno, da so Rusi zajeli kristijanstvo iz kalnega vira.

Toda ločenje mej Rimom in Carjimgradom je bilo le prehodno! Lahko rečemo, da ni imelo vsaj za Ruse nikakeršnih posledic. Saj je morala biti prva skrb ruskih misijonarjev vtrditi narod v glavnih resnicah kristijanskih in podreti malikovavstvo. Prepir mej Fotijem in rimskim papežem jih je prav malo ali nič motil.

Vže istega leta 867. prežene cesar Bazilij Macedonski Fotija v prognanstvo ter posadi Ignacija na prestol, kaker je Rim zah-

---

1) Karamzin, I. str. 130.

2) Ibidem, str. 151.

3) Ibidem, str. 167.

4) Photius, I. str. 407.

5) Ibidem, I. str. 639.

Digitized by Google

teval. Vzajemnost mej Carjimgradom in Rimom je zopet začela. Na želje papeža Hadrijana II sešel se je osmi cerkveni zbor. Tu so očetje zopet zacelili rane in potrdili pismo Hadrijanovo, v katerem se jasno trdi primat rimskega papeža. Določila tega koncilja podpisali so — kar je nam poglavitno — tudi poslanci aleksandrijskega, jeruzalemskega in antijohijskega patriarha, torej vsi patrijarhi ali cerkvene glave. [1])

Po smrti Ignacijevi (879) zasede po zvijači zopet Fotij prestol. Začele so nove spletke. Cesar Bazilij je sedaj Fotija podpiral. Papež Ivan VIII, ki je bil pred Fotija vže potrdil izobči ga z nova. Zveza z Rimom se je pretrgala. Toda naslednik cesarja Bazilija, Lev IV, prežene vže leta 885 Fotija v prognanstvo, kjer je potem tudi vmrl. Rana se je za patrijarha Štefana zacelila, dopisovanje z Rimom z nova začelo. Za Štefanom je pastiroval Anton Cauleas (893-95), katerega je celo latinska cerkev prištela mej svetnike. [2]) Isto kaker Cauleas prizadeval si je zaceliti rane njegov naslednik Nikolaj Mistik. Tudi naslednji patrijarhi, ki spadajo v našo dobo, niso delovali temu nasproti. [3])

Kar smo hoteli dokazati, je: Ako je tudi Fotij poslal prve misijonarje na Rusko, ne moti to prav nič, ker so bili ruski misijonarji s carjegrajskimi patrijarhi vedno v ozki zvezi. Carjegrajski patrijarhi pa so bili za te dobe v zvezi z Rimom.

3. Konštantin Bagrenorodni (915-959) in drugi grški historiki pišejo, da so Rusi se krstili za časa Bazilija Macedonskega in patrijarha Ignacija: «Imperator, ne imeja vozmožnosti pobeditj Rossov, sklonil jih k miru bogatymi darami, sostojavšimi v zolotě, serebrě i šelkovyh odeždah. On prislal k njim Episkopa, posvjaščennago Ignatijem, kotoryj obratil jih v Hristijanstvo.» [4]) Ali so bili morda Ignacijevi kristijani, pravoslavni kristijani v denašnjem zmislu?!

4. Po smrti Fotija skušalo se je povsod zakriti njegov spomin, ter pozabiti njegova dela. Toliko je bilo občno obsojanje Fotija, da se ni niti Cerularij 200 let kasneje upal sklicevati se nanj! [5])

---

[1]) Photius, II. str. 78 in dalje

[2]) Ibidem str. 697

[3]) Photius, III. str. 648 in dalje.

[4]) Karamzin: Istorija I, str. 119: Imperator ne imaje moči premagati Ruse, pridobil jih je za mir z bogatimi darili, s zlatom, srebrom in svilnimi oblačili. Poslal jim je episkopa, katerega je posvetil Ignacij, ki jih je obrnil h kristijanstvu.

[5]) Photius, II. str. 721.

Digitized by Google

5. Patrijarh Ignacij je prištet v ruski cerkvi svetnikom. Vprašamo, zakaj ni ruska cerkev proglasila «velikega moža cerkve» Fotija svetnikom, kaker je storila grška cerkev? [1]) To jasno priča, da ruska cerkev ni imela nikdar nobene zveze s Fotijem in njega početjem. Koliko pojasnjuje ta fakt!

6. Še nekaj. Kronisti in historiki raznih časov so se mnogo trudili, da bi zvrgli vse misijonarsko delo v Rusiji na Fotija. Toda pri tem so se vže mnogokrat hudo zarekli in osmešili. Navedem samo jeden primer iz Karamzinove zgodovine. (I. str. 235) Biva namreč neki ustav (carski razglas) kneza Vladimira. Začenja se omenjeni razglas tako le: V imja Otca i Sina i Sv. Duha. Se jaz Knjazj Vasilij naricajemyj Volodimir, syn Svjatoslavlj, vnuk Igorjev i blažennyja knjaginy Olgy, vsprijal jesmj svjatoje krešćenije ot Grecjskago Carja i ot Fotija Patriarha Carjegorodskago itd. [2])

Čitatelj ve, da sta si Fotij in Vladimir kronologično nad 100 let narazen! Karamzin smeši te pseudokroniste, ki pač niso imeli drugega namena nego zakrivati resnico!

Razvidi se iz vsega, da je bila doba prvega kristijanstva v Rusiji doba katoliška. Motijo se temeljito, misleči, da je bila Rusija od prvega začetka razkolna. Zemlja ruska posvečena je s katoliškimi stopinjami. Da bi krv prvih mučenikov katoliških v Rusiji pospešila kmalu, kmalu zaželeno dobo največe religijozne epohe v zgodovini, čudesnega obnovljenja elementarnih sil kristijanstva, o kateri je proprokoval papež Pij IX.: «Da! izvršil se bo ta triumf! Ne znam, ali se bo izvršil pri življenji mene starca, Namestnika Kristusovega, toda znam, da se bo brez dvojbe izvršil. Pride na konec dan vstajenja, in skrušili se bodo vspehi hudobnih.» [3])

---

[1]) Brošura: Kto prav? B. S..... kega, str. 63.

[2]) Karamzin: Istorija, Primeščanija k I. tomu, str. 235: V imenu Očeta in Sina in Sv. Duha. Jaz Knez Vazilij, imenovani Vladimir, sin Svetoslavov, vnuk Igorjev in blažene kneginje Oljge, vsprejel sem sveti krst od grškega carja in od Fotija, patrijarha Carjegrajskeg itd.

[3]) Ishoždenije Sv, Duha str. 132.

Digitized by Google

„Narodní divadlo“ v Pragi -- in bodoče gledališče v Ljubljani.

Razum in občečloveško čustvo priča, da človek v sedanjem stanji ni tako popolen, kaker bi moral biti po svojih vrojenih sposobnostih. Te nepopolnosti je krivo mnogo razglasje mej razumom in čustvom njegovim. Naloga vsakega človeka je podrediti niže višemu, čustva in strasti razumu in vesti. V dosego te svrhe pa ni v vsem stvarstvu sposobnejšega sredstva kaker so umetnosti, mej temi pa posebno umetnost dramatična.

Ako se opira ta umetnost n a p r a v a načela, more najlaže in najvspešniše krotiti strasti in srce navduševati za dobro celó takim ljudem, ki niso navajeni resnemu razmišljevanju. Leposlovstvo dejstvuje bolj na samo domišljijo, godba bolj na sam sluh, kiparstvo bolj na vir, a gledališčina umetnost vpliva na celega človeka: vid, sluh, domišljijo, razum; v tej umetnosti ne sliši človek le gole besede, ne vidi le mrtve snovi, ampak zre samo življenje pred seboj se razvijajoče: tu vzbuja v njem veselje nad zmagajočo krepostjo, tam žalost in jezo nad tlačeno pravico, tu ljubezen do resnice, tam mu vzbuja sovraštvo in stud nad lažjo in nesramnostjo, tu ga, naganja k dobremu, tam odganja od podlega.

A gorjé, ako se ta u m e t n o s t z l o r a b i: kaker more najlaže človeka oplemeniti, tako ga tudi najlaže skvari, ako mu ne oziraje sé na večna načela resnice in nravstvenosti predstavlja laž mesto resnice, ako mu strasti draži mesto jih krotiti, ako nesramnost proslavlja mesto stud vzbujati do nje, kratko, ako dobro grdi in slabo poveličuje. Corruptio optimi pessima. Jedno samo slabo gledališče skvarja več, kaker se v dvajsetih cerkvah more popraviti.

Tudi nam Slovencem se obeta v Ljubljani gledališče. Prav. Kako bode to gledališče? Bode navduševalo za dobro in lepo, ali bode grdilo vero, nravstvenost in proslavljalo nesramnost, poltenost, nagoto? Ne vemo. A t o v e m o, d a b o d e t a k o š n o, k a k e r š n i b o d o v o d i t e l j i n j e g o v i.

Gledališče bode moral posebno plačati kranjski kmet. Ta kmet pa je katoličan. Tedaj ima pravico, da se ne bode v zavodu z lastnimi žulji postavljenem smešila vera katoliška in se mu trgala z obraza sramožljivost. K a k e r š n o b o d e g l e d a l i š č e, t a k a b o d e k m a l u L j u b l j a n a, o k o l i c a i n d r u š t v a p o d e ž e l i.

Preimenitne važnosti je začetek gledališča ljubljanskega. To si bode še le moralo vzgojiti svoje občinstvo. Ako se občinstvo koj od začetka privadi idealni moralni hrani in si tako zdrav

Digitized by Google

okus umetniški vtrdi, si bode tudi kasneje takih predstav želelo in rado obiskovalo. V nasprotnem slučaji, če gledališčino vodstvo vže v začetku otvorjenja skazi občinstvu okus z igrami, katerim je snov proslavljanje prešestva, nesramnosti, nagote, tedaj bode gledališče vsigdar prazno, ko se bode predstavljalo kaj resnega, idealnega. Principiis obsta!

Kako nevarno je v gledališči popolnoma prosto roko pustiti ljudem, ki nimajo ne pojma več o veri in čuta za sramožljivost, nam jasno svedoči tudi česko „Narodní divadlo.“ Vemo, da se je tudi v tem gledališči mnogokaj idealnega predstavljalo, a to je v razmerji s spodtakljivimi predstavami le — pesek v oči prespravljivim katoličanom, da molče, mej tem ko liberalci nenadlegovani oplenjajo občinstvo vere, nravstvenosti in je vzgajajo za revolucijo in ložo. . . . . „In kmalu pride čas, — besede lib. českega lista — ko bode moglo gledališče nadomestiti — cerkev: tedaj bodo gledališča polna, a cerkve prazne.“ Take nakane imajo tudi liberalci slovanske krvi. — Kompromis z njimi!?

***

Sedaj pa malo sliko o českem gledališči, da bodo kat. Slovenci slutili, kako bi vtegnilo biti tudi slovensko gledališče v Ljubljani, ako je prepustijo liberalcem in mu vže naprej ne zagotovijo nravstvenega smotra. Ta poročila smo zajeli iz raznih letnikov praškega leposlovnega lista „Vlast.“ Poročevalec je Jos. Flekaček, naroden učitelj.

V „narodnem divadlu“ se dajejo brezverske igre. Taka je tudi igra „K životu“ znanega Jar. Vrchlickega, katerega imenuje poročevalec: „Jest to basnik nahotý par excelence“. V tej igri hoče mladič sam sebe vsmrtiti; šel je „poiskat pripravnega mesta v gore, kjer bi si mogel — pri lepi sceneriji prirodni, tako le: pri vshodu ali zahodu solnca — mirno pognati krogło skoz črepinjo“. . . . Ta podučuje devico, ki hoče vstopiti v samostan: Kaj je samostan? Drugi način samovmora, s tem razločkom, da ta samovmor duhovnik posveti, a mojega prekolne — Bog gotovo ni zadovoljen ne z jednim ne z drugim.“ — Nebot co je to klášter? Jiný způsob samovraždy, s tim rozdílem, že tuto samovraždu kněz posvěti, a moji prokleje — Buh neni zajisté spokojen ani s jednov ani s druhov.“ (Vlast II. 373. l. 1885/1886.)

Vodstvo českega gledališča ne pozna sramožljivosti. Nekaj tednov kasneje predstavljala se je francoska drama „Antony“. Ta drama slika z največo nesramnostjo, drznostjo, sè vsemi poltenimi podrobnostmi zakonsko nezvestobo, da je človeka kar sram ponavljati. Flekaček pravi o tej igri: „Samo tako dalje, gospodje, le slačimo z občinstva obleko sramožljivosti in napolnjujmo je s zverinsko poltenostjo, izpostavljajmo nesramno nagoto na pozorišče in povzdignimo njem kult v našem hramu

Digitized by Google

umetnosti — dospemo vže do tega. Pride čas, ko bode gledališče prazno, ako ne bode enakih „pikantnih baletov in scen.“ (Vl. II 505) Koncem leta 1889 se je predstavljal „Damski krojač“ Jurija Feydeau. O tej igri pravi Flekaček: „Jest komedie pro publikum z bordelu, a ne pro slušneho človeka“ (Vl. 1889 1890, 69.) „Ta komedija je za občinstvo iz bordela, a ne za spodobnega človeka.“ In nekateri dijalogi, vtipi, prizori so tako nesramni, da so iz gledališča ljudje kupoma odhajali mej igro in po posameznih dejanjih, sikajoč kazaje svoj stud, kar ni bilo vže davno zapaziti v „narodnim divadle.“ In vender so to prepadlo komedijo vklubu nevolji občinstva še nekolikokrat predstavljali! Liberalska predrznost!

„Narodni divadlo“ tudi ni toliko slovansko, kaker se baha. (Vl. IV. 1887/1880 str. 66): „Gledališče je le vtoliko narodno, vkoliker je narod — — plačal.“ Ti českí narodnjaki, ne dobivši mej Slovani dosti vmazanih „pikantnih“ iger, najrajši zahajajo v Francoze. (Vl. 1888 str. 260.): „Celo leto je bilo igranih le o s e m oper izvirnih, a cela vrsta del zeló dobrih se je zopet prezrla. Tako ne pomoremo, da se razcvete česka opera. Tujih oper je bilo danih trideset! Isto tako toži Fl., da se prezira cela vrsta dramatičnih del novejših in starejših domačih pisateljev.“ „Sliši se (Vlast IV. 121....), da je občinstvo mlačno nasproti domačim proizvodom — ni čuda, ako se mu s takimi predstavami pokvari vkus in zatre vzlet idealni..... Kar (str. 123) je gotovo na kvar domačim pisateljem odjemajoč jim veselje do resnega nadaljnega tvorjenja“. Videč to krivico pravi Fl. (Vl 1886. 207): „Není dobře býti nevděčnym a hazeti do hlubin zapomenutí zaslužilé našince pro lecjakou, často mizernou nenravnou francousskou komedii“ — „Ni lepo biti nehvaležnim in metati v globočino pozabnosti zaslužene naše pisatelje za vsako dostikrat bedno, nenravstveno francosko komedijo.“ Taki so liberalci.... Če jim se obeta polno gledališče, bogat dobiček, pozabijo ne le božje zakone nravstvenosti, ampak tudi na — narodnost.

Poglejmo, kako českí gledališčen list vabi k takim igram ali kako poroča o predstavah v drugih gledališčih: „List divadelní“ je pisal 1886 25/9: Ta rusá hlavička nejak táhne!..... Proud zlatych vlasů pravě se jih prehodil přes razkošná ňadra. Isou to vlasy! — Je skoro polonaha ale odpust'te na mou čest', jako svetice. Vidi nás, jak hořime.... i t. d. In isti list, z dne 4/10 16/10 1886 vse mrgoli: od „krasnih plesalk,“ „vabljivih plesalk“ „razkošnih plesalk“. Dne 13/10 1886 poročilo o neki pariški opereti: „Tak decentne byla svlečená — či lepe tak zahaleńa — či lepe tak zahaleńa — až smysly byly znameny.“ In nebroj enakih in hujših vmazanosti, da mora vsakemu človeku rudečica vdariti v lice.....

Zakaj navajam te vmazanosti!? Da spoznamo, kaj bi se

Digitized by Google

tudi pri nas polagoma vtegnilo goditi, ako bi tudi naše gledališče vdobili absolutno v svojo oblast — liberalci.

Kak sad mora obroditi tako gledališče v mladini? Govóri Čeh: „Že se mlada generace podobnými vyjevy demoralizuje, jest na biledni: hleda v divadle pastvu pro oči, smyslné razčilováni, stává se pomalu blaseovanou, odnaučuje se mysliti..... Budeli podobny směr zavladati, pak nepůjde lidstvo „vyš a vyš“ ... . budeme míti mladé starce, generacu vyžilou, shánějící se po požitcích smyslnych. lidi, kteří budou ve dvacátém roce věku sveho pomalu již se životem hotovi (Vl. II 121. 1885.) A da taki prizori mladino demoralizujejo je *jasno*: iščejo v gledališču paše očem, čutne razbupjenosti postaja *blazovana*, odnavaja se misliti ..... Ako bode ta smoter vladal v gledališči, ne pojde ljudstvo vedno više in više, dobimo mlade starčke, zarod izsesan, hlepeč po slasteh, ki bode vže v 20. letu sit življenja“. Isto tožbo ponavlja leta 1888 (Vl. IV. str. 501) glede poltenih predstav: A viděli jsme mladých dívek při tomto představení dosti. Žádáme na našich dívkách. ženách, aby byly vlasteneckými, deklamujeme o velikem jejich *povolání* jako budoucích matek a výchovatelek národa, vkládáme do ruhon jejich osud celých generaci našeho národa, okazujeme jim vznešene vzory žen polských a římských — ale so činime pro jejich vychovani? Co v te pričine učinilo a čini divadlo? Vice než polovice ker jest okořeněna kluzkostmi a frivolnostmi, a temi se vlastenecka gegerace nevychová. „Mi želimo da bi bila naša dekleta in žene domoljubkinje. deklamujemo o vzvišenem njihovem poklici kaker bodočih mater in vzgojevalk naroda, pokladamo v njih roke vsodo celih generacij našega naroda. kažemo jim vzvišenem njihovem poklici kaker bodočih mater in vzgojevalk naroda, pokladamo v njih roke vsodo celih generacij našega naroda, kažemo jim vzvišene vzore poljskih žen in rimskih — a kaj delamo v njih korist?.... Kaj je storilo v tem oziru in kaj dela **narodno** gledališče? Polovica iger napolnjena od samih frivolnosti nesramnosti — in tako se domoljubna generacija ne vzgaja.

Tudi ko so gledališčni vlaki v Prago prihajali (tudi Slovenci so „romali“ v česko narodno „svetišče“) ni bilo v „narodnem divadlu“ nič bolje: Dajali so se nesramne baleti in druge nesnage ála: Ecelsior,... Tega opredeljuje Flekaček (Vl. II. 119) „Excelsior — sit venia verbo — je velika razstava polonagega mesa“. Neki kmet, ko je to nesnago videl in slišal toliko ploskanja v gledališči je rekel „Tot' je nluku (šuma) pro nekoliko polonachých, jsem mohl též viděti doma.“ (Vl. II 775) a zopet drúgi kmet Vl. III. str. 640: „Dal sem za narodno gledališče čez 200 forintov. ako bi pa bil vedel, da zagledam tukaj.... ne moremo ponoviti besede .....bi ne bil dal niti pol krajcarja.“

Premotrujoč tako pohujševanje v hramu — muz (!?) dé Fl: „Pánové znají výborně venkov. Nedříve dekla-

Digitized by Google

mují o výbornosti, bodrosti atd. našeho lidu, a pak mu uvedon řadu sprostoty, nad níž se právem pozastavuje každy ven kovan, tak jako by octl se v brudelu a ne ve vyhlašovanem chrámu uměn, jak mu bylo hlásáno kdysi, když se apelovalo na jeho — vlasteneckou kapsu.“ — „Gospodje poznajo izborno deželane. Najpopred deklamujejo o izbornosti in bodrosti našega ljudstva — mu zvelečejo pred oči samo nesramnost, katera osupne vsakega deželana kakor bi bil zašel v bordel, a ne v toliko slavljen hram umetnosti, kakor se mu je naglašalo, ko se je apelovalo na njegov domoljuben — — žep.“ Der Moor hat seine Schuldigkeit, gethan — der Moor kann gehen. Ni tako vi liberalci!?

Toliko so Čehi žrtvovali, koprneli po svojem gledališči a kakošno jim delajo — liberalci!

Pazimo komu pride ljubljansko gledališče v roke. Od tega je odvisna moralnost mladine in odraslih, okolice ljubljanske dežele. Bodimo oprezni. Začetek je važen. Ne tirjamo, da bi se samo legende predstavljale in življenje svetnikov ....dasi življenje nebrojnih svetnikov je v resnici velika igra polna viharjev. nevarnosti, trplenja, in zanimivih epizov a tirjamo da se v gledališči z denarjem kat. ljudstva sezidanem navdušuje za resnico in krepost, da se predstavlja dobro kot posnemanja vredno, in slabo kot ostudno, a ne dobro kot slabo, in slabo kot dobro. S kratka da se niti neposredno ne žali vera katoliška in nravstvenost, a tudi da se plašno ne izogiblje vsake kat. ideje v predstavah. Kakor bi a priori take bile prenizke, nesposobne za — oder gledališčin!

V K.

Digitized by Google

AHASVERUS, VEČNI JUD.

Stara povest v novi obliki.

T. Šimonov.

II. Poglavje. — Ahasverus pride drugič na Slovensko. Slovenci so sicer napredovali v marsičem, najde pa, da ne znajo še špekulirati.

Bilo je dolgo potem. Vender ne dosti čez trideset let. In spet je sklenil Ahasverus obiskati slovensko zemljo. Od zadnjič je obhodil vže cel svet. Mislil si je: tisti, ki so me poznali s Triglava, so pač večinoma vže pomrli, druge zapušča spomin: ne bodo me več poznali. On sam, Ahasverus, se je tudi močno, močno postaral, da si komaj še izsledil glavne poteze nekdanjega.

Bila je pa tiste čase vže železnica skoz Ljubljano na Trst. In tako je tudi Ahasverus tam gor nekje na severji sedel v železnični voz. Po poti pa se je zamislil globoko Ahasverus blizo tako, kakor vedeži v Indiji, brahmini, kader vpro oko v eno pičico, da gledajo iz nje nadsvetne skrivnosti. In bil je zamaknjen štirdeset ur, sveto število starega zakona, in ni jedel nič, in tudi pil ne. Potem pa, ko se je bližal slovenski zemlji, se je zdramil, in jel sam sè seboj govoriti tako le:

„Bram, bram, bram.... vóhu tabóhu.... vaárez .. Elohim.... zedikim... No, Ahasvere, zberi moči svojega duha, in sile tvoje duše naj stopijo vkup. Pa poslušaj, kaj govori Gospod tvoj Bog, in ušesa tvoja naj vlečejo náse, kar pride iz ust Jehove. In govoril je tisti, ki je stvaril vse. in vsemogočni je dal od sebe glas: Prej ko si se rodil, sem te izbral za slugo sebi, in nisi še gledal luči sveta, ko sem te vže pomazilil za svojega preroka; da pojdeš mej krivoverce oznanjevat moje kraljestvo, pa širit meje moje slave mej „gojim“.

Kdo si pa ti, ki me pošiljaš, v čegar imenu grem, kako ti je ime? Da bom vedel odgovoriti tistim, ki me bodo vprašali, in da bo pripravljena beseda na jeziku tistim, ki me bodo obdajali: Kdo te je poslal? — Jaz sem, ki sem sezidal nebo in zemljo, najviši zidar je moje ime. — Tako bom tedaj govoril, in prisežem, da ne bo šla z mojega jezika druga beseda: Slovenci, če hočete zidati, tukaj sem; rekel mi je najviši zidar: Zidaj jim li, stene iz samega marmorja, strehe pa naj se blišče v čistem zlatu, kaker ga je dobival kralj Salomon iz Ofira.

Digitized by Google

Slovenci, glejte zadnjič prekoračim vašo mejo, in moje noge ne bodo na veke več stopile na tla, ki so pod varstvom očeta Triglava: me hočete poslušati, in mi porečete: blagoslovljen tvoj prihod — glejte, ostanem pri vas, da vas napolnim z vsemi blagodari, in vaše srce ne bo poželelo ničesar več, ker imeli boste vsega v obilnosti. Ako pa nočete, otresel bom celó vaš prah s čevljev, in vas popustim; vaši žepi pa bodo prazni, in vaši hlačniki bodo brez vsake vsebine, votli na veke."

Tako je pred se v zrak blobotal Ahasverus. Vse so pa zapisali tisti, ki so ga slišali. Ko se je pa pripeljal v Ljubljano, je bilo na postaji zbranega silno dosti občinstva, ker vsi so mislili, da danes ima priti nekdo. Ahasverus pa se je izkobacal iz voza tretjega razreda, in poznala ga ni živa duša.

In imel je pisano priporočilo na gospoda Šišmana v Ljubljani, katero mu je dal tam gor v nekem severnem mestu dober prijatelj Šišmanov. Ahasverus je stopil s pismom k možem, ki so stali na postaji: „Gospoda, prihajam od daleč, bi mi znali povedati, kje dobim gospoda Šišmana?"

Gospod Šišman pa ni bil daleč. Blizo so ga našli pa pokazali ga Ahasveru.

Ahasverus: „Ste tedaj Vi gospod Šišman?"

Šišman: „Sem."

Ahasverus: „Tisoč pozdravov od gospodov Vanka in Hanka."

„Ju poznate?"

„Sklenili smo vže prijateljstvo. To novico Vam naznanjam. Želita pa vže dolgo tudi sama priti k vam na Slovensko."

Povabil je tedaj in spremil na svoje stanovanje gospod Šišman došlega tujca rekši mu: „Moj gost ste, dokler Vam bo ljubo bivati v Ljubljani." Ni mu pa padlo v glavo, da bi ga vprašal po imenu. Ahasverus je pa tudi molčal, ker spominjal se je dobro, kaj se mu je pripetilo, ko je bil prvikrat na Slovenskem. Ni še zaupal Slovencem.

Pripomniti moramo, da je bil gospod Šišman eden mladih, ne da bi natančniše določevali pojma te besede. In imel je doma precej obsežno biblijoteko, v katero je priromalo vse, kar je v slovenski črki srečno prišlo izpod tiskovnega stroja. Smatral je namreč za svojo narodno dolžnost podpirati slovstvo.

Prigodilo se je pa — nesreča je donesla tako — da je moral gospod Šišman vže drug dan nekam po opravkih. Dva dni je imel ostati z doma. Ker se ni spodobilo gosta radi tega odsloviti, mu je govoril drugo jutro pred odhodom tako-le:

„Vi pa ostanite v moji hiši, dokler se ne vrnem. Gospodar ste kaker na lastnem domu. Morda bi vas zanimala moja biblijoteka. Semkaj potrudite se skoz ta vrata. Glejte, po teh policah najdete vsakovrstne robe."

Ahasverus pa se je zahvaljeval: „Ničesar bolj ne pogrešam

Digitized by Google

kaker berila, da si spet zberem misli. Rad sprejmem Vašo ponudbo."

In premetaval in prebiral je knjige od ranega jutra do večera in pozno v noč.

Bil je pa tako zamišljen v slovensko berilo, da je vže prvi dan zabil na kosilo. Gospoda Šišmana kuharica je bila vže za poldne zgotovila dobro kosilo Pa čakala je zastonj celo uro, da bi prišel Ahasverus iz biblijoteke. Slednjič se vsrči do vrat ter povabi Ahasvera: „Gospod, kosilo Vas vže čaka."

Ahasverus sede za mizo. Ko so pa prišle prednj „kranjske klobase" odgovarja: „Svinjine ne jem."

Gospoda Šišmana kuharica ga pogleda ne prav ljubko na te besede. Prišlo ji je pri tem v spomin, kar je nekje slišala, da Judje ne jedo klobas.

Bila je pa Sišmanova kuharica ena prvih ljubljanskih Špev, ki znajo izvohati vse skrivnosti. In začela je kar praviti pri sebi: Jud je! Vže tisti večer so šepetale vse ljubljanske huharice, da v gospoda Šišmana hiši imajo Juda. Drugo jutro so pa prihajale pred hišo, da bi ga videle, ko bi se prikazal. A on je spet bral celi dan.

Pripetilo se je pa, ko je Ahasverus začel stikati po Šišmanovi biblijoteki, da je najprej naletel na Slomšekove „Drobtinice" pa na „Zgodnjo Danico." In našel je tu veliko lepega o katoliških misijonih, pa tudi koliko Kranjcev gre v misijone v Afriko in Ameriko. Vidi zapisane lepe darove, ki se nabirajo po Slovenskem za sv. Očeta papeža in za podporo katoliških misijonarjev. In zabolelo ga je v srce vse to in je vzdihnil: „Jerum, jerum, Slovenci, ad quid perditio ista? Toliko studencev napeljanih čez mejo na tuje! Čuda potem, da je Slovenija tako suha?!"

In šel je dalje in v roko so mu prišle „Novice" pa par drugih kmetijskih listov. Ko je pa videl na prvi strani narisane grablje in mlatilnico, in bral na tretji in četrti strani tožbe, kako propada slovenski posestnik, in pouk, kako sejati krompir in fižol, se je kar stogotil: „Slovenci — kmetavzarji!"

Zraven raznih tednikov naleti slednjič tudi na dnevnik, ki ga je nekje zbodel z vvodnim člankom o antisemitizmu. V vseh listih slovenskih je pa nečesa pogrešal nad vse drugo: natančnih poročil z borze. Videl je koj, da Slovenci niso poznali viših denarstvenih špekulacij nego loterijsko srečkanje na Dunaji, v Gradci in Trstu. Oznanila na zadnji strani so se mu zdela nedolžna in deviška, kaker Adam pred grehom: „Išče se v službo pošten mladenič.... V najem se odda hiša.... Prodaja se vino...." itd. Še celó parfumerij ne špugajo Slovenci. O menjavnicah in vrednostnih papirjih ni sledu!

Še le „Slovenski Narod" ga nekoliko potolaži. Če vže drugo ne, je vsaj katera ženitvena ponudba na zadnji strani. In pa „nedeljska pisma"! To ti je vsaj nekaj za Ahasverov želodec.

Digitized by Google

Pa najbrže bi kdo mislil, da starokopitnež Ahasverus ni vedel, kaj je lepo? Ni pa tako. „Zvon“ v biblijoteki gospoda Sišmana je bil zanj prava dušna paša. Ni se ga mogel nabrati. Le žal mu je bilo, da je prišel tako kesno do njega, še le potem, ko je prebral vse slovensko lepo slovstvo.

In ko ga je tretji dan po zajutrku gospod Šišman pozdravil, je bila njegova domišljija še vsa prevzeta od podob, s katerimi jo je bil obložil iz novoslovenskih novel in romanov.

O tej točki pa se je mej njim in Šišmanom pričel znamenit pogovor:

„Kake nazore imam jaz o nalogi lepega slovstva? Glejte, povem Vam, gospod Šišman, Vi pa poslušajte. Lepo slovstvo je zato, da zaziblje človeka v sanje. Umetnik nas mora od časa do časa potegniti iz vsakdanjih morečih skrbi ter vnesti nas v visočino, kamer ne sega zemeljska realnost. Premamiti, obraditi nam mora čute, da izgubimo zavest in splavamo v morje vesolnega bistva. Poezija naj loči človeka od življenja, v katerem vže tako ni drugega kaker slepilen blesk in varanje. Omnia vanitas, gospod Šišmane. Ravno v tem obstoja odrešenje človekovo: umetniki so naši odrešeniki, naša nebesa pa nezavednost in brezsmotrenost, v katero nas morajo zavesti. Tako zvana verska vzgoja ne obstoja v drugem nego v tem, da vzgojujemo mladino lepočustveno ali estetiško. Umetnost je prava, je edino prava vera. Tako zvani grški politeizem je bil le kultus umetnosti. Grki niso nikdar molili bogov, njih kipi so jim le vpodobljali ideje-rešiteljice, ki so ljudi-trpine izvažale iz zemeljskega pekla omejene individualnosti v brezzavestni, brezčutni stan vseobčnosti. Zatorej le beri mladina romane, pesnikuj, toži svoje bolečine mesecu in zvezdam, sanjaj, če hočemo: nóri! Fantastična, sentimentalna mladina — ta je blaga, ta je verska! Pri vas Slovencih se je le en pisatelj povspel do teh nazorov. Nisem se nadejal kaj takega dobiti v vašem slovstvu. Poglejte tu, gospod Šišmane.“ In poda mu „Zvon.“

Gospod Šišman pa ni znal Ahasveru ničesar odgovoriti. Zdelo se mu je vse preučeno.

Popoldne pa je bilo krasno vreme. In šla sta se sprehajat. Ko pa sta prišla do neke hiše, ki je imela visoka okna z železnim okrižjem, se je vstopil Ahasverus na prste, povspel se do okna in pomolil glavo skoz. Pa kako se je zavzel!

„Aj, aj, gospod Šišmane, kaj pa vidim tu? Od kdaj imate v Ljubljani železne, pred ognjem varne blagajnice, po najnovejšem zistemu? Povejte no, kaj pa hranite v njih?“

„Vrednostne papirje vseh baž“.

„Da slišim še enkrat — vrednostne pa — papirje? Vi Slovenci! Od kdaj pa znate kaj takega? Aj, aj!“

Potem pa pelje gospod Šišman svojega gosta kar pred vhodna vrata, kjer je stalo zapisano: „banka Slovenija“.

Digitized by Google

„Banka, banka“ — — ponavlja Ahasverus. „Imenujte mi pa: kdo so tisti, ki vkažejo tu notri?

Gospod Šišman pa mu našteva po vrsti imena raznih mož, kateri so se takrat podpisovali pri „Sloveniji“.

„Hm, hm,“ pomaja Ahasverus z glavo, „sama slovenska imena, nedolžna imena, kaker otroška po krstu. Hm, hm, gospod Sišmane, meni pa se zdi, da tu ne pojde. Povejte mi odkritosrčno: imate besedo „Schwindel“ v Wolfovem slovarji?“

„Imamo jo“.

„Besedo mogoče, da imate; a vpraša se, ali poznate njen pravi pomen? Kako jo prelagate?

„Omotica“.

„O moj Bog!“

„Ali pa „vrtoglavica“, „vrtoglavje“.

„O Jehova!“

„Nekateri pravijo tudi: vrtoglavno podjetje“.

„Molčite, prihaja mi slabo. O Slovenci, Slovenci, še najmanjše slutnje nimate o zveličavni skrivnosti te besede. Morda pa veste, kaj je „G'schäft“? Vsaj to, a?“

„Opravilo“, „opravek“.

„O jej, jej!“

„Tudi: „kupčija“.

„Jej, jej, jej! Kako primitivni ste Slovenci, kako deviški! No, boste pa znali vsaj povedati, kaj pomeni „verdienen“.

„Zaslužiti“.

„Pojasnite mi s zgledom“.

„N. pr. čevljar mi je naredil nove čevlje, in jaz mu plačam, kar je zaslužil“.

„No, no — potrpljenja treba z vami! Še kaj?“

„Verdienen — pravimo tudi: si kaj pridelati, n. pr. kmet si je z delom, s potom svojega obraza, s kopanjem pridelal lepo premoženjce; ravno tako pravimo o hlapcu, da si je s pridnostjo in varčnostjo prihlapčeval, o dekli pa — prideklovala itd.“

„Tedaj pri vas Slovencih ni zaslužka brez pota, brez kopanja, brez hlapčevanja!“

„Po naših pojmih nikaker“.

„Joj, joj, moram vas le pomilovati. Kako nepopolno je vaše znanje. Nimate niti osnovnih pojmov o višem racijonalnem gospodarstvu. Še celó iz abecednika ne znate brati. In vi se predrznete osnuti tako podjetje! Banko, Slovenci, banko?! Povejte mi odkritosrčno, kaker pri spovedi — saj ne bo slišal nihče — vam nese kaj ta banka?“

„Saj plačujemo obresti.“

„Visoke?“

„Po sedem, osem od sto; če treba tudi več.“

„Od kod pa jemljete?

„No, iz blagajne!“

Digitized by Google

„Od kod pa v blagajno dokladate?“

„Pristopajo nam vedno novi zavarovanci.“

„Ko pa bodo nehali pristopati?“

„Potem bo romal denar iz blagajne v podjetja in kupčijo.“

„In če se vam vže prej posuši blagajna?“

„Mi zaupamo na našo poštenost, z oderuštvom pa z nerealnimi in nepoštenimi špekulacijami nočemo množiti kapitala.“

„Poštenost?! Jaz sem star, veste, sem vže nekaj videl in doživel. Pravo poštenost so vže davno pokopali. Od tedaj je poštenost le relativen pojem t. j. ravnaj se po tem, kaker ti koristi. Slovenci ne veste, da sè staro poštenostjo se ne izhaja več. Pravega omikanca je vže sram le govoriti o nji. Druge sile vladajo sedaj svet. Nerealne špekulacije?! — ste rekli. Najbrže mislite tu špekulacije na borzi? Te imenujete nerealne?! O jojmene — ubi pamet? Jaz menim, da vsaka reč je tem realniša, čim več gotovine prinese v krajšem času. En sam srečen potegljej borzne špekulacije o pravem času je vstani v par urah napolniti žep s pol milijončkom ali še več. To, to je realitas, gospod Šišmane! Meni se zdi, da niste šlišali še besedice o novejši filozofiji. Slovenci ste še v Aristotelu in v srednjeveškem realizmu, po katerem so občni pojmi — votli: voces sine flatu. Hegelna, Hegelna poslušajte. Ta je dokazal, da je reč ravno narobe. Občni pojmi, ti so realni, vse drugo je nerealno. Pojmoviti treba tedaj, špekulirati, tudi brez gotovine — dovolj papir — ta špekulacija je edino realna, ta velja dandanes, vse drugo je nič!“

In čudil se je gospod Šišman Ahasveru, da je govoril s takim prepričanjem, s takim ognjem.

„Sploh, kaker sem rekel, Slovenci imate pred vsem drugim še potrebo poduka. Drugače ne bo z vami nič.“

Še tisti večer pa je moral gospod Šišman na zahtevanje Ahasverovo sklicati nekoliko mož na posvetovanje, kako in kaj.

„Povabite pa le take,“ zažugal mu je bil Ahasverus, „kateri zastopajo inteligencijo slovensko.“

Gospod Šišman je pa naredil po svoje t. j. poslal je le po nekatere svojih, s kojimi je imel navado popivati in igrati. Vsaj ko so bili skupaj, so vedno povdarjali, da oni so edini Slovenci, da vse drugo je nič.

„Tu je cvet ljubljanskega razumništva“, govori gospod Šišman Ahasveru, ko ga vpelje v zbor.

In vsi so se postavili, češ, mi smo res mi.

Ahasverus pa:

„Tukaj pri vas ni še nič. Danes sem se prepričal, da se še petdeset let ne bo moglo govoriti o pravem nacijonalnem procvitu na Slovenskem. Slovenci, vaše roke so še žuljave od kopanja, vi ste zemljaki, kaker Adam. In moj Bog, kako nizke so še vaše hiše, brez modernega lika! Deset vaših trgov spravim v dunajsko mestno hišo. Slovenci, peruti vam manjkajo, da se

Digitized by Google

ne morete više dvigniti; v oblasti ste še zastarelih, zakajenih idej srednjega veka, okornih idej. Špekulirati ne znate.

Ne bom pa govoril na dolgo in široko. Moj predlog bodi kratek, in beseda moja do vas jasna, precizna: Hočete priti me poslušat, da vam bom razlagal višo špekulativno modrost, in da vas moj jezik poduči, katero je pravo realstvo?"

„Pridno te bomo poslušali", odgovorili so vsi, in Ahasverus je bil vesel, da vže dvajset let ne tako.

Sklenil je pa dan z naslednjo zahvalno molitvijo: „Baruk Elohim! Bog naših očakov, Ahasverus te poveličuje, in večni Jud ti poje slavo in hvalo, da si milostno pogledal na svojega hlapca, in se je tvoje oko ozrlo na sina tvoje dekle. Naj te hvalijo vsi narodi in družine, in karkoli je jezikov od vzhoda do zapada, pojo naj tvojo ime. Amén, amén!"

Metamorfoze Mateja Krišpina iz pruskega kraljestva.

Dočakal je visoko starost: devet in osemdeset let. Izmej teh je preživel v državni službi — ne čudite se — celih šestdeset. Na ženitev ni mislil nikdar. Le eno željo je imel: hotel je biti po nauku aposteljnovem — vsem vse. Iz dolgega življenja podajemo tu nekaj točk.

Rodil se je — da ga imenujemo s polnim imenom: Matej Krišpin — tam nekje v nemški Šleziji, kot podložnik avstrijski. Ko je pa morala Marija Terezija po vojskah s Friderikom Velikim odstopiti Prusiji Šlezko, je tudi njegov dom stal v pruskem kraljestvu

Učil se je Krišpin v mladih letih po raznih mestih, potovaje od kraja do kraja, kaker večni študentje, katerih ni posebno obdarila mati narava. Pa čeravno trde glave, je vender čutil skrivno nagnenje do špekulacije v vzvišenem pomenu, katero zovejo od nekdaj filozofijo. Tam nekje na Nemškem je poslušal Wolfovo filozofično številjenje; znal je vsako reč natančno opredeliti, razdeliti in podrediti, vse strogo matematično dokazati, da je nasprotnika zvezal kaker z vrvmi. da ni mogel še ziniti. Nikdar ni ničesar dokazoval, da bi ne štel, in sicer na prste; začenši z mezincem na levici je navajal svoje razloge: prvič, drugič itd. dokler ni prešel na desnico, s katere palcem je vselej končal. potem pa sklenil: iz tega sledi, da je reč tako in tako, kar mi je bilo dokazati. Tako sklepaje je naočnike ponosno pognal z nosa na obrvi in srpo oči vprl v človeka, kaker da bi ga hotel prebosti.

Digitized by Google

Ne le o slovesnih priložnostih, ampak tudi drugače večkrat je nosil Krišpin vradniško uniformo. Vsakrat pa, ko se je to zgodilo, je lasi na glavi skrivil v podobo pisanega paragrafa, iz oči mu je švigal plamen brezobzirnosti in doslednosti; sploh pa se je zdel ves popisan od zunaj in od znotraj, kaker da bi se vse njegovo bistvo prevpodobilo po državnem zakoniku. Najbolj zanimivo je pa, kar so nam sporočili o njegovem obličji tisti, ki znajo opazovati človeško naravo. Z njegovega obličja se ni moglo posneti nobene misli ne čuta, sploh nič človeškega: ni bil vesel in ne žalosten, ne zadovoljen, ne nepotrpežljiv, a tudi pohleven ne, se ni smejal in vender tudi ne jokal, ob enem je mislil in ne mislil, hotel in ne hotel, sploh bil je sama indiferentnost brez vsake pozitivnosti.....

Slednjič, po dolgem šolanji je sklenil Krišpin posvetiti svoje moči šoli. Začel je na najniži stopinji, pri vaški šoli. Akoravno pruski državljan, je vender hotel služiti v Avstriji. Zakaj pa tako, posnamemo iz govora, ki ga je imel v družbi prijateljev, s katerimi se je bil ravno najužinal. Po navadi tistih časov sklepali so se obedi in južine z napitnicami. Krispin tedaj je napil tako:

„Moja zibel je tekla pod peruti habsburškega orla. Žalostna vsoda je zadela milo domovino; valovi pruski so pripluli in odnesli zibelko mojih otroških let. A srce je zvesto ostalo Avstriji in cesarju, kateri je vedno moj postavni gospod. Ljubezni, zvestobe ne more zatreti nobena vojna sila. Nevtešljiva želja me je prignala sèm, v deželo mojih idealov: v staro, slavno, katoliško Avstrijo, da ji žrtvujem svoje življenje do zadnjega dihljeja. O ljuba moja Avstrija! (O du mein liebes Österreich! — Pri tem ga zalijejo solze.) Pozivljem vas, prijatelji, vzdignimo kozarec in izpraznimo ga (bil je star „estrajher“ iz buteljk) na slavo Avstrije in cesarja Franca: živio“!

Bilo je štiri leta potem. Na Pruskem so prišli do spoznanja, da je njih šolstvo slabo vrejeno, učitelji — slabo plačani. Skušali so šolstvo zboljšati, oziroma priboljšati, namreč plače učiteljske. To je zvedel tudi Krišpin čez mejo. Kmalu potem je učil tam v nekem trgu v Kladskem (Glatzer) pogorji na Pruskem. Ne pri vinu, ampak trezne glave je Krišpin nekega dne, ko se je nekaj učiteljev zbralo na posvetovanje, razodeval svoje najnovejše prepričanje rekoč:

„Človek se mora res šteti srečnega, da mu je Božja previdnost podarila tako domovino. Naš milostljivi kralj Friderik Viljem je z redko bistroumnostjo spoznal, da dobro vravnano šolstvo, katerega si ne moremo misliti brez dobro plačanih učiteljev, je glavni, neopustljivi pogoj omike in napredka. Koliko razliko mej Prusko, katero zovemo z vsem ponosom svojo, in nazadujočo Avstrijo. Stokrat srečni mi, da nas je previdnost božja postavila pod žezlo našega Viljema, nad katerega glavo

Digitized by Google

plava duh velikega Friderika. Bog ohrani, Bog okrepi Prusijo in njenega kralja!“

Leta 1801 je pruska vlada znova vredila niže šolstvo v katoliški Šleziji. Povdarjal se je verski značaj učitelja in šole; za šole se nimajo predlagati nego le tisti učitelji, ki so se izobrazili v učiteljskih seminarjih. Šolo ima vrhovno voditi škof. Krišpin sam je menil, da se bliža čas, ko bo tudi on nekaj več kaker priprost učitelj. Zato se je ves vnel za — versko šolo. Tisti čas je čutil prvikrat potrebo, da se celó kot pisatelj oglasi v zagovor dobre stvari. Pisal je pa v neki list članek, ki je začenjal tako-le:

„Revolucija je vsekala ne le Francoski, ampak tudi drugi Evropi globoke rane. Najhujša rana je brezverstvo. Mislili so sicer na Francoskem živeti brez strahu Božjega in brez edino zveličavne katoliške cerkve. Pa kako so se varali! Tudi pri nas na Nemškem se je zasejalo seme nevere. Kako žali globoko v srce vsakega zvestega katoličana tolika mlačnost naših srednjih stanov, ne da bi izvzeli učiteljev samih! In deca naša ali ne prihaja čedalje bolj nevbogljiva, poredna? Ali se ne množi od dne do dne število mladih hudodelcev? Bože, kam pridemo brez vere? Vpijoča je potreba, kateri moramo zadostiti, ako nočemo domovine spraviti na rob prepada, potreba verske šole. Učimo katekizem, govorimo deci o Bogu, naj spoštuje Božje namestnike — duhovne — in imeli bomo v kratkem boljše čase. Zatorej radi odstopimo prečastiti duhovščini vodstvo v šoli. Mi, katoliški učitelji, si bomo vselej šteli v čast, da smemo duhovščini na strani kot zvesti sotrudniki delovati za versko izomiko katoliške dece. Prva je cerkev, potem smo mi, vedno zvesti sinovi njeni. Praecedat Ecclesia!“

Sicer je pruska vlada leta 1811 spet katoliški cerkvi vzela vodstvo ljudske šole in je izročila provincijalnemu vradu. Krišpin pa je tiste čase pri nekej učiteljski konferenci kot namestnik šolskega okrajnega nadzornika poveličeval novo naredbo z nasledno ekspektoracijo:

„Začelo se je daniti. Črni oblaki hierarhije so začasno zavlekli obzorje; duhovski vpliv je kaker môra tlačil našo šolo in zadržaval, da se ni mogla povspeti prosto do tiste visokosti, h kateri jo vabi spomin Friderika Velikega. Mi sicer hočemo v miru živeti z duhovščino. Toda vsak drži se svojega delokroga. Naš vek je oklical delitev dela kot princip, kateri se mora postaviti za vodilo javnemu delovanju. Duhoven bodi prost v cerkvi, na prižnici, v spovednici, a šolo pusti naj nam, ki nas kliče genij devetnajstega veka, genij napredka in svobode, da vpeljemo ljudstvo v svetišče divnih ved. Neodvisna od verskih dôgem, neodvisna od vsakega veroizpovedanja je vednost; in neodvisen, prost od duhovniškega vpliva mora biti učitelj. Mi se zavedamo svojega poklica in tirjatev, katere stavi na nas na-

Digitized by Google

predujoči vek. Preponosni smo, nego da bi še dalje brisali prah z duhovniških škornjev ali da bi pometali zakristije. Gotovo vam govorim iz srca, predragi tovariši, ako izrazim tu svoje po večletnem učenji in skušnji vtrjeno prepričanje, katerega ne bo omagala nobena sila, da je najnovejša naredba visoke kraljeve vlade popolnoma v duhu odrešivnih idej l. 1789, vredna nemškega imena. In gotovo pritrjujete tudi vi moji srčni želji: da bi šolsko postavodajstvo na Nemškem dalje napredovalo po poti, na katero jo je vkrenila slavna vlada!"

Nastopilo je ministerstvo Altenstein 1817-1838. Indiferentizem, racijonalizem in brezverstvo se je razširjalo na vse strani in zakužilo tudi učiteljstvo. Vlada sama se je pokorila temu duhu. Diesterweg in drugi pedagogi so takrat prodajali svojo modrost. Naš Krišpin, ki se je mej tem povspel do okrajnega nadzorništva, je v zboru mej svojimi podložnimi govoril, kaker sledi:

„Vsaka reč ima svoj čas; tako tudi katoliška cerkev. Bila je doba, ko je podeljevala kraljevsko čast, ko je odstavljala kneze, odvezala podložnike od pokorščine do kraljev. Papež je bil kralj vseh kraljev, brez dovoljenja iz Rima ni smel nihče še noge prestaviti. A ta doba je prešla, in hvala Bogu, da je prešla! Prvi vdarec je prizadel cerkvi Luter, kar je ostalo, strla je revolucija. In dandanes gledamo le še razvaline nekdanjega poslopja. Na mesto, katero je nekdaj zavzemala cerkev, stopa šola. Vi, predragi kolegi, ste apostelji novega kraljestva, katero si zida naš vek. Veselja vtripije srce videčemu, kako črné in razpadajo cerkve, in po občinah nasproti cerkvi iz tal poganjajo šolska poslopja. Prva hvala pa gre tistim razsvitljenim možem, ki stoje na čelu naše vlade. Doba Altensteinova je epohalna, ona stavi temelj zlatemu veku in napredku, katerega si niso mogla pretekla stoletja še domišljati. Da, verujmo v modrost in v moč naših ministrov; borimo se vstrajno in nevstrašno: Skoz temo naprej do luči, do polne luči!"

Leta 1848 je Krišpin z drugimi somišljeniki osnoval učiteljsko napredovalno društvo — „Lehrer-Fortschrittsverein". Program društvu je imel biti po njegovem predlogu v kratkem: „Popolna neodvisnost šole od cerkve in od ministra, kateri ni nezmotljiv. Dalje: učitelji imajo dobiti svoje zastopnike v provincijalnem svetu. Plača se jim poviša vsaj za dvoje. Učitelji si bodo osnovali liste, ki bodo zagovarjali svobodnostna načela pa koristi učiteljstva. Kdor bi jih ne podpiral, bo izdajica lastnega stanu."

Leto 1848 je pa podučilo tudi pruske državnike, da kakeršna je setev, mora biti tudi žetev: nekrščanska, racijonalistična vzgoja je pognala bridkega sadu ne le za cerkev, ampak tudi za državo. Vkreniti se je moralo na staro pot. S tem prepričanjem je prevzel leta 1850 šolstvo minister Raumer. Povdarjati je začel odločno krščansko vzgojo; učiteljem pa je omejil prostost

Digitized by Google

določivši, kaj imajo učiti. Ne v e l i k o, ampak d o b r o, razumno se imajo otroci učiti. Čule so se tožbe, kako težak je ministrov jarem.

Krišpin pa se je bil vže postaral. Vender ne da bi bil opešal; celó pomladil se je, ko so mu zadnja leta pripeli na prsa srebrno znamenje za zasluge. Prvo, kar je naredil pod novim ministrom, je pismo, katero je poslal kot predsednik odboru „Lehrer-Fortschrittsverein-a“, s katerim oznanja, da odloži predsedništvo in ob enem izstopi iz društva; češ, starost in drugi opravki mu ne dajo več žrtovati se za namene še pred kratkim tako potrebnega društva. Učiteljem svojega okraja pa je razposlal sledeče pismo, oziroma opomin:

„Hvala Bogu; česar smo tako dolgo pogrešali, nam je milo nebo vender poslalo: moža-ministra po Božji volji, kateri ima srce za edino zveličavna krščanska načela. Več desetletij smo tavali po gosti temi, indiferentizem in brezverstvo sta žugala vse preplaviti; nenravstvenost je rastla v ljudstvu, množila so se hudodelstva od dne do dne. Mislilo se je, da leto 48 izkoplje grob veri in cerkvi. Nesrečni novotarji! Mej tem, ko so Boga izganjali iz šole in javnega življenja, se je začel majati prestol kraljev, in čim bolj so izganjali ljudi iz cerkve, tem bolj je rastlo število prekucuhov. Kolegi! vže več časa sem opazoval, da smo na krivi poti; skušnja, ki sem si jo nabral v dolgem življenji, posvečenem šoli in vzgoji, mi je dala slutiti nevihto, ki smo jo doživeli, nevihto, kakeršne si ne želi nihče več. Katoliška cerkev ima od Boga poklic, da vzgojuje vse ljudi, nji tiče tudi vzgoja dece, tiče šola. Njih ekscelencija minister želi in zapoveda, da vtrdimo mladi rod v krščanskem naziranji, da mu vcepimo v srce strah Božji, ki je začetek modrosti. Vsega tega pa ne moremo izvrševati, ako ne bomo živeli v ozki dotiki in prijateljstvu z duhovščino. Pa tudi z lepim krščanskim vzgledom morate spodbujati mladino: hodite k Božji službi, prejemajte svete zakramente in opravljajte vestno vse krščanske dolžnosti. Opustite dopisovanje v liste, kar vas le odteguje od vestnega spolnjevanja vaših dolžnosti. Bodite pa tudi zadovoljni s plačami; veste pač, da država mora zajemati iz žepa kmetovega, da vas plačuje. Vsak po svojem stanu bodi zadovoljen s tem, kar mu dá vlada. Bodite prepričani, da minister ima najboljšo voljo vsem pomagati, koliker dopuščajo državne finance.“

Bil je Krišpin vže v dobro zasluženem pokoji, in spomin ga je vže močno zapuščal, ko je iz nekega učiteljskega tednika zvedel, da je liberalni minister Hollweg prevzel šolstvo. Pisati ni mogel več Krišpin, tudi v zboru ne govoriti. zato se je nekemu staremu kameradu, ko mu je po kosilu buteljka šampanjeva porudečila bledo lice in razvozlala jezik, razodel v prijateljskem pogovoru:

„Vmrl bom z mirnim srcem. Izkušen šolnik sem. Služil

Digitized by Google

vže devetim ministrom. Moje zasluge so se priznale javno. Pa prave zvezde vender nisem videl na šolskem polji. Ako ne motijo vsa znamenja, zasijala je še le zdaj na obnebji nemškega šolstva. Ime ministrovo mi je porok, da je napočila naši šoli nova doba. S cerkvijo in z duhovni se ne more dolgo vojevati. Najboljše, da prevzame država vzgojo popolnoma v svoje roke, cerkvi pa prepusti krščanski nauk. Tako bo mir v državi. Vsakemu svoje — in nikomur se ne bo godila krivica!"

Vmrl je Matej Krišpin še pred, ko so pruskega kralja kronali za nemškega cesarja. O njegovem pogrebu je pa vse s kraja jokalo.

Slovstvo.

I.

Nekaj o najnovejšem „realizmu" v slovenskem slovstvu

ali

A. Aškerc.

Balade in romance.

V Ljubljani. Jg. pl. Kleinmayr in Fer. Bamberg 1890.

Nismo pač mislili, da se tako hitro vresničijo naše slutnje! Lani smo namreč v svojem listu ocenjali „Zvonovega" pesnika Gorázda. Tedaj smo pisali mej drugim tudi to-le: „Vsekaker se zna zgoditi, da čez leto in dan bomo naenkrat brali: V Ljubljani, v tej in tej tiskarni, se tiskajo pesni Gorázdove! Čakali bomo potem še nekaj — in glej, zagledali bomo kako jutro po knjigarniških oknih krasen, nad vse ličen in morda ne prav droben zvezek z naslovom: Poezije. Zložil Gorázd."

In res, prešlo je leto in dan in — kaj beremo? „Ljubljanski Zvon" nam je naznanil pred mesecem črno na belem: „Pesnik Gorázd je narodu svojemu za Veliko noč podaril p r e k r a s n e p i r u h e"! Te piruhe je pesnik povil v knjižico, kateri je dal gorenji naslov.

Ne več Gorázd, ampak A. Aškerc. Tako je prav. Čemu li

Digitized by Google

skrivati se radovednežem, kaker smo tudi mi, v mistično meglo staroslovenskega imena? Bodimo odkriti in pogumni! Lani namreč nismo še hoteli verjeti nekaterim jezikom, ki so trdili, da pod Gorázdom se skriva — duhoven. Nam se je zdelo to neverjetno. In da bi bil duhoven — rekli smo — vender katolišk ne more biti. A žal! varali smo se. Gorázd je res duhoven, slovenski duhoven, katoliški duhoven: ime mu je — Aškerc.

Ne vemo sicer, ali je gospod Aškerc bral, kar smo pisali o njegovih „poezijah“, vender slišal je gotovo kaj; saj naš „Katolik“ je — hvala Bogu — zbudil tak krik po Slovenskem, da se je odmevalo v tretje nebo. Vender — je slišal ali ni slišal — g. Aškerc se je zmenil za našo kritiko, koliker za predlanski sneg. Ravno tiste proizvode, katere smo najodločniše grajali, nam je zdaj, skoro brez izjeme in nespremenjene, podaril v ličnem zvezku, da si jih ogledamo še enkrat.

Tega si ne moremo drugače razlagati, kaker da je g. Aškerc prepričan o resnici svojih nazorov; prepričan pa tudi, da ti nazori ne nasprotujejo tistim načelom, katera mora izpoznavati in zagovarjati katoliški duhoven. In ker je stopil g. Aškerc ž njimi tako očitno pred svet, nam hoče reči, da je pripravljen jih tudi zagovarjati. — Pripravljeni smo tudi mi.

Pa kaker se zdi, pripravljen je še nekdo drug — iti v boj za svojega pesnika-mojstra, namreč „Ljubljanski Zvon“. Če se ne motimo, hvalil je vže „Zvon“ Gorázdov „realizem“. Isto ponavlja tudi zdaj. Sicer nam pa obeta, da v prihodnje kaj več spregovori. No, vender enkrat! Željno pričakujemo. Le vrežite globoko v načelo, pa povejte nam vender vže kaj o svojem realizmu. Pri ti priložnosti pa tudi upamo, da pridejo naši leposlovci na dan z večkrat naznanjeno, a še zdaj zastonj željno pričakovano razpravo o „lepem“, ki je bajé tako temeljita in izvirna, da enake nimajo celó Nemci. Tu velja tedaj! Fortes fortuna...

Pa kaj hočemo prav za prav? Gotovo najmanj prepričevati ali celó podučevati g Aškerca, ki je sam vže po poklici učitelj katoliške resnice. Kaj pa? Morda na drobno presojati njegove balade in romance ter iz njih kazati nazore, katere izraža Aškerčeva poezija? Pa to smo vže storili lani; kogar zanimlje, vzemi II., III. in IV. številko „Rimskega Katolika“ pa beri pazljivo. Dodati bi imeli malo, odvzeti pa ničesar, preklicavati še manj.

***

Mi bi se pomišljali g. Aškerca imenovati pesnika; pesnika namreč v pravem pomenu. Ne govorimo tu o jeziku, o dikciji, o verzih, sploh o obliki; strokovnjaki bodo gotovo dokazali, da v tem je Aškerc mojster, ki mu ga ni para, in mi jim bomo verjeli.

A mi sodimo pravega pesnika po idealih, katere nam vpodablja. Umetnost brez idealov ni umetnost, pesnik brez idealov ni pesnik. Ideal je pa, da govorimo s Ciceronom, tisto, od kate-

Digitized by Google

rega ne more biti nič popolniše.[1]) Za idealom se mora pesnik povspenjati; čim više se dvigne in čim bolj se mu približa, tem popolniši je. Ker so pa vse reči konečne, ni nobena taka, da bi ne mogla biti popolniša, boljša. Zatorej ne more in ne sme pesnik ostati pri g o l i realnosti dejanstveno bivajočih reči; to pa tem manj, ako premislimo, kar nas uči razodenje, da je narava popačena po izvirnem madeži. Umetnik ne sme biti kopist, ampak t v a r i t e l j; zatorej so Grki pesniku rekali *ποιητης* — tvarnik. Od pesnika pričakujemo vsi nekaj novega, izvirnega, višega nego je to, kar gledamo in izkusimo v vsakdanjem življenji. „Kaj hočemo z realnim samim? — vpraša Goethe. Občutimo veselje, ako se nam kaj predstavlja resnično kaker je, da celó nam more dati jasniše spoznanje o nekaterih rečeh; pravi dobiček pa za našo višo naravo je vender le v idealnem, katero je pognalo iz srca pesnikovega."[2]) Nobeno „idealno" se pa ne dá misliti brez ideje. Da more tedaj pesnik idealno tvarjati, mora zajemati ideje iz višega sveta, da ž njimi pretvarja in oživlja zemeljsko snov. Brez teh idej umotvor ni lep, ni umetniški, dasi je oblika nad vse dovršena. Pesnikom, kaker Aškercu, kateri znajo tako gladko in mično zglašati verze, tako ljubko božati uho, bi povedali, kar je Platon zaklical svoje dni enakim umetnikom: Kdor lepó poje in pleše, mora tudi peti in plesati, k a r j e l e p o.[3]) Gospod Aškerc poje sicer l e p o, a l e p e g a ne poje, zatorej ni pravi umetnik.

Pogrešamo tedaj pri njem prvič idealne lepote, ki je, kaker smo rekli, neobhoden pogoj za pravo umetnost. Idealna lepota je odsvit idealnega sveta. Ta svet nima za nekatere nobene realnosti, zatorej jim je vsa idealnost v umetnosti igrača pesnikove domišljije; smoter umetnosti je pa, da človeka izpelje iz realnega življenja, polnega težav, ter ga zaziblje v prijetne sanje, v katerih pozabi na zemeljsko gorje. Za nas pa ima idealni svet realnost, in sicer višo, nego sedanji, naravni svet, v katerem živimo; ker idealni svet je za nas isto, kar čeznaravni. Kaker tedaj verujemo v osebnega, večnega Boga, tako tudi verujemo v višo, nadsvetno realnost; ta realnost je, ako jo primerjamo z nižo, končno realnostjo, idealnost. Seveda ima ta idealnost le tedaj pomen prave realnosti, ako biva Bog. Kaker brž pa tajimo Boga, spuhti tudi vsaka nadsvetna realnost, in vzdigati se nad zemeljsko realnost je isto, kar sanjati. S tem izgubi poezija vsak viši pomen, ona ni potem nič več nego igranje s podobami, katere si je stvarila pesnikova domišljija.

---

[1]) „Illud, quo nihil possit esse praestantius." Or. c. 2. n. 7.

[2]) Eckermann. Gespräche mit Goethe.

[3]) *Καλῶς ᾄδει, καλῶς ὀρχεῖται· πότερον εἰ καὶ καλὰ ᾄδει καὶ καλὰ ὀρχεῖται, προσθῶμεν ἢ μή; — προσθῶμεν!* (Legg. II.)

Digitized by Google

Kdor pa veruje v Boga in v nadsvetno realnost, bo dal tudi poeziji ves drug smoter. On bo zahteval, da se pesnik vzdigne nad zemeljsko realnost do nadsvetne, da nam — potem, ko je sam zrl v lice večnim idejam in si duha ožaril v njih svitu — njih svit, njih lepoto vpodobi v svoji pesni, iz katere bomo mogli tudi mi vpoznavati idealni svet ter se ogrevati za njegovo lepoto. Pesnik nam nima le risati, kak je sedanji svet, ampak pred vsem, kak bi moral biti t. j. ožarjati mora naravo sè svitom čeznaravnim. Pesnik stoji tedaj nad naravno realnostjo, mej njo in čeznaravnim svetom, on posrejuje mej obema svetoma z namenom, da nas zemljane povzdigne iz nižine zemeljske v višine nebeške. Zato se pesnik tudi obleče v praznično obleko t. j. popustivši obliko vsakdanjega govora, vlije svoje misli v umetnostno vezano besedo. Zato so vže stari govorili o pesnikih, da so navdihnjeni od božanstva; zato obdaja vže občečloveški čut pesnikovo glavo z nebeškim, božjim žarom.

Da more tedaj pesnik zadostiti svoji vzvišeni nalogi, mora zemeljsko življenje osvitljevati z nadzemeljsko lučjo, kazati nam mora, da biva nad človeštvom in časovnimi spremembami više bitje, viša volja, katera človeške razmere tako vodi, da privede vse k dobremu koncu. Ne slep slučaj, ampak vseveden, vsemogočen Bog je vladar vesoljstva, Bog, brez katerega volje se ne zgodi nič, Bog, ki je ljubezen, ker tudi sè slabim, katero zadene človeka, konečno ne namerja nego više dobro človekovo. Kdor v njega zaupa, pride do zmage, ako ne tu, pa v večnosti. Tem nazorom se mora pokoriti poezija.

A z druge strani mora pesnik v človeku priznati tudi moč, po kateri se more nad dejanstveno življenje vzdigniti do višega ter vsovršiti se po idealih. To pa more človek le po prosti volji. Prostost volje je tedaj drugi neobhodni pogoj, da izvrši pesnik svojo nalogo. Umetnost, katera predstavlja človeka kot igračo tajnih naravnih sil ali strasti, zadušuje vže v koreniki vsak idealen vznos, izpodkopuje človeku vero v krepost in v nravstvenost.

Kake nazore izraža g. Aškerc o Bogu in božji previdnosti?

Sirota Anka išče tolažbe. Vpraša rože poljske, naj ji razodenejo, kaj sirote delajo na svetu. A neme so cvetice, neme tudi ptice:

„Anki mladi ne odgovorijo,“

Slednjič ji odgovori potok, ki teče šumno po livadi:

„Daleč mene pot po svetu vodi,
Dosti pôtok vidi, koder hodi,
Tó-le vé ti, dèkle, razodéti:
Prva nisi — zadnja ne na sveti!“

Digitized by Google

O Bogu tedaj, ljubem očetu zapuščenih sirot v nebesih, ne vé g. Aškerc, katoliški duhoven, ničesar!

Kaj pa da! Le čujmo še več. Gospoda zatira kmete, spuntali so se in

„Upornikov dvadeset tisoč
Za pravdo pripravlja se v boj."

Zbrani se grejejo v zimski noči. Mej njimi

„Na puško kremênko naslonjen
Kmet P á s a v e c pravi, velí:
„Car daleč, a B o g j e v i s ô k o!
Odkód pomočí in svetá? —
V pést svojo odsléj le verujem,
Z a v e z n i k m o j — p u š k a j e t á!"

Mislim, da ne najdemo še tako rudečega socijalista, ki bi veselo ne podpisal nauka, ki ga tu izraža — katoliški duhoven, gospod Aškerc.

Še hujše! Berimo „balado o potresu."

„Prapóri vihrajo, zvonôvi pojó,
Procesija dolga se vije,
Peváje, moleč litanije;
In péva in moli in prosi takó:
„O čuj nas, Bog, v sveta nebesa,
Obváruj nas potrésa!"....

Na pomoč kličejo svetnike, svetnice, in prijatelje vse nad zvezdami, vpijejo h kraljici svetnikov; slednjič pridejo v cerkev, kjer mašnik v ornatu daruje presveto daritev.. Ne sliši se drugega nego:

„Obváruj nas potrésa!"

Toda, ko prikipi pobožnost do vrhunca, čuj:

„Podzemeljski grom se začuje!...
Madona v oltarji se zmaje močnó...
Zamólkel krik čuješ v nebesa:
„Obvaruj nas potresa!"
Vse tiho? — Kje cerkev?... Glej, zemlja zijá!
Iz brêzdna štrlé podrtine...
Vse tiho na dnu globočine?

Ne! — Glasno m r l i č i vpijó do Bogá,
Tisoči kričijo v nebesa:
„Obváruj nas potrésa!"

To je konec „balade".

Digitized by Google

Gotovo nas ne bo g. Aškerc preverjal, da nam je hotel v tej „baladi“ naslikati resničen dogodek. Pa tudi ko bi v resnici bilo kaj takega, bi to bistveno ne spremenilo njenega pomena. Res sicer, da ima epična poezija, kakeršni prištevamo tudi balado, navadno kako zgodovinsko podlago, vender njen smoter ni v prvi vrsti predočevati nam zgodovine v njeni objektivni resničnosti, ampak ona zgodovinsko snov povzarja ali idealizuje, ne toliko kažoč nam junaka, kakeršnega pozna zgodovina, ampak idejo, ki je junaka prevzela in se po njem poveličala. V umotvoru stopi pred nas i d e j a v konkretni prikazni tega ali onega junaka, tega ali onega dogodka Potem takem tedaj izgubijo zgodovinske osebe ali dogodki svojo posameznostno slučajnost, recimo svoj zgodovinski značaj, kaker brž jih je pesnik umetnostno preobličil in povzoril: v njih gledamo odslej na prvem mestu idejo. Slučajnost se nanaša na poedinke in izven teh ne pomenja nič, ideja je pa neodvisna od slučajnosti in ima objektivno veljavo zunaj poedink. Zatorej nam izraža epiška poezija ravno tako kaker vsaka druga občno veljavne ideje, le da jih tu gledamo v konkrektni obliki zgodovinskih prikazni.

Denimo tedaj, da bi nam pesnik v gorenji — „baladi“ pripovedoval, kar se je resnično zgodilo, vender zadostuje vže pesniška oblika, da vzamemo to, kar se je v enem slučaji pripetilo za n a č e l n o naziranje pesnikovo, katero hoče v pesni izraziti kot o b j e k t i v n o resnično in s p l o š n o v e l j a v n o.

Mi pa tudi tajimo, da ima ta balada zgodovinsko zrno; ampak pesnik si je, kaker v veliko drugih, njeno snov izmislil, da izrazi v nji svoje nazore. Gotovo, kaker nam plodi pesniške domišljije n. p. basen, porabola itd. vpodabljajo nekatere resnice ali nazore, isto tako tudi balada“ našega pesnika. Kakih resnic nas tedaj uči g. Aškerc v svoji „baladi“ ? Strašno ! Ako hočemo pomen njegovih nazorov izraziti v prozi, bi morali govoriti: Molitev ne zda nič. Kliči na pomoč svetnike in Mater Božjo, kliči Boga — vse zaman ! Čim več kličeš, tem manj dosežeš ; in celo ravno nasprotno se ti zgodi od tega, česar si prosil. Prosil si rešenja — doletelo te je pogubljenje. Nevsmiljeno nebo ! Taki previdnosti, takemu Bogu se pesen pikro-ironično roga sè zadnjo kitico :

.... Glasno m r l i č i vpijó do Bogá,
Tisoči kričijo v nebesa :
„Obváruj nas potresa !“

Tedaj m r l i č i (pripomnimo, da je besedo podčrtal pesnik sam, ne mi) vpijó, kričijo k Bogu, naj jih obvaruje potresa, p o t e m ko jih je potres vže pokopal v grob ! ? Blasfemija !....

Tako razumemo mi Aškerčevo „balado o potresu.“ Ako ni naša razlaga prava, naj nas drugače poduči „Lj. Zvon.“

Pa tudi prostost volje, katera je drugi pogoj za idealno teženje človekovo, je v Aškerčevi poeziji dvomljiva.

Digitized by Google

Menih se je Bogu zaobljubil; po naših pojmih je to storil v zavesti, da je v njegovi moči držati to, kar je obljubil. Toda kasneje priklijejo menihu iz srca čuti in želje, katerih ne m o r e vkrotiti. In te želje — kake so? Sili ga zapeti pesem,

„Ki sám je pred bráti zapéti ne sme.
In vender jo m o r a zapéti —
Ni moči je v srci ímeti!“

Te čute, te želje določuje nadalje pesnik, da so

„O nádeji pač pokopáni,
O zlati svobôdi prodáni.“

Po našem mnenji pomenja to: Nihče bi se ne smel zavezati z redovniškimi obljubami, ker mu tičijo v srci tajne sile, katerih nima v oblasti; ako se mu te obudé, ga ženejo in tirajo neodoljivo za seboj: tedaj prosta samoodločba, prosta volja — je prazen san.

Pa tudi drugod se vrača isto naziranje: človek je igrača strasti in trmastega slučaja. Od tod slepa moč čutnosti in niže narave, od tod vsodna ljubezen sè znanimi nesrečnimi nasledki, od tod prešestvanje, zakonska nezvestoba, vmor in samovmor! Ne prosta volja, ki bi se krepostno vspenjala k blagim, nravstvenim činom, ampak nizka, podla strast — ta prevladuje in določuje čine človeške.

Sicer pa se nočemo spuščati v nadaljno presojevanje g. Aškerčevih „balad“ in „romanc“, da ne bi morali ponavljati, kar smo pisali vže lani. Naše in njegovo, oziroma „Lj. Zvona“ naziranje o poeziji in njenem smotru je načelno različno. Mi iščemo v poeziji in zahtevamo od pesnikov idealov; to smo tudi lani povdarjali ocenjevaje Gorázdove še raztresene poezije, a ko smo pri podli romanci patra Urha pesniku očitali, da s takimi proizvodi črni in po blatu valja katoliško redovništvo, nam je potem odgovoril, da on piše „kroniko, kar se je res zgodilo.“ Potem takem hoče biti g. Aškerc kronist, zgodovinar; ali da govorimo bolj v leposlovnem smislu: biti hoče realist; in to je, česar ne neha g. Aškerčev prijatelj „Zvon“ v njegovo hvalo povdarjati, češ, pesnik naš je z d r a v r e a l i s t, ker riše nam življenje zvesto tako, kakeršno je.

Pa tudi to mi tajimo: da je g. Aškerc kronist ali zgodovinopisec. Zgodovina nam pripoveduje objektivno vse, kar se je godilo, dobro in slabo. Naš „pesnik“ pa ne nahaja na svetu in v življenji nego le slabo, dobrega malo ali nič. Denimo, da bi ne imeli nobenega poznanja človeških razmer in življenja in ogledali bi si je vprvič na baladah in romancah, v katerih nam je vpodablja g. Aškerc, kako naziranje bi dobili o njem?

V panorami Aškerčevi se nam kaže Bog kot neskrben za zapuščene in tlačene, tako da človeku, ako si hoče opomoči, ne

Digitized by Google

ostaja drugo kaker pest. („Anka," „Tabor.") Previdnosti Božje ni, v njo veruje le še vražati kmet, ki zna prerokovati vojsko iz oblakov. („Znamenja na nebu.") Bog in svetniki so gluhi za naše prošnje, nebo nam pošlje zlo in smrt, ko prosimo življenja. („Balada o potresu"). Kreposti se ne najde na svetu, ker vsodna sila si pokori voljo. „Črnošolca" poganja po svetu osodepolni pogled v „obrazek nje"; dekle se dá zaplesti v zanjke, a ko jo on zapusti, si konča življenje v valovji. („Tri ptice".) Živinska pohotnost prevladuje človeka, ki je brezvoljna igrača v nje oblasti. Ako ji ni dal zadostila, razriva mu v srci in dela ga nesrečnega. Tudi redovnikom ne smemo verjeti, da so zdržni, v njih srci bluje strast, kateri morajo dati oduška, ako ne, jih pa vmori. Mej redovniki g. Aškerc ne pozna poštenjaka, ampak le prešestnike, pijance, hinavce. Strasti ne more vkrotiti niti volja niti celó milost Božja. Ta strast prisili zakonsko, da vmori moža in se zaveže z drugim; giblje roko meniha — slikarja, da naslika v samostanski cerkvi podobo nekdanje „svoje," ter pred njo moli in jo poljublja, dokler mu srce ne premine; ona žene graščaka, da se zaljubi v dekle, in ko se oče njen roti, mu mora krvnik odsekati glavo ter jo prinesti v grad pred šumečo družbo. Gospoda in plemenitaši nimajo na sebi pridne ene same dlake: krvoločni so vsi, brezsrčni, prešestniki — zatorej najbolje, da jih kmetje — puntarji podavijo ter pošljejo v dno pekla.

Pač črne so slike Aškerčeve, tako da se človeku kar zgrozi, ko postoja pred njimi. In čeravno posije tu pa tam kateri jasniši žarek, vender je ozadje le temno, in noč zagrne kmalu zvezdice, ki so začele ravno migljati na nebu.

Junaki Aškerčevih romanc in balad so prešestniki, morilci, tatje, krvoločniki. Od povsod plaši človeka strah, pred oči stopa življenje in človeštvo kažoč mu le rane, le gnjilobo. In človek bi res mislil, da je vse na svetu hinavščina, nezvestoba, nevsmiljenost, podlost. Ne kar resnično biva, kar je pozitivno, po čemer se moramo vspenjati, ampak kar je negacija, kar se studi nepokvarjenemu čutu, to je predmet poezije Aškerčeve. Tako poezijo imenujemo mi ne realizem, najmanj pa zdravi realizem, ampak nihilizem; Aškerc je pesnik ne realist, ampak pesnik — nihilist.

In res, denimo, da bi slikar spravil na platno, kako n. pr. ona podaja možu kupo sè strupom, da se ga iznebi, ker je star in bled, in se potem zaroči z drugim, mladim, lepim — ali pa, da bi nam kdo naslikal s čopičem Aškerčevega patra Urha, „redovnika, živega svetnika", (recimo: živega hinavca) kako se potika v temni noči, da zapeljuje slovenska dekleta, kako se pogaja v Celjani, da si pridobi „lepo Margareto" — da bi nam narisal Zajčke patre kartuzijance, kako pijani pevajo in se valjajo po kleti okol „sodov velikanskih", kjer imajo svojo „biblijoteko", in da bi slikar enake slike javno razstavil občin-

Digitized by Google

stvu na ogled, kaj ne, kdor ima le še kaj sramežljivosti v očeh, bi se sè studom obrnil od takih vmazanosti: pfui! Da, klicali bi na pomoč policijo naj zabrani tako javno sramočenje katoliškega redovništva..... In vender, česar bi se ne upal noben pošten slikar, take podobe, risane ne z mrtvo barvo, ampak z živo besedo, se je predrznil javno izpostaviti na ogled katoliškim Slovencem g. Aškerc katoličan, ne le to — katoliški duhoven! In predrznil se je, potem ko smo njegove poezije — še pod skritim imenom — javno grajali!

Še stari pagani so imeli bolj estetičen vkus. Slikarju Pavzonu je posebno dopadlo risati, kar je pomanjkljivo in grdo na človeku in v človeški omiki, a zarad tega so ga stari prezirali, živeti je moral v največi revščini. Pireiku pa, ki je slikal brivnice, vmazane delavnice, osle in kuhinjsko zelenjad z nedosežno natančnostjo, češ, enaki predmeti toliko mikajo in se vidijo tako redko, izrekli so „vmazanec“ — rhyparographus.

Blato se zakrije se zemljo ali z listjem, da ne smrdi. Vže zadnji pot smo obžalovali, da je nekdo sprejel v svojo zbirko dosti smrdljivega iz narodne poezije koroških Slovencev. A zdaj moramo še bolj obžalovati, da je g. Aškerc tako blato ne pobral, ampak sam je zmesel ter nam je povil v ličen zvezek. Beroči take poezije se nehotoma spominjamo, kar je neki epigramist rekel grdemu človeku: „Kdo te bo slikal, ker te nihče noče videti!“ G. Aškerc pa in njegove vrste „realisti“ bi rekli: „Bodi še tako grd, hočem te vender naslikati. Dasi tebe nihče rad ne gleda, naj se pa občuduje moja slika; ne vkoliker predstavlja tebe, marveč vkoliker priča o moji umetnosti, ki zna tako spako tako zvesto posneti.“

Stojé pred slikami Aškerčevimi občudujemo tudi mi njegovo jezikovno umetnost, čistoto govora, živost barv in podob — a gnjusijo se nam v njegovih glavnih slikah predmeti, katere si je izbral, obsojamo nazore, katere izraža.

Pa še vse bi g. pesniku spregledali, vse prej mu odpustili, a da je v svojo zbirko spet sprejel „Celjsko romanco“ pa „kroniko Zajčko“ — to ostane neizbrisljiv madež na imenu pesnika slovenskega, duhovnika katoliškega.

Slovenci, ne dajmo pač v roke takih zbirk nežni mladini, da bere take „poezije“ ali jih celó predava (po čitavnicah ali celó šolah!). Vže tako je iz javne vzgoje kmalu da ne izginil ves idealizem, in materijalizem zataplja v mladih duhovih vse vzore, vdušuje vsak idealen vznos. Ako se bo pa mladina naša vrhu tega redila s tako „poezijo,“ izgubi še tisto malo vere v ideale, katero si je morda rešila iz vesoljnega potopa; obupa nad mogočostjo kreposti in vda se duhomornemu fatalističnemu naziranju. Rod pa brez idealov, rod brez vere v krepost, rod vzgojen v pesimizmu — tak rod pomenja pogin naroda, pomenja — narodno smrt!

Digitized by Google

II.

Še en vzgled mladoslovenskega „realizma“.

Smet ni sicer vredna, da bi jo pobrali. Vender ker vže govorimo o „zdravem realizmu“ naših leposlovcev, dodajmo še to.

Taka smet je Jurčičeva povest: „Bela ruta, bel denar“, katero je sprejel g. Fr. Levec, c. kr. profesor in vzgojitelj slovenske mladine, v VIII. zvezek „zbranih spisov“ Jurčičevih.

Če se ne motimo, se je izdajatelje Jurčičevih spisov nekje vže opominalo, naj bi Jurčiča toliko ne zbirali, ampak bolj iz njega izbirali. Veliko dobrega in lepega se nahaja v njegovih delih, a marsikaj tudi, kar ni táko in kar bi bil Jurčič sam kasneje prenaredil ali celó vničil.

Toda „realisti,“ ki bi mladini pokazali svet. „kakeršen je v resnici,“ (da bi se tudi oni kdaj pokazali, kakeršni so v resnici!), ne ločijo radi mej dobrim in slabim, posebno pa ko gre za to, da se katoliški cerkvi ali duhovnom dá krepka zaušnica.

In za kaj takega je povest „Bela ruta“ prav kaker navlašč stvarjena, da si boljše ne morejo želeti. Ker leposlovne vrednosti nima nikake „Bela ruta.“ Toda skrit je v nji ocvirk za liberalne zobe — non plus ultra. In ker je povest kratka — ne obsega celih osem strani — stane radovednega bravca pač malo truda, najti ta ocvirk.

Kaj je tedaj? Poslušaj!

„Umevno je torej, da smo — bilo je veče slovensko društvo zbrano — tudi na politiko prišli in privrženci liberalno-narodne stranke ne posebno ljubo in respektno obdelovali ono naše duhovenstvo, kateremu je svoja črna suknja in kar k nji spada, prva, a narodna politika druga, če ne zadnja stvar. Mlajši mej nami so jih obirali, morda še preveč, ne ločivši poštenjakov mej duhovenstvom in fanatikov.“

Potem takem so tedaj duhovni, ki stavijo vero nad narodnost, Boga nad človeka — fanatiki; poštenjaki mej njimi so pa le tisti, ki zatajivši večno veljavna katoliška načela z liberalci na kolenih molijo narodnostnega malika.

Pa še nekaj drugega. V „povesti“ se govori o vraži, „da se ne sme nobena deklica, ki se je z duhovnikom spečala v stvareh, katerih celibat ne odobrava, po Blej-kem jezeru voziti“.

In v potrjenje tega pripoveduje se nam dogodek, ki je, kaker nas zagotavlja pisatelj, „prozaičen, resničen, ali žalosten.“ (Vže lehko verjamemo, kako „žalostni“ so za liberalce enaki

Digitized by Google

pogodki). Dogodek je pa ta-le: „Ljubil je deklico, ki je bila pripravljena njega vzeti, ki mu je ljubezen govorila in pisala, a imela tako veliko in prostorno srce, da je složno mogel notri biti tudi lep kapelan, kateri ji je dopisoval in h kateremu je skrivaj tudi hodila.“

Ste slišali, slovenski duhovni, s takim blatom ometajo vas in vaš celibat! In te lepe „povesti“ bere pred vsem — kar skušamo sami — učeča se slovenska mladina. In kaj bi jih ne brala!! Saj jih dobiva le ona po znižani ceni, saj se ji priporočajo po šolah od lastnih profesorjev, in zanjo jih izbirajo in izdajajo postavno nameščeni odgojitelji mladine, kakeršen je g. Levec. Ko bo prebral gimnazijalec tako lepo historijo, ne bo li odložil knjige misleč si pri sebi: A, taki so farji! Potem pa pojdite, slovenski duhovni, pa držite vernemu ljudstvu šmarnice ter govorite o devištvu Matere Božje, slikajte mladini angeljsko čistost sv. Alojzija!

Menimo, da se naši konservativni listi sploh premalo ozirajo na vse, kar prihaja iz „Narodne tiskarne“ na gladkem papirji mej slovenski svet. Epiteton „naroden“, ki ga stavijo naši liberalci na čelo skoro vsem svojim podjetjem (n. pr, narodna tiskarna, narodni dom, narodna biblijoteka, narodna čitavnica, narodno gledališče, Slovenski narod itd.), da se s tem skažejo nedotakljive in tako vganjajo, kar hoté, ta epiteton ima za slovenske konservativce še zdaj nekak nimbus, kateri jih zadržuje, da ne rečejo liberalcem povsod in vselej, kar in kaker jim gre. Kaj pa! Celó nasprotno znaš doživeti! Ondan, ko smo imeli še besedo pri „Soči,“ smo se tudi predrznili povedati českim in drugim Sokolom, kar jim tiče; ker se je pa dalo iz naših besed sklepati, da nismo tudi slovenskim Sokolom brezpogojno naklonjeni, glej, vzdignili so se nad nas — konservativci; in v svoji preveliki gorečnosti za čisto narodno stvar, v kateri ni še sence katoliške, podtikali so našim besedam desetkrat več, nego so pomenjale! Ako bi imel sloviti „Hotébor“ (Bog mu greh odpústi) vsaj toliko ognja katoliškega, kaker narodnega, bi bil moral pač še prej iztakniti lepo „povest“ iz Jurčičeve zbirke ter posvetiti ji vvoden članek, v katerem bi bil pokazal, kako se blati od naših verskih nasprotnikov ne Sokol ali narodna društva, ampak katoliška duhovščina. Ne, katoliškim načelom, katoliškim duhovnom, redovnikom se pljuva v obraz vže leta in leta, in prenaša se večinoma vse potrpežljivo iz „ljubezni do miru“; ako se pa od časa do časa katera zine proti nesramnim napadom, se hitro potem poklekne pred razžaljenca, naj odpusti in — molči se spet eno leto! Saj še bi Slovenci skoraj ne vedeli, da imajo liberalizem v domači hiši, ko bi jim ga ne bili pokazali mi.

Mi ne poznamo take politike! Liberalcem bomo v obraz očitali, karkoli včinjajo v pogubo katoliških načel in nravnosti.

Digitized by Google

Komur ljubo, poslušaj nas, beri nas, komur ne, pa pústi nas. Tako smo pisali svoj list do zdaj, tako in ne drugače ga bomo pisali tudi za naprej, dokler bode izhajal! In upamo, da ga ne bo še konec!

Dr. M.

Raznoterosti.

„Monatsschrift für christliche Socialreform."

Pri katoliškem shodu na Dunaji videl sem v prvi vrsti na skrajni levici odra skromnega moža, sedečega poleg cerkvenih dostojanstvenikov, poleg odličnih prvoboriteljev krščanske misli. Skoraj da je bil preskromen na toli častnem mestu. Poleg njega na levi sedel je nemirni «tribunus plebis» dr. Lueger, a še bolj na levi stali so sami mladi fantje, vseučiliščniki v prekrasni prazničnі odeji!

Na obrazih vseh navzočih svetila se je radost zmage gotove, navdušenje za boljšo bodočnost. Neznanec naš pa je resno gledal po govornikih in poslušavcih in tiho molčal. Tudi ko smo se vsi smejali, ni smejal se on. «Ali mu ni do stvari? Ali ne veruje z nami v boljšo bodočnost?» menil sem sam pri sebi. Ali kdo je ta mož?

Ravno ko sem ponovil vprašanje, obrne se mlad govornik — ki je črez mero navdušeno govoril — obrne se pravim na oder in klanjaje se izgovori: «Trudoljubi in izborni pisatelj — Vogelsang." Oni tihi gospod pa je vstajal in lahno poklanjal se občinstvu.

Tako sem prvič osebno spoznal Vogelsanga! Bilo mi je tem draže, ker sem ga po glasu in spisih vže davno poznal. In kdo čitateljev «Rimskega Katolika» ga ne pozna? Kdo ni čital njega temeljitih člankov v «Vaterlandu,» čegar glavni vrednik je Vogelsang? Komu je ta prvi avstrijski socijolog neznan? Marsikomu pa vtegne celo neznan biti drug časopis mesečnik, kateremu je tudi Vogelsang vrednik. Ta list hočem danes priporočati čitateljem. «Monatsschrift für christliche Social-Reform. Gesellschafts-Wissenschaft, volkswirthschaftliche und verwandte Fragen.» Ako rečem, da je v listu v resnici to, kar je na čelu zapisano — povedal sem vso hvalo tega odličnega lista!

Potrebo tega lista ni povdarjati. Malo je izobražencev, ki

Digitized by Google

s temi vprašanji ne bavijo se. Socijalno vprašanje daje misliti cerkvi in državi, državnikom in učenjakom, gospodarjem in delavcem! Menim pa, da imamo mi duhovniki posebno dolžnost in priliko zanimati se s temi vprašanji, ki segajo globoko v časne in večne koristi narodov krščanskih! Pozabiti bi morali zvanje in namen svoj, ako bi hoteli mimo vboštva in moralnega zla, ki tare narode skoro vesoljnega sveta. Naša naloga je oznanjati blagovestje vbožcem! Še v nobenem stoletji — odkar so robstvo odpravili — niso imeli čuvaji sijonski toliko dela, ko baš današnje dni Pozivljemo torej osobito vse mlajše duhovstvo, da se resno loti učiti in misliti o teh vprašanjih. Ni dovolj čitati ta vprašanja v časopisih dnevnikih, niti samih teorij v apologijah in drugih debelih knjigah, treba je čitati stvarno vrejevana poročila dnevnih sobitij in njih ocenitev po večnih krščanskih načelih. Časopisi kaker «Vaterland» čitajo se prav prijetno. Toda časniki pišejo v naglici, površno in razdelno o teh pojavih niti so vedno po ceni dovolj. Knjige držijo se premalo podrobnih podatkov razpravljajoč gola načela.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Kdor hoče sobitjim pazljivo slediti, bistvo ločiti od nevažnih okoliščin v socijalnem življenji, kdor hoče o teh sobitjih imeti pregled in trezno, zrelo razsodbo — ne pozabljaj naročiti napominani list.

V dokaz postavimo semkaj naslove nekaterih člankov v lanskem in letošnjem letniku: Zur gewerblichen Bewegung in Oesterreich. — Zum Centenarium der Revolution von 1789. — Zur Armenpflege. — Die Arbeiterverhältnisse in Nordamerica. — Russland und sein Einfluss auf die Zukunft Europas. — Frauenarbeit. — Manchester antimanchesterlich. — Können Gründungen von socialen Corporationen die heutige Gesellschaft retten? — Criminalpädagogik. — Ueber das Pferdefleisch. — Philosophie des Dockenstrikes.

Poleg obširnih člankov raznih pisateljev donaša list redno rubriko: «Sociale Chronik», in pa književno poročilo. Za temeljitost in krščanska načela porok sme biti ime — Vogelsang!

Čujmo, kako piše Vogelsang o početku tekočega leta: «S tem zvezkom začenja «Monatsschrift» 12. leto. Mnogokatere nevarnosti, mnogokatero nemilost in napadanje je list prebil s pomočjo Njega, čegar ima zagovarjati najviše pravo črez zemljo, črez ljudi, črez socijalno življenje ljudi mei seboj. Na tem sloni njega nada, da ne zgreši pravega smotra črez ono mero, do katere mora vsako človeško delo zmoti in slabosti plačevati davek. Kajti tu nam je na roko ko zlato včiščena modrost, katero je vže dve tisočletji zbrala cerkev v neštetih delih svojih sv. očetov, bogoslovcev, moralistov in filozofov. V priklad so nam rušine prarazodetja, katere vničiti ni mogla pregreha in zmota propalega človeštva. In pa — skoraj še več nego vse to — imamo za učiteljico

Digitized by Google

- nastavnico prekrasno zgradbo socijalnega reda, koji so vstanovili plemeniti zapadni narodje pod materinim nadzorstvom sv. cerkve: v nravi, zakonih, institucijah, pravnih pojmih svitlo žareč majak brodarju, ki dandanes jadra na razburjeno morje socijalnih vprašanj, v zavesti, da mu je nepremično gledati luč, ne katerikoli novi svet naj vesla. Nikdo ne more do obljubljenih bregov, kdor gre le za domišljijami samovolje, lakomnosti in oblastnosti. Mila volja in modrost božja nam je naznačila deželo naše bodočnosti, toda naša svobodna volja in stroga odgovornost odloči, ali dospemo do trdnega brega ljubezni in pravice, ali pa radovoljno zablodimo v propad, kaker vže zdavna propali drugi narodje in države.

Blagočesteč prošlost smemo skoz meglo sedanjosti gledati z jasnim in nevstrašenim okom v bodočnost in delati za njo!«

Taka načela in take razprave menim, da smemo priporočati čč. duhovstvu. Vredništvo in založništvo obrača se v resnici v prvi vrsti do njih, katerim je druge učiti, do čč. duhovstva, do društvenih predsednikov in zavodov, da naj ta list zdatno podpirajo.

List izhaja letos vže 12. leto vsak mesec na 3-4 polah v osmerki in stane na leto 6 for. franco. Stari letniki po 3 for.

Marsikomu bo list predrag. Kdor pa toliko vterpi, prepričan sem, da mu ne bo žal denarja. Pač pa nam mora biti žal, da ima ta list po dvanajstih trudapolnih letih še vse premalo naročnikov in čitateljev.

Dr. J. Pavlica.

Liberalizem pripravlja pot socijalizmu — v šoli.

Kaj namerja liberalizem iz ljudske šole? Znani so smotri, katere hoče doseči s šolo. S svojim vplivom hoče v šoli odpraviti veroizpovedanje, in da je pri svojem delu gotov, povspešuje mešane, komunalne in vkupne šole (Simultanschule), katere so po njegovem mnenji nekaj najpopolnišega, kar je človek izumel. Dobro vé, da brezverska vzgoja je tudi vzgoja brez pozitivne vere. Povsod, kjer le more, podpira indiferentizem in hoče na tak način povsod škodovati kristijanstvu in njegovi nositeljici katoliški cerkvi in sicer tako dolgo, da jo konča. Liberalizem hoče odpraviti iz šole vsak cerkven in versk vpliv in se poteza za nadzorovanje posvetnjakov. On hoče na razvalinah veroizpovedanj postaviti čisto človeštvo. Da pa vresniči liberalizem svoj žalostni smoter, ni niti misliti, kajti človeška družba je dandanes žrtev socijalističnega prevrata; revolucija bode tudi liberalizem pokopala. Moderna šola pravi: „Mi hočemo iz kristijanov ljudi.“ Kaker da bi ne bil kristijan najpopolniši človek! V samem tem stavku izraža se namen, katerega ima liberalizem pri državni

Digitized by Google

bli. Neverska državna šola bodi pomoček, s katerim naj se konča kristijanstvo. To je novodobna vzgojevalna modrost.

Isto, kar liberalizem od državne šole, zahteva zase tudi socijalizem. Liberalizem vzgaja popolnoma v duhu in po želji socijalizma. Le hoče socijalizem svoje namere izvršiti hitro in brezobzirno, liberalizem pa gre počasi, z vso opreznostjo na delo, da prizanese vsaj nekoliko časa postavnim pravicam, da ne nastane mej vernim ljudstvom kak krik proti njemu in da ne pride pri ljudstvu v nemilost. Liberalizem deluje le krotko, a njegovi nazori so enaki nazorom socijalističnim. Moderna pedagogika ima namen vgnjezditi se, kjer je le kaj upanja, da obveljajo socijalistične ideje. Da, liberalizem pripravlja pot socijalizmu. Tudi v nemškem cesarstvu, v središči tako zvane inteligence in izobraženosti, je mnogo šol, v katerih se javlja socijalizem. Vprašalo se je po vzrokih, a odgovor bodi jim: Kjer ni pravega kristijanskega strahu in kjer začne poljubno filozofično naziranje, tam se začne javljati teženje po socijalističnem naziranji, in ako se tu pa tam močno javlja, kdo bi se temu čudil! Kjer pride socijalizem v šolo, se mora kristijanstvo vmakniti. Sè stališča te skušnje moramo soditi tudi one, ki hočejo državne šole spremeniti v neverske. Nevarno je spremeniti šolo v neversko „Drillanstalt," kajti to je proti njenemu bistvu in proti njeni nalogi. Ako hoče nemški liberalizem poskusiti, zgodilo se mu bode kaker njegovemu bratu na Francoskem in v Ameriki Na Francoskem so bile državne šole izvir „komune", kar priznavajo tam vsi, katerim je nekaj do blagra domovine. Državna moderna šola na Nemškem se bode gotovo ravno tako razvijala. Vse ideje imajo svoje neizogibljive posledice, ako se vresničijo v življenji. Kar je pa na Francoskem in v Ameriki škodovalo, ne bode pri nas gotovo koristilo. Logika dogodkov bi sicer prvič lagala, kar pa ne stori nikdar. — („Kanisiusvereins-Korrespondenz.")

Te besede vpotrebimo lahko tudi na naše šolstvo, saj naša šolska postava je prepisana iz nemške.

Jezuitska odgoja.

Protestantski rektor Körner v Hali, praktičen odgojitelj, piše v svoji zgodovini pedagogike o jezuitih naslednje: „Še le jezuiti so vstanovili šolstvo, katero je bilo najboljše organizovano za tiste dobe, in katero si je tedaj pridobilo zaslužene slave po celem svetu. Navada je, da se nam slikajo jezuiti kot nečloveške hudobe, polni zvijače, izdajice, dasi bi moralo biti znano, da so zločinstva, katera jim očitajo, historično nedokazana in da je bila odprava jezuitskega reda v preteč. stoletji nasilstvo birokratičnih ministrov. Pravična dolžnost je delati na to, da obmolknejo oni hudobneži, kateri hočejo videti v vzgojevalnem zistemu

Digitized by Google

jezuitov „die raffinirteste Bosheit zum Verderben der Jugendgeister“. Jezuiti stoje na vrhuncu svojega časa. Tudi imajo največih zaslug v tem — kar mora tudi vsak protestant priznati — da so podučevali stare klasike tudi s praktičnega stališča in so tudi vzgojo v svojih šolah enako cenili. Oni so prvi pedagogi, kateri se drže psihologičnega takta, kateri ne izobražajo po šabloni, ampak vzgajajo individuelno, za praktično življenje in zagotavljajo tako celemu šolstvu v privatnem in državnem življenji dostojno mesto. Od tega časa začenja doba znanstvene pedagogike. Jezuiti so dosegli v svojih šolah tako moralno čistost, kaker je ni bilo v nobeni šoli šestnajstega in sedemnajstega stoletja“.

Framasonski recept.

Žalostna resnica je, da se javljajo v slovstvu in v umetnosti, v odgoji in v poduku vedno strastnejši napadi na vero in nravnost. Odkod to izhaja, pove nam masonska knjiga: „Amico del Popolo“, katera priporočuje svojim bratom:

„Masonstvo mora v prvi vrsti na to delati, da pripravi duhovščino na slab glas, in da zabranjuje občevanje ljudstva z duhovščino bodisi v verskih družbah, bodisi v družinah. Ženo moramo odtujiti cerkvi in jo živiti s čitanjem časnikov in romanov, katerih glavni smoter je dokazati, da je vera velika nesreča. Po občinah naj bodo opazovalna središča, katera naj bodo v tesni zvezi z vradniki, učitelji in trgovci, a v vednem nasprotji z duhovščino; ta središča zbirajo naj novice in jih pošiljajo časnikom, da se vniči brezmiselno češčenje duhovščine. Družine, katere čitajo katoliške liste, moramo zasmehovati in v vsako družino vriniti liberalen list; ako se upa kedo zagovarjati duhovščino, moramo ga pobijati. Proti duhovščini poslužujmo se liberalnih delavskih društev, šole, otroških vrtov, podpirajmo delo ob nedeljah, priredujmo za ljudstvo s potujočimi gledališčinimi igralci razne predstave . . . . . , kajti strasti. ako jih zdramimo, odtegujejo mladino od duhovščine. Ne bodimo izbirčni pri sredstvih, da le izpodrinemo veljavo vere in duhovščine; vsako sredstvo je dobro, da oprostimo človeštvo duhovniških verig.“

Tej izjavi ni treba pojasnila!

Izhodna in zapadna cerkev.

Učeni ruski filozof Solowieff je kaj karakteristično označil z malimi besedami delovanje izhodne-razkolniške in zapadne-katoliške cerkve. On pravi:

Po ruski ljudski pravljici, je poslalo nebo sv. Nikolaja in sv. Kasijana, da bi opazovala zemljo. Tu zagledata vbogega kmeta

Digitized by Google

i se je zaman trudil, da bi voz sena potegnil iz blata, v katero je bil zavozil.

„Pomagajmo možu potegniti voz iz blata“, pravi sv. Nikolaj.

„Bog varuj“, odvrne sv. Kasijan, „lahko bi si onesnažil svoj roket!“

„Torej pa počakaj malo ali pa hodi sam dalje“, pravi sv. Nikolaj, stopi srčno v blato in pomaga kmetu potegniti voz.

Z vmazanim in raztrganim roketom vrne se sv. Nikolaj v nebo. Začudeno ga pogleda sv. Peter, ki se pa vender vmiri, ko mu pove Nikolaj, zakaj je tako vmazan in raztrgan.

„In ti“, vpraša sv. Kasijana, „ali nisi bil zraven tudi ti“?

„Bil sem, pa nimam navade, da bi se mešal v stvari, ki ne zadevajo mene in posebno nisem hotel omadeževati brezmadežne čistosti svoje duhovniške obleke“.

V svetnikih naše legende vidi Solowieff podobo izhodne in zapadne-katoliške cerkve. „Izhodna cerkev želi, kaker sv. Kasijan, priti v nebo brez madeža na svoji obleki, zato povspešuje povsod svoje pusto samotarjenje, svoj premišljajoči misticizem, zato se zdržuje vsake politike, da, vseh socijalnih vprašanj, ki zadevajo celo človeštvo.“

„Zapadna cerkev — kaker imenuje ruski bogoslovec katoliško cerkev — ni se bala stopiti v blato zgodovinskega življenja. Skozi mnogo stoletij bila je edina voditeljica nravstvenega življenja in duševne omike mej barbarskimi evropejskimi narodi, prevzela je nalogo za telesno in duševno potrebo onih ljudstev, ki hočejo prosto vaditi svoj duh in svoje divje nagone. In ko je prevzemala težavno delo, mislila je stolica rimskega papeža, kaker sv. Nikolaj, le na resnične potrebe človeštva, in ne na svojo čisto zunanjost.

V zapadni cerkvi združile so se božje in človeške moči v dosego enega namena, — v izhodni so hoteli obvarovati le čistost. V delovanji vidimo glavni razloček in glavni vzrok ločenja obeh cerkva.

Vsaka cerkev razločuje se po svojem vzoru verskega življenja. Verski vzor ločenega kristijanskega izhoda ni napačen, a je nepopolen.

Izhodna cerkev moli, zapadna cerkev moli in dela.“

Tako sodi ruski bogoslovec in filozof o katoliški cerkvi, naši liberalci pa bi hoteli privesti Slovence v razkol, in take ljudi imenujejo — domoljube!

Knjižica: „Kto prav?“

V knjižici: „Kto prav?“ ali „o sojedineniji vostočnoj Cerkvi s zapadnoj“ B. S.....kega, (Leipzig, Wolfgang Gerhard, 1861) ki je pisana proti znanemu ruskemu učenjaku bogoslovcu

Digitized by Google

A. N. Muravjevu v obrambo neke druge knjige: „O vozmožnom sojedinjeniji Rossijskoj Cerkvi s Zapadnoju bez izměnenija obrjadov Pravoslavnago Bogosluženija," katero je spisal neki ruski knjez, čitamo mej drugimi zanimivostmi vest, da niso Rusi do najnovejšega časa nikdar tajili dogme katoliške o izhodu sv. Duha od Sina. Za nas je to velike važnosti, ker se navadno prišteva Ruse Grkom ter z njimi zamenjuje. Avtor omenjene knjižice silno biča ruskega bogoslovca A. N. Muravjeva, ker se je drznil trditi, da ruska cerkev priznava jednako z grško cerkvijo „ishoždenije Duha svjatago ot **jedinago** Otca."

V dokaz svoje trditve pravi str. 13: „...Ruska cerkev sprejela je to dogmo v lici svojega metropolita Efrema, kateri je bil 1098 l. na cerkvenem zboru v mestu Bari, kjer se je določevalo o tej veliki skrivnosti po željah Grkov. Po prenesenji namreč relikvij Čudotvorca Nikolaja iz Mire v Liciji v mesto Bari, ki je v Kalabriji, želeli so Grki. videč toliko čudes godečih se z relikvijami svetnika, kateri je bil v prvem vesoljnem zboru najbolj goreč zagovornik skrivnosti sv. Trojice, da bi se zbor sklical na mestu, kjer se hranijo njega relikvije, da bi bilo s pomočjo svetnika razjasnjeno, kako treba razumeti izhod sv. Duha. Papež Urban II. soglasil se je z njih željami in oktobra 1098 l. je odprl zborovanje v mestu Bari s 183 škofi, mej kojimi je bil i ruski metropolit Efrem in po zreli presodbi, dokazal je sv. Anzelm, nadškof Kandorberijski tako jasno izhod Duha od Očeta in Sina, da je zbor izrekel anatemo proti vsakemu, kateri bi se drznil tajiti o dogmo. Da pa je metropolit Efrem, kot predstavljatelj ruske cerkve, vsprejelto dogmo, dokazuje s tem, da je po vrnitvi iz mesta Bari, vstanovil praznik prenesenja relikvij sv. Nikolaja 9. maja, (zapadna rimsko-katoliška Cerkev praznuje praznik s v. Nikolaja 6. dec) Grki pa, kateri niso vsprijeli zborne določitve, ne praznujejo dodenašnjega dne prenesenja relikvij tega svetnika".

Na strani 9. pravi pisatelj omenjene knjižice: „Sam metropolit Filaret ne rešuje v svojih razgovorih mej „uvěrjenym" „i ispytajuščim" tega vprašanja v tem smisli, kaker je rešuje g. Muravjev. Glej, kako se izraža. Na vprašanje „ispytajuščago": „Kaj praviš ti na konec o izhodu Sv. Duha od Sina?" „Uvěrenyj": „Točno to, kar stara Vstočna in Vesoljna cerkev v svojem simbolu. to je **nič**!"

Na strani 12. navaja besede iz neke knjige, natiskane v Petrogradu 1721: „Da bi dokazal g. Muravjevu, da je ruska cerkev soglasna v tej dogmi s zapadno. in da sti oni razdeljeni samo radi neporazumljenja, izpisati hočem tu nekoliko vrstic

Digitized by Google

iz nekega dela natiskanega v S. Peterburgu 1821 l. „Kaker ne more Bog Oče ne ljubiti sebe, ker je brezkončno blag, isto ne more ne ljubiti i svojega jedinorojenega Sina, isto popolnega in blazega; s prav tega vzroka ne more Sin ne ljubiti Očeta, kateri je njemu dal sobstveno bitje in popolnost. — Iz te nerazumljive ljubezni, družeče Očeta s Sinom, izhaja sv. Duh, kateri je istega bistva, kaker Oče in Sin: ti trije so jedno, po besedah Ivana Bogoslovca.“ Prav ta na nauk pa izraža katoliški katekizem...“

Dostavljamo da je pisatelj imenovane knjižice porušćen Poljak pravoslavne vere, ki je celo svoje življenje iskal sredstva, v katerem bi se dali zjediniti cerkvi zapadna in ruska.

Opšti Imovinski Zakonik za knjaževinu Crnu Goru.

Na Cetinju u državnoj štampariji 1888.

O tem zakoniku pisali so o svojem času mnogo. Po pravici. Ta imovinski zakonik ima biti neizmerne važnosti Črnogorcem, a za tega del ne bode brez vpliva na razvoj drugih Slovanov na jugu. Mi nočemo o njem obširno razpravljati, ker so to vže drugi storili na Slovenskem, niti bi razprava zanimala čitatelje — nestrokovnjake. Dovoljujemo si pa navesti določbe imenovanega zakonika o cerkvenem blagu v V. dela 8. razdelu: „O crkvama, manastirima in drugim njima sličnim uredbama vjere.“ §§ 716-719.

Članek 716. se glasi: “Imaonici su: pravoslavne crkve, manastiri i druge crkvene ustanove, kojima tu osobitnost priznaju crkovna pravila (canones) ili crkovna Vlast, a to priznanje nije u oprjeci sa državnim zakonom.

To isto budi rečeno i o crkvama in crkovnimi uredbama drugih hrišćanskih ispovijedi, koje država priznaje.“

Katoliška cerkev pa je v Črni Gori polno priznana. Modri knjez je sklenil dogovor sè sveto Stolico. Iz ust samega nadbiskupa črnogorskega slišali smo, da junaški knjez ta dogovor točno vrši, koliker mu sredstva dado. Za tega del pa velja isti zakon o blagu katoliške in pravoslavne cerkve. Navedeni članek stavi sicer granice imovinski pravici sv. cerkve. Ne priznava namreč cerkvi imovinske pravice, ko bi bila v nasprotji z državnim zakonom. Gotovo nima noben posvetni zakonodajatelj prava omejati imovinsko pravico sv. cerkvi. Ali kako hočemo, da naj stavi pravoslavni vladar bolje pogoje rimsko-katoliški cerkvi nego li pravoslavni cerkvi? In vender velja ista omejitev tudi za pravoslavno cerkev. Kako naj zahtevamo od pravoslavne države neomejeno svobodo, ko je cerkev niti v katoliških državah nima! Mnogo strože glasi se naš zakonik, članek 6. R. G. B. N. 142. 21. dec. 1887., ki krati cerkvi imovinsko pravico samooblastno, samovoljno, tudi če ni v nasprotji z obstoječimi državnimi zakoni

Digitized by Google

Nadalje določuje hvaljeni zakonik o vpravi cerkvenega, blaga, članek 718: „Uprava dobara cerkovnih, i drugih imaonika vjerskog značaja. kao i njihovo zastupništvo naprama ostalome svijeta, biva po ustavu njihovu, po drugim priznanim pravilima i po naredbama zakonike jim Vlasti, u koliko nijesu u oprjeci sa državnim zakonima."

Pri nas veljajo §§ 38-60 od 7. maja 1874, katere bi za navedeni članek radi dali v zameno!

Članek 719. glasi se nam prijetniše morda nego li pravoslavnim: „Nepokretna (nepremična) dobra pravoslavnih cerkva i manastira, ne mogu se nikako prodavati ili inače ustupati, bez naročila dopuštenja državne Vlasti."

Ta članek torej ne teži katoliške cerkve, ker govori samo o pravoslavni. Cerkev je gotovo vesela, ako sme prodajati, kar ji drago i kader ji drago!

Žal, da veljajo ti cerkvi katoliški dosta mili zakoni samo za knježevino Črno Goro, kjer imajo gotovo samo neznatno porabo. Toda s Črne Gore vidi se dandanes daleč po slovanskem svetu..... Naj ta duh sprave in bratstva. ki veje zdaj na toplem jugu zaveje črez vse slovanske pokrajine do — do ledovitago morja!

Pravoznanci čestitali so izbornemu Dobrovničanu prof. Bogišiću — stvoritelju hvaljenega zakona — na temeljitem poznanji občnega prava; domoljubi hvalili so črez vse, da se je v mnogih stvareh držal narodnih običajev in nazorov, mi pa dostavimo še hvalo prekrasnega jezika! Tako lepo ni pisan noben zakonik v Slovanih. Ta gladkost in čistost govora tako dobro dé, osobito nam Slovencem vajenim taki vradni slovenščini, da je človeka strah, ko se davi ž njo. Od mladih nog učeni v pravu vedno samo nemščini in latinščini, ne bi ni mislili, da je čista slovenščina toli pristna pravnim pojmom.

Čitatelji spominajo se gotovo še znanih "regulae iuris" t. j. kratkih, zrnatih pravnih izrek. Podajamo njim nekoliko takih „pravničkih izrek in postavaka."

§§. 987. Zakon je za svakoga zakon. 990. Zao (zlí) običaj, nikad tvrd, nikad zakonit. 997. Tvoje sveto, a i moje sveto; čuvaj svoje, u moje ne diraj. 999. I što nije zabranjeno, može da ne bude pošteno. 1002. Što ti zakon dadne, niko ti ne ote. 1004. Tudja ruka ničije pravo ne skračuje. 1016. Svaka stvar svoga gospodara traži. 1020. Razgovor je razgovor, a ugovor stranama zakon. 1024. Što dvojica uglave, ta dvojica i razvrći mogu. 1028. Najveća je nepravda, kad ko od zla dela svog, još i korist kakvu ima. 1031. Ko pravo svoje zapušta, nek sebe krivi ako ga izgubi.

O tem zakoniku izišla je posebna razprava v nemškem jeziku: Dickel Dr. Karl. Über das neue bürgerlicho Gesetzbuch für Montenegro und die Bedeutung seiner Grundsätze für die Kodifikation

Digitized by Google

in Allgemeinen, mit Bemerkungen über den neuen Entwurf eines deutschen bürgerlichen Gesetzbuches Marburg 1889.

Manje važnosti je ocena Matvjejeva v ruskem jeziku.

Dr. J. P.

Profesor leidenske univerze o sv. Tomažu Akvinskem [1])

W. van der Vlugt priobčil je v pravoslovnem listu „Gids" članek o „boji za pravico" ter razlagaje pravoslovje angeljskega učitelja omenja tudi njegove vrline. Nekje piše: „Vže več nego 600 let je poteklo, odkar so se zaprla ona usta, iz katerih je izvirala angeljska učenost, Akvinec bil je kmalu definitor pariškega vseučilišča. Cerkev ga je proglasila za svetega in papež ga je pred nekimi leti priporočil vsem cerkvenim knezom in dostojnikom".

„Ni bil sofist oni mislitelj, ki je najviše pojme povijal ne v puhle fraze, temveč v najpriprostejše stavke, ki je zavračaje svoje nasprotnike njihovim naukom odgovarjal stvarno, brez strasti, brez zavijanja. Slava, komur pristoja slava!"

„Njegovo predavanje se nam zdi kaker glas iz onega sveta in vender nas ne iznenadi. Prebirali ga bodo vsi veki in narodi. Kajti velik duh nikdar ne koristi le s v o j e m u veku."

Slava njegovemu delu! A tudi slava učenjakom, ki neustrašeno prisojajo vrline vsakemu, komur pristojajo! —

Amara Pellegrina, rimska dopisovalka dr. Beyschlaga v Hali. [2])

Ker se ni posrečilo dr. Beyschlagu dosedaj izpodkopati skalo katoliške Cerkve, najel si je v Rimu žensko bitje, neko gospico, ki se zove: Amara Pellegrina. A m a r a se zove menimo, ker je noče imeti nikdo za soprogo Ona tudi črti celibat, ker si ne more dobiti zaželenega „šoceljna". Zato piše v smislu svojega imena o vsem svetem in katoliškem le grenko in trpko in sarkastično. Kar se ni posrečilo rimskim cesarjem, ni longobardskim kraljem, ni Hohenštaufovcem, ni doktorju Martinu Lutru, ni Napoleonu, — hoče gospica Amara zvršiti! O nježno bitje! Odloži svoje prstiče raz skale sv. Petra! Je nekoliko previsoka in prevelika za-te.

Gospica Amara dopisuje iz Rima v Nemčijo, pa ne ume italijanščine. Piše n. pr. „kardinal Rampollo" (namestu: Rampol-

[1]) Laacher-Stimmen 1890 H. I.

[2]) Laacher-Stimmen 1890. 2. H.

Digitized by Google

la), „kardinal Parrochio (namestu Parochi). Po njeni razlagi je pisal sv. Pavel: „Kdor telo Kristusa „impunamente" jè in pije, jè in pije svojo sodbo." Kaj ko bi mi njenega ljubljenca Giordana Bruna imenovali G u a n o Bruno!?"

V svojih rimskih poročilih izraža svojo nevednost in pravi nekje:

„P a p e ž t v o j e b i l o, j e in b o d e v e l i k a n s k o p o s l o p j e n a j s t r a h o t n e j š e g a e g o i z m a, k a t e r o s e g r a d i n a d e n a r j i in o b l a s t i ter s i p o d j a r m u j e č l o v e š t v o".

Zmedena gospica ne vé, da Bog n i m o g e l hoteti svojih vernikov vklepati v železje egoizma. Takega namena n e m o r e m o prisojati Bogu najsvetejšemu. Hibe in nedostatnosti duhovenstva našega ne morejo cerkvi izbrisati in ovreči z n a k a b o ž j e g a in n a d n a r a v n e g a.

Gospica Amara („grenka") je imela vender tri „sladkosti" v Rimu. Prva radost jej je bila Brunova slavnost. Druga: „Cronaca nera", sramilni list, ki je imel smer onečastiti duhovenstvo rimsko. Toda list je zaginil in se zadušil v svojih lastnih hudobijah.

Tretja „sladkost" gospice Amare bil je jubilej Valdenzov septembra pret. leta. Po slavnosti, „katere se je vdeležil celo kralj in senatorji", izrazila se je naposled želja: „Bog daj Valdenzom obilnega vspeha pri njihovem delovanji in p o m a g a j, d a k e d a j s r e ć n o s p r e o b r n e j o I t a l i j o k e v a n g e l i j u (!)"

Kaka radost bode zavladala, kadar bodo vse hčere in sinovi in vdove evangeljskih pastorjev romale v rimski Vatikan prepevaje Lutrovo: „Feste Burg". [1]) ter premenile sv. Petra cerkev v evangeljsko zbiralnico! Od same radosti se bodo potoki solzá pretakali v Tibero. Vsi kipi Matere Božje se bodo premenili v kipe Lutrove Katice. Confessio s. Petri pa v Lutrove svetovalce iz Wittenberga. Tudi gospica Amara bode pri skupni ženitvi duhovenstva našla svojega ženina. O Amara! Glej, kaj te čaka!

Naše telo in mi.

(*Modrovanje gorskega samouka.*)

Kako čudovito je sestavljena ona polovica našega bistva, katero imenujemo: telo! Koliko so se vže trudili fizijologi, zdravniki, fiziki, kemiki, koliko poskušenj so vže priredili, z mikroskopi (prav slovensko bi se reklo: z drobnogledi) so si ogledali vsako lakence naših živcev in mišic, in vender koliko je še ne-

[1]) Krasen spev protestantiškega korala.

Digitized by Google

jasnega, nepoznatega! Koliko bolezni še neraztolmačenih, koliko prikazni nerazložljivih!

Zdravnik, dober znanec, mi je rekel: „Človeško telo je čudež stvarjenja. (V državnem zboru bi se bil slišal „na levici" glasen vgovor). Za vse je tako čudovito lepo in dobro priskrbljeno, da si zbolelega človeka skoro misliti ne morem — ako pa zboli, bi tudi moral skoro reči, da ni mogoče ozdraviti se."

Vže to mora človeka osupniti, kako je mogoče, da se kri po našem truplu pretaka. V kako drobne vejice cepijo se žile in žilice, kolika mora biti moč, da potiska kri skoz tako drobne cevi toliko let! In ni ga prostora v človeku, da bi le z iglico vbodel in bi ne ranil katere žilice, tako je vse prepredeno! Ako se zbodemo bodemo čutili znamenje, da smo ranili tudi živec, in ti so zopet tako napredeni po vsem truplu, da tudi ni mogoče iglice vbosti in bi ne čutili. Ob enem se tudi zganemo, če se zbodemo, znamenje, da so ravno tam tudi mišice — torej na prostoru drobne iglice nahajamo krvne žilice, živce in mišice!

Živci, dasi jih je brez števila, vender pride do možganov samo nekaj drobnih vrvic, po katerih se pretaka neprenehoma toliko samostojnih (izoliranih) električnih tokov, koliker živcev je združenih!

Ono malo hrane, ki je vžijemo, prekuha se v želodcu, male gobice, ki so ob črevesu, posrkajo nase, kar je rabljivega, in ta bel sok priplavi kri v pljuča, kjer se spremeni v pravo, rudečo kri — ta se pretaka po celem životu ter pusti povsod, koder teče, kar rabijo naši organi, skrbi, bi rekel, za „sarta tecta". Tu odloži, kar rabijo lasje, tam nekaj za kosti, tam popravi živce, tu zakrpa kožo — hodi kaker mojster zidar po obrabljeni hiši, kjer je potreba, pa zamavta. Vemo, kaj se godi, kako pa, to nam ni dano.

Ravnokar se spominjam nove sekte v Angliji — ta uči, da je človeško telo vže po svojem stvarjenji — nevmrljivo! Nekaj sličnega nam je pred desetimi leti profesor psihologije na gimnaziji dokazoval — in meni gre to prav dobro v glavo. Nič se ne bojte, ne mislim učiti krive vere. Mislimo si popolnoma zdravega človeka. Majhen je še, nerazvit — ali organizem njegov spreminja hrano v kri in meso — raste. Hodi, dela, s tem obrabi svoje mišice, živce, kožo i. dr. — vtrudi se, toda hrana in spanje mu zopet povrnejo, kar se je obrabilo — še več, ne le zgubljeno se nadomesti, temuč deček postaja vedno močnejši, krepkejši. Po 50. letu pa začne pešati, oči niso več tako bistre, noge, le prašaj ga, kako ga kmalu bolijo, zlasti, če mu je iti pod se, odkod to? Pride 80. leto, morda 90, morda še črez in zdravnik pošlje župniku „spričevalo", da je Janez vmrl (dandanes brez „spričevala" še pokopljejo nobenega ne, še tega ne verjamejo!) in sicer zapiše vzrok smrti: Marasmus senilis. Odkod to, saj je jedel, želodec mu je bil zdrav, nekdaj, v mladih

Digitized by Google

letih kuhal mu je tako dobro, da ni le nadomestil, kar se je z delom obrabilo, še preostajalo je kaj, sicer bi ne bil rastel, kako, da ne more sedaj še nadomestiti ne, kar se obrabi — saj ga ni nikoli pokvaril, vsega škodljivega se je varoval, hrano je užival popolnem naravno in zadostno, spal je tudi, kako, da se sedaj ne more več vzdrževati, in vender so v s i pogoji življenja, kaker v mladosti! Omenjeni gimnazijski profesor nam ni hotel naravnost povedati, kje tiči vzrok, saj tudi ni smel! Šole so „confessionslos" — mogoče, da je bil kedo mej nami, ki je bil tudi „confessionslos", tega bi bil razžalil in profesor prišel bi bil celo na sodnijsko klop, če bi se bil predrznil žaliti „verski čut" „brezverskega" slušatelja — mi pa vemo, odkod to prihaja, smrt se nam res zdi protinaravna, naš čut se jej protivi, ali vteči jej nihče ne more: „Če boš jedel od tega drevesa, boš vmrl". „Po grehu prišla je smrt na svet". Morda pride tudi ona sekta do tega sklepa, škodilo bi jej gotovo ne!

Čudovito umetno narejena je naša slabša polovica. Par žarkov v oči, v to čudno „camero obscuro" in človek vidi, nekaj zračnih tresljajev do našega „bobenčka", pa slišimo! Koliko živcev, mišic mora delati samo zato, da zapišem eno besedico! in vender gre vse tako gladko. Neki francozki učenjak je zračunil, koliko moči človek na dan porabi — popisuje človeka kot „stroj" — škoda, da ne vem, kam sem oni spis založil — čudili bi se, v koliko „konjskih sil" se spremeni oni košček mesa, katerega smo opoludne na krožniku rezali.

Sicer pa ni moj namen človeka pred vašimi očmi anatomično razkazovati. Paragrafskih kljuk je dandanes toliko, prav kmalu bi se na katero obesil in bi imel še sitnosti „wegen Kurpfuscherei". Toliko sem pa menda še smel povedati, zlasti ker nisem nobenega „zdravila" še nasvetoval. Konstatujem samo, da je človeško telo res čudež stvarjenja, pred katerim se nam je globoko vkloniti in občudovati Božjo mogočnost.

In vender nismo ž njim zadovoljni!! Samo pik z iglico v srce — amen — oko ne vidi več, uho ne sliši, srce ne občuti več — pa ne misli, da pišem o nebesih — ne! smrti veljajo te besedo. Vdarec po sencih, najmanjša ranica v male možgane, človeka ni več — in vender človek tako rad živi! Koliko bolezni nas tare! Zdravniki pravijo, da je relativno zelo zelo malo ljudi popolnoma zdravih.

Kedo je zdrav? Vže gori omenjeni zdravnik označil mi je zdravega človeka tako le: „Zdrav je oni, ki nič drugega ne čuti, kaker če je lačen!" Pa bojim se, da tudi ta definicija ne bo vgajala, mi bi radi kaj čutili in sicer kaj prijetnega. Znan je oni rek: „Mir ist so kannibalisch wohl"....

Ali ni čudno? Vsi vemo, da je delo, zmernost in redno življenje prvi pogoj zdravju, in kako neradi in težko se sprijaznimo s temi besedami? O kuharice! več ljudi ste vže pokončale,

Digitized by Google

še več — ko zdravniki! „Dolce far niente", ali se čudimo, če se kedo „usmradi" in se prehitro črvi v njem zarede, saj se v stoječi vodi tudi! in vender bi bil človek rad zdrav! Prašaj lekarničarje, čemu vsi oni lončki in papirčki. prašaj vse zdravnike, klinike, specijaliste, kirurge, profesorje medicinskih fakultet in njih učence: čemu vsa ta potrata? „Ljudje bi radi dolgo živeli — bolnike hočemo zdraviti, da bi ne vmrli" — toda vsi zdravniki, tudi najbolj učeni ne morejo še enega nemškega cesarja smrti obvarovati!

Glej jetkovega bolnika. Kako hlastno prebira popularno knjigo o pljučnih boleznih, kako zvesto se ravna po vodilih svojega zdravnika — in, če mu ta pove: „ni ti mogoče več pomagati" — vsake babice svét bode dober, vse leke bode poskušal, da bi le mogel dušo privezati na pol strohnelo truplo — živel bi rad, zdrav bi bil rad!

Mornarji pomečejo v sili vse svoje imetje v morje, bolnik si pusti raji noge ali roko odžagati, nobeno zdravilo ni pregrenko, da bi mu le bilo mogoče smrti uiti.

Tudi zdrav človek ni popolnoma zadovoljen sè svojim telesom — ne le zdrav, tudi „lep" bi bil rad! Stopimo v štacuno, kjer dekleta ravno rute izbirajo. Najpoprej jo ogleda od obeh strani, pomeri jo na glavo, pogleda v zrcalo in, ako ga ni, poprašuje tovaršico, kako jej stoji, pomeri celo njej na glavo, da bi lehko sama videla, kako se jej poda in ali se vidi cela tista lepa roža na zadnjem voglu — ta je vže na kmetih — o mestu molčim. In kaj za glavo, saj še za noge skrbijo, da so čevljarji pravi reveži: le take naredi, da bodo lepi in majhni videti! Kaj, če je prav v žepu „kača," nič ne dè, če je prav doma okno s papirjem prevlečeno, da se je le v nedeljo mogoče nališpati, pa je dobro! — Da bi pa ženske ne mislile, sovražen nam je, moram še „fante" malo „počesati." Komaj ima pob 15 let, vže išče po časnikih naznanjene: „Untrügliche Haarwuchsmittel", da bi si priredil pod nosom par „kacin," katere še le dajo „fantu" pravo veljavo; lasje morajo stati prav, kaker mačku dlaka. Ta se vedno liže in gladi prav, mladič pa hodi k brivcu, ali pa ima lončke pomade, da bo vse gladko. Obleka mora biti, kaker vlita in gorje krojaču, če je kje preširoko ali prenerodno.

Za lepo, gladko kožo skrbijo kozmetične vode; najbolj slovi „brezovo olje" — faktično, se ne delam norca. Na zelena lica — kar kup barvila, da se „primanjkljej" odpravi — lasje, če komu ne vgajajo, se „prebelijo" in prebarvajo, zobje se ponaredijo — še starci bi bili radi lepi, bele, ali sive lase počrnijo, brado ravno tako, ako raste kje kaka dlaka preveč, koj v lekarnico po kak „depilatorium" in živio! zdaj sem pa lep!

Artur gleda malo „križem" (ne bodi grdo rečeno!), koj k zdravniku, pa k imenitnemu, če prav je daleč, nič ne dé — raji si pusti očesne mišice rezati, da bi bil le lep. Ne vem, katera

Digitized by Google

zgodovinska oseba, menim, da neki nemški general, bil je slep na eno oko — vedno se je dal le od strani slikati, da bi se slepo oko ne videlo. Bradovice-ove ne bodi ga treba — proč z vami, če ravno boli! Smešno je, kaj je na Bledu počel neki zdravnik — imena pozabim tako kmalu -- sè svojimi pacijenti — debeluhi — da bi jih oprostil neprijetne doklade. Bose in gologlave podil je po najhujši vročini okoli in radi so vbogali, da bi bili le lepi!

To telo nam vender preveč sitnosti dela. Vedno hoče jesti, piti, vedno naj bi se mu streglo, in vender je tako nerodno! Najmanjši ptiček nam figo kaže. Človek, tako moder in prebrisan, navezan je na prostor. Kako težko je priti vrh hriba, koliko truda, ako se hočemo premakniti na tej obli, ki jej pravimo: zemlja, le par milj daleč! Milja, zares prevelikega pomena za zemljaka, kaker je malenkostna v „vesmiru“. Tudi to pomanjkljivost občutí človek ter si pomaga, kaker le ve in zna. Da bi hitreje prišel iz kraja v kraj, kupi si konjiča, redi ga — ako noče zadosti brzo leteti, poje bič (— to je svetovni konjski jezik — vsi konji celega sveta ga razumejo — pravi konjski „volapük“ —). Toda konj je še le prepočasen in še po morji ne zna voziti. Zaprezimo železnega konja — s tem pa kar švigamo po zemlji, juhe! to ti je vranec pa ogenj žve in vodo — po suhem in po morji dirja z nami, kaj pa da, da mu moramo nožice po tem vravnati. Gori po hribu nas nese, čez jarke in prepade, le da mu mora prej kak „moderni“ Janez pot popraviti. Dobro pa vender človeku dé videti in občutiti to zmago nad nerodnostjo in okornostjo našega počasnega trupla.

Celo v sinje višave bi se človek rad spustil. Res, da se je vže marsikatero neprostovoljno in nenadovoljno povrnil na to prozaično zemljo, vender še nismo obupali, da se nam posreči iznajti tudi namestnika ptičjih perut.

O ti daljava! Prijatelja imam; kako rad bi se ž njim pogovoril, pa je v Ameriki! Če mu ravno po parniku pismo pošljem, kedaj še le ga dobi? Nič bati se! stopimo k telegrafistu, bo malo pobobnal na tisti „knof,“ pa bo prijalelj vže za par minut vedel, kaj mu hočem povedati, in še nocoj dobim odgovor. Ako bi bil malo bliže, stopila bi kar k telefonu, pa bi se pogovarjala kar naravnost brez posrejevavcev.

Pa ti želiš kar svojo pisavo prijatelju poslati s telegrafsko hitrostjo, tudi to se zna zgoditi. Telegrafisti ti dá kos papirja — plačaš po velikosti — in napiši nanj kar hočeš in kaker hočeš, prav kongruentni list dobi tvoj prijatelj v roke; celo svojo fotografijo mu lahko pošlješ po telegrafu, kaj hočeš še več?!

(*Dalje*).

Digitized by Google

Naši realisti pa realizem.

Vvod.

V vsaki dobi nahajamo ideje, katere več ali manj vplivajo na duševno gibanje živečega roda. Sè skrivnostno močjo prešinja ideja svoj vek; polastivši se duhov, vse preobraža, vse preraja; nove tvorbe vstajajo iz mrtve snovi. O pretvarivni moči idej velja nekako isto, kar govori Božje pismo o sv. Duhu: „Poslal boš svojega duha, in pretvarile se bodo (reči), in preosnovil boš obličje zemlje“. [1])

Moč ideje se pa pred vsem javlja v umetnosti. O tej hočemo govoriti. Nekaj desetletij je še le, odkar smo začeli Slovenci gojiti umetnost na slovstvenem polji. Gotovo prevažno je za tak narodič, od katerih nazorov se da voditi v slovstvenem delovanji; ker, ako jo vkrene na krivo pot, bo brezvspešno gubil svoje moči, kar mora biti zanj tem osodniše, čim manji je.

Ni davno od tega, ko se je pri nas povdarjal idealizem. A danes smo vže vsi polni realizma. Pa čudno je, da ni hotel niti nekdanji apostelj idealizma — Stritar — razložiti, kaj je idealizem, niti hoté sedanji realisti povedati, kaj je realizem. Mi smo sovražniki nedoločenih pojmov, načel. A prepričani smo, da tudi naša mladina, ki zajema duševne hrane iz pisanih virov naših leposlovcev, bodi si idealistov ali realistov, je željna luči.

Zakaj ji vender vedno še skrivate to luč! Namesto zdrave hrane jasnih pojmov, pogrevate ji vedno le stare fraze, da se človeku vže studi. Nehoté nam prihaja tu v spomin, kar piše neki italijanski kritik o pisatelji De Sanctis-u. Povabil je bil v Napolji dijake k predavanju, v katerem jim je obetal razložiti nauk o verizmu. Toda v celem govoru, ki je potem tiskan obsegal nič manj kot sedemdeset strani, ni ukaželjnim mladeničem povedal, kaj je verizem, akoravno so prav za to prišli ga poslušat. Tako je

[1]) Ps. 103. 31.

Digitized by Google

tudi pri nas. Denimo le mesto verizma besedo realizem. Pisarijo leta in leta, a kaj prav za prav hočejo, kaj mislijo, tega nam ne povedó.

Kaker smo se tedaj lani na tem mestu razgovarjali o idealizmu, tako hočemo nekoliko pojasniti nič manj važno vprašanje o realizmu. Kar pa pred vsem namerjamo, hočemo lepi, čestitljivi besedi „realizem," ki se dandanes ravno tako zlorabi, kaker „idealizem," določiti njen pravi pomen, da vsak vidi, koliko smemo verjeti našim najnovejšim leposlovcem trdečim, da so „zdravi realisti."

Kaker smo pa govoré o idealizmu ocenjali spise prvega slovstvenega idealista na Slovenskem — Stritarja, tako se bomo predrznili teoretični razpravi o realizmu dodati oceno pisatelja, kateri je po našem mnenji glavni zastopnik novejšega realizma — dr. Iv. Tavčarja. Ob enem se bomo pa tudi spet ozirali na slovenskega realista v vezani besedi — pesnika Aškerca, o katerem smo sicer večinoma vže izrekli, kar smo mislili.

Realizem — iz česa se izvaja in kaj je?

Realizem, realist se neposredno izvaja iz besede realen. V navadnem življenji se jemlje „realno" v dobrem pomenu. Vsak ima rad „realno" blago; tudi Žid, da lože slepi občinstvo ter draže prodaja svojo robo, dá javno naznaniti, da se pri njem dobivajo le „realni" izdelki. Realno je tedaj, kar ni ponarejeno, kar ni le na videz, ampak v resnici tako.

Vže ta ljudski nazor se bistveno zlaga z onim, kar uči filozofija o realnem. Ne da bi pa hoteli celega nauka o realnem razvijati ali določevati razne pojme, katere ima v filozofiji beseda „realno." Vzemimo tu najbolj navadno določitev: realno se zove, kar ne biva le v mislečem duhu, ampak tudi zunaj njega; kar biva samo na sebi, objekt, neodvisen od spoznajočega subjekta. Zatorej se realno večkrat kot objektivno bivajoče nasproti stavi onemu, kar si subjektivno, poljubno domišljamo.

Še bolj nam ta pomen pojasni etimologija. Realno se izvaja iz korenike „res" t. j. reč. Potemtakem je realno,

Digitized by Google

kar se prilega reči. Reč je pa nekaj, kar biva, kar ima resničnost zunaj naše misli; tako tedaj znači realno nekaj na sebi resničnega, objektivnega.

Potemtakem je realno vse, kar biva ali eksistuje. Bivanja se pa razločuje dvoja vrsta: bivanje Božje, ki je samo od sebe, pa bivanje stvari, katero je od Boga. Tako je tudi realnost dvoja: Božja in stvarstvena. Tudi poslednja je prava realnost, dasi prav za prav izgine, ako jo primerjamo z Božjo. Da celó navajeni smo, stvarstveno realnost smatrati za realnost v pravem pomenu, mej tem ko se nam nestvarjena realnost, realnost Božja, kaže kot idealnost. A to se godi le vkoliker je Bog konec, po katerem imamo težiti, da se v združenji ž njim čeznaravno spopolnimo. Ta popolnost, ako jo primerimo sè sedanjo, za nas ni še realna ali resnična, ampak idealna. Dejanstveno pa obstoja ona ravno v neločljivem združenji z najvišo realnostjo, ki je Bog.

Beseda „realnost“ se navadno jemlje v ožišem pomenu, o stvarstveni, naravni resničnosti. V tem pomenu jo jemljemo tudi mi.

Realizem je potemtakem naziranje, po katerem se ima človek, karkoli misli ali včinja, ozirati in opirati na to, kar realno biva. Kar biva resnično, se mora kot tako priznati ter ž njim računiti. Realističnemu naziranju se pred vsem prilega epiteton zdravega, razumnega naziranja, ker ono obvaruje človeka, da se ne dá speljati sanjarski domišljiji v omotljive visočine, iz katerih se strmoglavi prej ali kasneje in žalostno pogine. Realist stopa trezno, vedno po trdnih, zanesljivih tleh, in kar misli, zaključuje ali dela, je trajno, neomahljivo.

Tudi umetnik mora biti realist.

Močno se moti, kdor misli, da izključujemo iz umetnosti realizem. Tudi tu ga smatramo nič manj potrebnega kaker idealizem. Umetnik, kateri zanemarja realistično stran v svojih umotvorih, ni umetnik, ampak fantast.

Dvoje moramo namreč ločiti pri umetniji: idejo in obliko. Idej zajemaj si umetnik v nevidnem, čeznaravnem

Digitized by Google

svetu. Ne tako oblike. To mora posnemati iz stvarstva, katero ga obdaja. Spoznavaj torej pesnik naravno realnost, študiraj tvorbe naravnih sil; opazuj življenje v raznih pojavih in vglobi se v skrivnosti človeškega srca, da mu bodo znane vse njegove želje, vse strasti, vse sile, katere gonijo i posamezne ljudi i cele narode.

Ni pač proizvodov bolj puhlih, kaker so proizvodi mladih pesnikov, romanopiscev ali celó dramatikov, kateri ne poznajo sveta in življenja nego sè zemljevida in iz šolskih knjig, katerim podaje edina domišljija vso snov za poetiške tvorbe. Taki proizvodi so enaki mehurčku iz mila, ki se za hip blišči v zlatih barvah, potem se pa razpeni, ko bi trenil.

Glavna točka, v kateri se ločimo od novih realistov.

Tu pa pridemo do glavne točke, po kateri se ločimo od novih realistov. Mi pravimo: Umetnik jemlji naravo, življenje za podlago svojim umotvorom, toda nikar ne obtičaj v niži realnosti; marveč realno življenje in narava bodi snov, katero oživlja in znova oblikuje umetnikova ideja. Z drugimi besedami: v umetniji družiti se mora realizem z idealizmom. Naši realisti pa učijo: Umetnik vpodabljaj naravo, življenje t a k o, k a k e r š n o j e. Poezija, kaker opomina Stritar, mora zapustiti n a d z e m s k e višine ter bližati se bolj in bolj z e m l j i, resnici.

Mi tedaj ne moremo odobriti realizma v umetnosti brez idealizma. Razlogov za to imamo več. Prvi razlog je nazor, ki so ga ljudje vseh časov imeli o umetnosti. Umetnost je veljala vedno za nekaj nenavadnega, ne vsakdanjega. Ona je hči nebeška, katero nam božanstvo pošilja na zemljo, da nas razvedruje, tolaži, povzdiguje, vnema za više reči. Zatorej se umetnijski izdelki ne oblačijo v vsakdanjo prozo, ampak v praznično obleko, kakeršna je v poeziji vezani govor. Zatorej so obdajali vselej umetnikovo glavo z nebeškim žarom, s češčenjem in občudovanjem se je vedno izgovarjalo njegovo ime. Kaj tedaj podeljuje umetniku toliko vzvišenost, kaj ga dela božjega? Njegova tvarilna izvirnost.

Digitized by Google

— Umetnik je stvarnik, kaker so vže nekdanji Grki prvaka mej umetniki, pesnika, nazivali stvarnika — ποιητης. Umetnik nekako posnema Boga-stvarnika. Kaker je v začetku Duh Božji plaval nad vodami ter s tvarivno močjo presnavljal prvine svetovnega kaosa v nove oblike, tako plava tudi umetnikov duh nad mrtvo snovjo, da jo po svoji ideji preosnuje in ji dá novo obliko, novo bivanje.

Ko bi hoteli umetnika vklepati v meje čisto naravnega realizma, potem ne vemo, zakaj bi ga stavili nad druge ljudi. Ako ne sme slikar drugega predstavljati, nego le kar je v naravi, ako se vrhunec slikarske umetnosti doseže s tem, da nad vse točno in zvesto vpodabljamo naravo v raznih prizorih, potem ne vemo, zakaj bi ne dali pred slikarjem prednosti fotografu? In čemu bi še potovali v daljna mesta vedrit si duha, ogrevat srce o slikah imenitnih umetnikov? Boljše bi pač bilo odpreti oči ter umetniške predmete opažati v originalu, v resnici, namreč opažati naravo, ljudi, življenje. Kak pomen bi imela še umetnost? In po čem bi se potem ločil ali celó odlikoval pesnik od kronista ali zgodovinopisca? Menim celó, da nam poslednji odpirajo čistejši, zaneslivejši vir realnosti, življenja, kakeršno je, nego pesniki....

Nam se zdi nazor golega, naravnega realizma, v umetnosti popolnoma kriv. Sploh teži človek vedno od realnega sveta po višem. Ravno zato je prijel od stvarnika raznih zmožnosti; po različnosti poslednjih in njim primerno je tudi človeški duh svoje teženje in delovanje različil v razne stroke. Ima razum. Akoravno se pričenja razumno mišljenje pri čutni realnosti v naravi, vender nikaker ne obtiči tukaj, ampak se vspenja više, dokler ne pride do prvega, najvišega vzroka vsega bivanja. Vsaki znanosti je realizem podlaga, na kateri se jame vzdigati poslopje, ki se čedalje bolj povzarja ali idealizuje, čim bolj raste kvišku. Smoter vseh znanosti je sploh duhu od niže, čutne realnosti odpreti vhod v viši, nadčutni svet idej.

Isto velja o umetnosti. Znanost zadeva razum, umetnost pa srce, ali bolje čute in strasti. Naloga umetnosti je čute očiščati in oplemenjati, strasti pa brzdati. Kaker se tedaj razum, pričenši svoje delovanje pri niži real-

Digitized by Google

nosti dviga više in najde še le v idealnem teženji popolnosti in vtehe, tako mora tudi umetnik naravni realizem spojiti z čeznaravnim idealizmom, da mu bo mogoče blagodejno in človeku primerno vplivati na zazvoj srčnih čutov in strasti.

Vemo pa, kaj nam bodo vgovarjali moderni realisti: Varniše je ostati na zemlji, pri življenji, kaker dvigati se v omotne visočine vašega idealizma. Čim više letite, tem bolj se oddaljujete od resnice, tem bolj nepraktični postajate. V vašem idealizmu spuhti slednjič ves realizem; vaša poezija ni za človeka.

Ne pa. Naš idealizem ni sestavljen iz sanj, katere si snuje razburjena domišljija ali verski fanatizem. Osnovna podlaga našega idealizma so verske resnice, kaker tudi resnice naravnega spoznanja. Te resnice imenujemo ideje. Ideje so pa misli večnega razuma Božjega, katerih odsev se nam javlja po stvarstvu in po razodenji. Te ideje imajo prvič gledé nas realno veljavo, ker niso poljubna tvorba naše domišljije, ampak imajo realno podlago v stvareh, a tudi realno ozadje v Božjem razumu. Vkoliker so pa ideje misli Božjega razuma, imajo kaker Božje bistvo, od katerega se ne dajo ločiti, najvišo, neskončno realnost.

Po našem idealizmu se tedaj ne oddaljujemo realnosti. Ali ločimo boljše: Oddaljujemo se sicer od stvarjene realnosti, toda v isti meri bližamo se nestvarjeni realnosti, Bogu. Res sicer, da je nevarno spuščati se v idealne visočine, a če plazimo kvišku po lestvi istih idej, katere nam je Bog sam iz nebes razodel po Jezusu Kristusu, stojimo trdno, neomahljivo.

Tako se tedaj naš idealizem spaja z najpopolnišim realizmon. Umetnost krščanska ni nič manj idealistična, kaker je realistična. Sloneč na podlagi naravnega realizma, dviga se s pomočjo idealizma proti neskončno realnemu bitju, da privede človeka k združenju s tistim, v katerem sti v dveh različnih osebah v eno bistvo od vekomaj spojeni Moč in Ideja (Oče in Beseda) sè svetim Duhom, ki nas sè svojo milostjo sposablja za tisto življenje, kjer najviši idealizem prehaja v najviši realizem; ker, kaker spričuje pismo, gle-

Digitized by Google

dali ga bomo ne v zrcalu — idej, ampak kakeršen je — od obličja do obličja, v nestvarjeni realnosti.

Realisti, ki niso realisti.

Nismo pa še pri konci z našimi „realisti.“ Vsa čast jim sicer, da so se odpovedali častnemu imenu idealistov, ker o idealizmu ni bilo nikdar sledu pri njih. To bi se bil moral tudi Stritar vže davno spovedati, a ne se šopiriti pred slovenskim svetom v zlatem perji idealističnih fraz.

No pa, da bi li resnično hoteli ostati vsaj „realisti“ t. j. da bi nam naravo, življenje slikali, kakeršno je v resnici! Seveda bi jim ne mogli še dati častnega imena pravih umetnikov, ker umetnosti ni brez idealov, vender bi jim bili hvaležni, ker bi nam vsaj razkrivali tajnosti življenja in nas seznanjali z dejanskimi razmerami: akoravno bi nas ne blažili, ne povzdigovali, bi nas pa vender podučevali.

Toda žalibog, da moderni realizem je tako malo realizem, kaker idealizem, in njegovi gojitelji zaslužijo ravno tako ime realistov, kaker idealistov. Ne eno ne drugo niso.

Čudno res in nerazumljivo! Odpovedali so se idealom iz ljubezni — kaker trdé -- do realizma, a izkopali so idealizmu samemu grob!

Poglejmo li! Dovolj omeniti par glavnih zastopnikov tega realizma: Zole, Turgenjeva, in — si licet parva componere magnis — našega Tavčarja pa Gorázda. Kdor je prebral le eno povest realistov te šole, mu je pač jasno, da bistven znak njihovega realizma je prav za prav negacija vsega realnega v najvišem pomenu. — Negacija izraža se povsod in na razne načine. Negacija verskih in naravnih resnic s tem, da se obujajo dvomi o njih, da se očitno ali prikrito uči materijalizem ali panteizem, da se poveličuje črna vsoda, da se smešé cerkveni obredi in verske šege pobožnih kristjanov. Negacija v naravi s tem, da se mesto kreposti poveličuje greh, da se dramijo in netijo živinske strasti, da se mično opisuje dvoboj; brezbožnost in nenravstvenost sta predmet njih umetnosti. Negacija lepega; saj ti realisti ne opisujejo nego grde strani človeškega življenja, njim ni nič na svetu realno, nego kar je vmazano;

Digitized by Google

povsod vidijo samo blato, kaker vidi črv le gnjilobo, v kateri se pase. Berimo njih romane in povesti; ali najdemo eno ženo, da bi ji bila sveta zakonska zvestoba, eno dekle pošteno, eno nevesto, da bi se ženinu ne izneverila; enega duhovnika, ki bi čutil katero višo potrebo nego se pitati in debeliti, enega junaka, ki bi nesrečno ne končal ali v dvoboji ali sè samovmorom! In če tudi ima kdo kaj dobrega na sebi, glejte, mora biti — blazen! Povsod le tema, nikjer razvedrilne luči, povsod le rane, otekline, povsod gnjiloba! Bog sam, ako ga še imenujejo, je nevsmiljen trinog, ki človeka nikdar ne vsliši, ampak ga trešči v pogubljenje ravno takrat, ko ga je najgorečniše molil, da bi zlo odvrnil!

Vprašamo: je li to realizem? Je narava, je življenje res tako, kaker je nam slikate vi? Potem ni človeštvo nič drugega nego nezmerna druhal tatov, sebičnežev, nečistnikov, prešestvavcev, dvobojnikov, samomorivcev, norcev; človeštvo — zlobna, nepoboljšljiva druhal! Huj, človeka kar groza pretrese!

Tudi v novi Italiji se v sedanji dobi razcvita te vrste realizem, pravijo mu verizem, njih aposteljem pa veristi. Ista moka. „Il vero“ pomenja Italijanu, kar se reče po naše resnično, realno. Kaker naši realisti, tako trdijo tudi italijanski veristi, da ne opevajo nego le kar je realno, resnično, kar je golo življenje — „il vero, il solo, il nudo vero“. Toda čujmo, kaj jim odgovarja domači kritik: „Nelle poesie, universalmente parlando, vi è poca realtà, meno verità, nessuna vita.“

Tako je tudi z našimi realisti. Njih realizem, kaker laški verizem, je „lucus a non lucendo.“ Mi tajimo odločno, da se sme tako naziranje v umetnosti imenovati realizem.

Kaj je realno? Vse, kar biva. Zatorej je realno, resnično, „verum,“ „il vero,“ isto, kar bivajoče — ens — das Seiende. Verum et ens convertuntur. Kaker smo pa zgore razložili, nam naši „realisti“ slikajo le slabo. Slabo pa nima bivanja, ampak je negacija bivajočega. Slabo, katero imenujemo bolezen, je negacija ali pomanjkanje zdravja, ki je dobro bivajoče na organičnem telesu; greh je negacija ali privacija lastnosti, od katerih je odvisna nravstvena dobrota človeških dejanj. Itd. Ako je tedaj slabo negacija bi-

Digitized by Google

vajočega, smemo trditi, da je slabo nič — nihil. To je znani nauk vseh zdravo mislečih filozofov. Le dobro ima bivanje, slabo ga nima, dobro je nekaj, slabo je nič.

Da bi tedaj naši „realisti," potem ko so zatajili idealizem, slikali vsaj življenje, naravo, kaker biva resnično — priznali bi jim radi častno ime realistov, tudi zdravih realistov, ako jim vgaja. Nič ne dé, ako bi pri tem razkrivali in opisovali, kar je v naravi in življenji pomanjkljivega ali slabega. Tega ne taji nihče. Da, slabo je, dosti ga je. A slabo je — ponavljamo še enkrat — na dobrem, kot njegova nepopolnost. To slabo ni pa toliko, da bi dobro pod njim zginilo, ker potem bi se moralo vesolstvo pogrezniti v nič, v nirvano. Zatorej ostane stvarjeno d o b r o vedno še predmet, s katerim se bavi človek, da pride po njem k najvišemu, nestvarjenemu dobremu. Zatorej sme umetnik slabo le kot t a k o, kot nebistven privesek, izražati, da po njem osvitljuje dobro in njegovo nezmagljivo moč. Fundamentalna ideja, kateri se mora pokoriti umetnik, je: dobro je pozitivno, je od Boga, slabo pa nima pravice do bivanja, ono bo podleglo konečno dobremu. Oblast nad slabim je pa dana človeku v prosti volji, s katero more vspešno se boriti proti njemu, dokler si ga ne vpokori. Le to naziranje jači v človeku moralno krepost in ga spodbuja, da teži po višem. Naši realisti pa delajo ravno nasprotno. Ne dobro, ampak slabo jim je glavni, edini predmet; dobro pa jim služi le v poveličanje slabega. Ne da bi bili zadovoljni sè slabim, ki se nahaja v življenji, ga iščejo tudi tam, kjer ga ni, si ga na vse načine izmišljajo, si ga navlašč stvarjajo v svoje namene. Ako je pa slabo glavna, absolutno gospodujoča sila v naravi, kateremu dobro neizogibno podleže, potem je brezvspešno, nespametno vstavljati se slabemu ali vspenjati se po dobrem, potem neizogibno drvimo v slabo, potem smo žrtev, voljo in vse moči morečega, vsako krepost vničujočega fatalizma ali pesimizma, ki je grob vsakemu idealnemu teženju.

„Realiste" tedaj, ki ne poznajo „realnosti" nego v njem negaciji, v njenem niču — imenujemo po vsej pravici — nihiliste, njihov realizem — nihilizem. *Dr. Mahnič.*

Digitized by Google

Narodno prvaštvo.

„ . . . Prvaška stranka! . . . . .

Kar si stvarila, nima nič obstanka,
Nič neče več ti vshajati in rasti;
Vsak dan si manjša — kdo te ima v časti?
Več ne pomaga nobena „banka".

Nekoliko se časa gospodari
Z ležjo, zvijačami in sleparijo,
Nazadnje vsak ležnik se sam pokvari.

Otroci pên se zlasti veselijo,
Odrastli človek vmiče se prevari:
Torêj zapri že svojo kramarijo."

Stritar. Dunajski soneti 1873.

1. Kako naravno je človeku pokoriti se viši oblasti.

Tako je bilo in bo, dokler narava človeška ostane, kar je. Ne le da človek z razumom spozna svojo odvisnost od neskončnega bitja, ampak čut odvisnosti je v njem tako globoko vkoreninjen, da mora tudi v konkretni prikazni imeti avktoriteto, kateri se pokori. Nikomur ni sicer prijetno biti podložnemu; neko nagnenje v človeku se celo vpira vsaki odvisnosti, in vender vsak razvidi, da podložnost mora biti; in ravno to nam priča, da ono protivno nagnenje ne more biti naravno.

Da, naravno je človeku biti odvisnemu. Naj se li zatrjuje: vsi smo enaki! Enaki smo po naravni konstituciji, vkoliker je vsak zase, nikar pa vkoliker živimo v društvu. Nikdar ni človeštvo, ne v večih ne v manjših skupinah, živelo kot absolutno neodvisno.

In ko bi tudi hoteli proglasiti narode za absolutno neodvisne, izbrali si bodo sami svoje glavarje. Vzemimo pastirje na paši, dijake istega razreda: akoprav so po poklici vsi enaki, vsi več ali manj iste starosti, vender našli bomo, da eden ali drugi nadvladuje mej njimi, eden, kateremu se drugovi klanjajo kot nekaki avktoriteti, bodisi da si jo je pridobil z izredno bistrostjo, sè zgovornostjo ali z drugimi odlikovalnimi lastnostmi. To se pa godi neprisiljeno, kot nekaj, kar se razume samo ob sebi, kar je naravno.

Človeška narava je bistveno družbinska. Družba pa, da

Digitized by Google

more obstati, zahteva gospodujočo avktoriteto, kateri se pokoré posamezni udje. Kaker je tedaj človeku vse, kar je naravno, samo ob sebi razumljivo, kaker se vsak vda naravnemu nagonu brez vporekanja, tako je naravno klanjati se avktoriteti, vbogati.

***

Vpraša se, kdo je poklican, da vlada, in od kod dobiva njegova avktoriteta zavezavnost nasproti drugim?

Ker so po naravi vsi ljudje enaki, ne more nihče golo iz sebe izvajati oblasti nad drugimi. Vse očetovstvo, in torej vsa oblast na nebu in na zemlji, izhaja iz Boga Očeta — uči sv. Pavel.[1]) Ni je oblasti nego od Boga.[2]) Vsaka vezavna avktoriteta, vsako vodstvo dobiva moč le od zgorej.

Sicer pa podeljuje Bog ljudem to oblast na razne načine. Čeznaravna oblast v katoliški cerkvi, katera sposablja duhovnika, da vodi druge k čeznaravnemu koncu, dobiva se s polaganjem rok v posebnem sakramentu; posebno poslanje pa vsled Božjega pooblaščenja določuje posvečencu vernike, katere ima voditi k večnemu življenju.

Drugače prejemajo svojo oblast tisti, ki vladajo posvetna kraljestva. Kaker ni Bog sam neposredno vstanovil svetne države, tako tudi ne postavlja pozitivno njenih oblastnikov. Obvezavna avktoriteta posvetnih vladarjev se marveč rodi naravnim potom ter je večinoma rezultat osobnih prednosti pa druzih, od posameznika neodvisnih okoliščin. V viharnih časih, ko se maja obstoječi red, povspne se naravno nadarjeni junak, z modrostjo, s hrabrostjo, z nevstrašenostjo reši domovino, narod, društvo; s tem si pribori priznanje in hvaležnost. rešeni se jamejo nanj ozirati kot k svojemu rešitelju, očetu. S tem je dejansko priznana njegova vrhovnost, avktoriteta. Kaker brž se je pa razmerje vrhovnosti od ene strani, pa podložnosti od druge toliko vtrdilo, da se ne dá več rušiti brez kaljenja javnega miru in druzih pogubnih nasledkov za javni blagor, dobila je njegova avktoriteta zaveznost, in tako je na dotičnega prešla oblast, o kateri spričuje sv. Pavel, da je od Boga: on je od Boga postavljen, postaven vladar, in podložniki so dolžni v vesti vbogati ga.

2. Ljudski tribuni.

Poleg postavne, neposredno ali posredno od Boga izhajajoče obvezavne oblasti v cerkvi in državi, se v narodih navadno javlja še neka tretja avktoriteta. Ta ne veže sicer v vesti, ker se opira na prosto priznanje javnih zaslug ali drugih odličnih last-

[1]) Ef. III. 14. 15. [2]) Rim XIII 1.

Digitized by Google

nosti, priznanje, ki se ravno tako lehko odtegne, kaker se je dalo; vender je taka avktoriteta večkrat silovitejša, kaker postavna, ker jo podpira osebno prepričanje in neprisiljena ljubezen do moža, ki si je znal sè svojimi vrlinami vpokoriti duhove. To je avktoriteta ljudskega tribunstva.

Vže stara zgodovina nam kaže več ljudskih veljakov. Znana so imena Aristida, Temistokleja, Perikleja, imena glavnih Rimljanov iz časa ljudovlade. Tudi srednji vek, akoprav je država slonela na temelji nedotakljivega prava božjega, in vse preoblikujoč globoko segala v javno in zasebno življenje narodov, se je vender vpliv ljudskih tribunov večkrat silovito pojavil.

Rodovitnejša tla ljudskemu tribunstvu je pripravil v novejšem času odpad od katoliške cerkve in iz njega izvirajoči racijonalizem. Poslednjega nauke je Rousseau vpotrebil na socijalno-politiške razmere; z njegovim „contrat social“ je dobilo ljudsko tribunstvo novo, načelno vtemeljitev ter postalo sredstvo, katerega se poslužuje ljudstvo, da si vkročuje vladarje ter jih, kot edini samooblastnik, odstavlja, postavlja, njihovo oblast omejuje, kaker mu ljubo. Rousseau-ova teorija je podelila narodnemu tribunstvu nedotakljivost; a ob enem je je postavila kot samovoljno oblast nasproti cerkveni in državni avktoriteti. Ljudsko tribunstvo je v novejšem času velesila, ki je vže zmajala veliko prestolov. Revolucije spočenjajo in vodijo narodni tribuni Znano je, kaj pomenijo imena Mazzini, Cavour, Garibaldi v zgodovini po revoluciji zedinjene Italije. Kdor hoče dandanes vplivati na spremembo obstoječih razmer, kdor hoče izpodkopati veljavo vladajočih oblasti, skuša se pred vsem prikupiti veliki množici, vzgojiti si jo za svoje namere. Od zdolej navzgor se skuša vzdigniti, preosnoviti obstoječi red. Znano je, kako izvrstno razumejo v tem zmislu Mladočehi zoriti veliko množico za svoje težnje. Pri vseh narodih in narodičih nahajamo dandanes čudovito tekmovanje za ljudsko prvaštvo. In trditi pač smemo, da ni v naši dobi važnišega faktorja v državnem in narodnem življenji, kaker je ljudsko tribunstvo.

Ne pa, kaker bi morda hoteli trditi, da je to prvaštvo vže samo na sebi slabo ali da bi moralo cerkvi in državi biti pogubno. Nikaker, marveč ljudstvo samo potrebuje in zahteva nekako posrejevanje mej seboj in najvišo oblastjo. Prav je ter naravno, da se v imenu ljudstva na viših mestih oglašajo možje, ki so v neposredni dotiki z ljudstvom samim, ki so iz njega izšli, ki so si znali pridobiti njegovo zaupanje; in gotovo si morajo najviši oblastniki sami želeti narodnih voditeljev, ki vselej in odkrito javljajo mišljenje in čutenje, zahteve in želje podložnega ljudstva. Ljudstvo samo pa ni tudi snov, ampak organična skupina mislečih in hotečih posameznikov, ima torej kot tako svoja naravna prava, katerih mu ne sme nihče kratiti. Žalibog, da je ravnò vladarski absolutizem, kateri se je izcimil iz reformacije in na-

Digitized by Google

...o vtrdil v panteistični filozofiji, po katere nauku je država ..., začel brezobzirno v blato teptati naravna prava podložnih ...rodov, vduševati še toliko opravičene individuvalne težnje. To je povspešilo rast ljudskega tribunstva. Protinaravnemu pritisku se vstavlja naravni čut. Centralizujoči absolutizem je sam izzval proti sebi na dvoboj naravne sile, ki tičé v ljudstvu. Dobro poznajo ljudski tribuni silo naravnega zakona. pridno se je okoriščajo. Oni umejo ljudskim strastem dati oduška, izraza in določbe narodnim težnjam. In prav to je, s čemer se dandanes prikupljajo množici, da se jim vdaja slepo, brezpogojno.

Katoliška cerkev sama ni nikdar načelno obsojala ljudskega tribunstva. Saj ni je po svojem bistvu bolj demokratiške vstanove od cerkve; v nobeni posvetni državi se više ne ceni osobna prostost, se ne stavi individuvalnemu razvoju manj zaprek, kaker v katoliški cerkvi. Javno mnenje katoliškega ljudstva je tako mogočen, odločiven faktor, da cerkev celó nobene dogme ne določi, da ne bi pred preiskovala, kaj meni o tem krščansko ljudstvo; postave, akoprav potrjene od papeža, izgubijo svojo moč in obvezavnost, ako jih noče izvrševati krščansko ljudstvo, ako je proti njim obveljala nasprotna šega. Ravno tako pa spoštuje cerkev tudi tiste, kateri so se postavili ljudstvu na čelo, da v njega imenu javljajo njegovo mišljenje, želje; edino, kar zahteva od njih, je podložnost postavni oblasti, cerkveni in državni. Sv. Stolica je odlikovala slavnega irskega tribuna O' Connella, odlikovala sedanjega prvaka nemških katoličanov, Windthorsta, in brez števila drugih ljudskih voditeljev.

3. Narodni prvaki.

V našem veku je oživela narodnostna ideja. Posamezni narodi se zavedajo svoje skupnosti, svoje jezikovne in duševne sorodnosti. Zatorej merijo vse njih težnje na to, da bi se konstituirali kot organične celote. Vsa politika in javno delovanje se dandanes kaže več ali manj kot boj za narodne pravice, za narodno velikost.

Zato stoje dandanes tribuni v javnem boji ljudstvu na čelu kot n a r o d n i prvaki, n a r o d n i vodje. Z narodnostnega stališča se cenijo njih zasluge. Kdor se hoče povspeti do časti ljudskega tribunstva, mora pred vsem drugim odločno povdarjati narodnost. Z ničemer si politik ne vpokori hitreje javnega mnenja nego z devizo: narodnost čez vse! A tudi z ničemer brže ne vniči svojega tekmeca, nego da stakne na njegovem imenu madež narodne popustljivosti.

Digitized by Google

4. Lastnosti, katere morajo imeti narodni prvaki.

Da more biti narodno prvaštvo nravstveno dobro ter narodu resnično koristno, se mora pred vsem pokoriti zakonom božjega in nravnega prava. Dvoja je oblast, ki po Božji naredbi vlada narode: cerkvena in državna. Tema mora podložno biti tudi narodno prvaštvo v svojih težnjah in javnem delovanji. Vpiranje proti cerkveni oblasti vede narod v razkol, v herezijo; vpiranje proti državni oblasti pa zapelje ga v revolucijo, v anarhijo. Narodno prvaštvo, ki se klanja postavni oblasti, je najkrepkejša podpora cerkvi in državi. Blagor postavni avktoriteti, ako ji služijo možje, kateri vživajo zaupanje in ljubezen velike množice; ime narodnega prvaka je živa vez, katera sklepa ljudstvo s postavno oblastjo v cerkvi ali državi. A ravno tako gorje postavni vladi, ako obrne ljudski tribun svoje napore proti nji! Sè svojo besedo premoti množico in jo omaje v zvestobi do legitimne avktoritete. V tem je iskati nevkrotljive sile revolucij, katere pretresajo dandanes svet.

Narodni voditelji, ki spravljajo katoliške narode v nasprotje s škofi ali s papežem, kateri so jim od Boga postavljeni za pastirje, voditelji, katerim ni svet princip legitimnega prava, so narodni zapeljivci, so početniki cerkvenih, državnih in socijalnih prevratov. Žalibog, da se dandanes narodni voditelji neredko klanjajo načelu absolutne narodnosti, da s pretiranim fanatizmom rušijo svete historične vezi, ki vežejo ljudstvo z legitimnimi vladarji. Kdor se je dandanes postavil na čelo svojemu narodu, moral bi z besedo in z dejanjem trikrat povdarjati zvestobo, vdanost škofom in cesarju, predno enkrat zine v imenu narodnosti. Zgodovina je dala v našem veku ljudskemu tribunstvu strašno orožje v roke: idejo narodnostno, katera je mogočniša od vsake vojne sile, katera je v pol stoletji Evropo skoro popolnoma preobličila. Koliko odgovornost ima tedaj tisti, ki se v javnosti bojuje s tem orožjem!

Nadaljni pogoj, ki ga zahtevamo od narodnih voditeljev, je jasnost in določnost načel ter iz tega izvirajoče neomahljivo prepričanje, katero je neobhodna podlaga doslednemu, značajnemu delovanju. Možje brez načelnega prepričanja, možje, ki se dajo voditi trenotnemu vtisu, niso sposobni za vodstvo naroda. Ljudstvo ni mrtva snov, ampak razumna moralična oseba, katere duševna hrana, kaker posameznega človeka, so ideje, načela. Le jasno spoznanji načel, le vera v ideje omogočuje v narodih idealno teženje, je podlaga nravstvenemu življenju. Gorjé narodu, kate-

Digitized by Google

remu so se za voditelje vsilili možje brez prepričanja, brez načel, nedosledni, neznačajni. V svojem voditelji časti ljudstvo svoj vzor; in ako vidi, da se v njem menjavajo nazori, ako zapazi v njegovih besedah načelna nasprotstva, ako vidi, da se v javnem delovanji ne dá voditi nepremenljivim nravstvenim zakonom, ampak sebičnim nagibom, tedaj jame ljudstvo dvomiti o objektivnosti idej, o veljavnosti nravstvenega prava, objame je duševna tema, katera je počasi pogrezne v skepticizem, v duševni nihilizem.

Jasnost načel ter čistost teoretičnega naziranja pa strogo, do zadnje pičice dosledno vpotrebljevanje teoretičnih naukov na življenje — to je vzgojilo, s katerim se narodi zorijo in povzdigajo.

Tako vzgojuje narode katoliška cerkev. Živa beseda, s katero vernikom pojasnjuje in v razum vceplja razodete resnice, je prvo in naglavniše sredstvo katoliške vzgoje; s to se prižiga v razumu luč nebeških idej, čeznaravnega spoznanja; potem še le se nagiblje, se spodbuja volja, da voli in deluje po tem spoznanji. Luč spoznanja, luč načel stoji v cerkvi visoko nad vsem drugim, ne skrita pot mernikom, ampak postavljena na svetilnik, da jo vsi vidijo. Ta način vzgoje je edino primeren človeku, razumnemu bitju, edino dostojen.

Toda povsem drugače skušajo dandanes narodni demokrati vzgojevati ljudstvo ter je pridobivati za svoje namere. Sovražniki so jasno določenih pojmov, sovražniki načelne luči; tej nasproti povdarjajo neko nedoločeno ljubezen in vsmiljenje, katero izvira iz nejasnega, nezavestnega čuta. Ne v razumu, ampak na nasprotni strani, v temnem čutu pričenjajo. V čutni naravi jamejo blodíti in dramiti živinske strasti, da vzbujene zavlečejo in zatemnijo razum in zatopijo voljino krepost.

Pred vsem zastopa ta princip loža. Kaj in kako kdo misli o Bogu, ne vpraša, vse vere brez razločka, kaker nobena, so ji dobre. Sploh prezira loža vsako izpovedanje principov in druži svoje člane v nedoločljivem unitarizmu. In taktika političkih demagogov, kateri delujejo v imenu lože, obstoja v tem, da skušajo veliko množico zaslepiti in omamiti z nejasnimi reki, ki se dajo razumeti na razne načine. S frazami metajo okol sebe. Da bi se pa ljudstvo ne zavedelo, da bi ne začelo spet razumno misliti ter ne spoznalo, kam se je tira, je treba ohraniti je v vedni omotici; to se pa doseže s tem, da se prirejujejo neprenehoma ljudske veselice, izvenredne slavnosti s popivanjem in plesi. Tako se draži in ogreva ljudska strast, katera ne dá razumu do treznega mišljenja. Dobro vedó, da ljudstvo, ki je premamljeno od strasti, je slepo in brezvoljno ter se dá poljubno porabljati za vsakatere svrhe.

Digitized by Google

5. Ali imajo slovenski liberalci lastnosti, ki sposabljajo za narodno prvaštvo?

Ne.

Prvič vže zato, ker so liberalci. Liberalizem je negacija katoliške vere, katero izpoznava slovenski narod. Liberalci slovenski pa tudi ruševajo vez, katera veže verno ljudstvo s postavnimi poglavarji v cerkvi. Prvo in najstarše glasilo slovenskega liberalstva se je predrznilo na svojem čelu psovati sv. Očeta kot izvrg človeštva. Liberalci slovenski javno obsojajo s pismom in v govoru škofe slovenske, češ, oni so nemodri, izdajice slovenske narodnosti, njih javno delovanje neumestno, oni so povspešitelji herezije, krivi celó veleizdajskih teženj!

Pa tudi proti Avstriji, katero ime je Slovencu od nekdaj sveto, neoskrunljivo, so se vže pregrešili liberalci slovenski. Znana so Krutorogova pisma, katera je tiste čase liberalni dnevnik prinašal, znana zvita, nesramna propaganda za razkol in za Rusijo, kaker jo dela „Sl. Svet.“ Očitalo se je javno, da to propagando delajo ruski rublji; a pristaši te stranke niso se predrznili javno zavrniti takega očitanja! To rovanje je na najvišem mestu omadeževalo slovensko ime, čegar prvi biser je bila in je zvestoba do cesarja.

Pa slovenski liberalci so tudi brez načel. Njim je vse prav in dobro, kar jim za hip služi. Oni so danes tako navdušeni liberalci, da se pred vsem svetom ponašajo z liberalizmom, da celó z radikalstvom se očitno bahajo, kaker je to vže storil njih dnevnik; ko je pa treba, se čez noč prelevijo v tako odločne katoličane, da branijo dogme proti samim — „škofom“ in proti „Rimskemu Katoliku“! Katoličanstvo se jim zdi posebno umestno povdarjati, ko se bliža novo leto, čas naročevanja. Toda po novem letu, s koncem januarja vže pozabljajo „credo“. Za božič l. 1889 je pisal „Sl. Narod“ doslovno: „O božičnih dnevih praznuje vesoljni krščanski svet oni pomembe polni dogodek, ko se je Sin nebeškega Očeta ponižal priti na svet, da reši človeški rod. Vzvišen praznik zares, kajti včlovečenje Sina Božjega dokazuje nam, kako veliko vlogo odkazal je stvarnik človeštvu, ako ga je spoznal celó vrednega odkupiti ga z mukami lastnega svojega Sinu. Nebeški Oče“ itd. A vže 20. januarja 1890 pomiljuje naš dnevnik slovenskega duhovnika radi „načel, s katerimi so ga napolnili v semenišči“, uči, da narodnost mora biti „absolutna“, da moramo „svoj narod“ (ne Boga) „čez vse ljubiti“! Tak je liberalec! Zdaj vzame v roko gosje pero, da napiše za „Zvon“ razprávico, v kateri pokaže, da prisega na Schopenhauerjevo ime, da zna pozivati spirite, da veruje v vsodo; a kmalu potem prime za jekleno pero, pa spiše pobožno povestico

Digitized by Google

za Mohorjevo družbo, povestico, kjer nahajaš v vsaki vrsti Boga in njegovo sveto voljo; tako, da od samega svetega navdušenja oko rosi pobožnemu bravcu in da vsklikne: „Ah, kako nebeško piše ta gospod!“ Taki so naši liberalci!

Pa sploh izogibljejo se vsakega načelnega vprašanja, vsake načelne razprave gospodje liberalci. V vseh svojih leposlovnih, političnih itd. listih niso do zdaj le enega vprašanja načelno pojasnili. Koj od začetka je njih duhovni oče Stritar z Dunaja razvil zastavo idealizma, — in kaker bi trenil — idealisti bili so vsi! Ko pa se je nekdo g. Stritarja predrznil vprašati po njegovem idealizmu, zdelo se mu je nepotrebno pojasniti, kaj je idealizem, češ, težko bi se sporazumeli o tem. In imel je mir g. Stritar. In njegov idealizem skrival se je dalje v mistično meglo fraz, katerih je nanašal sè vseh štirih vetrov. In dalje je slepil g. Stritar Slovence. Mistično meglo razgnali smo mi, pokazalo se je, da „izvirni“ idealizem g. Stritarja ni nič drugega, kaker nekaj prav površno pobranih public iz Schopenhauerja. Vmolknil je Stritar, ž njim je zaspal idealizem

In kar čez noč so se naši liberalci iz idealistov prelevili — v realiste, v z d r a v e realiste! To povdarja „Zvon“, to „Narod,“ to isto vsi eden za drugim. In prosili smo spet, da bi nam pač razložili svoje nazore o realizmu. Vže več let nas strašijo z epohalnim delom o „lepem“, in mi željno stegujemo roke po njem, a obsojeni smo kaker Tantal: bogovi nam ne dajo pokusiti nebeškega sadu!

Liberalci menijo, da bolje kaže bivati v temi, kaker v jasni luči vse razločujočih načel vernemu narodu razodevati se za nasprotnike katoliške vere. In prav imajo.

Vsa njih moč obstoja v frazah, v oblastnem žuganji, v psovkah. Platnice našega lista prinašajo cvet psovalne kulture mladoslovenske. To se odgovori, to je kritika načel, katera zagovarjamo. Po vsem svetu se čudijo, da smo toliko napredovali — v blatu. Celó česko slovstvo se ne more v tem meriti z nami.

Moralna moč, s katero elektrizujejo in k sebi vabijo naši liberalci slovensko ljudstvo, ni moč onega prepričanja, katero sè rodi iz spoznanja; njih moč je gladek papir, ki ga mažejo z opolznimi podobami in povestmi, so lično tiskane knjižice, ki se prikupljajo nežnemu spolu in dijakom, so čitavnice, katere o pustu plešejo, drugači večinoma spé, so izleti itd.

Prilizovati se znajo nižemu ljudstvu, zagovarjati tudi največe njegove napake, kaker je n. pr. pogubno, nemoralno aleksandrovanje.

Da se le priližejo slepi množici! Potem jim je vsaj mogoče sklicavati se na „narod“, ki stoji bajé za njimi, mogoče vžugavati po vzgledu Mladočehov resne može, može načel in prava, vžugavati s kričanjem!

Digitized by Google

Čudno res! Celó nezmotljiva cerkev ima navado, ko določuje svoje dogme, razložiti, pojasniti jih, pa tudi, koliker je mogoče, z umovimi razlogi podpreti, a naši liberalci zahtevajo od nas, česar cerkev sama ne zahteva: da bi jim slepo verovali vse, kar nam kvasijo o idealizmu, realizmu, o krščanstvu, ne da bi blagovolili enkrat jasno razložiti, kaj hočejo prav za prav s temi besedami! Kdo vas je pa postavil s tako oblastjo? Cerkvi, škofom naj bi hrbet obrnili in prisegli v vaše fraze?!

Pa vidijo sami, da vže ne gre, da, kaker peva Stritar, le

„Nekoliko se časa gospodari
Z ležjo, zvijačami in sleparijo"...

Da le

„O t r o c i pên se zlatih veselijo,
O d r a s l i človek vmiče se prevari"...

Da, dozoreli, odrasli smo hvala Bogu tudi Slovenci! Bili so časi, ko je za celo Slovenijo mislil le Stritar na Dunaji. Beseda njegova bila je nezmotljiv orakel. Stritar je govoril — in basta! A zdaj smo vstani misliti tudi mi, in sicer drugače misliti. In to je prav, to je možko, da vidimo in dan na dan boljše spoznavamo, da ni vse tako, kaker so nam oni risali. To je začetek našega osvobojenja iz sužnosti fraz, začetek našega vstajenja. Koliko trezno mislečih je še na Slovenskem, ki „Lj. Zvonu" verjejo, da je n. pr. Gorázd pesnik po milosti Božji, zdrav realist — non plus ultra!?

Pa ravno zato, ker peša gospodstvo puhle fraze, gledajo vže, kako bi si opomogli drugače. Mogočen faktor je dandanes — denar, o katerem se trdi, da vlada svet. Denarja dosti imajo banke. Naravno tedaj, da se predrznejo agenti bank vže kot taki, dasi se niso prerili morda niti skozi srednje šole, kandidovati za poslanstvo, in celó morda za narodno prvaštvo. Ne vemo, kako je dobila banka „Slavija" toliko politično važnost — tudi na Slovenskem, banka pravim, ki je vender čisto — denarstven zavod! Kaj imajo pač agenti njeni opraviti s politiko, z vodstvom naroda? In vender je tako. Nočemo biti m i odgovorni za te trditve. Bilo bi pač prenevarno... „S l o v e n e c" je lani, za časa volitev v deželni zbor, v št. 157. mej drugim pisal tako: „Banka Slavija" je bila generalni štab, ki je izdajal tajna povelja... Nekateri z napojnico plačani obrtniški pomagači, par diurnistov, v r a d n i k i b a n k e „S l a v i j e". Ti tedaj narekujejo slovensko politiko, in ti gospodje, katerim so se pridružili m l a j š i „S o k o l i", d v i g n i l i so g o s p. I v a n a H r i b a r j a n a š č i t u t e r g a n a r o d u s l o v e n s k e m u p o s t a v i l i z a v o d n i k a" (tedaj agenta banke, ki ni prišel čez 6. reci: šesti gimnazijski razred!)... „J a v n a t a j n o s t, d a j e p o m i l o s t i g. I v a n a H r i b a r j a z n a n i K r u t o r o g o v s e j a l

mej narod slovenski znane konfuzne (veleizdajske) ideje.“

Tako „Slovenec“. Mi pa smo hoteli te besede pogreti, da bi dobro mislečim optimistom, katerih je še zdaj veliko, spet pokazali, koliko ponižanje preti narodu katoliškemu, narodu zdravemu in čilemu, ako se ne drži odločno in do skrajne meje dosledno načel, edino pravih krščanskih načel, ampak išče rešitve, išče bodočnosti v zvezi z ljudmi, kateri so povsem nesposobni voditi narod k napredku in omiki.

Slovenci! takega vodstva, takega prvaštva: ne!

Dr. Mahnič.

Katoliški duhoven pa volitve.

Konstitucija je v mnogih ozirih boljša od čisto monarhične vladavine. Največ pa koristi konstitucija javnemu blagru, ker se v njej vlada posvetuje z ljudskimi zastopniki ter ji je mogoče natančniše spoznavati potrebe in želje narodove, tako da se vsaka postava, predno se sklene, od več strani pretuhta in vpriliči dejanskim razmeram. Pregovor pravi: več oči več vidi. Svoje sovladje izvršuje pa ljudstvo po poslancih.

Potemtakem lehko razumemo, kolike važnosti so v vstavni državi volitve ljudskih zastopnikov. One so prvo, najpoglavitniše politiško pravo, ki zapopada več ali manj vsa druga državljanska prava. Ves politiški boj se dandanes v vstavni Evropi giblje o volitvah.

Prihodnje leto bomo tudi v Avstriji imeli nove volitve v državni zbor. Važniših morda ni bilo za nas še nikdar. To važnost bodo pa imele radi principov, kateri so začeli poslednjih let prodirati mej avstrijskimi narodi. Pričelo se je tudi mej nami ločenje duhov po večno nespojljivem nasprotji, ki je mej resnico in lažjo, mej krščanstvom in liberalizmom. Liberalni elementi se spajajo ne gledé na narodno različnost, zbližujejo se pa tudi katoličani pod zastavo ene vere, ene resnice. Lanski katoliški shod na Dunaji je bil pojav katoliške edinosti avstrijskih narodov, edinosti, katera se sklepa v vse drugo nadvladujoči katoliški ideji. Upamo, da se bodo v Avstriji v kratkem vse politiške težnje načelno različile po večno veljavnem zakonu prekoslovja, ki absolutno izključuje dvolični „da-ne“. Ničesar bolj ne želi-

Digitized by Google

mo, nego da bi volitvena borba vse vojake našla ločene le v dva tabora: „Hie Guelfen!“ „Hie Waiblinger!“ Tu katoličani, tam liberalci!

Zatorej je treba nam katoličanom za prihodnje volitve pripravljati se vže zdaj.

Od Boga postavljeni voditelji katoliškega ljudstva so pa duhovni. Vsakega mora tedaj zanimati vprašanje, ali imajo in kaj imajo duhovni pri volitvah bodisi v politiška ali občinska zastopstva.

Na duhovnu se da ločiti dvoja stran: človeška in duhovniška. V prvem oziru je duhoven državljan, kaker vsak drug; katere pravice mu pristojajo kot takemu, in ali je sposoben izvrševati jih, o tem smo vže govorili. V drugem oziru je duhoven od Boga postavljen in pooblaščen branitelj svete vere in pastir svojih vernikov.

Spada li volitveno vprašanje v področje duhovnega pastirovanja?

Brezdvojbeno nam vedó na to najboljše odgovoriti papež in škofje, katere je postavil Bog, da vladajo njegovo cerkev. Sv. Oče Leon XIII. je nedavno v posebni okrožnici razlagal vernikom krščanske dolžnosti. Mej drugimi jim omenja tudi ljubezen do domovine in države. Skrbeti moramo, da v javnosti, ko gre za koristi cerkvene, dajemo prednost poštenim možem in takim, ki bodo služili krščanski reči; in ni razloga, zakaj bi smeli prednost dajati onim, ki so veri sovražni. Tako papež. Kje pa velja ta opomin bolj kaker pri volitvah? Tako nas tedaj najviši pastir vseh vernikov spodbuja, da vestno izvršujemo politiška prava, mej katerimi prvo so volitve.

Ne pogrešamo pa iz novejšega časa tudi škofovskih listov in sinodskih aktov, v katerih se duhovnom nalaga, naj pridno podučujejo verno ljudstvo o volitvah. Tako n. pr. govoré škofje prov. Turinske svoji duhovščini: „Kar se pa tiče posebe volitev, ker je duhoven učitelj vseh dolžnosti, gotovo nič ne brani, da celó potrebno je, da o tem nič manj nego o drugih zadevah opomina ljudstvo ter je poduči, da nalaga pravica voliti tudi dolžnost; torej zanemarja dolžnost, kdor ne pride volit brez postavnega razloga...“

Še obširniše in odločniše govori prov. koncil IV v Kvebeku l. 1868. Potem ko je obžaloval pohujšanje in nepošteno agitovanje o volitvah, opomina duhovne pastirje: „Naj tedaj duhovni, služabniki Gospodovi, povzdignejo glas proti toliki zmotnjavi verskih in nravstvenih načel, proti tako nesramni in pogubni hudobiji; naj povzdignejo glas, naj oznanjajo svojemu ljudstvu njegove grehe, in otrokom Izraelovim njih hudobije, naj ne jenjajo, naj se ne zboje krika brezbožnih in sprijenih ljudi... Vestno naj jih podučijo o dolžnostih, katere imajo gledé volitev, ostro zapretivši jim, da ista postava, ki jim daje pravico voliti, jim nalaga sveto dolžnost, da

Digitized by Google

oj glas tudi oddajo, ko je treba, in to vselej po svoji vesti, kaker vpričo Boga, za veči blagor kaker vere, tako države in domovine; potemtakem da so pred Bogom v vesti dolžni glasovati za tistega kandidata, o katerem po svojem spoznanji sodijo, da je resnično pošten in sposoben za izvrševanje posla, ki se mu izroči, sposoben namreč, da čuva pravice verske in državne in se zvesto trudi jih povspeševati in ohraniti. Iz tega je razvidno, da grešijo vsi, in sicer ne le pred ljudmi, ampak tudi pred Bogom, kateri ali svoj glas prodajo ali ga iz kateregakoli vzroka dajo kandidatu, katerega poznajo za nevrednega, ali pa ki druge zapeljujejo. To naj zvesto učé svoje ljudstvo duhovni pastirji, kot zvesti služabniki Kristusovi .."

Ako tedaj cerkev sama nalaga duhovnom, da razlagajo vernikom pravice in dolžnosti volitvene,morejo biti tudi volitve predmet njihovega pastirskega poduka.

Sicer pa se dá to vprašanje pojasniti in vtemeljiti še z drugimi razlogi.

Posel duhovnega pastirja je pred vsem oznanjati Božjo besedo. Kar se v cerkvi uči ali opomina, izvajati se mora iz besede Božje; ta mora biti podlaga krščanskemu življenju, torej tudi podlaga duhovno-pastirskemu poduku. Tridentinski koncil zapoveduje, da naj duhovni pasejo svojo čedo sè zveličavnimi nauki, da naj predavajo le tisto, kar vodi ljudi v večno zveličanje. Da nam bo tedaj mogoče odgovoriti na naše vprašanje, moramo vedeti, ali se volitvene zadeve na kak način stikajo z Božjo besedo; le vtoliko spada vprašanje o volitvah v cerkev, vkoliker se dotika verskih resnic, ki so nam razodete.

Nahajamo pa v sv. pismu več rekov, ki se dajo neprisiljeno vporabiti na volitveno vprašanje, tako da se dá z lučjo svete vere krščanskemu ljudstvu pojasniti, kako se ima vesti gledé volitev. Navedimo nekoliko takih svetopisemskih mest.

Sèm spada Mat. XXII. 21: „Dajte tedaj, kar je cesarjevega cesarju, in kar je Božjega Bogu." Liberalizem spodkopuje dandanes prestol postavnim vladarjem. Liberalizem dospe namreč po naravnem razvoji na političkem polji do socijalizma, kateri proglaša samooblastnost ljudstva, vladarja pa poniža do vradnika narodovega, kterega sme vsak čas odstaviti. S tem se odpro vrata revoluciji, ki je v novejšem času omajala in prevrgla vže toliko prestolov. Pa tudi Bogu krati liberalizem njegove pravice, izobčujoč ga iz postav, iz šole, iz družine. Kdo je tedaj dandanes pred vsem poklican, da brani, da vrne cesarju, kar je cesarjevega, Bogu, kar je Božjega? Gotovo pred vsem katoličani, vzgojeni v tisti cerkvi, katera ne le oznanjuje Božje gospodstvo nad človeštvom, ampak je po avktoritetnem principu, na katerem sloni, po katerem vzgaja vernike, najzaneslivejša zaslomba tudi posvetne oblasti. Bogu in cesarju pa more braniti katoliško ljudstvo pravice le po svojih poslancih. Vse je torej odvisno, kaki

Digitized by Google

so ti poslanci. Brezverec. liberalec, ako je resnično tak, taji načelno vsako avktoriteto v verskih rečeh; in, ako je dosleden, tajiti bo moral tem bolj avktoriteto človeško, katero zastopa cesar. Liberalizem vodi dosledno in konečno k socijalizmu, k revoluciji. Ne dajmo se motiti, češ, saj tudi liberalci so podložni cesarju, spoštljivo govoré o njem, isto tako, akoravno morda sami ne verujejo, vender spoštujejo prepričanje vsakaterega. Liberalizem ne obrodi vsega sadu v enem letu, ampak zori počasi, desetletja, celó stoletja. V začetku je na videz tako nedolžen, da se ne dá lehko razločiti od krščanstva; le polagoma, previdno, vkoliker sme računiti na vspeh, izločuje iz sebe krščanski element, dokler se konečno, ko si je zmage gotov, ne razodene kratkovidnim očem velike množice takošnega, kakeršen je: liberalizem, Bogu in cerkvi skoz in skoz sovražen, a sovražen tudi kralju. Da, konečno teži liberalizem po socijalistični demokraciji; zato se je ž njim zavezala tudi lcža. Bodi li prestol še tako trden, bodi dinastija še tako stara, slavna, liberalizem jo spodje prej ali kasneje, kaker je spodjedel sveto, staro, častitljivo dinastijo Burbonov.

Sveto pismo tedaj opomina: ne volimo poslancev, ki jemljejo Bogu, kar je Božjega, cesarju, kar je cesarjevega, ne volimo — liberalcev!

Tudi v Avstriji smo doživeli dovolj britkih skušenj, kako se, ako gospodje liberalci gospodujejo v državnem zboru, v ministerstvu, kratijo pravice Bogu in cerkvi, kako se ruši konkordat, vstvarja brezverska šola, a tudi, kako se ob enem začenjajo rušiti vezi mej narodi in se javljati centrifugalne težnje. Leto 1848 je pač jasno pokazalo, v koliko nevarnost more priti celó najčastitljivši legitimen prestol v Evropi. To leto — kdo je je stvaril? Ni li odmev leta 1789., v katerega ideje prisegajo liberalci, kaker mi v evangelij? Naj jutre v Avstriji pridejo do krmila možje od duha nemških nacijonalcev ali Mladočehov, in prepričali se bomo kmalu, bo li njih gospodstvo v prospeh Avstrije.

Volimo tedaj može, katerim je sveto ime Božje, sveto zgodovinsko pravo, nedotakljiva avktoriteta, može katoliške!

Drugo mesto, ki se dá vzeti kot tekst za pojasnjenje volitvenega vprašanja, znalo bi biti Dej. ap VI.: „Oglejte se, bratje, po sedmih možeh izmej vas, ki imajo dobro spričevalo, polnih svetega duha in modrosti, da jih postavimo za ta posel.“

Tu nam govori sv. pismo o vstanovitvi dijakonstva. Posel dijakonov je bil v prvi vrsti vpravljati cerkveno premoženje in streči pri mizi; v to so se prvotno izbrali dijakoni. Posel je bil tedaj bolj posveten, ne dosti različen od posla naših občinskih starešin in poslancev, kateri vpravljajo občinsko in državno premoženje. Izbrali so se tedaj dijakoni še le po vestnem preiskovanji, morali so biti možje pošteni, možje trdne vere in čistega značaja (sapientia), možje tedaj — dobri kristijani. Take može vo-

Digitized by Google

liti moramo v javne zastope tudi mi. Naj pač nihče ne misli, češ, nič ne pomeni, kdo vpravlja javno blago, kdo pregleduje ali potrjuje državne ali občinske račune, kdo odmerja, dovoljuje davke ali naklade. Ne tajimo, da ni za to zmožen tudi liberalec, a vedeti moramo, da javna vprava se dandanes ne omejuje na te čisto materijalne točke, ampak vtika se v zadeve, ki globoko segajo v vero in vest katoliško; sicer morejo pa liberalci tudi denar in druge samo na sebi popolno indiferentne reči vporabljati v protikrščanske namene. Kako bi mogla katoliška vest enakomerno prenesti, ko bi šlo n. pr. za to, ali se ima za Husov spomenik dovoliti deželna podpora? Enakih slučajev imamo v naših časih brez števila Zatorej — poslanci naši bodejo naj možje duha Božjega, možje katoliški!

Spet drug rek: „Kdor ne skrbi za svoje, in posebno za domačince — — — je slabši od brezverca.“ [1]) Da se vdeležujemo volitev in si izbiramo dobrih zastopnikov, nalaga nam dolžnost, ki jo imamo do svojih družin, do otrok, do domovine. Kako mora peči katoliškega očeta, da mora izročevati otroke brezverski šoli, za katero so glasovali možje, ki jih je sam poslal v zbor, katero mora vzdrževati sè svojim denarjem? Kdo zakriva skrunjenje Božjih nedelj in praznikov? Ne li liberalni občinski zastopi, kateri dovoljujejo razkačni mladini pregrešne veselice v žalost vsem dobro mislečim starišem?. ....

„Jaz sem človek.. .. državljan.“ [2]) Na podlagi teh aposteljnovih besed bi se dalo vernikom o primernem času veliko govoriti o državljanskih in občinskih pravicah. Krščansko ljudstvo se dá za časa volitev liberalcem speljati na led posebno radi tega, ker se ne zaveda svojega državljanstva, ker nima jasnih pojmov o državi, o vstavi, ker ne vé, kako strašno orožje podaje dandanes konstitucija v roko državljanom, katerim gre soditi in določevati o postavah, o šoli, o razmerji mej cerkvijo in državo, o vseh javnih zadevah. Da bi vernikom vsa ta vprašanja jasno razložili ter pokazali, da so v vesti in pred Bogom dolžni izvrševati politiške pravice, da bodo morali Bogu odgovarjati ne le za slabo, katero so včinili, ampak tudi za dobro, katero so brez vzroka opustili, potem bi pač videli, da se zna tudi katoliško ljudstvo zanimati za volitve. Naša moč je v verski ideji, le s to moremo vzdigniti ljudstvo, s to zmagati nasprotne moči!

Nadalje se duhovnemu pastirju ponuja priložnost govoriti o politiških dolžnostih, ko razlaga peto zapoved Božjo, katera prepoveduje vsmrtiti ali oškodovati kaker samega sebe, tako tudi bližnjega. Ali se ne pregrešé proti tej zapovedi tisti očetje, kateri ali volitve zanemarjajo ali pa voleč liberalce dajejo nasprotniku v roko meč, s katerim mori i njemu samemu i njego-

[1]). Tim. 5. 8.

[2]) Dej. XXI. 39.

Digitized by Google

vim otrokom dušo in telo, ker liberalci ne le da črtijo vero in cerkev, ampak znajo izvrstno narodom tudi žepe prazniti.

Slednjič se dá tudi pri nauku o tako zvanih tujih grehih z mnogih strani pojasniti volitveno vprašanje. Kdor voli liberalca, se vdeležuje vsega, kar ta govori ali čini proti cerkvi ali veri; da celó daje mu moč in oblast, da dela vse to.

Iz teh vzgledov, katerim bi lehko dodali še mnogo drugih, razvidimo, da ne manjka duhovnemu niti svetopisemskega gradiva, niti priložnosti pojasnjevati vernemu ljudstvu volitveno vprašanje. In le želeti se mora, da bi dandanes duhovni pastir ne opustil nobene take priložnosti, ker zmaga katoliške ideje je odvisna skoro edino le od vestnega izvrševanja naših političkih pravic. Da celó po večih krajih, ki so nekaka središča političkega gibanja, bi kazalo sestaviti celo vrsto (cyclus) versko-političkih govorov; in to, kaker opomina prov. konc. Kvebeški, vže dolgo pred volitvami posebno za časa volitev.

Dodajmo k sklepu zlate besede, katere je l. 1872. govoril o političkih dolžnostih nevmrljivi linški škof Rudigier na nekem katoliškem shodu: „Da, katoličani morajo živeti vstavno; oni se morajo okoriščevati vstavnih pravic, da se vstavljajo liberalizmu, da zedinijo svoje moči in rešijo prostost sv. cerkve, kaker tudi socijalni red. Ako nočemo živeti vstavno, videli bomo še slabše čase, in trditi se sme, da bo po nas. Sliši se veliko njih govoriti: Kaj nam mar za vstavo? nismo je vstvarili mi! Prav; a vstavo imamo. Vi se ne bavite ž njo, a ona se bavi z vami in vas bije. Drug pravi: Zaupam v modrost cesarjevo. Toda ne smemo zabiti, da je cesar svojo oblast razdelil z narodi in njihovimi zastopniki. Jasno tedaj, da prepustiti se popolnoma cesarju je isto, kar staviti vanj preveliko zaupanje, kakeršnega on sam ne more staviti váse... Katoličani naj se pred vsem poslužujejo volitvene pravice, katera se tako malo ceni od marsikoga. Imamo velike dolžnosti i do države i do cesarja. Državljan, kateri noče storiti nego kar vgaja njegovemu nagnenju in koristi, je slab državljan, in ne spolnjuje svojih dolžnosti. Prosim tedaj vse katoličane, naj se vdeležujejo volitev. Ako pride po naši nemarnosti v državni zbor sovražnik prestola in altarja, smo krivi mi; tako uči sv. apostelj Jakob: „Ako kdo more storiti dobro i ga ne stori, se mu bo to štelo v greh.“

Pač morali bi si katoliški volilci globoko v srce vtisniti, kar opomina vže navedeni prov. koncil: — — „Naj ne zabijo, da je Bog vladar vladarjev in gospod volitev; on sam bo kdaj sodil i volilce i kandidate i izvoljence, in vsakemu povrne po njegovih dejanjih, in ne prizanese bolj tistim, ki se pregrešè v volitveni borbi kaker zunaj nje.“

***

Digitized by Google

Tu se zna vprašati, ali sme duhovni pastir ljudstvu imenovati politiške stranke, da se jih ogibljejo.

Kaker menimo, ločiti nam je mej raznimi strankami. Gledé strank, katere ne izpovedajo načel sovražnih katoliški veri niti teže po smotrih, ki se ne zlagajo s pokorščino dolžno postavni vladi, smemo pač izvestno trditi, da se jih ne sme v cerkvi obsojati, ker takim strankam vsak lehko pripada, ne da bi žalil Božjega ali naravnega prava, ter postavljal v nevarnost dušnega zveličanja; več pa nego skrbeti za dušno zveličanje vernikov ne namerjava duhovno pastirstvo. Ako pa katera politiška stranka neposredno ali posredno nasprotuje veri, ako širi revolucijske težnje, tedaj ne le da sme, ampak dolžan je duhovni pastir očitno jo imenovati, ako vidi, da je potrebno ali da bo s tem vspešniše odvračal vernike od nje. Taka stranka je danes tista, ki se zove liberalna; ona ni toliko politiška, marveč verska stranka, katera skuša načela brezbožnega racijonalizma vpotrebiti na javno življenje.

Drugače je seveda gledé posameznih liberalcev, ki stranki služijo ali jo vodijo. Oseb duhoven nikdar ne imenuj z lece. Tu velja: nomina sunt odiosa. Res sicer, da osebe zastopajo idejo in so poslednje neredkokrat tako tesno zrastene z osebo, da se od nje ne dajo ločiti, vender se ne zlaga z visoko dostojnostjo Božjega svetišča, da se z javnega kraja ožigošajo osobe; tudi se temu vpira splošni čut krščanskega ljudstva; javno imenovanje oseb naredi vselej mej poslušavci hrup in razdraži dotične osebe še bolj. Vže večkrat navedeni prov. koncil opomina: „V pridigah naj se duhovni izogibljejo vprašanj in prepirov, katere imajo mej seboj posvetni ljudje.... napadajo naj grehe, ne oseb; nikogar naj osebno ne imenujejo.“ Da celó prov. koncil Armak. 1854. nalaga škofu, naj odstavi ali drugače kaznuje duhovnika, ki bi se predrznil v cerkvi koga z imenom napasti.

Kaj pa gledé političnih listov? Pri teh nam je ločiti, kaker pri političnih strankah. Če zagovarjajo golo politiške interese brez vsake nevarnosti za katoliško vero ali nrav, tedaj ne grajaj jih duhoven. Ako pa kot glasila liberalne stranke izpodkopavajo vero, smešijo cerkvene obrede, blatijo in sumničijo škofe in služabnike Božje, ako kužijo s podlimi povestmi ali ilustracijami mladino, ne prizanašaj jim duhoven tudi javno, tudi z imenom, ker splošno opisovanje takih listov, in nedoločno opominanje večkrat malo ali nič ne zda radi kratkovidnosti beročega občinstva; kdor hoče posebno niže ljudstvo vspešno odvrniti od slabih listov, imenuj mu jih, da beži pred njimi kaker pred gadom!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Slovenski katoliški shod.

Marsikdo se bo čudil, da se tako trdovratno držimo tega naslova. Kaj pač namerjamo? Hočemo li siloma doseči, za kar se ne dajo Slovenci navdušiti? Ni li to — prazno slamo mlatiti?

Govorili bomo odkrito. Kaj namerjavamo z razpravami pod tem naslovom, smo pač vže povedali. Katoliški shod je Slovencem prepotreben. To je mnenje naše in marsikaterega Slovenca. Tako menili so gotovo tudi tisti gospodje, kateri so lansko jesen razposlali po Slovenskem oznanilo, da mislijo letošnjo spomlad sklicati v Ljubljano katoliški shod. Toda po omenjenem oznanilu se ni več javno črhnilo o tej zadevi. Kaj je temu krivo, nočemo preiskovati, tudi bi morda prave ne zadeli, ker sami bivamo predaleč od središča, odkoder se vodi gibanje po Slovenskem. Le to vemo, da je spomlad vže za nami, a katoliškega shoda ni bilo in, kaker kaže, ga tudi zlepa ne bo.

Da je pa tako, močno obžalujemo. Vemo namreč, da tak shod bi nam ne mogel nič škodovati; najmanj gledé vere. Pa tudi glede narodnosti ne; katoliški shod bi bil nekaka podoba zedinjene Slovenije. Razpravljaje o katoliških vprašanjih v slovenski besedi, ogrelo bi se nam srce ne le za edino zveličavna načela krščanska, ampak tudi za dom in narod. Le koristiti bi nam mogel katoliški shod. Da, prekoristno bi bilo, ako bi se malo pogovorili in sporazumeli o nekaterih javnih zadevah, ako bi se posvetovali, kako nam skupno postopati proti nekaterim listom — ne govorimo tu o odločno liberalnih, ampak bolj o tistih — ki životarijo o breznačelnosti; dalje, katera načela bi nas imela voditi o prihodnih državnozborskih volitvah, kako nam postopati, da se tesneje zavežemo s p r a v i m i i nemškimi i drugih narodov konservativci; kako se je Slovencem vesti nasproti katoliškemu centru, ali naj še dalje ostanejo pri desnici, kaj in kako gledé katoliške univerze v Solnogradu itd. itd.

Reci kdo, da ta vprašanja niso važna dovolj za Slovence, važna, da bi se pojasnila in določila na slovenskem katoliškem shodu?!

Mi smo hoteli na tem mestu katoliškemu shodu pot vglajati, pa tudi nekako pozivati smo hoteli gospode, ki bivajo in delujejo v središči Slovenije, naj bi potrebno vkrenili, da se kdaj vresniči lepa ideja. Kdo nam more kaj takega zameriti? Nimamo li pravice v svojem listu, v javnem listu razpravljati javnih razmer, razodevati svojih misli?

Mi sicer ne vemo, iz katerih vzrokov se je vže sklenjena stvar zanesla, je li morda tako svetovala taktika ali kaj. Prepriča-

Digitized by Google

ni smo pa, da je najboljša taktika za nas in sploh za avstrijske katoličane, da se začnemo javno gibati, svoje tirjatve nevstrašno povdarjati, da se začnemo organizovati, kaker v posameznih pokrajinah, v posameznih narodih, tako tudi vsi celotno. Za avstrijskim katoliškim shodom bi se morali povsod sklicati pokrajinski shodi, in ti bi nas v kratkem spet privedli do tretjega skupnega shoda vseh avstrijskih katoličanov. Prepričani bodimo, da te taktike se najbolj bojijo naši skupni sovražniki — liberalci.

Mi ne mlatimo radi prazne slame; upamo, da tudi tu je ne bomo. Do katoliškega shoda moramo priti, ali v Ljubljani ali drugje. Zatorej bomo trkali in klicali — poguma in vstrajnosti nam je Bog dal dovolj — neprenehoma, dokler nam ne dojde zagotovilo: Prvi slovenski katoliški shod je dognana reč!

Spet ljudska šola.

V kratkem času so se avstrijski škofje vže drugič oglasili. Prvič je bila kratka izjava visoki vladi, v kateri so izrekli, kaj tirjajo glede ljudske vzgoje za katoliško ljudstvo. Drugič so pa isti škofje v prekrasnem listu vernikom samim pojasnili te tirjatve, da bi tudi oni, koliker je mogoče, sè vstavnimi sredstvi podpirali svoje više pastirje v plemeniti borbi za katoliško šolo.

Skupni pastirski list je v vsakem oziru dovršen, stvaren, temeljit. Pokorni svojim od Boga postavljenim voditeljem ga verno sprejmemo. Škofovska beseda bodi nam geslo v boji za šolo, ona druži nas, da si pod zastavo svojih vojskovodij priborimo naravna prava, katera imajo katoliški stariši do odgoje svoje dece. Škofovske besede se moramo držati kaker Kristusove.

Dva vzroka sta, zarad katerih je doslej mnogo katoličanov nemarno sprejelo škofovski klic po preosnovi ljudskega šolstva. Prvi je nezaupnost do škofov, katero so zlobno obujali in gojili v ljudstvu liberalni listi, tudi slovenski, češ, škofje namerjajo vse kaj drugega, oni so sluge Taaffe-jevega ministerstva itd. Ravno to obrekovalno sumničenje je poleg drugih vzrokov napotilo škofe, da so spet povzdignili glas; na to se ozirajo v listu, kjer pišejo v svojo obrambo: «Prav odločno zavračamo sumničenje, s katerim se grdijo naši nameni.» Liberalna svojad, ki ni nikdar imela kakega načela, ki svoje mnenje preminja po luninem lici, ki je izsesala iz narodov kri in mozeg, ki je sploh nedovzetna za kak viši smoter nego je osoben dobiček in kruh, ta svojad podtika škofom stranske, sebične namene; katoliškim škofom, ki so vselej pripravljeni dati tudi življenje za pravice sv. cerkve!

Drugi vzrok je nekak optimizem, češ, z ljudsko vzgojo vender ni še tako slabo, kaker mislijo nekateri črnogledi; posebno nam Slovencem se ni ničesar bati, dokler imamo verne učitelje. Ta optimizem seveda pred vsem gojijo in širijo ljudski učitelji sa-

Digitized by Google

mi. Toda iz škofovskega lista spoznamo, da tak optimizem ni več opravičen, tudi na Slovenskem ne, ker list so brezpogojno podpisali tudi slovenski škofje.. .

Kaker nas škofje podučujejo, sedanje šolstvo ne more pomiriti katoliške vesti, bodisi da gledamo na postavo samo, bodisi da opazujemo odgojo, kaker se vrši dejanstveno. Škofje zatrjujejo: «Mi ne moremo dati katoliškim starišem poroštva, da se bodo njihovi otroci vzgojevali katoliško v ljudski šoli, kakeršna je sedaj.» Po spričevanji naših škofov «se katoliški otroci na javni ljudski šoli ne vodijo, vzgajajo in podučujejo po načelih svete vere,» in «šolska vprava in delovanje nima primerne verske podlage.» Naše šole prištevajo škofje tistim šolam, «kjer se je bati, da otroci izgubijo krščansko vero.»

Te sodbe pa niso škofje kar iz zraka zajeli, ampak jo izgovarjajo vsled žalostnih skušenj, «katere imajo tudi oni vže priliko si nabirati.»

Kako se pa v dejanji odgaja? To vprašanje je identično s vprašanjem: kakšni so učitelji, ki odgojujejo? Na to poslednje pa odgovarjamo: učitelji so taki, kaker si jih odgojujemo na izobraževališčih: po tem se ravna vzgoja v ljudskih šolah. A ravno tu ponavljajo škofje bridko tožbo: «Na izobraževanje učiteljev nima cerkev rekli bi nikakega vpliva, pri njihovem nastavljanji pa je čisto izključena; in tako se zgodi, da se katoliški otroci pogosto podučujejo in vzgojujejo tudi od oseb, katere so katoliški veri ali tuje ali sovražne, in katerim je torej nemogoče, da bi katoliško vzgojevale.»

Tako škofje. Mi verjameno škofom, tudi da bi ves svet oporekal njihovi besedi. Naša naloga je, da pokažemo, kako opravičene so trditve škofov. Tako tudi poslednja trditev, ki zadeva ljudske učitelje in duh, v katerem se vzgojujejo. O tem duhu smo vže zadnji pot nekoliko govorili, in sicer na podlagi filozofične knjige, katero je država potrdila za vporabo na učiteljskih izobraževališčih.

Naša razprava je bila objektivna, ne da bi hoteli kaj očitati niti učiteljem samim, niti — Bog obvaruj — profesorjem, kateri jih vzgajajo. Pokazati smo le hoteli, kak bi moral biti vzor-učitelj, ako se dosledno izobrazi v duhu šolske postave in knjig, ki so od države same potrjene. Moral bi se razviti v polnega — racijonalista, brezverca. Komur ne vgaja ta naša trditev, naj nas zavrne.

Se svojim dokazovanjem v zadnjem zvezku nismo tedaj hoteli še trditi, da so naši ljudski učitelji, ki so se vzgojili na takih izobraževališčih, v resnici racijonalisti ali brezverci.

Ne, reci kdo, kar mu ljubo, ljudski učitelji slovenski se vender še v obče glede vere in nravi odlikujejo od učiteljev drugih avstrijskih narodov, kaker so n. pr. večinoma nemški, kateri so,

Digitized by Google

svoje brezversko naziranje in sovraštvo do cerkve sijajno pokazali na raznih učiteljskih shodih; ali pa kaker je veliko število českih učiteljev, zvestih zaveznikov mladočeskih Husitov. Tudi učitelji slovenski sami se zavedajo te razlike in zahtevajo, naj jih ne stavimo v eno vrsto z učitelji drugih narodov.

Mi sami priznavamo to, priznavamo z veseljem.

Vender to nas nima ovirati, da ne bi nadalje govorili o slovenskem ljudskem učiteljstvu. In sicer ta pot ne toliko na podlagi šolske knjige, ampak na podlagi tega, kar učitelji sami, vzgojeni v duhu ki smo ga zadnjič označili, pišejo. Razprava naša bo tedaj tudi takrat objektivna, ker nočemo le količkaj trditi, česar niso učitelji sami zapisali; vender razprava nam bo neovrgljivo pokazala, kakemu duhu se pokori, katere nazore izpoznava velik del učiteljstva, ki dandanes vzgojuje mladi rod slovenski.

Za podlago svoji razpravi smo vzeli namreč «Časopis za učitelje in prijatelje šole,» kateremu je naslov: «Popotnik». Ta list se sam spričuje na svojem čelu kot: «Glasilo Zaveze slovenskih učiteljskih društev v Ljubljani». To je za nas tem pomenljiviše, čim bolj se «Zaveza» širi mej slovenskim učiteljstvom, da bo, ako tako napreduje, v kratkem objemala vse slovenske učitelje. Kaker vse kaže, ima «Zaveza», katere glas nam govori iz «Popotnika», prihodnost na Slovenskem.

Imamo pa za zdaj pred sabo dva letnika «Popotnikova»: 1889 in 1890.

Naše mnenje tedaj, katero se predrznemo izreči o slovenskem učiteljstvu, vkoliker se oglaša iz «Popotnika», bilo bi to-le: Res sicer, da ni slovensko učiteljstvo v racijonalizmu in brezverstvu prišlo še tako daleč, kaker liberalno nemško ali mladočesko, vender pa nahaja se na poti, po katerem mora v kratkem priti ravno tijá.

Da pa hočejo «Popotnikovi» zavezniki resno tudi napredovati po označenem potu ter dospeti k temu koncu, nam žalibog priča list sam, kjer opomina slovenske kolege, naj ne zaostajejo sè zaostalim narodom, ampak naj si vzamejo v vzgled svoje slovanske in nemške tovariše.[1])

Kako slovenski „zavezni“ učitelji pišejo in mislijo.

Ne da bi vsemu, kar pišejo naši učitelji, dajali Bog vé koliko važnost. Res sicer, da se na vsaki strani ponašajo sè svojo zavednostjo, vender više, načelne izobražbe ne more pri njih

[1]) 1889 st. 81.

Digitized by Google

iskati nihče, kdor premisli, da se za svoj poklic šolajo prav za prav le štiri leta. Vže ogromno število šolskih predmetov jim ne dovoljuje, da bi se duh kje vglobil ali prodrl do pravega bistva katerekoli vede. Obletijo sicer veliko polja, a povsod ostanejo le pri pisanem površji. Ako sploh moderna vzgoja po preveliki obsežnosti v duhovih obraja plitvost in domišljavo površnost, velja to pred vsem o učiteljski vzgoji na naših izobraževališčih.

Konfuznih, brezmiselnih nazorov nahajamo na vsaki drugi strani.

Zagotavlja se nam, da «Zaveza,» katere glasilo je «Popotnik,» izraža «ob jednem ves program slovenskega naprednega učiteljstva.» Tudi učiteljem «treba baje j a s n e g a p r o g r a m a.» Prav, pritrdimo tudi mi. A ta «jasen» program — kateri bodi? Čujmo: «negovanje prave kolegijalnosti in vzajemnosti, povzdiga slovenskega šolstva, razvoj slov. pedagogičnega slovstva in povspeševanje vseh stanovskih interesov in teženj!»

Če še kaj razumemo, mora program vsakega društva ali lista določiti ne le smoter, po katerem teži, marveč in pred vsem postaviti n a č e l n o p o d l a g o, na kateri se misli delovati, da se pride do cilja. Gospodje učitelji pri «Zavezi» so si narisali sicer smoter, a podlage si niso postavili, in tako ne vemo niti mi niti oni, na čem stojijo. Negovati kolegijalnost, razvijati pedagogično slovstvo, povspeševati stanovne interese itd. se dá na razne načine in z raznih stališč. A ravno stališča pogrešamo.

Toda ne prenaglimo se. «Popotnik» večkrat govori o stališči, katero hoče «zavzemati in povdarjati», to stališče imenuje on — «učiteljsko». A žalibog, da tudi s tem se nam ni povedalo, kar bi radi zvedeli. Mi menimo, da povdarjati stališče katerega stanu, bodisi kmetijskega, vojaškega, rokodelskega, je isto, kar povdarjati njegove interése ali koristi. Isto velja o učiteljskem stanu. Zagovarjati pa koristi stanovske mi ne zovemo stališče, ampak težišče.

In tako ostanejo «Popotnikovi» zavezniki brez pravega programa, recimo brez jasno določene načelne podlage. Zbirati pa učiteljstvo slovensko v društvo, o katerem se ne vé, katera misel je spaja, se nam zdi nezmiselno ter za pravi vspeh učiteljstva dvomljivo, ker prvi pogoj in neobhodna podlaga vsakemu napredku je jasno določena in vpoznana ideja.

Misli, načela se ogibljejo. Breznačelnost povsod. Označivno, res izvirno zdi se nam v tem oziru geslo, katero povdarja «Popotnik» na prvi strani letošnjega tečaja: «Vse za narod, v e r o in cesarja!» V isto vrsto spada stavek: «Stanoviten, jeklen značaj ljubi svoj dom, ljubi cesarja in B o g a.» Vprašamo: Pomenja «Bog,» «vera» kaj objektivnega? Ako pomenja, potem tiče Bogu in veri prvo mesto; ako pa ne, potem sploh ti imeni ne spadati v geslo «zaveznih» naprednih prosvitljencev. To je res originalno geslo! Doslej smo poznali le dvoje gesło; eno — krščansko, v

Digitized by Google

katerem stoji Bog (vera) na prvem, drugo — liberalno, katero Boga ali vere ne pozna. Prava nezmisel tako geslo!

Sicer nahajamo brez števila konfuznih trditev, neslanih, pretiranih, bombastičnih rekov, o katerih človek res ne vé, ali izhajajo bolj iz nevednosti ali iz duševne pijanosti.

Na primer. «V narodu našem je še dosti zdravega, krepkega življa. Nanj naj se učitelj vpre, njegovo zdravilo bodi hrana zdravemu življu in strup napakam njegovim. Zdravilo to iskati mora si sam. Tu naj kliče vedo, znanje, spretnosti in vse svoje duhove na pomoč. Kdor je svojemu poklicu iz srca vdan, ne bodo ga zapustili ti činitelji....» Kaj hočete s to kolobocijo!

Ali pa: «Z vsestranskimi močmi naredimo si (učitelji) tako zvani «Kräftenparallelogramm.» ki bo kljuboval vsem političnim nasprotnikom in čegar srednja moč (die Resultirende) bo v bližnji prihodnosti dosegla to, po čemer najbolj težimo!» Tedaj ljudski učitelji so zato, da vkljubujejo političnim nasprotnikom?!

Kaj naj si človek misli, ko bere: «Človeštvu še vedno manjka trajne in čvrste vredbe,»! Spet: «Največi čin človeškega duha v našem veku je osnovanje sedanjega šolstva»! Ali pa, ko se drznejo ljudski učitelji epohalni govor Liechtensteinov za versko šolo tako soditi: «A sedaj pride neki nemški princ, ki hoče vso to dragoceno in trudapolno pridobitev s frivolnim suncem vničiti»!?

„Napredek" naših učiteljskih „zaveznikov."

Nekaj pozitivnega vender imajo naši «zavezniki.» To je njiih vera v napredek; napredku hočejo služiti.

V tem se zlagamo ž njimi popolnoma, kaker se mora zlagati vsak. ki hoče biti vreden človeškega imena. Napredni smo tudi mi

A drugo vprašanje je spet, kaj je napredek in kateri so pogoji pravemu napredku. Nam ste znani dve teoriji o napredku: krščanska in naturalistična; vsi drugi nazori o napredku se dajo tema dvema podrediti.

Mi seveda se držimo krščanskega nazora. Po tem pravi napredek ni mogoč nego na podlagi, katero je postavil človeštvu Jezus Kristus. Ta je podlaga čeznaravno nam razodete resnice. V pravem pomenu napreduje le tisti, ki se nepremakljivo drži Kristusovega evangelija ter si skuša subjektivno vsvojiti njegovo vsebino povzarjajoč sebe in svoje življenje po vzoru, ki mu ga katoliška cerkev predočuje v Kristusu in v svetnikih.

Po naziranji naturalističnem pa nima napredek niti v Kristusu niti drugje nepremakljive podlage, ampak človeštvo drvi naprej, kaker je žene naravna sila ali genij, neprenehoma, ne da bi vedelo kam, niti da bi imelo določnega cilja. Krščanstvo je po tem

Digitized by Google

nazoru le prehodna doba, ki se mora vmakniti drugi, napredniši; nekdaj je sicer veljalo krščanstvo, toda racijonalizem ali naturalizem, ki je svojo moč pojavil posebno v veliki revoluciji, je čedalje bolj potiska nazaj, zavzemajoč njegovo mesto.

Slovenski «zavezniki,» akoravno so učitelji krščanskih otrok, vender izpoznavajo druge vrste napredek. Na letošnji drugi skupščini se je razpravljalo brez števila vprašanj, o krščanstvu pa ni duha ni sluha, akoravno se je ravno zdaj Evropa začela k njemu vračati in rešitve iskati ravno v krščanskih načelih. Pač pa so si gospodje «zavezniki» mej drugimi dogmami, ki naj jih tolažijo. če bi jih «nezgoda potisnila v nemilo stanje», postavili to-le: «Ohranimo si trdno prepričanje, da svet neprestano napreduje in da nam baš svetovni napredek pripomore k boljši bodočnosti!»

Clovek bi se smejal, češ, to je spet ena od tolikih fraz, s katerimi «zavezniki» sami ne vedo, kaj so hoteli reči, ko bi v teh besedah tako jasno ne odmevala modrost njih filozofa — učenika Lindnerja, ki piše: «Der Culturprocess ist ein stetiger Fortschritt von Stufe zu Stufe;» in pa, ko bi žalibog ne imeli brez števila drugih izrekov v glasilu naših «zaveznikov», izrekov, ki nam pričajo, da krščanska zavest čedalje bolj zatemnuje v njih in se od dne do dne bolj potapljajo v povodenji protikrščanskega naturalizma in humanizma.

Saj naši napredni učitelji se vže ogrevajo za ideje l. 1789! Omika človeška ne sme več oditi s poti, na katero jo je spravila velika revolucija francoska sè svojim «epohalnim vplivom», saj «od tega časa so stopila v veljavo «prava človeška». «Potrebno je korakati neprestano proti idealu narodne prosvete». Ne pa «korakati» po poti krščanstva, to bi nas le nazaj potisnilo v srednji vek, ampak po poti, po katerem se je razvijala «v poslednjem stoletji Evropa v intelektualnem in moralnem oziru» — po poti protikrščanskih principov l. 1789!

Našim «zaveznikom» se zdi «narodnostno načelo ravno tako temeljno, kaker versko! Vero povsod potiskajo, prezirajo, izkoriščajo si za vzgojo le njeno praktično stran. Sem spada po Stritarji pri slovenskih liberalcih vdomačena trditev, da je «temelj krstijanstva ljubezen!»

Njihovo krščanstvo se od številke do številke bolj bliža krščanstvu — Rousseau-ovemu. Pa kaj, saj se ne sramujejo vže očitno navduševati se za Rousseau-ovega «Emila», proslavljajoč hrvatske «napredne» kolege, da so v domači jezik preložili knjigo brezbožnega naturalista, duhovnega očeta francoske revolucije!

Pa kaj, saj sta Herbart in Lindner, naturalista skoz in skoz, katerih zistema popolnoma vničuje vsako pozitivno krščanstvo, njih nezmotljiva voditelja, v katerih besede prisegajo vedno in povsod. Kantov avtonomni, brezbožni naturalizem, ki sta ga Herbart in Lindner nadalje izpeljala ter vpotrebila posebno na vzgojstvo,

Digitized by Google

govori nam sè vsake druge strani. V tem smislu je pisan stavek: «Priden mora biti učenec r a d i t e g a, k e r s t e p r i d n o s t i n s r č n o s t l e p i č e d n o s t i.» V Kantovem duhu uči se, da «d o b r o t r e b a s t o r i t i r a d i d o b r e g a s a m e g a». «Nravstvenost obstoji v s e b i s a m e j, brez vsake tuje sile ali pomoči.» Kdo ne vidi v tem nauku avtonomne, čisto človeške morale, brez vere, brez Boga! Pa spet: «Pravi učitelj nahaja v svojem duhu z ozirom na vzvišene svoje cilje nevsahljiv vir prave zadovoljnosti.» Prepisano iz Lindnerja je: «Glavni namen človekov je, biti nravstveno bitje.» Nad vse naturalistično pa, brezbožno se nam zdi, kar piše «Popotnik» o «gojitvi pravnega čuta.» Poglejmo li, kako se zavedno izločuje iz človeških dejanj vsak čeznaraven nagib, vsak ozir na Boga! «Oni kategorični ali nekategorični «ne smeš! to ni tvoje!» kojih je slišal otrok večkrat doma, razširiti se ima v šoli v: ne smeš, ker se nisi ti trudil za to, in ne smeš, ker bi tvoj okradeni ali celo oropani bližnjik s tem trpel krivico ali škodo». Tedaj Boga, pekla, nebes šola ne imenuj več otrokom?! Nič več. Še celo pojem «greha» nima več opraviti z Bogom: «Vsako slabo delo mora biti kaznovano, ker je greh in v škodo človeštvu. Kader tat krade, gotovo misli po eni strani, da čini zlo, a po drugi, da čini korist — barem sebi — in poslednje je hujše od prvega, sicer ne bi kradel. Trditev, da greši, je sicer primerna, ali tat se vender ne more vživiti v misel, da je greh kaka bistvena škoda; dosti laže mu je pač spoznati, da s tem škoduje bližnjemu svojemu. Gojenca pa treba privaditi na to, da mu lastna korist nikdar ni nad tujo škodo. Dokazano je, da je mnogih hudodelstev kriv baš nedostatek v odgoji, in tu posebno nedostatek v pojmu o svojini in tujini.» Se ne pravi to izključivši Boga podstavljati delovanju čisto človeške, tedaj brezbožne nagibke?

Ni je nad človeštvom više volje, ni previdnosti Božje niti pravice, ki bi bila nad pravico — državno; z drugimi besedami: ni Boga, in ako je, si ga imamo misliti teistično, kaker Voltaire! Čujmo li: «S takimi vodili (gore navedenimi, čisto humanističnimi) vzgojenega doraslega človeka mnogo bolj peče v srce, ko vidi na svetu toliko vršečih se krivic, in obupati bi moral, da je res še kje pravica na svetu, ko ga ne bi tešila misel, da čuva nad vsemi nepristranska državna postava.» Tedaj misel, po naše: vera, da vlada svet Bog, najpravičniše bitje, ne sme več tešiti človeka!! V celem spisu o gojitvi pravega čuta se o Bogu ne črhne niti z eno besedico!

Pa kaj, ne poznajo li naši «zavezniki» več vere?! Da, poznajo jo, a le v zmislu, kaker govorita o nji aposteljna Herbart in Lindner. Vera, ali bogaboječnost je «najviše izmej vseh č u v s t e v.» To čuvstvo se ima tudi v učenci vzbujati, a ne na podlagi katoliških dôgem, ampak «opazovanja prirode»; le tako «postane njegova vera ž i v a, r a z s v e t l j e n a, p r o s t a t e m n i h s a n j

Digitized by Google

in prazne (babje) vere». In da se pač v ničemer ne zataji Herbartovo naziranje, se vsa verska vzgoja označuje kot «zbujanje verskega zanimanja», katero je nejasen plod novejše nemške panteistiške tako zvane «Gefühlsreligion», kjer ni mesta za katoliško dogmo. Ta čudna vera se bistveno javlja kot sočutje ne le do ljudi, ampak tudi (čujte!) do rastlin in živali!» Seveda potem takem imamo tudi dolžnosti do rastlin in živali. Vedo li «Popotnikovi» zavezniki, da se v teh nazorih srečajo s — Schopenhauerjem?

Katere liste podpirajo in berejo učiteljiški „zavezniki.“ Katere nazore imajo o duhovnikih.

Toda pustimo za zdaj filozofično razmotrovanje. Izgovoriti bi se dali naši mladi «napredni» učitelji, da sploh o filozofiji malo ali ničesar ne razumejo in le kar prepisujejo iz Herbarta pa Lindnerja, katera sta se jim na izobraževališči slavila kot največa pedagogiška veleuma. Toda imamo žalibog še drugih dokazov, kateri nič manj jasno pričajo, da res namerjajo naši «zavezni» učitelji zapustiti pot krščanske tradicije in popolnoma vreči se v naročje brezverskemu liberalizmu.

Vsakdo ve, kolike važnosti gledé načelnega naziranja so dandanes časniki. Ločijo se pa časniki v dva načelnostna razreda: v krščanske ali konservativne in liberalne ali radikalne. Po našem ponižnem mnenji je priznavati in priporočati liste ene ali druge vrste isto, kar očitno pripoznavati krščanska ali liberalna načela. Stari radikalni liberalec na Slovenskem je tako zvani «Slovenski Narod.» Kaker je razvidno iz «Popotnika», se «zavezniki» sami prištevajo stranki radikalnega dnevnika, ki zna tako spretno blatiti papeža, škofe in duhovne. Še več. Znana je pač rusko-panslavistična, razkolniška misija, katero izvršuje «Slovanski Svet»; in vender «Popotnik» nad vse ogreva svoje «zaveznike» za ta list, ki baje «služi le vzvišenim vzorom, katerih naj bi se tudi učiteljstvo oklenilo nekoliko tesneje». Bi bilo potem čudo, ko bi se v naše «napredno» učiteljstvo zaplodile radikalne težnje, po katerih se vže odlikuje velik del českega učiteljstva? Čudim se le, kako morejo šolska oblastva prenašati, da se za take liste, ki gotovo ne krepijo avstrijskega čuta, javno dela propaganda mej avstrijskim c. kr. učiteljstvom.

No pa, saj z Mladočehi vže očitno simpatizujejo in koketujejo slovenski «zavezniki»; radikalni Mladočeh, «ljubljeni» Jan Lego, katerega izreke navajajo kaker svetopisemske, je vez, katera sklepa liberalno učiteljstvo slovensko z mladočeskim. In ne sra-

Digitized by Google

mujejo se celo zaupnice pošiljati vodji mladočeških rovarjev — dr. Gregru!

So to znamenja, katera nekaj pomenjajo, nekaj prerokujejo. Kdor ima še kaj razuma, razloži si jih; kdor pa je slep za nje, smijaj se nam — podučila ga bo prihodnost!

Da potem takem slovenski «zavezniki» ne božajo duhovnikov, je verjetno samo ob sebi. Zagovarjati prednost duhovnika pred učiteljem v šoli je vže «crimen laesae maiestatis.» Duhovnik ne sme nikaker biti šolski nadzornik. In kako bi se tudi duhovnik predrznil le poželeti kaj takega?! Saj šola nima nič manjše važnosti in naloge v človeštvu kaker cerkev. «Zakaj bi se država in dežela manj brigala za učitelja nego za duhovnika?»! In nič manj neobhodni niso ljudski učitelji kaker duhovni, kaker profesorji teologije! Predrznejo se potrebe za vzdržavanje šole in učiteljev staviti v isto s troški, katere zahteva vzdržavanje duhovnikov in Božje službe! Čujmo! «Kdo pa plačuje cerkvene potrebe, kdo skrbi za plačo ali biro duhovniku, kdo honoruje duhovnika za maše, poroke, pogrebe, za najpriprostejši «oče naš»? Pač menda le kmet.» In nasproti temu se zdi «46 krajcarjev na goldinar» preveč za šolo in učitelja?! V naši prozi pomeni to: Abeceda, številjenje, zemljepisje, hrošči na šolski steni pa telovadba niso za človeštvo nič manjše, če ne celo veče vrednosti kaker beseda Božja, kaker sveti sakramenti, kaker najsvetejša daritev!!

Duhoven je sploh nesposoben za ljudsko šolo, v primeri z učitelji ni še — senca! Vprašanje, zakaj bi ne zadostovali za naše šole duhovniki, imenuje «Popotnikov» dopisnik — abotno, ter odgovarja na nje tako: «Duhovnik ni sposoben za učitelja, ker je treba za to posebne znanosti, katera je njemu neznana.» Kajti «metodika nove šole je dandanes tako velikansko napredovala, da zahteva zase posebnega poduka». In čujte! «Čas bi bil vže nehati s tradicijonalnim podukom v katekizmu, ž njegovo abstraktno-zistematično osnovo in dogmatično-deduktivnim učbenim načinom.... Dogmatizovalno podučevanje.... vceplja v glave le verske resnice in povspešuje le mrtvo besedovanje, kar je verskemu življenju gotovo na kvar.» Koliko bi se dalo tu odgovarjati «Popotnikovemu» zavezniku! Da, to so nazori močno sorodni nazorom — Rousseau-ovim, kateremu se naši «napredni» bližajo čedalje bolj.

Tedaj tudi v veronauku ste duhovni v primeri sè «zavednimi» učitelji — ničle! Da, «Popotnik» nam ponosno zatrjuje: «Z veseljem bi sprejel učitelj poduk v verstvu. Tudi za vspeh, za boljši vspeh se nam ni bati; učiteljeva metodična izobraženost in njegova skušnja v podučevanji nam dajeti dovolj poroštva»!

Duhovnik je nazadnjaški. On «bi namreč naše kmečko ljudstvo rad obsodil v nevednost». Duhovnik, zato ker brezpogojno na kolenih ne moli nove šole, «zapeljuje kmeta k vporu zoper

Digitized by Google

postavo, ki mu veleva pošiljati otroke v šolo. Kaj mu je mar postava, kaj blaginja ljudstva! Strast in sovraštvo do učiteljstva mu je prva skrb. In ako zapelje kmeta, — — da se skuša znova vpirati, to mu je še posebna strast. Hinavec potem še zavije svoje oči vzdihujé: Vbogi kmet!» [1])

Duhovniki so vže radi tega, da so se potegovali za Liechtensteinov predlog, nasprotniki učiteljstva, sovražniki prave omike, oni so — «zaslepljenci»!

Sicer pa hrepené «Popotnikovi» zavezniki ne le po neodvisnosti od duhovnikov in cerkve, ampak tudi od vsakaterih drugih oseb, ki niso oni sami ali pa ne izhajajo neposredno iz ljudskega učiteljstva. Ničesar odločniše ne zavračajo nego napade na učiteljsko svobodo.» Vže v tem, da bi po Liechtensteinovem predlogu učitelj p o n a v l j a l verski poduk, so zvohali «zlobno željo ponižati učitelja neposrednje pred očmi mladine, kazati ga pred otroci za nekega policaja ali celo hlapca katehetovega»! «Zoper take namere moramo mi slovenski učitelji z vso odločnostjo protestovati.» Celo srednješolski profesorji in ravnatelji se ne smejo postavljati ljudskim učiteljem za nadzornike; marveč oni bodo le tedaj zadovoljni, «ko bodo njih šolski nadzorniki l e narodni (ljudski) učitelji.»

Dve besedi za sklep. — Reakcija!

To so blizo nazori, to so težnje, katere se očitno javljajo v glasilu našega «naprednega» učiteljstva. Ako še enkrat povzamemo, kar smo rekli, ne moremo sicer trditi, da je prišlo «zavezno» učiteljstvo vže do skrajne meje liberalizma; vender se korak za korakom oddaljuje od krščanskega naziranja, se čedalje bolj odtujejo duhovščini in cerkvi, a v isti meri se bliža skrajnemu naturalističnemu brezverstvu. Da pa dospé v kratkem do tega, ni treba več, nego da se učiteljski pripravniki še nadalje vzgajajo v duhu Lindnerjevem, da se dovoljuje učiteljem brez ovir napredovati po poti, katero je nastopila «Zaveza», da se jim dovoljuje duševno in gmotno podpirati liberalno časopisje. Do te skrajne

[1]) Te besede merijo pred vsem na pisatelja teh vrst samega. O tej priložnosti pripomnimo, da je znani učiteljski dopisnik v «Popotniku» n a s izdal za pisatelja «Sočinega» članka: «Kam pridemo?« To seveda brez vsakega pozitivnega razloga, iz gole sumljivosti. Rekli smo vže in ponavljamo slovesno ter smo pripravljeni tudi priseči, d a č l a n k a n i s m o p i s a l i m i i n n i v n j e m n i č n a š e g a. Pisal ga je mož — n e d u h o v e n n a d e ž e l i. In vender nas dopisnik na podlagi neosnovane sumnje tako podlo, tako zlobno, pobalinsko napada in valja po blatu, da dopis ostane, tudi ko bi drugega ne imeli, živo govoreč dokaz, kako malo vredna je duhovščina v očeh «naprednega» učiteljstva. Tu naj berejo list tisti, ki nam ne nehajo priporočati ljubezni, in videli bodo, ali najdejo v vsej naši polemiki le se senco tiste strastnosti in podlosti, ki jo nahajamo tu v toliki meri.

Digitized by Google

meje je le en korak; in ta korak bodo naredili učiteljski «zavezniki», kaker hitro se spajdašijo sè svojimi kolegi tiste mladočeske stranke, mej katero se nahajajo celo framasoni. Vvod k temu je narejen. Jan Lego, dobro znan po svojih framasonskih naukih, je nedavno pozval slovenske učitelje, naj gojijo pod njegovim najvišim pokroviteljstvom kolegijalnost s českim učiteljstvom, naj pridejo v ta namen na razstavo v Prago itd.

Tako tedaj.

Mi vemo dobro, kak konec imajo navadno te vrste komedije. Upamo, da bodo to sprevidela tudi oblastva, katerim je učiteljstvo dolžno pokorščine.

Naj se ne dá nihče preslepiti. Ljudsko učiteljstvo je dandanes velesila; vzgojili smo si je, imamo je. Ta velesila pa javlja svojo moč na dve strani. Prvič proti cerkvi, ker država si je učiteljstvo vzgojila brez cerkve, skoro izključljivo na brezverski podlagi; ravno tako država mirno gleda, kako napreduje po poti, ki pelje v popolno brezverstvo. Toda šolska oblastva, dasi niso cerkvena, bi ne smela pač prezreti, da v isti meri, v kateri raste pri liberalnem učiteljstvu vpornost proti cerkvi in duhovščini, raste tudi — čeravno se to pokaže kasneje — proti postavni avktoriteti v državi. Brezversko učiteljstvo postane prej ali kasneje radikalno, in ker je neposredno v dotiki z nižim ljudstvom, zna postati glavna zaslomba socijalističnemu rovanju. Ljudski učitelj ne ostane rad pri šoli in vzgoji, ampak zaide prerad na politiško polje. Menda nismo še zabili sijajne zmage, katero so pridobili radikalni Mladočehi o lanskih volitvah v českí deželni zbor, zmage v kmetijskih občinah: zmagali so z agitovanjem — ljudskih učiteljev. Koliko preglavice dela zdaj mladočeska zmaga vsem treznim, avstrijsko mislečim politikom in domoljubom? Tu, tu odprimo oči; s cerkvijo trpi tudi država, trpi postavni red!

In da ne mislijo tudi slovenski učitelji rok križem držati v političnem agitovanji, je žalibog znano. «Popotnik» kar očitno izreka: «Kake ideje in katere političnе stranke kak list zastopa, to nam bodi pred očmi.» Sèm spada tudi, kar smo zgore slišali o tako zvanem «Kräftenparallelogrammu», s katerim žugajo «zavezniki» vkljubovati vsem političnim nasprotnikom!

In kake politiške stranke se držé napredni slovenski učitelji? Ni težko vganiti. Ali se niso «zavezniki» javno proglasili za pristaše «Naroda» in «Slovanskega Sveta»? Vemo pa iz zadnjih let, kake vrste politiko žastopata ta lista. Ali naj bi še k temu dodali, kako se je za zadnje dobe posebno na Goriškem pojavljala strasnost politiškega agitovanja pri nekaterih ljudskih učiteljih? Dovolj omeniti «Nove Soče» in njene zgodovine, kateri list v javnem mnenji velja za učiteljski, ali vsaj ima svoje razširjanje zahvaliti silnemu agitovanju ljudskih učiteljev.

Naj nam nihče ne zameri, da smo vprašanje, ki zadeva slo-

Digitized by Google

vensko ljudsko učiteljstvo, tako obširno razpravljali. Ta zadeva se nam zdi za razvoj našega naroda tolike važnosti, da mora zanimati vsakega omikanca. Ravno zato, ker je vse molčalo, smatrali smo mi za svojo sveto dolžnost spregovoriti o nji. Najmanj seveda nam smejo zameriti gospodje učitelji sami, ker govorili smo z njihovimi lastnimi besedami.

Sicer pa povdarjamo k sklepu še enkrat: mi ločimo dobro mej «zaveznimi» učitelji, katerih glasilo je «Popotnik», pa mej drugimi, kateri ne izpoznavajo njegovih načel. In poslednjih upamo, da ni malo na Slovenskem. Posebno na Kranjskem, ako smemo verjeti besedam «Popotnika» samega, je število «zaveznikov» pri meroma malo. Prav! In to so, do katerih se obračamo, naj krepko stopijo na noge ter zajezijo liberalni tok, ki žuga preplaviti vse slovensko učiteljstvo. R e a k c i j e je treba v ljudskem učiteljstvu, in ta reakcija izidi izmej učiteljstva samega, reakcije nasproti liberalizmu — nazaj h krščanskim načelom, nazaj k zvezi z duhovščino! V to naj se dobro misleči učitelji poprimejo «Učiteljskega Tovariša» ter naj, krepko, odločno povdarjajoč krščanska načela, pričnejo z reakcijo. Duhovni pa naj jih pri tem i gmoto i duševno podpirajo!

Gospodje «zavezniki» naj bi pa dobro premislili, da sè silo, sè strahovanjem ne dosežejo ničesar. Posebno naj bi ne zabili, da so popolnoma odvisni od drugih, neučiteljskih sil, in da njih vsoda ni v njihovih rokah. Dve stvari ste, okolu katerih se suče dandanes ves boj gledè učiteljskega vprašanja: šolska postava pa učiteljska plača. Prvo določuje državni zbor, drugo določujejo deželni zbori. Učitelj se pa mora prvič hočeš-nočeš podvreči postavi, ki se sklene v državnem zboru, dasi bi ga ta spet podvrgla cerkvenemu nadzorstvu, drugič se mora zadovoljiti s plačo, katero mu odmeri deželni zbor. Poslance pa v oba zbora voli narod. Tedaj je od poslednjega odvisno, komu ima podložen biti ljudski učitelj, in kako plačo bo užival.

Kar se pa tiče še posebe poslednje, naj vedo učitelji, da narod, kateremu služijo, je in hoče biti katoliški. Ta narod tedaj bode vedno pripravljen, kar se dá, zboljšati plače svojim v e r n i m učiteljem. Za učitelje pa, ki bi hoteli z denarjem ubogega katoliškega ljudstva, ki je v turških bojih toliko krvi prelilo za sveto vero, podpirati radikalno časopisje, ki bi hoteli pri volitvah ali kakerkoli v politiki agitovati proti duhovščini na ljubo liberalcem, v prospeh njihove protikrščanske stvari, za učitelje, kateri bi hoteli katoliški denar trositi za izlete na Češko, da se tam bratijo z novodobnimi Husiti in tako zanašajo seme radikalstva v srce našega ljudstva, za take učitelje, naj bodejo še toliko zavedni in napredni, nima slovenski narod zadosti novcev, da bi jim plače povišaval! *Dr. Mahnič.*

Digitized by Google

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

IV.

Nazor novodobne Kantove šole o početku sveta. Pojem večnosti. Nadaljni razlogi za bivanje Boga.

Gibanje vesmira ima torej začetek v transcendentnem večnem prabitji. Kaker zagotavljate, je to vže od nekdaj tudi Vaše prepričanje. Toda sklicujete se na mnenje novodobne Kantove šole, po katerem bi se bilo negibjivo enotno prabitje „Bog“ razkropilo v brezštevila gibajočih se delov „svet,“ ter trdite, da se začetek gibanja prav dobro vjema z večnostjo materije in s teorijo descendecije. Takim potom pridemo do zaključenja, katero Vi sami izvajate, da je prvotna jednota prenehala: „s početkom sveta je bog vmrl.“

Sami priznavate, da to ni prida več nego golo mnenje novodobnih Kantovcev, katero vtegnejo v kratkem popustiti. Jaz pa postavljam proti temu sledeče razloge:

I. Vprašal bi jih, kaj mislijo pač z razkropljenjem jednotnega božjega bitja v brezštevilne dele vesmira? Brez dvojbe nič drugega, nego da se je Bog preobrazil v svet!

Toda, kako se je izvršila ta preobrazba?

Le troje je mogoče: 1) Ali slučajno, 2) ali po prosti samovolji Božji, 3) ali po notranji nujnosti.

Prvo ni mogoče. Proti temu vstavljajo se vsi dokazi, katere sem napisal v zadnjem pismu proti mnenju, da je nastal svetovni red slučajno. V tem slučaji morali bi pribegniti k absurdni podmeni o dušah atomnih, čemur se pa vpira ne le izkušnja, ampak tudi znanstvo.

Poleg tega množnost nikaker ne more biti večna. Kajti razum terja, kaker pravi Platon in kaker Vi sami pritrjujete, pred množnostjo jednoto. Dejanstveno bivajoča smotrena jedinost svetovnega reda zahteva brez dvojbe jedino in sicer razumno, svojega smotra svesto si pričino.

Drugič. Morda se je preobrazba izvršila po samovolji

Digitized by Google

božji? Ali tega ne morete dopustiti, ker ne priznavate p r o s t o s t i in vsled tega tudi n e p r o s t e, n e o d v i s n e s a m o v o l j e!

O s t a n e n a m l e t r e t j e t. j. večno prabitje, katero hočemo imenovati Bog, je prestopilo po svoji notranji naravi t. j. po sili o določenem času iz večne jednote v množnost vesmira,

Ali Bog, predsvetna in negibljiva jednota, je večen, kar mora vsakdo priznati. Dosledno se je moralo tudi razkropljevanje večne jednote v množnost vesmira z a č e t i o d v e k o m a j.

Kajti, ako vzamemo tudi milijarde in milijarde let, pred katerimi bi se bilo bajé razkropljevanje začelo, ostaja vender pred temi milijardami cela večnost; in ako dodamo temu še druge milijarde in milijarde, je vender pred njimi še večnost, v kateri bi se m o g l o in tudi m o r a l o začeti razkropljevanje itd. Da, gotovo bi se bilo moralo začeti! Ali ni bilo v naravi božji razkropiti se enkrat? Torej se je tudi razkropljevanje moralo brez dvojbu e n k r a t začeti. Ker pa je Bog večen, je oni „enkrat“ s časom nedosežen. Z drugimi besedami: Gibanje vesmira mora biti večno. Ako bi pa bilo gibanje vesmira večno, ne mogli bi si na drugi strani razlagati sedanjega gibanja. Tedaj bi namreč dosledno morala biti — in to sem v zadnjem pismu dokazal — pred njim neskončna vrsta gibajočih pričin. Tega pa razum ne more dovoliti.

Hočemo li razlagati sedanje gibanje vesmira, moramo 1) razločevati večno negibljivo prabitje od dejanstveno gibajoče se svetovne množnosti in 2) pripoznati, da je božje prabitje v večnem mirovanji, dasi giblje vsa druga bitja. K istemu zaključenju nas nujno vede tudi

II. *Pojem večnosti.*

Prepričan sem, da se je mnenje novodobne Kantove šole porodilo le vsled krivega razumljenja večnosti.

Večnost ali, da se bolj konkretno izrazim, bitje večno je neobhodna istina. Dasi pa ne moremo popolnoma pojmiti večnosti, moremo si vender vstvariti o njej negativen pojem, ako jo namreč označimo, kakošna ne more biti, ali ako izključimo iz njenega obsega kako pozitivno in nam dobro znano lastnost. Kar pa moramo po vsem izključiti iz pojma večnosti, je čas. Spomnite se primera iz zadnjega pisma! Ako bi si izmislili nezmerno število časnih obrokov, da bi zemljo napolnile številke, ne mogli bi tega nikaker še imenovati večnosti. Neskončno dejanstveno število je nemogoče. Prisiljeni smo izključiti iz večnosti čas.

Kaj pa je čas?

Po nauku Aristotelovem ni čas nič drugega nego število gibanja z ozirom na to, kar je pred njim in kar pride za njim. Pri gibanji namreč opazujemo postopnost (sukcesijo) pojedinih zagibanj, ki se vrstijo drugo za drugim. Broječ pojedina zagibanja, ki nastopajo po vrsti, prvo, drugo, tretje itd., zaznamo pola-

Digitized by Google

goma pojem časa, ki ni torej nič drugega nego določitev prednih in naslednih delov v gibanji.

Kaker vidite, sta čas in gibanje neločljiva. Pojem časa vstvarjamo si primerjaje razne postopne momente vršeče se na stvareh vsled gibanja ali prememb. Tako nas privede abstrakcija od čiste dejanstvenosti k pojmu ali ideji časa. Zatorej nam ideja časa ni vže a priori vrojena, da bi bila subjektivna oblika vziranja, neimajoča nobene zveze s stvarmi.

Vem, da Kant temu vporeka. Kaj zato? Saj vender ne more vporekati objektivnosti stvari? Ne! Kant trdi samo, da je človeškemu raz mu nemogoče priti stvarem do bistva ter spoznati, kakeršneu so s a m e o b s e b i. Toda objektivnost stvari je tudi njemu istinita. Prav tako ne more Kant zanikati objektivnosti gibanja ali prememb. Pravi namreč, da mi sicer ne spoznavamo stvari, kakeršne so s a m e o b s e b i, no spoznavamo jih vender v njih p r i k a z a n j i h.

Toda nihče ne more tajiti in gotovo niti Kant ne taji, da se vsaj prikazanja vedno menjajo. Prikazanja pa se vrše na stvareh ter so od njih neločljiva. Sklepamo pa dosledno, da se s preminjevanjem prikazanj preminjajo tudi stvari same. Naša misel o preminjevanji stvari samih ni torej čisto subjektivna in proizvoljna.

Mislite si bogato in cvetoče mesto n. p. Kartagino. Danes stoji še v vsej svojej krasoti in obilnem bogastvu, jutri porazijo jo Rimljani in razorjejo. Kdo bi nehote ne vskliknil: kakošen razloček mej včeraj in danes! Kakošna prememba! Pred dvema mesecema mesto mogočno, bogato — danes razvaljeno skalovje! Kdo bi se upal trditi, da je velikanska prememba, ki je napravila nezmerno razliko, gola, subjektivna oblika mojega vziranja brez objektivnosti?

Le recimo, da nismo videli Kartagine niti pred razdejanjem niti po razdejanji, kakeršna je bila" sama ob sebi," ampak samo njeno prikazanje; toda kdo bi se drznil navzlic temu trditi, da je to prikazanje ločeno in neodvisno od Kartagine same? Gotovo poreče vsak, da je prememba Kartagine same včinila premembo v prikazanji ter vsled tega v mojem vziranji.

Dovolj! Bivajo torej objektivno premembe ali gibanje, biva objektivno razlika mej „preje in kasneje" t. j. biva objektivna sukcesija. Kaker smo pa vže dokazali, ni čas nič drugega nego število gibanja z ozirom na „preje in kasneje." Torej biva dosledno tudi čas izven našega vziranja, dejanstveno, objektivno!

Vrnimo se k dokazu! Videli smo, da je čas neločljiv od gibanja ali od prememb. Kjer je čas, so tudi premembe, in kjer so premembe, je tudi čas. Ako pa izključuje večnost čas, izključuje tudi vsakošno gibanje ali premembo. Pri večnosti ne more biti govorjenja o „preje in kasneje." Bistvo večnosti je j e d n o l i č n o s t, ki absolutno ne pripušča nobenega gibanja. Zaključi-

Digitized by Google

mo torej: Bitje večno, ki je včinilo dejanstveno gibanje vesmira, mora biti popolnoma negibljivo, nepremenljivo!

Pa prav v tem gredó misli naše na dvoje! Vi sicer priznavate prvotno jednoto, večno in negibljivo. Ali kljubu temu se nagibljete k misli, da je morda vender imela konec. Po Vašem mnenji vtrpela je večnost premembo. To pa je nedopustljivo! Večno bitje ne izključuje samo začetka ampak tudi konec, ker je negibljivo in nepromenljivo. To je dobro razumel Platon: „Začetek je nevstvarjen..... ker je nevstvarjen. je neobhodno tudi neminljiv." In Aristotel pravi: „Bitje aktualno. ki je samo negibljivo in giblje vsa druga bitja, se po nobenem načinu ne more premeniti."

In res! Ako si ogledamo stvar globoče, vidimo, da pripade večnost, ako ima konec, p r e t e k l o s t i. Preteklost pa je pri večnem bitji, katero hočemo imenovati Bog, nemogoča. Ako bi bila v Bogu preteklost, morala bi biti, ker je Bog brez začetka, neskončna. Neskončna preteklost pa ni samo „contradictio in adiecto", ampak ne dopuščala bi tudi večnemu bitju nikdar do sedajnosti t. j. Bog bi bil od vekomaj v preteklosti, nikdar v sedanjosti.

Le vgibajte, koliker hočete. Kjer je premenba, je tudi čas. Kaker hitro kaj preide iz sedajnosti v preteklost ali iz bodočnosti v sedajnost t. j. se premeni. ni več večno in brezčasno, ampak časno. Nič ne velja vgovor, da je bilo ono večno bitje, predno se je razkropilo v vesmir. nepremenljivo. Čas namreč ne meri samo kar se r e s n i č n o p r e m i n j a, ampak tudi kar je le p r e m e n l j i v o. Ne meri torej le gibanja, ampak tudi mirovanje pri bitjih, ki so za gibanje sposobne, dasi se morda „actu" ne gibljejo.

Iz vsega razvidite da moramo absolutno izključiti iz pojma večnosti ne samo začetek, ampak tudi konec.

Dalje. Da v resnici izključuje večnost konec, se še bolj jasno vidi, ako vzamemo v poštev

III. *tudi še ta-le razlog.*

Vprašam, kaj nas sili pripoznavati v e č n o bitje? Sili nas neovrgljiva resnica, da bivajo stvari. Sklepamo namreč: Ako biva katera stvar, biva tudi bitje od vekomaj, bodi si katerokoli. Iz niča se nič ne more poroditi. Absurdno je namreč misliti si stvar, ki bi se bila sama proizvela. V tem slučaji b i b i l a m o r a l a b i t i, p r e d n o j e z a č e l a b i v a t i. Ono večno bitje ne more nikaker nebivati. Pri njem sta bistvo in bivanje neločljiva.

Vse drugače pa je pri časnih, končnih bitjih, pri katerih je razlika mej bivanjem in bistvom. N. pr.: bistvo trikota so tri strani in trije kotje. To velja o trikotu na sploh, bodisi da

Digitized by Google

biva dejanstveno koji trikot, bodisi da ne biva. Bistvo je nepremenljivo. Ako hočete imeti resničen trikot, napraviti morate tri strani in tri kote. To je veljalo, predno je bival resnično kateri trikot, in bi veljalo, ako bi tudi vsi trikotje prenehali.

Vidite, da pri končnih stvareh nista neobhodno spojena bistvo in bivanje Bivanje se k bistvu pridružuje. Da je pa to mogoče, treba je zunanje sile, kajti končna bitja ne bivajo iz svojega bistva.

Pri večnem bitji pa ne moremo nikaker tega dopustiti, nego bivanje je neobhodno z bistvom spojeno. Bivanje in bistvo sta tu identična. Kajti, ako bi ja hoteli razdvojiti, morali bi postaviti pričino, katera bi bila bistvo obistinila, kaker moramo postaviti pričino trikota, ako ga hočemo imeti resnično bivajočega. Bistvo trikota pa je nujno, nepremenljivo, neminljivo, dasi bi dejanstveno ne bival noben trikot. Isto mora biti tudi večno bitje, prav radi tega, ker je iz svojega bistva. samo od sebe — „a se“, absolutno neminljivo.

Nujno, večno bitje ne more nebivati kaker ne more bivati trikot. kot trikot, brez treh strani in treh kotov. Ne more imeti začetka, ker terja začetek pred seboj nebivanje. Ne more imeti tudi konca, ker zahteva konec za seboj nebivanje Niti ni moglo začeti. ker bi bilo moralo biti v tem slučaji ločeno samo od sebe. Niti ne more nehati, ker bi moralo v tem slučaji ločiti se samo od sebe.

IV Dalje. Izkušnja uči, da so posamezne stvari na svetu in dosledno tudi svet, kot sestava vseh stvari, omejene in nepopolne.

Popolnost pa je odvisna od dejanstvenosti, nepopolnost od večega ali manjega pomankanja dejanstvenosti. Največa nepopolnost je popolno pomankanje dejanstvenosti. Nobena stvar na svetu nima vse dejanstvenosti, ampak vsaka ima le omejeno in določeno. Zato so vse stvari nepopolne.

Pričina ali vzrok pa, da so stvari v dejanstvenosti omejene je, ker so druga od druge odvisne, druga drugi pogoj in ker ne bivajo same od sebe. Ker nimajo tedaj bitja sama v sebi pričine, ampak v drugem bitji. je jasno, da jim je ono postavilo tudi mejo in mero dejanstvenosti. Pričina, da so bitja omejena in nepopolna je. ker so proizvedena.

Toda omejeni in nepopolni vesmir zahteva pred seboj neobhodno, neomejeno, absolutno, popolno bitje. Videli pa smo, da je omejenost posledica izviranja od drugega bitja. Neomejenost in absolutna popolnost torej ne more nikaker izvirati od drugega bitja, ampak sama od sebe. Od onega absolutnega bitja, katero nujno zahtevajo nepopolne in omejene stvari, moramo po vsem izključiti izviranje od druzega bitja.

Pa ne samo, da moramo izključiti od onega bitja izviranje, ampak tudi vsakošno nadaljno postajanje. Postajanje pač ni dru-

Digitized by Google

zega nego primikanje k določenemu smotru. k popolnitvi, dejanstvenosti. Ali absolutno bitje ima od vekomaj vso dejanstvenost. Zato je pri njem težnja ali primikanje h kateremu koli smotru nemogoča.

Vrh tega moralo bi biti postajanje in gibanje pri večnem bitji od vekomaj. S tem pa zopet zagazimo v absurdno podmeno večnega gibanja. Nikaker. Polnost dejanstvenosti, katero ima absolutno bitje samo v sebi, ne izključuje samo omejitve izviranja, no tudi potrebo popolnjevanja in nadaljnega postajanja.

Ako pa ni v absolutno popolnem bitji nikakeršnega postajanja, ni tudi nikakeršne postopnosti (sukcesije.) Dosledno ni tudi časa. S kratka: ono bitje je večno. Njega bivanje ni razdeljeno v „preje in kasneje," ampak biva ob enem celo, vedno in popolnoma večno, nikaker razdeljeno v sedajnost, preteklost in prihodnost. Ono je vekomaj sedajno, večna sedajnost, ker je vedno bivanje, a nikoli nebivanje ali možno bivanje.

Kaker odjemlje absolutno bitje, kot samo ob sebi bivajoče, vsa mogoča bitja, mora isto kot bitje večno, biti vsem časom celo in nerazdeljeno pričujoče. In dasi se ga s časom ne more meriti, je vender vsem časom merilo.

Kaker hitro se torej kaj premakne iz zajedno celotnega bivanja t. j. preide v sedajnost ali prihodnost, premenivši se, vže smemo po pravic reči, da ni neomejeno ter absolutno. Toda omejenost vesmira tirja neizogibno absolutno bitje!

V. Po nauku novodobne Kantove šole ne mogli bi si niti razlagati obstoja sveta in nadaljevanja gibanja. Nič ne pomaga postavljati pred sedanjo gibanje prvo nepremično bitje, če pa po prvem zagibanji ne biva več samo o sebi in ne biva več nepremično.

Mislite si dolgo v zraku visečo verigo. Res je sicer, da nosi najniži člen prednji, viši člen, da ne pade; prednji viši člen pa nosi naslednı viši t. j prvi nosi drugi, drugi nosi tretji, tretji nosi četrti. itd. Ali v neskončnost pač ne moremo nadaljevati vrstnih členov. Vstaviti se moramo pri najvišem, zadnjem členu, ki nosi vse druge, njega samega pa noben ne nosi. Drži in nosi se z lastno močjo. Če bi ne bilo najvišega, zadnjega, z lastno močjo nosečega se člena, ne imela bi vrsta nobene opore ter bi se nujno morala zrušiti. Kajti noben vrstni člen bi ne imel moči nositi samega sebe, tem manje drugih.

Ako bi pa ne bilo zadnjega in najvišega člena, nosečega z lastno močjo sebe in vse druge, ter bi se kljubu temu ne zrušila v zraku viseča veriga, imeli bi vrsto včinkov brez vzroka. To pa je nezmisel. ker nasprotuje temeljnemu stavku: Ni včinka brez vzroka.

Po pravici! Saj nima noben člen moči nositi niti sebe niti

Digitized by Google

drugih. Zato je nosilna moč slehernega člena ničla. Kaj nam torej pomaga pomnožiti vrstne člene v neskončnost? S tem načinom ne dobimo nikakeršne nosilne moči, kajti ničla ostane na veke ničla, ako jo tudi jezero in jezerokrat pomnožimo. Če bi imela matematika gole ničle, ni jedne jednote, ni jedne pozitivne veličine, ne mogla bi niti z jezerom ničel ničesar našteti.

Lehko vidite, da mi ni tukaj do tega, kako se je gibanje samo na sebi začelo. Kajti, ako tudi priznam, da se dá začetek gibanja tako razlagati, vprašam dalje, kako li se je moglo gibanje nadaljevati ali bolje, kako se je mogel vzdržati pogojni, končni vesmir? Nič ne pomaga zagibati verigo, ako pa ni vtrjena v katerem koli členu. Kaker hitro odvzamete negibljivo, nepogojno bitje, odpade opora in z njo propade vse, kaker pade v zraku viseča veriga, ako jej odvzamete oporo.

Kar se pa tiče pogojnosti in končnosti vesmira, mislim, da se pač ne dá z lepa dvojiti Vesmir je sestava stvari. Vemo pa, da so posamezne stvari omejene, končne. Dosledno mora tudi bitje, katero je sestavljeno iz samih končnih stvari, biti končno. Celota se ravna po sestavljajočih delih.

Tudi največa množica stvari ne napravi še neskončnosti. Bodi v vesmiru koliker drago milijard teles, njih število je vender končno. Neskončno število je namreč nemogoče. In bodi si, da so telesa v posameznosti ali v njih sestavi neizrečeno velika, meriti se dadó kljubu temu. So torej končna in pogojna. Tudi ima bistveno vsako telo površino. Površina pa je meja telesom. Iz vsega je razvidno, da je podmena novodobne Kantove šole, ki se prav gosto omenja, nezanesljiva. Dopustiti moramo torej po sili pred svetovnim gibanjem ne samo večno, negibljivo bitje, ki je različno od vesmira in nad vesmirom, ampak njega večna, transcendentna negibljivost mora na veke tudi trajati.

Razvidno je dalje, da se je večno, negibljivo bitje določilo za gibanje iz proste samovolje. Kajti ako rečemo, da je je notrajna nujnost nagnila k gibanju ali bolje k samorazkropljenju, zadenemo na čisto nedopustljivo podmeno neskončne vrste v gibanji.

Priznati moramo torej transcendentno prostost t. j. večno bitje, kateremu je popolnoma prosto gibati ali negibati. Ker pa zahteva prostost razumnost pa osobnost, sklepamo: da biva večno, nadsvetno, osobno, razumno, prosto bitje, ki je pričina svetovnemu gibanju. To bitje pa imenujemo od nekdaj **Boga.**

Tukaj sem se dotaknil vprašanja o prostosti. O njem pravite, da je poglavitno, ter da se vrti okolu njega ves naš spor. Prav. Toda pričujoče pismo se je raztegnilo vže čez mero. Vprašanje o prostosti mora čakati do prihodne prilike. Blagovolite prečitati pričujočo razpravo temeljito. Zdravi!

Digitized by Google

Socijalistični skrajni nazori o ženstvu.

Pred leti pastiroval sem v goriškem predmestji. S pokojnim nepozabnim g. dekanom Petrom Kobal-om pohajala sva nekega dne vže pod noč iz Št. Petra v Gorico po prašni cesti. Izza skončne hiše pod Turnom prikaže se nama tolpa deklet, idočih iz Gorice v St. Peter. Bile so mlade delavke iz tovarne v Stračicah.

«Gospod dekan! ako izvolite, zavijva po kolovozu, da ne srečava propalih obrazov, ki nama ido naproti. Njih pogled mene kar v srce reže.».

«Kaj? Ali ste mož Vi!» Tedaj pa je g. dekan začel glasno groziti njim, ki nam kvarijo narod do sih mal svež in močan. V tem so prešli mimo naju sami bledi vveli ženski obrazi — slovenske mladenke..

«Te naj bodo našega naroda matere! Ali ni bolje, da naroda ni, nego da je takov? Kam li so mislili zakonodatelji, ko so žrtvovali človeško dostojnost kapitalu nekaterih mogotcev? A vrhu tega zovejo se ti mogotci dobrotniki goriške okolice. Pa človek ne bodi socijalist!»

Ostre besede do dna duše vžaljenega pastirja! Dobri gospod je še mnogo več vedel, nego sem jaz idoč mogel videti, in gotovo tudi mnogo več, nego li je smel meni povedati.

Njega rezka opomba: «Pa človek ne bodi socijalist!» ostala mi je živo v spominu. Imel sem poznej mnogotero priliko osobno poznavati socijaliste in demokrate. Čital sem marsikateri članek o njihovih skrajnih nazorih. Mnogo socijalističnih zahtev smel sem z mirno vestjo zahvaliti. Mej drugim zahtevali so socijalisti obrambo in skrb ženstva v tovarnah. Zgodilo se je celo, da so socijalisti in katoličani skupno šli na volišče proti liberalcem. Ali da se razumemo! Resnica je, da socijalisti zahtevajo z nami iste poedine pravice in zakone za delavce, toda iz čisto drugih načel, nego li mi.

Neki učitelj ruskega jezika na univerziji v Rimu idoč z menoj mimo dveh učilnic, pred kojima so čakali gospodiči in gospice profesorjev anatomije in pedagogike, mi je rekel: «Ali ni glupost! Hoté vsiliti ženskam ravno iste posle ko možkim, ko je vender priroda žensko drugače vstvarila nego li možkega.»

«Iz sovraštva do cerkve, do krščanstva delajo tako,» opomnim jaz.

«Prav Vam bodi, zakaj neče cerkev nas poslušati.» Bil je demokrat.

«Ni istina, gospodine. Cerkev ne prezira vaših poedinih zahtve, ali načel ne more zahvaliti.»

Digitized by Google

«Kaj načela! Ali hočete, naj Vam priznamo, da je 2 + 2 = 3?»

«Tega nečemo, no ni mi Vam ne moremo pristati, da je 2 + 2 = 0.»

«Moje poštenje!» —

Te dobre namene imeli so socijalisti v obče, dokledar so vodili delavce možje, ki so bili s a m i d e l a v c i. Ti so čutili gorje, ki teži brezčisleno robstvo 19. veka. Bili so strah brezsrčnemu liberalizmu. Toda zadnji čas prišlo je rokovodstvo žuljavih rok v gladke roke brezvestnih ljudij, ki sami razkošno živo ob troških stradajočih delavcev, da znado bolje opisavati potratnost plemstva ali duhovstva. N a D u n a j i vspeli so osobito j u d o v s k i e l e m e n t i do vpliva mej socijalnimi demokrati. Izobraženi delavci vže glasno tožijo o tem, a socijalno-demokratski listi à la «Wiener Allgemeine Zeitung» na vsaki strani pričajo, da jim je vrednik zakonito obrezani jud. Kaker je podoba, niti v B e r o l i n u ni belje.[2]) Izhaja tamo v delavcih list nazvan «V o l k s t r i b ü n e», kojemu je načelu M a x S c h i p p e l, zelo ploden in odličen pisatelj v socijalistih.[2]) Pod njega vredništvom izdaja se tudi «B e r l i n e r - A r b e i t e r - B i b l i o t h e k,» vsaki mesec po dva snopiča.

Smer teh spisov je naperjena proti onim socijalistom, ki so včasih hodili družno z kristijani, a bili vedno odkriti neprijatelji liberalcem. V tem zmislu razpravlja se tudi žensko vprašanje v 3. snopiči.[3]) Cel spis žalostno priča čudno resnico, da je judom — vbožnih pijavkam — posrečilo se: vzmaličiti delavce siromake. Tendencija celi knjižici je ta: d e l a v k a s e n e j e m l j i i z f a b r i k e o d d e l a, a m p a k i z o b i t e l j i. Ž e n s t v o m o r a i z z a s o b n e h i š e, i z o b i t e l j i v o b č e s t v o.

Ponuja se mi prilika naslikati socijalistične skrajne nazore o ženstvu po pravih virih. Upam namreč, da bode marsikoga zanimalo zvedeti, kako socijalisti sami razpravljajo svoja načela. Navedena razpravica je tem zanesljivejši vir, ker je došla iz P a r i z a v B e r o l i n. A vrhu tega so n e m š k i s o c i j a l i s t i p o i z o b r a ž e n j i in d i s c i p l i n i na čelu vsem drugim socijalistom. Kdor je čital poročila o raznih volitvah v Berolinu in Mnihovem, moral se je v resnici čuditi disciplini in poslušnosti delavcev, ki so do zadnjega prišli na volišče in oddali glasove svojim ljudem. Bili so edini volilci, katerim nista mogla nič ni Bismarck ni Lutz! Taki socijalisti so možje, takim gre prva beseda mej svojimi. Dajmo torej prostora njih načelom, o katerih hočemo dalje razpravljati.

---

1) Monatsschrift für Socialreform 1890. p. 17.

2) Ibidem.

3) Die Frauen- und Arbeiterinnenfrage der Gegenwart. Von Clara Zetkin (Paris) Berlin 1889.

Digitized by Google

I.

Bumaga vse terpit,
lžet in ně krasnějet.

Ruska prislovica.

Do zdaj cenili so ženstvo manje dostojnosti od moštva. Žena je bila nevoljnica brez človeških pravic. V paganstvu se ni ločila bistveno od suženj, v srednjem veku nima prida več pravic od robotnikov, dandanes godi se jej skopo bolje nego dninarju. Niti se je temu čuditi, kajti dostojanstvo in pravice ženstva ne slone na večnih prirodnih, torej nerušnih zakonih, ampak veljavo žensko določajo vedno menjajoče se občestvene razmere in potrebe vsakega časa posebe.[1]) Občestvo pa sloni na gospodarstvu. Staro gospodarstvo odkazalo je ženstvu delokrog: na domu, v kuhinji, v obitelji. Tam je torej ženska veljala, kar je veljala. Črez hišni prag ni smela Dostojanstvo določa delo. Domače delo — domača oblast. Pravi gospodar v hiši in odgovorni podjetnik je bil vedno le mož, ki je po zakonski pogodbi obljubil ženi «življenje do smrti pri hiši», a ona njemu robovanje in zarod. Vse čislanje ženskega spola je razlagati: iz visoke cene domačega ženskega dela. Toda niti te cene ni jej dajala vedno oblastnost možka; niti v obitelji ni gospodinjila žena, kaker je žaslužila. Te krivične brezpravnosti gotova posledica je duševno osiročenje ženskega spola, katero je pobožno licemerstvo proglasilo za prirodni zakon. A baš kristijanstvo je mnogo pripomoglo do robstva in pohabljenja ženskega spola razglašajoč žensko robstvo za večno, prirodno, od Boga zamišljeno, njo samo pa za nečisto pregrešno stvar.[2])

Dokler je staro narodno gospodarstvo radi primitivne produkcije potrebovalo mnogo dela pod dimnikom. ni mogel nihče misliti o osvobojenji ženstva. Toda ko je prvi parni stroj zabrizgal, oznanil je blagovest svobode ženstvu[3]). Nova velika produkcija iztrgala je gospodinji domače industrije kos za kosom iz rok. V kratkem je ostala gospodinja brez dela v hiši.

---

[1]) «.... die Stellung der Frau entspringt nicht aus gewissen ewig gültigen Ideen, aus einer unabänderlichen Bestimmung für den von sentimentaler Selbstsucht erfundenen «natürlichen Beruf des ewig Weiblichen», sondern sie ist eine Folge der gesellschaftlichen, auf den Productionsverhältnissen fussenden Zustände einer gegebenen Zeit.» p. 3. 4.

[2]) «Sehr viel hat auch das Christentum zur Verkrüppelung und Knechtung des weiblichen Geschlechtes beigetragen.» Ib. p. 4.

[3]). «Die Frau musste als Haussklavin an ihren alten Kreis gefesselt bleiben; der Gedanke an die Emancipation konnte nicht aufkommen, bis nicht die Maschine als Heiland auftrat und mit dem Dröhnen und Stampfen ihres Räderwerkes das Evangelium von der Menschwerdung, der wirthschaftlichen Verselbstständigung der Frau verkündete.» Ib. p. 6.

Digitized by Google

Dalje. Razdrobljeno delo olajšalo je trud, a stem vsposobilo ženske za vsako delo. Kaj je bilo torej ženskam začeti?

Bogatinke vdale so se razkošju in razveseljevanju, včasih tudi izobrazitvi in dobrodelnosti za kratek čas. V obče pa je bogatinka dandanes razkošno bitje, sladostrastno živinče.[1])

Meščanke so pohitele poiskat si službe: v vradih, v šolah, na pošti. Ni jim bilo do znanja, a trebalo je zagotoviti si košček kruha. Množici siromačic je bila ena sama pot odprta: pot v tovarno.

Nove iznajbe lajšale so delo, kar je bilo v prilog slabotnim ženskam. Vsako leto pobeglo je na tisoče ženskih od ognjišča v tovarno. Vsled tega naraslo je število delavcev, mezda je dosledno padala in tem bolj, ker so delavke ceneje delale Kapitalisti so vedeli, kako treba delavke porabiti proti delavcem. Plačavali so delavkam po stari cenitvi, a nadelale so koliker delavci. Z delavkami zopet tekmovali so otroci, a vseh je naposled vtrudila in ponižala strašna sila nikdar trudnih strojev. Niti je temu pomoči, dokledar velja imovinska pravica in zasobna last.[2])

Mož ni mogel več rediti sebe in obitelji. Morala je na delo tudi žena. Oba sta služila po prilici enako. Za tega del pa živi žena ravno tako lagotno brez moža, ko mož brez žene. Žena je samostalna in od moža neodvisna.

A kaj se je s tem zgodilo? Ženska delavnost je preložena iz obitelji v občestvo. Stara obitelj je vničena, ker ni gospodinje doma, niti more ostati doma: zato pa je gospodinja svobodna, žena.[3])

Ali naj torej delavci branijo delavkam v tovarno? Tega ne morejo sami več. Brez delavke ne more soprog preživljati obitelji niti more kapitalist pogrešati delavke, ako hoče z ostalim svetom tekmovati in po ceni prodajati. Sila kola lomi. Gospodarstvo meni se prokleto malo za sentimentalne, osobne želje «dobrih duš». Ekonomične potrebe so prav tako nerušne in neizogibne ko naturne potrebe.

---

[1]) «... die Rolle eines Luxusartikels, eines Lustthieres.»

[2]) «Die Productionsverhältnisse müssen unbarmherzig diese Wirkung haben, so lange die Production nicht zum Zwecke der Befriedigung der Bedürfnisse der Arbeiter selber, sondern zum Herausschlagen von Mehrwerth, von Profit für einzelne Unternehmer.. geschieht.... Die moderne, unter der Herrschaft des Privateigenthums geschehende Production muss die Frauenarbeit gegen die Männerarbeit ausspielen.... zum grossen Nutzen.. der massgebenden Privateigenthumsbesitzer » Ib. p. 11.

[3]) «Das vom häuslichen Heerd umschlossene Wirken der Frau hatte bisher die Familie zusammengehalten, die in die Fabrik verlegte Thätigkeit der Frau vernichtete das übliche Familienleben, legte aber auch den ersten Grundstein zu der ökonomischen Unabhängigkeit, damit überhaupt zu der Emancipation des weiblichen Geschlechtes.» Ib. p. 9.

Digitized by Google

Ali naj morda delavci branijo delavkam v tovarne zato, ker opasno tekmujejo ž njimi? Bilo bi to kosmato nazadnjaštvo. Saj tudi stroji tekmujejo ž njimi — naj torej vničijo stroje, kar so svoje dni tudi res poskusili na Angleškem.

Zatega del je čisto nerazumno, da baš nekateri socijalisti terjajo omejitev ženskega dela. Ali niso obojih koristi iste? Delavke tare isto gorje ko delavce. Kaj ima ženska od svojega dela? Poprej je bila nevoljnica soprogova, zdaj je sužnja kapitalistova.[1]) Privatno imetje vzemi se zasobnikom, a vsa produkcija izroči zadrugam, tedaj bo rešeno socijalno in žensko vprašanje.[2])

Naloga socijalistov pa mora biti: organizacija delavk, gospodarstvena in politična izobrazitev delajočega ženstva, da se oklene socijalistov spoznavši svoje prave koristi. Borba za gospodarstveno in politično ravnost ženstva ni samo koristna socijalistom, organizacija delavk je za socijaliste nujna potreba in sila, sicer preti poguba delavcem od delavk. S podvojenimi silami pride se dvakrat skoreje do zmage, do politične in gospodarstvene osvoboditve: delavcev in delavk.[3])

2. Novo gospodarstvo je vstvarilo novo občestvo. Domače hiše tesni zidovi so se razmaknili v «narodni dom», a kmalu so propali tudi «narodni domi» in celi svet ostal je brez zidov in granic. Domači zakotni trg se je razširil v narodni trg, a ta zopet v svetovni trg. Zakotno-vaška politika je dala prostor narodni, a narodno politiko je pokopal kozmopolitizem.[4])

Kdor produktuje za svetovni trg, zanimlje se za svetovno politiko, za vse občestvo, od katerega je odvisna i produkcija i nje dohodki. Naravno je torej bilo, da so zahtevali delavci obilo novih pravic v občestvu, v politiki, v zakonodateljstvu itd. Neradi so bogatinci priznali delavcem novih pravic, toda vbraniti vže niso mogli njih včestvovanja v politiki in vseh občestvenih vprašanjih in početjih. Cerkev, šola, časopisje in druga izobraževališča

---

1) «Von dem Tage an, wo die Frau das Joch der ökonomischen Abhängigkeit vom Manne abwarf, gerieth sie unter die ökonomische Botmässigkeit des Kapitalisten». Ibi p. 13. «... wird aus einer Haus — zu einer Lohnsklavin». p. 39.

2) Ibid. p. 13.

3) Soll sich aber die Industrialisirung der Frau nicht in einem feindseligen Gegensatze zu den Interessen des männlichen Proletariats durchsetzen, so ist es von der höchsten Wichtigkeit, dass die **Industriearbeiterin organisirt**, ökonomisch und politisch **aufgeklärt** wird, damit sie sich in klarer Erkenntniss der Verhältnisse an das aufstrebende und dringende Proletariat anschliesst. Die Bedeutung, ja die Notwendigkeit dieses Vorgehens ist bis in die letzte Zeit vielfach übersehen worden. Eine socialistische Bewegung, die nicht nur von dem männlichen Proletariat, sondern von den Millionen der Industriearbeiterinnen getragen wird, muss doppelt schnell zum Sieg, zur politischen und wirthschaftlichen Befreiung der gesammten Arbeiterklasse führen.» Ibid. p. 14.

4) Ib. p. 15.

Digitized by Google

pohitela so sicer delavce maličit in slepit, toda načelno priznana so delavcem-nemaničem dolžna politična in občestvena prava.

Kaj pa delavke?

Ženstvo je ostalo brez pravic. Nova produkcija daja jim ravno toliko pravo ko delavcem, v istini pa so ženske peti brezpravni stan. Po delu so ženske vže kdaj neodvisne od možkih in njim ravnopravne, po pravicah ostale so še mej štirimi zidovi domače hiše.[1]) Zakaj tako? Zato ker bogatinci nečejo priznati ženstvu ravnopravnosti v politiki in občestvu, če tudi delo sili ženske, da razmišljajo o politiki in občestvu vsaki dan. Ali ni tudi ženstva blaginja zavisna od politike prav tako, kaker blaginja delavcev, in gotovo tudi mnogo več, nego li od pleteničenja in kuharjenja?[2])

Ali naj ima mož sam vso skerb in oblast v občestvu? Dokler je bil mož sam gospodar v hiši, a žena samo njega «lepša polovica», naj je tudi sam gospodaril doma in povsod. Toda žena je zdaj možu ekonomična polovica. Pa kakšni pravici torej hote jej odreči enake pravice z možem?

Koliko več velja to o delavkah samostalnih, neomoženih, ki niso od moža v ničem odvisne. Osobito tem nalaga občestvo in politika dan za dnem nova bremena, nove skrbi, novo gorje, ne da bi jim dajala tudi prava zakonite obrambe.[3]) Ni čuda, da je sirota propala v robstvo kapitalistov.

Toda vedno ne bo moglo biti temu tako. Delo je vrglo žensko iz obitelji v občestvo. Za tega del ne more biti drugače, nego da ženske preložijo vse mišljenje in čustvovanje iz obitelji v občestvo. Mesto tesnosrčne, sebične, obiteljske ljubezni zahteva novo občestvo od njih: občno solidarnost.[4])

Ali naj se morebiti odrečejo ženstvu pravice zato, ker ne more na vojsko? Po nazorih stare šole gotovo. Stara šola je de-

---

[1]) «Anders die Frau. Ihre Stellung weist einen schneidenden Widerspruch auf zwischen ihrer wirthschaftlichen Bedeutung und ihren gesellschaftlichen, beziehungsweise politische Rechten. Ihr sind nicht einmal die kümmerlichen Scheinkonzessionen eingeräumt, mit denen das Proletaiat abgespeist wurde: rechtlich und politisch bilden die Frauen einen fünften Stand der heutigen Gesellschaft. Während ihre ökonomischen Thätigkeit sich den neuen Productionsbedingungen anpasste und eine immer ausgedehntere wurde, blieben ihr ihre sozialen Rechte in Gemässheit derjenigen gesellschaftlichen Verhältnisse zugemessen, welche die Klein- resp Hausproduction zur Voraussetzung hatten.» Ib. p. 16.

[2]) Ib. p. 18.

[3]) Ib. p. 19.

[4]) «Wie die Frauen mit ihrer Thätigkeit aus der Familie heraus geschleudert worden sind, so müssen sie auch mit ihrem Denken und Empfinden aus dem eng beschränkten Kreis der Häuslichkeit herausgerissen; sie müssen aus der Familie in die Menschheit verpflanzt werden. .. an die Stelle der engherzigen, tief egoistischen Familienliebe muss das allgemeine Solidaritätsgefühl treten....» Ib. p. 21.

Digitized by Google

lila delo: na «više» in «niže», «plemenito» in «navadno», a za naj plemenitejše so šteli odrezovanje kuponov. Po tej cenitvi so delili prava. Toda nova ekonomija je dokazala, da je vsako delo iste cene koli je občestvu potrebno in koristno.[1])

Ložimo torej take nazore v staro železo. V staro železo prodajmo tudi ono mnenje, da ženski nedostaja dovolj izobraženosti in politične zrelosti. Gospodarstvo je gospodar. Novo gospodarstvo pa je posadilo ženstvo iz obitelji v občestvo; v občestvu so torej njega prava. —

* *
*

3. Do zdaj smo govorili samo o gospodinji, a molčali o materi.

Vse pobožno licemerstvo in filisterstvo golči enoglasno, da je materinstvo ženskam «prirodni poklic». «Ženska je mati, vèrši torej materine dolžnosti v obitelji in ne hodi v občestvo. Žensko moramo ohraniti otrokom, politiko lehko možje sami gonijo. Odgoja, morala velja, kaj gospodarstvo!»

Zadojeni filister niti pomislil ni, da mnogo ženskih materinih dolžnosti nima, ker nikdar matere ne bodo. A takih je dandanes mnogo in njih število grozno narašča. Kaj poreče torej o teh pobožni licemerec?

Toda govorimo o materah samih. Ali je res dandanes mati otrokom odgojiteljica? Ali mora biti mati dobra odgojiteljica? Ima li v ta posel čas in pa sposobnosti, kakeršnih zahteva občestvo naših dnij? Pozvedavajmo najprej pri slastoljubih bogatinkah. Kdo jim odgaja otroke? Vse «materine» dolžnosti vršijo drugi ljudje: dojivke, pèstunje, učiteljice, učitelji. Žal je bogatinki samo to, da ne more poroda poslom naložiti. Kar delajo bogatinke iz preobilice, delajo siromačice iz bede in vboštva. Razlika je ta sama, da so otroci razkošne bogatinke vender le odgojeni, če tudi brez matere, a siromačica pusti otroke brez odgoje. Kdo naj jej pač vzame otroke pod skrb? Sama mora hiteti v tovarno ob zori, kjer ostane celi dan pri stroji. Opoludne leti domu podojit dete, ako ni predaleč. Sicer pa ostane dete v varstvu sestric in bratov, ali pa se izroči plačanim rokam, ki mu gnetejo v usta razne sladščice, strupene mlademu životu. Taka mati je srečna, ako more dati otroke v otročnico, kakeršna koli si bodi. Kedaj naj pa tudi mati sama odgaja otroke? Zjutraj pred dnem? Ob nedeljah ima dela črez glavo. A vrhu tega nalagajo jej liberalni gospodarji delo za kazen in za nagrade po sili, ako je celo ne silijo, delati tudi sedmi dan v tovarni.

---

1) «Das politische Bürgerrecht noch länger von den alten Reminiscenzen an die antiken Kriegerrepubliken abhängig machen und es der Frau versagen, weil sie nicht Militärdienst leistet, ist eine ganz vorsintfluthliche Anschauung, die von dem Tage an in die Rumpelkammer gehörte, wo die Nationalökonomie nachwies, das alle gesellschaftlich nützliche und nothwendige Arbeit gleichwertig ist.»

Digitized by Google

O srednjem stanu ni da bi govorili. Saj tudi tam iščejo ženske dela izven obitelji. Sicer pa je srednji stan pokopan.[1])

Novo gospodarstvo je torej izvilo ženskam tudi odgojevanje otrok iz rok. Odgojevanje otrok je bilo materino «prirodno opravilo», dokledar je gospodarstvo to zahtevalo. Zdaj vže ni več prirodno ženskam materam. Temu se ni čuditi. Obitelj je gospodarstvena (ekonomična) zdražba, ne pa moralna zdražba.[2]) Gospodarstvo se je bistveno izpremenilo, ž njim tudi obitelj.

Kdo naj torej od zdaj naprej odgojuje deco? Mesto obitelji občestvo, mesto matere izprašani odgojitelji. Žena pa bode svobodno izbirala si delo po svoji nadarjenosti in potrebah občestvenih.[3]) Edina «prirodna» dolžnost in pravica ostane materi: da oddoji otroče.[4]) Sicer bode žena enaka možu.

Ako pobožnemu licemercu ta fakt zmisliš, spusti se ti v jok. Sirota ne ve druge pomoči, nego da naj pride žena zopet domu, pa naj mu odgaja otroke.

Zastonj!

V občestvu naših dnij je vsako delo razdrobljeno. Razdrobitev dela je nerušno moderno načelo, ki je vsako delo zlajšalo in dovršilo. Tudi odgoja razdrobljena bode torej najbolja odgoja. Kdo bi pa tudi bil tako nespameten, da bi hotel pustiti v rokah ene same osobe vse ogromno delo človeške odgoje?

Moderno občestvo je razkrojilo odgojevanje na dva dela: na izobrazitev in odgojo v ožem pomenu. Za izobrazitev ali nauk skrbi javna šola, a v šoli deli se nauk zopet na razrede in stroke. Izobrazitev dece torej ni več materina.

---

[1]) «Bleibt noch der biedere gute Mittelstand übrig, dieses Raritätenkabinet für alle längst überlebten Einrichtungen, dieser Hüter von Begriffen und Zuständen, die unseren Grossvätern theuer und heilig waren. Aber die Verhältnisse des Mittelstandes sind in keiner Beziehung massgebend. Das Kleinbürgerthum ist unrettbar dem Untergange verfallen....» Ib. p. 27.

[2]) «Das Familienleben musste auch nach dieser Seite hin durch die modernen Productionsbedingungen gründlich umgewälzt werden, denn die Familie war keine moralische, sie war eine ökonomische Einheit; mit den ökonomischen Grundbedingungen ihres Bestehens mussten auch alle ihre sogenannten Pflichten und Aufgaben einer Wandlung unterworfen werden.» Ib. p. 28.

[3]) «Die Kindererziehung wird und muss aus der Familie in die Gesellschaft verlegt werden, sie wird und muss aus den Händen der Mutter in die von Pädagogen im weitesten Sinne des Wortes übergehen. Die Frau wird..... auch als Mutter frei zur Ausübung gesellschaftlicher Thätigkeit je nach ihrer individuellen Befähigung oder Neigung und nach Massgabe der gesellschaftlichen Bedürfnisse — ihre Stellung wird auch hierin mehr und mehr der des Mannes ähnlich werden» Ib. p. 28.

[4]) «Die Mutter ist die natürliche Erzieherin und Pflegerin für das Säuglingsalter, die Stillungsperiode, nicht darüber hinaus.» Ib. p. 29.

Digitized by Google

Prav tako je tudi odgoja (v ožem pomenu) poklic, za kateri je treba 1. prirodne nadarjenosti 2. tehnike 3. občne izobraženosti. Poglejmo, ali ima mati ta svojstva od same prirode.

Nadarjenosti priroda gotovo ne deli po spolu, ampak po osebah. Kaker niso vsi možki rojeni čevljarji, kovači i. t. d. prav tako niso niti ženske vse rojene odgojiteljice.[1])

O tehniki je komaj vredno govoriti. Kje so se učile odgojevanju ženske? Kdaj naj vtegnejo, ako so po cele dneve v tovarni? Česar se pa kdo učil ni, tega ne zna. Torej naj se izroči odgoja mladine ženskam, ki nimajo šole? Ali ni to zlodejstvo?[2]) Niti čevlja ne damo zakrpati, ako ne poznamo črevljarjeve spretnosti, otroke pa sme odgajati čisto po svoje vsako ženišče, ki je po sreči ali nesreči postalo mati!

Najmenj pa dostaja ženstvu izobraženosti, kakeršne zahteva moderno občestvo. Cela stoletja je bila ženska sužnja in je vedno še, pa naj odgaja svobodne državljane 19. veka?![3])

Ako se ljudem starega kopita to pravi, vdobi so navadno ta le odgovor: «Res, da ne dostaja ženski mnogo potrebnih svojstev za odgojo. Ali vender je ženska rahla stvar. Nje blago srce je polno plemenitih čutov, ki vplivajo moralično na deco.»

Vže zopet morala! Nravstvenost je relativen pojem, ki se s časom menja. Kdor hoče današnji rod nravstveno odgajati, mora biti poprej sam odgojen po načelih naših dnij. Ženstvo pa je zaostalo stoletja nazaj in vsled tega vpliva nemoralno na mladino.[4]) Vsa ženska morala je v hiši, vsi blagi čuti vrte se ob obiteiji, vsa nežnost velja loncem.[5]) Za javno življenje, za občno blaginjo, za človeštvo ženska nima srca. Ista ženska — soproga, mati — ki žrtvuje sebe in vse svoje obitelji, mrzi vsako žrtvo za občestvo in ne more ni videti, da nje soprog žrtvuje čas in denar občestvu na škodo obitelji[6]) Takim li

---

[1]) Ib. p. 30.

[2]) «Diese Auffassung ist ihren Ergebnissen nach geradezu verbrecherisch.» Ib. p. 32.

[3]) Ib. p. 34.

[4]) «Die Frau kann für die künftigen Generationen nicht eine Hoheprieste-rin des Schönen, Wahren und Guten sein, weil sie mit ihrer Auffassung der künstlerischen, wissenschaftlichen und sittlichen Begriffe grösstentheils noch in einer vergangenen Zeit wurzelt. Die betreffenden Begriffe sind ja nicht der Ausdruck ewig gültiger Ideen..... Jedes Zeitalter und jedes Volk hat seine eigene Sittlichkeit, Kunst und Wissenschaft.» Ib. p. 35.

[5]) «Das reiche moralische Gemüthsleben der Frau findet im Grunde in einem Figerhut oder in einem Kochtopf Platz, ohne dabei Gefahr zu laufen, sich den Kopf an den engen Wänden einzurennen.» Ib. 36.

[6]) Das Weib, welches für die Ihren der grössten Aufopferung fähig ist, erweist sich der Gesellschaft gegenüber von oft geradezu brutalen Egoismus» Ib. p. 36.

Digitized by Google

ženskam naj dajamo odgojevati deco? Ako imajo ženske res lepih prirodnih svojstev za odgojevanje, moderno občestvo teh ne bode preziralo. Ponudi jim priliko, da se pokažejo, koliker jim drago: v šolah, v občnih izobraževališčih. Ali poprej ima občestvo pravico od njih zahtevati spričalo zrelosti t. j. spričalo o prirodni nadarjenosti, o tehniki in ob občnem izobraženji. Tega spričala do teh dob ženstvo nima.

«Kaj pa materina ljubezen? Priroda je dala samo materi ta čut. S čim menite zameniti ta prirodni instinkt?» Instinkt je slep, brez jasnega cilja in namena. Za tega del nikdar ne more nadomestiti znanosti in tehnike. Mati, ki ne pozna podagogiških načel, ni odgojiteljica, pa bodi tudi desetkrat otroku mati. Materina ljubezen je malo ne vselej kriva duševnega in telesnega pohabljenja naše mladine. Sicer pa ako bi mati razumela kaj, dan danes ne vtegne ni učiti se odgojevanju niti odgojevati.[1])

Kdo naj torej odgojuje deco 19. veka? Ali nikdo — ali občestvo. Očito je torej, da ima občestvo pravico in dolžnost, vzeti obitelji vso odgojo oddojenih otrok in izročiti strokovnjakom.[2])

* *
*

Tako socijalisti. Radovedni smo, kaj porečejo slovenski čitatelji. Takih nazorov o ženstvu niso še brali v slovenskem jeziku. Toli vbogi sicer nismo, da bi ne imeli ničeser tiskanega v obrambo in osvobojenje ženstva. Imamo, imamo! Poleg narodne prislovice, da je.... hudič, imamo korenito razpravo, v kateri je do trohe dokazano, da smejo ženske — hvala bodi 19. veku — pisati, in kar spišejo, tudi iskati, osobito o ženskem vprašanji.[3]) Mi smo tudi tega mnenja. Čemu bi kalili nežnim stvaricam živo veselje? Slama je po ceni, črnilo ni drago, in pa kaj pravi ruska prislovica?

Papir vse pretrpi,
....[4]) in ne zarudi.

---

1) «Der Instinkt der Mutterliebe ist blind, er tappt im Finstern..... Täglich hat man Beispiele vor Augen, welche zeigen, was für Ungeheuerlichkeiten, um nicht zu sagen Verbrechen gegen die Entwickelung der kindlichen Natur die zärtlichsten Mütter im Namen des «Instinktes der Mutterliebe» begehen. Ein gut Theil der körperlichen und geistigen Verkrüppelung der Jugend ist darauf zurück zu führen, dass die Erziehung dem mütterlichen Instinkt überlassen wird, anstatt dieselbe zur Sache eines zielbewussten Wissens und Könnens zu machen.» Ib. p 33.

2) Ib. p. 28, 38.

3) Zvon 1878 str. 303.

4) V izvirniku stoji «laže»; ali tega ni ravno treba. Lagati znajo možki tudi

Digitized by Google

V romanu «G. Mirodolski»[1]) imamo jaro pravdarico vornico ženskih pravic. Menimo pa, da je g. Stritar sicer po svetu vtegnil videti mnogo takih pravdaric, ali na Slove menda takih ni še. Ako bodo kdaj, vedeli si bomo pomagat filozofije in socijologije. Kako li? Po ribniški:

Al kadar bo eden pravi prišel,
Vse tvoje „p r a v i c e“ zastonj bo imel.

(Levstik)

Toda socijalisti so drugi možje. Njim je na umu prevstrojiti celo občestvo, tako da zerjavite v slovnikih kerščanskih narodov sveti besedi «zakon» in «obitelj, a sladka beseda «mati» bode znana samo policiji, ki bo pobirala oddojene otroke od hiše do hiše za občinska odgojevališča. Njim menimo obširneje odgovarjati.

Dr. Jos. Pavlica.

1) Zbrani spisi II.

2) «Frauenrechtlerinnen»

Digitized by Google

Aksakov — Solovjev o ruski cerkvi.

O Rusiji je človeku težko vznati resnico; tudi ni hvaležen posel na Slovenskem pisati istino o širnem vserosijskem husudarstvu. Pisatelji pišoči o Rusiji, videli so jo samo od daleč, z daljnovidi vaznobarvnih večal (lup). Ni čuda, da niso vsi ene in iste podobe videli. Nekateri so vgledali v Rusiji čudno pošast na nebosklonu političnem in socijalnem, znanečo gotovo pogubo ostalim narodom. Drugim zopet, zasvetila je v daljnovidu zvezda danica: „sveta Rusija“, znaneča zoro blaginje in svobode.

Nemci so imeli bojda daljnovide s črnimi večali; lepa beseda njim ne teče rada iz ust o Rusiji. Zato so pa tudi izgubili pri nas vso verodostojnost. Poslednji čas lotili so se pobirati po vseh ruskih pisateljih — osobito klasikih — nepovoljne sodbe o Rusiji. Take nagrabke zovejo v Nemcih: „Russland nach Selbstzeugnissen.“ Toda klasiki niso vedno klasične priče. Kaj bi rekli Nemci, da jim bi hotel kdo naslikati njih kerščanstvo in domoljubje — po Goethe-ji?! Naj oprezneji pa nam je biti pri vsprijemanji svedokov o cerkvi in nje svečeništvu: osobito ako hote pričati proti cerkvi. Pravičen sodec, kojemu je do resnice, ne bode svedoka vže zahvalil, ako mu prinese zakonito napisan krstni list matere cerkve. Ali bi bila čudna stvar katoliška cerkev in nje svečeništvo n. pr. na Slovenskem, ko bi hoteli soditi po spričalih nekaterih pisateljev, ki po sili hote biti v „kranjskih kvasikov številu,“ a imajo vsi katoliške krstne liste, zakonito spisane, podpisane in kolekovane.

Žal, da baš Rusi sami delajo v tem pogledu tako, kaker se ne sme. Večina bogoslovskih listov ruskih poroča o cerkvenem življenji v katoličanih po svedočenji apostatov, krivovercev in razkolnikov. Tako n. pr. „Vera in Razum“ — sicer odličen list[1]) — podaja svojim od kraja pravoslavnim čitateljem oceno poslednje papeževe okrožnice „Sapientiae“ posneto iz „Evangelische Luterische Kirchenzeitung“! Hrista radi! Skaži mne bratec, razve ne učilsa Ti po latinski? Ostanjsa v Harjkovê in ne hodí v Berlin čitat papskie encikliki! Pišoč o ruski cerkvi, nečemo posnemati „severnih bratov.“ Svedoka na čelu našega članka sta prava Rusa, „duhom in telom“, rodoljuba slovanska, pravoslavna oba. Koliker je menda S o l o v j e v manj navdušen za pravoslavje b r e z R i m a, toliker strastneji neprijatelj Rimu je bil

1) Vera i Razum. Žurnal bogoslovsko-filosofski. Harjkov. N.o 8. p. 469-70.

Digitized by Google

Aksakov: mož pobožen, odkritosrčen in veren sin edino prave pravoslavne cerkve. Aksakov je rusko cerkev toli dobro poznal in toli strastno ljubil, da sme pred vsakim sodiščem pričati proti imenovani cerkvi.

Aksakov v resnici tudi priča proti svoji cerkvi, in sicer tako, da bi mi ne upali zapisati take sodbe o ruski cerkvi v pričo „Slovenskega Naroda," ako bi jo sami od sebe znali. Ali saj niti Solovjev si tega ni upal. V svojem širom sveta znanem delu: **La Russie et l'Eglise universelle"** [1]) izogiblje se Solovjev skrbno svoje sodbe, ter zdržema daje Aksakovu verodostojno besedo. Ker nimamo Aksakovih del pri roki, podajamo čč. čitateljem slavnega slavofila rezko sodbo po prelogu Vladimira Solovjeva.

Govoreč o vojaškem odlikovanju Monsignora Ireneja, nadškofa Pskovskega in člana sv. sinoda, pravi Aksakov, [2]) da njemu tako posvetno, čisto vojniško odlikovanje prav nič čudno ni. To odlikovanje njemu samo dokazuje, da je temeljno načelo ruske cerkvene konstitucije od Petra Velikega naprej razvijalo se dosledno in logično. Znano je, da ruski cerkvi gospodari praviteljstvujušči svet, nazvan „svjatejši sinod," čeger člauove imenuje car, čeger načelnik — oberprokuror sv. sinoda — je civilen ali vojniški vradnik, kojemu gre prva beseda o cerkvenem vladanji. Vladikovine vpravljajo po imenu vladike, katere imenuje car po priporočilu sv. sinoda t. j. po nasvetu oberprokurora, ki jih potem odstavlja, kaker mu drago. (Selon son bon plaisir).

Hijerarhični čini duhovstva so razvrščeni na tabli o „rangah" in vravnani z vojniškimi čini. Metropolit je raven z maršalom, nadvladika z general-lejtnantom, vladika z general-majorjem. Svečenici mogo z malim naponom biti ravni s polkovnikom. Čisto dosledno je torej Pavelj I. odlikoval visoke cerkvene dostojanstvenike z vojniškimi petljami (cordons).

Ali morebiti so to neznatne malosti, čisto navidezne stvari? Toda iz te zunajnosti odseva notrajnost naše cerkve. V državno službo vtelovljeni služabniki altarja imajo sami sebe za činovnike in organe posvetne oblasti. Posvetna oblast nagraja vsluge duhovstva s posvetnimi odlikovanji zato, ker je duhovstvo samo teh nagrad željno. Petrograjski sinod od prvih let svojega obstanka priznava sebi značaj carske institucije in nikoli ni pozabil pozivati posvetne oblasti, kot pravi izvor svoje avktoritete. Pri vseh aktih prve dobe pravi glasno: „da je poveljenó od carjá vsemu svetu, osobam vsečihernih činov, cerkvenim in po-

---

[1]) Paris II. edition. Albert Savin, éditeur 12. Rue des pyramides, 12. Naša razprava obsega poglavje VII. p. 46—58.

[2]) Aksakov. Recueil complet des œuvres de I. S. t. IV. p. 119.

Digitized by Google

svetnim, da imajo pripoznavati sinod za oblast važno in mogočno, a da nimajo kršiti dostojanstva, katero mu je nadel Njega carsko Veleċestvo.“ Razumel bo vsakdo, da je posvetni element, iz kojega meni sinod, da zajemlje vso svojo oblast, moral prav gotovo prevladati črez vse druge elemente in pokoriti si popolnoma to izrodno (hybride) institucijo, ki sama sebe proglaša za oblast posvetno, a vsvaja si avktoriteto koncilja. Kṛčiti dostojanstvo. katero je Njega carsko Veličestvo odmerilo sinodu. ne more nihče drug, ko car sam. Zategadel je oberprokuror Jakovljev izvajeval carski vkaz, strogo braneč sinodu neposredno dopisovanje s komerkoli: vse občenje (vsě bumagy) o cerkvenih poslih mora se doposlati oberprokuroru.

Tako je naša cerkev po svoji vladi neke vrste vrad ali ogromna pisarnica, ki vrši pastirovanje črede Kristusove po kopitu nemškega birokratizma, ne brez one oficijalne lažnjivosti, ki je birokratizmu lastna. Cerkvena vlada je vstrojena kaker administrativen, sveten departament; cerkveni služabniki so všteti mej državne sluge. Cerkev sama je preobražena malo ne v vrad posvetne oblasti ali s kratka: cerkev je v državni službi“.[1])

Aksakov meni dalje, da s posvetno oblastjo so prodrle tudi posvetne ideje v cerkvene kroge in premogle naše duhovstvo v toliki meri, da skoraj ni sposobno, da bi moglo razumeti pravi oživljajoči poklic sv. cerkve.[2])

To trditev potrjuje cela kopa razprav in načrtov o cerkveni reformi, katero je poslala Aksakovu „razumna in napredna stranka“ ruskega duhovstva. Vsi oni načrti nosijo znamenje protiverske posvetnosti. Nekateri — piše Aksakov — priporočajo vnemati navdušenje propovednikov (pridgarjev) z novo zistemo oficijalnih nagrad s posebnimi odklikovanji. Drugi naglašajo potrebo formalnega poroštva od države zagotovljenega v obrambo nižega duhovstva proti episkopalni oblasti. Zopet drugi spajajo našo versko bodočnost s povišanjem dohodkov cerkvenih in želijo v to svrho, naj država prepusti cerkvam monopol nekaterih industrijskih strok. Najdejo se tudi taci, ki predlagajo vstanovičene odredbine sv. sakramentov..... Nekateri menijo celo, da naše versko življenje ni še dosta vrejeno od vlade in zahtevajo nov

[1]) Id. p. 124. Ainsi notre Eglise, du côté de son gouvernement, apparaît comme une espèce de bureau ou de chancellerie colossale qui applique âl' office de paître le troupeau du Christ tous le procédés du bureaucratisme allemand avec toute la fausseté officielle qui leur est inhérente..... l'Eglise elle-même se transforme bientôt en une fonction du pouvoir seculier, où tout simplement elle entre au service de l' Etat.

[2]) Ib p. 125, 126. Il ne s' agit pas du pouvoir séculier seulement, mais surtout des idées séculières qui entrèrent dans notre milieu ecclesiastique te s' emparèrent à un tel point de l' âme et de l' esprit de notre clergé que la mission de l' Eglise dans son sens véritable et vivant leur est devenue à peine compréhensible.

Digitized by Google

zakonik §§§ in pravil za cerkev. In vender je vže v zadnjem državnem zakoniku nad 1000 člankov, ki zagotovljajo varstvo cerkvi in določujejo dolžnosti policije za vero in pobožnost. Ali ne proglaša naš zakonik svetno vlado za hraniteljico (le conservateur) dogmatov gospostvujočega veroizpovedanja in čuvarico lepega reda v sv. cerkvi? O mi poznamo to čuvarico — nabrušeni meč, gotov posekati vsakega, ki bi hotel rušiti to pravoslavje, vstanovičeno ne toliko po Duhu svetem, ko po kazenskih zakonih ruskega carstva.[1])

„Oberprokuror sv. sinoda, odgovorni poglavar sv. cerkve, polaga vsako leto cesarju račun (otčët) o stanji one institucije. Oblika in zlog tega računa ne loči se ni za troho od računov drugih ministerstev n, pr. od ministerstva cest in poti. Tvarine so povsod enako razdeljene, samo da mesto rubrike: „vozne ceste", „železnice", „ladje", nosi račun oberprokurora napise: „izpovedanje in razširjevanje vere", „pastirska delavnost", „javljenje verskega čustva in vdanosti presveti osobi Njeg. Veličanstva." itd.

Cerkev se je odrekla svoji cerkveni svobodi; v zameno jej je država zagotovila obstoj in gospodstvo mej drugimi cerkvami v državi. S tem je verska svoboda vničena v Rusiji. „Kjer ni več žive, organske edinosti," pravi Aksakov, „navidezne celosti ne more vzdržavati nihče drug, ko n a s i l j e i n s l e p a r s t v o."[2])

Ta beseda moskovskega domoljuba — dostavlja V. Solovjev — je grozna, ali resnična. Aksakov sam je imel obilo prilike. prepričati se o grozovitosti in nasilji ruske vlade proti inovercem — ko so na južnem ruskem preganjali neko protestantovsko sekto.

Ali poslušajmo, kako sodi Aksakov sam o nasilji v verskih in cerkvenih vprašanjih!

Gasiti duhovno žejo s temnicami, ko se nima s čim vgasiti jo, odgovarjati s temnicami pravim odkritosrčnim potrebam in vprašanjem verske zavesti, ki se budi, dokazavati s temnicami istino pravoslavja, pravi se izpodkopavati tla naši veri in dajati orožje zmagajočemu protestantizmu.[3]) Nasilje vniči navdušenost pastirjev črede Gospodove.

Odkritosrčni branitelje naše cerkve (n. pr. zgodovinar Pogodin) priznavajo, da verska svoboda v Rusiji bi spravila polovico kmetov v razkol; a p o l o v i c a g o s p o d e (o s o b i t o

---

1) Ib. p. 84. Nous voyons ce gardien, le glaive levé, prêt à sévir contre toute, infraction à cette orthodoxie établie moins avec l' assistance du Saint Esprit, qu' avec celle des lois pénales de l' Empire russe.

2) Ib. p. 100. Là où il n, y a pas d' unité vivante et intérieure l' intégrité extérieure ne peut être soutenue qua par l a v i o l e n c e et f r a u d e.

3) Ib. p. 72.

Digitized by Google

ženske) šla bi v cerkev katoliško.[1]) Kaj to pomeni? vpraša se Aksakov. Pomeni, da polovica članov pravoslavne cerkve so samo na videz pravoslavni, drži je v nje naročji edini strah časnih kazni. Tako je torej resnično stanje naše cerkve: nedostojno, žalostno, grozno. Koliko bogoskrunstva v svetiščih, koliko licemerstva na mestu resnice, koliko straha mesto ljubezni, koliko pokvarjenosti poleg vsega zunajnega reda; kolikokrat zlobna vest pri nevsmiljeni branitvi prave vere — kakšna negacija temeljnih načel in bistva sv. cerkve — laž in nevera tam, kjer mora vse oživljati in goniti resnica in vera! Vender pa ni še to zlo največe zlo; pekoče gorje je še le to, da je imenovano zlo v domačeno, zakonito, da je ta grozna anomalija neizogibna posledica pravila, katero je vsprijela država in občestvo samo.[2])

V obče gospoduje pri nas najbolj videz, decorum; to je vže zadosti naši ljubezni do cerkve, naši lenivi ljubezni, naši brezplodni (bezdejateljni) veri. Mi radi zapiramo oči in boječ se pohujšanja, trudimo se poskriti i svojemu vidu i očem drugih ljudij vse veliko zlo, ki nam pod spodobno odejo kaker rak zajeda stržen verskega organizma. Nikjer se tako ne strašijo resnice ko v vradih cerkvenih, nikoder ni servilnost veča, ko pri naši duhovni hijerarhiji, nikomer ne služi „zveličavna laž“ toliko, kaker baš njim, kojim bi morala mrzeti vsaka laž. Nikjer ni toliko kompromisov dogovorjenih pod pretvezo modrosti, ki ponižavajo cerkveno dostojnost in vničujejo nje avktoriteto. Tem dogovorom za mir in spravo je glavni vzrok ta, ker nimamo dosta vere v moč resnice. Najhujše je pa še, da mi vse to zlo dobro poznamo, da smo se ž njim sprijaznili, pa živimo mirno in brez

---

1) Z dovolitvijo slovenskih Krutorogov povejmo i mi, kar smo slišali. Pravili so nam raznoteri možje iz Rusije, da je osobito mej gospodo v Petrogradu veliko zanimanje in simpatija za sv. Očeta in za cerkev katoliško. „Ako bi car prestopil k nam, prestopi vsa gospoda po vrsti. Vsi pa, s kojimi smo imeli priliko občevati, hvalili so nam črez mero spoštovanje inovercev in vetrpnost od strani ruskega naroda. Celó Poljaci so mi slovesno zagotavljali isto o narodu samem! Z ruskimi sošolci bili smo na gimnazij v Varšavi dobri prijatelji. Moj prvi prijatelj, s katerim sem vedno občeval, je bil pravi Rus. V moji obitelji govorili smo po poljski, v njegovi pa po ruski. Sicer pa kaker je prilika hotela.‘

O ruski vladi pa bili so i Rusi i Poljaki ene misli: „Ni so ljudje!“

2) Cependant le danger le plus grave, ce n' est pas que le mal ait pénétré parmi les croyants, mais c' est qu' il y ait reçu droit de cité, que cette situation de l' Eglise soit créé par la loi, qu' une anomalie semblable soit une conséquence nécessaire de la norme acceptée par l' Etat et par notre société elle — même.

Digitized by Google

skrbi.[1]) Toda taka sramotna sprava, taki nečastni kompromisi ne mogo vzdržavati cerkvi miru, a v obrambi in zastopanji resnice pomenijo oni kompromisi očit poraz, ako ne tudi izdajstvo.

Naša cerkev je — ako smemo verovati nje braniteljem — čreda obila ali čreda neverna, katere pastir je policija, ki po sili in s knutom v roci podi v hlevec ovce izgubljene. Ali je ta podoba cerkve Kristusove? Ako pa ni, kaj je sicer?[2]) Državna institucija, ki je morebiti v prilog državnim koristim, strahovanju in blagonravju. Toda cerkev — in tega ne smemo nikoli pozabiti — je oblast sloneča na nepremičnem moralnem temelji i nobena nezvestoba poglavitnim načelom ne ostane v cerkvi brez kazni. Kdor v cerkvi laže, ne laže ljudem, ampak Bogu! Cerkev nezvesta oporoki Kristusovi je na celem svetu najbolj neplodna in nezakonita prikazen. Cerkev, ki je del države, to je del „kraljetva tega sveta", je odpovedala se svoji nalogi in morala bode vdati se vsodi vseh kraljestev tega sveta. Taka cerkev nima prava obstojati, zapisala je sama sebi smrt.[3])

Vest ruskega naroda ni svobodna v Rusiji, a mišljenje versko ostane topo. Abominatio desolationis se je vgnezdilo v svetišči; duh od mrtvih nadomestuje duha oživljajočega, a duhovni meč — beseda božja — erjavi; mesto njega gospodari državni meč; v svetišči pri vstopu in izstopu mesto angeljev božjih stojé žendarmi in policijski inspektorji: stražniki pravoslavnih istin, ravnatelji naše vesti.[4])

Nismo še pozabili, pravi ob konci Solovjev, da slavofili vidijo v naši cerkvi edino pravo cerkev Jezusa Kristusa, v koji je živo združena svoboda in edinost v duhu ljubezni. Ali poslušajmo, do kakega zaključka je prišel posledni predstavitelj imenovane stranke po nepristranskem raziskavanji naših cerkvenih poslov: „Duh resnice in ljubezni, svobode in življenja duh blagotvorni ne veje ruski cerkvi."[5])

Torej po svedočbi nepristranskega pravoslavnega in ruskega rodoljuba — pravi Vladimir Solovjev — naša narodna cerkev

---

1) Ce qui est le plus grave, c'est que tous ces maux de notre Eglise — nous les connaissons et nous nous sommes arrangés avec eux et nous vivons en paix.

2) Ib. p. 91..... notre Eglise est un troupeau vaste, mais infedèle dont le pasteur est la police qui, par force, à coups de fouet, fait entrer dans le bercail les brebis égarées.

3) Ib. p. 93. Elle n'a en elle-même aucune raison d'être, elle se condamne à l'impuissance et à la mort.

4) Ib. p. 83-4 . . . . . ces gardiens des dogmes orthodoxes, ces directeurs de notre conscience.

5) Ib. 127. L'esprit de vérité, l'esprit de liberté, l'esprit de vie, l'esprit de liberté — c'est son souffle salutaire qui fait défaut à l'Eglise russe.

Digitized by Google

ni prava cerkev božja, ker jo je zapustil Duh resnice in ljubezni!

Evo, kako pišejo razboriti možje, katerim je Rusija sv. domovina! Izrecimo svoje iskreno spoštovanje odličnima Slovanoma: Aksakovu in Solovjevu, ki sta se upala povedati pred vsem svetom resnico o svojega naroda cerkvi. Kdor resnico govori njemu se ni nadejati nič dobrega, najmanj pa v Rusiji. Ali velik dobrotnik narodov je vsaki, kdor mu brezobzirno razkriva strupovite rane. Resnica edina more narod osrečiti in vzveličati.

Izrecimo pa tudi svoje zaničevanje oni plačani svojati, ki po Slovenskem in drugod v Slovanih vedoma in mala fide slavi baš ono, kar je po spričavanji samih Rusov v ruskem gospodarstvu gnilega. Kdor sam vere nima, ni „pravoslavne“ ni „latinske“, njega bodi sram, da hoče narodu oprtiti nazore, katerih licemerec sam ne veruje.

Lepo in stvarno o Rusiji pisati, kdo bi tega ne hvalil, kdo bi na Slovenskem takih spisov ne čital? Rusija hrani v sebi bogate zaklade: vredne znanstvnega raziskovanja, važne za bodočnost Evrope, a še posebe za Slovanstvo. Nam Slovencem je živa potreba proučiti bogate dari ruske zemlje in ruskega naroda. Baš o tem pogrešamo veščih pisateljev. Ali v ta posel je treba poleg obilega znanja in ljubezni do velikega naroda tudi p o š t e n o s t i. Drugi pisatelji niso vredni našega spoštovanja, niti podpore — vredni so metle!

***

Ob koncu dostavimo prijateljski opomin svojim sobratom čč. gg. duhovnikom po Slovenskem. Ako nas ne moti čut ljubečega srca, menimo, da je naš narod baš — o sv. cerkvi in nje poglavarji vse premalo poučen. Pisatelj teh vrstic je na svoje uho slišal mej priprostim narodom take nezmisli o sv. Očetu, da ni vedel, kaj bi dejal. In vender je naše verno ljudstvo izvrstno poučeno o sv. veri. Od kod torej ona čudovita nevednost o namestniku Jezusa Kristusa? Podoba je, da narod o njem ničesar ne zve. Časnikov narod vbogo malo čita, niti so časniki zakoniti oznanjevavci sv. evangelja. Ali saj hodi naše verno ljudstvo pridno poslušat krščanski nauk in propovedi ob nedeljah? Hodi, hodi, ali žal, da so propovedi o cerkvi i nje poglavarji bele vrane. Morebiti se motim jaz, in bilo bi mi drago, ali vender se mi zdi res, da čč. gg. pastirji to vprašanje razpravljajo v s e p r e m a l o i n p r e p l i t v o. Moje mnenje je tako, da se govori narodu pogostoma o cerkvi in papeži. Razloži se vernikom točno in obširno, da je cerkev samosvoje, samovpravno, n e z a v i s n o, p r a v n o o b č e s t v o, kaker država; da ima cerkev pravico dajati postave prav tako, ko država; a da kdor papeža ne posluša, ni cesarju pokoren ne bode. Te so dogmatične resnice, katere nam je treba verovati „fide divina et catholica.“

Digitized by Google

Pouči se ljudstvo na dalje, koliko krvavih ran so zadali brezverni zakonodatelji oblasti sv. cerkve v šoli, v zakonu, v blagonravji, na blagu... Ko bo narod naš katoliški dobro razumel, kaj je cerkev, ne bo nikoli podvoumil o zakoniti cerkveni oblasti v šoli itd.

Priložnosti za take govore je mnogo v letu: o raznoterih praznikih, na papežev imendan, ob obletnici Njegove izvolitve. Priliko dado premnogi dogodki po svetu, osobito v Rimu. Ali bi ne bilo dobro govoriti cel advent o cerkvi ali o papeži? Narod naj zve britkosti, ki tarejo srce sv. očeta. V obče naj se narodu ničesar ne zamolči o papeži, kar je za cerkev, in narodu samemu razumno. Kratko: delajmo na to, da bode verno slovensko ljudstvo cerkev in papeža dobro poznalo in ljubilo.

Posebne prilike za to so tudi okrožnice papeževe. Kar se dostaja okrožnic Leva XIII, priporočajo se same po učenosti in lepi besedi. Okrožnice papeževe treba bode razpravljati po moji misli najbolje na shodih in pri velikih slovesnostih. Ali tudi sicer naj se cerkveni govornik večkrat spomni papeževih besed, navajaj v propovedih besede nezmotnega učitelja in poglavarja vesoljne cerkve. Nekaj podobnega nam je na umu tudi o škofovskih poslanicah, ako so zajete iz življenja ter imajo praktično podstavo. Žal, da se pri nas poslanice samo preberó in potem založijo. Skrbimo, da bode verno ljudstvo pogostoma slišalo imena in nauke svojih nadpastirjev; tedaj bode tudi naš glas rajše poslušalo.

Take govore pa je treba skrbno spisati, da se človek izogne v dve gubi sključenim §§, ki se nam, svobodnim državljanom 19. veka, na vsaki korak po dva v zobe reže. Estote prudentes sicut serpentes. A treba je tudi navdušenja in samorašče misli, da se ne zajemlje vedno le iz starih kalamonov.

Bodi vse to samo prijateljski povedano. Ako bode morda brez vspeha, mi vender ne bode žal, da sem pisal hvalo sv. cerkve.

Dr. Pavlica.

Digitized by Google

Sv. Pavel razlaga razna politiška in nepolitiška vprašanja.

III. Polemika sv. Pavla.

Kaker smo vže rekli na tem mestu, bi sv. Pavel, ko bi živel v naših časih, ne mogel dolgo ostati brez lastnega organa, kar imenujemo navadno list. Trdili smo celo, da bi Pavel vstanovil list, kateri bi bil v duhu soroden „Rimskemu Katoliku.“ To se je zdelo — seveda pred vsem „Brusu“ — nekoliko predrzno.

Toda ravno pri tem se hočemo še pomuditi. „Rimskemu Katoliku“ se očita, da ne pozna ljubezni, in sicer krščanske; njegova pisava je robata, gorjanska; drugi spet pogrešajo v njem taktike itd.

Poglejmo tedaj, kaka bi bila blizoma taktika sv. Pavla, da bi se mu bilo boriti kaker nam — sè slovenskimi liberalci! Apostelj, kateri je tudi nekaj Kristusovega duha imel, vsaj toliko kot vredniki v „Narodni tiskarni,“ je gotovo tudi vedel, kako se mora polemizovati z nasprotniki krščanstva.

Moramo vže reči koj od začetka, da, ako je res, kar učijo naši liberalci o krščanski ljubezni, sv. Pavel ni imel o nji niti pojma; obdelavali bi ga in oberali, da bi, kaker mi, s psovkami lehko polnil platnice svojega lista.

Ko je Pavel zapazil, da hoče kdo kaliti sv. vero mej kristijani, je kar iz kože skočil in enako razbesnjenemu levu svoje nasprotnike kar raztrgal. Bil je na otoku Cipru. Sergij Pavel, prokonzul Cipra, je poklical Pavla k sebi, želeč slišati besedo Božjo. A vstavljal se mu je Elima, vražar, hoté prokonzula odvrniti od vere Kristusove. Tu pa ga pogleda Pavel srpo in ga zaroti: „O polni vsake zvijače in vsake hudobije, sin hudičev, sovražnik vsake pravice, ali ne boš nehal prevračati pravih potov Gospodovih?“ Ne zadosti: „Glej, roka Gospodova zoper té, in slep boš in ne videl solnca do časa!“ [1]) — Bog varuj, da bi se mi predrznili naše liberalce imenovati „sinove hudičeve“!

Bili so krivi učeniki, ki so Galačane speljavali od Pavla in Kristusovega evangelija. Apostelj se roti in kliče nad nje vse kazni z neba: „O da bi bili tudi odsekani tisti, kateri vas zavajajo!“ [2])

V prozi 19. veka bi Pavel rekel: Da bi vrag vzel liberalce!

---

1) Dej. ap. XIII.

2) Gal. V. 12.

Digitized by Google

Da, s hudičem samim stika sv. Pavel nasprotnike svoje in sv. evangelija: „Kajti taki so krivi aposteljni, vkanljivi delavci, premenjajoči se v aposteljne Kristusove. In ni čuda, kajti sam satan se premenja v angelja luči; ni torej nič velikega, če se tudi služabniki njegovi premenjajo v služabnike pravice.“ [1])

Vidimo tedaj, da vse, kar smo mi izrekli proti liberalcem, ni še senca v primeri z epiteti, s katerimi jih počeščuje sv. apostelj Kristusov!

Tudi tistim, katerim se je zdelo, da so nekaj, ni Pavel prizanašal. „Veliki duhoven Ananija vkaže tistim, kateri so pri njem stali, naj ga vdarijo po ustih. Tedaj mu Pavel reče: „Vdaril te bo Bog, s t e n a p o b e l j e n a!“ [2])

Mi bi rekli: Sodil te bo Bog, liberalec, vrgel te bo v pekel!

In tako „brezobziren“, tako občutljiv je Pavel, ko gre za čistost „principov,“ da je pripravljen celo angelja iz nebes, ko bi se predrznil le za pičico drugače učiti kot on, prekleti z „anathema!“ [3])

Mi pa v vsi ponižnosti ne povdarjamo nič nego kar je učila in uči sv. katoliška cerkev pa nje škofje — in vender radi tega nimamo krščanske ljubezni!

Sploh ni Pavel brezvercem nikaker milostljiv. On ne pripušča vernikom, da bi se kakerkoli pajdašali ž njimi. „Ne vprezajte se vkup z neverniki, kajti kakšno vdeležbo ima pravica z nepostavnostjo, a kakšno občinstvo svetlost s temo?.... I z i d i t e i z s r e d i n j i h i n o d l o č i t e s e, govori Gospod.“ [4])

Nevernike imenujemo dandanes liberalce. Pač bi Pavlu kri vskipela, ko bi videl, kako pridno si verniki 19. stoletja naročajo liste liberalne, kako jim celo dopisujejo. Ali pa kako se katoliške ovčice zbirajo v raznih društvih in čitavnicah okol liberalnih predsednikov! Izidite iz sredi njih! — zaklical bi.

Sploh bi ne bil Pavel prevelik prijatelj kompromisov. Prepričan je bil, da le en kompromis pelje v nebesa, temu se ni izneveril nikjer, namreč: podvreči se brezpogojno, slepo Jezusu Kristusu. Tega je oznanjeval ne le barbarom po Traciji in Iliriku, ampak tudi olikanim Atenčanom in Korinčanom, naj dopade ali ne. Vedel je sicer, da je „Kristus križani“ grškim modrijanom — neumnost, vender ni nehal ravno v Korintu povdarjati vedno in vedno Kristusov križ, in sicer ne po ovinkih ali v izbranih, gospojskih besedah, boječ se morda, da bi koga ne žalil.

---

[1]) II. Kor. 11. 13. nn.

[2]) Dej. ap. XXIII. 2. 3.

[3]) Gal. II. 8.

[4]) II. Kor. 7. 14. nn.

Digitized by Google

ampak odkrito in brez vsake olepšave človeške umetnosti. [1]) Pavel ni imel rokovic!

Sv. Pavel bi ne bil gotovo mnenja, da verske resnice ima razpravljati in braniti le „Danica“, a da drugi listi — tedniki, dnevniki — smejo o veri molčati ali, ko vže morajo spregovoriti, to storiti le „zmerno“ in tako, da se preveč ne razburijo duhovi, češ, to bi škodilo — narodni edinosti! A, molčite mi vender — zabrusil bi takim strahopetcem — molčite mi: „v Kristusu Jezusu nima nič veljave ne obreza niti neobreza, nego nova stvar.“ [2]) Si zagotovite nebesa, če se zedinite vsi, od prvega do zadnjega — v imenu narodnosti? Če hočete kompromis, ponujam vam ga pod edinim pogojem: Verujete v Jezusa Kristusa?

On, on bi klestil leposlovce, pesnike pa politike, ki v umetnosti, v politiki ne priznavajo evangelija Kristusovega, češ, umetnost je sama sebi namen, kaker uči Stritar, ali pa: politika ne pozna katekizma. Bodi še toliko visok, Pavel bi ga vklonil, dokler bi se ne podal. Kajti Pavel bi ne bil izmej tistih pisateljev ali vrednikov, ki „se vojskujejo po mesu“ t. j. ki tako pišejo, kaker vgaja občinstvu, ki resnico zavijajo in prekrivajo boječ se, da ne izgubijo naročnikov! Marsikateri „retour“, morda z ne prav laskavimi opazkami, bi mu pošta vrnila, Pavlu vredniku pravim, ko bi z ostrim peresom „naklepe (liberalcev) razdeval in vsako visokost, katera se vzdiguje proti spoznanju Božjemu, in bi zavzemal vsako pamet na poslušnost Kristusu, in v pripravi imel maščevanje za vsako neposlušnost.“ [3])

Tu bi grmelo in treskalo! Deset „Brusov“ bi ne zadostovalo, da bi se ilustrovali in komentovali vsi izrekli, vse pušice, katere bi jezni Pavel izstreljal na svoje nasprotnike.

Ker res poreden bil je sv. Pavel in rekli bi kar naravnost „neotesan“, ko se mu je kdo zameril — kot aposteljnu. Ironija, sarkazem ni bilo zanj nič nenavadno orožje.

Kako poredno se roga Korinčanom: „Vže ste nasičeni, vže ste obogateli, brez nas ste zakraljevali!... Mi smo neumni zavoljo Kristusa, a vi razumni v Kristusu, mi slabi, a vi močni, vi slavni, a mi brez časti.“ [4])

Galačane zmerja za „nespametne.“ Pa spet vže izliva nad njimi svojo nevoljo: „O nespametni Galačani! Kdo vas je obajal (vam zacopral), da resnici ne verujete?“ [5])

Kako laskavo opisuje svojemu Titu Krečane! „Mnogo je

---

[1]) I. Kor. 1. 2.

[2]) Gal. VI. 15.

[3]) II. Kor. 10. 5. n.

[4]) I. Kor. 4. 8. nn.

[1]) Gal. II.

Digitized by Google

trdovratnih blebetačev in sleparjev, zlasti iz obreze, katerim je treba usta zamašiti; kateri cele hiše narobe obračajo, učeč, česar bi ne smeli, za grd dobiček. Rekel je nekdo izmej njih, lasten njih prorok: Krečani, vedno lažniki, grde zveri, leni trebuhi." [1])

Da, srečen Pavel, da ne vrejuješ lista v 19. stoletji, ker obesili ti bi na vrat vže sto tožb „radi žaljenja časti," in dal bi leto na leto porotnikom opravka čez glavo!

Mi pa učimo se iz tega, da tudi krščanskemu pisatelju je dovoljeno liberalcem marsikatero gorko zasoliti, nič ne dé, ako se čutijo žaljene!

Kar navadno pogrešamo pri braniteljih katoliške resnice, je prava katoliška zavednost in iz nje izvirajoči ponos pa nevstrašnost. Ponos se prerado obsoja za prevzetnost. A ločiti nam je dobro mej obema. Ponos ne izključuje ponižnosti, katere temelj je spoznanje samega sebe, ampak zabranjuje, da se v ponižnosti ne zatopi krepkost in podvzetnost. Ponos dela boritelje katoliške pogumne in nevpogljive, nasprotnikom nepremaglive. Kako kratkovidni so pač tisti katoličani, ki se plaho skrijejo, ko jih začnejo liberalci sumničiti za slavohlepne, ko jim začnejo priporočati v posnemanje ponižnost in krotkost Kristusovo! Tedaj se navadno zbojijo in vest izprašujejo, ali se niso res pregrešili zoper sveto ponižnost; nasledek pa je, da začnejo trkati na prsa in se opravičevati in liberalce — odpuščenja prositi. Ravno takrat, ko bi morali glasno, očitno govoriti, da bi slišal cel svet — obmolknejo in odložijo orožje — liberalski kričači pa triumfirajo!

Ne! Katoličan mora vedno ohraniti, gojiti katoliški ponos. Ta ponos se poraja iz prepričanja, da katoličan ima resnico, resnico najsijajniše spričano v vseh časih, resnico, kateri se klanjajo najviši veleumi, katera je svet premogla in prerodila! Ne skrivaj tedaj katoličan ognja in navdušenosti, katero užge le katoliška resnica v srci človeškem. Ako pa ima resnično vrline, ako ima prednosti, ako si je pridobil zaslug v boji za dobro stvar, naj jih li pokaže pred svetom, ko zahtevajo okoliščine, da se v omahljivih vtrdi vera v moč katoliške ideje in kreposti, da ne bo svet mislil, da nimajo goreči zagovorniki kotoliške resnice ene same dlake pridne na sebi. Čemu je pa rekel Jezus Kristus: „Tako naj sveti vaša luč pred ljudmi, da vidijo vaša dobra dela? [2]) Ako liberalci vse žile napenjajo, da bi branitelje katoliške resnice črnili ter jim odvzeli vsako veljavo pred svetom, zakaj bi mi strahopetno skrivali vse, kar imamo dobrega na sebi? Potem pa ne bode svet res na nas videl drugega nego le slabo... Ali hočemo morda s povdarjanjem svojih zaslug vže trditi, da

[1]) Tit. I 10. n.

[2]) Mat. V. 16.

Digitized by Google

zvedino naše, in ne pred vsem včinki Božje milosti? Katoličana ni pač treba učiti, kar zna vsak otrok, da ne more najmanjšega dobrega dela storiti brez milosti Božje. Saj v Božjem imenu in z pomočjo Božjo se borimo, zatorej njemu slava, njemu priznanje! A ravno to naj zvedo liberalci: kako močna, nepremagljiva je Božja milost v njegovih vojakih!

Apostelj Pavel se ni nič pomišljal povdarjati svoje dostojanstvo, ko se mu je zdelo potrebno v korist dobre stvari. „Tako naj nas ima vsak za služabnike Kristusove in oskrbnike skrivnosti Božjih.“ [1]) Ali pa staviti vernikom lasten vzgled v posnemo ter povdarjati svoje bogoljubno življenje: „Posnemavci moji bodite, kaker sem tudi jaz Kristusov.“ [2]) Da pa obveljavi svoje nasprotnike ter obudi v vernikih spet zaupanje do sebe, se jame očitno hvaliti in našteje celi zapisnik svojih zaslug za Kristusovo stvar: „Ker se mnogi hvalijo po mesu, hvalil se bom tudi jaz..... V čemer je pa kdo drzen, drzen sem tudi jaz. Hebrejci so? tudi jaz sem; Izraelci so? tudi jaz sem; rod Abrahamov so? tudi jaz sem“ itd. itd.

Da, učimo se katoličani od velikega apostelja, učimo se biti ponosni, učimo se biti drzni; vže to samo pomeni dve tretjini zmage naše nad liberalizmom. Kjer zapazijo liberalci ponos in drznost, se splašijo, vpade jim pogum.

Tako je. Le očitajte nam slavohlepnost, nestrpnost, sumničite nas, da hrepenimo po mitrah, po prvaštvu itd.! Le eno vemo, le eno imamo pred očmi: da bivajo na Slovenskem liberalci, zatorej jim ne bomo dali miru nikdar!

---

[1]) I. Kor. 4. 1.

[2]) I. Kor. 11. 1.

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

V r e d n i š t v o b r a v c e m. — Marsikateri naših bravcev je začel povpraševati: Kako to, da se je Hodulja vže poslovil od „Rimskega Katolika?“ Je morda vrednika srečala druga pamet, ali kaj?

Spovemo se sami. Hodulja je poreden skoz in skoz, zbadljiv kaker ježeva koža. Opominalo se nas je tu pa tam, naj pač pazimo na njegov jezik, naj mu rogove malo prilomimo. Vsled tega smo se nekoliko zbali, ker slednjič, dasi se naš Hodulja pošteno imenuje, pade vender odgovornost za vse, kar se mu je zljubilo pisati, na vrednika. Ni pa tudi kaj prijetno dandanes biti odgovoren vrednik. Res, da zna imeti vrednik trda rebra, kaker kovačevo naklo, vender vsak občuti vdarce, dokler je še kaj mesa in krvi v njem. Tako tudi mi. Nadalje nam je pomisliti, da Hodulja ne živi več in se ne more nihče več znesti nad njim. Vse pušice zadenejo le nas.

So bili pa tudi drugi, prijatelji našega lista, kateri bi še kaj radi brali iz zapuščine čudnega moža; in prosili so nas, naj vender nadaljujemo izdavanje njegovih listov.

Komu vstreči? I prvim i drugim — tako smo sklenili. Tako tedaj damo Hodulji še besedo. Vender bomo rabili škarje, da tu pa tam kaj pristrižemo, kaj bi znalo koga žaliti. Tudi vredniški koš pod mizo naj dobi svoj delež iz Hoduljine zapuščine. Tako smo koj IX. list, v katerem opisuje kaj zanimivo zabavo [1]) v „sokolskem domu“, konfiskovali. Hudo je res, kar je tisti večer doživel Hodulja. Ako bi hoteli vse natisniti, bi marsikomu kri šinila v glavo in — gorjé nam! Morda bo drug pot vgodniša priložnost, da prijavimo ta list — za zdaj ne kaže nikaker.

[1]) Prim. „R. K.“ I. str. 636.

Digitized by Google

X. list.

Željno sem pričakoval drugega dne — porotniške obravnave proti dr. Juniju. A človek je obračal — dr. Junij je obrnil! Kaj se je zgodilo?

Dolgo sem spal drugo jutro. Okol osme prisopiha moj gostoljubni gospodar v sobo in me začne buditi:

„Hodulja, Hodulja!“

„A — a?“

„Hodulja!“

Jaz pa še enkrat: A — a? A — a?

„No, glejte no!“

„Kaj gori?“

„Ne šalite se Hodulja. Raji bi videl, da bi mi vse trikrat zgorelo in po vrhu še jaz kaker Hus, nego pa tolika sramota!“

„Sramota? Gremo k obravnavi? Kdaj prične? Je vže prišel dr. Junij?“

„Zlodej vzemi dr. Junija pa Vas in Vašo hoduljo po vrhu!“

„Danes ga vzame, potrpite no!“

„Veste, kaj se je zgodilo, Hodulja? Vmaknili so se. Sramomota, sramota!“

„Vmaknili? Od tožbe? Dr. Junijevi?“

„Naši, naši, Hodulja, rečem Vam: naši! Izdajice so narodne stvari. Srahopetneži so. Bojijo se ga, kaker da bi bil obseden od sto tisoč hudobnih duhov. Jojmene, kje je staroslovenska hrabrost?“

„Jaz sem Vam rekel, da je ni več mej mladimi Slovenci.“

„Joj, joj, ta rana se mi nikdar ne zaceli več, v grob jo ponesem. Za me ni tolažbe“.“

„Ni tolažbe? Zakaj pa ne? Enkrat bomo pili, dobro pili — pa se povrne tolažba. Zaupajte v vinske duhove!“

„Ni tolažbe, Hodulja, ni tolažbe, ni, ni! Studi se mi življenje!“

„Kaj je življenje?“

„Nesreča, greh, Hodulja.“

„Saj ste se ga še sinoči tako veselili.“

„Vse veselje je le relativno, zdaj spoznavam, da edino pozitivna, edino resnična je žalost. Tako je tudi moje življenje: ogrenil, zastrupil mi je je dr. Junij — nikdar mi ne bo več prijetno. Ljubi Hodulja, ne bomo več zdravic pili skupaj. Razvnet sem, gori mi glava, želim pokoja.“

In konec je bilo vseh upov: hočeš-nočeš — pobrati sem jo moral, proklinjaje v srci — Bog mi odpusti — dr. Junija.

***

Digitized by Google

Pa prisegel sem, da ga moram videti dr. Junija, in da pred ne pokusim vina, dokler ga ne najdem dr. Junija.

Mikalo me je res pred oči dobiti to čudovito prikazen 19. stoletja. Iz vsega, kar sem slišal in bral o njem, sem dvomil, je li človek ali kako drugačno bitje, morda podobno tistim psoglavcem ali enookim ciklopom. Zatorej sem se za vsak slučaj preskrbel z blagoslovljeno vodo in z rožnim vencem, da bom križal in škropil; dobil sem tudi latinski kolomon, da ga bom zaklinjal, ko bi bila sila.

Ves vpehan in prašen sem prišel v mesto, kjer so mi pravili, da ima dr. Junij svoj brlog. Nikdar nisem bil še tu. Poznal me ni nihče. Ljudje pa so bili prav zijalasti, vse se je vsulo za mano.

Zgodilo se je pa, ko sem hoduljil po ulicah, da sem dospel do nekega kraja, kjer so zidali novo obširno poslopje. Strešje bilo je vže gor, izdelovali in likali so prednjo stran. Zdelo se mi je, da bo eno najdražih poslopij v celem mestu.

„Kaj pa je tukaj?“ se vstavim.

„Više izobraževališče,“ se oglasi nekdo.

„Pa ne vže spet za ženske vraga?!“

„Za ženske.“

„Čestitam nežnemu spolu. Česa se bodo pa učile?“

„Zgodovine, filozofije, matematike.“

„Česa še?“

„Pedagogike, fizike.“

„Še kaj?“

„Telovadbe.“

„In?“

„No, tudi jezikov.“

„Niso Vaše ženske v jezikoslovji dovolj izurjene?“

Ni bilo treba več. Izdal sem se. Oglasita se dva tenka glasova, ki sta mi razodevala žensko togoto:

„Ta je Hodulja, ta reže ženskam jezike. Prinesel je nož. Hodulja, Hodulja!“

„Hodulja, Hodulja! — zagnali so od vseh strani.

Jaz pa sem zaklical: „Živela ženska emancipacija!“ In pobrisal sem jo z velikanskimi koraki kaker senca mimo hiš.

***

Kmalu potem sem stal pred vrati dr. Junijeve pisarne. Sapa mi je zastajala. Odložim hoduljo in zlahna potrkam: ték! ték! Nič. Močneje: ték! ték! ték! Spet nič. Pritisnem za ključavnico in odprem, kar da vtaknem pol glave v sobo. Sedel je za mizo, na desno in levo stran se je vzdigavala cela gora knjig, mej katerimi je tičala glava popolnoma skrita.

„Ni nikogar doma?“

„Kdo je?“

Digitized by Google

„Štefan Hodulja."

„Zdaj, o tej uri me pridete motit! Nimam časa. Moram dokončati."

„Koga vže spet nabadate?"

Ni več slišal; le pero je brskalo dalje po papirji. Od časa do časa zaslišim kako se je zaihtel ter bruhal posamezne besede: „Čakajte li, vam bomo vže dali. Oho! Oho! Na, tu imaš! Boš pa molčal!"

Spet potrkam.

„Nc, vstopite tedaj — kdo ste vže?"

„Štefan Hodulja, Bog nas váruj, saj sem vže rekel "

„No, spomin nas zapušča. Hodulja — — Hodulja — — ali nisem vže slišal tega imena?"

In premerja me od glave do pet. Jaz pa plaho mečem oči okoli po sobi. Vredniški koš zijal je spod mize kaker brezdno proti meni. Zdelo se mi je, kaker da bi se iz njega vili zli duhovi. Pretreslo me je, da sem obledel.

„Štefan Hodulja, ste idealist ali realist?"

„Oboje, g. doktor, zjutraj realist, zvečer idealist."

„Ne razumem Vas."

„Poslušajte. Zjutraj sem trezen, živo občutim vso realnost človeških mizerij; popoldne pa navadno prilezem do bokala — seveda ne praznega — obvladajo me vinski duhovi in navdajo z višim spoznanjem. Saj vže prigovor pravi: in vino veritas. Resnico pa gledamo po idejah — saj to je, če se ne motim. prav Vaš nauk, gospod doktor. Nadalje mora idealist tudi z voljo hrepeneti po višem. Jaz pa sem na večer „dobre volje". Tedaj sem vsak večer navadno idealist — quod erat demonstrandum. Kako lepo je biti idealist! Idealizem je edino pravo naziranje. Naš Mesija bodi, kdor razširja idealizem, ne le z besedo, ampak tudi z dejanjem, pravim. Bi Vam bilo mogoče, tudi meni pripomoči do idealizma, clarissime domine?"

„Želite morda en zvezek mojih „Dvanajst večerov"?"

„O Domine Deus, ne veste, kaj pravi pismo: litera occidit, spiritus vivificat. Spiritus alcohol — clarissime et excellentissime domine!"

„Hodulja, Vi hodite dosti po svetu: kaj pravijo o meni?....

„Kako naj bi Vam povedal resnico brez tistega, v katerem je resnica? In v i n o veritas, excellentissime et illustrissime, miserere nobis!"

Zdaj še le je razumel. Bog jih žegnaj te doktorje! Privlekel je izpod omare buteljčico, zlato-rumeno kaker cesarski cekin v dan svojega rojstva. Njena vsebina — sam nektar ni boljši: čudil sem se le, kako morejo doktorji samotarji kaj takega hraniti pod streho — mi je spet privezala dušo k trebuhu in začel sem:

„Kaj pravijo o Vas, excellentissime et admodum reverende

Digitized by Google

doctor Juni. kaj pravijo o Vas, hahaha! Vsi enoglasno priznavajo, da Vam je dal Bog rogove. Odpustite: rogove! Sicer pa niso vsi edini, kaki so ti rogovi. Prvi trdijo, da so polževi; tipajo Vam sicer izvrstno, a ni se jih treba bati, ker potegnete jih v kajžo, kaker brž zadenejo ob kaj trdega. Drugi hoté reči, da so rogovi od ovna; in čujte — pa ne da bi zamerili — primerjajo Vas s tisto zverino v knjigi skrivnega razodenja, ki je imela dva rogova in je bila podobna jagnjetu, a govorila je kaker zmaj. Sv. pismo jo imenuje krivega preroka. Tudi Vi butate kaker oven, in vse razdevate, kar je dozdaj veljalo na Slovenskem. Celó dogme naše sv. vere morajo braniti proti Vašim napadom. Kriv prerok ste — reverendissime, heretik ste — clarissime!

Pa ni še zadosti. Spet so taki, ki hočejo najti na Vaši, kaker vidim, ne prav prikupljivi prikazni, deset rogov, kaker jih je nosila zverina, ki jo je videl sv. Janez, katero je navdihoval sam hudič — ne zamerite: relata refero. Sicer pa trdijo, da so Vaši rogovi stekleni, clarissime; čim bolj se zaganjate, tem bolj se Vam lomijo in drobijo, in krvaví Vam obraz. Kmalu boste brez rogov, mulasti boste, reverendissime, kaker maček."

„Kaker tedaj vidim, me nič kaj milo ne sodijo? Me imajo pa za učenega?"

„He — učenega? Knjig ste vže dosti prebrali, a življenje, svet — tega ne poznate. Vi si stvarjate nazore o življenji mej štirimi stenami. Vse drugače je zunaj po širnem svetu, kaker si Vi, clarisime, domišljate! Haha, doctor dive, ste bili vže onkraj sv. Gore?"

„Jaz sem prehodil vže Laško."

„Laško?"

„Sem bil vže na Francoskem."

„Na Francoskem?"

„Tudi v Parizu sem bil?

„V Parizu?"

„Sem bil na Dunaji, na Tirolskem, v Švici."

„Vse to ni nič, reverende!"

„Kaj, ni to svet, ni to življenje?"

„Vse to ni nič, clarissime! Modri ste sicer, učeni — toda zdaj učite se nekoliko od Štefana Hodulje. Ves svet je dandanes v čitavnicah. In Vi čitavnic ne poznate. Vprašam Vas: znate tarokirati, znate igrati biljard? Ste kdaj plesali, ali kdaj vasvali? To je svet, to je življenje! Kdor ni sam kaj takega skusil, ne ve, kaj je življenje. Nur Lumpe sind bescheiden — zapomnite si dobro, clarissime domine!"

„Vse to da bi bil jaz vganjal, a zdaj bi se z mano pometalo: češ, tak in tak je bil, lump je bil dr. Junij — in zdaj nas hoče učiti?!"

„Tako govorijo o Vas, illustrissime, relata refero. Jaz si

Digitized by Google

vmijem roke. Res, obdelavajo, Vas, domine doctor, in Vas oberajo, da bi se smilili trdemu kamnu. O Bože mili! Hudobni svet! Jaz pa vidim, kako dobri ste, kako mili, ljubki ste. O vita vitae meae! Samo nebo Vas je pestovalo.... No. lepi pa niste, illustrissime, lepi pa ne — brez vse zamere! Najbolje, da se ne kažete ljudem. In veste, kaj mi ne dopada pri Vas, colendissime — spičast nos. in pa tiste srpe oči; nekateri hoté reči, da to ne pomenja nič prida. Jaz se bojim, da niste ponižni; veste, da ponižnost je prva krščanska čednost Povsod razobešate svojo firmo: dr. Juni v leposlovji, dr. Juni v kritiki, dr. Juni v politiki, dr. Juni na nebu in na zemlji! Prava ponižnost se skriva, admodum reverende et colende. Sicer pa Vam nočem pridigat i ascetike, ker to ni moj predmet, pa .. pa ... to je le ponižno mnenje Štefana Hodulje, ki tudi kaj ve in zna.

No, no pa, dovolite mi, da si zdaj nekoliko ogledam po slavni Vaši rezidenciji. Tu je tedaj tista kovačija! Povejte, v kateri skrinji imate zaprte zle duhove! Kaj pa tu vidim — fotografijo! Pa niste Vi, clarissime domine?

„Jaz sem, tak sem bil v osmi šoli, Hodulja."

„No, kazali ste vže takrat, kaj bode iz Vas. Ste se kdaj v življenji smejali, admodum reverende? In pa še nekaj: pijete vino?"

„No, Hodulja, Vi ste pa preprosti. Vi bi me še izdali. Ne zaupam Vam preveč."

„Bodite prepričani. ter reverende, do odslej sem Vaš zaveznik, povsod bom širil Vašo slavo in delal Vam prozelite. Ne kesam se, da sem Vas obiskal. Če več ne. sem se vsaj prepričal, da ste, kaker se zdi, resnično človek. Preponižno se poklanjam, reverendissime et admodum colende!"

In šel sem.

XI. list.

Grešil sem, Bog mi grehe odpusti! Zato se hočem očitno spovedati. Pasji dnevi niso bili nikoli prida; hudi duhovi jih majo v oblasti. Zraven tega misli si, ljubi moj, kako mučno je v pasjih dneh kolovratiti od vasi do vasi, neprenehoma žreti cestni prah Komu bi se grlo ne vsušilo in jezik ne prilepnil k nebu! S čim pa suho grlo omočiti? Blagor vodopivskim žabam, a jaz žalibog nisem bil nikdar vodopivec. Zaprisegel sem se, da naj se mi noga priraste k hodulji in naj mi odreveni celo telo, ko bi le enkrat s čisto vodo omazal si grlo.

Prišel sem tedaj večkrat v zadrego. Tako je bilo tudi tisto leto. Poslovivši se od nepozabnega, ljubeznjivega dr. Junija sem se napotil daleč proč. Pritisnilo je julijevo solnce in žgalo me,

Digitized by Google

da se je vse cvrlo po meni. Več mrtev kot živ se privlečem z izsušenim jezikom v majhno slovensko mesto.

Kar vgledam po voglih nabita velika oznanila. Vže od daleč berem: „Volivci!“ Aha! izdihnil sem.

„Volivci! Dne 28. julija bodo volile pri nas kmečke občine svojega poslanca v državni zbor.

Volivci! Zavedni ste dovolj, in ni Vam treba še posebe priporočati moža, katerega zasluge za narodno stvar in posebe za naše gospodarstvene-kmetijske interese vže tako predobro poznate. Moža imate vsi na jeziku:

Dr. Janez Zima

je edini mož, kateri Vas more dostojno zastopati v državnem zboru, kateri bo delal čast imenu slovenskemu. Posvetovali smo se tudi z merodajnimi moži cele dežele in se več ko prepričali, da je narodova volja, da prevzame ta mož častni mandat za državni zbor.

Možje volivci! V imenu svobode in napredka združite vsi brez izjeme svoje glasove v

Janeza Zimo.

Narodni volivni odbor.“

Na, na, sem govoril sam sè sabo, jaz pa moram najti dr. Janeza Zimo, kandidata za državni zbor.

In vprašal sem, kje bi se dobil dr. Zima. In reklo se mi je, da biva v mestu.

Ko sem pa stal pred njim, sem ga vprašal: „Gospod dr. Janez Zima, Vi ste tedaj kandidat za državni zbor. Tudi jaz bi hotel pripomoči k Vaši zmagi. Kaker vidite, imam dolge noge in primerim trikrat več sveta, kaker navadni ljudje. Za čas volivnega agitovanja je to silno važno. Se smem prestaviti slavnemu volivnemu odboru, da mu ponudim svojo službo v Vašo korist, veleučeni dr. Janez Zima?“

Pa zvedel sem, da je dr. Zima sam v svoji osebi ves in edini volivni odbor. Da je pa začel kandidovati za državni zbor, je prišlo prav za prav tako. Dr. Janez Zima je pred leti z jezikom in peresom služil lepega denarca. Odprl je bil advokaturo, in vse je vrelo k njemu. Kmetje so se pravdali, da je bilo veselje. Dr. Zima bi tedaj še časa ne imel le misliti na narodnost ali pa celo na slovenstvo: vse to je imenoval večkrat v šali votle ideale, ki nič ne nesó!

„Toda hudiča!“ zdihne dr. Zima, „človek obrača raženj s pečenko, osoda ga pa obrne — in pečenka pade v ogenj! Janezu Zimi jo je skuhal takrat jezuitski fanatizem. Zgodilo se je,

Digitized by Google

da se je priteplo v oni okraj par, kaker se reče, gorečih duhovnikov. Vvedla se je koj bratovščina treznosti, bratovščina Marijina, pa svetega škapulirja, in ne vem še kaj! Pridigati se je začelo proti pravdanju in zapravljivosti, priporočati se sveta čistost in devištvo. Slednjič — pretrese me, ko se le domislim — povabijo iz mesta dva patra jezuita, da sta dajala ljudstvu misijone! Še zdaj mi zveni po ušeših „zvon sprave.“ Kaj jim je namreč padlo v glavo svetim patrom? Zadnji dan svetega misijona so oznanili, da bo ob 6. uri zvečer pozvonilo z velikim zvonom, to ima biti opomin iz nebes, da se vsi sovražniki spravijo in si odpustijo, ako nočejo goreti v peklu. To je bilo objemanje in poljubovanje! In ne vem, kaj je obselo od takrat ljudi po celem okraji? Ni več žganjarij, ni več gostivnic, ne prepirov, ne pravd!“

„Vas je to hudo zadelo, gospod dr. Zima, kaj ne?“

„Zadelo, naravno!“

Dr. Zima, je namreč kmalu potem moral odsloviti dva pisača, ki sta mu pomagala množiti denar, in ostal je sam, in še sam se je dolgočasil.

Kar mu nekdaj čez noč pade v glavo, da je — naroden. In bralo se je koj po časopisih, da dr. Janez Zima, odvetnik na Govci, je prvi narodnjak daleč okrog. Ko so pa na spomlad sokolci iz B. napravili izlet v N., se je dr. Zima pokazal v narodni surki in imel je pri slavnosti z navdušenjem sprejet govor.

Še nekaj, kar se pa razume samo ob sebi. Na odvetniški pisarni, kjer je stalo prej: „Dr. Johann Zima, Advokat“, se je naenkrat brala firma slovenska: „Dr. Jan Zima, odvetnik.“

Ko sem tedaj vse zvedel iz njegove zgodovine, sem rekel: „Dr. Zima. Vi tedaj niste poseben prijatelj duhovnov?“

„Zlodeja, kdo bi pa mogel biti?“

„Kaj pa mislite o veri?“

„Pozitivne dobrote nima vera nobene, ampak le relativno. Verúj butasti kmet, verúj ženska, ker tako vže nima druzega opravka, a omikanec pa ne potrebuje vere. Vera pojemlje z napredkom.“

„Ne veste pa, kolik vpliv imajo duhovni pri ljudstvu? Si upate prodreti pri volitvah, ako Vam nasprotujejo duhovni?“

„O Hodulja, tako se razodenem le svojim prijateljem, in pa Vam, ker vem, da me razumete, kaj ne, Hodulja? Farji pa me niso še videli, kak sem v resnici. Njim kažem drugo lice. Vidite tu molek, Hodulja?“

„Ste bili Vi tisti pobožni gospod doktor iz mesta, o katerem so mi pripovedali včeraj kmetje, da je bil ondan pri spovedi v D.? „Taka gospoda, taka“, rekali so. „Ta bo naš.“

„Jaz sem bil, Hodulja. Tako je: mundus vult decipi. In pa, da Vam povem še eno, kako sem nabarval ondan farje pri novi maši. Tri ure sem klečal, mej mašo pa sem se dal obhajat od

Digitized by Google

novomašnika. Pri obedu sem napil najprej vrli slovenski duhovščini, češ, ona ima toliko zaslug za narodno stvar. Vse je za-me norelo. Moja zmaga je tako trdna, kaker tron Boga Očeta v nebesih!"

„Kako naj pa agitujem za Vas?"

„E, agitovati pa treba vsekaker, ker bojim se vender, dokler nimam mandata v rokah."

„He, pa težko delo bo, saj veste, da so pasji dnevi. Vročina je, suša, in veste, da... "

„Prepuščam Vam, Hodulja, da organizujete po vaseh volivno gibanje."

„Organizujem?! Ne veste, da to ne gre kar tako? Treba vender prej poskrbeti za zbirališča po vaseh. Kaj bom kmete zbiral pri vaškem vodnjaku ali pri kalu, kjer zborujejo žabe? Kmet se ne gane spod strehe, ako ga ne vabite v hišo, nad katere vrati stoji veja. Veja — intellexisti, clarissime doctor Joannes?!

„Náte, náte, Hodulja", gnjetel mi je kmalu potem v žep papirnat zavoj, „náte pa prodajte te obligacije. Zadnje so!"

„No, hočemo storiti, kar bo v naših močeh."

„Še nekaj, Hodulja, jutre sem sklical shod v S. Predstaviti se nameravam javno kot kandidata. Ne zabite priti jutre ob 4. popoldne v S."

***

Ko je drugi dan ob 4. uri v gostivni pri „Konjskem repu" v S. nekoliko potihnil hrup v skupščini, je dr. Janez Zima stopil pred poslušavce in — jaz sem sedel na levico — začel je tako-le:

„Slavna gospoda!

Hotel sem Vas danes povabiti na ta kraj, da se Vam predstavim kot Vaš kandidat za državni zbor. Ne vem pa lepše začeti svojega govora nego, da Vas pozovem, da z menoj vskliknete trikraten „živio" in „slava" presvitlemu cesarju Franu Josipu. (Jaz: „Živio! Slava!" Vsi za menoj trikrat: Živio! Slava!") Cesar Fran Josip nas je osrečil s konstitucijo, s katero je polovico svoje oblasti položil prosto v roke svojih narodov. Konstitucija je najvažniša pridobitev našega veka, konstitucija daje ljudstvu oblast, da se samo posvetuje in nalaga postave, da si samo odmerja davke, zida šole, odpravlja konkordate. Konstitucija zagotavlja nam svobodo vesti, in prosto dihanje. Konstitucija je tisto drevo življenja, katero je rastlo v paradiži." (Jaz: „Živela konstitucija!" Drugi za mano: „Živela štatucija! Živela štucija!")

„Vidite tedaj, koliko pravic Vam daje konstitucija. Toda Vi

Digitized by Google

Vi ne morete iti na Dunaj posvetovat se s cesarjem. Zatorej Vam dovoljuje konstitucija, da si smete izbrati poslanca, kateri govori v Vašem imenu in po Vaši želji. Vi ste tedaj gospodarji, in poslanci so Vaši sluge. Tako stopam tudi jaz danes pred Vas, druge misli nimam kaker žrtovati se za Vaše koristi. Moja narodna zavest pa sočutje s trpečim ljudstvom mi ne dopušča, da bi še dalje mirno sedel v svoji pisarni, akoravno je lepo s peresom kovati si zlate rumenjake.

Dnovi so resni. Oni stopajo pred vsakega človekoljuba zahtevaje žrtev za občni blagor naroda. Dnovi naši tirjajo mučenikov za narodno stvar. Tudi moje prsi se niso mogle dalje zapirati temu klicu. Evo me tu, vrli možaki. Oglašam se kot Vaš zastopnik za državni zbor.

Moj program (Živio program!) ni treba, da ga pred Vami razvijam, poznate ga dobro vsi. En program mora biti skupen vsem zavednim možem, ki so vneti za ljudski blagor. Izražamo ga v treh besedah: „Narod, svoboda, napredek!“

Nihče naj se pa ne čudi, češ, „vere“ ne najdem v tem programu. Upam, da nismo več tako otročji, da bomo vselej in povsod kričali: vera! vera! Vera ni v besedah niti v kričanji, ona ima sedež v srci, in se zapre mej štiri zidove, da tam moli očeta v nebesih. Duh je namreč Bog, in tisti, ki ga molijo, naj ga molijo v duhu in resnici. Vi vsi sicer dobro veste, da vero imam tudi jaz, kar sem vže pokazal pri več priložnostih. Tudi ne poslušajmo tistih, ki vedno plašijo: Vera je v nevarnosti! Za Boga milega, povejte, kdo Vam brani v cerkev, kdo Vam prepoveduje moliti rožni venec, kdo se le od daleč dotika Vaše vesti? Mi posvetni se ne vtikamo v zadeve, ki se tičejo vere; mi, se je ogibljemo in delujemo le na polji slovstva, na polji znanstva politike, vse te reči pa nimajo nič, prav nič skupnega z vero.

Tudi z duhovniki hočem živeti prijateljski, mirno. In mislim, da sloga s prečastito duhovščino je pač lehka. Mi prepuščamo gospodom nuncem svetišče Božje in jih nočemo nikaker motiti niti jim še svetovati, kako naj pojejo mašo, kaj in kako naj pridigajo. Mi črtimo le tiste fanatike mej duhovni, kateri imajo tako malo duha Kristusovega, ki je duh ljubezni in prizanesljivosti, da zaklinjajo na dno pekla vse tiste, ki le količkaj drugače mislijo, kaker oni, tiste zelote, kateri obsojajo v ogenj vse knjige, vse časnike, ki niso pisani v duhu sv. Kempčana. Bog váruj, da bi obveljali nazori dr. Junija! V dveh letih nimamo več enega pesnika, enega leposlovenega lista, ne enega bravnega društva, ne enega Sokola! Za dve sto let smo potisnjeni nazaj. Kar je blagega in lepega na Slovenskem, cvet petdesetletnega trdega boja — posmodila bi nam slana v eni noči. Ne, proti takim ljudem protestujemo, tudi če se skrivajo v rudeči škrlat, takim smo vedno pripravljeni maščevalno orožje suniti v

Digitized by Google

tisti del telesa, ki ima z mašnikovem posvečevanjem najmanj opraviti!

To je moj program. Zatorej se Vam še enkrat predstavljam kot Vaš kandidat za državni zbor, v svesti si, da bom vsestransko Vas zadovoljeval in povspeševal edino le Vaše koristi — jaz dr. Janez Zima!" (Jaz: „Živio naš edini kandidat dr. Zima!" Isto za menoj vsi drugi enoglasno.)

***

Pa še predno je dr. Zima odšel iz S. domov, sem stopil k njemu in začel tako:

„Veste, doctor Joannes Baptista, da denar Vaših obligacij je skoraj vže pošel?"

„Hudiča Hodulja, kaj pa vganjate?"

„Pijejo ga, kaker norimberški sod, kader je prazen. In pa še nekaj. Mislite, da je tisti „Živio" s katerim so Vas danes obsuvali, tako gladko privrel iz grl? Prokleto! kmetska grla so kosmata. Ni dovolj močiti jih z vinom, treba jih tudi mazati. To mazilo, doctor Baptista, so bili — ne zamerite — petaki in desetaki, katere sem izrezal iz Vaših obligacij. Nekateri so mi naravnost oznanili: Hodulja, ako nam ne daš toliko in toliko, bomo mi vsi kričali: Pereat dr. Janez Zima! Prokleta druhal, kdo jo je navadil klicati latinski! Pa tako je dandanes, mi Baptista!"

„Kaj početi, Hodulja? V veliki zadregi sem. Denar, denar! in denarja — ni. In ni ga, če pretaknete vse skrinje in zidove v Janeza Zime hiši na Govci. Veste za dober svet?"

„Svetov je pri Hodulji vedno veliko, dobrih svetov, praktičnih svetov, domine Baptista. Denarja? Dandanes nimajo ga nego le banke."

„Pa pomagaj banka! Na Govci ni nobene. In — bom zastavljal hišo? Denarja pa potrebujem hitro, hitro."

„Ni treba Vam zastavljati ničesar. Tu le podpišite, kar Vam berem:

„Jaz dr. Jan Zima, kandidat za državni zbor v N. okraji, ki ne morem prodreti kaker z močno denarno agitacijo, se zavezujem, da bom v državnem zboru vedno deloval in glasoval složno s stranko... V to naj mi pa blagovoli slavno vodstvo banke... poslati denarne podpore, da mi bo mogoče potrebnih glasov kupiti, kaker tudi plačati honorar raznim politiškim listom, ki bodo zagovarjali mojo kandidaturo."

„Tako tedaj, domine Baptista, v treh dneh dobite denarja, da se vanj zakopljete. A veste pa, doctor Joannes, veste, da bo treba plesati, kaker bodo godli gospodje od banke!"

„Da li zasedem enkrat kurulski stol, potem, ako jim všeč, glasujem tudi, da se samemu Luciferju podeli častno meščanstvo v nebeškem Jeruzalemu."

***

Digitized by Google

Bilo je res tako. V dan volitve pa se je vse trlo po Govških ulicah. Jaz sem bil glavni faktor: Hodulja tu, Hodulja tam, Hodulja povsod in vse! Bankovci so frleli na desno in na levo. O vspehu ni bilo dvomiti. Možgani pa so se bili tako razvneli, da je pri nekaterih gorkota vdarila v roke in jih stisnila v pest, s katero so svoje nasprotnike tako gladili, da si videl še tri dni potem marsikatero glavo ovezano, drugo pa zabuhlo in okroglo kaker lunino lice o ščipu; ne malo so jih celo žendarji pograbili, in še le po enem meseci si jih gledal, kako so se eden za drugim vračali iz zapora, v kateri jih je spravila kandidatura dr. Jana Zime z Govca.

Jaz pa nisem dolgo ostal na Govci. Kaker hitro se je potolažila žeja pasjih dni, sem se začel sramovati svoje agitacije; odpotoval sem daleč proč in si zgrevano trkal na prsi: „Stari Hodulja, stari norec! Štefan, ti se ne spreobrneš, dokler se s hodulje ne zvrneš!“

LISTEK.

AKADEMIJA 19. VEKA.

Iz spominskih zapiskov slovenskega vseučiliščnika.

Na Dunaji 20. februarja....

Potolaži se vender, prijatelj. Tvoje skrbi so brezpotrebne. Da bi Te ne poznal, bi Ti skoraj zameril. Ravnaš z mano, kaker oče sè svojim sedemletnim pobčetom. Bože misli, toliko zavesti pa ponosa vender še imamo! Jaz, da bi se mogel kdaj spozabiti, čemu sem prišel na Dunaj, kake upe stavi v mé zatirana domovina?!

No pa, ker mi vže hočeš biti skrben očka, poslušaj svojega sinčka trden sklep (grevenge pač ne moreš še zahtevati, da bi molil): Še ta pust, potem — Amen! Na pepelnico zjutraj začnem vestno do pičice izvrševati dnevni red, katerega sem si vže na-

Digitized by Google

črtal. Včeraj sem dobil lepo svotico od strica, polovico sem odločil za knjige. Izvrstne, klasične knjige so prvi pogoj temeljitemu studiju. Moje načelo je: ali temeljito ali nič! V tem času se tudi odločim, česa se poprimem: prava ali medicine.

Zdaj se pa vender pomiriš?

In tako mi ostane še malo, malo dni. Pust se bliža koncu. O navdahni me, Bacche, kako bi te še to malo časa vredno v-žival! Odpreti hočem vse skrivne kote srca, razkleniti vse živenjske duhove, da izletijo in se nasrčejo medu s cvetlic, ki tako bujno poganjajo po gredicah velikomestnega pusta!

.....Pa kaj je tukaj?.... Vizitnica! Aha!..... „Jutre ob osmi zvečer „soiree" pri grofici K. Plesna zabava. Svira oršester C.... kapele. Pridi!"

Pri grofici K? Bogovi! Tu se zbirajo prve krasotice. Same Helene Dunajske! Da bi le še ne imeli trojanske vojske! No pa, čez mojo Helenko je pač ne bo! Ali ah! Pazi, pazi! Ti si upaš na morje, kjer bodo pluskali valovi ob ladjico, v kateri sedi tvoj vzor, tvoje bogstvo! Ladjica se bo zvrnila, Helenka se bo potopila, pogoltne jo morsko brezno, vgrabi jo Neptun!... Ne, ne! Grem sicer, a sè svojimi očmi naredim pogodbo — kaker pravi sv. pismo — da ne pogledam krasotice.....

In oko se bode odprlo in srečalo se z očescem, modrim očescem, in bo v njem obtičalo, kaker muha v medu..... Ladjica so pa preobrne in — plusk! — Helenko vnese povodnji mož, da je ne bo več na dan!.... Tako bo s teboj!.... Tako.....

Proč, črne misli.... Zvezda moje sreče, na te prisezam!

Na Dunaji, pepelnična sreda.....

O bogovi! Bivam ali ne bivam? Kje sem?..... Da, na zemlji sem še, saj so trdna tla, na katerih ležim. Da, če se ne motim, v svoji sobi bivam. Od kje pa, po kateri poti sem prišel sèm?... Aha, tu je menda moja miza.... Odprimo pa „Corpus iuris"... No, kaj ga ni tukaj?.... Nisem ga vkupil?..... Poglejmo v mošnjo.... Denarja ni — enega novca ni več.... in knjige — kje so?.... Saj vender sem jih kupil... ali ne? Odgovori ti, mošnja!...

Oh, to nesrečno bivanje! Da, prav si imel pesnik: „Človeka nikar!" Še enkrat: nikar! nikar! Vragovi so mi zalili glavo sè svincem, v svinec so mi zabili vse misli.. ..

Huš! huš! Kako šviga po duši! Daj no, vstavi se misel, da te vlovim, da se te oklenem.... Preboden sod sem.... Sod, kateremu so spredaj in zadej izbili dno. Pod menoj se pa odpira brezdno brez konca, vanj se vsuvajo misli in drvijo druga za drugo v jamo brez dna. v neskončnost.....

Čemu smo na svetu? Vprašanje — brez odgovora! Ne, daní se: Heine, Schopenhauer, Hartmann — vi ste rešili veliko

Digitized by Google

vganjko. Vsodi se je izljubilo, da nas je izvalila, da nas je vrgla v to prikazen, kateri se navadno pravi življenje. V to življenje nas je izbljula iz svojega žrela, da se tu z nami igrači, da nas davi.... Da bi me vsaj zadavila! To je življenje! Žoga v vesoljni igri, v katero butajo atomi, dokler je ne razbutnejo, dokler se ne razsuje in razpêni v vesoljni kaos!

Ha! ha! To je življenje! Ironija vseh ironij — je življenje! Vzori — ironija, prosta volja — ironija, sreča — ironija, ironija – preteklost in prihodnost! Ne ostaja drugega, kaker sedanjost, in ta je meč svetovne bolesti, katerega ost tiči nepremakljivo v sredi srca!....

Svinec je zatopil mojo dušo... O vsaj malo hladila dajte mi, bogovi!....

Pogrezam se. Stojim na morskem bregu. Misli so mi splavale daleč, daleč za valovi, tja, kjer ni konca, ne bregovja, ne zavestnosti. Morfej me objema. O kako krasno! Pred mano se vzdiga iz valovja divna podoba. Ti me vabiš v življenje? Hočeš oživiti te kosti?... Vže stegujem roke po svojem raji.... A zagrozi se proti meni: Ti si? Prišla sem, da te prekolnem, da te zakolnem na dno morja! Ti si meni hlinil ljubezen? Vsi spomini, iz katerih si pil radost in poezijo, naj se ti zgrenijo, naj te preganjajo kaker furije! Pij strup iz njih! Ti si me izdal, si me zakopal! — In potegnilo jo je in vneslo ....

Jaz pa ostanem sam: prazen, nem, top. Vmrlo mi je srce!...

Na Dunaji 20. marcija....

Omenil sem Ti vže dr. J. Zdaj v postu se redno zbiramo vsak večer v hotelu R. poslušat duhovitih socijalno-političkih razprav, s katerimi nas kar očaruje dr. J.

Tudi ima dr. J. bogato knjižnico nemških in francozkih socijalistov. Prav zdaj se mi ponuja priložnost, katere sem si želel vže dalje časa: učiti se francoščine. Napredoval sem vže toliko, da preberem cele strani brez slovarja. Dr. J. me je opozoril na spise enega prvih socijalistov francozkih. Ta je Cabet. Zdaj prebiram njegovo „Voyage en Icarie.“ Priznati moram, da mi mi ni iz začetka nič kaj vgajala njegova zistema. In vender me mika čedalje bolj. Izvirnost in smelost načrtov prekosi vse, kar se je do sedaj pisalo o tem.

Mislimo si, da so vsi ljudje zaprti v veliko vojašnico. Mesto vojaških vaj se poprimejo možki, ženske in otroci katerega dela, nadzoruje in komandira jih korporal. Skupno jedajo in spijo. Imen nimajo, ločujejo se po številkah. Kar se tiče družine, je prost vsakateri, da ravna kaker mu všeč: ako hoče, sprejme novorojenca za svojega otroka, ali pa ga izroči družbi. Tudi vero vsakdo izpoveda, kakeršno mu ljubo, ali tudi nobene. Kdor

Digitized by Google

se hoče baviti s takimi otročarijami, prosto mu, socijalna vlada nima o tem ničesar vkrepati. Razume se samo ob sebi, da se odpravi zasebno imetje; kjer namreč ne biva in se ne priznava osobnost, tam odpada tudi, karkoli je v zvezi z osobnostjo. Sicer je pa v „Ikariji“ vse premodro vrejeno: starci prebivajo v prvem nadstropji, kjer je zanje najprileţniše; zakonski so v drugem, mladi pa in otroci, ki imajo lehke noge, so spravljeni pod streho. O kakeršni koli politiški vpravi ni v „Ikariji“ še sledu ne; država, ž njo vsi nacijonalni interesi so izginili. Posamezni udje društev se zanimajo še le za to, kar se godi v njih sredi; to pa le bolj iz radovednosti, kajti moralnega vpliva nima nihče niti v tem tako omejenem krogu. Umetnik, pisatelj, govornik se sme sicer vaditi v svojej stroki, toda vselej o določenem času in pod nadzorstvom svojega korporala; učenjak, državnik spada k drugemu oddelku, kaker njegov sosed, n. pr. vrtnar; toda tudi on je le število, kaker vsak drug. Ko je pozvonilo k obedu, zajema učenjak s kmetom iz iste sklede, in se zabava z njim v duhovitih pogovorih. Z eno besedo: bodi še tako omikan in učen, ne sme vender nikaker kazati više olikanosti, nego prostak, ker bi to bila nekaka aristokracija, in sveti princip o enakosti bi se s tem zatajeval.

Izvrstno prav! Po mojem mnenji ne pridemo do popolne enakosti, dokler se ne zatre v s a k a t e r a aristokracija; in ravno tako se morajo zatakniti tudi vsi viri, iz katerih se poraja stanovska neenakost. Sèm spada tako zvano dedno pravo; to se ima odpraviti; edino pravico do vţivanja bo dajalo osebno delo. Sicer pa menim, da največa nevarnost preti enakosti od tako zvanega talenta. Cabet zahteva, da mora prenehati aristokracija vsake osobne prednosti, torej tudi talenta. Vse v društvu se ima počasi speljati na zistem številk, ki so vseskoz popolnoma enake; vsaka individualna posebnost, nagnenje, odličnost se mora paralizovati, vse geometrično vprostiti.

Meni se zdi to genijalno! Revolucija francoska je sicer veliko storila za poenačenje ljudi, a radikalno vender ni še ozdravila velikega socijalnega zla. Trebalo je Cabeta. Kako težko je otresti se vseh predsodkov, katere je prirodila in vkorenila človeštvu tisočletna vzgoja! Aristokracija talenta je največa socijalna krivica, ker po nji se povspevajo nad druge taki, kateri nimajo lastnih zaslug, ampak katere je slučaj obdaroval z višimi zmožnostmi: ta aristokracija nasprotuje dijametralno principu dela, ki je in mora ostati edino merilo za vţivanje socijalnih dobrot.

Sicer je pa veliki Rousseau tudi vže ta princip indirektno izrekel, smatrajoč našo civilizacijo za vir vsega socijalnega zla. Od tod njegova želja po povratu v tako zvano prvotno stanje. Rastoče poznanje in veda obuja le še bolj pohlep po vţivanji in po vladanji, zatorej je bilo človeštvo veliko srečniše, dokler je

Digitized by Google

nezavedno tavalo v nevednosti, v prvotni naravni prostosti. Jaz sem prepričan, da Rousseau bi najprej zaprl vseučilišča in poslal visokošolce v naravo, v življenje opazovat nepopačeno resničnost.

Meni je bil — povem odkrito — ta nauk, odkar sem ga poznal, posebno simpatičen. Studi se mi le misliti na brezkončne dvorane naših biblijotek, na vseučiliščna „scripta“ pa tiste duhomorne prelekcije s kolokviji in rigorozi. Alle Theorie wird grau.... Tako je. Gotovo ostane vsaj toliko: glavna naloga vseučiliščnikova ni in nima več biti učenje in kolegiji, ampak pridno opazovanje velikomestnega življenja pa temeljito spoznavanje socijalnega zla, da bo mogel kdaj kot mož tudi on krepko poseči v mašino zastarelega socijalnega stroja ter spraviti ga v nov tir...

N a D u n a j i v m a j i.....

Kako si ti majhna! Slovenija, kako si vboga! Danes sem bil v razstavi. Iskal sem Slovenije. Našel je nisem, še v zadnjem kotu, še v smeteh ni bilo o nji sledu!

Ko sem vse obhodil, sem se oddaljil iz razstavnega hrupa v samoto in zgubil sem se po stranskih stezah. Kar obstojim pred reko — bila je Donava. Sedem pod grm in zrem v valovje, katero je leno valila naprej.

Kaj je Slovenija?! Nekdaj, ko smo bili še na gimnaziji, hodili smo k „besedam“ po G. okolici. Tedaj smo bili mi, dijaki, mej kmeti aposteljni vstajajoče Slovenije. Po vsaki pesni, po vsaki deklamaciji, ki se je oglasila z odra, smo mi „aranžovali“ ploskanje in živio-klice. In ploskalo in „živio“ ze je klicalo brez kraja in konca. Tedaj je res živela Slovenija. Vsaj v naših srcih je živela in prepričani smo bili, da mora živeti na veke, dokler mi kričimo.

Otroški ideali! Otroška poezija! Slovenija!? In če bi tu zaklical „živio,“ bi me vlovili in odpeljali v norišnico. To je Slovenija!

Ti Donava, kako resna si, kako težka! Jaz te občudujem, Donava! Možato riješ naprej, dol na jug. Tam ti pride v naročje Sava — slovenska hči. Kako otročja je, kako poskočna! Približa se ti pevaje, dokler ji ne zalapneš sape — in poezija neha v grobu, ki ji ga izkoplješ v svojem koritu!

To je Slovenija! Zdaj še le sprevidevam, kaj je poezija, kaj proza, kaj so ideali, a kaj resničnost!

Lačen, žejen biti — a novca ne v žepu! Pomagaj Slovenija! pomagaj svojim otrokom!

Ha! pa živi duh slovenski! Ura zastavljena, suknja zastavljena, cilinder zastavljen! Stric toliko nalagán, da mu ne smem dve leti pred oči! In dolgá toliko, da še v mesto mi ni varno vračati se. Zdajci stopi pred-me policaj: V imenu postave!

Digitized by Google

Nekdaj sem se smejal, ko sem bral nesrečnega Zorina obupne besede: voda opere vse gorjé Zdaj mi niso več tako brezmiselne te besede.... Kako lepo, kako poetično bi bilo, ko bi jaz tu zadremal in se pod menoj začela tla vmikati ter se polagoma zdrsnila v donavsko valovje, in bi jaz nič več ne vedel, na veko maj nič....

Na Dunaji, druzega dne ob dveh po polnoči...

Bil sem v Praterji. V „švicarski hiši“ pri D. se mi je to noč razkril panorama, svetoven panorama. V drugem svetu se nahajam, v drugem življenji, le spomin me še veže z dosedanjim življenjem; odslej so vse vezi s preteklostjo pretrgane....

Recimo tedaj kar naravnost: dr. I. je prostozidar. Po svojih predavanjih nas namerjava seznaniti z duhom prostega zidarstva. V zabavnih večerih pa nam ogreva srce za to obče človeško družbo.

Zdaj vem, pri čem sem. Pred vsem moram odkrito priznati, da nevarnosti ne vidim nikake v tem društvu niti za državo niti za socijalni red niti za cerkev. Seveda, kar se tiče poslednje, moram vzeti „cerkev“ v pravem pomenu: kot občestvo vseh pošteno mislečih ljudi, brez dôgem, brez obredne službe Božje.

Vidim, da je popolnoma prav, kar nam je vže na gimnaziji profesor rekel o masonstvu. češ, društvo je po vsem pošteno, tudi državi ne pogubno; kako bi mu sicer pristopili celó vladarji, kaker n. pr. nemški cesar?

Čas bi bil vender, da bi vže nehali predsodki proti tako koristni vstanovi. ki, kaker vidim z lastnimi očmi. ne namerja drugega, kaker navduševati mladino za najviše ideale ljubezni in bratovstva! In kako človekoljubno razvija naša „Humanitas“ svoje delovanje v prid vbogih in potrebnih!

Milodari pa se nabirajo pri veselicah, in posebno pri banketih. Tako zna loža koristno družiti s prijetnim. Ideja banketov dobiva veleimenitno važnost. Dr. I. nam je o tem predaval vže dvakrat. Nikamer pač se ne dajo somišljeniki leže sklicati, a tudi nikjer ne leže spodbuditi za kako idejo. kaker pri banketu. Ko je vže ognjeno vince ogrelo osrčje, ko je počila prva boteljka, ko je šampanjeva iskra šinila v glavo — tedaj se oglasi govornik. S krepko besedo prižiga v očeh poslušavcev plamen, priporoča sveto stvar; od stavka do stavka raste zanimanje, navdušenje; vže se prikazujejo v očeh solze, vže se dvigajo prsi: kar pozove govornik navzoče, naj vskliknejo ž njim trikraten „živio“ možu, ideji, ki jo slavijo. In vsuje se gromovit vsklik od vseh strani. da se maje strop. Zdaj vzame govornik krožnik in on sam, v svoji osebi, se poniža nabirat okol gostov blagih darov. V ognji prve navdušenosti vsak globoče seže v žep;

Digitized by Google

v obilnosti letajo na krožnik zlati in tolarji. Banketi bodo v kratkem glavna ognjišča, na katerih se bo užigal ogenj najčistejše ljubezni in požrtvovalnosti, ognjišča, okol katerih se bodo zbirali vsi človekoljubi ogrevat se za najidealniše čine v prospeh človeštva in domovine. Živeli banketi, kaker smo ga doživeli danes v Praterji!

Zdaj pa spat, danica se vže prikazuje.

Na Dunaji 29. junija.....

Vroče prihaja. Ravno prav mi je prišlo. Včeraj opoldne me pokliče k sebi dr. J. Vpraša me, ali imam instrukcij, ali sprejmem čez počitnice instrukcijo pri grofu H. Ni bilo pač treba dvakrat ponuditi. Eno uro potem sem vže stal v palači grofa H. in predstavili so mi prihodnega gojenca. Vprašali so me tudi, ali znam italijanski, ali sem zveden v petji in na klavirji.... Dalo se bo živeti. V družini imajo tudi, kaker sem zvedel, staršo hčer, ki bo pa še nekaj dni stanovala pri teti na N.

Grof H. gre s celo družino prve dni meseca julija na deželo; obiščemo tudi Rimske toplice na Štajerskem.

Se bo dalo živeti....

„BRUS.“

Ker „Brus“ mnogokrat omenja „Rimskega Katolika“, spodobilo bi se, da se natančneje soznanimo ž njim, po gaslu: „Poznajmo se!“ Naše občinstvo sicer pozna „Brusa“, a le po piramidalnih lažeh, katere se porajajo iz njega, in po smradu, kateri zapaha po celi Sloveniji in katerega njegovo kolo prši daleč po častnih osebah in celó po udih (eis tuto proulelythen) duhovenstva Gospodovega. — Tako ga pozna občinstvo, sem dejal, a ne po bistvu. Radi tega bi poslednje radi nekoliko opredelili.

***

1) Priznati moramo, da „Brusa“ ni treba učiti nesramnosti, kajti vredniku našega lista nadeva s v o j e zaničljivo, nizko ime, katero pristuje le njemu samemu [1]) O „Brus“, zakaj si si izbral tako ime, ki razkriva tvojo grdobo!

[1]) Brus je: okrogel
„ : siv
„ : edin (na Slovenskem)
„ : lažnjiv. — Vganite, kaj to pomeni!

Digitized by Google

Toda ne le z naslovom svojim blati samega sebe, no tudi na str. 1 (nakazujemo vse iz letnika 1889) pravi v „Brusovi“ pesmi: „Brusim, brusim škarje, britve.“ Zopet to ni varno za „Brusa.“ Kajti nekdo bi lahko tako-le argumentoval: Brus brusi britve, ôsla brusi nože, ôslica pa nožiče (za rezanje ženskih jezikov; radi tega bi je tebi pošiljali, da bi te nekoliko ogladili brusečega, ker si „nekoliko“ robat in rogat in voglat in kosmat!)

2) Zanimiva je „Brusova pesen“ na omenjeni strani. Posebno pa se nam dopada ta-le kitica:

„Kdor pod našo je zastavo
Črti silo, ljubi pravo,
Se poganja za resnico,
Krasno iz neba devico,
On odločen je značaj,
Tacih Bog nam mnogo daj!“

Take ni še nikdar zakrožil „Brus“. Še Paganini, katerega se „Brus“ nekje sladko spominja [1]), bi ga ne mogel posnemati kaker takrat, ako bi tudi goslal v obeh pologah h kratu. To je res cvetka raz Parnas, katero so nam modrice presadile v „dolino teh solz.“ Kader pa se bodo prebirale srbske narodne pesni (čez 500 let) na Berolinskem vseučilišči, bode v šolski knjigi natisnena na zadnji strani za navržek tudi ta-le pesen. Takrat bode kak suh, kozlobrad germansk pedant zahteval od učenca, da pesen pravilno preloži in razloži. Toda čuj: „Nein! die Stelle bietet Schwierigkeiten. Es ist eine Fälschung da. Es soll heissen:

„Kdor pod našo je zastavo,
Ljubi silo, črti pravo,
Se z a g a n j a u resnico,
Krasno iz neba devico,
O n o s t u d e n je značaj,
Tacih Bog nam m a l o daj!“

3) Kako pa se „Brus“ „poganja za resnico“? Smešeč vse, kar je svetega. N. pr. št. 4. — — — „bogoslovskih (načel) sploh pri takih poizvodih ne jemljem v poštev“ (o „Pobratimih“ nasproti dr. Lampétu). Torej duhovni bodo morali držati jezik za zobmi, ako „Brus“ in drugi fabrikanti blagovolijo zavijati strup in smrad v tančico slovenske tribojnice in je razpošiljati s povzetjem nevednim naročnikom! Kajti revčeki vse vsprejmo, da je le zahaljeno v „slovenski“ zavitek. Pustite narodu neokaljeno njegovo sveto tančico! Bodo drugi zavijali vanjo še druge proiz-

1) V smislu besedij: „Sladak spomin mi v srci vstaja“ (Stritar: „Oblačku.“)

Digitized by Google

vode, tudi po bogosl. načelih (če dovolite), dasi jih vi „ne jemljete v poštev“

Niti „Juri s pušo,“ bi ne bil (pod Dolinarjevim peresom) take vstrelil, kakeršno ste vi zabrusili. Vrhu tega: estetična načela so tudi bogoslovska načela. Torej nimate prav.

Dalje št. 4: „Mi se moramo v prvi vrsti poganjati za vero.“ (Ironično rečeno.)

Dalje št. 4: „römisch-katolische Hosenträger!“ Našo sv. cerkev tako osmešiti in celo dati čitati rimsko-katoliškemu ljudstvu!

Nisem mogel razumeti teh-le ironij in šedši spat sem celo noč sanjal o smislu, kako se „Brus“ „poganja za resnico.“ Kaj se mi je sanjalo?

Da sem bil v mestu Lj. in hipoma se prikaže čudnokrasna deklica bolj meglenega stasa in drči bliskoma po ulicah, nedotikaje se tlaka. Zanjo drdra brusač sè svojim kolesom, katero je porabljal za velociped. — Sreča ga znanec. „Kam tako naglo, gosp. Ž— ar?“ Ta pa je drvil le dalje. Res, prizor se ne da dopovedati, ker pripada slikariji. Zato bi bilo dobro, če bi nam „Brusov“ Rafael blagovoljno napackal kako spako. Saj bi ne bilo zastonj. Plačali bi mu, ali pa morda še le celo se zmenili za „Mahničevo fotografijo,“ s katero bi postrežni g. „Brusov“ vrednik „vstregli nekim.....[1]) željam.“ — — — Brusača sreča drug prijatelj prašaje ga: „Kam lomastiš?

„Se poganjam za resnico
Krasno iz neba devico“ — bil je odgovor.

Kakšna pa je bila „resnica“? Meni se je zdela vsa v zlatu. Toda „Brus“ je pozneje poročal o njej, da je bila vsa gola[2]) in brez „obligatnega Cul de Paris.“ Torej je bila skoraj gotovo oni „Brusov“ ideal: „dama brez nazadka.“

4) „Brus“ piše tudi smešnice, ki niso smešne.

„Der Igel sticht mit Igeln“ (št. 2). Bi imeli raje napisati: „Drvar seka z drvarnico“ Bilo bi enako smešno. „Brus“ pozna tudi nenaravne strasti. „Ljubezen je nenaravna strast.“ (Ironično nasproti dr. Mahniču). Ali niso strasti naravne in koristne, dokler se jih brzda? Vidite, kader človek govori ironično, se mora vender oslanjati na realna tla. Posebno Vi, ki „se poganjate za resnico.“ Kjer se vas potrka, „vse votlo doni,“ kaker po trhlem hlodu. Trkajte torej na sebe, ne pa na lenobo slovenskih možganov!

5) „Brus“ posnema židovske liste z nekimi inserati, ki se

---

1) Nočemo zapisati umestnega pridevka.

2) „Le pomislite, resnica se nam predstavlja vsa gola, nima niti obligatnega Cul de Paris“ (št. 5).

Digitized by Google

nič prav ne zlagajo z estetičnimi, niti ne z bogoslovskimi načeli, katerih pa njega vrednik „ne jemlje v poštev.“ (št 4.) Tu podajemo (št. 5.): „Mlad osel z 800 palicami dohodka na leto želi Slovenko (dolgouhato sè štirimi nogami) za ženo. Želi se par kvintalov (suhe) kozjice za doto. Ponudbe s fotografijami sprejema iz prijaznosti.

Vredništvo „Brusovo.“

Katera sramežljiva Slovenka Vam je zaupala svojo fotografijo ?

Prihodnja „Brusova“ številka.

Vrednik si načrtuje: 1) „Cel list ima govoriti o „R. Katol.“
2) Mi je odgovoril stvarno.
3) Mu je pošlo modrovanje in lotil se je našega lista.
4) Se poniža do osla. Nema časa razpravljati, piše oslarije.
5) Namesto po knjigah, stika po „Brusu.“
6) Bode zopet rezal jezike, ker nam pošlje nožiče brusit.
7) Naveličal se je muze Stritarjeve i. t. d. (vže vem).
8) Moramo mu poslati nekaj „smradu v tančici.“
9) Se prijetno spominja „Jurija s pušo“.
10) „R. Katol.“ je spoznal, da sanja, odkar izhaja.

To je ogrodje prihodnega brusastega eksemplara.

(Vrednik se jezi: „Ako to pišem, bodo rekli, da sem prepisal, da mi je pogledal v srce; ako ne pišem, nimam časa pisati, in porekó, da me je sram prepisati: Sam — hudič — — !“)

X, ki „ne bode „Brusu“ kum ne z Vami „vobiscum“. (Št. 1)

Digitized by Google

Raznoterosti.

Katoliške šole v Bolgariji.

O katoliški cerkvi in posebe o katoliških šolah v Bolgariji piše pravoslavni ruski list „Vera i Razum“ štev. 9. t. l str. 244-5. do besede tako:

Po poročilu nadpastirjev Sofijske, Filipopoljske, Ruščuske. Slivenske, Varno-Preslavske škofije delovala je katoliška propaganda v poslednjem letu z veliko energijo. Katoliška propaganda zamišlja prestaviti v Sofijo središče svoje delavnosti, ne samo za severno in južno Bolgarijo, no i za Makedonijo. S tem ciljem pričakuje se odkritje kat. nadškofije v bolgarski stolnici. V poslednjem času so dozidali poleg katoliške cerkve v Sofiji šolo in pension za deklice. Opaža se tudi novo gibanje in dohajanje katoliških redovnikov. V kneževini in južni Bolgariji je vsega 2636 katoliških obitelj. 17 kat. cerkva, 18 kat. šol. 53 duhovnih osob, ki so ob enem tudi učitelji; 1.330 učencev in 87 redovnikov. V Filipopolji. je katoliški nadškof. Tam je tudi bogoslovnica z 60 gojenci, ena šola za dečke s 60 (sic) učitelji in 250 učenci; ena šola za deklice s 5 učiteljicami in 200 učenkami, katerih polovica so pravoslavne deklice. Nedavno sèm pokazala se je posebna propaganda Avgustincev; ti so nakupili obilo zemlje v mestu, sezidali 2 cerkvi, eno latinsko, eno unijatsko (rimsko-slovensko) pa eno občno šolo. V tej šoli uči 10 menihov. V šolo hodi 70 učencev, ki so večinoma pravoslavni. Katoliške šole imamo: v Filipopolji, v Ruščuku, v Burgasu, Jamboli in Varni. V vse te šole hodijo bolgarski pravoslavni učenci. Zakaj to? Evo vzroke po oficijalnem poročilu bolgarskega eksarha:

1. bolgarske šole niso prav dobro vrejene; v njih se mladina sicer mnogih stvari uči, ali ne vdobi nobene odgoje (ne polučajet nikakogo vospitanja)

2. katoliške šole vsprejemajo na odgojo otroke siromake pravoslavnih Bolgarjev.

3. Mnogi Bolgari želijo pokazati svetu, da so prijatelji modne civilizacije, vsled tega hočejo, da se otroci nauče nemškega in francoskega jezika, če tudi samo površno.

Tako se glasi vradno poročilo pravoslavnega poglavarja autokefaljne bolgarske cerkve. Žal, da ne moremo temu poročilu prav verovati, kaker bi radi. Ako ima katolištvo res toliko samorašče sile nad pravoslavjem brez pušek in bajonetov, kako to, da v Bosni tega ne more? Saj je Bosna od nekdaj v dotiki s kato-

Digitized by Google

liško Hrvatsko in Dalmacijo; a od nekdaj delujejo tam velezaslužni sinovi sv. Frančiška? Narašča sicer i tam katoliška cerkev in premaguje pravoslavje; a temu je drug vzrok, od kraja do konca različen od onih, koje navaja bolgarski eksarh. V Bosni stoje za kat. cerkvijo celi gozdovi bajonetov c. kr. vojske. V taki senci lehko raste cerkev katoliška.

....Teh gozdov mi sicer nismo videli, ker nismo še bili v Bosni. Tudi so ti gozdovi taki, da niso vsakemu očesu vidni. Prvi jih je videl „Slovan“ in njegovi razsvitljeni vredniki, katoličani.[1]) Dreves niso videli, gozdove pa: cele gozdove! Njim, katoliškim pisateljem, pač smemo verjeti prej, negoli pravoslavnim pričam. Kaj smemo? — Moramo!

Dr. P.

Naše telo in mi.

(Modrovanje gorskega samouka.)

(Konec).

V luno pa vender človek ne more priti! Res, da marsikoga trka, za roge je pa vender še nihče ni vbral — in vender je človek tako radoveden, povsod bi rad bil! Na pol se ti tudi ta želja lahko spolni — pojdi k zvezdogledu, poglej skoz ono veliko cev — imenujemo jo daljegled — čudil se bodeš, kako blizo se ti bo luna zdela, le oglej si jo — pa luna, koliker veča je ta cev, toliko hitrejše beži — menda se boji, da bi je ne streljali!

Čas, o čas presneti, zakaj tako bežiš? Ne zmeni se, če mu kličemo: stoj! Najbrže, da bi ga celo nemški „Halt“ dunajskega policaja ne vstavil. Toda porabiti ga, to pa znamo! Le nič ne vgovarjaj, da ga tratimo z lenuhovanjem, le poglej, kako naglo delajo stroji; več naredimo sedaj v enem dnevu, kaker nekdaj cel teden! Koliko omlati mlatilnica v eni uri — v Ameriki, pravijo, da vženejo v stroj živega prašička, a na drugi strani lezejo ven prav prave pravcate gorenjske klobase. Glej v Podgoro! Pri enem konci stroja mečejo notri stare cunje, po drugem kraji se prikaže lep, nov, čist papir. Ako znamo čas tako dobro porabiti, kdo nam sme zameriti, če porabimo oni ćas, ki nam preostaje za gledišče, za koncerte in — prej še — za toaleto!

Pisanje, kaj ne, to je počasno delo? vže par ur pišem te vrstice — saj bi bil pisal stenografsko, pa ne vem, ali bi znal goriški stavec brati, to mi brani, da se jaz ne emancipujem nad časom — vsaj polovičarsko.

Preglej vse iznajdbe, zlasti v mehaniki, pa povej, ali niso

[1]) „Slovan“ 1886.

Digitized by Google

večinoma vse naperjene v to, da bi se oprostili koliker mogoče časa in prostora. Naše telo je preveč navezano, mora pa duh sè svojo bistroumnostjo priti na pomoč.

Še neko napako ima snov našega telesa, „neprodornost“ — sicer skovana beseda, pa menim, da umeš, kaj pomeni. Prašaj jetnika, čemu tako pili pri oknu. Menda se te bode bal, da ga ovadiš, misli pa prepiliti železje, ker ne more z glavo skoz zid. Kako se jezi gospodar v slabem vremenu pred hišnimi vrati, ker ne more najti ključa, katerega je izgubil po poti! Koliko bi dal človek, da bi mogel „skoz zleźti“ — ne mislim študenta konec šolskega leta — pač pa recimo geologa, anatoma ali tacega, ki išče zakladov! Kolikokrat mora človek „okoli iti,“ ker skoz ne more, kake ovinke moramo delati, ker ne moremo skoz hrib! Okoli hoditi pa še mačku pri vreli kaši ne vgaja.

Kakošen bode pa konec tej zmesi?

Gospod vrednik! zakaj se mi niste prav posebno lepo priporočili, pa bi Vam bil naredil „konec“ prav po vseh pravilih modernega stoletja: Vidimo v človeku vedno „hrepenenje,“ želi se znebiti ozkih spon telesnosti. Vmreti se boji, čas in snov ga tlačita, skuša se oprostiti, toda ni mu dano, te spone so nerazdrobljive. O, da bi bil ptica, da bi mogel leteti čez hribe in doline, hribi naj bi se razmaknili, da bi vsaj zreti mogel v ono srečno deželo, kjer ni trpljenja, naj bi mi bila dana prava sreča vsaj za par trenotkov, da bi se malo odpočil, samo nekoliko časa zrl bi rad pravo lepoto, da bi napasel svojo dušo — toda sreče, idealov na svetu ni, naše hrepenenje ostane na veke nenasičeno, nikoli nam ne bo dano znebiti se okovov, ki nas vežejo itd. — Kako lep bi bil tak konec, poetičen, modern, prav v smislu naših „svetožalcev,“ ko bi imel list par „dvanajstoric“ („tucat“ je iz mode) naročnikov več. Čemu ste sprejeli v svoj program: vse s principjelno katoliškega stališča! Ako hočem Vam vstreči, moram vže konec ali sklep teh vrstic po Vaše zasukniti.

Vsebina mojega pisanja je ob kratkem: Človek bi rad dolgo živel — vedno zdrav, vedno srečen, rad bi bil gospodar času in prostoru, preletel bi rad vesoljni svet, čim hitreje, toliko rajši; rad bi bil lep; kar misli narediti, naredil bi rad, koliker mogoče brzo, odstranil bi rad vse zapreke, ki ga ovirajo.

Vse te želje, vse to hrepenenje, odkod prihaja? Ako gledamo na njih splošnost, moramo sklepati, da so v naši naravi vtemeljene. Naša narava je pa od Boga — le da se nam kažejo v spačenem človeku mnogokrat v napačni obliki, mnogokrat celo v smešni.

Želja, ki je od Boga, bode enkrat spolnjena. Boga si ne moremo misliti tako nevsmiljenega, da bi nam željo vsadil, ki naj bi ostala na veke neizpolnjena. Poglejmo!

Dolgo bi radi živeli — ali ni obljubil Bog svojim služabni-

Digitized by Google

kom v e č n o življenje? Zdravi bi bili radi, srečni, ali ne čaka vzveličane življenje brez bolezni, brez solza, brez bolečin — impassibilitas? — Lepi bi bili radi, ali se ne bodo svetili dobri „kaker solnce“ — claritas? — Naglo bi radi predirjali celo vesoljstvo, ali nam ne bo po srečnem vstanjenji tega mogoče — agilitas? — Sedaj ne moremo, kamer bi hoteli, vsaka malenkost nam pot zastavi, pa to ne bode vedno tako — subtilitas. —

Na tem svetu res ne moremo doseči, česar želimo, ni čuda, saj je vže Adam paradiž zapravil, in če bi ga ne bil, smo ga bili gotovo mi, kaker smo svojeglavni — toda treba je le malo časa se prav (legitime) vojskovati, pa si bodemo vse priborili, po čemer hrepenimo.

Človeški napori in iznajdbe nam pa pričujejo, kako krasno zadostuje sveta vera p o p o l n o m a v s e m našim željam in potrebam!

Češki glas o „Rimskem Katoliku.“

V l a s t, v Pragi izhajajoči češki tist, piše v 10 št. letošnjega tečaja o našem listu tako:

„Krog osebe redaktorja tega časopisa, ki izhaja štirikrat na leto, s predplačo 2 gold., suka se cela historija. Dr. Mahnič je profesor eksegeze nove zaveze v centralnem semenišči Goriškem. Je mož trdnih načel in zraven še tega prepričanja, da mora vsak človek ravnati po istih trdnih načelih, in po tem tudi vsakega sodi, neoziraje se ni na pravo ni na levo, bodisi to kdorkoli. V svojih konsekvencah pa je jako železen. Ima pred seboj spis, katerega si bodi autorja, tvori iz tega, kar stoji v knjigi, konkluzije, po katerih načelih bi se bil moral spisovatelj pri pisanji dela ravnati; opazi-li, da so načela neresnična in pogubna, podvrže je ostrej kritiki. Skušnja res uči, da ljudij neomajanih načel je malo nedoslednih pa večina. Toda reci nekomu, da je nedosleden, je razžalitev, reci mu pa, da je dosleden, a na podlagi slabih in neresničnih načel, je zopet razžalitev, kajti liberalec nikdar ne dopusti, da bi mu kdo dokazoval in trdil to ali ono. Dr. Mahnič drži su poslednjega, in na podlagi tega je podrobil nevprosni sodbi nekatere slovenske prvake-pesnike in pisatelje, kaker Stritarja, Gorazda, Tavčarja, Vošnjaka in druge. S tem navstalo je na liberalni strani čilo življenje. Na redaktorja dr. Mahniča se od te dobe le kar sipajo zasramovanja in psovke najrobatejšega zrna, za katere nema naš češki jezik niti izraza, celó se nam zdi, da se „Sl. Narod,“ „Ljublj. Zvon,“ „Slov. Svet“, „Brus“, „Edinost,“ in razen tega posamezniki hočejo v tej zadevi kar prekositi. To je res — liberalna prikazen. Protidokazov nimajo, vsaj jih niso do sedaj podali, in kjer nedostaje dokazov, nastopi seveda zasramovanje. A dr. Mahniča — mislim — to

Digitized by Google

...no vspodbuja k podvojeni pridnosti, ker vidi, da se je res ...teknil ranjenega mesta. Vsaj mu do tega prav nič ni, ker -- ...ker je res jako zanimivo — vse te prozaične in pesniške napade in psovke vedno trdno, brez vsake opazke, natisne na platnicah vsakega zvezka Rabi torej to, kaker je videti, za najboljo reklamo svojemu listu. A za Mahničem stoji v tej zadevi velika stranka in mu ne manjka tudi v društvih soglasovanja. Bolehne strani slovstva mora vsakako nekdo pokazati, to je dolžnost; toda, kdor si prvi upa, mora imeti trdo kožo za strupene liberalne pušice.“ —

Pisatelj navaja sedaj razne članke iz tega letnika, hvali spise ter doda: „Ker se časopis zanima tudi za nas (Čehe), naj bodo te vrstice dokaz, da se tudi mi njega, in dasi imamo v posameznostih nekoliko različno mnenje od njega, kar ni čudo, vender v celoti se popolnoma zlagamo ž njim in opozarjaje na list ga priporočamo.

Henr. Mutov.“

Zaupnici.

I.

Vaše Velečastje!

Veleučeni gospod doktor!

Podpisani, danes na Dobrni pri vradnej konferenci pastoralnej za dekanovino „Novacerkev“ zbrani duhovniki, pridružujejo se zaupnici, katero so prečastiti duhovniki v mestu Maribor dne 12. novembra 1889 Vašemu Velečastju izrekli za možato in nevstrašno zagovarjanje katoliško-socijalnih načel.

Na Dobrni, dne 16. junija, 1890.

Karl Gajšek
dekan.

Franz Ferenčak
župnik Vojniški.

Jernej Voh
župnik Šmartin.

Josip Žičkar
župnik v Vitanji.

Blaž Dolinšek
župnik na Frankolovem.

M. Fideršek
kapelan v Vojniku.

Jurij Selih
kapelan v Vitanji.

Mart. Kolenko
župnik.

M. Karba
kapelan na Dobrni.

Digitized by Google

II.

Prečastiti in veleučeni gospod profesor!

Dekanijska konferenca, zbrana 30. junija t. l. v novomeškem kapiteljnu, se je hvaležno spominjala tudi Vas in Vašega delovanja. Bil je namreč skrajni čas, da se je našel mož, ki ima potrebno učenost in nevstrašen pogum, da se naproti postavi zmotam, katere so jeli zadnjih dvajset let trositi mej mili slovenski narod po časnikih, knjigah iz zlasti potom divne poezije. Gola narodnost se stavlja nad cerkev, nad Boga; cerkveni dostojanstveniki, papež in škofje, kaker tudi duhovniki se psujejo, obrekujejo, natalcujejo, vse v imenu obožavane narodnosti; in na ta način se sinovi naroda odtegujejo materi cerkvi in vlečejo v tako zvani liberalni katolicizem, recte indiferentizem, poguben za posamnike in celo človeško družbo.

Mi smo vže dolgo z žalostjo opazovali ta sad nekrščanske filozofije, katere se je poprijela moderna šola, a nezmožne smo se čutili temu nasproti storiti kaj zdatnega. — Vi pa, prečastiti gospod doktor, ste po svoji temeljiti in vsestranski izobraženosti spoznali in svetu razkrili vse zmote, ki tirajo mili slovenski narod v pogin. „Rimski katolik“, to je Vaš program, Vaše geslo, Vaše orožje. Sovražniki resnice Vas sicer črtijo, grdé in obrekujejo; trezno misleči možje občudujejo in slavé. Dovolite, da se tudi mi vstopimo mej Vaše častivce in javno rečemo: Vaša načela so naša načela! Stoterna hvala Vam za Vaš trud in prizadevanje! Bog Vas ohrani v trdnem zdravji in blagoslovi Vaše delovanje, da bi obrodilo obilen sad, kateri sad naj bi sami še gledali v tem življenji!

Rudolfovo 5. julija 1890.

Peter Urh,
prošt, dekan in mestni župnik,
v imenu 23 zbranih duhovnov.

Digitized by Google

Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim.

Neredkokrat smo vže morali slišati očitanje, da smo mi sè svojim listom zasejali mej slovensko razumništvo — duhovno in posvetno — razpor, na kvar slovenski domovini; češ, pred našim delovanjem je vse razumnike, brez razlike stanu in poklica, vezala ljubezen do domovine; mi še le smo na Slovenskem staknili liberalstvo, katerega bajé v resnici ni; kajti ne dá se še misliti, da bi mogel Slovenec po svojem verskem naziranji biti kaj drugega nego veren katoličan, kaker je vsak Slovan — ako smemo verjeti „Slovanu“ in „Sl. Svetu“ — vže po naravi kristijan!

Nočemo naravnost odgovarjati, ali in koliko je opravičeno to očitanje; odgovor se bo razvidel iz naslednje razprave, v kateri hočemo razložiti nekaj, kar imamo vže davno na srci.

Pred vsem nikaker ne tajimo, da biva resnično na Slovenskem razpor mej duhovnim in velikim delom posvetnega razumništva. Toda isto se dá več ali manj trditi tudi o razumništvu na Nemškem, v Italiji itd. In pač težko bi našli narod, v katerem se ne javlja nekako nasprotstvo mej obojim razumništvom. Da, to nasprotstvo je dandanes, da tako govorimo, internacijonalno: ono se kaže mej rimskim papežem od ene strani, pa mej tistim javnim mnenjem, katero lcža navdihuje in celotno vodi skorej mej vsemi narodi. Nanje meri stavek, ki ga je zavrgel Pij IX v silabu: „Rimski papež se more in mora sprijazniti in pogoditi z liberalizmom in moderno civilizacijo.“

To nasprotstvo ni bivalo vedno. V srednjem veku je bilo drugače: država je bila zaročena s cerkvijo; v državnem zakoniku ni bilo nič zapisano, kar bi nasprotovalo evangeliju in besedi Božji, ki se je glasila po svetiščih Gospodovih; njej so se duhovi klanjali tudi po sodiščih, šolah, na trgu, v gledališči.

Vez mej duhovnim in posvetnim razumništvom je rušila reformacija. Zdravi razum je pač kmalu spoznal brezmisel-

Digitized by Google

nost in grozovitost verskih trditev, katere je Lutru narekala strastnost; da bi se pa rešila nova vera, postavila se je neslišana trditev o dvoji resnici, češ, eno in isto more biti resnično po veri, a krivo po razumu. S tem se je zapečatila ločitev in protislovje mej vero in razumom, teologijo in filozofijo, mej cerkvijo in šolo, recimo — mej duhovnim in posvetnim razumništvom.

Nasprotstvo se je širilo in vtrjevalo, čim bolj so v Evropi obveljala reformacijska načela in se narodi odtujevali cerkvi. Nepremostljiv je pa naredila prepad mej pozitivnim krščanstvom in mej vedo še le nova subjektivistična filozofija, katere početnik je Kartezij. Poslednja se je v zvezi z verskim racijonalizmom razvila do naturalizma, kateri končuje v panteističnem monizmu. Naturalizem pomenja vsestransko tajenje vsake pozitivne vere. „Novodobni učenjak — da govorimo z Virchovom — odpovej se veri človeštva. Odreči se moramo vsakateremu sporazumljenju s privrženci katerekoli pozitivne, pred vsem pa krščanske vere. Ni mogoče, da bi se mej seboj zbližali možje, kateri priznavajo le resnice znanstveno dokazane, pa oni, kateri si domišljajo nebo kot prostor, v katerem prebiva Bog sè svojimi izvoljenci.“

Osrednja ognjišča tega naturalizma so dandanes po Evropi vseučilišča; v istem duhu so osnovana tudi srednja in več ali manj vsa druga državna učilišča. Na vseučiliščih vzgojuje se posvetna inteligencija. Ni čuda potem takem, da pride do načelne razlikosti in razpora mej poslednjo pa mej tisto duhovno inteligencijo, katera se vzgoja v bogoslovnicah po načelih pozitivnega krščanstva.

Avstrija je srečno zajezila tok velike reformacije. Više in srednje šolstvo je do osemnajstega veka ostalo v rokah katoliških redovnikov. Še le z Jožefom II. se je racijonalizem naselil po naših vseučiliščih in celó pa bogoslovnicah. Tako je racijonalistična povodenj zalila in katoličanstvu odtujila ne le posvetno, ampak večinoma tudi cerkveno razumništvo. Katoliška zavest je skoro popolnoma zatemnela, zamrla.

Še le leto 1848. je katoliški cerkvi deloma strlo spone. Jela je prostejše dihati in od države neodvisno odgojevati za

Digitized by Google

svojo službo bogoslovski naraščaj. Tako se je posrečilo v štiridesetih letih zatreti jožefinstvo v katoliški cerkvi in vzgojiti si duhovščino, ki se zaveda katoliškega imena, katoliškega poklica.

A to vstajenje je moralo duhovnro azumništvo zopet spraviti v nasprotje s posvetnim; kajti v tem, ko se je avstrijska cerkev otresla spon katoliško zavest morečega racijonalizma, so vzgojevališča posvetne inteligencije, vseučilišča, ostala več ali manj na prejšnjem stališči, da, svoboda misli in učenja, ki se je proglasila po l. 1848, je le še bolj raznovrstnim naturalističnim zmotam odprla vhod na vseučiliščine stolice. Tako se je pri nas v zadnjih desetletjih duhovna inteligencija omikala v ravno nasprotni meri od posvetne; in to nasprotstvo raste od leta do leta, čim bolj se od one strani v duhovščini vzbuja katoliška zavest, katoliški ponos, a čim bolj od druge strani gine iz višega in srednjega šolstva verska in filozofična pozitivnost. In to nasprotstvo je v Avstriji tem splošniše, ker nimamo ne enega katoliškega vseučilišča, ki bi posrejevalo mej bogoslovnico in akademijo, kaker je sploh število katoliških privatnih šol pri nas prav pičlo, ker šolstvo se je vse podržavilo.

Kdo bi se tedaj čudil, da je mej duhovno in posvetno inteligencijo prišlo do razpora? Da, prišlo je malo ne po vseh pokrajinah avstrijskih. Tako tudi na Slovenskem. In drugače se ni moglo pač zgoditi. Saj tudi naše posvetno razumništvo se vzgojuje na državnih gimnazijih in vseučiliščih. Naravno, da se je tudi v njem prikazal oni protikrščanski duh, ki veje v državnem šolstvu. Ta duh se je zanesel v slovensko slovstvo in politiko. Stritar odpira vrsto naših odločno protikrščanskih pisateljev. Ko smo zapazili novo gibanje v kvar katoliški reči, ko smo videli, da rovanje ne poneha, ampak da raste od dne do dne, smo prijeli za pero, napovedali smo boj.

Razpora tedaj nismo mi provzročili, ker dejanstveno je bival vže pred nami, ampak mi smo sè svojim kritikovanjem slovensko občinstvo hoteli le opozoriti, da je mej nami načelnostni, verski razkol, in kako daleč vže sega. Naše delo je bilo tedaj le bolj defenzivno: ohraniti smo hoteli sebi in slovenskemu narodu katoliško resnico čisto, nepokvarjeno;

Digitized by Google

zato smo opozarjali na nevarnosti, katere ji preté. Prej smo se tega razkola ali nič ali nepopolnoma zavedali, dandanes stoji jasno pred nami; in da ga vidimo in priznavamo, k temu smo pripomogli tudi mi. Tajiti ga je hotel Stritar, a znano je, kako žalostno se mu je ta poskus ponesrečil.

Kaj pa zdaj?

Kaker ste cerkev in država poklicani, da složno delujeti v časni in večni blagor človeštva, tako mora tudi duhovno in posvetno razumništvo sklepati mejsebojna vez skupnega delovanja. Vsaka razdvojenost je le v kvar občnemu blagru. Tako bi morala biti v kvar tudi naši širši in ožiši domovini.

To sprevidevamo pač tudi mi Slovenci dan na dan jasnejše: kako poguben za napredek narodov je razpor mej duhovščino in lajištvom. Kaj nam je tedaj storiti, da poravnamo žalostni razpor ter se spet združimo v složno delovanje?

Na obeh straneh, ne le na liberalni, ampak tudi na katoliški se večkrat povdarja ljubezen, ćeš, dasi nas razdružuje načelno naziranje, nam vender vsem brez razlike v srci tli ljubezen do naroda in domovine: to je glavno, to bistveno! Čemu še stikati verska ali načelna vprašanja: to je vse pristransko, nebistveno! Mi pa ne moremo odobriti tega. Človek je razumno bitje. V vsem, kar čini, torej tudi v ljubezni do domovine ga mora voditi razumnost; ako ne, bode njegova ljubezen temen, nazavesten čut, in se ne bo ločila od ljubezni živalske. Da pa človek razumno ljubi, mora vedeti, kaj ljubi, zakaj ljubi, in kako mora ljubiti. Tako je tudi pri ljubezni do naroda. Le razumnost jo določuje. Kaj naj ljubim? Narod. Ako verujem v Boga in njegovo gospodstvo, kateremu se morajo pokoriti ne le posamezniki, ampak tudi ljudske skupine, tedaj bom narod vse drugače ljubil kaker tisti, ki taji Boga in njegovo previdnost ter smatra narod za absolutno neodvisen in samooblasten.

Jasno, da složno ljubiti, predno se nismo sporazumeli, kaj ljubimo, je nezmisel. Ako se hočemo v ljubezni zediniti, moramo dati prej besedo razumu. Predmet razumu je pa resnica. Le ako smo edini v spoznanji resnice, bomo edini tudi v ljubezni do domovine!

Digitized by Google

Resnica je ena, nedeljiva; način pa, po katerem se nam razodeva, je dvojen: čeznaraven po razodenji, in naraven po razumu. Od tod dvoje spoznanje: čeznaravno in naravno, prvo po veri, drugo po vedi ali filozofiji. Obojemu spoznanju je isti predmet: resnica. Potem takem ne more mej vero in filozofijo biti pravega protislovja. Znana je stara prislovica, da filozofija pripelje k Bogu, kateri je početnik vere. In kaker spričuje zgodovina, bila je ravno grška filozofija most, po katerem so, posebno v Aleksandriji, največi veleumi iz starega poganstva prehajali h Kristusovemu evangeliju.

Isto tako je bila filozofija vselej most mej cerkvijo Kristusovo in nevernim svetom; odreči se filozofiji je toliko, kaker podreti ta most in onemogočiti vsako zedinjenje mej verskim in neverskim, mej duhovnim in posvetnim razumništvom. Seveda mislimo tu vedno le p r a v o filozofijo.

Tako more tudi dandanes le filozofija privesti do sporazumljenja mej duhovno in posvetno inteligencijo; in da je mej obojo inteligencijo tolik prepad, krivo je pred vsem to, da se na učiliščih posvetne inteligencije predava ali kriva filozofija ali sploh nobena.

Pa p r a v a filozofija — katera je pač? Prava se nam ne more zdeti ona, katera se po desetletjih preminja, kaker je tista subjektivistična, katere početnik je Kartezij. Ta filozofija vede dosledno do tajenja vsake objektivnosti in ruši temeljne stavke vsemu mišljenju in vedam, je tedaj smrt filozofije, kar nam spričuje jasno najnoveji štadijum nemške filozofije. Prava filozofija more biti le tista, katera je prebila vže nad dva tisoč let, katera dandanes spet zmagoslavno širi svoje gospodstvo po vesoljnem svetu — Aristotelova filozofija. Ako je sploh neminljivost znak resnice, bomo morali vže radi tega resnice iskati pri Aristotelu.

S tem nismo hoteli sicer neovrgljivo dokazati pravosti peripatetične filozofije, pa tega tudi ne namerjavamo za zdaj — kar se mora dandanes še bolj obžalovati, ni toliko zanemarjanje Aristotelove šole, temuč v obče v s a k e filozofije. „Velika množica zanemarja modrost, in prav veliko njih jo grajajo“; tako toži Ciceron o svoji dobi — isto se dá reči o naši. Doba naša se uči dosti in najraznovrstnišihreči, a filozofije se skrbno izogiblje. Metafizika se je vže zdavno

Digitized by Google

izbrisala izmej predmetov po javnih šolah, logika se sicer še predava, akoravno je tudi ona prav za prav nezmiselna brez metafizike; psihologija, kaker se jemlje navadno, ne zasluži več tega imena. Ne, pod imenom filozofije se nekaj predava, kar zatira v dijakih spoštovanje do vsakatere filozofije in načelnostnega mišljenja. To govorimo iz lastne izkušnje.

Ne le to, ampak novodobna šolska omika pojme navadno tako zblodi, da duhovom za vselej pot zaprevi do prave filozofije. To se zgodi posebno po neke vrste naziranji, ki se samo tako rado krsti za pravo filozofijo. Ta „filozofija“ je nekaka troska, ki se steka iz raznih ved in mnenj. Snov tem drožjem daje živa in mrtva narava, zgodovina zemlje in neba, izkušnje, ki so si jih fiziki pridobili o gibanji atomov in mislih človeških, statistika, socijologija, geografija, etika, pravoznanstvo, zdravilstvo, umetnost itd. — z eno besedo: znese se vse, kar spada v krog človeškega znanja in izkustva. Po mejsebojnem primerjanji se skuša to raznovrstno tvarino vrediti in vso raznoličnost oblik speljati na en princip. Eden vzama „moč“ in „snov,“ drugi „atome“, tretji „energijo,“ četrti spet kaj drugega, da si iz tega razlaga prikazni in gibanje v naravi, kaker tudi razne pojave v duševnem in kulturnem življenji človeštva. Višega vzroka ne išče. Največ je pa takih, katerim nadomeščuje nekdanjega Boga s čeznaravnim redom človeška omika v svojem vesoljnem obsegu, vera v neprejenljiv napredek človeštva jim nadomešča vero v Kristusa in njegovo razodenje, najviša modrost pa in edino prava filozofija jim je „sense comune“, katerega izraz je javno mnenje javljajoče se po slovstvu in časopisji.

Razvidno je, da pri takem „svetovnem“ naziranji ni prostora za Boga, niti za metafizične resnice; duh obtiči v vesoljnosti in ne more priti do onega, kar je onkraj nje. Ker je pa Bog početnik pozitivnega razodetja in vere, naravno je, da tako naziranje onemogočuje človeku pristop k krščanstvu. Današnja viša in srednja šola ne le navdaja duhove z mržnjo proti metafiziki in pravi filozofiji, ampak jih tudi odvaja vsakateremu filozofičnemu mišljenju, jih nareja tope in nedovzetne za vse, kar ni fizično. Potem takem

Digitized by Google

mora spodleteti vsak poskus, da bi človeku takega naziranja le od ene strani dokazali verojetnost krščanstva. Nemogoče je, da bi kot kristijani mogli stopiti v dogovor z brezvercem, kateri ali ni zmožen doumeti filozofičnega razmotrovanja ali pa so mu celo metafiziške resnice sanjarije, vsa filozofija pa izrodek bolne domišljije.

Ako tedaj hočemo, da se duhovno in svetno razumništvo zopet združi v složno delovanje za narod, začnimo zidati most, po katerem se nam bo mogoče zbližati t. j. učimo se, gojimo filozofijo. Pri verniku in neverniku nahaja se razum, iz katerega poganja drevo naravnega spoznanja.

A most moramo zidati od obeh strani. Učiti se moramo filozofije duhovni. Racijonalistom in brezvercem ne moremo govoriti iz sv. pisma, njim so veljavni le razumovi razlogi, treba tedaj umovati. Ravno tako nam ni mogoče nasproti racijonalizmu zagovarjati vere nego s filozofijo. Zato tudi Leon XIII. bogoslovom in duhovnom toliko priporoča učenje filozofije; ona je edino orožje, s katerim je mogoče brezverske razumnike prepričati o krščanski resnici.

A filozofije učiti se morajo tudi posvetni razumniki. Otresejo naj se predsodkov posebno proti metafiziki. Metafizika nam podaje in razlaga temeljne pojme vsega mišljenja in vsake vede. Vse človeško znanje je podobno drevesu, katerega korenika je metafizika. Vse druge vede duha ne morejo vtešiti; dasi pozna vse rastline, vse živali, vse stvari, vse zakone naravine, po vsem tem si bo stavil še vprašanje: od kod vse to? In vže samo vprašanje: biva li nad svetom više bitje ali ne, biva Bog — vže samo to je tolike važnosti, da bi duh ne smel mirovati, dokler si ga ne reši. Filozofija, piše Ciceron, ima največo zaslugo v političkem, v državljanskem in obrtnem življenji. Ona je pomagala vzgojiti vedo, umetnost in nrav; ona odpira razgled v temo onkrajnega sveta, ona je razgnala temo smrtnega strahu; ona se sme tedaj zanašati na zahvalo ljudi.

Pred vsem pa moramo filozofijo priporočati dijakom v viših razredih srednjih šol in po vseučiliščih, kateri bodo kdaj zavzemali razna mesta v javnosti. Moderna šola obklada duhove z neznosnim bremenom vsakovrstnega znanstvenega gradiva. Dandanes dela in se uri skorej le spomin. Učenje

Digitized by Google

prihaja vedno bolj mehanično, ker duh se vklepa v pisano črko. Mladeniči si ne vstvarijo lastnega naziranja in ne pridejo do duševne samostojnosti, ki je prvi pogoj značajnosti. Zatorej tožimo — in po pravici — da nimamo značajev. V javnosti nahajamo mož, ki se pripogibljejo na tisto stran, kamer piše veter, ki se, kaker jim svetuje korist, prelevljajo iz oblike v obliko, ki so — igrača trmastega časa ali slepe strasti.

Posebno pa pogrešamo katoliških značajev mej posvetnim razumništvom t. j. mož, ki bi bili umstveno prepričani o resnici katoliške vere, mož, ki bi povsod, z nevstrašno pogumnostjo, z železno doslednostjo v javnosti, v slovstvu, v politiki vpotrebljali in izvajali krščanska načela. Takih mož ne moremo dobiti nego po temeljiti filozofični izobražbi.

In prav iz posvetnega razumništva si moramo rekrutirati takih mož. Nihče ne vgovarjaj, češ, saj tudi duhovni so sposobni za poslanstvo, za predsedništvo tega ali onega političnega ali socijalnega društva itd. Ne tajimo njih sposobnosti, priznavamo, da so se v tem vže vrlo odlikovali in se še odlikujejo — a politika, socijologija itd. je in ostane vedno v prvi vrsti posvetna zadeva, zatorej so vže samo po sebi in pred vsemi drugimi sèm poklicani posvetni razumniki, duhovni pa le bolj tedaj, ko posvetnih ni, in posebno, ako ni nikogar, ki bi tu branil pravice sv. cerkve.

In koliko dobrega v prid cerkve in vere more delovati v politiki razumen lajik, ki se zaveda svoje vere t. j. ki je filozofično izomikan? Duhovnikova beseda deluje pred vsem v svetišči, tu jo spremlja milost Božja, zunaj svetišča pa, v javnosti more posvetni razumnik z besedo in vzgledom petkrat več koristiti nego duhovnik.

Pridejo volitve v državni, v deželni zbor, v mestno starešinstvo itd. — v koliki zadregi smo katoličani? Katoliško mislečih posvetnikov nimamo! Kako željno se oziramo po kakem odvetniku, zdravniku, po kakem vplivnem, više izobraženem meščanu — a niga, in ako je, je ali omahljiv ali boječ ali prepriprost! Manjka jim načelnostne izomike, filozofije. Vera sama nam dandanes ne zadoščuje v boji z brezverskim, premetenim liberalizmom.

Digitized by Google

Imamo še en razlog, radi katerega je želeti, da bi se posebno naši višešolci pridno poprijeli filozofije. Kaker vemo iz lastne skušnje, se nahaja še marsikateri dijak, ki je z gimnazija prinesel na vseučilišče nekaj vere, in morda ima tudi resno voljo vero si ohraniti. A žalibog, da to se posreči le malokateremu. Letos je šel na Dunaj kot veren kristijan, drugoč se vrne kot dovršen naturalist. Dunajski veter spihne v par mesecih zadnje ostanke krščanstva. Kaj je temu krivo? Vera nima v mladeničih razumnostne podstave. Gimnazij jim je ne dá, ker ne le se versko-apologetična stran v verstvu preveč zanemarja ter se premalo gleda, da bi dijaki temeljne resnice o Bogu, o duši itd. tudi umstveno dokazali in razumeli, ampak gimnazij zaseje v duhove mnogovrstne dvome proti veri in cerkvi, tako da je konec gimnazija drevo vže vse spodjedeno in mršavo in, ko je abiturijent prišel na vseučilišče, treba le najmanjše nasprotne sape — in razdejanje je dopolnjeno. Zatorej pa ne ostane drugega, nego da sežejo dijaki, kateri resnično želijo rešiti si vero, sami pridno po apologetikah in drugih filozofičnih knjigah, da se najpred vtrdijo v tistih vprašanjih, o katerih današnji naturalizem posebno obuja dvome v pogubo veri in krščanskemu razodenju. Kdor se je oborožil in vtrdil od te strani, bo v varnosti tudi vera.

Ti in enaki razlogi nas torej nagibljejo, da vabimo, da pozivljemo slovensko mladino po viših učiliščih, naj se jame pridno in vstrajno učiti filozofije. Filozofična izobražba bo delala čast slovenskemu imenu, le od nje imamo pričakovati, da bo nehalo kdaj gospodstvo plitve fraze, ki se šopiri po mnogih slovenskih listih; a filozofija nas privede tudi do toliko zaželene, živo pogrešane edinosti ter složnega delovanja mej duhovnim in posvetnim razumništvom. In naj bodo prepričani vseučiliščniki, da bo duhovščina z vsem svojim vplivom podpirala in za najčastniše narodne in državne posle priporočala može, kateri bodo znali zavedno in nevstrašeno zagovarjati Slovencem versko in narodno pravo.

Da pa povspešimo blago delo, hočemo ne le v svojem listu razpravljati filozofična in apologetična vprašanja, iz katerih naj se razvidi, da ni protislovja mej vero in razumom, da zatorej nič ne ovira zveze mej duhovnim in svetnim raz-

Digitized by Google

umništvom, ampak bomo odslej tudi nabirali doneske v podporo tistih slovenskih vseučiliščnikov, kateri bodo hoteli v „Rimskem Katoliku“ razpisana filozofična vprašanja razpravljati.

Prvi donesek nam je došel od prevzvišenega cerkvenega dostojanstvenika. Bodi to v zgled in spodbudo drugim za srečno prihodnost slovenske domovine vnetim gospodom. Darove bomo hvaležno sprejemali in v listu priobčevali.

Naši realisti pa realizem.

Povod daljši razpravi o realizmu so nam dale, kaker znano, Aškerčeve „balade in romance.“ Njegovi čestivci so pred vsem slavili „zdravi realizem,“ ki se baje javlja v njegovih poezijah. Mi smo vgovarjali: to ni realizem. Tega nismo samoobla stno trdili, ampak trditev dokazali z umstvenimi razlogi. Omikanost in dostojnost je zahtevala, da bi naši nasprotniki umstvene razloge umstveno ovrgli. A tega niso storili. Ne zmenivši se za vse, kar smo lani in letos načelno razpravljali o realizmu, so v „Zvonu“ nagromadili zgodovinskega gradiva, s katerim dokazujejo, da Aškerc opeva le, kar je res. Kaker da bi bilo vse, kar se je zgodilo, tudi zdravo in lepo! Da se toliko ogibljete načel!!

Ne — dozdaj nismo bili še vredni, da bi nas „Zvonovi“ leposlovci stvarno zavrnili. Z oblastnimi frazami se hočejo zagraditi proti našim napadom. Na razpravo o realizmu nam odgovarjajo: „Aškerčeva moč tiči v zdravem realizmu — da zdravem — in to ponavljamo ter povdarjamo.“ — Pobili so nas — s krikom!

Pa nekaj zda tudi to.... Pri nas ni zdalo nič. Mi ne preklicujemo ničesar, tudi ako vsa Slovenija pred nje poklekne prosit jih odpuščenja!

Mi v naslednjem le nadaljujemo razpravo o realizmu.

Digitized by Google

Ker smo pa rekli vže vse, kar je v tem vprašanji bistvenega, hočemo v potrditev svojih nazorov navesti nekoliko tujih glasov o realizmu, glasov takih mož, katerim se naši nasprotniki klanjajo z večim češčenjem kakor mi sami.

Vse, na kar smo opirali svoje razloge proti teoriji modernega realizma, se dá zvesti na naslednje tri točke:

1. bistvo in naloga umetnosti ni predstavljati golo realnost, ampak nekaj višega;

2. predmet umetnosti ne sme biti slabo samo na sebi;

3. umetnost v umotvoru ne predočuje v prvi vrsti slučajnosti, ampak vpodablja in poobčuje ideje ali nazore.

***

Vzemimo prvo točko.

Poslušajmo, kaj pravi Goethe. „Tak svet, kakeršen ne biva v resnici, si mora človek sam stvariti, in ta svet je umetnost.“

Umetnikova naloga je tedaj, da z višim, katero se ne nahaja v naravi, stvari oživi in povzori ter nekako prinese Božje kraljestvo na ta svet. Umetnikova naloga je torej nekako duhovniška, verska. Zato piše isti Goethe: „Stoječ na glavi stvarstva, se človek smatra spet za celo naravo, katera mora iz sebe spet pognati nekaj višega. K temu se pa povspne človek, ako se navzame vseh popolnosti in kreposti, ako izbira, vrejuje, soglaša, ter se konečno povzdigne do stvarjenja umotvora, kateri se poleg njegovih činov in del sijajno odlikuje. Ako je umotvor izgotovljen stoji pred nami v svoji idealni resničnosti, tedaj... provzroči najviši včinek... on obsega v sebi vse, kar je veličastno, čestitljivo in ljubeznjivo, in povzdigne človeka... nad samega sebe. Taki občutki so obdajali tiste, ki so zagledali olimpijskega Zena. Bog se je bil včlovečil, da bi človeka povzdignil k bogu. Tu se je gledalo, kar je najveličastniše, in se je navduševalo za najvišo lepoto.“

Umetnik tedaj se vspenja više, kamer navadni ljudje in od tod pretvarja, oživlja, povzarja nižo nara-

Digitized by Google

vo. „Ti tvoriš vse drugače ko drugi; ti skušaš resničnemu dati poetiško obliko“ — tako nagovarja Merk Goethe-ja.

Da, akoravno nima Goethe vere v pozitivno razodetje in mu ni čeznaravni svet, kaker ga uči krščanstvo, nič več kaker grški Olimp, akoravno tedaj Goethe ostane pri naravi, vender tudi kot „čist naturalist“ zahteva od umetnika, da ne ostane pri „goli“ naravi, kaker se kaže v življenji našim očem, ampak da nam razodeva njeno nevidno — tedaj višo stran: „Lepota je razodetje tajnih naravnih zakonov, kateri bi sicer na vekomaj ostali skriti.“ In spet: „Komur je narava razodela svojo skrivnost, ta hrepeni po njeni najvredniši razlagavki: umetnosti.“

Kaj porečejo k temu naši realisti, ki ne poznajo nego „golo“ naravo? Očitali nam bodo, da nimamo čuta za naravo, da jo zanemarjamo. Toda mi jim odgovarjamo s tem, kar piše K. Goldmann: „Naloga pesništva je, naravno vsakdanjost idealno poveličati, ne da bi je s tem kvarili.“ [1]) Ravno tako tudi Schiller dovoljuje pesniku, da nas seznanja z nižimi čuti človeškimi, akoravno zahteva nič manj, da nas od druge strani povzdiga k vsemu, kar je veliko in lepo in veličastno človeško.

Oboje tedaj tirjamo mi od prave umetnosti: i naravno realnost i čeznaravno idealnost. Seveda nam je tu nasproti modernim realistom povdarjati pred vsem drugo, ker ti vklepajo umetnost v spone naravne resničnosti. Da, proti tem ne bomo nehali ponavljati, kar v kratkem izraža Goldmann: „Resničnost življenja je vedno druga, kaker resničnost umotvora.“ [2]) Ali pa da rečemo po našem: resničnost življenja, narave, pa resničnost umotvora se sicer razlikujeti, a ne tako, da bi se izključevali, marveč prva dobiva v poslednji svojo višo dopolnitev, povzorjenje; poslednja je tedaj le viša stopinja prve: ona je — „die schöne Wirklichkeit,“ „die schöne Wahrheit.“

Umetnosti se pripisuje vzgojevalna naloga. Vzgojevati je pa človeka voditi k viši popolnosti. Tega pa ne moremo,

[1]) Die Sünden des Natural. 10.

[2]) Sünden des Natural. 195.

Digitized by Google

ako mu kažemo, kar je niže ali vsakdanje, navadno; kazati mu moramo više, popolniše. Kdor zanemarja ta zakon v umetnosti, „se pregreši — da govorim z gorej omenjenim estetikom — proti napredujočemu spopolnjenju človeškega rodu.“

Spet: „Poezija izpolnjuje le tedaj svoj smoter, ako obuja v človeških prsih ideale lepega, dobrega in vzvišenega, in sicer v toliki meri, da nagiblje človeka k blagemu, nravstveno čistemu življenju“.

„On mora po svoji pesniški in duševni zmožnosti smatrati za svojo najvišo dolžnost, da pokaže društvu sredstva in poti, kako se more povspešiti in povzdigniti razvoj človeštva.“

* *
*

Od tega, kar smo rekli o nalogi umetnosti, pridemo naravnim potom k drugi točki: predmet umotvora nima biti slabo samo na sebi, ampak le v zvezi z dobrim in v njega odvisnosti. Seveda opustimo tu filozofično vtrditev tega stavka, ker smo jo vže podali v tretjem zvezku. Poslušajmo drugih glas.

Vže večkrat navedeni Goldmann uči: „Pesnik ne zadoščuje svoji nalogi, ako golo zločinstvo naredi za glavni predmet pesni“ — „zum Kernpunkt einer Dichtung.“

Zapomnite si to, pesniki Gorazdove vrste: tatvina, prešestvo, vpor, samovmor, pijanstvo — ne smejo biti glavni predmet pesni!

Slabo samo na sebi je nič, zatorej ne sme vdobiti tudi v pesni samostalne neodvisnosti. „Kot nasprotju lepega, ne kot samostojni eksistenci se ne more grdemu odrekati estetične opravičenosti“ In spet: „Slabo in grdo ima kot negacija le tedaj pravico obstoja v poeziji, ako se razreši v pozitiviteti lepega“.

Ravno iz tega razloga smo o svojem času obsojali tudi Gregorčičevo „O nevihti.“ Pesen izraža, kako ni Bog vslišal prosečih kmetov molitve, ne da bi prisijal le en žarek v grozoviti prizor, kateri bi nam pojasnil, da ima ljubezen Božja, ko tepe človeka s časnimi šibami, ž njim više namene. Zatorej pe-

Digitized by Google

sen ni umetnijska navzlic vsej dovršnosti oblike. Res sicer, da se kaj takega večkrat zgodi, in bomo rekli — še veliko hujše se godi, toda kdor ima vero, sodi take posamezne slučaje le v zvezi z Božjo previdnostjo in v tej zvezi nam jih mora naslikati tudi pesnik. Marsikaj se nam pokaže kot „modrost in dobrotljivost, kar se zdi v posameznih udih, katere je vzel pesnik iz stika, slepa vsoda in krutost“ — so besede Lessingove, katere veljajo tudi za pesen „O nevihti“: pesnik je snel nevihto iz stika — Božje previdnosti. Mi se čudimo li, kako je moglo šolsko oblastvo tako poezijo sprejeti v knjigo, namenjeno ljudski šoli!

* *
*

Pridemo k tretji točki, in ta menimo, da je v naši pravdi najvažniša. Mi trdimo, da je v Gorazdovi „Celjski romanci,“ v „listu iz kronike Zajčke“ izražen nazor: taki so redovniki sploh; kaker nam „balada o potresu“ vpodablja misel: Bog ne vsliši molitve, ni je previdnosti. Naši nasprotniki pa nasproti povdarjajo: Pesnik ni hotel nego naslikati zgodovinski dogodek, poedini slučaj, češ, tako in tako je bilo.

Poslušajmo, kako določuje Kant umetnost: „Die Kunst ist das Vermögen der absichtlichen Darstellung von Ideen in entsprechenden sinnlich bildenden Formen.“ „Absichtliche Darstellung“ t. j. umetnik s tem, kar slika, nekaj namerjava. Umetnost potem takem ni več golo predmetnostno ali objektivno predstavljanje, kaker je zgodovina, ampak umetnostnemu tvarjenju se pridruži poseben namen ali misel, katere ne izraža umetnostni predmet sam na sebi, temuč le po navdihnjenji in namenku umetnikovem. Umotvoru se tedaj vedno pridruži tudi subjektiven moment.

„Die Dichtung ist persönlich, sie ist der Lebensgedanke oder die Weltanschauung, welche sich der Mensch unabhängig bildet; sie ist individuell, der Dichter gibt uns nur sein eigenthümliches Weltbild.“

Akoravno si tedaj umetnik izbere zgodovinski dogodek v izdelanje umotvora, vender ne obtiči v njem kot poedinem slučaji; ampak slučaj mu je le substrat v izobraženje

Digitized by Google

ideje. Slučaj ali poedini dogodek sam na sebi ne izraža ideje. Umetnik tedaj, kateri nam ni hotel le naslikati ta ali oni slučaj ali dogodek, se mora odpovedati časti, da vpodablja ideje t. j. on ni umetnik, ampak zgodovinopisec.

Ideja je marveč občna; ne moremo tedaj v umotvoru iskati ideje, nego da si mislimo iz njega izključeno vse, kar je slučajnostno. „Človek potrebuje, kraljestva, v katerem nosi posamezen individuum na sebi znak občnosti.“ To kraljestvo je umetnost. Rudolf Steiner piše: „Nikoli, nikdar se ne moremo zadovoljiti s posamnim dogodkom, ampak le z (občnim) zakonom (idejo), nikoli, nikdar z individuom, ampak z občnostjo.“ „Pesnik podrejuje, kar je poedino ali slučajno, občnemu — das Individuelle dem Allgemeinen“.

Da tedaj dobro ločimo in v kratkem povemo še enkrat: V umetnosti stopi predmetnostni individuum ali zgodovinski slučaj v ozadje, prvo, bistveno, kar v nji iščemo, je subjektiven nazor umetnikov o svetu ali življenji, kateri kot ideja ima znak občnosti.

Ako tedaj še enkrat vzamemo lepo balado „iz kronike Zajčke,“ sicer pošteno priznavamo, da je res tako bilo — in ni nam treba še posebe dokazovati iz virov — vender se drznemo po vsem, kar smo govorili o realizmu, izreči o nji konečno sodbo tako-le:

Ta balada ni umotvor, ker nam ne predstavlja lepote, ampak samostansko blato, zgodovinsko blato sicer, pa vender blato v pravem pomenu, ki tembolj smrdi, ker je je Gorazd izkidal iz samostana, izmej „čestitih patrov“ — kartuzijancev!

Drugič. Pesniku mi sicer ne očitamo obrekovanja, potem ko smo priznali resničnost dogodka, vender je pa „opravljal“. Kdo je kaj vedel po Slovenskem o Zajčkih — pijancih-kartuzijancih! Gorazd še le je raztrobil v svet njih greh in tako prestopil zapoved krščanske ljubezni, katera prepoveduje opravljati. To opravljanje je pa tem ostudniše, ker katoliški Slovenci časte redovnike kot „častite očete.“ Vsak sin bomo rekli, da je brezbožen, ako raznaša v svet slabosti svojega še toliko ničvrednega očeta.

Digitized by Google

Tretjič moramo Gorazdu očitati, da je v Zajčki „baladi“ izjavil svoje nazore ne le o Zajčkih kartuzijancih, ampak o kartuzijancih in katoliških redovnikih sploh. Slednjič — kar je najgrše — uči ali boljše — saj je duhoven — pridiga Slovencem, v prvi vrsti slovenski mladini: redovniki so pijanci. Praktičnih posledic ni treba pač izvajati iz tega nauka....

Tako sodimo mi o tej in enakih „baladah“ Aškerčevih. Ako je pa ta sodba kriva ali pretrda, prosimo „Zvonove“ leposlovce, naj nas drugače podučijo — seveda z razlogi, a ne z oblastnimi frazami!

Kar je Schopenhauerjev pesimizem v filozofiji, to je novejši realizem v umetnosti.

Da, naši realisti drugega ne delajo, nego vpotrebljajo načela Schopenhauerjeva na umetnost in leposlovje. Filozofični pesimizem je moral preje ali kasneje obveljati tudi v pesništvu. To je naravno. Po načelnem naziranji narodov se je vedno ravnala tudi njih nravnost in umetnost, sploh vse njih duševno življenje, naj se javlja v katerikoli obliki.

Vsako verstvo in vsaka filozofija izpoznava najviša umstvena načela, in ker je človek, bodisi posamezen ali v velikih skupščinah, razumno bitje, se da v življenji voditi načelom. Odvisno je vse od tega, katera verska ali filozofična načela obveljajo v tej ali oni dobi. V srednjem veku je prodrlo krščanstvo, njegovim načelom so se duhovi pokorili; po njegovih naukih so narodi vredili privatno in javno življenje. Krščanstvo se je poveličalo tudi v umetnosti; dobilo je svoj najviši umetnostni izraz v Dante-jevi „božji komediji,“ katera ni nič drugega nego umetnostno ponazorjenje katoliške vere in filozofije. Potem je sledila doba racijonalizma in naturalizma, ki je zatajil vero v čeznaravni svet. Tudi naturalizem je dobil umetnostni izraz v tako zvanem „genre“ — v slikarstvu iz življenja, katero je cvelo posebno v 17. in 18. stoletji. Slednjič je v novejši dobi zavladal z Nemškega pesimizem, katerega vtemeljitelj je Schopenhauer. Po tem naziranji je vesolnost bolestni vek večno

Digitized by Google

nezadovoljne, nesrečne pravolje, ki je, vsled vsodnega, nevtešnega hrepenenja sama sebe vpredmetila v sedanjem svetu, a tu ni našla nego trpljenje in bol, pekel, tako da ji ni rešitve nego v vničenji individua in v povratu v prvotno nezavestnost — v ničevo.

Ta filozofija tedaj — rekel sem — dobiva umetnostno vresničbo po tako zvanem modernem „realizmu.“ Schopenhauer dokazuje, da je vse vže po svojem bistvu slabo, da povsod velja le vsodna sila, da prostost volje je ničeva, vse v življenji le laž, videz, hinavstvo! Leposlovni realisti pa resnično ne najdejo na svetu niti enega poštenjaka, niti ene sramežljive device, niti ene zveste zakonske žene, niti enega iz proste samoodločbe izvirajočega dejanja, da bi nam predočili v pesni ali v romanu. Vse slabo, smrad iz vseh kotov skupaj pometajo in koncentrujejo z rafinirano domišljijo ter zapišejo na čelo: glejte, to je življenje! Je kje realist videl pijanega kmeta valjati se po cesti, ga hitro vzdigne, ga še bolj omaže, potem pa ga razstavi mimogredočim kličoč: Glejte življenje! Glejte realnost!

Za kaj resnično lepega, zdravega, krepostnega nima ni vida, ni čuta. Nič mu ni sveto, ker ne pozna nič svetega, tuje mu je kaker veselje, tako tudi prava bolečina; brez zavesti, brez jasnih nazorov tava po temi, pri tem si pa domišlja, da je vže dosegel vrhunec človeške modrosti.

Kako mora taka umetnost vplivati na duha, je jasno. Kaker prava umetnost, umetnost lepega in idealov, človeka ogreva za više vzore, tako mora pesimistična umetnost, porodivši se iz blata in strasti, človeka potegniti za sabo, potreti mu krepostno moč, zatemniti mu solnce idej, vzeti mu vero v ideale.

Slovenski realist — dr. Ivan Tavčar.

„Blind für alle hellen Farben, darum dunkel gefärbt in allen seinen Darstellungen, zeigt er uns nicht das Bild der Natur, sondern ihre tendenziös verzerrte Carrikatur“.

„Wir sehen die Natur nicht künstlerisch verschönt, sondern physiologisch und pathologisch verstümmelt. Nicht wo die Natur schön und erhaben ist, erfasst er sie, sondern wo sie gemein, sittenlos und brutal ist.“

„Er verzichtet von vornherein auf die Darstellung von Menschen unseres Gleichen, um sich ganz offen mit dem menschlichen Auswurf zu befassen.

Digitized by Google

Das Ziel dieser socialen Dichtung ist eine krankhafte Gefühlsverwirrung, das ganze Bordell mobil zu machen, um unerfahrene Seelen mit einem falschen Mitleid zu vergiften."

„In ungerechter Vertheilung von Licht und Schatten schildert er die unverhüllte Nacktheit des Lebens, nur weil dieselbe seine Sinne reizt und seinen zerstörenden Absichten Vorschub leistet, oder weil er in ihr die einzig wahre Äusserung des täglichen Lebens zu erblicken vermeint. Die Schilderung menschlicher und gesellschaftlicher Schattenseiten dient nur seinem Zwecke, Unzufriedenheit zu säen, zu verderben und jede ideale Regung mit brutaler Kaltblütigkeit noch im Keime zu ersticken."

„Damit wir das Edle, Reine, Schöne, Erhabene für eine hirnverrückte Illusion erkennen lernen. und zum Schlusse angeeckelt von dieser modernen Welt und ihrer aussichtlosen Realistik, angeeckelt von uns selbst, nach nichts mehr brünstig verlangen, als der Vernichtung, dem entneryten Aufgehen im erlösenden Nichts." — K. Teutschmann.

„Er schildert nur rückenmarkkranke Tendenzmänner, emancipirte Tendenzweiber, psychologische Missgeburten, Gehirnerweichungen... mit einem Worte alles das, was in das Gebiet der Criminalpolizei, der Psychiatrie und Pathologie fällt. Einseitig in der Tendenz, einseitig in der Beobachtung, einseitig in der Auffassung entfernt er sich von der Wirklichkeit viel weiter, als es irgend jemals eine idealistische Literaturströmung gethan... Er unterschlägt alles andere, was auch Natur ist, und lässt unser ganzes Fühlen und Empfinden auf das Hässlichste des Hässlichen concentriren."

„Der Mensch ist in seinen Augen immer schlecht und dumm — oder beides zugleich, nur eine schlechte oder dumme Canaille."

„Wahnsinn ist das Ende fast aller seiner Dramen."

„Ein Pessimismus, der uns die Hoffnung rauben will."

„Ich frage nur, antworten ist mein Amt nicht." — Ibsen.

* *
*

Kaker smo tiste čase razloživši teorijo o idealizmu, ocenili dela prvega „idealista" slovenskega — Stritarja, tako se nam zdi tudi zdaj primerno, potem ko smo pojasnili vprašanje o realizmu, nekoliko spregovoriti o pisatelji, kateri je po našem mnenji glavni zastopnik modernega slovstvenega realizma ali naturalizma na Slovenskem. Ta mož je po svojih romanih in novelah vže več let slavno znani gospod dr. Ivan Tavčar.

Gorenje stavke smo vzeli iz knjige: „Die Sünden des Naturalismus. Aesthetische Untersuchungen, von Karl Goldmann. Berlin." Ker je realizem, o katerem govorimo, še le nova prikazen in se ni, kaker se zdi, še popolnoma razcvel, nahajamo le še malo kritiških del in spisov o njem. Zatorej smo se resnično veselili, ko smo omenjeno knjigo ondan na Dunaji staknili.

Dobro nam je došla. Pa v svoje še veče veselje smo

Digitized by Google

se prepričali, da se naši nazori o realizmu, katerega knjiga imenuje navadno naturalizem, popolnoma zlagajo s pisateljevimi, akoravno se njegovo versko mišljenje povsem razlikuje od našega. A ravno to nam priča, da naturalistične nezmisli ne obsoja le krščanstvo, ampak tudi zdravi razum in nepokvarjen naravni čut.

V navedenih mestih najdemo pisateljevo sodbo o realizmu v kratkem izraženo, in realistične težnje v slovstvu osvitljene od raznih strani. Prepuščamo razumnim bravcem, naj razsojajo sami, kako resnično je v teh stavkih označeno duševno obzorje dr. Tavčarja — pisatelja, in kako se dá vse vpotrebiti na slike, katere nam dr. Tavčar razstavlja v svojih romanih in novelah. Mi hočemo v naslednjem razstavo dr. Tavčarjevih slik odpreti in tu pa tam le toliko pojasniti, koliker se nam zdi potrebno, da se razume njih prava misel.

* *
*

Vzemimo povest „Mrtva srca.“

Gregor Lesovéj, gospodar na Nižavi in Višavi, imel je edinega sina Vida. A ljubil je bolj Ernesta, sina svoje sestre. Temu zapusti v oporoki bogato, graščinsko Nižavo, sinu pa manj vredno Višavo. Vender sta Ernest in Vid živela v miru. Vid se oženi. A Ernest mu zapelje ženo. Ko Vid to zve, zapusti dom in zbeži sè sinčkom Bogomirom daleč na tuje. Plod prešestne ljubezni je bil „duhoviti“ Filip Tekstor — najplemenitiši značaj v pevesti. Tudi Ernest se poroči — seveda z drugo. V dan poroke se zapeljana Vidova soproga vstreli; Tekstor pa živi na Nižavi v Ernestovi družini; vedno sam poseda po gozdu in sanjari — njegova „filozofija“ je pesimizen in komunizem.

Mej tem vmrje Vid v tujini. Sin Bogomir pa pride v domačijo, da se polasti očetovske dedščine na Višavi. V zapuščenem pismu, katero pa po volji očetovi odpre še le na Višavi, zve skrivnosti svoje rodbine in razmere do gospodarja na Nižavi, strica Ernesta. Bogomir priseže maščevanje ter išče vsake priložnosti, da obuja Ernestu stare spomine in mu greni življenje. Toda kmalu se Bogomir zagleda v Ernestovo hčer Ano; ljubezen do hčere ohladi maščevalno strast proti očetu. Da celò zataji se toliko, da vniči vse dolžne liste, s katerimi bi bil Ernesta lehko spravil na beraško palico.

V tem sprede vsoda v Malčevi družini še druge čudne razmere. Poseben prijatelj Ernestov je bil Lavrencij Sodar, vdovec, ki si je bil pridelal in priskopušil veliko premoženje. Imel je si-

Digitized by Google

na — gospoda notarja Nandeta. Ta si izbere za nevesto staršo hčer Ernestovo, Meto. Toda ko razodene očetu svojo namero, zve od njega, da mlado Metko hoče vzeti on, stari vdovec; plačati jo hoče zadolženemu očetu prav dobro. A v isto Meto se je bil zagledal vže tretji, njen pol-brat Filip Tekstor! Denar zmaga. Isti dan se na Nižavi obhajati dve poroki. Oče Sodar poroči obupajočo mlado Meto, sin pa bogato, a staro Murnovko, katero mu je bil oče podrinil. Tisto noč pred poroko je pa Filip Tekstor zvedel od pol-brata Viktorja greh svoje matere. Misle, da Viktor obrekuje, hoče rešiti čast matere ter pozove nasprotnika na dvoboj. Smrtno zadet pade; preneso ga na Višavo, kjer vmrje koj drugi dan v sobi, kjer je ležala nekdaj mati na mrtvaškem odru; a pred smrtjo zve, da je vse res tako, kaker mu je bil Viktor povedal.

Še nekaj z dne poroke. Bogomir obišče Nižavo in razodene Ani, da je več ne ljubi. Seznanil se je bil namreč na Soteškem gradu z grofovsko hčerjo Lino. Zdelo se mu je, da ga ljubi tudi ona. A varal se je — visoki aristokrati mu prekrižajo račun, on pa zapusti Višavo in zbeži — v Ameriko. In tako se konec vse komedije smejeta le dva grda, skopušna, premetena, vsega zaničevanja vredna starca: Ernest Malec, kateremu se na novo odprejo vsi viri bogastva, pa Lavrencij Sodar.

Noveleta „Ciril“.

Ciril in Metod sta bila dvojčka. Oče nju, doktor Simon Rak, odvetnik, si je pripravdal mnogo denarjev. Ciril in Metod sta skupaj dokončala študije na vseučilišči, skupno bila promovirana, in oba sta vstopila v pisarno k očetu. Ciril je bil surov, malo je delal, rad popival; Metod pa mil, delaven. Nekega dne dobili so v hišo dekle od daljnih sorodnikov; ime ji je bilo Marija. Vsi trije: oba brata pa oče se vanjo zagledajo. Ko jo Ciril obišče v sobi, si prisežeta večno ljubezen. To sliši Metod. V obupnosti začne blazneti in misli vže na samovmor. Ciril se ga vsmili, sklene pozabiti na Marijo: zato zapusti očetovo hišo in se preseli v tuje mesto. Metod se kmalu potem poroči; a Marija ga ni vzela iz ljubezni, ampak iz srda. Pripeti se, da vmrje doktor Rak: „vdaril ga je — kaker je sumničil Metod — božje jeze blisk, ker je poželel ženo svojega lastnega sina!“ Ciril pride domov k pogrebu. Potem pa ostane z bratom v hiši rajnkega očeta. Metod je čedalje bolj hiral, pila ga je zavest, da ni ljubljen od Marije. Pač pa vsplamti v Cirilu zakopana strast do Marije. Poželi ženo svojega brata. Metod ga zasači pri nji — in sklenjeno je bilo, da „oba živeti več ne smeta.“ Osoda je morala razsoditi — dvoboj. Izmej dveh kup zadene Metoda kupa — sè strupom. Pije, vmre. Tudi žena, Marija, je vmrla kmalu potem. Ciril je pa zbežal kaker Kajn v samoto, dokler mu ni obup spodjedel življenja.

Podoba „Grogov Matijče“. — „Povedal vam bodem

Digitized by Google

nekako otročjo idilo, ter govoril o otroških srcih, in o trpljenji, katero je zasejala vsoda tudi v taka srca".

Tak otrok bil je Matijče. Gospod Andrej ga je izbral, da mu je stregel pri sv. maši. Pri tem poslu dobil je tovariša, kateri ga je pa zavidal. Slednjič pošljejo oba v mesto, da bi se izšolala; imela sta pa oba eno misel: postati duhovna. O počitnicah sta mej mašo zahajala na kor. Tu je ob nedeljah pevala mlada Manica Šetravova. Kar se oba otroka-dijaka zagledata v njo! Pa še tretji, Miha Kovarjev, se je pridno potikal okol nje. Zato sta se nad njim zmaščevala, porezala sta mu glave na zeljniku in jih živini pometala. Oba pa skleneta vsak pri sebi vzeti Manico A Manica vmre za kozami. Dijaka se ravno kopata, ko zvonovi zapojejo k pogrebu. Ko zve Matijče, da zvoni Manici, se strese, pade v tolmun in vtone!

In tako dalje..... Bodi dovolj; po receptu načrtanih treh so več ali manj vkrojene skoro vse druge povesti, novele in slike Tavčarjeve. Sicer razodeva smisel Tavčarjevih povesti večkrat vže sam naslov n. pr. „Mrtva srca", „Valovi življenja", „Vita vitae meae" itd. Izmej petnajst ali šestnajst manjših in večih povesti, katere smo prebrali, se dasti izvzeti morda le dve ali tri, da bi ne bile po osnovi in zmisli podobne gorenjim trem.

Nevkrotljiva sila spolne ljubezni in drugih strasti.

Po vseh pripovednih spisih Tavčarjevih bije spolna ljubezen kot srčna žila. Obudivši se v srci kot tajna sila, človeka k vsemu nagiblje. In dasi se v njem javljajo še druge strasti, vender je ona najsilovitejša mej vsemi, v njej se zatopijo vse druge. Je pa spolna ljubezen prava demonična moč, katere ne more krotiti duh; vsi vpori, vsi sklepi so brezvspešni, so ničevi nasproti silnemu nagonu. Nihče v slovenskem slovstvu ne zna tako klasično slikati voljino onemoglost nasproti spolni strasti. „Ljubezen ima večne svoje zakone, in po večnih teh zakonih si moja!" Pa ne da bi ti zakoni bili Božja volja! Marveč kogar ljubezen prevzame, „pozabi na vse zakone svete nravnosti in na vse vkaze večnega Boga." Ljubezen s človekom igrači, kaker veter z listom. Danes prisega signore Battista: „Ženil se bom, in oženil se bom z Vami, signorina Lujiza!" A vže jutre ga premoti Leonora, da znori za njo in se odpove Lujizi!

Kot slepa živinska strast se Tavčarjeva ljubezen giblje in določuje le po fizičnih zakonih; ne da bi poznala mej, katere je sramežljivost pa Božji zakon postavil spolnemu druženju ljudi. Vse odločuje trenotek, o prvem pogledu se vname ogenj; bodi oseba poročena ali neporočena, bodi mej njima še tolika stanov-

Digitized by Google

ska razlika, še toliko ovir, ki se na veke ne dajo odstraniti — če je mej osebama kemični navlek, ne morejo zabraniti združenja nobeni obziri, nobena postava, nobeno zlo, tudi smrt ne!

Da, dr. Tavčarja še posebno veseli v povesti vpletati prešestnike in prešestnice; skoro nobeden postavno sklenjen zakon ni srečen; živalska strast vse razruši, vse raznese, ter prižene konečno do vmora, do dvoboja ali do obupa! Tavčarju ljubezen ni naravna, človeštvo ohranjajoča in množeča moč ampak ravno nasprotno. Ona ne obraja nego nesrečo, obup, smrt. Dr. Tavčar s prirojeno spretnostjo stika le nenaravne, iz popačenja narave izvirajoče včinke spolne ljubezni. Mlado, zalo golobico poroča sè starim, debelim skopuhom; dijak, ki ne pozna še grškega alfabeta, se zatelebi v kmetijsko dekle; v isto devo sorodnico se zaljubita sinova in z njima oče; grof Egon leta za konteso Serafino, bratranko, in jo ljubi; „ko se mu pa pri hčeri stvar vrši prepočasi, snubi in vzame Serafinino mater, vdovo svojega strica, ki „je pa ne ljubi, ker bi bila lehko njegova mati“!!

Izven ljubezni obvladujejo človeka tudi druge strasti. Mej tem je posebno sovraštvo in maščevalnost. Gospodstvo njih je neizprosno, absolutno. Komur je jeza obtičala v srci, je ne bo zatrl nikdar več. Vid Lesovej, kateremu je Ernest Malec zapeljal ženo, zapusti po smrti sinu pismo, katero sklepa: „In ako me vprašaš, če sem odpustil, preden sem izročil svojo dušo stvarniku — povedati moram, da nisem. Nisem mogel! Pri odprti smrtni gomili sem obrnil pogled nazaj na svoje preteklo življenje. In strašne sem gledal razvaline, podrtine, in bodeče trnje je poganjalo mej njimi! Spomnil sem se tedaj, kako bi mi bila lehko spremenila ta ženska življenje v cvetoč vrt, in vmirajoče se zgrudilo v grob — brez odpuščenja! Večni Bog pa naj sodi mej nama, kader stojim pred prestolom njegovim! Pojdi na Višavo! — Jednega človeka sovraži na svetu — Ernesta Malca, ki je bil nekdaj bratranec moj!“

Dr. Tavčar je fatalist, taji Boga in njegovo previdnost: vender pa, ko piše za sv. Mohorja, veruje v Boga in njegovo previdnost!

Dr. Tavčar ni Bog ve kak filozof, vender ima svoje nekako filozofično naziranje, katero si je stvaril ne toliko po lastnem mišljenji, koliker iz branja tujih pisateljev. Tavčar je po svojem naziranji fatalist. Edina svetovna sila, ki vse giblje, vse določuje, ne le v brezumni naravi, ampak tudi v človeku, je vsoda. Tavčar je pisatelj vsode, kaker noben drug slovenski pisatelj. To kaže ne le s tem, da taji prosto samoodločbo v človeških deja-

Digitized by Google

njih, ampak na več mestih nam njegovi junaki izrecno pridigajo ta nauk. N. pr. „Propadel sem bil bil nedoumnim zakonom vsode, katera igra s človeškimi srci, ter se veseli komedij, ki nastajajo iz te njene igre. Propadel sem bil valovom življenja, in ti so me metali sedaj kot ladijo brez vodnika sèm in tija!“ Spet: „Bilo mi je kaker da bi me bila pograbila velikanska, neskončna pest vsode ter me treščila iz nebes, da sem padel mej večni krog svetov, ter telebal od zvezde do zvezde, vedno globokeje!“

Kjer vlada vsemogočna vsoda, ni več mesta za Boga stvarnika in njegovo previdnost. Tako uči tudi dr. Tavčar. Na vprašanje, kaj je naše življenje? odgovarja: „Te moči, katere so skuhale zemljo, potrebovale so nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga in sedaj mora živeti, kaker more....“

Tisti čas je pisateljeval dr. Ivan Tavčar tudi za družbo svetega Mohorja. In spisal je obširno knjigo — dobil je menda zanjo nekaj sto forintov — knjigo, ki nosi naslov: „Slovenski pravnik.“ V knjigi piše prav verno in pobožno tako-le: „Božja previdnost je vstanovila cerkvene oblasti, katere nam dajejo zapovedi, ki varujejo dušo in posmrtno našo prihodnost pred pogubo. Ali Božja previdnost je vstanovila tudi svetovne oblasti. — — Zakoni vežejo tudi po Božji zapovedi vsakega“ itd. In spet še bolj pobožno: „Božja previdnost razdelila je... „neskončna ta previdnost.... „tista večna previdnost, ki se kaže v vsakem stvarjenem listu, in v vsaki kaplji, viseči na tem listu!“.. Herz, was willst du noch mehr!

In sicer, ako prav razumemo, so Tavčarjevi nazori o početku sveta in človeka nekakoo sorodni znani teoriji Darwinove descendencije. Vsaj v tem zmislu si razlagamo besede signorine Leonore: „Kdo sem?.. Poglejte jaz sem brezimna vila tega kraja, ha! ha! Nekdaj sva vže bila skupaj! Ali tedaj je bila prazna še ta zemlja, in komaj so se bile posušile vode po nji. Tedaj ste pa vi, signore Battista, plavali kaker razcveten lotos po mladih valovih komaj vstvarjenenega Amazona in jaz sem kaker droben pisan kolibri kopala se v vašem cvetu... In vže tedaj — danes je od onega časa preteklo kakih šest tisoč let in vender se vas še dobro spominjam — vže tedaj sem storila obljubo, da se bodem zopet kopala v vašem cvetu, kader se snideva čez šest tisoč let.„

Dr. Tavčarjev pesimizem o življenji. Komunizem. Spet dr. Tavčar v „Zvonu“ pa dr. Tavčar pri sv. Mohorji! Njegovo blasfemije.

Vsodina sila je slepa, brezčutna, nevsmiljena, njeni „prsti so železni“ — Schopenhauerjev pesimizem je metafizično ozadje Tavčarjevega modrovanja.

Digitized by Google

Čujmo, kaj pravi o življenji Štefan Deska, eden izmej Tavčerjevih modrijanov. — Pripomniti moram. da najvišo modrost predavajo pri Tavčarji le blazni ali vsaj na pol trkneni ljudje, pijanci, sploh ljudje v anormalnem stanji. Od učenjakov, duhovnov, treznih in izkušenih mož ne boš slišal nego le vsakdanje reči: kako se jé in pije, kupčuje itd. Vse narobe od tega, kar je bilo doslej v navadi! Pa Tavčar se zdi, da išče svoje slave ravno v tem: on hoče biti nov, zatorej na vse, kar so stari pravili: „da“ — odgovarja on: „ne“, in nasprotno. „Das einzige Gebot, in dem sich alle Ethik zusammenfasst, lautet: modern zu sein! — — Und das heisst zu jeder Zeit revolutionär sein!“ Hermann Bahr. — — „Ewig revolutionär sein bedeutet aber, zu jeder Zeit und unablässig mit dem Schädel an die Wand rennen, weil das Schädel an die Wand rennen einmal unser Beruf ist.“ Karl Teutschmann. Nadalje moramo še pripomniti, da Tavčar svojega pesimizma navadno ne predava določno in očitno. ampak bolj v obliki vprašanj in dvomov, katere izražajo njegovi modroslovci — „Ich frage nur, antworten ist mei Amt nicht.“ Skoraj povsod pa vpleta mej taka vprašanja „starega“, neizkušenega „Boga“ ter brusi blasfemno svoj jezik o njegovem najsvetejšem imenu. —

Poslušajmo tedaj Štefana Desko — o življenji! „Vi ne bodete umeli. ako rečem. da (človek) mora živeti. Oj kolikokrat bi pač vrgel sè sebe to slabotno odejo življenja! — Ali človek mora živeti!... Čemu je vender človek? to je vprašanje, to se vpraša! Čemu sem bil jaz. Štefan Deska, moj Bog, to se vpraša! — In ako bi vender vladala nad nami dobra roka, čemu smo? Morebiti zato, da bi iskali ljubezni tu v tem simoraštvu? To je. Ljubezen, to je! To je, za kar je vse... Kaplja pri kaplji, tica pri tici!.... Ako bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel, v drugić ne bi hotel živeti! Ne hotel!“

Ves svoj pesimizem pa je izlil dr. Tavčar v povest „Mrtva srca“. Tu je premiselno skup zmetal razne osebe vseh stanov, vsake starosti. da bi nam vpodobil fundamentalno dogmo Schopenhauerjevega pesimizma: vse je slabo. vse gnjilo! Vse tako zvano dobro, vse pozitivno — je navidezno, je prazno nič! Ne išči pri stariših prave ljubezni do otrok, ne pri ženi zakonske zvestobe; ne verjami mladenič dekletu, niti dekle mladeniču; ni ljubezni do domovine; duhovni so robati, njih edini poklic je — debeliti se; pobožnost je hinavščina: „pred svete altarje poklekajo, da bolje jedo in pijo“; v aristokratih je vtelešen sam napuh; celó škof, Janez Zlatoust. ima — mrtvo srce! Čez vse stanove, čez vse človeške pridobitve, čez ves napredek in kulturo, sploh ćez vse, kar je človeštvu v ponos, kar je podlaga socijalnega reda in pogoj pravega napredka, slednjič čez Boga samega in njegovo previdnost bruha Tavčar svoj pesimistični žolč. Pamet in modrost zapustila je celi svet: edino pribežališče je

Digitized by Google

našla še v možganih na pol blaznega sanjača, dvobojnika, nezakonskega — Filipa Tekstorja! Ta je edini „duhovit“ še na svetu — vstvarjen po podobi — očeta Tavčarja, njegov pravi duhovni sin! Ako hočemo torej Tavčarja popolnoma poznati, ako hočemo razumeti smisel njegovih spisov, poslušajmo modrovanje — Filipa Tekstorja.

Filip Tekstor nam oznanjuje — komunizem! „Božjo prirodo!.. Prav ste dejali.. Glejte, če midva reč pazljiveje pregledava, imam ravno tisto pravico kaker Vi, ležati tu v mehkem mahu ter zreti proti visokemu gospodarju, kateremu iz rok se je izlila vsa stvaritev. Božja priroda! Ali sedaj so jo s silo iztrgali božji roki, obvili jo s svojimi **capami**. **To pa imenujemo pravico, imetje, ius!**“

Prosimo za par besed. Pred leti je pisal dr. Tavčar — seveda ne za „Zvon“, ampak za družbo svetega Mohorja — knjigo, „Slovenski pravnik.“ Tu piše nekje, da bi se moralo pred vsem rešiti vprašanje, kaj je lastninska pravica sama ob sebi. Toda pisatelj toži, da še dandanes ni na to vprašanje kratkega in jedernatega odgovora“; zastonj si je glave beliti! In vender je isto leto 1884, ko je tako pisal za sv. Mohorja, gospod dr. Tavčar v „Ljubljanskem Zvonu“ dal kratek in jedernat odgovor: pravica, imetje, ius so — cape!

In ako bi hoteli še le posledice izvajati iz tega nauka?! Sam dr. Tavčar bi nam leta 1890 ne verjel, ako bi hoteli dosledno izvesti, kako strašanske posledice za državni in socijalni red ima tajenje lastninske pravice, ako bi tega vže sam ne bil storil leta 1884 v Mohorjevi knjigi, kjer koj na naslednji strani res klasično piše: „Mislite si, kake razmere bi nastale, ko bi se hitro razglasila postava, ki bi določevala, da lastninske pravice ni več!... Mislite si, kake prekucije bi nastale!... Kdo bi potem še delal? Ali bi ne izginila vsaka ljubezen do dela in ali bi se mi vsi ne spremenili v tropo vednih pohajkovalcev, ki bi delo pred vsem sovražili, ali pri tem vender lakote vmirali? Premislite, kaj bi bilo človeštvo?.. Pomislite vse to in potem vam bode jasno postalo, kolikega pomena je ravno lastninska pravica..“ In kako se huduje dr. Tavčar nad tistimi „zmedenimi glavami ki zahtevajo, da bi se bogastva celega sveta po enakih delih razdelila... ker če bi se vresničila ta brezglavna domišljija, bi postalo človeštvo tropa nemarnih lenuhov, kaker luža, ki gnije sredi močvirja.“ Zatorej se ne more zdržati isti dr. Ivan Tavčar, da ne bi takim zažugal s kaznimi: „Zavoljo tega pa so tudi naši zakoni obdali lastninsko pravico z velikim varstvom ter preganjajo vsakega, ki bi se predrznil s pohlepno pestjo posezati v tujo last. To postavno varstvo je tako obširno, da kaznuje člen 305 občnega kazenskega zakona s šestmesečnim in še celo z enoletnim zaporom vsakega, ki bi očitno ali v družbi, ali v

Digitized by Google

tiskovinah in razširjenih spisih lastninsko pravico smešil, ali nje nepotrebo dokazati skušal. Vidite torej, da je lastninska pravica sveta in tako stalna, da je vže proti postavi, če se samo smeši.."

Komedija res — s temi mladoslovenskimi značaji! Hic „Zvon"! — hic sv. Mohor! Ob istem času, iz istega peresa — taka gorostasna prekoslovja! Bi mi znali razodeti to skrivnost?!

Pa poslušajmo dalje Tavčarjevega Filipa. On nam pojasnjuje v imenu svojega duhovnega očeta človeško življenje z naslednjo nad vse zanimivo ilustracijo:

„Kako si jaz mislim življenje? Godi se nam, kaker je pisano v sveti knjigi: lačni smo in iščemo ljubezni — a podaja se nam kamen in sovraštvo!"

„Mi živimo v času mrtvih src! Ta čas za silo se skriva pod penami napačne humanitete. Ilustracijo naj vam daje ta-le priprovest. Nekdaj sem obiskal starega, močno bogatega gospoda. Po vsej deželi je slul za moža mehkega in najblažega srca! Pridem do njegovega dvora, obdanega s senčnatim vrtom. Prišel sem tiho do veže. Ondu pri vhodu je slonel berač, star, slaboten, vsmiljenja vreden. Nekdo pa je prav grdo kričal nánj, nánj potepuha, ki se upa lenariti in beračiti pri poštenih ljudeh. Pristopivši sem videl, da je bil ta kričač gospod sam. Gospod, ki je slul po deželi za moža najdobrotljivejšega srca! Mene vgledavši se prestraši, potem pa ročno dene obraz milobno v dobrotljive gube in proti kuhinji vsmiljenja kipeč vzdihne besede: Nežika! Nežika! Vbožček je tukaj, daj mu obilo daru, za Boga, daj mu obilo daru!"

„Poglejte, tako je naše življenje!"

„Nekdaj zopet sem stopal na strani krasne gospé. Solnce je sijalo iz njenih očij in vspomlad se je cvetoče razprostirala v njenem srci. Prišla sva mimo hiše, kjer je visoko na balkonu sedelo mlado dekle, vzdihovalo pod težo svojih tujih las ter koketno spuščalo bliskove poglede na mimogredoče artilerijske oficirje. In opozoril sem svojo spremljevalko na to neprijetno vojskovanje. Ali smejé mi je odgovorila: Kaj hočete, dandenes mora vsako dekle biti koketno. Tako zahtevajo časi!"

„Táko je naše življenje!"

„Naše stoletje je stoletje mrtvih src! Človeštvo je silno materijalno postalo! Jedo in pijo; ženijo se, da bolje in leže jedo in pijo; pred svete oltarje poklekujejo, da bolje in leže jedo in pijo in tako dalje! In tako dalje!" —

„Kultura in omika? Tudi kultura je mrtva dandenes in ne oživlja duše in srca! svoj ponos si išče v izumovanji morilnega orožja, morilnih strojev! Tolikokrat se hvali kultura; ali kake vspehe je imela ta kultura, gospod Bogomir? Naj je človek najomikanejši na naši zemlji, naj se še tako hvalisa z duševnimi svojimi deli, tega pač zakriti ne more, da ima trdo in sebično

Digitized by Google

dušo! Kultura se mu je vlila v srce, kakor razbeljeno železo, katero se je počasi ohladilo in mrtvo mu naredilo srce!"

„To se Vam bode zdelo morda čudno, logična blasfemija. Marsikaj bi bil morda zamolčal, ali ljubezen do resnice me je napotila, da sem posegel po skrajni konsekvenciji."

„Naše stoletje," nadaljuje, „je stoletje mrtvih src. In, kar je najhuje, videti je, da bode vsako prihodnje stoletje še trše, sebičnejše. Znano je, da tisti večni ogenj, ki divja v osrčji naši zemlji, pojema vedno bolj in bolj. Nekdaj pa vgasne in strašni mrazi se polasté te naše zemlje. A znano je tudi, da peša solnčna luč vedno bolj in bolj. Nekdaj vgasne tudi ta velikan in tema pokrije prostore svetovne."

„Uže Malthus je dokazal zakon, da se človeštvo množi z geometrično progresijo, a de se živež in hrana, oziroma reči, ki nam služijo v to, množé le v aritmetični progresiji. To pa se pravi: materijalno blagó se pomnožuje k večjemu v aritmetični progresiji; pohlep po njem pa ses človeštvom pomnožuje v geometrični progresiji!"

„In to, prijatelj, to je strašno, grozno! Vi čutite, da bode zemlja zapuščena od blagotvornih močij večnega solnca, s pojemajočimi plameni v svojem osrčji, vedno menj in menj rojevala, da polagoma opustoši ter postane konečno gol kamen brez rastlin in življenja. A kadar pride to v tok, bode šlo hitreje dalje, kot z geometrično progresijo. Tema nastopi in rodé se strašni mrazi. Človeštvo, po hrani hlepeč — divja v besnosti prvotnega živalstva. In zemlja postane velikansk stolp, v katerem se bode kaker Ugolino borilo človeštvo z lakoto in smrtjo. Tedaj pa bode konec sveta! Ali poprej bode kazala ta tragedija še strašne prizore, vršeče se stoletja in stoletja. V teh stoletjih pa bode zatonilo vse vzvišano, vse vzorno mej človeštvom in materijalizem združen z živalskim bode vladal."

In Filip Tekstor pljune v imenu svojega očeta v obraz najsvetejšemu Bogu rekoč: „To je teorija mrtvih src! Ali Bog sam je gospodar!"...

Da, iz pesimizma izvira sarkastično zasmehovanje Boga in njegovih del, bogokletna ironija pa stojičen cinizem! „Tik naju na produ, pristavila je patetično, pa se je ljubi Bog trudil v potu svojega obraza in gnetel ilovico, da bi zgnetel tisto dolgočasno in pusto stvar, ki se sedaj imenuje človek, ha! ha!" „Sicer pa pravijo, da je Bog pravičen!" Kak pomen pač morajo imeti v ustih brezbožnega fatalista besede: „Pozabil sem na vse zakone svete nravnosti in na vse vkaze večnega Boga"! Ali pa: „Prodal sem jo bil v pregrešni kupčiji, katera pred stolom Božje milosti, ki vrejuje naše življenje, ve-

Digitized by Google

ljati ni mogla, ni smela"! Ni li ironija, ni blasfemija, ako dvobojnik, morivec svojega brata, ako pesimist, ki taji Boga in prisega v vsemogočnost vsode, tako le govori: „V to samoto sem se podal in sedaj molim k Bogu, ki nas vstvarja, ter nas pušča vmirati po svoji volji, da bi me tedaj, ko bo govoril svojo sodbo čez nas, ne obsodil preostro, ne tako ostro, kakor bi zaslužil"!

Drug vzgled. „Naš gospod Bog ne bode napravljal razločka mej grofom in beračem!" tolažil je menih. — „Kaj, zakričal je oni, kdo vé! Malo mu je verjeti! Čemu pa je potem vstvaril grofe in berače? . . . . Toliko vam povem, sveti oče, če bom na onem svetu gorel v večnem ognji, gorel bom zarad svoje gospode. Ona se bo morda po nebeških višinah sprehajala ter vživala Božjo milost. A jaz se bom kuhal v hudičevem kotlu, kaker zaklana kokoš!"

Dr. Tavčarjevo krščanstvo!

Kako pobožen kristijan mora biti potem takem dr. Tavčar, ni težko vganiti! On sicer še vedno vporeka, da bivajo liberalci na Slovenskem, liberalstvo smo staknili mi sè zlobnim namenom! In res se najdejo še zdaj taki. ki verjamejo dr. Tavčarju in njegovemu „krščanstvu". Mi pa menimo, da nihče na Slovenskem ni krščanstva tako zlobno in premišljeno sramotil, kaker dr. Tavčar.

Ko so hoteli žaljeni Aleksandrijci Heroda Agripo osramotiti, so si zlepili iz papirja in cunj njegovo podobo, jo obdali s zaplati kraljevskih insignij, potem pa jo pljuvali in vlačili po mestnih ulicah v javni zasmeh.

Enako podobo si je izdelal dr. Tavčar v svoji povesti „Ivan Slavelj"; izbral si je neotesanega, trapastega kmeta, da persiflira na njem verske skrivnosti in katoliške obrede. Dogme, sakramenti, krščanska pobožnost, devištvo, molitev, duhovščina — vse se tu izpostavlja v zasmeh in zaničevanje! Robati Slavelj je v Tavčarjevih spisih glavni „krščanski" junak. Oglejmo si ga torej, da vidimo na njem, kako globoko je v srci Tavčarjevem vkoreninjeno češčenje do krščanstva!

„Očetu Slavlju dali so ime sv. Antona, egipčanskega puščavnika. Vgenili so jo. Naš Anton je skušal na vso moč posnemati svoj sveti poklic. Nikdar ni popival. — Sè svojo ženo živel je složno, in če je dejala ona tako, gotovo ni dejal on drugače. Nikdar ni godrnjal. — V kratkem: oče Anton je bil dober mož, kateri je družil z varčnostjo tudi potrebno pobožnost. Zakaj vsak advent in vsako veliko noč se je razodel duhovnemu pastirju svojemu ter prosil odpuščenja grehov. In kader mu je storilo ži-

Digitized by Google

vinče, vrgel je v cerkveno pušico desetico, ali pa postavil na oltar voščenega volička“,

„Ko je bil dopolnil pet in trideset let, oženil se je z Barbo. Ta je bila pobožna še bolj kaker njen mož; po maši je ostajala vedno še pol ure v cerkvi, da je odmolila brezmašne molitve, kaker so za hišo in polje, za srečo pri živini in otrocih, zdihljaji do svoje patrone in svetnikov in svetnic.“

„S posebnim veseljem spominjala se je svojega očeta, ki je vže davno počival, v življenji pa samotaril po Bobovški vasi, ter se redno živil z delom svojih rok. Njegova pobožnost slula je po vsem okraji. Vedel je vsakdo, da se je pobožni „Muha“ (tako so mu dejali) vselej, kader mu je všla pri mali nezgodi kaka po sedanjih pojmih čisto nedolžna kletvica, sè strahom okrog ozrl in z globokim kesanjem zdihnil: „za božjo voljo! zaklel sem.“ In potem v nedeljo gotovo ni pozabil spovednice in pozemeljskega očiščenja. Ime mu je bilo Janez, zatorej so krstili na materino posebno željo tudi malega Slavlja za Janeza, zveličarjevega krstnika, da bi bil vsaj malo podoben očetu Muhi, kateri je tedaj vže v zemlji ležal.“

Antonu Slavlju se rodi sin. „Naključilo se je bilo tako, da je naš junak še le drugo jutro bil sprejet v naročje svete cerkve. Ko pridejo domu iz Božje veže in oče Slavelj ogleduje obličje svojemu rojencu, zdelo se mu je zdaj mirnejše, lepše in prijazniše.“

„Pobožna in pri štiridesetih letih še neomožena samotarka Meta pritrdila je očetu rekoč: „Glejte, na malih bodete čudeže videli, kaker je zapisano v evangelijskih bukvah.“.....

„Oče, vi ste bogudopadljivi,“ pravi Meta; „Bog vam pa je dal tudi prelep dar.... Ali z darom pridejo tudi dolžnosti, da ga izredite duhovsko, kaker se pridiguje na prižnici, da ga na konci sveta naš blagonosnik ne obsodi in da ga ne zagledamo mej kozli in mej črnimi! Ali da se to ne zgodi, imamo gotovo pripomoč.“

„Gotovo pripomoč?“ praviš; in oče Anton povzdigne z radostjo oči. Meta pa privleče na dan obdelano molitveno knjigo in odpre jo na mestu, kjer so ležali v nji stari naočniki.

„Tu je,“ pravi s prepričanjem. Oboroži nos in prične brati: „Molitvica in pobožni zdihljaji nad novorojenim otrokom!“

Počasi bere in navede vse dobrote, katere so sveti oče papež Silvester za to molitvico in za te zdihljaje podarili, „ako se izmolijo z vrednim duhom, ter se moli deset „češčena si Marija“ in ravno toliko „čast bodi,“ ako se človek spove in prejme kruh božji.“

Oče Slavelj vzdihne strmeč o tolikem blagoslovu. Meta pa moli ter konča tako:

„In ti sveti križ in sveti les in sveti žeblji in sulica presveta in vse svete relikvije in sveti ostanki, vpijte na glas, da

Digitized by Google

gledajo nebesa na ta novi ud udov svete cerkve z največim dopadajenjem."

„Sedaj pa še zarotenje", reče in povzdigne glas:

„In ti, „cercerelus" pogini, „cercerelus!"

Tako se konča ta prekrepka molitvica, polna svetobe pobožnosti in najlepšega duha, kaker jih je več mej marodom slovenskim.

Oče Anton pa se je čutil novo krepčanega, zavoljo čudodelnih zdihljajev radostnega....."

„....Torej poslušaj, Deska, prijatelj Deska! Najsvetejši človek ino bog je bil naš zveličar; najsvetejši ino najbogoljubniši človek vse župnije, dejal sem, so gospod župnik in prečestiti duhovni oče. Ino katera obleka bi bila boljša, kaker obleka najpobožnišega duhovnega pastirja? Ino ta je — talar; ka — ne, Štefan Deska?"....

„Cerkev, bivališče najsvetejšega. ... Prijateij Deska, cerkev je sveti kraj, ino kraj boga. Tu mora človek pozabiti, da je meso in poželjivost; ino torej so podobe ino slikarije ino statuve malopridne in nič vredne, katere budé naše meso, Štefan Deska!"

Kako lepi so dr. Tavčarjevi duhovni!

Tudi z duhovni se dr. Tavčar rad bavi v svojih povestih. Ker se je vže tolikokrat hlinil za posebnega prijatelja in čestivca duhovnov, mikalo bi morda marsikoga, ogledati si podobo katoliškega duhovna, katero hočemo naslikati z barvami iz Tavčarjevih povesti.

„Kdo ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča!... V tankih hlačicah.... lazi okrog, v šolo, v nedeljo s pobožno gospodinjo v cerkev...."

„In potem se zagrebe v semenišče za polno mizo; uči se in uči, dokler ga ne pošljejo v gorsko vas, da bere v nedeljo in praznik evangelije vernim in se živi in podpira svoje sorodnike."

Po drugem ne hlepi nego po jedi in pijači. „Škof je kmalu vstal (od obeda) in odšel v svoje sobe.... kopica mladih duhovnikov skoči v kot, in komaj so se dobro vrata za škofom zaprla, vže pojo: „Preljubo veselje, oj kje si doma!".....

„A gospod Andrej je dobrovoljno nameževikal in dejal: „Danes imava veselo pot, Miha! Danes se bomo dobrega najedli, da bode le kaj!"

Naravno, da mora biti vsak Tavčarjev župnik tolst in se vedno potiti!

„V starosti mu duh peša in le telo se redi." „Bil je neobičajno tolste postave.... osoda ga ni ljubila — ostal je do smrti lepo rejen!"

Digitized by Google

„Z drugo roko si je položil moje telo čež t o l s t o svoje koleno....“

„Takrat je bil pri nas „gospod“ tisti stari Andrej, ki se je mej mašo v e d n o p o t i l....“

„In potegnil je gospod Andrej iz žepa modro ruto, si b r i s a l ž n j o o b r a z ter dejal.....“

„In Miha je vpregel konjička v tanke sani. Ko pa je gospod Andrej položil nanje t e ž k o s v o j e t r u p l o, z a s t o k a l e so, da je človek menil, da se morajo vsak trenotek podreti pod gospodom.“

Tudi kapelani imajo pri Tavčarji „težko telo,“ in tleskajo z rokami po svojih „tolstih kolenih.“

Vse misli duhovnikove so v kravah in na polji — višjih potreb ne občuti!

...„V živem pogovoru dospeta do vaškega župnijskega dvora, kjer je sedel na klopi pred njim r e j e n i gospod župnik.

„Kaj so ti pogovori, katere imata mej saboj?“ ogovori ju gospod župnik z besedami sv. evangelija.

„Oj prečestiti gospod oče in duhovni pastir!“ vikne Žolna ter se prikloni.

„V ponižnosti dober večer, gospod župnik!“ In Deska sname pokrivalo z glave.

In ponižno se posadita vsak na eno stran p o t e č e g a s e gospoda.

„Kakovi so bili ti pogovori, katere sta imela prej?“

„V ponižnosti, duhovni oče, govorila sva s prijateljem o slikarstvu, o statuvah in freskah.“

„Saj sem vedel, saj sem vedel!“

Žolna nadaljuje:

„O freskah in o velikanskem načrtu in risu, o katerem sem mislil govoriti z vami, gospod duhovni oče in vse česti vredni gospod župnik!“

„Dobro, Žolna, dobro, mojster! Ali sedaj so skrbi. Sinoči mi je s t o r i l a k r a v a; k r t i m i r i j e j o t r a v n i k e — s k r b i s o, mojster Žolna!“

„I se ve!“

„In delavci,“ govori dalje duhovni gospod, „saj jih še dobiti ni. Ljudem se brpredno godi magister Deska, dobiti jih ni za dober denar in dobro p i č o.

„Sedaj je deja dosti, zares dosti,“ reče Deska.

„Jutri začnemo kositi, — bog pomagaj, dolgi travnik poleg ceste mora pasti! Svetujte mi, gospod Deska, kaj mi je početi?“

„Gospod duhovni oče,“ dgovori Deska ponižno, „v mojih mladih letih mi je pela kosa, da je bilo lepo, gospod duhovni oče!“

Digitized by Google

„Gospod Deska, gospod Deska! vi pridete," in s krepko roko obključi tenke prste učiteljeve.

„V ponižnosti, gospod duhovni oče!"

To trenotje porabi Žolna, da vrine svojo besedo.

„Moj načrt in ris, prečestiti duhovni pastir!"

„Sedaj je čas, da l e ž e m o; zjutraj zgodaj pričnemo, gospod Deska!"

In gospod župnik vstane. „Lahko noč!" in zapustil ju je...." Pravi, neotesan „kmetavzar" je!

„Kukovški gospod župnik, Andrej Blagor, je bil vdan slabosti, da je v verzih napravljal napitnice.... Pograbi kupo rumenega vina in vstane — — Gospod župnik vkuje Ernesta Malca — v strašne rime:

On je zlata posóda.
K' ma ljubezen do svoj' ga naróda,
Naj mu zažvenketa čaša,
Če je taka tud' volja vaša!"

Zarobljen „simplicissimus" je duhoven, nekak — gorjanski divjak! Tak je bil Primož Varen. „Škofova strežaja donašata težke posode ter servirata z nekako ponosno galantnostjo jed in pijače. Staremu Primožu Varnu pa se je stajalo srce, videč te strežaje v taki pridnosti. In ko mu jeden prinese starega vina, zasveti se mu oko. Priljudno natoči kupo, pograbi enega za rokav sè srebrom obrobljeni, rekoč dobrovoljno: „Pij no, in ne strezi vedno, hudnika!"

Duhovni prezirajo in zaničujejo svoje zaostale sobrate. „Prišel je Primož Varen, da bi videl svojega kneza in škofa! Bila sta součenca nekdaj, a pri njem -- kapelanu brez konkurza -- ni to veljalo ničesar! Prišel je v slabi obleki.... Niso se ga razradostili tovariši in čuli so se glasovi, da bi bil prav naredil, da ni hodil takega slavnostnega dneva od doma!"

Sploh so duhovni — tudi mladi — pusti in dolgočasni, govoriti ne znajo nego o — „vremenu, o kresni noči, o luni in o plohi popoldanski!"

Krščanske ljubezni ne poznajo! Cerkev sama jih navdihuje sè sovraštvom do inovercev, kajti ona „zahteva, da postopajo njeni služabniki kaker goreči meči!"

Kaj klasično nam dr. Tavčar slika to v zgodovinski podobi „Grajski pisar". Kapelan Vrban Wurtzer sreča na poti predikanta Jerneja Knaplja.

„Hej, Bartel, a todi lazíš? Kaker smrdljivi dihur, če krade jajca! Si li bil pri sinu, slepar ti?... Pojdi v pekel!"....

Oba sta sekala na to s palicama proti sebi in odskakovala k a k e r p e t e l i n a, boreča se mej sabo.. Na pomirje nista mislila niti trenutek, in z bojem jima je r a s e l g n e v d o

Digitized by Google

skrajne meje. Konečno se je pa vender posrečilo kapelanu, da je nasprotnika treščil z močnim vdarcem po glavi.

„Ali si jo vender skupil, Bartel iz Kranja?“ zaveselil se je gospod Vrban. „Sedaj bodeva pa malo kosti štela!“

Predikant je brez zavesti obležal na mesti, kapelan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljnostjo odšel, ni se predikant več ganil, kaker hlod je ležal v blatu!“

Kapelan Vrba gre potem maševat. Pri maši je bila pridiga. Iz te pridige nekaj stavkov!

...„Jaz vam povem resnico, koliko mi plačate zanjo?...“ „Vi pregrešne ženske... hudič vas bo metal pod stope svoje in delal „blato od vas!“... „Vi ste zverine samega satana“.. „Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino mori po hlevih, ta je, ki vam s točo pokončuje žito... ki vam prinaša bolezen v hišo!“

To lepo podobo „farške“ nestrpnosti nam je dr. Tavčar naslikal še ni leto od tega, v istem času, ko je sedel in še sedi z duhovniki v odboru katoliškega Ciril-Metodovega društva! Podučiti pa je hotel s tem brezdvomno slovensko mladino: „Glej, taki so „rimski katoliki“ — enako bi delali tudi z nami! Sploh pa je omenjena povest od konca do kraja ilustracija dveh liberalnih naukov; prvič: vera poraja le krut fanatizem; drugič: protestantizem je boljši od katolicizma!

Mi se le čudom čudimo, kako je mogel „Slovenec“ o novem letu — potem ko je bila vže tiskana tudi ta katoliško vero in duhovstvo sramotivna povest — v svojih predalih priporočati — „Ljubljanski Zvon“!... Pa dalje — k sklepu!

Te izjave smo navedli sè vseh nam znanih mest, na katerih se dr. Tavčar spominja duhovnikov. To je vse, kar vé o njih, boljšega nič!

Radovedni smo pač, kdaj in o kateri priložnosti bo spet vže dr. Tavčar poklanjal se slovenskim duhovnom, in jih zagotovljal svojega spoštovanja!... In ta presneti „Rimski Katolik“ trosi neslogo mej duhovščino pa posvetnimi razumniki Tavčarjevega kroja!!

***

Dr. Tavčerjevo svetovno naziranje bi se v kratkem dalo označiti: Svet je velikanska bolnišnica, v kateri se nahaja polovica neozdravljivih bolnikov, druga polovica so norci. Vse to je delo krute vsode. A da bi Tavčar v mladih duhovih vničil vero v Boga, v katerega sam ne veruje, napisal je nad vhodom te bolnišnice: Glejte, Božja previdnost in ljubezen!!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Socijalistični skrajni nazori o ženstvu.

II.

Učeč se moderni filozofiji nisem mogel nikoli do dna Hegeljevemu načelu istovetnosti. Včasih mi je prišla pregrešna misel: „Da bi vender iznašli takov kalejdoskop in mogli vzreti, kar taka glava krije. Ali bi zrli čuda človeške blaznosti!

Takih glav je vzraslo mnogo na zelniku moderne šole, kjer se učenci vsega uče, vse čitajo, in to brez črteža, brez temeljitosti, brez načel. Zanimive pa so te glave „prečudne", razpihle v XIX veku. Shranjene v muzejih zanimale bodo še pozne rodove. Kjer koli sem takega posebneža zajel, poslušal sem ga raji, ko učenega profesorja, razlagajočega z redko točnostjo modre postave, ki so bile imenitne vže pred cesarjem Justinijanom. S takim čudakom zgubil sem včasih cele popoldneve. Mož je bil prepričan, da vrši apostolat, in to vspešno. Govoril je navdušeno in govoril je mnogo, mnogo. Beseda je pobijala besedo. Nobena začeta razprava, nobeno dokazovanje ni imelo konca. Vse mu je kar samo od sebe sililo v itd. itd. — v brezkončnost, v brezkrajnost Jaz sem le pazil, kedaj pride po mnogih naspametnih tudi katera pametna; tedaj pa sem skrbno pohitel rekoč: „Prav pravite". Mož je bil zadovoljen; zmagonosno mi je zagotovil in ponovil: „Jaz sem blazen, gotovo blazen, ali spričalo blaznosti sem spisal si sam, pa me nečejo v blaznico." Hitel sem domu, da zapišem, kar sem slišal. Zastonj! Kje začeti? Amici, diem perdidi.

Podobna misel me je bila, ko sem prečital hvaljeno razpravo o ženstvu. Na vsake dve strani pride ena dobra misel, a ostalo glasi se tako, da vam nobeno uho ne vbere te nove glasbene lestvice. Socijalisti pišo v obče tako. Pravijo, [1]) da je Karl Marx v socijalistih prvi pisatelj, ki je znanstveno vtemeljil socijalizem. Mi onih „drugih" nismo čitali, ali Marx sam piše često tako, da se človek nehote za glavo prime govoreč: „Pamet, ali si še tista ko zdaj leto dnij?" Ni čuda. Socijalisti so hodili v šolo filozofov nihilistov. Kdor teh ne razume, osobito kdor ni premogel Hegeljevega načela $A \gtreqless A$ ne more ni socijalistov prav razumeti. Ni dano!

Za tega del vidi se mi neizrečeno težavno odgovarjati nasprotniku, kateri se z menoj v ničem ne zlaga, in čeger temeljnih načel ne razumem. Socijalisti so ovrgli vse, kar je do zdaj veljalo. Boga ne poznajo, o nebesih ničeser ne vedo, besedo pekel

[1]) Jäger, Der moderne Socialismus. Berlin 1873 p. X. XI.

Digitized by Google

samo gredoč slišijo, duše pravijo, da nimajo; o nravnih načelih govorijo sicer pogostoma, toda načel večnih, nepremičnih, ki so zložene v deseterih božjih zapovedih, nečejo. Nravstvenost jim je subjektiven pojem, ki se izpreminja čisto po modi. Govoreč o ženstvu in njega naravnem poklicu, ne najdeš veče stalnosti in gotovosti, ko na ženskem klobuku, ki ima to lastnost, da se mora vedno izpreminati, a včasih celo izgine. Kar socijalisti z nami priznavajo, so fakti, fakti edini. Fakti se jim vidijo resnični, bodisi prirodni fakti bodi si gospodarstveni. Fakti torej veljajo.

Ali ker se vse kar je, neprestano razvija in izpreminja, niso niti fakti toli nerušni, da bi smeli na nje postaviti večna načela, ampak samo začasna načela. Socijalisti sami niti ne trdijo, da bodo njih načela večna. Bodo, dokledar bodo. Če prav se torej domneva nam, da bodo od sih dob ženske vedno brez dela v hiši vsled velike produkcije (gospodarstveni fakt); da bodo vedno šibkejše od moških, da bodo telesno vedno drugače vstvarjene ko moški da so od prirode namenjene za zarod in njega oddojitev (prirodni fakti), ni vender s tem še rečeno, da bodo te stvari vedno tako ostale. Tako je zdaj leta 1890 p. Kr., ali kdo ve, kako bo leta 5890 p. Kr.? Stalnega ni nič, večnega nič. Kdor včaka, bo videl.

Kdor se prepira sè socijalisti, ne sme tega „presnovljanja“ nikoli pozabiti, sicer se bori „brez upa zmage“

1. Razpravici, katero razbiramo, je v kratkem ta zmisel: socijalisti bodo ženstvo osvobodili, da bo ravnopravno z moštvom. Česer ni stara klasična kultura niti zamislila, česer ni moglo kristijanstvo, česer ni hotelo liberalstvo naših dnij, dovrši brez dvojbe krepka roka združenih socijalistov. Ako torej ženstvo razume svoje koristi, oklene se socijalistov.

Da-li se oklene ženstvo socijalistov ali ne, gledaj samo. Mi ga ne snubimo s podobnimi pogoji. Predno se pa novim snubačem vda, naj pomisli, ali je ženstvu sploh možno včakati prave osvoboditve in hvaljene ravnopravnosti z moštvom od take stranke, kakeršna je socijalistična stranka? Ne! Kako-li naj si ženstvo pomaga do ravnopravnosti, če treba tudi proti volji vsečihernega moštva? Pomagati si more ženstvo v tem boji s telesno močjo t. j. s pestjo, ali z moralnimi načeli, ki moštvu velevajo neizprosno: „Do tukaj je tvoja oblast, a dalej ne.“

Ali naj si ženstvo pomaga s pestjo? Tega ne more, dokledar velja fakt, da so moške pesti jače od ženskih. Ta fakt je priznan do l. 1890 od vseh liberalcev in od vseh socijalistov, kateri gotovo niso dovolj modri povedati nam, kdaj se ta fakt razveljavi. Do tedaj namreč ne opravi ženstvo sè silo nič.

Ali naj si torej ženstvo iztirja dolžnih pravic z nravnimi načeli? Kristijanstvo se hvali, da je tem potom osvobodilo ženstvo. Naučilo je namreč človeštvo takih nravnih zapovedi, katere

Digitized by Google

je Bog sam dal, a katere morajo vsi ljudje, tudi velikani in divji možje trepetaje izvrševati. Strah božji je vklenil moško pest, da ni več slonela na ženstvu, ko poprej. Ali kristijanstvu je odzvonilo, zdaj bodo socijalisti gospodarili. Ali kako? Brez strahu božjega? Brez načel nerušnih, večnih, brez zapovedi božjih?

Toda naša knjižica govori: „Socijalisti nemaniči (Proletariat) so vvideli, da jim je pomoč brezpravnega ženstva, osobito delavk v tovarnah, živa potreba. Za tega del bodo pa delavci sami razjarmili ženstvo. Delavci se tega upajo."

Dobro. Recimo, da socijalisti prekucnejo staro občestvo na glavo. Tedaj bodo dali občno postavo za ves svet:

§. 1. Človeštvo se deli na dva enaka dela: moški in ženski ali pa ženski in moški. (Bog vé, da-li obderži moštvo primatum honoris?)

§. 2. Ženstvo je ravnopravno z moštvom v politiki, v gospodarstvu in povsod.

„Narod" vzakoni (sancire) ta §§. in vsi ministri in ministre ja podpišejo za se in naslednike. Bismark se v grobu obrne.

Do tukaj nam gre vse gladko. Ali zdaj pride? čez? Kdo naj ono postavo vrši? Kdo naj jo čuva? Kako naj si ženstvo brani pravice, katere mu zagotovlja zakonik? Ali morda sè silo? Sile ni še, niti je bo z lepa. Ali z načeli? Načel tudi ni: načel svetih, pravim, katerim se mora človeštvo v strahu vklanjati. Kaj bi torej koristile ženstvu vse priboritve, ako si jih braniti ne bo moglo? Ona §§. ostaneta brez poroštva, brez strahovanja. Zakon pa brez strahovanja, je-li zakon?

Naj se nam ne vgovarja, da bode moštvo kdaj samo od sebe toli dobro in milo ženstvu, da mu vse privoli. Ako bo toli dobro, ne bo treba ni zakona. Lex iustis non est posita. Sicer pa, ali nismo rekli koj od začetka, da veljajo samo fakti? Fakt pa je, da moštvo do l. 1890 še ni tako. Socijalistom bodi svobodno poučevati in pridušavati moštvo, naj bo brez napake in polno milobe. Siliti nas pa vender nimajo pravice.

Vtegne kdo opomeniti: „Zdaj sicer ne kaže, da bi se moštvo vdalo ženstvu, ali kdo ve, kaj bo črez 100 let? Pomislimo, koliko časa so se branili bogatinci priznati ravnopravnost mestom, kmetom, a še dandanes delavcem. Na zadnje so vender odnehali. Kdo ve, ali ne zmaga kdaj tudi ženstvo, ki je peti brezpravni stan?"

Nego paritatem. Meščani, kmetje, delavci so si priborili svoje pravice na podlogi čisto krščanskega načela: vsi ljudje so pravno enaki in svobodni. Kedar pa brezvestnim bogatincem in liberalnim svobodnjakom XIX veka ni hotelo se onega načela izvrševati, dvignili so zatirani državljani krepke pesti — pa je bilo. Dokaz temu je očividen. Osleparjeno krščansko ljudstvo vstaja danes proti licemernemu liberalstvu. Ne bori se do zdaj še s pestjo, ali bori se gotovo v zavesti svojih krepkih

Digitized by Google

pesti! A s čim groze socijalisti sami onemoglim liberalcem? Ali z načeli? Dokledar so socijalisti samo pisarili, so liberalci zadovoljno šteli cekine in smeje se govorili: „Es muss auch solche Käuze geben!“ Zdaj pa jim groze z pestmi. Delavniških pesti se pa liberalci boje..... Vprašam pa: S čim naj si ženstvo pomaga osobito v socijalističnem občestvu, ki ima biti brez straha božjega? Ako ni moglo vkrotiti silovitosti mogočnežev krščansko načelo ravnopravnosti, načelo od B o g a z a m i š l j e n o in z a p o v e d a n o, koliko menj sile bo pač imelo podobno načelo i z m i š l j e n o i n r a z g l a š e n o o d l j u d i j?

Socijalisti — naša knjižica tudi — trdijo, da bo ženstvo svobodno moštvu veče koristi nego li ženstvo podložno. Argumentujejo tako: Sužno ženstvo je rak v človeškem občestvu. Mati sužnja naj odgoja otroke? Je li dostojna svobodnega moža dekla nevoljnica? Kako naj blaži moža? Torej, pravijo, mora moštvo samo, sebi in občeštvu v prilog, osvoboditi ženstvo do ravnopravnosti v politiki in povsod.

Ta argumentacija je kriva. Gotovo je občestvu na kvar ženstvo ponižano do sužnosti, priznavamo tudi mi kristijani; na kvar je tudi nravstvenosti. Za tega del hočemo v h i š i g o s p o d i n j o m e s t o s u ž n j e. Ali kako za božji čas sledi iz tega, da je v prid občestvu in posebe še moštvu ženstvo ravnopravno in neodvisno v p o l i t i k i in v s e h stvareh? Po Hegeljevi logiki more biti da, po Aristoteljevi moramo reči: Conclusio totius patet. Zle posledice ženske sužnosti tirjajo osvoditev ženske iz sužnosti in povrnitev one časti in dostojnosti, katera pristoja ženski, ne pa ravnopravnosti v politiki i. t. d. Rad bi poznal moža, kateremu bo v prilog in veselje, ako se bo žena lovila ž njim in včasih tudi pred njim za politiko, za volitve, za gospodarstvene in občestvene brige! Ono šepavo izvajenje gotovo ne vzbudi v moških veselja do ženske ravnopravnosti.

Nečemo dalje mučiti blagovoljnega čitatelja s podobnim dokazovanjem. Stvar je dovolj jasna. Ženstvu je treba samo oči odpreti, pa pogledati nekoliko nazaj v zgodovino in nekoliko okrog sebe po svetu. Kaj jih uči zgodovina? Da je ženska povsod sužnja, samo v krščanstvu je možu ravnorodna gospodinja. Pri vshodnih narodih bila je ženska, kar je še dandanes: l e p a s t v a r b r e z č l o v e š k e d o s t o j n o s t i. Turek je prepričan, da ženska ni človek, ker nima duše. Po Mahomedovem nauku vstvaril je Bog žensko samo v nasladnje moške pohotnosti. Drugega namena ženska nima. Nebesa so njej zaprta; v nebesa pojdejo sami moški, ki pa najdejo tam druge ženske, lepše od teh pozemeljskih. Pa naj bodo ženske v haremu srečne![1]) Srečneje nego naj nesrečnejše pri nas? Taka misel more priti na um samo

[1]) Stritarjevi „Zbrani spisi“ str. 268.

Digitized by Google

kateri naših „izobraženih," ki je ali presita ali pa polna ničnih fraz, zajetih iz judovskih romanov in podlistkov.

Na ženskih izobražališčih potisnili so krščanstvo v kot; a oznanja se gojenkam stara vera grškega in rimskega klasicizma, ne da bi razumele izvirnikov. Radi bi vedeli, po katerem vzoru staroklasičnega ženstva se vpodobljajo naše učiteljice, vradnice itd. Grku in Rimljanu je žena malo ne sužnja. O nje vsodi in celo o nje življenji in smrti razsoja mož sam. Stari klasicizem ne pozna nobene obrambe ženstva, nobenega poroštva svobode. Živ dokaz temu, da je z rastočo kulturo dosledno padala cena ženstva. Koliko veličastneja je Penelopa, nego li vse rimske cesarice! Naj se navdušuje ženstvo za staro klasično kulturo, da se hitreje izneveri krščanstvu; toda gg. učitelji naj ne pozabljajo Aristoteljevega nauka, da ženska je po svojih vrlinah iste cene ko sužnji, naj ne pozabljajo Platonovih reform,..... razjasni se učenkam posledico zloglasne osvoboditve ženstva v Rimu, mržnjo moštva proti zakonu... Ali ne! Bolje bo, da se vse to prekrije vedremu očesu mladih učenk. Ženska sramežljivost ima tudi svoje pravice. Naj se ohranijo vsaj te.

Naša knjižica meni [1]), da je bilo v prošlosti povsod enako slabo za žensko, ali izvzeti, da je ženska onih narodov, v kojih je imela ženska mogočno oblast v občestvu k o t m a t i.

Pri kojem narodu je bila mati toli v číslih, da je vsled „materinih pravic" imela mogočno oblast v občestvu? Pa ne da bi bil naši knjižici na umu tisti narod, čeger vsečiharno moštvo in ženstvo je prebrelo rudeče morje, ne da bi se bilo do današnjega dne količkaj opralo! Saj smo rekli vže od začetka, do izvoljeno ljudstvo sebe ne tepe.

Zdaj pa poglejmo v s p e h e l i b e r a l i z m a na polji ženske osvoboditve. Vže nekaj desetletij sèm obeta liberalizem ženstvu „novih, viših, pleminitejših" namenov in poslov v občestvu. Nihče ni še jasno povedal, kaj si s tem misli. Mi niti nismo radovedni, kaj si mislijo liberalci z besedo: plemenitnost, nam je do vspehov. Fakti veljajo. Vspehov ima liberalizem največ po mestih, na deželi je še tema srednjega veka. Torej, kako je v mestih? Na videz zgodilo se je mnogo. Prišlo je „v modo" neko posebno češčenje ženstva; slovarji so obogateli za nekoliko nežnih recil; „olikani Slovenec" je moral priučiti se novim poklonom. V Ameriki pa vže ne bi izhajal sirota z evropejskim sladkorečjem. S kadilnicami raznih zlogov kadi se ženstvu od vseh stranij. Poljublja se jim roke in noge, rokovice in nogovice, tudi čižme in stoglieje. Ena „laska" ženska je zaljubljenemu devcu „neskončno" tolažilo, krepilo, zdravilo in kar se še rima z vilo — milo.

Povprašajmo pa ženske same, kako jim se godi v tem dimu

[1]) lb. p. 1.

Digitized by Google

novodobnega češčenja? Skoraj polovica odraslega ženstva — govorimo o mestih — je potisnena z nevsmiljeno roko iz obitelji. Kam? Skoraj polovica na ulico, kjer se podijo kaker še nikdar, od kar pomni rod človeški. Tem nesrečnicam ne ve liberalizem druzega vtočišča ko nepotrebni dom (lupanar), ki je zaklopnica varnica moderne kulture.[1]) Število teh izgubljenk grozno narašča.

Druga polovica se muči v zasobni ali javni službi. Poslom ženskim je gorje do skrajnosti pri „liberalnih“ in judovskih gospodarjih. Zastaviti jim je za vmazano plačilo: dušo in telo. Expertus expertis loquor.

O delavkah molčimo.

Kaj pa pravi ženstvo vvrščeno v javne službe? Priboritev, da nič takega. Liberalizem kaže s ponosom na te osvobojenke. Osvobojene so od „kuhanice in loncev,“ ni jim treba čepeti pod dimnikom.“ Jaz pa vem, da bi na prste sešteli vse tiste učiteljice in vradnice, ki ne bi rajše sedele pod svojim dimnikom pri svojih loncih nego v zaduhlih vradih in šolah pri črnilniku. Ali njega od nikoder ni!“

Druga polovica ženstva živi v zakonu. Nečemo tu razkrivati od dne do dne rastoče siroščine soprog. Opozarjamo na dva sama fakta. Prvi je ta, da je število zakonov, srečnih zakonov, po mestih vedno manje. Liberalizem je vzgojil lahkoživce, kateri ne mogo nositi zakonskega jarma. Drugi fakt je, da je ženstvo v liberalnih obiteljih odvisno od mile ali nemile volje gospodarja. Merilo vzemimo z dežele. V hiši, kjer je gospodar vsled liberalnih idej obesil rožni venec na kljuko, je soproga često sužnja brez obrambe. Pred zakonom ravna se ž njo rahlo; prva leta v zakonu ji rožice cveto. Ko pa izgubi dekliško milobo, pridi v hišo in nisi dovolj moder vganiti, katera je dekla, katera je gospodinja pri hiši Po liberalnem javnem mnenji sme mož, koliker more..... Soproge se pa sliši potem vzdihovati: „Kam je Bog mislil, ko je žensko vstvarjal!“

Vspeh liberalizma je torej tak: ženstvo je na poti v sužnost. Naša knjižica to priznava in meni da je temu kriva moška oblastnost, ki ne da ženstvu do ravnopravnosti Izvrstno! Da, da pesti so krive istinite ženske sužnosti. Ali kdo naj one pesti zveže? — Zastonj pričakuješ odgovora.

Bilo bi torej sila nespametno odpovedati se gotovim pravicam, katere ima ženstvo v občestvu krščanskem, pa loviti se za nejasnimi in negotovimi obljubami blaznih ljudij. Dokledar je ženstvo telesno šibkejše od moštva, bode vedno podložno rabotalo moštvu, koli ne bo strah božji krotil surove sile moštva

Liberalci očitajo ženstvu, da je prepobožno in praznoverno,

[1]) „Sicherheitsventil der bestehenden Ordnung“ Ib. p. 20.

Digitized by Google

a da izvira to iz njega maloumnosti in strahopetnosti; socijalisti pravijo, da izvira to iz občnega ženskega robstva, a zopet drugi vidijo v tem žensko rahlost in plašnost. Meni pa se vidi v onej pobožnosti tudi nekaj hvaležnosti do krščanstva, ki je edino osvobodilo ženstvo in mu svobodo tudi branilo. V ženski pobožnosti je skrita neka slutnja, kaj bi bilo, ko bi propalo krščanstvo, a mesto straha božjega zavladala samosvoja človeška oblast!? Ženske znajo dobro slutiti; njih slutnje so bolj vtemeljene ko vse dokazovanje socijalistov in nihilistov.

Dr. Jos. Pavlica.

STANFORD LIBRARIES

Digitized by Google

Politična zrelost.

Razmišljavanja po shodu slovenskih poslancev.

„Καὶ αὐτὸς ἔδωκε . . τοὺς ποιμένας . .
μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες
εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ
τῆς ἐπιγνώσεως . . εἰς ἄνδρα
τέλειον . . . ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι,
κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι
παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας . .“

— Eph. IV. 11—14.

„Mi smo o d r a s l i! Postali smo p o l i t i č n o z r e l in zaveden narod. Z višine m o š k i h let se s pomilovalnim usmevom oziramo nazaj na minole najivne rodoljubja dobe.... Dospeli smo d o v r h a!...“

Tako je nedavno pisal naš konservativni dnevnik. Gotovo se ne motimo, ako trdimo, da je neznani pisatelj stal še pod vtisom najznamenitišega novejšega političkega dogodka na Slovenskem: shoda slovenskih poslancev v Ljubljani Saj zdaj skoraj se ne more in ne sme drugače pisati kaker v tem zmislu; to zahteva optimizem, ki je vsled ljubljanskega shoda zavladal ne le po Slovenskem, ampak tudi daleč okrog.

Mi pa ne moremo ravno tako brezpogojno deliti tega optimizma, in mi bi se pomišljali slovenski politiki dati tako odlično spričevalo.

Oglejmo si malo natančniše shod slovenskih poslancev v Ljubljani

Mi očitno izpovedamo — naj nam nihče ne zameri — da nam je tu marsikaj nejasno in vganljivo Mi stojimo seveda v tej zadevi na strani beročega občinstva, ker nam niso znane tajnosti izza kulis.

Prvič ne vemo, koliko resolucij so prav za prav sklenili naši gospodje poslanci v Ljubljani. Oba naša dnevnika, i „Slovenec“ i „Slovenski Narod,“ sta poročala enoglasno o štirih resolucijah; a dunajskemu „Vaterlandu“ je došlo od odbora, ki se je posebe izbral, da bi konečno in veljavno določil resolucijam obliko, poročilo le o treh — o četrti se molči. — Od kod ta razlika mej shodom in njegovim odborom?

Digitized by Google

Pa vzemimo še posebe četrto resolucijo. V nji se izreka zahteva, „da se prevstroji objektivno postopanje v tiskovnih zadevah in obda z garancijami, da njegova vporaba ne bode, kaker je bilo doslej, pogubna svobodnemu tisku v obče ter slovenskemu in hrvatskemu posebe.“

Ne le da se je ta resolucija zgubila v poročilu odborovem do „Vaterlanda,“ ampak kdor bere, kaj je pisal „Slovenec“ štv. 229, da bi z razlogi vtemeljil potrebo take resolucije, mora priti skoraj na misel, da niti vsem poslancem ni bilo jasno, kaj se ž njo namerjava. Dnevnik, katerega vrednik je bil sam pri zborovanji, piše namreč, kaker da bi se ta resolucija obračala proti našemu prepirljivemu časnikarstvu, katero vganja „osebno politiko“ in je tako „poglaviti vir vednim praskam, ki rodé jezo in sovraštvo, katero se kot smrtonosni strup vjeda tudi v koren naroda.“ Osebna politika „naj se ne vsiljuje po časnikih občinstvu kot o r d r e d e b a t a i l l e.“ Drugačen komentar k tej resoluciji seveda podajata „Slovenski Narod“ pa „Slovanski Svet.“ Kaker se vidi, je „Slovenec“ tudi tu smatral za potrebno — nič ne dé, ali je na mestu ali ne — priporočiti prepirljivim listom, mej katerimi morda mi nismo zadnji, treznost in spravljivost!

Pa še marsikaj je kar nam ne more v glavo. V tretji resoluciji se določuje mej drugim, „da se ljudska šola, namenjena odgoji slovenske mladine, povsod vredi na p o d l a g i v e r s k e g a i z p o v e d a n j a in z izključno materinim učnim jezikom.“

Tekst te resolucije je precej obširen; a v celem se ne jemlje drugače ozira na vero nego sè zgore podčrtanimi tremi besedami; človek bi nehotè mislil, da je še to nekaka nebistvena ali vsaj postranska pritiklina. Pa bodi! tudi te tri besede pomenijo veliko. A hoteli smo tu le opomniti, da ne vemo, kaj prav za prav pomeni v resoluciji šola „na podlagi verskega izpovedanja“ in sicer to z ozirom na gospode poslance, kateri so jo podpisali, in na dva naša dnevnika, kot glasili teh gospodov. Gospodje Klun, Žitnik itd., sploh gospodje, katerih politiško naziranje se oglaša iz „Slovenca,“ ne morejo pač v mislih imeti drugačne vzgoje v ljudski šoli, nego ono in na tisti podlagi, katero so razvili in povdarjali škofje sosebno v zadnjem pastirskem listu, vzgojo, katero je tudi „Slovenec“ vedno zagovarjal, vtemeljeval. Prav A poleg omenjenih gospodov beremo podpisana tudi imena: dr. Tavčar, Hribar Ferjančič itd., imena mož te laj, katerih glasilo je tisti „Slovenski Narod,“ ki je vedno propagando delal ne le proti Liechtensteinovemu predlogu, ampak tudi proti avstrijskim škofom, ko so se predrznili glas povzdigniti za vzgojo na verski podlagi. Kar se tiče še posebe dr Ferjančiča, je v poročilu ki je je dal dne 17. avg. t. l. v Ilirski Bistrici svojim volivcem, zatrjeval, da se slovenski poslanci sicer strinjajo z nemškimi konservativci gledé š o l e n a v e r s k i p o d l a g i, a kar se tiče škofovske izjave 12. marca t. l. v gosposki zbornici — ta ne

Digitized by Google

najde milosti pred dr. Ferjančičem: „take vravnave škofom ne privoli nobena frakcija državnega zbora" — torej tudi dr. Ferjančič in drugovi ne! Da, tej zahtevi škofovski je tako malo naklonjen, kaker „rimskim katolikom!! Da ima škofovska izjava pa njih zadnji list eminentno načelnosten pomen, ne bo tajil nihče. Ako je tedaj res, da mislijo vsi slovenski poslanci, kaker se je sklenilo v prvi resoluciji, „v državnem in deželnih zborih skupno delovati," moramo misliti, ali da se gg. Klun, Žitnik, „Slovenec." izneverijo škofovskemu programu, ali pa da so dr. Tavčar, Hribar, dr Ferjančič, „Slov. Narod" prelevili se v odločno škofovske. Prvo bi bilo nelepo, ker bi bilo nekatoliško, drugo pa bi bilo čudo, katerega pa ne smemo verjeti, dokler se nam ne potrdi z očitnimi dokazi.

Sploh nam se ne zdi gore povdarjano „skupno" delovanje mogoče, da ne bi polovica poslancev izneverila se dosedanjim načelom in delovanju. In tako smo prisiljeni misliti, da naše poslance veže le bolj črka resolucij, ne pa smisel.

Ker je pa črka mrtva, zdi se nam tudi dete slovenske sloge, ki se je porodilo na shodu ljubljanskem, mrtvo, ali vsaj nezmožno dolgo živeti.

Pa „Slovenec" sam sè svojim vrednikom je vže kdaj dokazal in podpisal absolutno nemogočost, da bi kdaj živelo tako dete. Lani meseca julija je pisal: „Ivan Hribar ni drugega, nego prava podoba Mladočeha v slovenski luči." Spet: „Pri ljubljanski volitvi ni šlo za osebo g. Hribarja, temveč glasi se sedaj vprašanje kratko in jasno: Ali naj bode slovenski narod tudi osrečen s frakcijo, kakeršna je mladočeska?" Po besedah „Slovenčevih" je tedaj skupno postopanje Hribarjev, Tavčarjev itd s katoliškimi Slovenci — da ne govorim o duhovnih — ravno tako nespojljivo, kaker sta večno nespojljiva mladočesko husitstvo pa katolicizem. Pa še pred petimi meseci je celó pisal isti „Slovenec": „Torej so „Narodovci" do skrajnosti predrzni... Na vso sapo hité zatrjevati, da noče jo nobene sprave s „katoliki," in vender jih nihče tega ne prosi. Nasprotno, sami se vsiljujejo in vklanjajo za časa volitev po farovžih ter obračajo oči, kaker največi svetohlinci. Pri rokah imamo pismo šefa radikalne stranke, katero je l. 1883. razpošiljal župnikom po okolici ljubljanski in jim zatrjeval svoje „katoliško prepričanje, češ, da je vera korenina, narodnost pa le veja. A danes, ko je po mnogih spletkarijah vtešil srca žgočo željo, mu je narodnost korenina in veja vera pa suha brst. A treba gospodo le poznati." Potem takem bi morala biti po spričevanji „Slovenca" šola „na podlagi verskega izpovedanja" v tretji resoluciji za gospode Tavčarja in drugove nič več kaker „suha brst"! Pa zakaj je bil „Slovenec" pred petimi meseci tako temeljito prepričan o nemogočosti sprave z „Narodovci?" Nekoliko kasneje, meseca junija, odgovarja sam,

Digitized by Google

kjer piše o „mladih“ vseh narodov, in izrečno tudi o „Mladoslovencih“: „Kar je vsem tem strankam skupno, to je skrajna **nedoslednost**, ki se danes navdušuje za to, jutri za ono, zametujoč prejšnja načela. To je očivestno, umevno. Politika „mladih“ opira se **vselej baš na nasprotno** v primeri s konservativno politiko.... Stranki „mladih“ ne preostaja drugega nego izvajati nasprotno baš to, kar izvršuje konservativna stranka “

Po sodbi „Slovenčevi“ tedaj so Tavčar itd. tudi pri štirih resolucijah mislili in namerjali ravno nasprotno temu, kar so namerjali konservativni gospodje. In ker so Tavčar itd. kot „mladi“ skrajno nedosledni, ovrgli bodo, ako ne prej, vsaj v par mesecih, vse, kar so podpisali na shodu. Pa ne le to, izvajali bodo iz resolucij nasprotno ravno to, kar „Slovenčevi“ konservativci!

In vender so se oboji zedinili v „skupno“ delovanje!!

Pa dovolj bodi resne šale! Naj se nam zameri, koliker hoče, mi se vender predrznemo trditi: politični čin, kaker se je završil v Ljubljani sè shodom naših poslancev, pa veselje in optimizem, kateri se vsled tega javlja na obeh straneh, ne priča nič kaj o politični zrelosti ali o moški starosti slovenskega naroda, temveč bi se dalo trditi ravno nasprotno, da smo Slovenci gledé višega političkega naziranja še v otroški dobi.

Prvi pogoj političkí zrelosti je načelnost.

Postavili smo na čelo našim razmišljevanjem besede iz sv. Pavla. Ako jih hočemo preložiti na slovensko, glasijo se tako-le: „In on je postavil..... pastirje.... dokler se ne snidemo vsi v edinosti vere in spoznanja... v popolnega moža..... da nismo več otroci omahljivi in sèm ter tje majani od vsakega vetra uka.....“

„Popolni mož“ je sv. Pavlu isto, kar odrasli ali zreli mož. Tak se mora po njegovih besedah razlikovati od otroka; in ker je poslednji „omahljiv“ ter sa dá „sèm ter tje majati od vsakega vetra,“ mora zreli mož stati neomahljiv, nevpogljiv proti vsakemu vetru. Možka zrelost je tedaj isto, kar imenujemo z drugo besedo „značajnost;“ ker je pa značajnost nemogoča brez načelnosti, zato zahteva sv. Pavel, da popolni mož se nima dati majati od vsakega vetra uka. Zrel, značajen mož mora pred vsem imeti svoja načela, od katerih objektivne veljavnosti je ves prešinjen, in katera potem tudi dejanski vpotrebljа na svoje delovanje, vstrajno do zadnjih posledic.

Seveda kar velja o zrelosti posameznega človeka, osebe, velja v najširši meri o celem človeštvu. S tega stališča moramo soditi tudi o zrelosti slovenskega naroda, oziroma o tistih, ka-

Digitized by Google

teri v politiki in v javnem življenji zastopajo slovenski narod. Zrel je narod le tedaj, ako stoji na neomajljivih tleh nespremenljivih načel, in na tej podlagi teži po določno načrtanem smotru svojem. Kjer pa niso narodovi zastopniki jasno določili načelnostnega stališča, na katerem mislijo narod voditi, bodo stali i oni i narod na omajljivih, negotovih tleh, ter prej ali poznej se bo morala narodna zgradba porušiti!

Dokler si zagotavljamo, da hočemo skupno postopati, a ne določimo, po katerih tleh hočemo stopati, ne vemo, pri čem smo niti kje stojimo Tudi ljubezen do domovine postavljati za geslo skupnega postopanja ne zda nič, ker ljubezen je sama na sebi nedoločena in se določuje le po naziranji, katero imamo o domovini. Naziranje samo pa dobiva svojo konečno določbo le od najvišega principa, od Boga. In tako pridemo hotè ali nehotè povsod in vedno na versko naziranje. Naj se še toliko povdarja, še tako slovesno zatrjuje skupnost in edinost v narodnih in političkih zadevah, vender skupnost ne more imeti nerazrušljivega obstoja, ako razdvaja duhove različnost verskega naziranja. Ta različnost se pojavi prej ali kasnej mej njimi in jih loči. Vprašanju o Bogu in veri so podrejena vsa druga vprašanja, na to vprašanje se speljujejo vsi duševni boji, naj se bijejo v filozofiji, v politiki ali v socijalnem življenji.

Res so bili vže taki in še dandanes jih ne manjka, ki menijo, da je mogoče vsaj v politiki in socijalnem življenji prezirati verstveno načelo ter spajati v skupno delovanje versko izključujoče se elemente. V to vrsto spadajo taki zvani liberalni katoličani. A ta katoliško barvani liberalizem se je vže preživel, je anahronizem, in noben resen mislitelj ne veruje več v njegovo moč. Evropa se razdvaja, se ločuje na dve strani: na eno stopajo katoličani, čisti, odločni, brez vsake liberalne primesi, na drugo pa liberalci, brezverci; kdor je bil doslej na sredi, je prisiljen stopiti ali na desno ali na levo. Da, prepričanje o absolutni nespojljivosti dveh nasprotij, kakeršni sta krščanstvo in liberalizem, prodira čedalje bolj ter prodre v kratkem do vrha. Možje načelnostnega polovičarstva, kaker so bili večinoma Staročehi in kakeršnih nahajamo nemalo na sedanji desnici v državnem zboru — ne da bi izvzemali poslancev slovenskih — ti možje nimajo več prihodnosti; v kratkem jim bo odklenkalo, in njih mesto zasedejo gospodje radikalni, bodisi liberalno-radikalni od duha Mladočehov, bodisi katoliško-radikalni. Sreda ostane prazna.

Vender so še taki, ki silijo proti sredi. Take težnje opazujemo zadnji čas posebno v Avstriji. Tako nezreli smo tudi Slovenci, ki težimo po spojitvi dveh elementov, katera se ne dasta spojiti: elementa katoliškega in liberalnega, od katere spojitve si obetamo vstajenje, srečno bodočnost!

Slovenci, druge sile so, katere dandanes svet gibljejo

Digitized by Google

in preoblikujejo! Bodi ideja narodnostna še tako silovita, vender viša, silovitiša tudi v 19. veku, je ideja verska. Pri vseh političkih prevratih, pri vseh premembah, ki se vršijo v imenu narodnosti, deluje vender neka druga skrivnostna moč, kateri se pokori narodnostna ideja. Aposteljnom te ideje je neizmerno več do tega, da bi sè zedinjenjem Italije prizadeli smrten vdarec rimskemu papeštvu in cerkvi, nego da so zedinili narod v zmislu narodnostne ideje. Versko vprašanje presega in si vpokorjuje vsa druga.

Še ni leto od tega, ko se je na Dunaji dogotovila sprava mej Čehi in Nemci. Mi smo takrat z glavo majali, češ, iz tega ne bo nič: naj si gospodje še tako gorko segajo v roke, še tako zatrjujejo skupno postopanje — gospodje niso edini v načelu, v krščanskem načelu; zatorej jih tudi ne more vezati krščanska edinost in ljubezen, ki ne hlepi po nadvladanji! V tem smislu smo pisali. In res, vidimo, da iz vsega tega noče biti nič, in ne bo nič!

In nič ne bo tudi iz „skupnega" delovanja v Ljubljani združenih konservativnih in liberalnih poslancev! Nič ne bo kaker na Českem, z edino razliko, da se bomo o tej ničevosti na Slovenskem le še prej prepričali, kaker se je to zgodilo gledé češkonemške sprave.

Pa kaj prepričali?! Čemu se še toliko prepričavati, ne da bi kdaj prišli do prepričanja! Saj še ni eno leto, odkar smo ali so v isti Ljubljani zvarili kompromis z liberalci, katere so prisilili priseči na krščansko gaslo: „Vse za vero..." Tudi „Slov. Narod" si je je dal prilepniti na svoje lažnjivo čelo; zavezal se je, da ne bo zagovarjal več pred Slovenci mladočeskega husitstva, in kaj vemo še, a kmalu potem je začel mlatiti po škofih in kaplanih, propagando delati proti verski šoli, sejati mej Slovenci v „listku" očitne herezije itd!

In zdaj se meni, da isti „Narod" sè svojo stranko se je spreobrnil ter da resno misli z gg. Klunom, Žitnikom itd. vklanjati se škofovski besedi in skupno potegovati se za versko šolo!

Nič ne bo! Katoliški Slovenci smo preveč optimisti; mi še zdaj ne verjamemo, da bivajo liberalci mej nami, da ti liberalci niso nedolžne ovčice, ampak da imajo resno voljo liberalstvo razširiti mej Slovenci. In ker tako mislimo, ne le da ne branimo odločno svete vere, ne le da smo čudovito malomarni in popustljivi, ampak se celó z liberalci zavezujemo, njih časopisje, njih podjetja podpiramo! A oni vedo, kaj delajo. Oni delajo premišljeno, dosledno, vstrajno. A tudi zvito delajo; ker kaker brž se komu od nas njih poćenjanje zdi sumljivo, se začnejo križati in razobesijo znad strehe „Narodne tiskarne" katoliško zastavo, češ, čemu se bojite — mi smo katoličani kaker vi! In mi smo tako dobri, da jim verjamemo. Liberalni krt pa rije naprej, zadovoljen, da le molčimo! Da, liberalcem je zadosti, da le molčimo t. j. da ne

Digitized by Google

razkrivamo njih krivih naukov! Vedo namreč, da počasi se liberalstvo prikrade v duhove, se zatepe v srca; ko pa bodo vse spodrinili in okužili — bodo gospodarji o n í, l e oni. Potem škofje, kaplani — pojdite rakom žvižgat! Mi pa držimo luč krščanske resnice — pod polovnikom, misleč, da je dovolj verovati v srci, izpoznavati vero v družini mej štirimi zidovi! Kaj pa pomeni: „Kdor se bo mene sramoval p r e d l j u d m i“ t. j. v j a v n o s t i, t. j. p r e d l i b e r a l c i? Da, vže samo molčati t. j. ne javno zavračati liberalnih zmot — je isto, kar tajiti krščanstvo!

Z našo miroljubnostjo in spravljivostjo se okoriščajo le liberalci. Mirni in spravljivi bodo pa le do tedaj, dokler nas popolnoma ne spodrinejo, tako da ne bomo imeli v narodu nobene zaslombe več. Zgodilo se nam bo kaker Staročehom, kateri žalibog tudi niso hoteli razumeti, kaj je katoliška o d l o č n o s t, kaj je č i s t o s t načel! Zdaj se jim „mladi“ smejejo v pest. In prav imajo! A tudi na Slovenskem zna priti kdaj do tega. Tedaj še le se bodo čudili spravljivi gospodje, kako to, da je čez noč narod prešel v tabor Hribarjev, Tavčarjev! Pa prekasno bo.....

Naš „Slovenec.“

Ne, do tega nima priti! A da ne pride, moramo se vse drugače organizovati nego do zdaj. Pred vsem moramo imeti dnevnik, kateri stopi na čelo naši vojski. Pa dnevnik vže imamo. Toda po našem mnenji ta dnevnik ne rešuje svoje vloge kaker zahteva resen položaj, v katerem se nahajamo. Manjka mu stroge doslednosti, brezozirnosti, ko gre za načela, manjka mu vstrajnosti. „Slovenec“ je vstani sicer pogumno, možato povzdigniti katoliško zastavo. a to se zgodi preredkokrat. In še ko se zgodi, vmakne se ravno takrat, ko bi bilo najbolj potrebno vstrajati. „Slovenec“ se navadno razvname le bolj takrat, ko so liberalske pušice zadele njega ali njegovo vredništvo, stvar sama pa in krivica, katero trpi resnica, ga malokdaj do dobra razgreje. Zmožen je molčati in prizanašati, da je večkrat res neverjetno! Ko je „Sl. Narod“ prinesel v vvodnem članku znano psovko na sv. Očeta. je „Slovenec“ zvedel to še le en mesec kasneje! Redkokdaj, da bi videl herezije in blato. s katerim se maže papir v „Narodni tiskarni.“ Koliko dela bi pač imel. da bi hotel na vse strani, vdarec za vdarcem, zavračati napade na vero in krščansko nrav! In kako lepo, kako zaslužno delo bilo bi to! A drži se, kaker da bi bilo v Sloveniji vse v najlepšem redu, in mesto tega polni svoje predale sè stvarmi, ki ne kažejo nobene barve! In če kdaj tudi nekoliko vreže, kaker se tiče, ga hitro preplaši krik liberalcev! Tisti čas je prinesel prvo polovico našega sestavka: „Slovenci, pazimo, s kom se bratimo!“ a

Digitized by Google

pri drugi polovici mu je vže vpal pogum — ni je bilo nikdar! In še za prvo polovico se je bilo treba opravičevati – pred liberalci, da bi se preveč ne jezili! „Slovenec“ ni še imel toliko poguma, da bi se izrekel o Aškerčevih poezijah: „Slovenec“ — dnevnik ozke Slovenije, ne najde v svojih predalih prostora za pesnika, kateri dandanes tako globoko sega v duševni razvoj slovenskega naroda! Ali ga tudi tu plaši senca „Narodova,“ ki mu je — seveda po krivici — vže očital, da preganja in na vešala obeša Aškerca?

Pa ni zadosti. Mi sami ne vemo, kako se v „Slovenca“ od časa do časa vkradejo članki in stavki, ki bi čast delali — brez zamere! — vsakemu liberalnemu listu. Kaj takega nahajamo n. pr. v članku: „Na zdar! celjskemu Sokolu.“ Čemu pa toliko proslavljati sokolstvo! Slovenskim sokolom ne moremo sicer kaj posebnega očitati, akoravno nam nikaker ne dopade, da goji njih starosta Hribar tolike simpatije z mladočeskimi husiti in masoni — vender pa nam ne more v glavo, zakaj nam je ravno od sokolstva pričakovati našega vstajenja in zveličanja! „Sokolstvo, to je možatost, to je moč in ž i v l j e n j e!.... S sokolstvom bodi tudi nadalje k življenju probujen ljud, ohranjen pri življenji!“ To je pa malo preveč — vsaj za naš želodec.

Sokolstvo tedaj naj bi nas prerodilo, oživilo, pri življenji ohranilo! Ali mar tudi tisto sokolstvo katero je zmožno tiskati in razširjati tako vmazane, nemoralične lističe, kaker se je zgodilo o letošnji pustni maškeradi?! Pa h kakemu življenju, h kakemu napredku naj bi sokolstvo probujalo naš narod? „Slovenčev“ člankar nam to pojasnjuje kažoč na telovadna društva, ki so nastala, „ko se je po Italiji razlegal glas po svobodi.“ Mi smo več ko prepričani, da si niste bili v svesti, kaj ste tu zapisali. Moj Bog, saj vender vé celi svet, da so italijanska telovadna društva, tako zvane „Società ginnastiche,“ skoro brez izjeme v službi lože in rudeče revolucije, da so te vrste društva celo v Avstriji večkrat pokazala proti-avstrijske težnje, in je bila radi tega n. pr. Goriška „Ginnastica“ nedavno od vlade razpuščena! In kako pač sodi „Slovenec“ o tisti „svobodi,“ katere glas se je razlegal po Italiji? Pod geslom te svobode se je sv. cerkev oropala, so se rušili postavni prestoli, se je Avstrija potisnila iz Italije! Pa tudi „nravno veljavo“ nemškega turnarstva poveličuje „Slovenec!“ In slednjič je tako nesrečen, da pohvalno omenja očeta nemških turnarjev — Jahn-a! Ali ne veste, da Jahn je bil — f r a m a s o n,[1]) in da framasoustvo vse, kar, dela, podrejuje svojemu najvišemu smotru, kateri je: vničenje cerkve in države? Ime „Jahn,“ vže to samo bi vam imelo biti migljej, čigav duh oživlja nemško turnarstvo. Mi bi bili zadovoljni, da bi privoščil „Slovenec“ nam in našemu delovanju v „R. Katoli-

[1]) Glej: Pachtler, „der Götze der Humanität“, str. 144.

Digitized by Google

ku" vsaj polovico tistega priznanja, katero je dal českemu in slovenskemu sokolstvu pa — framasonskemu laškemu in nemškemu telovadstvu! Res žalostno! Mi — da zatrdimo še enkrat — smo prepričani o katoliškem mišljenji vrednikov „Slovenčevih" in vemo, da je le po nevednosti in nepremišljeno omenjeni članek prišel v list — a pokazati smo hoteli, kam človek zabrede v svoji brezmerni maniji po spravljivosti in miroljubnosti.

Da pridemo do zrelosti, poslušajmo svoje škofe! — Katoliški shod!

Po ti poti ne pridemo nikdar do moške starosti do politiške zrelosti. Ozrimo se še enkrat na besede sv. Pavla. Da more narod dozoriti do popolnega moža, stavi mu apostelj pogoj — *ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ ἐπιγνώσεως* — edinost v veri in spoznanji. Pravo vero in spoznanje nam oznanjuje le sv. cerkev po papeži in naših viših pastirjih, škofih. Zato pa tudi uči sv. Pavel: „Postavil je pastirje," da nas ti privede k edinosti v naziranji, do popolnih, moških let.

In čemu pač po otročje omahovati zdaj na desno, zdaj na levo kaker vleče veter? Kaj pač ima katoliški narod, kaj katoliški voditelji potrebno tako dolgo iskati si težišča, ko mu je težišče vže dano od Boga, težišče v avktoriteti viših pastirjev? In ti pastirji so nam vže govorili, toliko govorili da nimamo več dvomiti, kako se nam je vesti nasproti slovenskim liberalcem, in na kako stališče se nam je postaviti tudi v politiki. Govorili so prvič v znanem pastirskem listu do slovenske duhovščine pred tremi leti. V tem so obsodili „Slov. Narod" in druge liste njegovega duha, znane liste, kateri izhajajo večinoma v „Narodni tiskarni;" z „Narodom" je obsojena liberalna stranka in liberalna, nelojalna politika. Škofje so odločno zaklicali duhovščini in po tej celemu narodu slovenskemu: **ločiti se** od liberacev! In česa iščemo še pri njih? Tudi na Dunaji se zbira iz raznih elementov mogočna stranka, a to je stranka zjedinjenih — kristijanov, ne zjedinjenih kristijanov in liberalcev. Res sicer, da niso vsi Dunajski „kristijani" prepričani, čisti katoličani, a liberalizem se jim je pristudil do dna srca, spoznali so puhlost njegovih fraz, zato se obračajo k pozitivni vsebini krščanstva, pričakujoč rešitve od njegovih oživljajočih idej; kaplanska suknja in jezuitski klobuk jim ni več v strašilo, kaker slovenskim liberalcem, pač pa se gnetejo po zborih, po cerkvah, da bi poslušali kaplanske svete, sprejemali njihove nauke!

Škofje so nam pač jasno povedali, da ne iščimo nenaravne, narod naš okužujoče fuzije z liberalci, ampak da se postavimo neodvisno od njih na svoje noge.

Digitized by Google

A škofje so nam isto tako namignili, kaj ima biti v zdanjem času naša parola v politiki; namignili so nam v zadnjem listu. Ta parola je: ljudska šola na krščanski podlagi. In káko si mislijo to podlago, so tudi dovolj jasno in obširno razložili.

Škofje, ki so prvikrat, ki so drugikrat govorili za versko šolo, bodo, ako bo treba, govorili še v tretjič, in konečno bodo prodrli. A tedaj, Slovenci, za kom bomo mi stali? Za škofi — ali za dr. Ferjančičem? Mislite mar, da bodo škofje vmaknili se in si dali vmeriti šolo po kopitu milosti Ferjančičeve in njegovih državnozborskih frakcij? Nam se zdi koncilijativna politika, ki speljuje narod od jasno določenih škofovskih besed, nevarna, ker pelje k razporu mej verniki in škofi, politika nekatoliška, pogubna!

Na dan tedaj sè zastavo, ki nosi na prvem mestu „vero," na drugem „narodnost," na dan s katoliško idejo! Ta ideja si ne bo nikdar vpokorila javnega mnenja in politike, dokler je javno ne proglasimo, očitno, slovesno pred slovenskim svetom. V to je neobhodno potreben katoliški shod, bolj potreben kaker vsakateri drug shod.

Osnovna podlaga takemu shodu ima biti škofovska beseda. Na tej podlagi se moramo pogovoriti, moramo določiti, kako nam je odslej postopati, da priborimo cerkvi in narodu tiste pravice, katerih nam ne more na dolgo kratiti nobena sila. Liberalce pa pustimo, naj hodijo svojo pot, dokler jih ne sreča milost Božja. Videli bomo, čigava bo konečna zmaga!

Slovenci, na katoliški shod!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Dr. G. A. LINDNER.

Slovenskim učiteljskim „zaveznikom.“

Naravno, da se je moralo odgovoriti. Odgovorilo se nam je v „Popotniku,“ glasilu učiteljskih „zaveznikov“. Govoril je pa doktor Tomaž Romih, predsednik učiteljske „zaveze“ In odgovor se je natisnil na prvem, odličnem mestu „Popotnika,“ kmalu potem pa ponatisnil na čelu „Slovenskega Naroda“

Zatorej smo pa resnično pričakovali, da bo kaj. Pa kako nas je iznenadilo, ko smo kot prvi in najkrepkeji razlog, s katerim se pobija naše krščanstvo, morali brati očitanje — da „režemo nežnemu spolu jezike!“ Gospodu Romihu moramo tu naravnost povedati, da take besede vender niso dostojne za — d o k t o r j a. Doslej smo mislili, da se „raca“ o rezanji ženskih jezikov more nahajati le v „Brusu“ in v tako zvanem „Slovenskem Narodu,“ a zdaj vidimo da to ni tako. Vsekaker pa je to sijajen dokaz, kako revno vboga je slovenska liberalna inteligencija, da nas ne more celó po svoji f i l o z o f i č n o izomikanih zastopnikih zavračati z dostojnišim orožjem, ki bi delalo sramoto celó vsakemu srednješolcu. No, slovenski zavezniki si pač smejo čestitati, da imajo takega generala na čelu! Jojmene, gospod doktor Romih, je-li res mislite, da režemo ženskam jezike?! Potem pa ovadite nas policiji; gotovose najde kateri paragraf, da nas denejo pod ključ — potem se nas vsaj za nekaj časa znebite!

Pa idimo dalje! Reči moramo, da naši gospodje nasprotniki ne razumejo — ne vemo, ali nočejo ali ne morejo — vprašanja, za katero gre prav za prav mej nami. Sploh se kaže iz vsakega njih članka, iz vsake vrste tista površna poluomika, ki označuje naše šolstvo. Njih pojmi o verskih in filozofičnih vprašanjih so tako zmedeni, da se nam zdé sploh nesposobni kaj višega razpravljati. N. pr. G. doktor Romih nam očita: „Vaše stališče ni krščansko, temveč nekrščansko.“ Prav. A zdaj, kako dokazuje to? Čujmo: „Nekrščansko je, imeti takov napuh, kaker ga imate Vi, misleči, da razumete vsako stvar najbolje; nekrščansko je, črniti svoje duhovne brate in jih obirati...; nekrščansko je, vsako gibanje slovenskega naroda, vsako narodno veselico denuncirati kot veri in državi nevarno; nekrščansko je — — „tu je g. doktorju zmanjkala sapa. Moj Bog! Denimo tedaj, da je res vse, kar nam tu v obraz očitate, kaj ima pa to opraviti s krščanskim ali nekrščanskim stališčem? Ne veste li, da stališče

Digitized by Google

pomeni obseg n a č e l, katere kdo v besedi ali v pismu izpoveda? A kar Vi naštevate, bi ne bilo nič drugega nego naši g r e h i, in bi segalo v naše ž i v l j e n j e. S takim očitanjem se v ničemer ne dotaknete tega, za kar gre mej nami — za krščanska ali nekrščanska n a č e l a. Prav tako se nam zdi, da delate z nami, kaker tista baba, kateri je očitala sosedinja, da je tatica, ker jo je videla krasti. Obrnila se je proti nji in žugaje ji s pestmi rotila se: Ti, ti si! Ti si pijanka, ti si vlačuga, ti si svetohlinka, ti si zlodejeva hči, ti si — — — tu se je zasopla. A navzlic vsemu je ostala vender tatica.

Da, navzlic vsem grehom, katerih nas dolžite, gospod doktor Romih, niste vender dokazali, da Vaše stališče je krščansko, a naše nekrščansko! Vi sicer t r d i t e z b e s e d o, da Vam je stališče krščansko. Vi se pozivljete, da so „zavezniki“ pri zadnjem glavnem zborovanji tudi jasno izrekli, da stojé na krščanskem stališči. A žalibog, da človek, kateri ima kaj izkušnje, ne more kar slepo verjeti besedam! Tako je tudi Stritar svoje dni trdil, da je kristijan; a mi smo ga iz njegovih spisov prepričali, da ni — in molčal je. Sicer smo pa tudi vže gospodom zaveznikom iz njih lastnega glasila pokazali, da krščanstvo njih ni pravo, a oni so se našim izpeljavam — izognili, češ, da jim „nedostaja časa odgovarjati na naše neslanosti.“ [1])

Prav! Poskusiti hočemo danes z druge strani, da se bode slovensko občinstvo še bolje prepričalo, káko je krščanstvo slov. zaveznega učiteljstva. Gospod dr. Romih nam ne more odpustiti, da smo se spravili nad „dušnega velikana dr. Lindnerja ter prekrstili ga v popolnega brezverca.“ Naš glavni greh je, da smo temu filozofu „podtikali — nekrščanske nazore.....“ Ex ore tuo te iudico, clarissime doctor Romih, in z Vami gospodje zavezniki: krščanstvo Vaše je krščanstvo Lindnerjevo! Ogledati si hočemo to krščanstvo!

***

Dr. Lindner je filozof. Mi sicer dobro ločimo mej vero in filozofijo, vender se nahaja mej obojo tesna zveza. Filozofija je namreč stroka naravnega spoznanja, vera pa spada k čeznaravnemu redu. A kaker je čeznaravnemu redu podlaga naravni, tako sloni tudi versko spoznanje na naravnem. Kaker brž tedaj zabrede filozofija na kriva pota, se postavi v nasprotje z vero.

Po tem se ravna tudi cerkev nasproti filozofiji. Ona dá fi-

[1]) Vender so gospodje učitelji sežanskega okraja pri zborovanji v Nabrežini sprijeli enoglasno resolucijo, da se njih društvo zahvali g. dr. Romihu za **izvrstni** odgovor „R. Katoliku“!! In gg. učitelji šolskega okraja „Rudolfovo“ so poslali celó zaupnico „gospodu doktorju modroslovja, narodnemu učitelju v Krškem, Tomažu Romihu za njegovo **možko** besedo (namreč: v bran ž e n s k i h jezikov!)“ proti nam!! Več o veleučeni vtemeljitvi te zaupnice glej — na platnicah!

Digitized by Google

lozofičnemu umovanju najširšo prostost, in le takrat se predrzne izreči svojo sodbo o tej ali oni filozofični zistemi, ko vidi, da vede k nasprotstvu z vero. Cerkev prav redkokrat, in le prisiljena, zavrže filozofično zistemo. To je storila s Kantovo filozofijo obsodivši njegovo glavno delo „Kritik der reinen Vernunft"; hotela je s tem reči, da načela Kantova so krščanstvu nasprotna.

Naš Lindner jasno izpoznava Kantovo filozofijo. Ne le da ga slavi kot „kralja in zakanodajca v kraljestvu misli,"[1]) kateremu se povsod klanja, ampak prišteva se tudi izrecno pristašem Herbartove filozofiije, katera je pognala iz Kantovega kriticizma. Sicer je zapopadeno jedro Kantovega modroslovja v znani trditvi, da so mogoče sintetične sodbe (synthetische Urtheile) a priori. Vsak poznavatelj filozofije vé, da iz te trditve se izvaja celi Kant in njegova zistema, a da isti stavek ruši metafiziko, ž njo spoznanje Boga in drugih resnic naravnega reda; s tem pa je omajana krščanstvu naravna podlaga, tako da mora pasti. In zato, le zato je tudi cerkev Kanta obsodila. A Lindner naš podpiše ravno ta temeljni stavek Kantov. Primeri: „Dr. Lindner. Lehrbuch der formalen Logik 1885" str. 144 pa ono, kar piše na naslednjih straneh. S tem se pa kaker Kant postavlja v nasprotje s katoliško vero, a ob enem zapade tudi on sodbi katoliške cerkve.

Zdaj oglejmo si nekaj posameznih točk Lindnerjevega „krščanstva"!

Kake pojme ima o v e r i s p o h! Vera mu je nejasen čut, plod razgrete domišljije, katera zanese človeka v svet, ki ima z resničnostjo prav malo skupnega. V duhu, ki je zavzet od verskega čuta, ni treznosti, niti razumnosti. Razume se potem takem, da vera je le za nevedne, tope ljudi, nikar pa za trezne mislitelje. Zatorej pojema vera v isti meri, kaker raste omika. Vera in veda se mej seboj izključujeti. Današnji indiferentizem izhaja iz narodno-gospodarstvenega napredka, kateri omogočuje, da postaja prijetniše na zemlji!! Zatorej trdi naš filozof, da vera ima le „i z p o s o j e n o m o č" — die Macht der Religion ist eine e r b o r g t e, moč, katero dobiva od javnega mnenja, od javne „zavesti"! On je prepričan, da bi zamogla zistema socijalnih dolžnosti, tudi neodvisna od vere, imeti veči vpliv na razvoj človeštva, nego katerokoli verstvo! Zato pa tudi proslavlja vstavo, katero je dal Likurg Špartancem, kot največo zmago, ki jo je vzgoja zadobila nad katerim narodom, kajti pri ti zmagi ni imelo verstvo nikakega deleža. Vdanost na državni ideal, ne vera, je krepila Špartance! Sploh so bili Grki veliki in krepostni, ker pri njih je bila socijalna morala v obče zelo ločena od vere! Od onega časa se je začelo nravstveno na-

[1]) Lindner. Encycl. Handbuch der Erziehungskunde. 422.

Digitized by Google

ziranje spajati z verskim. A da se je to zgodilo, obžaluje naš filozof, ker izgubila je s tem nravstvenost![1])

Na mesto vere ima stopiti omika; do te nam pripomore šola. Naš filozof prisega na Herderjev rek: „Das beste Mittel zur Erleuchtung und Besserung der Menschen sind die Schulen.[2]) Seveda mora biti šola brezverska; le ta je Lindnerju ideal.[3]) Čim bolj bomo zidali šole, tem bolj se bodo zapirale cerkve. In gotovo pride še kdaj čas, ko bode brezpotrebna i cerkev i vera!

Naj bi nam vender dr. Romih pa njegovi „zavezniki" povedali, kaj pomeni ta filozofija! Pa čemu? Saj se vse to tako lepo zlaga z onim, kar sami pišejo v svojem glasilu o „svetovnem napredku," o idejah l. 1789, o Rousseau-ovem „Emilu" itd. Glej še enkrat poslednjo številko „R. Kat." str. 288!

Zdaj pa nekoliko o Lindnerjevem krščanstvu, in posebe še o katoliški veri pa cerkvi.

Krščanstvo je po bistvu čeznaravno. Narava ni po krščanskem naziranji zmožna doseči čeznaravnega cilja, za kateri jo je Bog odločil. Še le krščanstvo vsposablja človeka za ta cilj s tem, da mu vceplja nov princip, princip milosti. Toda to temeljno resnico krščanstva imenuje Lindner „eine schiefe extreme Ansicht," očita ji „Einseitigkeit." Vzgojo pa, ki se vrši na podlagi tega nauka, tedaj vzgojo krščansko, obsoja za „überspannt," ter jo vvrščuje mej tako zvane „pedagogiške barbarizme," katere nam določuje kot „einseitige, verkehrte Richtungen in der Erziehung"![4])

Krščanstvu je vže odklenkalo ali mu bo v kratkem. Ocenjujoč vzgojevalno delovanje Palmerjevo, nam dr. Lindner mej drugim pripoveduje, kako odločno je Palmer zahteval, naj bi bila šola tesno sklenjena s cerkvijo, naj bi krščanska dogma o izvirnem grehu vplivala odločivno na vzgojo itd. In kaj pravi k tem nazorom naš „krščanski" filozof? V svesti si gotove zmage modernega racijonalizma nad krščanstvom sklepa svoj članek ponosno: „Die Ansichten Palmers gehören somit Standpunkten an, die heutzutage vielfach als überwundene angesehen werden können"![5]) Krščanstvo — zmagano stališče!!

Stran 150 do 154 govori o krščanstvu, posebe še o Jezusu Kristusu. Ako sploh kje, moral bi vsaj tu pokazati, ali veruje v božji početek krščanstva. Toda na treh obširnih straneh kjer razpravlja o Jezusovem življenji in naukih, ne nahajamo niti ene besedice, s katero bi izpovedal božanstvo njegovo. Krščanstvo

[1]) Erziehungskunde 719 ss.

[2]) Ibi, 384.

[3]) Ibi. passim.

[4]) Ibi 82.

[5]) Ibi 608.

Digitized by Google

pa ni po njegovem mnenji nič višega storilo, nego da je z nova postavilo in vtrdilo podlago človečnosti (humanitete) in vsmiljenja. Ta pojem o krščanstvu je čisto naturalističen, masonski![1])

Pa kaj je krščanstvo brez dôgem! In ravno v krščanski dogmatizem se zaganja dr Lindner z vso silo. Nravstvenost propade, ako se pokori verskim dogmam Dogmatizem krščanski zavira sè svojo stalnostjo prosti razvoj duševnega naziranja, zatira svobodo vesti, poraja versko nestrpnost, je stvaril inkvizicijo, je zažigal gromade! Zatorej hvali moderno državo, da ne podpira več cerkvene nestrpnosti v obrambi katoliške vere![2])

Pa čujmo nekoliko, kako parafrazira v racijonalističnem zmislu najsvetejše, temeljne dogme krščanske! Proslavljajoč zasluge Richterjeve (Jean Paul) za vzgojeslovje pripoveduje, kako je mislil Richter o veliki važnosti prvih vtisov, katere dobiva otrok; potem nadaljuje z besedami istega pisatelja: „In dieser Frühe thut der Unendliche das zweite Wunder, Beleben war das erste. Es wird nämlich von der menschlichen Natur der Gottmensch empfangen und geboren; so nenne man kühn jenes Selbstbewusstsein, wodurch zuerst ein Ich erscheint, (prav kaker brezverec in racijonalist Kant!) ein Gewissen und ein Gott, und unselig ist die Stunde, wo diese Menschwerdung keine unbefleckte Empfängnis findet, sondern wo in derselben Minute der Heiland und sein Judas zusammen treffen.“[3])

Mi izpovedamo krščanstvo katoliške cerkve. Poglejmo, kako misli dr. Lindner o katoličanstvu.

Katoliške cerkve ne zna lepše označiti nego z očitanjem, da vklepa človeškega duha v duševne spone; srednjeveško dobo, ko je cerkev z lučjo sv. vere razsvitljevala narode, imenuje „mittelalterliche Geistesnacht,“ katero so pregnali še le humanisti, kaker Reuchlin, Hutten itd!!

Naravno, da mu reformacija in odpad od katoliške cerkve znači napredek „Hierarhični duh srednjega veka je kazal malo zanimanja za ljudsko šolo: saj se ni naslanjal na razsvitljenje duhov pa ogrevanje src po čistem krčanstvu, ampak na princip avktoritete in na blišč zunanjega cerkvenstva. Zatorej je dopustil, da so šole kjer so bile, propale. Drugače reformacija. Ta je zavrgla princip avktoritete in si je morala Božje kraljestvo še le sezidati v posameznih srcih s krščanskim naukom.“[4])

[1]) Ibi 152.

[2]) Ibi 721.

[3]) Ibi 730

[4]) Ibi

Digitized by Google

Tako tedaj! Katoliška cerkev je le pokvarila čisto krščanstvo, ona životari le s tem, da zadržuje narode v nevednosti ter jih zatira z jarmom nevpogljive, despotične avktoritete!

Katoliška cerkev je vidno društvo pravovernih kristijanov, z zunanjim, čutnim bogoslužjem in sakramenti, pa z vidno hierarhijo. Vse to je v katoličanstvu bistveno, vstanovljeno od samega Jezusa Kristusa.

In dr. Lindner?

On vse to taji, on smeši najsvetejše, temeljne naprave katoliške cerkve. On prvič odreka krščanstvu pravico zunanjosti. Kršćanstvo sme biti le zadeva srca. „Hier erheben sich die reinen. Altäre des Herzens, wo der Einzelne in Stunden der Andacht seinem Gott opfert. Wer wollte diese Culturstätte dem Menschen streitig machen? wer wollte so unbarmherzig sein, die Seelenpolizei bis auf diesen geheiligten Raum ausdehnen zu wollen? Kirchliche Unduldsamkeit hat es unternommen, den mit Kirchensymbolum und seiner hierarchischen Auslegung zerfallenen Gottesglauben bis in dieses Asyl zu verfolgen". Razumete ta jezik, gospod dr. Romih? Se morejo izreči besede, ki bi bolj vničile katoliško verstvo, ki bi odločniše obsojale katoliško cerkev? [1])

Da, Lindner zavreča vsako zunanje bogoslužje, in uči s tem očitno herezijo! In kako frivolno se izraža o najsvetejšem, kar imamo katoličani, kako zaničevalno smeši naše obrede in pobožnostne vaje! Poslušajmo! „Mechanisches Fingerspiel des Rosenkranzes zu Gebeten, Turnen, Bücken, Niederfallen zur Erde, **trockne und nasse, laute und stille Messen**, Aufstellung des Venerabile und der Reliquien, Räuchern, Klingeln, Singen: damit wurde der Gott, der ein Geist ist und im Geiste und in der Wahrheit angebetet werden will, verehrt!" [2])

Ako se ima pa Bog le nevidno v srci čestiti, je katoliška hierarhija brezpotrebna. Zatorej je ena glavnih zaslug protestantizma, da je odpravil duhovenstvo: „Der freie persönliche Mensch, der sich auf die Autonomie der Vernunft stellt, und dessen aus Gott gebornes Gewissen in Religionssachen als Auctorität weder **Clerisei** noch Kaiserreich anerkennt ist die Eroberung der Reformation!" [3])

O papeštvu ne zna boljšega povedati, nego da zadržuje ljudstvo v vražah in iztiska iz njega denar! Zatorej proslavlja — vmazanega, brez značajnega krivoverca, ženijalnega (!) huma-

[1]) Ibi 721.

[2]) Ibi 956.

[3]) Ibi 333.

Digitized by Google

nista Ulrika Huttena. češ, on je prvi nastopil. um das im Aberglauben befangene Volk von der Herrschaft des Papstthums zu befreien und gegenüber dem Erprussungssystem der Päpste die Bahn der Reformen zu betreten" [1])

Da mu niso tudi redovniki pri srci. se mora pač razumeti samo ob sebi. Plodonosno delovanje velezaslužnega frančiškanskega reda v vzgoji in v šoli označuje tako: „Ihr Unterricht erhebt sich jedoch nirgends über das Niveau mechanischer Gedächtnissübung und religiösen Formelkrams!"[2])

Kaj pa še le o jezuitih! Tu ne govori vže več razumen mož-mislitelj, ampak sama slepa strast Jezuitska vzgoja je „selbstsüchtig;" oni vzgajajo v mladeničih le „hinavščino;" oni so jemali svoje gojence sè seboj na kraj, kjer so krivoverce vsmrčevali; „sovraštvo do krivovercev so jim vcepljali na vsak način;" oni so dijakom navdihovali „zaničevanje materinega jezika": obraženje „samostojnih značajev je bilo pri njih vže naprej izključeno, ker so zavirali vsako samostojno misel." Še celó spoved jim je morala služiti kot sredstvo, da so spoznovali gojence ter jih porabljali v svoje sebične svrhe![1]) Kaka gorostasna obrekovnja! In vse to iz črta do katoliške tako zvane „Clerisei!"

Da ne bomo več navajali posameznih mest, oglejmo si še ilustracijo. s katero nam dr. Lindner popolnoma pojasnjuje svoj nazor o katoliški cerkvi, a v kateri izreče tudi svojo vničevalno sodbo nad papeštvom in katoliško hierarhijo. V tej ilustraciji nam podaje dvoobraznega Jana. Janus predstavljaj nam krščanstvo. Iz enega, jasnega obraza, se odsvita „göttliche Erhabenheit" krščanstva. na drugem pa gledamo krščanstvo v podobi „menschlicher Verzerrtheit." Ta karikatura krščanstva je delo katoliške cerkve! In pod ta obraz katoliško-cerkvenega krščanstva postavil je filozof dr. Lindner sramotivne verze protestanta Klopstocka:

„...Ein Schwert in des rasenden Hand! des Bluts und des Würgens
Priesterin! Tochter des ersten Empörers! Nicht Religion mehr!
Schwarz, wie die ewige Nacht! Voll Grauns wie das Blut der Erwürgten,
Die Du schlachtest, und über Altären auf Todten dahergeht!
Räuberin jenes Donners, den des Richtenden Arm sich
Vorbehalten, Dein Fuss steht auf der Hölle, Dein Haupt droht

[1]) Ibi. 395.

[1]) Ibi 444.

[1]) Ibi 401.

Digitized by Google

Gegen den Himmel empor; wenn ungestalt des Verbrehers
Seele Dich macht, wenn das Herz des Menschenfeindes Dich umschafft
Zur abscheulichen....."

Nerazumljivo se nam zdi, kako je dr. Lindner zaslužil, da ga naši gospodje „zavezniki" slavijo za „duševnega velikana!" Mi res ne vemo, kje tiči pri Lindnerji tolika velikost? Morda v tem, da si je osvojil Herbartovega duha? Lastnega nima tako malo ali nič. A tudi Herbarta ni Bog vé kako temeljito premlel, kar kaže dovolj nejasnost njegovih knjig, posebno logike in filozofije, nejasnost, katera je pri dijakih na srednjih šolah tako rekoč v prigovoru! Ne, nam se zdi, da vsa njegova velikost obstoji v slepi zagrizenosti proti pozitivnemu krščanstvu, posebno pa proti cerkvi, proti papeštvu in jezuitom. V slepi zagrizenosti pravim, ker, kaker se zdi, ga je strastnost tako zaslepila, da ni več mogel videti ali se ni imel časa podučiti o nekaterih vprašanjih zadevajočih katoliško cerkev in njeno zgodovino, vprašanjih, katerih rešitev poznajo vže vrabci na strehah. Res, sramovati bi se moral doktor filozofije, sam filozof, prva avktoriteta v modernem šolstvu, pogrevati in v strogo znanstvenih knjigah prodajati kot zgodovinsko blago neslane anahronizme, stokrat opoveržene, kaker je n. pr. o jezuitskem: „Zweck heiligt die Mittel," o katere zgodovinski resničnosti je „duševni velikan" tako temeljito podučen, da očitajoč to jezuitom vtakne besedo „bekanntlich"![1]) Kje imate razloge za ta „bekanntlich"? Na svitlo ž njimi! Zgodovinska bajka je, katero pogreti se sramuje vsak omikanec, kar piše dr. Lindner o krutosti cerkvene inkvizicije;[2]) bajka, kar očita rimskim papežem, češ, oni so nasprotovali oživljenju klasičnih študijev in humanizmu. „Velikan" Lindner je bil še živ, ko je slavni Pastor v svoji epohalni, iz samih virov zloženi zgodovini o rimskih papežih dokazal, da so rimski papeži povsod prvi povspeševali klasične študije in gotovo več grešili in morda celó cerkvi škodovali s preveliko popustljivostjo nasproti humanističnim težnjam nego s tesnosrčno strogostjo. Pa kaj, tudi zgodovinska laž, tudi obrekovanje mora pripomoči, da se odvračajo duhovi od katoliške cerkve! Tu, tu, g. dr. Romih, branite čast in učenost svojega preroka, akò si upate, ne pa si lomite glavo z našim prirezavanjem ženskih jezikov!

Vganjka večno neresljiva pa je in ostane, kako se more oklicavati za kristijana mož, katerega spisi ne izražajo drugega nego negacijo kristijanstva, mož, ki se klanja Rousseau ovi teo-

[1]) Ibi 400.

[2]) Ibi 721.

Digitized by Google

riji o primitivnem živalskem stanji človeštva. ki taji prostost volje, ki zna tako pohvalno govoriti o Locke-ji. o Helvetius-u itd.. mej tem ko vse smeši in sumniči ki le od daleč diši po krščanstvu in krščanski filozofiji, mož. koteri se odločno nagiblje k monizmu, češ da je dualizem, ki loči mej dušo in telesom, mej materijo in dušo, mej **svetom in Bogom**, le začasno naziranje, „blosser Durchgangspunkt"![1]) Mi vidimo v tem, akoravno ne očitno izrečenega panteizma, vender nazore, kateri peljejo naravnost v panteizem, v ateizem: **Lindner spelјuje mlade dušove v ateizem.** To je naša sodba o kristijanu, o duševnem velikanu — dr. Lindnerji. Ako morete, pa branite ga!

***

Mi nismo toliko pisali o Lindnerji radi Lindnerja, ampak več zato, da bi pokazali, káko je duševno obzorje, v katerem se giblje in živi naše zavezno učiteljstvo Znano je, da je Herbart avstrijski vradni filozof, v srednjem šolstvu pa in na učiteljskih pripravnicah vlada Herbart po Lindnerji. Naši zavezniki nimajo ene misli, enega stavka, kateri bi ne bil ali prepisan iz Lindnerja ali vsaj navdihnjen od njegovega duha. V Lindnerji živijo, se gibljejo in so. Najbolj žalostno pri tem je pa. da smatrajo take protikrščanske, brezbožne nauke — za čisto krščanstvo. Te duševne kratkovidnosti je kriva seveda le moderna šolska metoda, ki vzgaja vse po mehaničnem kopitu brez načelnosti. A ravno zato je silno težko, je kar nemogoče. da bi učiteljstvo s tako zmedenimi pojmi prišlo kdaj do pravega spoznanja

To pa nas prepričuje le še bolj, kako pravo so zadeli avstrijski škofje zahtevajoč mej drugim tudi prevstrojitev učiteljskih pripravnic, točko, katero je dr. Romih preskočil. A mi menimo, da ta točka je in ostane v ljudskem šolstvu prva in bistvena; in naj se vpeljejo najboljše knjige, naj se podvržejo učitelji najstrožišemu nadzorstvu, naj se še toliko pisari in zboruje — dokler vzgojujeta Herbart in Lindner naše učitelje, ne bo mirna naša vest!

Vse upanje stavimo v svoje škofe.

***

Naj pa g. dr. Romih nikar ne misli, da smo se s temi vrstami za vselej poslovili od njega. Ne! Na štirih straneh je nakopičil toliko nezmisli, toliko napačnih trditev, da mu jih vsaj en par ne moremo odpustiti. Sploh nikomur radi dolžni ne ostanemo, tudi njemu ne bomo. Nad vse izvirna je njegova izpeljava o liberalizmu, v kateri prišteva Kristusa samega liberalcem tiste vrste, kaker so učiteljski zavezniki! Ta liberali-

[1]) Ibi 209.

Digitized by Google

zem baje „ne nasprotuje krščanstvu liberalizem je le jeden znak krščanstva Liberalen pomeni toliko, kaker darežljiv, radodaren, dobrotljiv, milostljiv, dober, blag, brez predsodka.“ To je tedaj krščanski liberalizem, ki ga mi napadamo?! Jojmene, kako daleč ste pač od krščanskega naziranja! S takim besedičenjem le še bolj potrjujete, kar smo Vam očitali da res nimate o krščanstvu višega pojma, nego ga imajo — masoni. (Pa ne mislite vže, da imamo tudi Vas za masona!)

Drugo točko, katero si zapomnimo za vprihodnje, izraža dr. Romihova zavestna in ponosna trditev: „Metodika nove šole je dandanes v e l i k a n s k o napredovala.“ Na podlagi te trditve nam pridiga dr. Romih, da duhovnik ki se ni posebe učil metodike nove šole, je „nesposoben za učitelja v narodni šoli.“ „In ker se bogoslovci ne uče metodike v navedenem smislu,“ sledi, da do danes ni dalo duhovstvo ljudski šoli niti enega sposobnega učitelja! Dr. Romih, akoravno nam pripovedujete, da „ste dovršili visoke šole in bili na glasu kot izvrsten matematik skoz celo gimnazijo in tudi na univerzi,“ vender oprostite, da ne moremo verovati dogme o „velikanskem napredku“ Vaše metodike. Zakaj pa ne, boste slišali.

Pa čemu bi še dalje vse naštevali! Preden se sploh lotijo gg. zavezniki o viših vprašanjih kaj pisati, naj bi se šli učit! Ako njih d o k t o r tako piše, kaj si bomo še le mislili o drugih? Res, abotno je vže, kar nam kvasijo o svojem napredku! Dr. Romih hoče sè svojimi zavezniki napredovati na „podedovanem temelji“ krščanstva; in vender se ti gospodje v svojem glasilu ogrevajo za Rousseau-a in za ideje l. 1789! Še toliko ne morejo razsoditi, da se v krščanstvu in v idejah francoske revolucije javljati dve večno nespojljivi nasprotji!

Pač, našlo se je sredstvo, da se spojiti, to sredstvo je ljubezen „brez predsodkov“ t j brez vere! A vedite enkrat za vselej, g. dr. Romih, da ta ljubezen nima s krščanstvom in njenim temeljem nič skupnega več, ta ljubezen je le fraza, s katero skušajo slovenski liberalci, mej katerimi ste tudi Vi, slepiti verne katoličane. Pa zastonj je, prekasno je: pred nami stojite, vidimo Vam v obličje, da je Vaše mišljenje in teženje liberalno skoz in skoz!

***

D o d a t e k. — Dr Tomaž Romih piše k sklepu svojega odgovora „Rimskemu Katoliku“ naslednje: „Za sklep obračam se na vse trezno misleče duhovnike, obračam se posebno na Vas duhovnike, ki ste bili ali osebni prijatelji dr. Lindner-ju, ali pa, ki ste imeli srečo, kot učenci poslušati preblagega moža, da se domislite, je-li dr. Lindner kdaj žalil Vaš verski čut, ali če je katerega od Vas pohujšal.“

Ravno ko smo sklepali pričujočo razpravo, nam dojde pismo

Digitized by Google

od duhovnika, prijatelja, v katerem piše od besede do besede to: „Učiteljski „Popotnik“ kliče v javnost nekdanje učence dr. Lindnerjeve, naj bi se izrekii o njem, ali je kdaj žalil verski čut, ali če je tudi katerega pohujšal. Kot nekdanji dr. Lindnerjev učenec leta 1869 na c. kr. gimnaziji v Celji spominjam se še dobro, kako je neki moj součenec — lehko bi ga imenoval, pa naj bo — zaničljiv vzgled podal pri logiki v sedmem razredu o verski resnici papeževe nezmotljivosti. „Papež je človek in kot človek je vselej zmotljiv, torej tudi v verskih resnicah.“ Dr. Lindner se je takemu logičnemu zaključku sladko smejal sedeč za mizo ter ga odobril. Dr. Lindnerju so prav vgajali taki protiverski vzgledi, s katerimi so se verske resnice smešile; posebno o prosti volji človeški je tudi sam podajal čestokrat nam učencem protiverske vzglede. Takih vzgledov se bodo gotovo še spominjali moji součenci. Toda prepuščam bolj spretnemu peresu, da kaj o dr. Lindnerju napiše.“

Tako nekdanji Lindnerjev učenec, zdaj duhovnik. Ker je Lindner vže v večnosti in se radi držimo reka: de mortuis nil nisi bene, smo mislili popolnoma molčati o njegovem življenji ter ocenjati le njegove k n j i g e, katere so ga žalibog preživele; in gotovo bi ne bili tudi tega omenili, ako bi nas ne bili nasprotniki pozivali. Ker ste tedaj sami želeli kaj takega, imejte po po vrhu še to!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Podoba Matere Božje v Kazanski stolnici v Petrogradu. Pobožnost ruskega naroda.

1.

Prisrčen dokaz pobožnosti je dal narod ruski 1812 l, ko se je v veliki stiski pred cesarjem Napoleonom goreče zatekel k Mariji, katero imenujemo katoličani v litanijah: auxilium christianorum, v slovenskem obredu: pomoč kristijanov.

Slavni nemški učenjak-jezuit A. Baumgartner [1]) piše o podobi Matere Božje v kazanski stolnici v Petrogradu: „Ime je dobila (kazanska stolnica) od čudotvorne podobe Matere Božje, ki je bila v srednjem veku v Kazanu. Car Ivan Vasilij jo je ukazal prenesti v Moskvo 1339, Peter Veliki pa v Petrognad 1721, kjer so jo čestili v cerkvi presvete Trojice. Za Aleksandra I. je dobila v sedanji stolnici (1802-11) svoje svetišče. Gradba je stala okolu $2^1/_2$ milijona, brez obilnih darov, s katerimi je okrasila ljudska pobožnost v teku stoletij milostno podobo in cerkev...

Ko je kanila rastoča ošabnost Napoleona, vpokorivši si pol Evrope, rušiti tudi samostalnost Rusije, zatekel se je goreče narod h kazanski Materi Božji. Pred odhodom v boj proti Korziškemu zmagovalcu prišel je sivolasi general Kutuzov, dasi na pol volterijanec, molit pred podobo milosti. Se dan danes kažejo oni prostor. Na predvečer bitke pri Borodinu pa je ukazal razpostaviti podobo Matere Božje na nekem holmu bojnega polja. Nato se je sam približal sè svojim spremstvom, da bi jo počestil. Lev Tolstoj opisuje redki prizor v nekem svojem romanu: „„Dolgo suknjo na debelem krepkem telesi, sè sklonjenim hrbtom, odkrito belo glavo stopi Kutuzov zibaje se v vrsto molilcev, ter se vstavi pred duhovnom. Prekriža se z navadnim obrazom, stegne roko do tal in povesi glavo s težkim vzdihom. Za Kutuzovom je stal Bennigsen in spremstvo. Kljubu nazočnosti glavnega generala, zanimajočega pozornost vseh viših oficirjev, molili so opolčenci in vojnici mirno dalje, ne da bi ga pogledali. Po končani molitvi pristopi Kutuzov k sveti podobi, vrže se sopeč na kolena, pokloni se do zemlje ter se zopet sopeč

[1]) Stimmen aus Maria-Laach 1888: St. Petersburg.

Digitized by Google

dvigne, da se mu obraz skrči. Za njim pristopijo generali, za njimi oficirji, za njimi opolčenci in vojnici.“

Pri Borodinu vtrpela je Napoleonova sila prvi vdarec, da je bil črez nekaj mesecev prisiljen na grozno vrnitev. Hvaležno so po dovršeni zmagi spomnili se Rusi Bogorodice Kazanske. Kutuzova, ruskega Fabija Kunktatorja, „qui cunctando restituit rem,“ so po smrti 1813 l. pokopali v kazanski stolnici, na onem mestu, kjer je pred odhodom v vojsko molil.“

2.

Iz istega spisa slavnega jezuita hočem navesti tudi par izkušenj, ki lepo pogasnjujejo značaj ruskega naroda v verskem pogledu:

„Bil je navaden delavnik. Šli smo v cerkev (kazansko stolnico v Petrogradu), da bi jo ogledali.. Mnogo ljudi je šlo v cerkev. drugi so stali v veži in kupovali sveče. Pri vstopu spregledamo veliki dom napolnjen gotovo do polovice s pobožnim ljudstvom, stoječim okolu čudotvorne podobe Matere Božje. Celo morje luči je žarilo okrog nje zlate oprave. lesketajoče se v dragih kamenih in biserih. Sveče so gorele na visokih svečnikih pred srebernim ikonostasom, segajočim visoko do cerkvenega svoda. Ikonostas je dar donskih kozakov po srečni vojski 1812. Tudi balustrade pred ikonostasom so iz masivnega srebra. Bogastvo in krasota nadkriljuje vse, kar se navadno vidi po katoliških romanskih svetiščih. Iz vrst pričujočega ljudstva so neprestano oddajale se nove sveče do altarja. Tam so se zažigale in potem posajale na visoke kovinske svečnike. Stolov ali klopi po ruskih cerkvah ni. Vse je mešano, kaker kdo pride v cerkev. Tam stoje plemeniti gospodje, oficirji kmetje, vojaci in civilisti, proste kmetice in visoke dame, vse se gnete raznolično, brez razlike stana in čina. Obnašanje ljudi in pa obrazi govorili so mi milo resnobo, spoštovanje in pobožnost. Nekateri so stali nepremično, drugi so se globoko poklanjali in mogočno križali od čela do prsi, na desno in levo. Molitvenikov nisem videl, tud. šepetanja z ustnami nisem slišal. Mirno in zbrano zrli so moleč nekateri na sveto podobo, nekateri na ikonostas z mnogimi slikami, a zopet drugi tje pred se v eno mer. Na svojo okolico ni nihče pazil. Najbolj me je ganil neki viši oficir, v prelepi uniformi, ki je stal za množico, v molitev ves vtopljen — divna martova postava, polna moške resnobe.“

V stolnici presvete Trojice Aleksander-Nevskega samostana opisuje sledeči, ganljivi prizor: „Plemenito oblečena dama... pri-

Digitized by Google

pelje svoje dete h katafalku svetnika (Aleksandra Nevskega, pokrovitelja Rusije.) Tam pomoli nekaj časa. Za tem približa dete, veleč mu poljubiti. Nato poljubi še sama — vse s prisrčno pobožnostjo, katere si **brez trdne vere** ne moremo misliti. Kako lahko bi bilo ruskemu narodu postati katoliškim! Toda z dveh stebrov nasproti altarju gledata Peter Veliki in Katarina II strogo opominjajoč, da nema tukaj mesta verska prostost."

Dalje pravi: „Zvesta družinska ljubezen, pobožen čut, nehlinjena dobrosrčnost, ki se je v vsem tem izražala, me je zelo ganila. Jednake poteze sem imel priliko še večkrat opazovati. V ruskem narodnem značaji je nekaj neizmerno dobrosrčnega. Nagnenje k pobožnosti, k spoštovanju, pokornosti, prijazni dobrohotnosti, mu je kar vrojeno. Kaj je mogel vže biti narod ruski, da je smela cerkev med njim prosto delovati, da ni vsegamogočni cezarizem z mečem in knutom pogazil v kali vsako težnjo k uniji ter poteptal pri vsaki priliki z nova mnogoštevilne milijone naroda! Ako zaslužuje kateri narod sočutne priprošnje, je zaslužuje gotovo ruski. Komaj da se kdaj spomnimo milijonov, katere priklepa žezlo sile na odrvenelo, državno cerkev, brez moči samoobrambe. Mi slišimo le o zločinih državne oblasti nad katoliškimi podaniki, mi čitamo le o hudodelstvih z nevero pokvarjenega in obupanega naroda proti svojim vladarjem."

Tako o ruskem narodu nepristranski učenjak-jezuit A. Baumgartner, ki je imel sam priliko opazovati njega vrline. Želeti bi bilo, da bi tudi neke vrste pisatelji s tega stališča motrili ruski narod. Opazili bi ob enem, da so od pravoslavja, po katerem blaznijo, prav toliko oddaljeni, koliker od vesoljne, katoliške vere. Najviših potreb in teženj verskih v Rusiji naši liberalci ne vidijo. — a

Digitized by Google

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

V.

Čin stvarjenja pa nepremenljivost Božja.

Ta pot mislim posebno ozirati se na dokazovanje v Vašem predzadnjem pismu. Govorite poglavitno o začetku sedajnega vesmira. Na zadnje zaključujete: „Vesmir je po svojem začetku in smotru nedostopno in nerazumljivo tajinstvo."

Vidim sicer, da niste Vi nič kaj prijazni omenjenima nazoroma, namreč: „svet je sam od sebe od vekomaj" in „svet je sam sebe proizvel." Vender pa pravite, da je razumu nasprotna tretja, edino še mogoča trditev, da je svet stvar zunajnega neodvisnega vzroka.

Opomniti pa Vas moram, da se nikaker ne krijeta izraza: „nedostopno ali nerazumljivo" z izrazom „razumu nasprotno." Koliko reči je nam nedostopnih in nerazumljivih! Ali pa smemo zanikati njih istinitost? N. pr. mi ne moremo razumeti, kaj je večnost, ali recimo, bitje brez začetka. Dasi pa je večnost razumu nedostopna, sili nas vender isti razum priznavati jo.

Kaker vidite, imam v pričujočem pismu posebno v mislih, dokazati, da stvarjenje sveta po neskončnem bitji nikaker ne nasprotuje razumu. Kaj še! Ampak razum sam nas dovaja k temu, dasi je morda njemu samemu način stvarjenja nejasen.

I. Vi pišete: „Pričina (vzrok) kot pričina ne more biti absolutna. Bitje absolutno, kot absolutno ne more biti pričina. Kajti pričina zove se le po svojem odnošenji k včinku . . . . . Ako pa na ta način ne odvzamemo časa ali vsporednosti (sukcesije), treba, da je bilo večno bitje s početka absolutno in da je s časom prestopilo v pričino. Vprašam pa: kako je moglo bitje neskončno kaj postati, kar ni bilo vže od začetka?"

Odgovarjam: Trdeč, da je Bog pričina sveta, izražamo sicer, da je svet po stvarjenji prestopil v novo resnično odnošenje k Bogu, nikaker pa Bog k svetu. Kajti stvarjenje ni moglo proizvesti v neskončnem bitji nobene premembe.

Tudi sami priznavate, da ni v neskončnem bitji nobene premembe. Toda Vi smatrate dalje, da se nikaker ne zlaga ab-

Digitized by Google

solutna nepremenljivost s činom stvarjenja. Dosledno pravite, da je stvarjenje vesmira po zunanji pričini nedostopen in razumu nasproten nauk.

Temu nasproti vgovarjam, da mora vsekako bivati bitje, kateremu je zavoljo svoje neskončnosti možno stvarjati zunaj sebe premembe, ne da bi se samo kaj premenilo, bitje pravim, katero ni nikdar z nova začelo delovati, ampak je vekomaj delujoče, ki je vedno v tvornosti, nikdar v trpnosti.

Ne čudite se! Svet namreč mora imeti svojo pričino!

Toda prvič, kaker smo vže rekli, ne more biti svet sam ob sebi od vekomaj, in drugič, tudi ni mogel sam ob sebi nastati. Kaj nam torej še ostaja? Očividno nič drugega nego da je stvarilo svet drugo, zunajno bitje.

In to, da je razumu nasprotno? Pa bodi! Ali, tako je!

Ker pa je in mora tako biti, ne more tudi po nobenem načinu biti razumu nasprotno ali absurdno.

„Ali vsaj nerazumljivo je", kličete nasproti.

Kaj zato? Prisiljeni smo priznati istinito, kar je tu nam nerazumljivo. Bodi o tem dovolj!

Toda, celo kar je nam tu nerazumljivega, dá se vsaj deloma pojasniti. Kamen, ob kateri se razum na videz zadevlje, je odlok Božje volje stvariti svet. Kajti le preradi prenašamo mišljenje človeško na Boga.

V človeku je vse mišljenje in hotenje potencijalno t. j. vresničuje se vsporedno, počasi. Iz pojma Božjega bitja pa moramo izključiti vsakošno potencijalnost. Bog je golo dejstvo (akt). Zato je od njega spoznavanje, hotenje in vse Njega dejstvovanje isto kar Njega bistvo ter z njim večno, brezkončno.

Ako tega ne priznamo, temveč dovolimo v Bogu sostavo potencije in akta ter možnost novega vresničenja, razrušimo pojem večnosti, neskončnosti ter zagazimo zopet v absurdno podmeno (hipotezo) večnega gibanja.

Bog se je odločil stvariti, toda Njega odlok je večen, kaker je sam večen. Isto bi bil Njega odlok večen, ako bi se bil odločil ne stvariti.

In ako je zavoljo večnega akta Božje volje izvršila se premenba, izvršila se je izključno na včinku, nikaker pa na pričini.

Božja volja je nepremenljiva. Kajti drugo je premeniti voljo, in drugo hoteti premembo stvari. Mogoče je namreč z isto nepremenljivo voljo hoteti sedaj to, sedaj temu nasprotno. Premenba volje bi bila, ako bi z nova jeli hoteti, česar preje nismo hoteli, ali ako bi nehali hoteti, kar smo preje hoteli.

Toda takošnih začetkov in nehanj v Bogu ni!

Vse kar Bog hoče, hoče od vekomaj, ali na razne načine. Drugo hoče kot neobhodno, drugo kot možno, ki se vtegne vresničiti, ali pa ne, drugo kot stalno, nevmrjoče, drugo kot pogojno ali nepogojno, drugo kot premenljivo. No, kar koli hoče,

Digitized by Google

hoče od vekomaj, gledajoč in premerjajoč v duhu od vekov vse pogojne okoliščine.

Res je sicer, da nam ostaja vedno še kaj skritega Nerazumljivo je namreč, zakaj je neskončno bitje rajše določilo se stvarjati nego ne. Toda dovolj, ako vemo, da je Bog t. j. neskončno bitje, pričina sveta. Tukaj, mislim, da se lahko vmirimo. Zadnji in pravi razlog, ki je določil Boga od vekov vstvarjati, lehko položimo v absolutno Božjo prostost.

Tudi smo k temu prisiljeni, kajti drugače bi morali, kaker sem vže dokazoval, potisniti začetek gibanja v večnost t. j. ne mogli bi priti do nobenega začetka gibanja, ali do nobenega začetka vesmira.

Dalje pišete: „Stanje pričenjajočega dejstvovanja je više nego stanje mirovanja. Dosledno je moralo absolutno bitje prestopiti iz relativne nepopolnosti v relativno popolnost t. j. ni bilo od vekomaj popolno."

Da se izognemo vsaki nejasnosti, treba je dobro razločevati bitje relativno od absolutnega.

Človek sicer ima, kaker vsako razumno bitje, v svojih dejanjih smoter t. j. vedno je kaj dobrega, česar želi doseči in kar ga nagiblje k delovanju. Zakaj? Ker je relativno popolno bitje. Ker namreč nima aktualno vse popolnosti, je njega nagib k delovanju zunaj njega ležeče dobro, katerega želi doseči in kateremu se približuje po svojem delovanji.

Ako delovanje zadostuje v dosego smotra t. j. ako človek po svojem delovanji doseže zaželeno dobro, prestopi iz relativne popolnosti v relativno večo popolnost Mirovanje pa ali zagrešeno delovanje spravilo bi ga v stanje relativne nepopolnosti.

Ali nikaker si tega ne smemo misliti o Bogu!

Bog je bitje absolutne dobrote in popolnosti t. j. Bog je sama dobrota in popolnost. Kako naj bi torej bilo Njega delovanje namerjeno v dosego dobrote zunaj sebe?

Človek hoče, k e r b i b i l r a d p o p o l e n i n s r e č e n, B o g p a, k e r j e p o p o l e n. Pri Bogu je zadnji nagib k delovanju ali stvarjenju ljubezen lastnega bistva. V istem večnem činu namreč, s katerim ljubi in hoče od vekomaj samega sebe, hoče ob enem tudi vse drugo zunaj sebe.

Božje hotenje je popolnoma prosto od vseh zunajnih pričin. Jedina pričina, ki ga določuje k delovanju, je ljubezen samega sebe. Človek se v svojem hotenji in delovanji primika določenemu smotru t. j. se preminja, Bog pa miruje pri svojem hotenji neprenehoma v samem sebi in se nikaker ne preminja.

Ne mislite pa, da je s tem vničena prostost Božje volje: stvariti ali ne stvariti.

Bog si namreč ne pridobi niti s stvarjenjem kaj, niti ne more izgubiti z nestvarjenjem ničesar. Kajti, ako se odloči stvarjati, hoče, da so vsa druga bitja po Njem in Njemu v češčenje,

Digitized by Google

ako se pa odloči nestvarjati, hoče, da je sam pred vsem bitje absolutno, neodvisno, katero nobenega ne potrebuje, ker si samo sebi zadostuje.

Tudi v navadnem življenji je precej jednako, ako kdo svoj denar rabi v razne svrhe, dajoč ž njim drugim zaslužka, ali pa ako živi sam zase, ne meneč se niti za upnike niti za prijatelje, rekoč: Ne potrebujem nobenega.

Ako Bog stvarja ali nestvarja, vedno miruje s svojo voljo nepremično v samem sebi, ker si samemu sebi popolnoma zadostuje.

Bodi si pa Božja volja stvariti ali nestvariti kaj, pričina temu ali onemu včinku, v Bogu ni nobene premembe. Razlika je le v včinku. V resnici imamo s a m o e d e n č i n večne volje, kateri je odločil razmerje Boga do stvari ali bolje stvari do Boga, ne da bi se kaj promenil.

Kaker napravlja solnce na pojedinih predmetih raznotere podobe, ne da bi se v svojem bistvu kaj premenilo, prav tako kaže se Božja volja pri vstopu v čas in prostor v raznoličnih včinih in podobah. To pa jedino sè stališča človeškega razuma.

II. „B r e z v o l j e i n s a m o z a v e d a n j a ne more biti absolutno bitje pričina. S a m o z a v e d a n j e p a p o m e n j a o d n o š e n j e p o d m e t a k p r e d m e t u. S tem pa je vničeno absolutno bitje; kajti idt. konec: Absolutno bitje ne more imeti samozavesti.“ Tako Vi.

Dovolite mi najprej malo opazko. Ali se Vam ne zdi bitje neskončno brez zavesti absurdum? Kdo bi se pač drznil izvajati smotreni in določeni svetovni red iz nesveste, slepe pričine t. j. iz slučaja?

Nikaker! Smotrena vredba stvari terja razumno pričino. Toda razum, ki o sebi ničesar ne zna, je nestvor, s v e t i l o b r e z l u č i.

Celo človek, kojega znanje je jako nepolno, zaveda se samega sebe. Tem bolj mora se zavedati neskončni Bog, kot razumni svetovni redar.

Resnično. Na kak način hočete zložiti divno smotrenost vesmira in speče, nesvesto stvariteljno bitje? Saj bi smeli po besedah novega misleca z isto pravico reči: atrakcija ali kohezija napravila je n. pr. divno smotreno poslopje, ali čopič spečega umeteljnika načrtal je prekrasno idealno podobo na platno. Aristoteles pravi, da je to ali „nemogoče zaključenje“ modroslovcev pravljičarjev, ki so zmodrovali, da se je porodil vesmir iz „moči“ , ali mišljenje „naravnih modroslovcev,“ ki so postavljali kaos v začetek. „Kako se more kaj gibati, ako ni aktualne pričine? Saj se vender kamenje samo ob sebi ne giblje, ampak zidar je giblje. Noben predmet nema slučajnega gibanja, temveč slehern mora imeti določeno pričino, da se sedaj tako, drugič drugače giblje.“ Tako Aristotel.

Digitized by Google

Vrnimo se k stvari. Vašemu dokazovanju smem po pravici vgovarjati, da Vi prenašate pojem samozavedanja od človeka na Boga. Koliker nam je samozavedanje iz lastne izkušnje znano, ne javlja se sicer nikdar brez resničnega odnošenja podmeta k predmetu. To pa jedino le, ker se vrši v omejenem podmetu, kateri radi omejenosti potrebuje predmeta.

Ako pa hočemo prenesti pojem samozavedanja na Boga, misliti si moramo samozavedanje kot absolutno popolnost. Izključiti moramo vsako pomanjkljivost.

Dobro moramo namreč premisliti, da se v absolutnem bitji samozavedanje ne godi istim potom, kaker v človeku. V človeku ni razum vedno „in actu“ (v dejanji), ampak navadno „in potentia.“ Um človeški prestopi le potom paznosti in domišljenja začasno in actum (v dejanje), t. j. v resnično samozadevanje.

Ne tako absolutno bitje. Kajti absolutno bitje je od vekomaj „actus purus“ (golo dejstvo). Njega samozadevanje je večno in nepremenljivo, samo od sebi, ki ne potrebuje še paznosti ali domišljenja.

Bog je večno aktualno samozavedanje. V Bogu ni nobene razdvojitve misli v podmet in predmet. Moti se Hartmann, misleč, da je razdvojitev misli v podmet in predmet neobhodna samozavedanju. Prav ta razdvojitev, katero postavlja Hartmann kot pogoj samozavedanju, moti in slabi samozavedanje. V dokaz je nam človeški um, kateri o sebi tem manje zna, čim bolj obrača svoje misli na zunajne predmete. Le tam, kjer je podmet in predmet isto, je polno samozavedanje mogoče.

Ne moremo pritrditi novim panteistiškim modroslovcem, da je absolutno bitje prešlo iz stanja nezavesti v stanje zavesti, ker bi je tem potom podvrgli premenljivosti t. j. z drugimi besedami, bi je dejanstveno vničili. Tudi zagazimo v nezmisel gibanja brez začetka.

Dalje ne moremo pritrditi Vam, da je absolutno bitje od vekomaj v nezavesti, ker bi tem načinom ne moglo biti najpopolniše bitje. Morali bi mu brez dvojbe odrekati prvič samozavedanje in drugič, ker je samozavedanje neobhoden predpogoj vsakemu znanju, tudi vsakošno znanje. Najpopolnišemu bitju bi nedostajalo, kar ima vsak človek. Saj vender priznavate, da je samozavedanje in pa znanje popolnost?

III. Dalje pišete: „Stvarjenje sveta iz niča nasprotuje človeškim pojmom. Naš razum pojme vsako stvar ali kot bivajočo ali kot nebivajočo. Prehod iz nebivanja v bivanje ali iz bivanja v nebivanje je nam nerazumljiv.“

Proti temu hočem navesti besede novodobnega misleca: Govoreč o stvarjenji iz niča, ne mislimo o nobenem napredku nebivanja v bivanje, kaker bi bil Bog pretvoril nič v svet. Ne, Bog ni mizar. Stvar je jasna. Svet je po Božjem stvarjenji jel

Digitized by Google

bivati, pred pa nikaker ni bival. Menim, da to ni nasprotno človeškim pojmom!

Bodi mi dovoljeno navesti tudi dokazovanje svetega Tomaža (govori kot modroslovec, ne kot bogoslovec, kaker vtegnete brž razvideti). Kader koli rečemo, da „svet je iz niča“, moramo vedno dvoje v ozir jemati. Lehko namreč pustimo nikavnico besedice „nič“ na svojem mestu, ali pa jo združimo s predlogom „iz“ ter dobimo pomen „ne iz česa“. V prvem slučaji nočemo z besedico „nič“ naznačiti snovne pričine, kaker bi hoteli reči, da je Bog svet iz niča naredil, kaker stolar stole iz lesa. Ampak naznačiti hočemo le vsporednost bivanja in nebivanja. Saj pravimo tudi: Iz luči je nastala tema. Hočemo reči: Sedaj je tema, pred pa je bila luč. Ako pa združimo nikavnico s predlogom „iz“, dobimo res sicer naznačeno snovno pričino, toda tako, da se prav snovna pričina zanika in zatrjuje, da ni bilo pri stvarjenji nobene snovne pričine. V jednakem pomenu rabimo besedo „nič“, ako pravimo: o ničem govoriti t. j. molčati.

Mislim, da je vprašanje o absolutnem bitji odločilne važnosti. Od njega je odvisna rešitev vseh drugih prašanj. Zato sem se tukaj zamudil ter odložil za prihodnji čas druge Vaše vgovore. Kaker hitro se mi ponudi priložen čas, hočem Vam odgovarjati na zadnje pismo

Opomba: Smatram, da bi jedno samo popolnoma spričano Božje čudo vtegnilo očividno prepričati Vas o bivanji nadsvetnega Boga. Zatorej Vas prašam: Kaj bi rekli, ako bi videli neozdravljivega bolnika v Božjem imenu nagloma ozdraveti ter vstati? Ali bi bili voljni pripoznati čudni dogodek kot neovrgljiv dokaz bivanja nadsvetnega Boga?

Nakaj o glasbi sploh.

O glasbi pisati ni lahko in ne težko. Ni lahko, ako hoče človek res kaj povedati, in ni težko, ker se ravno glasba od toliko strani lahko opisuje, da se ne pride tako kmalo v zadrego s frazami. Le pomislite: Enemu je glasba umetnost, da jej ni para, saj govori naravnost sè srcem, njej je dano izražati čute, kaker jih še poezija izraziti ne more, dasi jej rabi najodličnejše sredstvo — jezik! Drugemu je glasba le prijetno kratkočasje, tretjemu je to, kar pravi Schiller o poeziji: „Die melkende Kuh“ ali po domače „meštir“, katerega podeduje sin po očetu; J. G. Seume pa pravi o glasbi, da je „Schlüssel zum weiblichen Herzen“!...

Digitized by Google

O glasbi se je pri nas Slovencih vže mnogo pisalo in pisarilo, vender pojmi niso še povse jasni. Prav mnogo spisov nosi na sebi znak naglice, (ki pa menda še polžu ni koristila) in prevelikega ognja (pri katerem se pa tako rado kaj — prismodi!). Kdor trezno opazuje, zapazi tudi, kako se večina pisavcev — pisatelja še ne moremo koga imenovati, ako spiše en „podlistek“ ali en „dopis“ — večina pisavcev, pravim, se ogiblje resnega razgovora o temeljnih pojmih: kaj je glasba, kaj naj izraža in kako, katerim pravilom naj se pokori, kdo ima pravico določevati, kakošna bodi, koliko je treba gledati na poslušavce, koliko prostosti imej umetnik itd. in vender: clara pacta boni amici — ne vstraši se nihče „latinskega“ citata, saj ni vglasben in ga ne bo treba — peti!

Clara pacta! Največ prepirov nastane zarad tega, ker nimajo vsi jasnih pojmov. Dobro se spominjam reka našega učitelja „slovenščine“: „Vsak ima sè svojega stališča prav“ — objektivno sicer vsi prav imeti ne morejo — vender je nekaj resnice na tem reku; zato naj bi pa vsak, predno se v kako polemiko spusti, premislil, kaj je nasprotnika nagnilo, da je tega ali onega mnenja — zmirjati, smešiti, poniževati bo malokdaj pomagalo — lepa beseda lepo mesto najde.

Da se razumemo, treba je pa, da smo edini v pojmih, da ne bo eden Pavla tepel, a drugi Petra branil, torej treba jasno pisati.

Kaj je glasba — muzika?

Glasba je umetnost, ki se poslužuje glasov ali zvokov. S tem, da prištevamo glasbo umetnostim, je tudi povedano, kaj ima izražati, kaj je njen namen. V filozofijo se sicer ne mislim siliti, ker imam drugega popularnišega gradiva — vender, da ne bo luknje v spisu — — glasba — umetnost kaži nam kar je lepo, vzdigaj nas v ono srečno deželo večnih harmonij brez disonanc, bláži nas, tolaži nas, vzdiguj nas, budi v nas hrepenenje — ne le po lepem, temuč tudi po tem, kar je „dobro“. — Glasba nam bodi nekak učitelj. — Vže zdavno je naši umetnosti znan princip: besede mičejo, zgledi vlečejo; in po tem se ravna, uči, namreč s tem, da „pravljice“ pripoveduje — nič ne majajte z glavami, poslušajte!

Glasba je govor srca. Kar srce čuti, glasba izraža: veselje, žalost, pobožnost, jezo, sovraštvo, mir, ljubezen, navdušenost, stud...

Glasovi, ki bi nam kazali samo modrost skladateljevo, morda njegovo bistroumnost, pa bi nam ne šli do srca, bila bi le zmes, ki po mojem mnenji še imena „glasba“ ne zasluži. Glasbi ni naloga modrovati, šteti, računati, temuč izraziti, kar čuti srce. Ako je čut krepak in jasno izražen, polastil se bode ravno isti čut poslušavca skoro z elementarno silo. Tepi otroka, in ne le ta, vsi, koliker jih je, oglasili se bodo v žalostnem „mol tonu“

Digitized by Google

— in s tem nam kažejo, kako je vže v človeški naravi vtemeljena ona zapoved: Veselite se z veselimi in jokajte z jokajočimi. Prav na tej p o d l a g i moremo si razlagati res čudovit vpljiv glasbe. Komu niso znane one pripovedke o moči glasbe? Res, da so pretirane, vender jedro je resnično. Družba še tako vesela omolkne, ako se oglasi zares mila, otožna pesem, in precej časa preteče predno se prejšnja živahnost povrne.

Ako razlagamo moč glasbe iz s o č u t j a, moramo pač naravno sklepati, da se glasba samo takih prime, ki so mehkega srca. Kdor je trdosrčen, kdor nima vsmiljenja do trpečega brata, temu bo mila pesmica — nadležna, hrabremu vojskovodji vgajala bode pogumna bojna pesem, pobožnemu — molitev vglasbena. Ni čuda; saj se celo mrtva struna oglasi, ako zapoješ glas, ki jej je lasten. Pri tej priliki omenim še neko „coprnijo“. Zveži dva klavirja z lesenim drogom, ali tudi sè stekleno palico, tudi sè žico (klavirja smeta stati v različnih sobah), igraj na enem, in drugi se bode sam po sebi glasil ravno tako (tušilo se ve da mora biti privzdigneno pri drugem). Tega sem se spomnil pišoč o sočutji.

Povej mi, s kom občuješ, in povem ti, kakošen si, pravi znani pregovor; jaz pa sè svojega stališča pravim: Povej mi, kakošna glasba ti vgaja, in povem ti, kakošen si — in ne bodem se zmotil. Komur pa glasba sploh ne vgaja, temu ne zaupaj, trdega srca je — „sine affectione.“ Pravil mi je nekdo, — greh se pove, grešnika ne — da mu je mnogo ljubše pasje lajanje na lovu, kaker vsaka glasba — jaz nisem na to ničesar odgovoril.

Kako je pa moči izraziti, kar srce čuti, saj nima glasba drugih pripomočkov, nego samo zračne tresljaje? — Vprašanje, ki se v slovenskem jeziku ni še razpravljalo.

Vsak človek ima neki srednji glas, lahko bi ga imenovali „normalni“ glas, katerega rabi navadno, ker mu je najprikladnejši in mu najmanj truda napravlja. Ta glas je pa pri raznih ljudeh različen, možki imajo srednji glas navadno niži, ženske in otroci viši; toda zlepa ne najdeš dveh človekov, pri katerih bi bil popolnoma enak.

Pri raznih občutkih krenemo nehote više ali niže — zistematično se to razpravlja v govorništvu, kdaj se namreč ima glas povzdigniti in kdaj je niži glas rabiti. Kaker beremo vže z obraza, je-li kdo dobre ali slabe volje, tako sklepamo tudi po glasovih, kako je dotičnemu pri srci. Sklepamo pa to skoro nevede, po samem sebi; vemo namreč, za koliko gremo nad srednji glas, ako čutimo to ali ono, in za koliko je naš opazovanec nad svoj srednji glas krenil, spoznamo vže po sili in po značaji glasu.

Ne bilo bi potem takem prav, ko bi hotel tenorist peti napev prvotno za bariton postavljen. V viših glasovih hotel je skladatelj, da pevec svojo moč pokaže, hotel je morda nalašč da,

Digitized by Google

pevec kak visok glas „forcira“ v označenje tega ali onega čuta — ako poje tenorist one glaske, izgubi se namerjavani efekt, ker poje z lahkoma, ker ni šel toliko nad svoj normalni glas, koliker treba, da poslušavec sam čuti, kaj je skladatelj hotel izraziti. Zato je tudi treba včasih pesem znižati (niže postaviti), ako je bila namenjena za visok glas, da se ne bode pevec „silil“ tam, kjer glasbenik tega ni namerjaval, ker je pisal za pevca, ki bi dotično pesem imel peti z lehkoto.

Marsikateri pevovodja se je vže čudil, kako to, da se pesmica iz ust enega zbora tako „briljantno“ glasi, a drug zbor z njo nima sreče; še tako precizno naj poje, ne glasi se tako lepo. Iz rečenega si to prikazen prav lehko razlagamo.

Da ne zajdem predaleč. — Vže po tem torej, koliko se pevec sè svojim glasom od normalne sredine oddalji, sklepamo, ali še bolje bi bilo reči „spoznamo in čutimo“, kar čuti pevec — in mehkega človeka se „prime“.

Drugi pripomoček glasbi je dinamika. Ravno isti napev glasil se bode povse drugače, ako se poje „fortissimo“ — ali pa „piano.“ Smelo rečem, da se dobri pevski zbor najbolje na tem spozna, kako napeve ravno glede dinamike izvršuje. V e č n o e n a k o m e r n o kričanje je najhujši „testimonium paupertatis“. s tem je namreč jasno dokazano, da skladbe ne umejo, in da sami pri tem ničesar ne čutijo — na svojem mestu krepko, a na svojem mestu milo, tiho in nežno!

Važen pri glasbi je ritem. „U boj“! pa „adagio“! Ritem pri pesmi ali pri drugem glasbenem komadu naznanja nam nekaker, kako naglo je srce skladatelju bilo. Navdušenost, veselje, jezo izražamo v hitrem tempu, žalost, potrtost, ponižno prošnjo i. t. d. v počasnem. Lehko bi rekel: Vzemi pri skladbi oni tempo, kaker bi ti srce tolklo pri dotičnem čutu! — Splošno opazujemo, da mlajši dirigenti skladbe hitreje izvršujejo od starejših, sangviniki hitreje od flegmatikov. — Ni čuda! saj ni nobena umetnost tako subjektivna, kaker glasba; pri nobeni umetnosti ni toliko posrejujočih činiteljev mej prvotnim umetnikom ter mej „slavnim občinstvom“, ko pri glasbi. Pri glasbi poslušavci niti ne zvedó vselej, kaj je skladatelj hotel izraziti, pač pa kaj izvršujoči glasbenik pri tem čuti; včinek je torej tudi od tega odvisen, ali je recimo kapelnik skladbo prav razumel ali ne.

Še drugo imenitno sredstvo razun omenjenih služi glasbi v izraženje raznih čutov in to je: značaj ali „barva“ (timbre) glasu.

Znano je, da je glas iste visokosti istega človeka ves drugačen, če je dotični žalosten, drugačen, če je vesel, drugačen, če je jezen, drugačen, če je obupen i. t. d. Odkod to? To zagonetko reši nam akustika. Redko kdaj slišimo glas sam ob sebi, to je tak, kaker nam fizika pripoveduje, da bi imel toliko in toliko (zračnih) tresljajev v sekundi. Navadno sliši se z glavnim, prvotnim glasom še cela vrsta postranskih glasov, ki imajo v sekundi

Digitized by Google

dvakrat, trikrat, štirkrat i. t. d. toliko tresljajev, ali, da govorim muzikalično: z vsakim glasom slišimo tudi še oktavo. kvinto, zopet oktavo, decimo, duodecimo itd. Od teh spremljajočih glasov odvisen je značaj prvotnega glasu. Ako so ti postranski glasovi toliko bolj tihi, koliker so bolj oddaljeni, a čim bliži, tem krepkejši, pravimo, da je glas polen, prijeten; ako se glasijo oni glasovi močneje, ki imajo okoli 5 — 7 krat toliko tresljajev, kaker prvotni, glasi se „svetlo“, živo; ako so oni glasovi krepkejši, z 9 — 12 tresljaji (v primeri z 1 tresljajem glavnega glasu) rečemo, da poje rezko, ostro, (vijolina); ako so še viši glasovi zadosti močni, glasi se „špičasto“; ako prevlada eden ali drugi teh glasov, vselej dobi prvotni glas vsled tega poseben značaj, posebno barvo, včasih temno, žalostno, otožno, a drugokrat „reže“, cvili; ako stranskih glasov ni čuti, glasi se mehko, rahlo, toda niži glasovi glase se vže pretemno; ako so pa stranski v primeri s prvotnim glasom premočni, postane ta prazen, kaker bi nečesar nedostajalo.

Evo vam v tem prvih elementov harmonije!

Koliker krepkeje se kateri teh stranskih glasov sliši, toliko preje se je prikazal na torišči harmonične spremljave. Najpoprej unisono — naravno, enoglasno. Za tem začeli so rabiti oktavo za spremljevanje, kasneje kvinto, a terca se je prikazala še pozneje, in še dolgo časa so se je nekaker ogibali skladatelji.

V petji slišijo se pri raznih občutkih razni postranski glasovi krepkeje, lehko bi rekel: razne občutke spremljajo drugi akordi. Res hvaležno delo bi bilo natanjko določiti, kateri soglasi se slišijo pri „strahu“, pri veselji, pri obupnosti i. t. d. Kako lehko bi bilo potem na klavirji iste občutke natanjko in določno izraziti. — Vender vže sedaj smelo trdim, česar se, koliker mi je znano, še nihče ni upal, da je spremljevanje na instrumentih le neko nadomestilo prvotnih postranskih glasov, spremljevanje ima dati glasu ono „barvo“, ki jo dotični čut najnatanjčnejše izraža.

To bi bili prvotni elementi, ki služijo glasbi v izraženje raznih čutov, namreč: relativna visokost glasu, dinamika, ritem in barva glasu.

Bojne pesmi ne bodemo vglasbili v počasnem „tempu,“ ne bodemo tirjali, naj se poje tiho, in tudi je ne bodemo priredili za sopran in alt sè spremljevanjem citer! Še nekaj! Vže v navadnem govoru se ne držimo vedno istega glasu, temuč včasih glas povzdignemo, a včasih znižamo — nevedé. Govornik bode z glasom še bolj „moduliral“ in še otrok, ki joče, glas povzdigne ali zniža, kaker mu je ravno pri srci.

Tudi pri glasbi je nekaj sličnega — melodija, ki se spreminja in razvija na podlagi elementov, katere sem vže omenil; razvija se, kakor se razvija čut v srci, sedaj rastoč, sedaj pojemajoč.

Digitized by Google

Poslušajmo dva človeka, ki se prepirata. Sprva začneta malo da ne z normalnim glasom, toda kmalu zavijeta melodijo navzgor in sicer „crescendo„ in „accellerando"; in, ako začne flegmatičen basist v tenoru govoriti in sicer ne več „allegro", temuč vže „presto", vemo pri priliki, kako mu je. Da, čeravno ne razumeš, kaj govorita, vže samo iz višine in nižine glasu, iz ritma, iz moči glasov in iz „barve", in kako vse to pada in raste, spoznal bodeš, ali si bosta kmalu v laseh, ali se bosta mirno pobotala — naj zadostuje en vzgled, na kaki podlagi se je napev (melodija) porodil.

Iz današnje meditacije sledi:

1) da je najbolji glasbeni instrument človeško grlo in sicer:

a) ker je najbolj v naši oblasti. Vse različne „nijanse" čutimo tukaj iz prvega vira. Ako rabimo instrumente — godala — odvisen bode včinek od spretnosti igralčeve, a pri glasu odvisen je od raznih občutkov naravnost, glas se nam pokori kar sam ob sebi.

b) Človeški glas ima vže pri istem človeku razno barvo — a godala imajo vže vsako svoj značaj, ki ni odvisen od volje glasbenikove. Tudi se zve resnica najbolje iz prvih ust; čim več posredovalcev, tem več pritiklin — in resnica izgubi svojo obliko.

c) Oddaljenost od srednjega, normalnega glasu pozna se najbolje pri živem glasu. Premakni na didaktofonu klavijaturo za pol glasu, in pesmica se bo skoro ravno tako glasila, kaker prej glede na včinek; a pri pevcu zelo drugače. Na glasbenenem orodji ne bo „visoki c" nobenega posebnega efekta napravil, ker zapoje z istim trudom in z istim povdarkom, kaker drugi glasovi. In lep „jodler"? Na katerem instrumentu bo včinek sličen, ko pri petji?

Z eno besedo: človeško grlo je najbolj naraven, najresničniši in nam najbliži, pa tudi najrazumljivši instrument, popolnoma je v naši oblasti, in tukaj slišimo in ob enem čutimo, kaki občutki kraljujejo v srci našega bližnjega.

Zato je pa tudi petje samo na sebi najlepše; česar nima glede obsega glasov, nadomešča mu „barva", priprostost in prisrčnost, da, pogostoma, zlasti če je petje „dovršeno", bi nam spremljava le zakrivala, kaj pevec čuti. Dandanes, ko pevci mnogokrat ne čutijo globoko, kar pojo, je pač spremljevanje nekak „malum necessarium", da dobi petje ono b a r v o, oni timbre, katerega bi moralo imeti vže s a m o p o s e b i. — Pa tudi glede poslušavcev, ki so večkrat pol topi in ne umejo vselej naravno izraženega čuta, treba je še postranskih pomočkov, rekel bi „ponarejenih", kaker se dandanes sploh vse ponareja. Najnaravniši glasben instrument pa je in ostane človeško grlo, ker strinja v sebi vse lastnosti, ki so v izraženje občutkov potrebne.

Da pridemo na stališče „Rimskega Katolika." — Upam, da bode sedaj jasno, zakaj je sveta cerkev vokalno glasbo vedno

Digitized by Google

gojila in negovala, a instrumente le v toliko, koliker so petje podpirali; in še dandanes so nekatera glasbena orodja iz cerkve izključena, a drugim velja pravilo, da ne smejo nikoli človeških glasov prevpiti, temuč le podpirati.

2. Ker so prvotni elementi glasbe na celem svetu enaki, mora biti tudi glasba neekako internacijonalna. In res vidimo, kako so se muzikalične skladbe prave umetnostne vrednosti po celem svetu razširile. Italijanske opere pojo se na Dunaji in v Berolinu, a nemške v Parizu, v Londonu in v Neapolji; ali če ostanemo pri cerkveni glasbi: Palestrina znan je celemu omikanemu svetu, koral poje se, koder je katoliška vera razširjena; ganil je sv. Avguština, kaker Mozarta, glasi se po civilizovani Evropi, kaker pri novospreobrnjenih zamorcih. Opomnim le, kako so nedavno Rusi sè s v o j i m i pesnimi elektrizovali Dunaj, Trst, Zagreb, Ljubljano in celo Madjare! Sicer bodem o tem še pisal, ko pride „narodni duh“ na vrsto — saj se ga menda ne boste vstrašili!

Naj zadostuje za danes. Na prijazno svidenje!

I. K.

LISTEK.

Iz Gorice na Dunaj.

Potopisne črtice.

(Kratek vvod.)

Blage počitnice, kako sladke ste! Stari so sicer rekali: Quem dii odere, paedagogum fecere — a jaz si ne morem drugače razlagati teh besed, kaker da niso poznali počitnic. Mi novi smo si napravili drug rek: Das Professorenleben hat Gott gegeben. Jaz nisem sicer Bog vé kako zaljubljen v Nemce, a tu jim moram ploskati: Živeli, zadeli ste jo! In pa tiste tolste plače, kakeršne vživamo profesorji dandanes! in sicer po posnemanja vrednem vzgledu matere Nemčije! In sicer za tisto število ur, katerim poleg tega tako radi še kaj odščipnemo — tako zvani „akademisches Viertel“, hvalevredna iznajdba našega napredujočega veka!

Brez šale — 19. vek res po očetovski skrbi za profesorje. Ne le, da jim je povišal plače in jim jih bo še povišal — kar pričakujejo vsi s kraja — ampak naš vek je tudi učni čas in šolske počitnice tako vredil, da imajo profesorji vgodno priložnost, kar jim je ostalo mej letom, lepo povžiti. Nekdaj so se še cel julij

Digitized by Google

in avgust kuhali po šolskih sobah, zdaj pa zapró šole vže prve dni julija in hajd! zletijo na papirnih perutih zveličavnih bankovcev iz zaduhlih mestnih ulic — v prosto gorsko naravo.

Po letoviščih, po kopelih in drugih hladiščih vse mrgoli mestne gospode, a gotovo vsak drugi je profesor. Če bi pristopil k takemu profesorju, ko mirno sedi pred vrčkom piva in skoz usta in nosnice v zrak piha žgavni dar iz fine cigarete, tedaj bi videl, kako mu iz dna srca poganja skrivno čebljanje: Slava Bogu na nebu, naučnemu ministru pa na zemlji! Mej tem se pa dijaki valjajo in polegavajo po tesnih, vmazanih izbah domačih kmetijskih stanovanj, ker vročina jim ne da spod strehe. Toda naj vedo gospodje dijaki, da so oni zarad učiteljev, ne pa učitelji radi njih! Tako uči nova modrost — pa basta!

Pa kam sem zašel? V tako „špekulativno“ besedičenje! Pa uči se, dragi bravec, vže iz tega, s kom imaš opraviti: kritika imaš pred seboj, sitnega kaker kraška burja, kateremu ni nič prav na tej Božji zemlji — kaker profesorske plače s kratkimi urami pa preljubeznjive profesorske — počitnice.

(*Prva postaja. — Špehovo brdo. — Druga postaja. — Sv. Lucija.*)

„Oj radostno potovanje!“ — ukal sem tistega dne, ko sem drdraje iz mesta po solkanski cesti sedel na strani gospoda Blaža. V kratkem mi je popotni tovariš pregnal iz glave vse mestne muhe, ki v svoji znani sitnosti človeku tako rade sledijo, naj gre kamer hoče. Muhe izganjati razume izvrstno gospod Blaž. Sama veselost ga je in — izvirnost. Res je — vsaj v „nepravem“ pomenu — da tu pa tam človeka malo „nabarva“ — toda vedno rabi le fine barve.

Dobro sva se imela z gospodom Blažem. Sveži, hladni gorski zrak mi je poživil ude, da sem bil vže prvi večer kar prerojen. Želel sem pa videti imenitni gorski kraj, kjer je gospod Blaž župnik. Imeniten ne le zato, ker zahaja poleti sèm Goriška gospoda, ampak radi viših razlogov. Da bi visokim ministrom na Dunaji in drugim učenim gospodom, ki delajo postave v državnem zboru, imenovali gospod Blaževo župnijo, bi vsi enoglasno odgovorili, da to mora biti eno prvih mest na avstrijskem jugu, čeravno bi ga dolgo morda zastonj iskali na zemljevidu: kajti od tu je prišlo vže več peticij pred državni zbor in do visoke vlade, in to nikaker brezvspešno. Zadnjo peticijo je dobil minister Gauč za slovenski gimnazij v Gorici. Hoté nekateri trditi, da ravno ta peticija je dala ministru misliti, kako bi naredil prvi korak, da nam podeli zaželene narodne paralelke.

Ne da bi se šalili! Ako bi se vsa naša mesta, trgi in vasi

Digitized by Google

tako oglašala, tako možko in vstrajno visoki gospodi na Dunaji zatrjevala, da smo Slovenci, imeli bi vže kdaj ne enega, ampak deset slovenskih gimnazijev, in vživali bi nič manj kaker Nemci vse narodne pravice; ker rekli bi na Dunaji: Slovenci, če tudi vam ne damo, ker smo prijatelji, vender ná-te zarad nadležnosti! Res, neverjetno je, kam je vže segel glas gospod Blaževih župljanov. Ali niso predlanskim poslali častitko sv. Očetu Leonu v Rim in dobili v zahvalo — latinski odgovor? Še za 2000 let se bo v arhivu vatikanskem v Rimu bralo: „Celeberrima civitas C. . .nensis SS Leoni PP. XIII gratulata est."

V tem kraji imajo tudi katoliško čitavnico; posebno mi je dopadlo, da čitavnica ne stanuje v gostivni in da listi — seveda katoliški — krožijo po hišah od enega uda do drugega; tudi plesi so bajé izključeni iz nje. Vse hvalevredno — da bi le našlo posnemanja!

Ko sem odhajal, je bilo gostoljubnemu gospodu Blažu prav žal; zatorej me je spremil precejšen kos poti, dokler se nisva poslovila.

Do druge postaje sem hodil v družbi mladega, nadepolnega dijaka. Po eni uri hoda prideva do roba; globoko zdolej vgledam dolino. Treba je bilo po strmi stezi spustiti se navzdol. Te strmine ne bom zabil žive dni.-Pravijo ji „Špehovo brdo." Res, zdelo se mi je, kaker da bi plazil po sparjeni špehovi koži; bilo je okol enajste; poldansko solnce se je vprlo v hrib sè vso močjo pasjih dni, in predno smo prišli v dolino, spotil sem se, da vže deset let ne tako. Vso obleko mi je prebil pot. In če je kdo radoveden, mu povem, da pot je bil — črn; ne vem zakaj; morda imam res toliko žolčeve gnjevi okol srca. Ker vže govorimo o potu, naj omenim, kaj se je zgodilo pred toliko leti, ko sem bil še dijak. Bili smo na novi maši. Pri obedu smo pili tistega črnca, ki izvira le iz kraških sten. Seveda nam je gladko tekel po grlu. Tudi moj tovariš Janez mu ni prizanašal. Na večer ga oblije strašan pot. Kar sleče suknjo, a glej! po plečah je bila srajca vsa rudeča, izpotil še mu je iz kože teran in mu porudečil srajco!

Noge so se nama šibile, ko sva po Špehovem brdu prisopihala v dolino. V gostivni sva si iz vina in vrele vode zmešala tekočino, kateri pravijo „krop". Dobro nama je del oslajen krop. Zdaj je bilo treba skoraj pol ure navkreber. Bilo je ravno poldne, ko sva se privlekla do moje druge štacije v R. Prijazna cerkvica stoji na holmci, malo niže pred njo župnikov dom. Tu vstopiva. Nepričakovan gost, sè spremstvom, o poldne — to ni nič kaj prijetnega za gospodarja. Pa poznali smo se, in kuharica je tako urno in mojstersko rešila svojo nalogo, da bi ji vsakdo podpisal — častno diplomo.

Prav vesel sem preživel nekoliko dni pri mladem župniku v R. Kdo bi pa ne? Saj g. župnik v R. zna res ljubeznjivo ravnati z duhovnimi gosti iz mesta. Nad vse mi je pa vgajalo, ko

Digitized by Google

mi je soboto zjutraj rekel: „Gospod doktor, mislil sem Vam vže naložiti za jutre pridigo in mašo ob 10. uri. Toda premislil sem se, in prevzamem oboje jaz sam, ker vem, da potrebujete počitka; prišli ste na deželo, da bi se razvedrili, ne pa študirali.“ Tako se govori, to je moško! Ne manjka namreč takih gospodov po deželi, kateri — brez zamere! — vbogemu profesorju iz mesta, ko se je prišel odahnit na deželo, naložijo vsa bremena in posle, ki se nahajajo pod solncem! Je to dostojno in gostoljubno!?

Naj še nekaj pripomnim. Z župnikom v R. sva bila še pred malo meseci precej različnih misli v politiki, in še danes se morebiti popolnoma ne zlagava. Kaker bi znal misliti marsikdo, je to razloga dovolj nasprotnika se izogibati. Jaz pa nisem te misli. Sicer opomina nekje apostel, da se imamo ogibati neke vrste ljudi, ako nas niso poslušali, potem ko smo jih enkrat ali dvakrat posvarili, a ti ljudje so — heretiki. Različnost v političnem naziranji pa nam ne daje dovolj razloga, da bi se na veke pisano gledali ali celó izogibali. Če smo se pa kdaj radi politike sprijeli, bodisi v pismu ali v govoru, menim, da je še leže bratovski občevati in se prav iz srca radovati potem, ko smo izbljuvali, kar nam je težilo srce.

En dan smo šli k sv. Luciji na „most“ pozdravit prijatelja pa ogledat si tamošnje izkopavanje starinskih grobov. Grobovje se zdi prav obširno in bi znalo kriti okol 20.000 grobov. Ti so gotovo iz paganske dobe, kar se spozna iz šege, da so trupla sežigali in pepel devali v lonce, kateri se zdaj izpod zemlje izkopavajo. Največe arheologične važnosti so razna lepotička, katera so stari s pepelom stavili v lonce. Napisa do zdaj še niso našli; zatorej je prav težko sklepati na dobo teh grobišč. Zdi se, da bodo rimska. Trije muzeji: dunajski dvorni, tržaški pa goriški so poslali sèm izkopavat. Na Dunaji ima sv. Lucija v novem dvornem muzeji, kaker sem videl, vže lasten oddelek, v katerem je v lepem redu razstavljeno vse, kar se je doslej zanimivega izkopalo po dunajskem odposlanci.

Še nekaj od sv. Lucije — za kratek čas. Dotični poslaniki omenjenih muzejev se znajo vrlo speljavati na led. Tako je vzel eden razbito opeko in z nožem včrtal črke NOR..A pa dobro zamazal opeko z ogljem in jo dal skrivši vložiti v zemljo pod travo, kjer je Tržačan izkopaval svoje lonce. Zvečer prisopiha poslednji ves iz sebe od veselja: hevreka! hevreka! češ, našel je neovrgljiv dokaz, da je na mestu današnje sv. Lucije stala nekdanja rimska — Noreja!

Ej, pa najvažniše bi bil kmalu pozabil! Ko sem prišel v hišo h g. župniku, me je predstavil kuharici kot tistega, ki ženskam reže jezike. Seveda se je vsa preplašila — a tudi župnika je zadela pri ti priči kazen: spodrsnilo se mu je na mestu in padel je pred mano na tla, kaker Ananija pred sv. Petra — le da je še dihal!

Digitized by Google

(Čez Cerkljansko na Gorenjsko.)

Pojdimo tedaj dalje. Peljemo se po cesti proti Cerknemu. Ne more mi tu iz spomina kar sem doživel pri gorskem samotarji. S Cerkljanske ceste se mora čez most vkreniti na desno. Tam noter nekje obdan od visokih gor ima samotar dom in cerkev. Bilo je vže proti večeru, ko sva prišla s prijateljem, da bi ga obiskala. Vse zaprto, živega glasu ni iz hiše. Ali ga ni doma, ali pa je v molitvi zamaknjen v tretje nebo. Bilo je prvo; še le za debelo uro ga pričakava. Bil je v hiši sam vse. Ko s prijateljem sedeva za mizo v nizki čumnati z majhnimi okni, nisem vedel, kaj bo. Kar se kot bi pihnil miza obloži z raznovrstnimi delikatesami in tekočinami vseh barv in vseh moči, tako da sem se nehotè domislil, kar smo otroci nekdaj slišali v tistih pravljicah o podzemeljskih gradovih, kjer so se zbirali vitezi; stale so prazne mize, a dovolj je bilo z roko vdariti po mizi: „miza, rihtaj se!“ — in bliskoma je bila obložena z jedili in pijačami. Takò nekaker je tisti večer tudi naš samotar iz raznih podzemeljskih in nadzemeljskih kotov pricopral pred nas, kar si le more poželeti še tako gospojski želodec.

Pa nadaljujmo svoje potovanje. Pridemo v Cerkno. Narava je ta kraj obdarila z vsemi lepotami. Ne da bi bil posebno romantičen, kaker bovška stran, po pravici — „mala Švica“, pač pa ti stopa tu pred oči posebna svežost in tolsta rast. Narava kaže tu bolj svojo ljubeznjivost in dobroto. Vse je zasejano sé sadnim drevjem. Gore prepregajo do vrha zeleni, gladki travniki. Ker pa nisem poseben naravoslovec, najmanj botanik, pustim naravo.

Slučajno se nas je še precejšna družba zbrala pri Cerkljanskem g. dekanu. Kaker se zdi, je njegov dom kaj ljubo zbirališče za gospode daleč okrog. In to si lehko mislim. Tu je doma priprostost in naravna neprisiljenost v govoru in občevanji. Večno poklonjevanje in dvorna etiketa ni za nas; ona zavira pravo kolegijalnost.

Kolegijalnost! Ta beseda mi je bila vže večkrat na jeziku. Če se ne motim, je kolegijalnost lepa čednost, mej socijalnimi gotovo ne zadnja. Ako kaker sem ne le jaz, ampak najbrže še marsikdo drug zapazil, je kolegijalnost mej duhovskimi kaker tudi mej drugimi kolegi tem veča, čim bolj se oddaljimo iz naših nižin v gore. Mi tukaj dol smo vsi vsak za-se; čim bliže smo si, tem manj se poznamo. Vsak čepi v svoji kolibi, in kuha za-se. Ko pride čas za skupno delovanje, se pokaže, da le dva ne mislita edino. Prvi pravi *a*, drugi *b*, tretji *c*. Vsak drugega kritikuje, sam pa ne naredi nič; noben drugemu ne zaupa, ker sam se ni še nikoli nikomur zaupal. — E Gorica, Gorica!! rad bi ti jih tukaj par zasolil, ker zaslužiš jih pošteno! Pa .....

Digitized by Google

Dandanes vedó najboljše gospodje ljudski učitelji, kaj je stanovska kolegijalnost — da je namreč velemoč. Vso čast jim. Da bi jih li posnemali! Kolika inteligentna sila se nahaja v slovenski duhovščini!

Pa zapustimo Cerkno in ž njim — Goriško.

Danes tukaj, jutri tam,
Druge gore, druga mesta!
Če mi všeč ni tu drugàm
Urno me odvede cesta. [1])

Pač, rečem še enkrat: všeč mi je bilo v naših severnih gorah, toda potni načrt mi je velel naprej. In ni pač težko po naših Goriških in kranjskih gorah izvrševati potnega načrta. Gostoljubnost sega izpod domače strehe tudi na cesto. Človek si pošteno naroči voznika z enim ali dvema konjema, kaker meni, da je potrebno ali mu svetuje finančni minister — ko pa pride do konca svoje vožnje in voznika vpraša po dolgu, se mu ta odreže: je vže plačano! Hudirja, kdo bi se potem takem ne vozaril, če ljubo tudi s štirimi!? Tako se mi je godilo. Skoraj jezil sem se.

Gor visoko nad Cerknim sva z nepozabljivim gospodom Antonom odprla na vozu buteljko sladkega, a porednega „brica“ in trčila — vsaj jaz sem imel to misel — na edinost Goričanov in Kranjcev.

Pripeljali smo se tedaj o poldne v neko vas na Gorenjskem. Vže prej so mi pravili, da živi tu eden mojih tako zvanih nasprotnikov, kaker se ga ne nahaja na daleč in široko okrog. Po kosilu ga obiščemo. Predstavili so me in rekli, da sem jaz. Morda bi kdo mislil, da smo bili v zadregi, kaj bi govorili? Kaj pa da! Gospod nasprotnik je imel številko „Ljubljanskega Zvona“ na mizi, in pokaže mi Aškerčevo pesen na prvi strani. Jaz jo pa preberem. Jezik se je čedalje bolj razvozljal, govor je prihajal živahneji, in zabavali smo prav po domače in presrčno. Preden sem odšel, mi seže gospod nasprotnik v roko: „No, jaz sem si Vas domišljal povsem drugačne; zdaj pa vidim, da znate veseli biti in se celó — smejati!“ In tako sva se sprijatljila, da je hotel celo vpreči svoja dva najlepša konja in me sam odpeljati do bližnje postaje. Ker sem si bil pa vže prej naročil vožnjo, se to ni zgodilo.

Bližnja postaja tedaj, katero sem si izbral za nekoliko dni, je imela biti — Škofja Loka.

[1]) Stritar.

Digitized by Google

(V Škofji Loki. — Na Bledu. — Namerjavana „mačja godba“. — Nova maša.)

Na poti v Škofjo Loko se mi ni nič posebnega pripetilo, kaker da sem z lastnimi očmi videl kako je en dan prej toča vse pobila. Skleščeni so ležali pridelki po njivah, sadno drevje bilo je vse oklačeno. Zvečer ob 6. uri sem bil vže pri čč. oo. kapucinih v Škofji Loki. Sprejeli so me z navadno vljudnostjo in gostoljubnostjo, kaker se nahaja pri redovnikih. Čutil sem se prav kot doma. Na vrtu sem zjutraj in zvečer v sebe vlekel poživljajoči gorenjski zrak. Odkazali so mi snažno celico, katera pa, da bi me ne bil dobrotljivi Bog obvaroval, bi bila znala biti še moj grob. To bom pa povedal kasneje.

Iz Loke sem napravil v družbi prijatelja, patra redovnika, izlet na Bled. Nisem bil tu še nikoli. Ko smo šli po cesti dol prek jezera zapazim v dolgem čolnu precejšno družbo mladih veseljakov. Kmalu sem spoznal, in tudi z očmi se prepričal, da so bili dijaki, abiturijenti ljubljanski in goriški. Peli so „Po jezeru“ pa jim ni šlo; pač pa so kaj krepko zagnali: „U boj, u boj!...“ Bodite veseli — sem si mislil!

Prej tiste dni so imeli namreč slovenski abiturijenti shod v Ljubljani .. O takih shodih imam tudi jaz svojo misel, kaker vsak drug. Ne vem, ali je res, kar sem slišal pozneje v Ljubljani. Če je tako, če tak duh veje mej dijaštvom — upam sicer, da le deloma — potem.. Potem ne pridemo pač zlepa do zaželene sprave in sporazumljenja. In reč ne bo žalibog boljša, čeravno tudi kateri konservativen list take dijaške shode brezpogojno proslavlja. No pa, tolaži nas edino to, da sta pri ljubljanskem shodu kot dijaška prijatelja in očeta prvo besedo imela dr. Tavčar, kot pokrovitelj, pa banke „Slavije“ agent Ivan Hribar. Poslednji je bajé tudi v Kranji počastil dijake se svojo navzočnostjo.

Bled sam je res diven, posebno kdor zna zbrati pravo mesto za opazovanje. Menim pa, da Bled je najlepši z jezera samega. Vtis se ne dá popisati.. Na otoku smo obiskali cerkev. Ali sem povlekel za čudežni zvon ali ne, in česa sem si pri tem želel, ni treba da bi vsi vedeli..

Na večer smo se peljali v bližnje Begunje, kjer je velika ženska kaznilnica. Prijetna je bila družba z g. jetnišničnim kuratom, kateri si pri svojem poslu nabira skušenj, kakeršnih pač drugi ne morejo. O posebnih ženskih lastnostih vé dosti povedati. Rekel je, da najbolj se veseli — morilk, najbolj pa boji se — tatic. Poslednje se malokdaj poboljšajo; komaj je izpuščena, jo vže nazaj pripeljejo. Fizijologi hoté reči, da temu je kriva fizična razpoloženost, češ, je vže v možganih taka materija, da človeka siloma naganja k tatvini. No, neko nagnenje zna vže biti v člo-

Digitized by Google

veku, tako zvana tatvinska manija, katera pa ni taka, da bi vničila prostost volje, ker drugače bi ne bil mogel Bog brezpogojno prepovedati: Ne kradi. Zavod vpravljajo vsmiljene sestre. Clovek ne more verjeti, ako se ni prepričal z lastnimi očmi, kako vzorno umejo ženske-redovnice (katere, kaker mislijo liberalci, ne znajo nego rožni venec moliti) vpravljati obširno posestvo in hišo s toliko — ne ravno sveto — družino. Cesar sam je bajé pred leti pohvalno rekel: Nimam kaznilnice v cesarstvu, ki bi bila vzgledniša.

Spal sem tisto noč zaprt v kaznilnici. Mislil sem: Glej, Tone, lani o tem času se ti je huda pisala. Vže je bila pripravljena za te soba v laškem Gradišči, da bi se za ključem nekoliko pokoril za tvoje budalosti! Pa tragedija se je spremenila v — komedijo!

Tudi marsikaj smešnega smo doživeli pri tem izletu. Oglasili smo se kjer je bil kdo doma, prijatelj ali ne. Neki šaljiv prijatelj si je izmislil poseben način, kako bi me predstavljal. Navadno sem jaz ostal zad; in ko so drugi se naznanili, prikažem se od zadej — kot peto kolo — tudi jaz. Predstavljavna formula je bila: „Tu je še neki gospod z Goriškega, kateri pozveduje po Kranjskem, kaj se sploh misli o dr. Mahniči. Kako sodite Vi o njem?“ Jaz seveda sem se držal kot lipov bog iz devete dežele. Še le ko je dotičnik izjavil svojo sodbo o dr. Mahniči in njegovem razvpitem „Katoliku“ — dobro ali slabo — so mu povedali, da sem jaz sam tisti. Na ta način smo marsikoga naplahtali, mej drugimi tudi gospoda Tinčeta, ki smo ga obiskali ne daleč od Begunj.

Preden zapustimo Škofjo Loko, naj povem še eno. Tu mi je bila vže prihranjena krona mučeništva, katere mi pa Bog — najbrže zarad grehov — ni hotel podeliti. Kaker sem namreč zvedel kasneje, so mi hoteli nekateri „mlajši,“ ki so izvohali, da stanujem v Loki, aranžirati tako zvano „mačjo godbo.“ Dobro, da sem jo za časa pobrisal v Ljubljano in tako všel nevarnosti. Ker ne vem res, kako bi bila reč izišla. Ko bi zabrenkalo o polnoči kamenje po oknu, bi me bil ali mrtud zadel od strahu, ali pa, ker sem ležal z glavo blizo okna, priletelo bi mi par kamnov v glavo, in konec bi me bilo! Niso šale. To je vže drugikrat, ko sem všel kamnjanju. Tretjikrat se zna res zgoditi. Ta bi bila lepa! Mislimo si, da bi bil jaz še eno noč spal pri patrih kapucinih in bi me zjutraj našli kaker sv. Štefana s kamnjem pobitega! Prvi telegram seveda bi se o tem pogodku poslal „Brusu.“ Do kanonizacije bi sicer težko kdaj prišlo, ker oponiral bi „diabolus rotae,“ kateri špiči pušice na „Brusovi“ glavi. Denimo pa, da bi res kdaj kot mučenik zadobil svetniško čast, potem bi *3.* lekcija II. nokturna končavala tako-le: Qui iustitiae et veritatis catholicae causam contra infideles illorum temporum, dictos liberales, fortiter propugnans, coniuratione facta in domo Cappucinorum

Digitized by Google

Lacensium noctu lapidibus obrutus obiit. Quem miraculis clarum.... Papa inter Sanctos retulit. — Tu autem, Domine.....

Dovolj o tem. Pojdimo raji k novi maši. Bilo je okol štirih popoludne, kó smo dospeli v visoko, solnčnato, in vender takó hladno Sorico. Tisti večer in drugi dan, v nedeljo, sem vžival vso poezijo, katera spremlja novo mašo mej vernim slovenskim ljudstvom na deželi. Drug dan, za novo mašo, sem govoril novomašniku — redovniku. Po cerkvenem opravilu se nas je za deželo nenavadno veliko število duhovnov in mladih bogoslovcev zbralo k obedu pri izredno gostoljubnem g. župniku. Ljubljanska in Goriška škofija ste bili skoraj enako zastopani. Napilo se je mej drugim tudi složnosti in kolegijalnosti Goriških in Ljubljanskih duhovnih bratov. Da, živela ta sloga, sloga, katero naj čedalje tesnejše vtrjuje katoliška ideja pa požrtvovalna ljubezen do domovine!

Kar glej, mej obedom, ko je začelo živahnejše postajati, preplaši nas klic: Ogenj! In res, gorelo je, in sicer — županu. Od svatovskega obeda smo morali teči gasit. Res, redek slučaj. Ne vem, da imam tako smolo. Koderkoli hodim, se ravno takrat godijo vse nesreče. Kaker da bi nosil v laseh in petah baterijo nebeških strel. Pred mano je toča pobijala, za mano je strela vdarjala, pri meni se je ogenj vžigal! Ko sem se s potovanja v Gorico vračal, je prav z dotičnim vlakom nad Gorico prišla strašna nevihta. Pred štirimi leti sem se pripeljal v Pariz mej silovitim gromom in točo, ki je napravila v mestu in okolici škode okol 10 milijonov. Pred sedmini leti pridem na Kostanjevico k oo. frančiškanom: devet minut potem vdari strela, da jim pogori stransko poslopje, v njem veliko blaga. Na zadnje bo znal res še kdo misliti, da me treba eksorcizirati. Bog se me vsmili!

Pa ogenj je kmalu pogasnil, pokrižali smo nekoliko pa je bilo vsega konec. Škoda ne velika, gospodar zavarovan. In tako se je v družbo vrnilo v kratkem prejšnje veselje. Novomašno veselje je čisto, nekaljeno. Duhovnom žari obraz radosti, ker sprejmejo v svojo sredo novega brata, sorodniki in verno ljudstvo se radujejo, ker dobijo pred altar zastopnika, kateri se jih bo pred Bogom spominjal vsak dan.

Z Bogom, Sorica! Zlati trenotki, katere sem prebil v tvojem svežem zraku, mej tvojim krepkim, pobožnim ljudstvom, ki mu sije iz obraza zadovoljnost in sreča, mi ostanejo globoko v srce vtisnjeni. Sorica, ti mi ostaneš vzor selanske nedolžnosti in kreposti, ti si idila moje domišljije!

Poslavljam se s tem od jasne gorenske strani.... A zdaj še le, zdaj mi silijo v spomin in v srce pesnikove prekrasne besede:

Digitized by Google

„Pod trto bivam zdaj
V deželi rajskomili,
Srcè pa gor mi sili
Nazaj v planinski raj....“

Da iz te nižave nazaj v — gorensko stran!

(Skoz Ljubljano na Dunaj. — Razstava. — „Wurstelprater.“ — Razna razmišljevanja. — Centralizem. — Produktenbörse.)

Z nove maše sem se vrnil v Škofjo Loko, od tod pa naravnost na postajo, in po železnici v Ljubljano. Tu sem ostal še ne en dan. Da bi opisoval Ljubljano in njeno lice, je pač brezpotrebno, ker znana je vže tako vsem Slovencem. Saj tu se vsak dan dosti tiska in razpošilja na vse strani. „Zvezda“ in Latermanov drevored in kar bi bilo še zanimivega v prestolnici slovenski, se imenuje malo da ne v vsakem „listku“ v Ljubljani izhajajočih dnevnikov. Tabla na „Narodni tiskarni“ stoji še kaker lani, ni je še spihala burja. Kar se pa godi za kulisami ljubljanskih politikov, se ne sme v svet raznašati. Secretum meum mihi.... .

Tako sem se tedaj koj drugi dan ob treh popoldne vsedel na voz, ki me je drugo jutro ob sedmih pripeljal na Dunaj.

Res, prav želel sem Dunaj spet videti. Drugi dan popoldne smo šli v „Prater.“ Najpred obiščemo razstavo. Ni treba pa pričakovati, da bom podajal tu natančih slik iz razstave. Kmetijski stroji idealista presneto malo mikajo. Vtrudil sem se kmalu ter sedel sredi „rotunde“ poleg ribnjaka na stol in se zamislil. Mislil sem pa, kako bi bilo, da bi ne bil dal Bog Judov odpeljati v Babilonsko sužnost. Iz tega hipotetičnega stavka sem izvajal — kaker je moja navada — posledice skoz dva tisoč petsto let do trenotka, v katerem sem sedel v „rotundi.“ Pri tem premišljevanji so se mi živci tako razdražili — sem namreč nervozen — da sem kot v sanjah planil sè stola, kaker da bi slišal poziv: „U boj, u boj!“ Ko odprem oči, vidim pred sabo dva krivonosca v dolgih, črnih haljah. „Hab' gesagt dir, Salomon, dass heuer sind schlechte G' schäfte in Wien.“ — „Ja wohl“, odgovarja drugi, „seit haben angefangen diese verfluchten Antisemiten zu predigen, bergab geht alles, lieber Nathan ....“

Potem smo se razhodili nekoliko po „Wurstelpraterji.“ To ti je bil dren, vriš in veselje! V katoliškem koledarji je stal za tisti dan zapisan post k velikemu Šmarnemu Na Dunaji pa ne poznajo posta nego trikrat na leto, in še takrat ostane deloma le -- na papirji. V „Praterji“ je bil tisti dan pust, pravi pust. Godba se je oglašala od vseh strani; tu so vganjali burke, tam

Digitized by Google

so plesali, pa hodili v zraku po vrvi: tu se je vrtel „Ringelspiel", tam se je spakaval arlekin v pisani opravi, pa pretepali se stari babi itd. itd. Pri vsi svoji resnosti se je človek pootročil in se zamaknil v dobo starih bajk, ko so palčki vganjali svoje burke in psoglavci ljudi plašili. Tu pa tam sem postal in s pravim dopadenjem gledal, tako da me je prijatelj večkrat podrezal, naj grem naprej, češ, kaj me ni sram oči pasti na takih otročarijah!

Na Dunaji se res vživa svet. Kdor je tu le en dan, se mora prepričati, kako res je, kar pravi znana pesen: „Die Wiener sind froh." Vsak prihranjen novec mora v nedeljo v „Prater," dokler se ne zapravi na vse ljube načine. Lustig, so lange es geht — potem pa, če drugega ne ostane — v Donavo...

Seveda so se mi tudi tu vrinile resniše misli. K temu so me napeljale človeške podobe, katere sem srečaval.... Glej ta vesela gospoda tu — dejal sem — ko bi, denimo, stopil k temu tu, ki tako blaženo kadi svojo „viržinko", in bi ga poprašal: Kdo si? Kaj je tvoje opravilo? — rekel bi mi: C. kr. vradnik sem, imam 2-3000 letne plače; vradne ure sem dopolnil in zdaj si privoščim malo prostih ur; prvega dne meseca povlečem za naprej svojih 200 forintov. Stopim k drugemu: Vaše gospodstvo, kdo ste? — I nu, poslušajte. Prištevajo me vrsti kapitalistov; moje opravilo je, da preštejem vsak večer dolžna pisma; vsak mesec enkrat grem k odvetniku, da naredi potrebne korake za eksekucijo proti enemu ali drugemu dolžniku, kateri je tako nehvaležen, da pozabi na dolžnost, ki jo ima do svojega dobrotnika. Tretji nam odgovori: Jaz imam izključljivo privilegovano prodajalnico krtač iz ščetin rumunskih prascev; razpošiljam svoje blago po vseh mestih cesarstva. Četrti: Mene zovejo bankirja. O poldne grem na borzo; moje glavno orodje so škarje, s katerimi odrezujem kupone. — Imate tudi Vi kak privilegij? — Je, naravno: da ne plačujem davkov!

Potem pa sem v duhu govoril tej gospodi: Denimo, da bi se vi enkrat te dni potrudili — seveda z brzovlakom v prvem razredu v „Schlafsalonu" — dol na jug do tiste puščave, kateri se pravi Kras. Seveda v svoji radovednosti bi hoteli tudi tu koj narediti „eine Landpartie," da bi si ogledali interesantno deželo. Jaz bi vam tega ne svetoval, ker solnce tu tako pripeka, da bi vam v eni uri mlečna koža sčrnela, kaker Hasmodeju, ko je iz nebes telebnil v pekel. Namesto Pilzenskega ali Dreherjevega piva in „sifona" dobili bi mlačne vode — pa pazite, da preveč ne potegnete, ker veste, voda je draga, pripeljal si jo je Kraševec stiri ure daleč! Tu bi videli kako pulijo okol brinjevih grmov ženske suho travo; tam, kako trebijo z njiv in senožet iz tal rastoče kamnje.... Vi bi koj vprašali: „Kako plačo dobivajo ti ljudje na mesec? Imajo tudi kvinkvenije? Pa bodo imeli tudi posebne privilegije?....

Digitized by Google

Na večer sva se sprehajala s prijateljem po „Ringu“ in se razgovarjala o naglem procvitu novega Dunaja.

„Dandanes čudovito naraščajo svetovna mesta. Tega je, kaker menim, v prvi vrsti kriv centralizem, ki je bil vedno v zvezi z liberalizmom; v Avstriji se mu je pridružilo ponemčevanje. Ponemčevavni centralizem je nastavil vse okrog po Avstriji sesalke, ki vlečejo našo inteligencijo in naš denar k središču — Dunaju. Denimo, da bi mi — na svetu zadnji — Slovenci imeli slovenske srednje šole, slovensko — sit venia verbo — vseučilišče, slovenske vrade na vzgor in zdol, gotovo bi naši visokošolci ne študirali na Dunaji, znanstvene knjige bi se zalagale po Slovenskem, vradnike, profesorje bi imeli domačine. Po domačih mestih bi se naselila inteligencija, z njo kapital in bogastvo. Nesrečni centralizem gloje nam kosti!

Zavila sva jo z Ringa v neko ulico Leopoldovega predmestja.

„Glej, tu spet nekaj novega. To palačo zidajo Izraelovi. Krščena je vže za „Produktenbörse.“ Tu se bodo zbirali in določevali ceno kmetijskim pridelkom. To bo železen grad, v kateri zapró še zadnje ostanke kmetove neodvisnosti. Z železnimi obroči bodo obdali naše žitne trge, in nihče ne bo mogel prodati, ako ne bodo hoteli oni kupiti, in kaker bodo hoteli.“

Ogledala sva si ponosno zgradbo, ki nosi visoko gor napis: „Commercio omnium nationum.“ Za zbirališče so napravili velikansko dvorano, visoko 20 metrov, z galerijo; strop podpirajo ogromni stebri iz solnograškega marmorja; gizdavost in potrata preseza vse, kar si more kdo domišljati ...

Ko je nekdo mojih znancev drug dan pri vratih postajal in se pomišljal, ali bi šel noter, ogovoril ga je krivonosec vprašaje, zakaj ne vstopi:

„Se bojimo.“

„Wen fürchten?“ mu daje pogum krivonosec. „Nur weiter — alles frei!“

(*Četrti „Bundesfest“ nemških pevcev. Petje v „Sängerhalli.“ Moja sodba o „Bundesfestu.“*)

Tiste dni sem naletel na nekaj, kar me je posebno zanimalo. Bil je to shod pevskih društev, katera je poslala mati Nemčija sè vsega sveta na Dunaj.

Kaker se po neki posebni inspiraciji navadno zgodi o takih slavnostih, je bil tudi takrat slavostni sprevod določen za visok katoliški praznik — veliki Šmaren popoldne. Okolu treh se je začel sprevod pomikati iz mestne hiše po „Ringu“ v „Prater“. Ljudstva je bilo od obeh straneh široke ceste natlačenega, ka-

Digitized by Google

ker bi pričakovalo prihod Sinu Božjega v Jozafatovi dolini. Bilo je bajé okol šeststo tisoč gledavcev. Sprevod je bil dolg tri ure. V sprevodu si videl cel gozd zastav, nad 1400, katere so poslala z deputacijami razna pevska društva ne le iz Nemčije in iz nemško-avstrijskih pokrajin, ampak tudi iz Rusije, iz Carjigrada, in celó iz raznih amerikanskih mest. Ljubljana in Trst seveda nista smela izostati.

Samih pevcev je bilo okol 20.000, da ne štejemo raznih drugih gasilnih, telovadnih in drugih društev. Vsakih deset korakov so še vrstile godbe.

Z obeh krajev ceste, z oken „Ringovih" palač so doneli pozdravi, migali so z rutami, v enomer se je slišalo: „Hoch Berliner! Hoch Hamburger! Hoch Sachsen! Hoch Triest! Hoch New-York!" itd.

Tudi smešnega in norčavega nisi pogrešal. Neki Berolinski oddelek je kot svojo zastavo nosil na palici — medveda, seveda sè slamo nabašenega, ki se je na vse kraje vljudno poklanjal. Največ smeha in zijanja so pa provzročili germanski medvedski kožuharji. Misli si rajdo starih Germanov, kaker jih opisuje Tacit. Ohaljeni z medvedjimi kožami, dolge žute kocine jim zakrivajo obraz in sezajo daleč dol čez rámena, na glavah pa jim molijo kaker zrasteni volovski rogovi. Taki ste bili nekdaj, sem si mislil, in bi najbrže bili še zdaj, da bi vas katoliška cerkev ne bila pregnala iz vaših brlogov!

Kaker se pa samo ob sebi razume, in kaker je povsod — tudi v Gorici — duša vsega sprevoda, glavna tarča očesnega streljanja in teleskopnega gukanja pa non plus ultra-predmet, o katerem so dosegle ovacije svoj vrhunec, bile so — ženske. Te so paradirale na tako zvanih slavnostnih vozovih — „Festwagen." Na vsakem vozu bila jih je ena skupina. Ena mej njimi, kraljica, posebno debela, sedela je na najvišem, odličnem mestu. Vsaka teh dunajskih „kraljic" je nekaj simbolično predstavljala: ena je bila „Vindobona," druga „Austria," pa „Germania" itd. Kaker Junona z Olimpa se je na vse strani milostno pa majestetično odklanjala svojim častivcem. Lehko tedaj verjameš židovskemu listu, ki je tiste dni o teh babjih čudežih pisal: „Manche sahen sich die Augen blind an der herrlichen Austria und den zu ihren Füssen gelagerten Jungfräulein.... Wie friedlich sich diese Damen vertrugen! Nicht einmal das silberschimmernde Schwert, auf welches sich die eine mit den klassisch geformten Alabasterarmen stützte, trat in Aktion".

Ali če hočemo govoriti sè stališča tako zvane nravnosti in sramežljivosti, bile so na pol nage: kar se je zapazilo posebno na zadnjem vozu, tako da so se pošteni Dunajčani z rudečico obliti proč obračali in se ihteli: „Das nennt man deutsch!" Z vso pravico bi bil na en ali drug slavnostni voz žid pribil tablico, kaker se jo vidi na več krajih po Dunaji, z judovskim na-

Digitized by Google

pisom: בשר — „meso“ je bilo razstavljeno, tu je vršičila viša umetnost in idealizem slavnostnega sprevoda!

Nad vse klasična in občudovanja vredna je Dunajčanska vstrajnost, ko imajo kaj videti. Vže štiri ure prej ko je došel sprevod, je bilo na „Pratersternu“ okol Tegetthoffovega spomenika vse natlačeno kaker sardele v kositarjevi škatlji, vse vže pripravljeno za sprejem „bundovskih“ pevcev: „Die Operngläser werden geputzt, die dazu gehörigen Augen sind in gespannter Erwartung, die feinen Battisttücher, mit welchen die holden Schönen den Sängern ihre Willkommengrüsse zufächeln wollen, werden nochmals mit Opoponax, Reseda und weiss Gott noch was für einem Geruch durchparfumirt und — nun kanns losgehen.“[1]) Tako se je „lepi“ spol na „Pratersternu“ pripravljal za sprejem. Edini Hodulja je še manjkal, da bi bil sè svojo gladko pestjo lepoticam še malo lica pogladil!

Drug dan, v soboto, smo prišli o petih popoldne v navlašč za to slavnost iz lesa zgrajeno dvorano — „Sängerhalle“. Če je res, kar sem slišal, bila je vže prodana v Prago za 80.000 forintov, menda za slavnosti, ki se bodo prirejale drugoč povodom češke razstave v Pragi. Občinstva bilo je v ogromnem prostoru natlačenega gotovo nad 40.000. Pevcev je tisti večer izvrševalo program okol 8000. Vtis tako ogromnega zbora je nenavaden, da človeka popolnoma prevzame. Ker nisem sam strokovnjak v petji, ne bom dalje govoril o tem. Kar se tiče vsebine dotičnih pesni, glasila se je iz njih nemška „Gottesfurcht“ pa proslavljanje matere Germanije. Tudi molili so in častili Boga, sicer ne krščanskega, ampak le „den Allgüt'gen,“ den „Schutzgeist alles Schönen.“ Ali ima vse to kak poseben pomen?!... Bodimo oprezni! Če bi zinil katero preostro, zagnali bi me morda, da sem črnogleden. Kaker je kazalo zunanje lice, se je vse paralizovalo. Res sicer, da se je pela „das deutsche Lied“ in „Wacht am Rhein“, a zagodla se je koj potem „Gott erhalte“! Zdaj pa predrzni se črhniti kako slabo, hudobni jezik!!

***

Vender bodi mi dovoljeno, da izrečem tudi svojo ponižno sodbo o takih in enakih velenarodnih slavnostih. Z bliščečega zunanjega lica bo vender morda mogoče tu pa tam prodreti v tajno notranjost, da spoznamo, v koga zmislu se je vršila velikonemška pevska slavnost.

Kdor je hodil tiste dni po Dunajskih ulicah, je lehko zapazil, da navdušenje za goste iz „rajha“ ni bilo ravno tako splošno, kaker bi kdo mislil. Prešel si tudi cele ulice, ko nisi zagledal le ene zastave razobešene. Mej javnimi poslopji so bila

[1]) Neues Wien. Tagblatt.

Digitized by Google

okrašena le mestna, do katerih sega moč po večini vedno še židovskega starešinstva, kar se pa tiče vladnih in državnih poslopij, nisem mogel niti na enem zapaziti zastave. Posebno odlikovalo se je v praznični opravi Leopoldovo predmestje, kjer je, kaker znano, glavno gnjezdo Dunajskega — židovstva. Znamenje, katero nekaj pove.

Še jasnejše morda govore — govori. V teh se je, ako gledamo črko, proslavljala „nemška pesen"; vender povsod zakriva črka več ali manj še drugo misel, ki je duhove elektrizovala, misel, ki sega globoko in mora pretresti vsakega pravo mislečega Avstrijca. Postavimo sèm besede, s katerimi je dr. Olschbaur, predsednik Dunajskega „moškega pevskega društva," tuje goste pozdravil v veliki pevski dvorani: „....Nemška pesen, katere gojitev in vrednost nas je zbrala, je izraz človeškega čustva, gorečega srčnega mišljenja, je sila, katere nihče ne more tajiti, katera je dogodke novejše in najnovejše dobe dozorila, morda bolj, kaker kri in železo. Družila je jug in sever, izhod in zahod v nemškem cesarstvu, ona bo, kaker upamo, zedinila tudi človeštvo. Veselim se, da se četrti praznik nemških zaveznih pevcev obhaja nekako v inozemstvu, ker v resnici tu ni inozemstvo. Vi ste na nemškem Dunaji, in da naša lepa Avstrija, naša blagoslovljeva domovina ostane nemška dežela, v to pomozi Bog!" Sklepam z željo: Živio gost v domovini! v svesti si tega, kar je izražala poslovica pri prvem nemškem zaveznem prazniku v Pasavu:

„Lied wird That
Fruh oder spat!"

Potem takem mej Nemčijo in Avstrijo ni več meje! Tu ni inozemstvo?! Ali ni Nemčija l. 1866 Avstrije vrgla od sebe? In Avstrija ostati ima — „nemška dežela"?! Kaj so pa dogodki „najnovejše" dobe? Najbrže prijateljstvo in zveza mej Avstrijo in Nemčijo. Prav. Ali dogodki „novejše" dobe — kaj so ti? Po naših mislih ne morejo biti nego dogodki l. 1866. in 1870, dogodki, ki so pripravljali zedinjenje Nemčije v pogin Avstrije. Slednjič: Lied wird That! Kaka „That" ima biti to? Nemška pesen, katera je slavila, da govorim z Dunajskim županom, nemško „Stammesangehörigkeit", katera je vže na sebi „eine natürliche, nicht hinwegzuleugnende, und nicht zu beseitigende Thatsache" — in vender ta ni še dovolj: obstoječa „Thatsache" mora postati „That fruh oder spat". Ha, kaj ne da — po politiškem zedinjenji!!

Radi bi vedeli, ko bi se slovanski pevci iz Rusije in s celega sveta zbrali n. pr. v Pragi, kako bi naši Nemci in politiški nasprotniki razlagali enake govore!

Da, politiško barvano je bilo marsikaj pri „pevski slavnosti

Digitized by Google

na Dunaji. To so priznavali tudi židovski listi ponašajoč se „s političkim mišljenjem“ Dunajskega prebivavstva.

A politika, katera se je vganjala, težko da je bila avstrijska. Znane so politične težnje nemškega „Schulverin-a“; in prav ta se je moral tudi vtikati v — pevsko slavnost ter po besedah — ženske tolmačiti svojo nemško „Gesinnung“. Glavno besedo kot govornika sta nadalje imela dr. Weitlof, predsednik „Schulverein-a“, pa znani p r u s o f i l dr. Fuss. Mej osnovatelji pevske slavnosti nahajamo imena, katera diše po — loži. Primeri: „Namenregister d. Freimaurerbrüder. Von Julius Csàpori. Gran 1888“. Nadalje: „Interessante Enthüllungen aus der geheimen Werkstätte der Freimaurerei... Wien 1888“. V poslednji knjižici se trdi, da je več Dunajskih starešin — masonov, gotovo tistih starešin, kateri so tako ljubeznjivo pestovali nemške pevce. V isti knjižici beremo nadalje, da se — seveda na Nemškem — društva, sama na sebi dobra, večkrat zvržejo in se začnejo pokoriti loži; taka da so nemška turnarska, gasilna, pevska in šolska društva itd. Ravno tako trdi Pachtler v „Götze der Humanität od. das Positive der Freimaurerei,“ da so nemški tako zvani „Kränzchen“ nekake „lože in nuce.“ Cel neizmerni sprevod je pa obstal iz samih takih društev... In sicer, če se še dobro spominjam, bilo je ne malo teh „Kränzchen“ krščenih na ista ali slična imena, kakeršna nosijo razne nemške lože, katere nam našteva Pachtler v omenjeni knjigi od str. 572 — 602. In kdor je imel še bolj bistro oko, je celo zapazil tu pa tam neko skrivnostno pomigavanje in kretanje z rokami, s katerimi so se z enega kraja na drug pozdravljali. Znamenja so bila to, mej nami — lajiki nenavadna, nerazumljiva. Pravijo pa, da taka znamenja imajo in umejo mej sabo — masoni.....

To so seveda le sumnje. Vender pa, bodi temu kakerkoli, predrznil bi se trditi, da loža ne gleda nerada takih pevskih slavnosti. Znano, da se je loža zarotila proti Avstriji: Delenda est Austria! To pa si obeta doseči z obožavanjem velenarodnostne ideje in z razdvajanjem avstrijskih narodov. Denimo tedaj, da loža ni res vtaknila svojega prsta v Dunajsko komedijo, vender pridobila je vsekaker. Vedno raznolično povdarjanje vsenemškega bratovstva pa nemške „Stammesangehörigkeit“ je brezdvojbeno pustilo v duhovih vtis, da so avstrijski Nemci bliže Prusom, nego domačim avstrijskim Čehom. Žalostno res! Mejnarodna mržnja in sovraštvo nam je vže prešlo v meso in kri; ta mržnja javlja se v vseh krogih, od onih višjih, kateri se po Dunajskih gledališčih kratkočasijo z igro za Čehe razžaljivo: „Zwei Böhm in Amerika!“ do onih nižih, kjer dá koroški Nemec ponesrečenemu Čehu napisati na spomenik te lepe besede: „Hier ist herabgefallen ein Böhm und eine Kuh — Gott gib ihnen die ewige Ruh'!“

Slavnosti, kaker je bila Dunajska, ne morejo krepiti avstrijske-

Digitized by Google

ga čustva. Avstrija je družina raznih narodov: njena moč obstoji v mejsebojni edinosti in bratovski ljubezni narodov. Kaker brž se začnejo rušiti mejsebojne vezi, kaker brž jamejo prevagavati centrifugalne težnje nad centripetalnimi, pride Avstrija v nevarnost. Otroci ene družine se kavsajo ter gledajo, kako bi se mej seboj ločili in omejili po programu narodne autonomije, ob enem pa si padajo v naročje z inozemci, češ, izginile so mej nami vse meje!

Te prikazni dajo resno misliti. Mi mislimo tako: Ako nima več Avstrija v sebi toliko moralne moči, da bi svoje narode zbirala k enakim slavnostim, da bi jih navdihovala z enakimi čuti bratimstva in ljubezni, kaker se je to godilo na Dunaji mej avstrijskimi in pruskimi Nemci — tedaj so vže potrgane vezi, katere so sklepale nekdaj ude avstrijskega telesa, tedaj je propad Avstrije.....

Jaz nisem sicer dvorni svetovavec ali kaj enakega, da bi dajal svete gospodom ministrom, vender ne morem nego ponoviti, kar sem tiste dni, ko sem bil majhen kos politika (nekateri pravijo, da nesrečnega) pisal v političnem listu:

„Morala bi visoka vlada povsod, kjer skupaj biva dvoje ali več narodnosti — in to je po vsej Avstriji — zabraniti vsako p r e o č i t n o, o s t e n t a t i v n o, zatorej i z z i v a j o č o narodno slavnost ali katerokoli narodno izjavo. Ako dva stanujeta skupno v eni hiši, ni pač nobenemu všeč, da drugi neizmerno kriči in rogovili.“ (Mej oklepaji dostavim: Slovanom avstrijskim ni všeč, da so Nemci toliko zijali na Dunaji; in z vso pravico bi zdaj tirjali, da smejo tudi oni povabiti Ruse in druge Slovane, da bi v Avstriji ž njimi pili na slovansko „Stammesangehörigkeit“ in poljubljali Moskovčana kot gosta v n j e g o v i deželi ter slavnost zapečatili s krepkim „Bože cara hrani“ s komentarom: Lied wird That — fruh oder spat... Isto tako bi smeli avstrijski Italijani povabiti k bratovskemu prazniku vse irredentovce onkraj meje, Madjari pa vse Turke, da se objamejo „zum Zeichen des unzerreisbaren Bandes,“ mej tem ko Slovakom in Hrvatom iz same ljubeznjivosti kljujejo òči iz glave!)...„Drugič bi morala vlada brez izjeme razpustiti vsa društva, katerih znak je narodna pretiranost in izključljivost... Vlada je nasproti takim društvom preveč popustljiva.....

Sicer bi pa vse prepovedi malo ali nič zdale, dokler ne pridemo v Avstriji do spoznanja, da se morajo avstrijski narodi duševno preroditi, ako se hočejo stalno spraviti in avstrijsko ljubiti. Duševni preporod pa je nemogoč, ako ne postavimo izvzgoje in šole na versko, katoliško podlago. Katoliška ideja je Avstrijo stvarila, katoliška ideja jo ohrani. A v s t r i j a — a l i j e s k o z i n s k o z k a t o l i š k a, a l i n e b i v a. V isti meri kaker vmira katoliška ideja, se ruši mej narodi avstrijska vez, in vsak začne težiti za novodobnim malikom — absolutne narodnosti, ki

Digitized by Google

zahteva dandanes politiško prevstrojitev držav po narodnih skupinah, ki zahteva — pogin Avstrije."

Tako sem pisal takrat, a slavnost nemških pevcev na Dunaji me je le še bolj potrdila v tem prepričanji.

(Možje „der schärferen Tonart".)

Je še le nekaj let od tega, odkar se je tudi mej katoličani zapela ta „schärfere Tonart". Oduška dobiva posebno v znanem „Correspondenz-Blatt-u für den katholischen Clerus Oesterreichs". Preludije nove, liberalskim ušesom neprijetne muzike, so se pa slišale vže dalje prej. Prvi je zagodel znani Boštjan Brunner. Njegova dela, katera je izvlekel iz prahu dvornih arhivov, kaker: „Die theol. Dienerschaft am Hofe Josefs II" in pa „die Mysterien der Aufklärung" — so v tem oziru epohalna.

Jaz sem tedaj resnično želel obiskati enega ali drugega teh čudovitih mož „der schärferen Tonart", ker sem čutil v sebi nekaj sorodnega z njihovim duhom. — Bog mi grehe odpusti!

Boštjana Brunnerja sem našel v Hütteldorfu pri Dunaji, kamer se je za časa pasjih dni preselil. Stanuje pa prav za prav na Dunaji v samostanu — pri dominikancih — v nemilosti. Rekel sem mu naravnost, da sem ga želel spoznati, ker mi vgaja njegova odkrita taktika. Veselilo ga je. Pravil mi je pa, da mu je reznost nakopala dosti neprijateljev. Njemu pa ni nič mar za vse to. On je živel in upa vmreti v svesti, da se je žrtvoval sveti stvari. Največ zla v državi in cerkvi da provzročujejo, a največ dobrega zavirajo tako zvani „Streberji". Da kaj višega dosežejo, kleče plazijo in molčijo, tudi če sam vrag vkrade Božji stol. Boštjan Brunner ima vže pet ali šest in sedemdeset let, je pa vender še krepak in čilega pa jasnega duha. Kaker mi je rekel, mu daje še Schopenhauer opraviti. V kratkem bo gotovo občinstvo iznenadilo novo delo o pesimističnem mijavkanji Schopenhauerjevem z originalnim naslovom, kaker si jih zna izmišljati le Boštjan Brunner — samotar pri Dunajskih dominikancih.

V Sv. Hipolitu (St. Pölten) sem našel msg. Scheicherja, katerega pero je znano vsem, ki berejo „Correspondenzblatt". Prav tak je tudi njegov jezik, ki posebno nevstrašeno zagovarja prava „združenih kristijanov" proti židom in njih slugam — liberalcem. Imeni Lueger pa Scheicher ste zdaj na Dunaji in po Nižeavstrijskem najpopularniši. Pri ljudskih shodih, kateri se skoro vsako nedeljo tu ali tam sklicujejo, sprejema ljudstvo naša dva tribuna z nepopisljivim navdušenjem; da se le kdo prikaže, še predno spregovori, napravi se mu ovacija, ki noče nikoli nehati. Krščanski čut je v veliki množici. mej posestniki, obrtniki in delavci tako probujen, da se ne bo dal nikdar zamoriti. Propad židovstva in liberalstva je le vprašanje časa, je gotov. B o d o č n o s t j e k r š č a n s k a,

Digitized by Google

je naša. Dunaj z okolico postaja vredno središče širne katoliške Avstrije; da bi le povsod posnemali vrle bojevavce!

Vprašal sem pa, kako so v kratkem času dosegli toliko vspeha. Prvo, neobhodno orožje je vže omenjena „schärfere", katera ne zavija svojih misli v gladke besede, ne govori po ovinkih, tudi ne v rokovicah, ampak pove kratko in odkrito, na desno in na levo, na vzdol, pa tudi navzgor, kar je, dopadi ali ne dopadi, bóžaj ali bôli. Vspeha nima naša reč pričakovati od poloviČarskih klečeplazov in plahih tažitvcev, ki se bojé lastne sence. Izbiti si treba misel, kaker da bi bila mogoča sprava ali le premirje z ljudmi, kateri ne izpoznavajo in nočejo izpoznavati krščanskih načel. Poslopje treba zidati novo, ki sloni na naukih sv. evangelija.

Kar se pa tiče načina kako se nam je bojevati, opomnil je dr. Scheicher, treba nam biti previdnim pa zvitim. Najpred si treba pridobiti zaslombe v ljudstvu, v veliki množici. To pa treba prijeti, ji svetovati in pomagati na tisti strani, na kateri jo najbolj boli: na socijalni. Povzdignimo tedaj z a z d a j zastavo socijal-politične reforme, pišimo časnike, snujmo društva, govorimo v tem smislu — tedaj bo kmet, obrtnik delavec vže jutre z nami. Nobena reč ne dela dandanes ljudskih tribunov bolj popularnih kaker zanimanje za materijalne interese trpečega ljudstva, za zboljšanje propadajočega kmetijstva in malega obrtnijstva.

Ko si bomo s tem ljudstvo zavezali, ko mu bomo v socijalnem oziru olajšali breme, potem nam bo sledilo, kamerkoli je bomo vedli; potem stopimo pred nje s katoliškim vprašanjem, s katoliško šolo, s katoliškim vseučiliščem itd. — in imeli je bomo vedno in povsod zá-se. Reči moram, da te besede so se mi zdele pač vredne, da bi jih dobro premislili vsi, ki so sicer vneti za sveto stvar, a gledé načina navadno gredo daleč vsak sebi.

Sicer res, nadaljeval je dr. Scheicher, da nas duhovne hočejo oplašiti in odvrniti od socijal-politiškega delovanja z očitanjem, da smo — demokrati. Jaz se ne sramujem niti bojim biti demokrat. Kristus sam bil je demokrat, aposteljni tudi, in vsak duhovni pastir, viši ali niži mora biti demokrat t. j. prijatelj, pastir, svetovalec in dobrotnik zapuščenega ljudstva. Taka in enaka očitanja izhajajo le od tistih, ki bi radi še nadalje nevedno ljudstvo držali vklenjeno pod jarmom liberalnega gospodstva in židovskega kapitalizma. Vbogo ljudstvo, kdo te bo pa podučil, kdo ti strl verige, ako ne tvoji pastirji? Bo storil to Žid? Bo storil bankir? Le kričite: glej jih demokrati so! Ljudstvo ščuvajo! Mi bomo delali, kaker nam veli kristijanska ljubezen, mi ne bomo mirovali, dokler ne priborimo zatiranemu plebejcu onih pravic, katere mu tičejo po naravnem in evangeljskem pravu. Demokrati smo!

Dva dni potem smo se videli v vredniški pisarni „Correspondenzblatta" v Hietzingu. Spet „schärfere Tonart"! Svetoval

Digitized by Google

sem pa, naj bi se gospodje pač ogibali ožiše dotike s tistimi, ki katoliško idejo sicer povdarjajo, a do zdaj se niso še mogli povzdigniti do avstrijskega političkega ideala — do autonomije in narodne enakopravnosti — seveda koliker se dá izvesti. Lienbacher ni naš mož. Kar le od daleč diši po ponemčevalnem centralizmu — ni katoliško, ni avstrijsko! Troje je, za kar se moramo po vrsti poganjati z vsemi močmi: prvič socijalno-gospodarstvena reforma, drugič verska vzgoja od ljudske šole skoz in skoz do vseučilišča, tretjič narodne pravice na podlagi enakopravnosti. Kdor izmej treh točk le eno izpušča — ž njim ne moremo hoditi.

Še marsikaj drugega sem doživel na Dunaji, vender za to pot sem povedal dovolj. Kaker potovanja, tako sem se naveličal tudi pisanja. Povem le še, da sem se po desetdnevnem bivanji z Dunaja skoz Maribor, Celje in Ljubljano, koder sem se mudil po nekoliko ur, vrnil v toplo Gorico, kateri sem pa sè svojim povratom prinesel hladila z neba — seveda ne ravno preveč prijetnega. Z Bogom!

Dr. Mahnič.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala

XII.

Nekaj ur daleč od tistega kraja, kjer je deloval dr. Zima odvetnik, bilo je veče slovensko mesto. Pisarjenju ni bilo tu konca ne kraja. Vsak drugi človek je bil ali pesnik ali dopisnik ali podlistkar ali vrednik. Izhajalo je tu brez števila listov. Pa ljudje so bili tu nad vse prepirljivi, zbadljivi kaker robida. „Poslano“ nad „poslanim“ si bral vsako jutro na tretji in četrti strani tamošnjih dnevnikov in tednikov. Vrednik ni pa nikdar zabil pod vrsto pripomniti, da on ne prevzame nobene odgovornosti nego le tisto, katero zahteva postava. Tako si je znal oprati roke, kaker Pilat v evangeliji. Sicer so pa vredniki sami dajali največo potuho. Zbadali so se v prvem in drugem nadstropji, pod in nad črto, v obliki satire, potopisnih črtic, dopisov; ironija, sarkazem, reticencija, litótes, asindeton, vprašanja s klicaji pa pomiselne pike itd. vse jim je moralo služiti v ta namen. Kaj čudo tedaj, da se je vlagala tožba za tožbo radi žaljenja časti! In pripetilo

Digitized by Google

se je neredkokrat, da je en sam vrednik, ko se je na spomlad ali jesen bližala doba porotnih obravnav, imel tri do štiri takih pravd naloženih na polomljenem hrbtu...

Dr. Zima pa je bil slavnoznan zagovornik ponesrečenih vrednikov in pisateljev. Če ne drugače, pripeljal se je vsaj za časa, ko so porotniki zaseli pred sodiščem kurulske stole, v mesto zagovarjat svoje klijente....

Prešlo je štiri ali ali pet let, odkar so bili vvedli porotne sodnije. Ker nisem bral časnikov, nisem še imel o tej novi vstanovi pravega pojma. Mikalo me je, da bi si ogledal stvar z lastnimi očmi...

Odpravim se na pot. V eni predmestnih ulic imel je vže od nekdaj Luka kovač svojo kovačijo. Pisati sicer ni znal, brati tudi ne; vender mu je šlo prav dobro: ne le, da je sebe in družino pošteno preživil, ampak marsikaj tudi prihranil si za stare dni. Jaz ga nisem vže videl deset let... Pa kako se zavzamem, ko prišedši mimo kovačije zagledam Luko gospojsko opravljenega: v črnem fraku, v črnih rokovicah, na glavi pol cilindra, pa naočnike!

„Za skozbog, Luka, ali ste Vi, Luka?“

„Jaz sem, jaz, Štefan!“

„Kam ste se pa odpravili?“

„Sodit.“

„Vi — sodnik?“

„Porodni sodnik sem!“

„Od kdaj pa?“

„Letos me je doletela ta čast.“

„Jaz se čudim, kako ste se na stare dni začeli učiti postave. Pa ne zamerite, morda ste celo doktor? Kje pa ste študirali: v Gradci? na Dunaji? ali morda v Parizu? Joj, joj — in jaz sem še vedno stari, butasti Hodulja, Vi pa — doktor Luka — — a — a?“

„Molčite, molčite, Štefan! Študirango prepuščamo drugim. Jaz pa sem še zmirom kovač, še danes sem podkoval dva konja in enega vola.“

Jaz sem pri teh besedah kar obstal. Hodulja, sem si mislil, dosti si sicer obhodil, dosti videl in ovohal, vender kaj tako novega in zanimivega nisi še videl, kaker morajo biti porotni sodniki.

„Pa znate vsaj brati, gospod sodnik Luka?“

„Žeblje in podkove po kovačiji.“

„In pisati?“

„Kljuka pet, križ deset, Štefan Hodulja!“

„In Vi sodnik?!“

„In jaz sodnik, Štefan Hodulja! Hočete z menoj, da vidite, kako sodimo?

*
* *

Digitized by Google

Pol ure kasneje bili smo vže v sodnijski dvorani. Imena dvanajsterih porotnikov — mej njimi dva čevljarja, en krojač, kovač Luka, trije kmetje, dva strojarja — se preberó; oni pa prisežejo.

Reč, za katero je šlo, bila je še precej zamotana. Bilo je pa tako Pred pol letom je bila tam nekje v S. narodna veselica. Pri prosti zabavi po „besedi“ je nekaterim ljudem poleg narodnega duha tudi vinski šinil v glavo. In tedaj se je zgodilo, da je Jakob Stržen, dijurnist, v svoji napitnici pregoreče govoril; in v tej svoji gorečnosti je očital sosednim Junčanom, da niso dovolj narodni, da jim je več mar za njih teleta, kaker za narodno stvar itd. Junčani pa so se še tisti teden znesli nad njim poslavši vredniku Antonu Ježu dolg dopis, v katerem so kar trdili, da Stržen ni človek, ampak prava žival, da je, kar se dá soditi iz njegovega obrekljivega jezika, najbrže potomec tistega dolgoušnika, kateri raztrobi sè svojim zopernim glasom na daleč in široko v cel svet, kar je vlovil sè svojimi velikanskimi ušesi

Ta res robata zaušnica je Jakoba Stržena močno skelela. Pred vsem pošlje vredniku Ježu „stvaren popravek“ opominajoč na znani §. 19. 1. „Ni res, da sem.... 2. ni res.... 3. ni res...“ itd.

A vrednik Jež mu vrže vse v koš, češ, da postava ga ne veže sprejemati takih popravkov (??), pa vrhu tega še pripomni, da mu je sicer žal, ako zazluži g. Stržen take pridevke, a on mu ne more pomagati!!

Žaljenje časti je bilo očitno, in §. 4... je govoril jasno, da odgovorni vrednik Anton Jež mora dobiti vsaj nekaj mesecev zapora, ako ga Stržen toži.

In Stržen je tožil. Danes je stala reč pred porotniki. Zagovorniku Jakoba Stržena, ki so mu dali besedo pred drugimi, ni bilo pač težavno dokazati, da se je tožniku godila krivica, velika krivica

„Da res, velika krivica“, ponavljal je na svojem stolu kovač Luka tihoma sam pri sebi; „velika krivica, ker človek vender ni osel!“

Prigodilo se je pa, potem ko je tudi Stržen sam s krepkimi besedami izrazil bolest, ki mu razriva drob, da se je dala beseda tudi dr. Zimi, zagovorniku vrednika Ježa In dr. Zima je vstal in rešil svojo nalogo od kraja do konca tako-le:

Visoko sodišče! Prečastni gospodje porotniki!

Pritrdili mi boste, da časopisje opravlja dandanes velevažen posel. Ono pred vsem izraža javno mnenje; pripada mu naloga, da brez obzira na desno in levo sodi javne zadeve, hvali, opomina, obsoja. A isto mora v imenu javnosti tudi braniti vse pri-

Digitized by Google

dobitve novejšega časa, da se tako težavno pridobljene svobodščine ljudstvu ohranijo neprikračene. Premislite tedaj, kako težavno je pač zavzemati mesto odgovornega vrednika! Na vse kraje mu je mahati, o vsem se izreči, nepristransko vse tako razpravljati, kaker zahteva javni blagor. Vže zarad tega je breme vrednika preteško za vsakega duševnega velikana. Pa mislite si zraven tega še današnje javno življenje, ki se razvija tako bujno. Vse hoče govoriti, vse pisati, vse glasovati! In v tem Babilonu vzdržuj vrednik red, v toliki disharmoniji glasov vberi vrednik vedno le tiste strune, ki naj bi božale vsa ušesa z rajskimi zvoki nebeške harmonije! Vse to se mora pač trikrat prevdariti, preden se dandanes izreče sodba nad odgovornim vrednikom.

Pa ne mislite nikar, slavni gospodje porotniki, da Vas mislim morda s tem prositi milosti za svojega klijenta, češ, pregrešil se je, priznava svoj dolg, a prizanese naj se mu radi pretežavnih, neznosnih razmer, v katerih se nahaja odgovorni vrednik. Vam sicer pripada pravo, da glasujete je li kriv ali ne; od Vaše sodbe ni priziva; in vem tudi in sem prepričan, slavni sodniki, koliker poznam Vašo učenost pa izkušenost, da boste modro in pravično sodili. A Vaša sodba, ravno zato, ker bo modra in pravična, se bo opirala na državni zakonik. Državni zakonik — pravim, ker država je izvir in početnica vsakega prava. A ravno s tega stališča se upam tudi jaz, slavni gospodje porotniki, dokazati, da se v smislu državnih postav moj klijent ne sme in ne more obsoditi.

Država je povsod ena in nedeljiva Naj dela kar hoče in kjer hoče, vporekati si ne more nikdar. Zatorej ne more država tudi v kaznilnem zakoniku proglasiti kako dejanje za nepostavno, katero je ista država drugače neposredno ali posredno priznala za dobro in postavno. In kaj takega trdim, da se je zgodilo pri zadevi, o kateri je danes razsoditi visokemu porotnemu sodišču. Mojemu klijentu se očita: 1. da je g. Stržena žalil na časti izrekši, da ni človek, ampak prava žival, in sicer osel; 2. se moj klijent dela odgovoren za to žaljenje

Vzemimo najprej prvo točko. V njej se nam predstavlja vprašanje bolj objektivno t. j. vpraša se, ali je očitanje, tu izraženo, v zmislu državnega prava res neosnovano, oziroma razžaljivo. Jaz to odločno tajim Slavna gospoda! Pred leti sem obiskoval vseučilišče v Gradci. To vseučilišče se imenuje cesarsko kraljevo t. j državno; profesorji, ki tu uče, so državni, odvisni neposredno od c. kr. naučnega ministra; v njegovem imenu, z njegovo oblastjo predavajo. Sicer nam pa oznanja vže prvi paragraf državnih šolskih postav, da ves nauk na javnih šolah se predava v imenu države. Ista država pa daje profesorjem po vseučiliščih neomejeno prostost, da uče, kar hočejo. Zatorej je pa vse, kar uče, dobro, vse postavno. Prav tedaj. Jaz, gospoda

Digitized by Google

moja, kaker sem rekel, sem obiskaval graško vseučilišče, učil sem se tudi filozofije. In tedanji naš profesor — ako želite, Vam ga imenujem — je zagovarjal darwinizem. Teorija Darwinova je znanstvena, in ima kot taka po državni postavi prost pristop na vseučilišča. Po tej teoriji ima pa človek v vrsti svojih prastarišev opice in druge čveteronožce Gospoda slavna, prosim, to niso šale, ampak rezultat strogo znanstvenega raziskavanja, nauk, ki se v imenu države predava na vseučiliščih. Mej čveteronožnimi prastariši je postavil imeniten italijanski antropolog tudi osla. Darwin sam je trdil, da mej predniki človekovimi moramo iskati žival s špičastimi ušesi, katera je pa vsled zanemarjanja izgubila gibčnost ušes. O tem je spisal L. Meyer znanstveno razpravo: „Das Darwin'sche Spitzohr." On sicer zavrača Darwinovo mnenje, a so drugi, kateri je znanstveno dokazujejo; in tako se dá z državnim dovoljenjem postavno vzdržati in zagovarjati stavek, da izhajamo res iz osla. In ako bi tudi vsakemu izmej Vas potem takem rekel, da je prava žival, da je potomec znanega dolgoušnika, ne morem razumeti, kako bi me mogel tožiti sklicevaje se na postavo, v tem ko postava sama dovoljuje vse ljudi brez razlike imeti za prave osle! Upam, da ste me razumeli. Nihče pa ne vgovarjaj, češ, eno je šola in teorija, a drugo je življenje; ako ti tudi na vseučilišči dokažem, da si osel, vender v življenji ti ne smem reči, da si osel! To ne velja nič; ker vže v prvi latinski šoli bere se v knjigi, katero je tudi državni minister potrdil za rabo: Non scholae sed vitae discitur — kar na vseučilišči slišimo, moramo porabiti v življenji. G. Stržen v Ježevem listu ni slišal drugega, nego kar se uči v šoli. Naj bi sam g. Stržen delal izjemo?! Od te strani tedaj, gospodje porotniki, boste imeli čisto vest, ako odvežete mojega klijenta, potem ko ga postava sama ne le ne obsoja, ampak priporoča s tem, da dobro plačuje in odlikuje tiste, kateri z najviših mest pridigajo o vseh ljudeh, kar se je on upal tiskati o samem Jakobu Strženu

Zdaj ob kratkem še o drugi točki. Drugo zapopada prav za prav vže prva. Gospod Jež se dela odgovoren za žaljenje časti. Odgovoren je za svoja dejanja le tisti, ki jih ima v svoji oblasti. to pa spet ni mogoče brez proste volje. Toda tajiti prostost človeške volje dovoljuje država sama, ista država, katera, kaker smo videli, profesorje pooblaščuje, da smejo človeka znanstveno poživiniti. Zatorej tudi ne more biti protipostavno sebe ali druge smatrati za živino. Živina pa nima proste volje, ergo tudi človek ne. In kako res je, da dela v smislu države, kdor taji prostost volje, se lehko prepričate tudi iz filozofičnih knjig, katere je c. kr. vlada potrdila za porabo na naših srednjih šolah, knjig, v katerih se črno na belem taji prosta samoodločba človekova. Sicer pa ista državna postava proglaša prostost vere in misli. Vprašajte li g. Ježa, in zvedeli boste od njega, da je pristaš Darwinovih materijalističnih načel. Ako tedaj po teh načelih dosledno

Digitized by Google

taji prostost volje in odgovornost za lastna dejanja, oziroma za žaljenje časti. menim. da ga ista državna postava ne bo mogla obsojati za krivega, ampak ga bo morala celo braniti, ako odvrača od sebe vsako odgovornost! Toda vem vporekalo se mi bo tudi tukaj: šolska teorija nima ničesar opraviti z življenjem; kam pa pridemo, da bi hoteli vse znanstvene stavke vpotrebiti za življenje? Prav. A vprašal bodem; zakaj ne delate odgovorne krave, ko je šla v sosedov zeljnik delat škodo? Odgovarjate mi: žival je, nima razsodnosti, nima proste volje! Jaz pa trdim, da jo ima. Toda Vi mi nanesete dokazov iz fizijologije, iz kemije, iz kranijologije itd. in dokažete, da krava res nima proste volje. Vdam se Vaši teoriji, zavrnili ste me.. Toda razumeti ne morem pri vsem tem, zakaj tu svojo teorijo tako dosledno vpotrebljate na življenje, pri človeku pa tega nočete!!

Menim tedaj, gospodje porotniki. da boste delali popolnoma v smislu državnih postav in tedaj v smislu pravice, ako mojega klijenta. odgovornega vrednika g. Antona Ježa, odvežete in ga proglasite v vseh točkah, kaker je v resnici — nedolžnega.

Po tem govoru povzame predsednik glavne točke cele obravnave, pojasni porotnikom važnost njihovega posla pa odgovornost ter sklene izrekši nado, da so vsi gospodje porotniki pazljivo sledili obravnavi in da imajo jasno pred očmi celo zadevo: tako jim ne bo težko izreči sodbe.

Pritrdijo vsi, najbolj pa je z glavo pokimal kovač Luka, ki se je ravno pri sklepu prebudil iz — spanja, v katero ga je zazibal dolg govor dr. Zime.

Ko so se sè sedežev odpravljali v stransko sobo, da bi se posvetovali. pristopim k Luki:

„Kaj se Vam je sanjalo?“

„Koval sem. Imeli smo kobilo — same zlodeje je imela v kosteh. Ko sem drgal s pilo po parkljih, me je bacnila ob glavo, da sem videl polno nebo zvezd. To me je prebudilo.“

***

Eno uro kasneje sem se ravno za širokim stebrom v hodniku opravljal, da odidem. Doli po stopnicah pa prihropejo s predsednikom še trije drugi gospodje od sodnije.

„Enoglasno oproščen! Ti ljudje nimajo ne pameti, ne postave, ne vesti!“

Čemu je pač še „corpus iuris?“ „Čemu se je človek trudil z učenjem celih šestnajst let, čemu toliko prakticiral in čakal pa čakal, da pride do sodnijskega stola, čemu pravim?!“

„Da, čemu smo mi?!“

XIII. list.

Na starost prihaja človek otročji. Tako se je godilo tudi meni. Tiste dni so me začele obsedati čudne muhe. Kaj mi pade v glavo? Da bi šel na Dunaj.

Digitized by Google

In šel sem. Skoz dolga predmestja dospem do „Ringa“. Kaker znano, so Dunajčani prav zijalasti. Ko sem mimo korakal, je vse kaker okamnelo zijalo za menoj. Tudi stražnik je kričal za menoj, češ, da ni dovoljeno hoditi s hoduljo po mestu. A jaz se nisem zmenil za to!

Prišel sem v „mesto“. Ko jo zavijem po neki ulici proti trgu sv. Štefana, obstojim pred hišo, kjer zagledam nad vrati ta-le napis:

„Druckerschwärze und Geld
Regieren die Welt.“

Vkrenem jo naravnost noter. Bil sem pa tisti dan prav židane volje. Vrejevali, tiskali in vpravljali so pa v tej hiši dnevnik, ki je izhajal dvakrat na dan. Po hodnikih naznanjajo na desno in levo nadvratne tablice. da tu ima svojo pisarno „Chefredakteur“, „Verantwortlicher Redakteur,“ „Administration“ itd. Jaz potrkam na „Annoncen-Bureau “

„Noter!“ — Vže glas mi je oznanjal, da bom imel opraviti z Židom.

„S čim morem vslužiti Vašemu blagorodju?“

„Marsičesa pogrešam; tujec sem na Dunaji. Naselil bi se rad na Dunaji. Naselil bi se rad tu za dalje časa. Stanovanja. opravkov, prijateljev, denarja in kar je še kaj takega, bi rad našel. In slednjič še ....“

„Še .?“ Kaj še?.. No, se bojite povedati?“

„Še. še... .. še oženil bi se rad na stare dni.“

„Pri nas imate vsega dovolj na ponudbo. Prvič, kar se tiče ženitve. Káko bi radi: staro, mlado. vdovo..?“

„Počasi, premišljeno treba tu na delo. Jih imate dosti na izbiro?“

„Še precej. Okol 2300 jih pričakuje zdaj odrešenja v naši pisarni.“

„No, bo pa gotovo tudi za-me kaj!

„Upam. Vam je ljubo pogledati?“

Pri tem me pelje k veliki omari, ki je imela od zgore napis: „Heiratsanträge“. — „Fixe Preise“.

„V prvem predalu so vdove. v drugem ločene, v tretjem neomožene, v četrtem bogate itd. v drugi polovici so možki. Izberite, kjer Vam vgaja.“

Vzamem prvi list, berem.

„V e č n i z a k o n! Stara sem čez dvajset let. Želela bi dopisovati si z značajnim gospodom, tudi starším. Sem neodvisna, kamenitega srca, a veselega duha. Naslov: „Redka sreča 7715“ na vpravništvo lista.“

Druga ponudba.

„Sem sicer vže priletna, vender še lepa. Gotovine nekoliko tisoč. Želela bi se seznaniti z gospodom ki zna ceniti družinsko

Digitized by Google

srečo. Jaz mu bom zvesta, skrbna gospodinja. Streng christlich. Confession Nebensache. Pisma: „6. B. 790.“

Spet:

„Jaz, Antonija, stara sicer 50 let, ki pa na zunaj ne kažem še 20. znam dobro kuhati. malo govoriti; govorim pa nemško, česko, francosko, za silo tudi madžarsko; do zdaj še nisem mislila na zakon. a zdaj sem se premislila in bi rada bila v podporo starejšemu gospodu. Ponudbe pod: „A. B. 4523.“

„No, ta Antonija bi bila morda za-me“, spregovorim. „Pa hudirja, zdi se, da nima premoženja! Kaj pomaga dobro kuhati. ko ni česar kuhati?“

„Tu ni vse nič za-me,“ pravil sem h koncu, „tu ni vse nič! Zdi se, da Hodulja ostane sam, sam do groba.“

„No pa ne!“ odgovarja krivonosec, „no pa ne! Saj Vam znamo še pomoči. Se pomoči! Ha! ha! Vaše blagorodje! Ako Vam ne vgaja nobena ponudba, ponudite se pa Vi. Tukaj le napravite inserat; morda se najde še za Vas kaka stvar na Dunaji. To je moja misel, blagorodje.“

„Jaz tudi menim, da nisem še tako za reservo. Hodulja še marsikaj zna in marsikaj velja. No pa, inserat, pravite, inserat! Kako bi ga pa zložil. Veste, gospod - - kako Vam je ime?“

„Samuel. če se ne motim.“ --

„Veste tedaj, gospod Samuel, mi smo prišli z dežele in smo malo okorni; do zdaj sem še prav malo občeval z nežnim spolom. Ne vem, kako mi treba pisati tu na Dunaji, da se prikupim kaki prav lepi gospodičini in, če mogoče, tudi bogati.“

„Prav tedaj. blagorodni gospod Hodulja, tu najdete več enakih inseratov, pa boste videli, kako možki snubijo.“

Pri tem mi odpre oddelek za možke ženitvene ponudbe.

„Vi hočete prav ljubko pisati, Ew. Wolgeboren? Prav; tedaj bi znali posnemati nekako ta zlog. Poslušajte:

„Ženski srček, ki bi želel stopiti v dogovor z elegantnim, skušenim gospodom. naj bi to podpisanemu naznanil, priloživši pismu fotografijo, katera se precej vrne. Le resne ponudbe. Diskretnost nad vse! Ako všeč osebno spoznanje, jutre ob osmi zvečer pred „opero . Sicer pa blagovoljno pisati pod: „Schwarzen Frack poste rest. Hauptpost.“

„Mi ne vgaja.“

„Ali hočete bolj poetično?“

„Nekdaj sem bil kos poeta; a zdaj..? No pa berite!“

Bere:

„Ich weis nicht, was soll es bedeuten — Melancholie aus uralten Zeiten“ ... „Ich suche ein Weib auf Erden — Die soll noch ein guter Engel werden“. „Bin allein, kann nicht sein — O du Herz mein, mein, mein!“

„Oh, molčite, molčite, to ni za-me, gospod Samuel! Kaj bom plašil kokoši s takimi strašili! Jaz hočem kaj bolj realnega.“

Digitized by Google

Prav, bo pa to:

„Prileten mož, lepe zunanjosti, originalen, zveden v mnogih strokah, želi najti družico življenja. Je Izraelit, vender se dá, ako ljubo, krstiti."

„Vedite, gospod Samuel, Štefan Hodulja je krščen!"

„Tudi prav, pa naredimo tako: „Zwar Christ, doch bereit, wenn gefällig, sich als confessionslos zu erklären."

„Vedite spet, gospod Samuel, Štefan Hodulja ne prodaja svoje vere."

„Kaj Vam pa pomeni „realno"? Čemu hodite na Dunaj?"

„Dražit Jude! Jaz sem antisemit, gospodine Samuel."

„No, povejte pa, kaj prav za prav hočete?"

Vidim, da z ženitvijo ne bo nič tu pri Vas na Dunaji. Morda bi se pa vsaj kak zaslužek dobil? Saj živeti treba."

„Kaj pa znate?"

„Hodulja zna marsikaj. Vi bi mi znali povedati, kakih ljudi najbolj pogrešajo na Dunaji"

Zdaj odpre Žid drugo omaro, na kateri je bilo zapisano: „Dienst und Arbeit." — „Offene Stellen."

„Išče se tamburist."

„Nisem za to"

„Hišni oskrbnik."

„Nisem za to, ker ne morem stati čez en dan pod streho."

„Praktikant — mašinist — agent — stenograf — spiritist...."

„Nič, spet nič!"

„Jehova Vam najdi opravka! Prevzamete to? Poslušajte: „Tüchtiger Zuschneider im Herrenfache wird gesucht."

„To bi bilo kaj. Le da bi se ne glasilo „im Herren" — ampak „im Damenfache."

„Zakaj?"

„No, Samuel, ne veste še: jaz sem imeniten v ženskem prirezavanji!"

„Vi ste tedaj krojač za ženske kitlje?"

„Ne veste, kaj mislim, gospodine Samuel. Jaz ne prirezavam ženskam obleke, saj še tako jo nosijo, preveč prirezano, ampak — jezike!"

„Vdarila Vas ena sinajskih strel! Vi se norčujete z mano! Hodulja! poberite se od tod, ali pa Vas ovadim policiji!"

„Potolažite se, gospod Samuel, gola čista resnica je, kar Vam pravim!

„Pa le bolne jezike prirezavate?"

„Ne bolnih, gospod Samuel, ampak dolge. Glejte no, saj sem vže pred leti imel v Ljubljani prodajalnico do tretjine prirezanih ženskih jezikov. Pa zbežati sem moral. Vse ženstvo se je zarotilo proti meni. In našli so se celó možaki, doktorji, kateri so začeli zagovarjati — ženske jezike, a po meni nevsmi-

Digitized by Google

ljeno mlatiti. Ako hočete, Vam pokažem list, kjer me neki doktor v vvodnem članku napada radi prirezavanja babjih jezikov."

„Kaj pa pravi?"

„Da to je nekrščansko "

„No, meni bi se ne zdelo to še tako hudo!"

„Kaj ne da, gospod Samuel? Menim, da na Dunaji bi se znalo s tem kaj opraviti. Sprejmete v svoj list inserat?"

„Inseratov pa koliker in kakeršnih hočete! Ta inserat bi se glasil?"

„Tako-le, gospod Samuel:

Sensationell! — Noch nicht da gewesen!
STEPHAN HODULJA,
Damen-Zungen-Zuschneider.
Approbirt von Universitäts-Doctoren.
Sprechstunde 9—12. — Operirt 1—2 Uhr.

„Mislite, da bo kaj zaslužka, gospod Samuel?"

„Jaz sem prepričan, da bo. Nič ne dé, če tudi jim boste resnično prirezavali jezike; ženska radovednost presega vse, in gotovo bodo zahajale k Vam, da bodo vsaj enkrat videle, kako se izvršuje ta najnovejša operacija!"

„Ne zamerite, gospod Samuel, da Vas še dalje nadlegujem: Kaj Vi sploh mislite o ženskem vprašanji?"

„Skrajen čas je, da je rešimo, ker čim več bomo povpraševali, tem več nam bodo odgovarjale. Tako ne bo celo večnost konec besedi. Mi možki sami smo veče klepetulje kaker ženske. Kdo vedno piše o ženski emancipaciji, kdo leta za njimi po gledališčih, kdo jim odpira vseučilišča? In ali jih ne molimo sami na kolenih, ali jim ne dajemo pri vsaki priložnosti prednosti pred možkimi? „Blagorodne gospe in gospodičine" — imajo pri koncertih, imajo v društvih, imajo v listih mesto pred „blagorodnimi gospodi." Kaj čuda potem takem, da jim greben raste čedalje bolj? Ako bi mi to reč preobrnili in ženskam enkrat za vselej povedali, kar je pisal sveti Mojzes v prvi knjigi: pod oblastjo moževo bodeš — bi bil konec ženskega vprašanja, in konec ženskega klepetanja!"

Vidiš, sem si mislil, vidiš, Hodulja, kje najdeš somišljenika!

„Jaz se Vam prav globoko poklanjam," pravim h koncu, „ter se od Vas poslavljam, gospod Samuel."

„Vi mislite oditi? — pa blagovolite počakati še en hip!"

Sede za mizo, in v eni minuti mi prinese list: „Meine unterthänigste Forderung, Eure Herrschaft!

„Inserat . . fr. 3
Sprechhonorar fr. 5
Summa . fr. 8

Digitized by Google

„Pa, gospod Samuel, tu ná-te mojo roko! Ali nisva prijatelja?“

„Bitte, meine Gebühr!“

„S kako pravico?“

„Tukaj postava!“

Pri tem hiti k omari in začne iskati. Jaz pa odprem vrata, jih zaloputnem za sabo, in v tem hipu sem s hoduljo na ulici.

Slovstvo.

„W sprawie ruskiej“ X. H. Jackowskiego. T. J.

„Ut omnes unum sint“.

Iskren Hrvat, videč, kako se Slovenci vstrajno in goreče zanimamo za vsako najmanjšo prikazen bodisi na slovstvenem ali političnem polji českem, naš je zavrnil v društvu: «Ne zavidam Čehom vaše ljubezni, in tudi sam jih skušam spoznati, vender sadu bi gotovo več bilo za Slovanstvo, ako bi vi vsaj polovico onega zanimanja našim razmeram naklonili. Mi Hrvati smo vam po jeziku sorodniši od Čehov, mi smo vam krajevno bliže od Čehov, in koliker sem posnel iz češke sedaj gospodujoče literature, tudi naš duh vam je sorodniši od českega. Vem tudi, kako se zanimate in koprnite, da bi se razkolni naši bratje zopet zedinili z katoliško cerkvijo: veste pa, da zedinjenje razkolnikov je silno odvisno, kaki so njihovi katoliški mejaši. Ne Čehi, ampak mi Hrvatje, Poljaki, Rusini, mi v prvi vrsti smo na mejah razkolniških, posebno naše sodelovanje ali lenoba povspeši ali zdrži zedinjenje: na te rodove glejte in posebno nas Hrvate, ki smo vam krajevno najbliže, navdušujte sè svojim zanimanjem, veselite se z nami, ako pri nas rase učenost, versko prepričanje in nravstvenost, le po tem bomo na razkolnike vplivali in zedinjenje povspešili »

Zedinjenje razkolnikov, bodisi Rusov, Srbov, ali Bolgarov — s katoliško cerkvijo je vprašanje čisto **versko**. Tudi za to zedinjenje je prosil sam Jezus Kristus (Jan. 17, 20): «Pa ne le zanje prosim, ampak tudi za tiste, ki bodo verovali po njih besedi v mé, da so vsi e n o, kaker ti Oče v meni in jaz v tebi, da so tudi oni v nas eno.»

Za isto moli tudi sveta cerkev v kanonu mej mašo: «haec sancta sacrificia illibata, imprimis quae tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, *quam pacificare, custodire, adunare* et regere digneris»; in zopet: «ne respicias peccata mea sed fidem Ecclesiae tuae; eamque secundum voluntatem tuam *pacificare et coadunare*

Digitized by Google

digneris». Tudi Rusini imajo enako prošnjo: — ...«sojedinit ih sviatej svojej sobornej i apostolskej cerkvi».

Kdor bi iz katerihkoli nizkih zemeljskih ozirov in sumljivosti nasprotoval zedinjenju razkolnikov sè sv. kat. cerkvijo, se je vže odrekel pravici do naziva: jaz sem katoličan. Vsaki pravoverni katoličan brez razlike narodnosti ne sme biti ravnodušen nasproti zedinjenju, še manj katoliški Slovani, a najmanj njihovi duhovniki. Sam rimski papež želi, da, vkazuje, da se zanimamo za to vprašanje, in da vsak deluje po svojih razmerah za vre-ničenje Kristusove ideje in želje: «*ut omnes unum sint*».

Piše sveti oče Leon XIII. v slavljeni okrožnici: «Slednjič hočemo, da se po Vašem (patrijarhov, primatov itd.) svetu in opominu obče prosi in moli k Cirilu in Metodu, da po milosti, s katero sta mogočna pri Bogu, branita krščansko stvar po vsem Jutrovem s tem, da sprosita katoličanom stanovitnosti, razkolnikom pa voljo se zopet spraviti s pravo cerkvijo».

Predno se katera ideja vresniči, mora se stalno vzbujati pozornost zanjo, kazati pot in sredstva, da se vresniči. Skoro bi trdil, da pri nas je zanimanje za to veliko in za Slovanstvo osodno vprašanje še vedno premajhno, presentimentalno, premalo praktično. Zato sem se namenil v naslednjih vrstah podati nekoliko vporabnih misli in vodil, važnih v prvi vrsti za katoliške Slovane na mejah razkolniških: Hrvate, Poljake, Rusine, a tudi za nas bolj oddaljene Slovence in Čehe. Prepričani smo, da ne le pri Slovenih, ampak tudi pri Hrvatih in Čehih najdejo te le vrstice odmeva, in nadaljnjega premišljevanja. To je pa studenec vresničenja.

Leta 1883 je X. Henrik Jackowski T. I. napisal poljsko brošuro: «W sprawie ruskiej». Ta knjižica je poslanica posebno katoliškim duhovnikom slovanskega in latinskega obreda na mejah razkolniških. Brošura dokazuje, kako bi se morali katoličani obredov na mejah ljubiti, povzdigniti se v učenosti, verskem prepričanji in moralnosti, da bodo enkrat res lahko most zedinjenja razkolnikov s katoliško cerkvijo. V tej razpravi porabim koliker mogoče tudi misli omenjene knjižice: vredno je, da izvé njeno vsebino ne le vsak katoliški duhovnik, ampak tudi vsak katoliški, svoj rod ljubeči Slovan. Kar velja za katoliške Rusine in Poljake na severo-izhodnih mejah, velja z malimi izjemami tudi za Hrvate in katoliške Bolgare; a tudi mi Slovenci si za svoje razmere povzamemo iz knjižice mnogi nauk.

*
* *

Ako je časnikarstvo res priča javnega mnenja, gotovo je, da so katol. Rusini in Poljaki razklani v dva tabora. Vzrok temu niso ne sami Poljaki, ne sami Rusini, ampak obe stranki Dobička nima ne ena stranka ne druga: duobus litigantibus tertius gaudet. Kdo? Zgodovina priča.

Katoliški Rusini se iz odtujenosti do Poljakov nagibajo bolj in bolj k razkolniškim Rusom; a ti skušajo Rusine sebi čisto ze-

Digitized by Google

načiti. vsiljujoč jim svoj jezik in vero. Čim bolj pa se Rusini Poljakom odtujajo, tem bolj so Poljaki izposta vljeni volivu razkolniškemu. V takih razmerah se unija, vera katoliška obreda rusinskega, gotovo ne more vtrjevati in širiti tem manj, ker celo katoliško duhovstvo obeh narodov ne deluje jednostno v razširjevanje božjega kraljestva, ampak se iz narodnih predsodkov vede nezaupno drug drugemu nasproti: «ogarnela też niestety wielka cześć, duchowieństwa, nie dopuszcża wspólnej i jednotlitej pracy okolo szerzenia królestva Bożego na ziemi».

Razkol sam na sebi je manje zlo od herezije, a gledé na njegovo organizacijo, katero si je prihranil od davnih časov, je razkol nevarniši od herezije, teže se celi Tajiti se pa ne dá, da mej Rusi katoliškimi je v zadnjih desetletjih oslabela srčna naklonjenost do rimske stolice in se vzbujajo nasprotne težnje, kar gotovo ne povspešuje časa zedinjenja z razkolniki, ampak jih še potrjuje v zmoti. Te žalostne prikazni mej Rusini niso krivi sami Rusini, ampak tudi Poljaki. Glavni vzroki so ti - le:

I. Mnogo duhovnikov nekdaj zedinjenih so proti volji svojih škofov zapustili Galicijo in prešli v helmsko škofijo in tam stopili v — razkol. Exempla trahunt! Posebno silno je omajalo v Rusinih vdanost do rimske stolice razkolno delovanje znanega duhonika Naumowicza.

II. Tudi mnogi duhovniki rusinski so glasovali za odpravo konkordata!

III. Rusini katoliški trudili so se «očistiti» svoj slovanski obred vsake primesi lat. obreda .. tako nestrpno, da so proti rožnim vencem. škapulirjem, pobožnosti do najsv. Srca Jezusovega rili huje kaker proti herezijam, a na drugi strani vveli so v svoje bogoslužje mnoge posebnosti. jedino razkolnikom lastne.

IV. Resnica, da je znamenito število duhovstva rusinskega čitalo in se naročevalo, gmotno in moralno podpiralo časopise razširjajoče sovraštvo do kat. cerkve in pripravljajoče na razkol, časopise prepovedane od metropolita!

V. Da so Rusini nekako mrzli za rimsko stolico, krivo je pa tudi: Poljski duhovnik in rusinski sta — katoliška, stanujeta v isti deželi, mnogokrat v istem mestu, istem trgu — in vender ne občujeta skoro čisto nič, drug drugemu si ne zaupata. Tako začenja prosto ljudstvo misliti, kaker bi vera Rusinov kat. in Poljakov ne bila ista, ampak da je jedna «poljska», druga «ruska»! «Wpaja w lud bledne mniemanie, jakoby zachodzila zasadnicza różnica i sprzeczność miedzy wiara «polska» a wiara «ruska». In da bi mlajše duhovstvo obeh obredov bolj zaupno mej seboj občevalo, komaj se drznem upati... Poljaki mislijo, da bi bila Rusinom, ako bi sprejeli latinski obred, bolj zagotovljena vera katoliška nasproti razkolu, zato so se trudili koliker mogoče veliko Rusinov dobiti za latinski obred: Pragneli... pociagnać jak najwiecej Rusinów na obrzadek laciński — a tem jeszcze wiecej Ruś przepaści

Digitized by Google

popychali....» To počenjanje pa je katol. Rusine še bolj odtujilo Poljakom.

* * *

Ti so vzroki, da unija peša. Da se pa spet vtrdi, treba je duhovstvu katoliškemu, bodi si na severoizhodnih ali južnih mejah, to le pomniti:

I. Trdno se mora okleniti rimske stolice, ona je temelj neskaljene resnice; okleniti se je mora s prepričanjem in srcem. Resnico o jedino zveličavnosti rimske katoliške cerkve treba tudi ljudstvu pogosto oznanjevati; kjer ni trdne vere v to resnico, tam se širi razkol.

II. V propovedih svojih je treba vsako resnico najpopred dogmatično dokazati, in ne samo moralizovati. Kjer ni trdnega prepričanja, tam ni značaja, ni nravstvenega življenja. A v veri dobro podučeni in nravstveni morajo biti posebno Hrvatje, Rusini, Poljaki, ako hočejo razkolnikom imponovati in jih privabiti v naročje katoliške cerkve.

Podlost, surovost, nevednost, nemoralnost v katoličanih je na mejah razkolniških največa zapreka zedinjenja! Hrvatje, ta je naš panslavizem — katoličanstvo!

III Duhovnik, Poljak ali Rusin, naj vrže iz hiše vsak proti-katoliški list, posebno tiste, ki spodkopavajo avktoriteto rimske stolice. Krivica in greh je podpirati časopise, ki blatijo namestnika Kristusovega. Nevarno jih je brati: čitatelj, četudi mogoče duhoven, ki zajema le iz takih virov poduk, si nehote vsvoji njihov duh in kmalo veruje bolj listu, kaker evangeliju in svojemu škofu! Sramotno je duhovniku iskati poduka v verskih stvareh v listih, dnevnikih, katerih izdajatelji sami še časa nemajo se v taki tvarini kaker treba podučiti, ampak le prežvekujejo, kar so vlapili po enciklopedijah, drobcenih brošurah... Dogaja se, da vaško dete ima o temeljnih naukih sv. vere boljše pojme od vrednika v šumnem mestu. In vender pravi Jackowski str. 15: Spominjam se, da je neki izdajatelj proti-kat. lista, ko se mu je očitalo ta protiverski smer, rekel «Moj list vender ne more biti tako brezversk — saj bi ga sicer ne bilo se naročilo čez devetsto — katoliških duhovnikov!»

IV. Da se unija, katoliška cerkev z slovanskim obredom, vtrdi, morajo se poljski katoličani in katoličani ruskega obreda ljubiti ne le s frazami in sentimentalno, ampak dejansko. Kar se zapazi na enem Rusinu, n. pr. ako odpade v razkol, ne sme se pripisovati vsem Rusinom, češ: vsi Rusini teže v razkol; in nasprotno: Rusini ne smejo, kar jeden ali drugi Poljak zagreši, očitati vsem Poljakom, vsem katoličanom latinskega obreda: Rusini niso sklenili unije s Poljaki, ampak z rimsko stolico. Ako tedaj Poljaki kaj zagrešé, ali katere pravice kratijo, jim jih vender ne krati rimska stolica.

Nasproti Poljaki naj ne gledajo le na napake Rusinov, am-

Digitized by Google

pak naj priznavajo tudi njih odlike z veseljem, z radostjo, in nadsproti tudi Rusini naj ne vpirajo svojih oči le v pege Poljakov, ampak tudi v vrline: Tako se bodo srca vzajemno vnela. Razkolniki pa to videč porečejo: Glejte, kako se vender ljubijo katoličani, dasi različnih obredov!

V. Duhovniki različnih obredov naj se o slavnostih, shodih vzajemno podpirajo, da bo ljudstvo videlo, da je ista vera, dasi različni obredi, da bodo razkolniki spoznali, da Rim jim neče vzeti obreda slovanskega, ampak le — zmote.

VI. Sveta cerkev katoliška se ne boji jasno mislečih nasprotnikov — te lahko prepriča sè svojimi jasnimi dokazi. Nji so najnevarniši oni sovražniki, ki ne poznajo logike in nemajo jasnih pojmov. Zavoljo tega je dolžnost vsakega duhovnika svojim vernim vcepiti jasne pojme o verskih glavnih resnicah; na mejah posebno resnice o primatu rimskega papeža, o jedinstvu sv. kat. cerkve, o izhajanji sv. Duha.

VII. A da se o duhovnikih katoliških na mejah razkolnikov ne poreče, da slepci vodijo slepce, se morajo tudi oni o teh in drugih dnevnih vprašanjih globoko podučiti, sicer «ex male intellectis oriuntur haereses». Taka vprašanja so: nezmotnost papeževa, primat papežev, papež in svetna njegova oblast, cerkev in njena pravica do premoženja, do družine, šole, socijalno vprašanje, svoboda tiska, svoboda vesti.... Mi Slovani na sploh imamo neko naklonjenost do pobožnosti; če kdo, gotovo imamo mi, da se izrazim s Tertulijanom: «animam naturaliter christianam,» a lastna nam je neka lenoba in strah do globokega razmišljevanja. Ta slabost se celo v šolah slavi mladini kot neka odlika! češ, filozofija ni za Slovane, mi smo bolj realisti in se bavimo z vidnim svetom, stikanje po definicijah pustimo zamišljenim Nemcem! Tako me je prepričeval nekdo, ki je bil vzgojen na češki gimnaziji. Jaz pa trdim, da ravno ta lenoba do globokega filozofičnega in teologičnega zgodovinskega studija je kriva, da smo tako nejedini in da hlapčujemo skoro na vseh poljih omike in denarja — tujcem, Nemcem! «Labia sacerdotis custodiant *scientiam*» — posebno onih na mejah srbskih in ruskih, da razkolnike prepričajo in privedejo v naročje sv. cerkve. Da dobodemo tako duhovstvo, skrbeti je po želji trident. zbora, da se osnujejo deška semenišča.

Žal sicer, da se dandanes semeniški gojenci podučujejo na državnih gimnazijih, kjer izgubljajo živost vere, kjer se jim vzbujajo dvomi proti nji, in se jim vcepljajo nazori, ki nasprotujejo poklicu in stanu kat. duhovnika. Pa za sedaj drugače ne more biti; a tem težja je naloga v velikih semeniščih. Posebno se mora skrbeti, da bi gojenci obeh obredov vže v bogoslovskih letih prijazno mej seboj občevali. Vsak ne more sè vsemi občevati, vender vsak naj si izbere jednega duhovnika drugega obreda in naj z njim prijateljski občuje ali dopisuje. A tudi duhovnik izšedši iz semenišča ne sme zanemarjati studij, ampak se popolnjevati. Po-

Digitized by Google

sebno mora paziti, da ne trati časa s prebiranjem novel, romanov, mesto da bi čul nad čredo in jo varoval razkola...

VIII. Dandanes je potrebno, da se duhovniki, posebno na mejah razkolnikov, izbistrijo vsestransko v vprašanji o narodnosti: kaj je prava ljubezen do naroda in kaj napačna. Proti ljubezni do naroda svojega se lahko greši «per defectum» in «per excessum». V poslednjem zmislu greše moderni liberalci, ki postavljajo ljubezen do naroda nad ljubezen do Boga, in so pripravljeni prezreti večne zakone Božje, ako se jim le obeta trenoten dobiček v narodnem obziru. «Per defectum» pa greši kdor je čisto ravnodušen za srečo in nesrečo svojih rojakov. Prava ljubezen do domovine in naroda se nahaja sredi mej obema.

IX. Nujno potrebno je tudi, da si vsak duhoven bodi si latinskega ali ruskega obreda natančno predoči razmerje mej vero in njenimi različnimi zunanjimi oblikami ali obredi. Kajti liberalni katoličani in razkolniki radi očitajo, da se Slovanom po veri katoliški jemljejo slovanski obredi in liturgični jezik, da Rim jih po katoliški veri iznenaruje! Vpijejo liberalci kaker nekdaj židovski farizeji: ako obvelja vera, nauk Jezusa Kristusa, «venient Romani et tollent nostrum locum et gentem» zatorej: «Tolle, crucifige» vero katoliško, rimskega papeža! Antigonizem narodnostni mej Rimljani in Grki je rodil razkol in potegnil tudi Slovane za seboj, isti duh narodnosten je skušal tudi Francoze odklati od katoliške cerkve po znanih galikanskih svobodščinah i. t. d. i. t. d... Ker je narodnosten princip v razkolu bil tako vsoden, ravno radi tega je nujna potreba, da si vsak duhoven posebno na mejah razkolniških razjasni to vprašanje.

Ne «eo ipso» ker je kdo Italijan, Poljak, Španjec in ima latinski obred, je bolji katoličan od Rusina, Hrvata, ki imata mogoče slovanski obred — ne obred dela boljšega katoličana, ampak trdniša vera, veča zvestoba do rimske stolice, vredniše prejemanje sv. sakramentov!

Nekateri katoličani so mislili, da jedino ako se Rusinom vzame slovanski obredni jezik, v katerem se vjemajo z razkolniki, se jih vtrdi v veri. S takimi nazori se ne vjema rimska stolica. Katoliška cerkev je ona kraljica, «v pozlačeni obleki, obdana z raznoličnim lepotičjem — circumdata varietate». Sam tridentiski zbor sess. VIII De sacr. in gen. can. 13 pravi: «Si quis dixerit, *recepios et approbatos* Ecclesiae catholicae ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut *contemni*, aut sine peccato a ministris pro lubitu omitti, aut *in novos alios per* quemcunque ecclesiarum Pastorem mutari posse — anathema sit.»

Slovanski obred pa pri Rusinih je «receptus et approbatus», torej se ga ne more zaničevati (contemni) brez greha; a na drugi strani tudi tam, kjer slovanski obredni jezik ni sprejet — «recep-

Digitized by Google

tus», se ga ne sme vvajati; niti škof nema te oblasti, ampak jedino papež, in ž njim občni cerkveni zbor.

V katoliški cerkvi je dvoje vrst določeb in vstanov: prva, ki se nikdar ne da spremeniti n. pr. vera, sv. sakramenti, avktoriteta rimske stolice itd. teh določeb še papež ne more spremeniti, ker slonć na božjem pravu: «Nebo in zemlja preide, ali moje besede ne preidejo». Druga vrsta določeb pa se lahko po potrebi preminja n. pr. obredi, obredni jezik. Te določbe so dali papeži in papeži jih lahko tudi po okolnostih dajo, prekličejo, spremenijo. Da so se res novi obredi, običaji tekom stoletij v katoliško cerkev vvajali, da so se ravno tako razen latinskega, grškega obrednega jezika tudi drugi jeziki za obredne jezike od papežev priznavali, ne bode nihče tajil, kdor pozna cerkveno zgodovino. Vera je jedro, obred je le lupina. Spoštujmo obred, a še bolj ljubimo vero! Ne obred, ampak vera vede v nebesa. Zavoljo tega rimski papeži vedno pravijo nezaupnim razkolnikom: Mi nočemo, da bi sprejeli latinski obred, ampak vero — katoliško. Ako tedaj katoličan ruskega ali nasprotno katoličan latinskega obreda ne more opraviti radi okolnosti svoje pobožnosti v cerkvi in pri duhovniku svojega obreda, jo sme opraviti v cerkvi in pri duhovniku drugega obreda; saj so. dasi različnega obreda, vender vsi katoličani. Moderni paganski narodostni princip pa uči, kaker bi bil obreden jezik glavna stvar, a ne vera; zato je ta princip največ škodil uniji. Mrtva črka jim je več, kaker oživlja oči duh — vera!! Zato morajo biti katoliški duhovniki unijatski tem bolj se truditi, da razjasnijo svojim vernim pojem narodnosti, razmerje mej obrednim jezikom in vero sicer — «ex male intellectis oriuntur — haereses», razkol, in ravno to namerjavajo liberalni — «slovanofili (!!)»

X. Vsak duhoven naj v prvi vrsti skrbi, da bode najpoprej to, kar ima biti — dober duhoven. S politiko naj se le toliko bavi, političnih svojih pravic naj se le tedaj poslužuje, ko vidi, da bode sicer posredno ali neposredno njegova odsotnost v kvar veri, verski vzgoji otrok i. t. d. Duhoven, ki se meša v čisto politične agitacije in narodnostna strankarstva, izgubi jasnost nazorov, ki mu je neizogibno potrebna v pastirstvu. Duhovnik, ki se tako vede in najpopred skrbi biti celi duhoven, mogoče ne bode mnogo veljal pri narodnjakih-kričačih, a on koristi svojemu narodu, svoji domovini, več kaker oni s tisočerimi demonstracijami, adresami, peticijami in rekurzi!

«Iščite prvo nebeškega kraljestva in njegove pravice in vse drugo se vam bo privrglo».

XI Veliko bi tudi zapadni Slovani lahko pripomogli za zedinjenje razkolnikov, ako bi vsaj eno tretjino onega denarja, ki se nabere za nebrojne spomenike dali za misijone posebno v Bolgarji. Tu se obetajo katoličanstvu največi vspehi, a žal: žetev je sicer velika, pa malo delavcev! Premalo srca imamo do razkolnikov.

Digitized by Google

Ako pa res ne moremo žrtvovati za misijone, za vzgojo mnoge mladine, da bi mogla učiti razkolne brate prave poti, tedaj vsaj molimo zanje, kaker je molil Jezus, da bodo vsi eno, kaker je Oče v Sinu in Sin v Očetu — in Bog, kateri je obljubil: «Ako boste v mojem imenu česar mojega očeta prosili, se vam bode zgodilo» — tisti Bog nas gotovo kdaj vsliši!

V. K.

„Zvonovim“ leposlovcem — še enkrat!

Da smo z razpravo o Aškerčevem realizmu zadeli na občutljivo stran, pričajo nam najbolje bolečine, v katerih se zvija «Ljubljanski Zvon.» Ne ve vže, ne kje ne kako bi nas prijel! Le to čuti, da je skrajen čas spregovoriti. Zanimivo je pa zvedeti, kako je to storil.

Najprej se mu zdi potrebno «označiti svoje stališče nasproti nam in «Rimskemu Katoliku.» To stališče je silno visoko, tako visoko, da z njega ne more. «Zvon» doseči več naše nizkosti. «Mi namreč ne pozabljamo — tako pišejo «Zvonovi» estetiki — da izdajemo in vrejujemo samo leposloven in znanstven list, nikaker pa ne političnega, in da se zatorej tudi tedaj, kader nam je govoriti v obrambo napadov..... ne bodemo spuščali vono nižavo grdega osebnega «préklanja,» ki znači «politično» in na jedni strani tudi «literarno» delo zadnjih mesecev. «Noblesse obligé» je bilo do sedaj naše geslo, in to geslo nam ostani tudi dalje sveto! Pod tem praporom bodemo govorili.»

Tako tedaj — «noblesse obligé!» Z «glaçé» rokovicami in v fraku — klanjamo se vam globoko, ponižno pričakujoč, da nam blagovolile govoriti sè svoje velegosposke visokosti!

Res, človek bi pričakoval, da nas bodo resno, dostojno podučili o naših zmotah, kaker se spodobi omikancem, filozofom....

Kaj pa da! Z nedosežne visokosti padejo ko bi trenil v najnižišo nizkost in grabijo s polnimi pestmi blato, da nas ocmokajo ž njim. Celo tri in še več strani — samo cmokanje! To je njih «noblesse obligé!»

Navedimo tu nekoliko «krepkejših.» — «Rimski Katolik» stoji v vsem zgolj na rimsko-katoliških tleh. S tega stališča presoja znanost in umetnost, narodna, socijalna vprašanja, elektriko in ichtyosaura, protozoë in Eifflov stolp In pri tem.... kriči v enomer: «Heraus mit dem Flederwisch!» — i prav tako, kaker naš «gorenjski fant na vasi:» Pa vdari, če te je kaj, pa vdari.» «R. Kat.» je — rogoborni goriški list. Kaker oni go-

Digitized by Google

renjski permejduševec, tako drži on krivec ali pa bàtino za hrbtom!» « Cez dvajset let molí zopet reakcija svojo mračno glavo kvišku.» « Pojav srčnega življenja je — fanatizem. Takega imamo pred seboj v « Rimskem Katoliku.» « Strastno njegovo srce... propade slepemu fanatizmu.» « Škoda vse razboritosti goriškega doktorja.»

S tem se nas hočejo odkrižati?! Pa ne še dovolj. Na vse naše umstvene razloge nam zagodejo, da srce imamo sicer, a — brez duha! Okličejo nas za — norce! Sklep: z norci se nihče ne prička. Ergo — obsojeni smo! — Pa človek slednjič res vže ne ve, kaj je Dozdaj so nam priznavali, da imamo nekoliko duha, a ravno srca, ljubezni pravili so, da nimamo trohice! Danes je pa vže vse nasprotno!

No pa, pustimo šale. Je li res tedaj, da « Zvon » ničesar stvarno ne odgovarja? Ne, prenaglili smo se! Le da molči o tistem, kar bi moral pred vsem razpravljati, o čemer se prav za prav suče naša pravda.

Da, tudi « Zvon » čuti, da z nami mora — hoté ali nehoté — filozofirati. Zatorej se je zagnal naravnost — v panteista, juda Spinozo, da privleče iz njega celega pol stavka, ki se glasi: « spoznavanje pod ozirom na večnost.» Kaj hoče s tem, ne vemo, in sam vé gotovo najmanj. Pač, podučuje nas, da pod tem « spoznavanjem » se je razširilo mladoslovensko obzorje, isto tudi « znači naše poete novejše dobe.» In s tem je dokazano, kaker trdi, da « bogotajstvo se ni vgnezdilo v nas » — najbrže zato, ker Spinoza ni bil bogotajec!!

Nadalje piše « Zvon »: « On (namreč « R. Kat.») želi od nas zvedeti: kaj je poezija? Kaj je lepo?....» Da, vganili ste jo, željno želimo vže davno, da bi nam to vender enkrat povedali. In mislili smo vže: no, zdaj je prišel čas, ter pričakovali, da bo sledila temeljita razprava o lepoti in poeziji. In res nam vže podaje « Zvon » določbo poezije pišoč: « Poezija je « nerazločnost subjektivnega in objektivnega tečaja (pòla),» češ, tako je odgovoril nekov filozof, in « Rimski Katolik » bode to gotovo umel; mi ne.» Pomagaj si človek! Na vprašanje pa: kaj je lepo? nas tolaži tako: « Tu nam ne bode zameril (« Katolik »), ako izpovemo, da nam niti v mislih ni to vprašanje kardinalno rešiti.» Na, tu ga imaš vže spet! Kdo bo pa rešil to vprašanje, ako ne vi? Ali niste v « vabilu » k naročbi na svoj list o novem letu obetali, da prinesete « krasnoslovno » razpravo Selakovo: « Kaj je lepo?» Razpravo, o kateri je pisal — seveda spet v « vabilu » k naročbi — vže pred štirimi leti rajnki « Slovan»: « Podali bodemo korenito razpravo g. Frana Selaka: « Kaj je lepo?» G. Fran Selak je izvrsten estetik, kateri je **prvi rešil problem**, kaj je lepo; zato upamo, da z rečeno razpravo, kakeršne še ni spisal nobeden Nemec, jako vstrežemo slo-

Digitized by Google

venskim pisateljem, kateri enakih razprav jako pogrešajo v naši književnosti. »

Tedaj vprašanje « o lepem » leži vže rešeno v vredniški pisarni « Ljubljanskega Zvona » — in mi, žejni resnice, hlepimo tako dolgo po njem! Saj smo vas vže večkrat pozivali: na dan z epohalno Šelakovo razpravo o lepem! A vi ste gluhi, a vi nam odgovarjate, da vam ni niti v mislih reševati to vprašanje!! Je zlata vredni rokopis res zgorel, ali so vam ga miši zglodale?!

Ne! — ponavljamo vam še enkrat: ako ne pridete na dan sè svojo razpravo, pokažete, da nimate načel, in ako jih imate, da jih ne morete javno zagovarjati, pokažete, da ste leposlovci — brez leposlovja!

Zdaj pa še nekaj o posameznih poezijah Aškerčevih.

Kar se tiče pesni « Anka, » naj bere gospod « Zvonov » leposlovec, kar smo pisali v letošnjem « Katoliku » str. 233 in 234; ondi so filozofični razlogi za naše naziranje, ako mu ne vgajajo, naj dokaže, da so krivi! Lepa ta, da katoličan, da katoliški duhoven ne zna obupajočo siroto drugače tolažiti nego sè stoičnim: Solamen miseris, socios habuisse malorum!

Nadalje so poezije: « Stara pravda, » « balada o potresu, » « Celjska romanca » pa « list iz kronike Zajčke » — katere smo po mnenji « Zvonovega » leposlovca krivično ocenjali. « Zvon » jaha vedno starega konja, akoravno smo mu v II. in III. zvezku vže dvakrat spodbili vse štiri noge — trdi namreč, da kar Aškerc opeva, je resnično, je zgodovinsko. In da je res tako, nam je nanesel v 7. štev. več dokazov in zgodovinskih virov! Čemu pa to dokazujete, ko se vender izogibljete glavne točke, od katere edino je odvisno naše vprašanje? Ali nismo tudi mi priznali, da se v listu iz kronike Zajčke » opeva « resničen slučaj »? Berite li prvega letnika str. 429! Kaj nam pač za to, ima li Aškerčeva balada zgodovinsko snov za podlago ali ne? Ako je nima, tedaj Aškerc obrekuje, ako jo pa ima, tedaj opravlja. Grdo je prvo, a grdo je tudi drugo! In ker je grdo. Aškerc ni pesnik po milosti Božji To je naše naziranje podprto z razlogi, katere smo i lani i letos i posebno še v pričujoči številki razvili, razlogi, kateri še vedno veljajo, dokler nam jih « Zvon » ne obveljavi.

Vzemimo posebe še dve pesni.

Prva je « Celjska romanca. » To poezijo smo mi obsodili, in posebe Aškercu še očitali, da sramoti v nji redovnike. « Zvon » nam pa odgovarja, da pesni ne razumemo, češ, znana je vže po vsem Slovenskem bajka, da je namreč « Celjski grof Ureh » jahal po meniško preoblečen sè svojega grada v Teharje obiskat ljubico svojo.

Sicer radi priznavamo, da ta bajka je znana v Celjski okolici in po južnem Štajerji, nikaker pa po vsem Slovenskem. Le vprašajte mladino slovensko, katera bere Aškerčeve « pesni, » in videli boste, koliko jih je, ki bi jo poznali. Zatorej pa vzame bravec

Digitized by Google

pesen tako, kakeršna je: v njej gleda vasovavca v meniški suknji. Res sicer. da je ta vasovavec « grof Ureh, » znan iz zgodovine. a ker je grof Ureh tukaj tako grd, bi ga bil moral p e s n i k Aškerc, ako razume svoj poklic, prepustiti z g o d o v i n a r j e m, ne pa njegove gnjusobe zavijati v zlato obleko vezane besede. Kar se pa tiče sramočenja katoliškega redovništva, trdimo, da balada sama na sebi nikaker ne izključuje p r a v e g a meniha, in z a m o r e tiste. kateri ne poznajo zgodovine grofa Urha, (in teh je mej bravci Askerčevimi velika večina) napeljati, da vzamejo tu « grofa Urha » za pravega « patra » meniha. In res ne vemo, zakaj bi m o r a l i tu misliti na grofa preoblečenega v meniško suknjo, posebno potem ko vemo, kake nazore izraža Aškerc o redovnikih tudi po drugih mestih. Da prijaše pater Ureh iz grada, ali da se imenuje kmetom grofa in kneza Celjanov. nas samo na sebi nikaker še ne sili zatajiti v njem pravega redovnika. Pač pa nam ga pesnik sam tako opeva, da bravec si ga mora skoraj misliti redovnika, ako ne pozna Celjske bajke. Poslušajmo:

« Halja rjava krije redovnika,
Redovnika, živega svetnika!.....»

Postoj, pater Ureh, preslavni Celján,
Svetnik po deželah devetih!....»

No pa, pri vsem tem hočemo vender priznati, da smoter pesni ni sramotiti redovnike; a po včinku zna biti vender sramotilna posebno pri tistih bravcih, ki niso sposobni dobro soditi. kaker je žalibog posebno mladina. In Aškerc vže kot duhoven bi bil moral biti tu bolj jasen, da bi priprostih ne pohujšal. V t o l i k o tedaj, in l e vtoliko preklicujemo tu gorenje očitanje gledé te pesni. Nihče naj ne misli, da smo tako trmasti, da bi se ne dali nikaker z razlogi drugače prepričati. Sicer pa ostane bajka o Celjskem Urhu vedno le blato, in blato ne sme biti nikdar g l a v n i predmet umetnijskega umstva. Zatorej odločno obsojamo tudi to romanco.

Nad vse originalen je pa način, kako skuša « Zvon » sprati madež z Aškerčevega « lista kronike Zajčke! » Najprej nam navede dolg citat iz knjižice: « Das Karthäuser-Kloster Seiz, » katero je na svitlo dal « nihče drug in nihče manjši nego vmrši dr. Jakob Maksimilijan Stepicshnegg, knezoškof lavantinski.» V tej knjižici se z akti dokazuje, kako propala je bila disciplina v samostanu Zajčkem. In poslušajmo, kako modruje « Zvon. » « Mi verjamemo, da ga je (knezoškofa) s r c e b o l e l o (kaker boli srce naše liberalce, ko morajo kako zasoliti škofom ali duhovnom!) ko je zbiral te listine; ali ravno to, da je imel dovolj d u h a, srčnosti in moralne moči izdati jih, da je mogel zatajiti tisti « esprit de corps. » ki se kaže zlasti v duhovskem stanu, in ki žal (spet « žal » — kako odkrit!) poraja časih — le odkriti bodimo, ko-

Digitized by Google

liko hinavščine zunaj in znotraj — ravno ta — pojav njegovega značaja je idealiziran v Aškercevi pesni. Ne « pijancev in prešestnikov — menihov, » ampak strogega, resnega in resnicoljubnega moža—zgodovinarja ou riše in idealizira. Takšen je njegov Marijofil. » Itd.

Jojmene! To je vender toliko, kaker da bi rekli: Hlapec je na povelje gospodarjevo vzel vile in izkidal gnoj iz hleva na cesto; in ravno zato, ker je bil toliko pogumen, mimogredoči po cesti ne vidijo gnoja, niti jim gnoj smrdi, ampak slepi za vso nesnago, po kateri hodijo in katera jim sili v nos, drugega ne znajo nego slaviti hlapca, češ, to je junak da zna tudi gnoj kidati!....

Dovolj. Pustimo jih! Na take rafinirane neslanosti ne bomo več odgovarjali. Ako ne znajo drugače braniti svojega stališča, boljše, da ostanejo pri kričanji in samooblastnem zatrjevanji svoje nezmotljivosti. A vedo naj, da nas ne bodo s tem omajali. Stali bomo, kaker smo stali do sedaj.

Konečno naj se nam dovoli, da še nekaj tu opomnimo, kar se tiče strategike naših nasprotnikov. Skoraj vselej, ko se predrznemo sè svojo kritiko enemu ali drugemu naših pesnikov ali pisateljev do živega, moramo slišati, da je zbolel. To se je vže pred leti parkrat pripetilo; a zdaj zvemo iz « laskavega » in « estetičnega » pisma, katero nam je blagovolil poslati neki g. J. Sattler iz Sv. Križa na Štajerskem, da tudi Aškerc je bolan!

Potem pà je res vsodno, da prelepi kritiki naših nasprotnikov proti nam prihaja na pomoč — bolezen!

Komedija!.... Nazadnje zna pa vender o nas veljati, kar peva isti g. Aškerc v 7. številki letošnjega « Ljublj. Zvona » o « ponočni potnici, » kateri stavi v usta te-le besede:

« Za mano smrt bleda,
Puščoba in beda,

Strah, stok in drgèt pred menoj!
Kdo tvoja sem drúga?
Imé mi je — Kúga!....
V dom vsak se odpravim,
Ljudi vse podavim....

A tebi naj milost storim!
Ne boš čul vpijočih
In gledal ne mročih —
Zdaj prvega têbe vmorim! »

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Aškerčev najnoveji umotvor: „Firdûzi in derviš.“

Najdemo to „romanco“ na prvi strani 8. štev. letošnjega „Ljubljanskega Zvona.“ Nje vsebina je — po spričevanji leposlovnega lista — „duhovita in pikra;“ ta romanca „je vzbudila v vseh književnih krogih toliko pozornosti, kaker vže dolgo ne nobena v „Zvonu“ priobčena pesen“

Ker niso vsi naši bravci tako srečni, da bi jim prišel pred oči „Zvon.“ prinesti jim hočemo mi duhovito romanco pridejavši ji potrebno ilustracijo.

Firdûzi je najslavniši perzijski pesnik. Cvel je okoli l. 1020 po Kristusu. Njegova najslavniša poezija je epos „Šah-nahmeh.“ V njem opeva slavna dela starih perzijskih kraljev.

Derviš je ime za neke vrste meniha, in sicer — turškega. Derviši živé skupno po samostanih, se postijo, bičajo, molijo itd. sploh so nekaka izvoljena, Alahu in njegovemu preroku posvečena čreda turškega muhamedanstva. Znameniti so njih obredi pri Božji službi. Sèm spada mej drugim tudi sveti ples, ki traja neredkokrat cele ure, in končuje navadno s tem, da popadajo na tla brez zavesti. Skratka: v derviših se koncentruje vse turško-muhamedansko vraštvo; derviši so omejeni, topi, bigotni fanatiki; pa tudi neumni so, ker se toliko mrtvičijo in celó do smrti tepejo — za verske bajke, ki so pognale iz razvnete domišljije arabskega fantasta Muhameda!

Ta romanca ima po spričevanji istega „Zvona“ „očitno tendencijo“ Meri pa, kaker je vže pred mesecem profesor slovenščine na nekem gimnaziji na Slovenskem razlagal svojim učencem, na nekega gospoda v Gorici. Da smo pa ta gospod mi in nihče drug, zdi se tudi vrednику učiteljskega „Popotnika.“ Sicer bi moral pa biti več ko slep, kdor tega ne vidi. Potem takem bi bil slavni pesnik Firdûzi v romanci gospod Aškerc sam, Derviš Mahmud pa — dr Mahnič!

Zakrožil nam jo je tedaj „najblaži realist“ slovenski tako le:

Čilim péster tkè Firdûzi,
Pesnik peržki v mestu Ghasni;
Ni prepróga, ki on tkè jo —
Pesem piše, epos krasen,
Slavni Šah-namé.

Broj pohaja ga prijatlov,
Znancev često, drúgov zvestih,
Drúgov zvestih in čestivcev;
A Firdûzi zbranim peva
Pesem Šah-namé.

Digitized by Google

Čita pesnik. Glej; in pólni
Kraljev starih vsa se izba,
Polbogóv in bôrcev bajnih . . . .
Bój se bije kri se lije
Za slobodo. dom.
Glej . . . z resníco laž borí se,
Z dóbrim zlò se bije kléto,
Tèma v bòj gre proti luči:
Z Ormuzdom bòj bije véčni
Demon Ariman.
Pred odprtim ôknom čita
Gôstom epos svoj Firdûzi;
Pešec mnog gre tamkaj mimo,
Mnog postaja in posluša
Vêrze z úlice.
Poslušalec najzvestejši
Med meščani lépe Ghasne —
Glej, stojí že spet pred ôknom! —
To je stari derviš Mahmud,
Prêrok daleč znan.
Vštric pred ôknom se postavlja
Mahmud vsak dan sredi céste;
Iz očij mu sije blaznost
A iz ust mu vró klevéte
Na Firdûzija.
Klevetaje, zabavljaje
Pleše Mahmud in vrtí se,
Turban ziblje se na glavi,
A kaftan ko perutníca
V zraku mu vihrá.
In Firdûzi piše, čita.
Pa rekó mu gôstje, znanci:
„Nič ne vidiš nič ne slišiš,
Kak te psuje nôrec tam-le?
Mirno to trpiš?
„Vêrz za vêrzom ti zavija,
Vse obrača ti naróbe,
Kar je belo, vidi črno,
Kjer je čistost, vidi pódlost....
Odgovôri mu!“
Nasmehljá se pesnik lahno,
Brado črno si pogladi.
Mirno ôzre se po gôstih,
„Niste Perzi vi?
„„Smili naj se vsak bolnik vam!““
Ni učil tak Zarathustra?
Derviš Mahmud mi se smili,

Digitized by Google

Ker bolán je revež hudo —
Um mu je bolán
„Kóran zmešal mu je glavo.
Drážiti ga greh bi bilo;
Zbôlel svetec bi še huje.
Kdo vé, kaj bi se zgodilo?
Kriv pa bil bi jaz!
Oh spet vpije in besní tam!
Vôde, vôde hládne, bratje!
Tù je vrč poln!... Poškropite
Glávo vročo mu! Ostanek
Piti dajte mu!“

Zaupnici.

I.

Prečastiti gospod doktor!

Pri pastoralni konferenciji zbranih 27 duhovnikov iz Kamniške dekanije prečastitemu gospodu doktorju skupno sporoča hvaležno pripoznanje za izvrstno poganjanje za katoliško idejo v „Rimskem Katoliku“

Kamnik 11. septembra 1890.

Janez Oblak
dekan.

II.

Prečastiti gospod doktor!

Blagovolite sprejeti od nas, v polnem številu pri dekanijski konferenci zbranih duhovnikov Kočevske dekanije, naše neomahljivo zaupanje z neomejenim čestitanjem ter iskreno zahvalo na Vašem izbornem delovanji za prave krščanske nazore v „Rimskem Katoliku“

Želeč obilnega blagoslova Božjega smo Vašemu Visokočastju polno vdani podpisani:

Kočevje 15. oktobra 1890.

Jožef Kres
dekan.

Sledi še sedemnajst podpisov

Razpis in poziv.

Prepričani, kako potrebno je dandanes za vsakega omikanca, da se v filozofiji temeljito izobrazi, smo se vže dalje časi vmišljevali, kako bi se dalo tudi pri Slovencih učenje filozofije povspešiti Pred vsem smo pa v mislih imeli našo mladino po

Digitized by Google

viših učiliščih. Učenje filozofije naj bi mlade duhove vpeljalo globokejše v razne znanstvene stroke in jih počasi vsposobilo za načelnostno mišljenje. Kako bi se dalo to izvesti, razložili smo lani v spisu: „Slovenska akademija za ohranjenje krščanskega duha," kateri nam je došel od prerano vmrlega L. Pa še nekaj drugega si obetamo od gojenja filozofije: zbližanje mej slovensko svetno in duhovno inteligencijo. To točko smo pojasnili na prvem mestu pričujočega zvezka.

A vsak začetek je težek, pri Slovencih pa tem teži čim vbožniši smo. Brez zdatne gmotne podpore se ni moglo pričeti. Zatorej smo se močno razveselili, ko nam je prevzv. knezoškof Ljubljanski, dr. Jakob Missia, pred kratkim vročil velikodušni dar 200 for., naročivši, da jih kot nagrado naklonimo tistim gg. slovenskim vseučiliščnikom, ki bodo najboljše rešili filozofična vprašanja, katera se imajo javno razpisati v našem listu. Od neke druge strani smo dobili še 30 for. In tako nam je mogoče za ta pot razpisati tri nagrade v skupnem znesku 230 for., in sicer:

1.	nagrada	gold.	100
2.	„	„	80
3.	„	„	50

Te nagrade se razdelijo mej tiste gospode slovenske vseučiliščnike, ki bodo edno naslednjih treh vprašanj najboljše rešili. Vprašanja so:

1. Izvestnost človeškega spoznanja.

2. Kak pomen za naše spoznanje ima Kantov nauk o sintetičnih sodih a priori?

3. V čem se razlikuje stara klasična umetnost od krščanske?

Razprava ima obsegati vsaj $^3/_4$ tiskovne pole ali 12 strani v velikosti našega lista. Spisi naj se do 31. januarja pošljejo: Vredništvu „Rimskega Katolika" v Gorici. Pridejati se pa mora spričevalo, da je dotični gospod res vpisan na katerem avstrijskem vseučilišči. Vsak izbere prosto eno izmej treh vprašanj. Razprave, katerim se prisodi nagrada, priobčimo v svojem listu.

Ob enem se obračamo do slovenskega občinstva, posebno do častite duhovščine in drugih gospodov, katerim je pri srci pravi napredek slovenskega naroda, naj nas blagovolijo gmotno podpirati pri tem plemenitem podjetji. Menimo, da tem potom se najplodniše naklanja podpora gg. vseučiliščnikom, ter da donese prej ali kasnej tudi slovenskemu narodu stoterih obresti. Doneske ki se nam pošljejo v ta namen, bomo z imeni gospodov darivcev vestno oznanjali v „Rimskem Katoliku."

Kdor se pa želi temeljito podučiti o naših namerah, opozorimo ga še enkrat na naš vvodni članek: „Slovenskim razumnikom — svetnim in duhovnim!"

Popravek — V 3. zvezku stran 309 v 7. in 8. vrsti od zgorej beri: z d r u ž b a mesto: zdražba. Stran 319 v 10. vrsti: s v o j t i mesto: svojati.

Digitized by Google

Na znanje.

„Rimski Katolik“ izhaja štirikrat na leto, in sicer: koncem januarija, aprila, julija in oktobra. Vsak zvezek obsega vsaj 96 strani.

Rokopise sprejema vredništvo: dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja v Gorici.

Opravništvo lista: „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani. Ista bukvarna sprejema naročbo in naročnino. Le naročniki v Gorici naročajo list pri vredništvu.

Posamezne zvezke prodaja po 50 novcev: v Gorici „Coppag in Skrt“, v Ljubljani „Katoliška Bukvarna“.

Naznanjamo tudi, da se dobivajo v Ljubljani še vsi zvezki prvega letnika: pozamezni po 50 novcev, cel letnik pa 3 goldinarje.

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku“ in njegovemu vredniku.

«E d i n o s t»:

«Veseli nas, da imamo v Gorici slovenskega papeža, ker nam ne bode več treba v Rim hoditi po «dišpenze». — Pa kdo je ta papež? — Zaupnice v «Rimskem Katoliku», katere so podpisane od samih kardinalov, povzdignile so dr. Mahniča na «katedro nezmotljivosti», ki le papežu pristuje. Isti je obsodil Ljubljanskega škofa in druge kot liberalce.» . . . .

«Neki filozof trdi, da nespametneži imajo srce v ustih . . . . Strastne razprave, pretirano sklepanje, razmotrovanje, tesnosrčnost, pedantnost, dlakocepljenje, sumničenje, slabomišljenje, obrekovanje itd. g. dr. Mahniča in njegovega «Rimskega Katolika».

«Naš rojak veleč. gosp dr. Mahnič krenol je lutrovim potom». . . . . «Naš dekanat je pri zadnji konferenci podpisal zaupnico dru. Mahniču. Po mojem in več druzih mnenji je ta zaupnica — nezaupnica sami duhovščini».

«Dr. Mahnič, čigar obzorje ne sega skozi njegovo celico, temveč se giblje mej štirimi tesnimi zidovi . . . . čigar očito črnogledje in duhomorna kritika hoče vse pokončati ter na podrtijah samoblastno vladati in kaznovati.»

«S l o v e n s k i N a r o d»:

«Mi se s prismodarijami, katere kuha goriški «rimski katolik», nismo radi nikdar pečali . . . Tega moramo zatreti kaker gada. . . . Dr. Mahnič je odkril svojo ovčjo kožo, ter nam pokazal risa, ki tiči v njem. . . . Oseba, ki je nekdaj s svojimi kozolci, katere je preobračala po svojem «Rimskem Katoliku», razveseljevala nas Slovence . . . So nestrpljivi in ošabni, kot je profesor v Goriškem malem semeništči . . . Prerok Goriški nam je svoj koran globokeje odprl . . . Srce tako ostudno, kaker se je zdaj pokazalo dr. Mahniču . . . Vrzite ga skoz vrata . . . Izdajalec slovenskega naroda . . ki služi vsaki pošteni družbi v sramoto in gnjus.»

«B r u s»:

«Dr. Mahnič, potomec onega svetopisemskega Malhusa, kateremu je sv. Peter žal, samo eno uho odsekal» . .

Digitized by Google

«Treiji «punctum saliens» pa je notica v «Slovenci», da je ribniška duhovščina poslala dr. Mahniču zaupnico. Ta vest, objavljena po kompromisu, je vdarec v obraz. Nihče drug nego Mahnič je bil prvi povod našemu sporu. Vi ga pa sedaj po sklenjenem kompromisu še proslavljate! Takim zaupnicam nasproti skrhajo se vsi kompromisi» . . .

«Iz Babne gorice se piše: Ižanski gospod župnik . . . . kolportuje baš te dni zaupnico dr. Mahniču pri svojih tovariših . . . . V ostalem pa še nismo gotovi, bi li ne sodilo, na «Mahničev grob» položiti tudi «krvavo stegno» in čepice onih nemških burševv, katere je s tolikim oduševljenjem proslavljal za «mučenike svete vere.»

Zahvala in naznanilo

Zahvaljujé se za dosedanjo podporo in naklonjenost, naznanjam p. n. občinstvu, da sem svoje literarno podjetje, znano pod imenom

„Rimski Katolik“,

prekrstil, in se bode odslej imenovalo

„Literarna Klavnica“.

To ime je blagoglasneje in prikladneje. V «Literarni Klavnici» prodajal bom, kaker doslej, «krvava stegna in do tretjine prirezane ženske jezike».

Tudi imam vedno v zalogi nekoliko obrabljenih «natezalnic».

S prošnjo za nadaljno zaupanje priporoča se slavnemu občinstvu

dr. Anton Mahnit,
profesor dodatkologije in posestnik
«krvavega stegna».

Telegram «Brusu»:

«Gorica: Sinočna plesna vaja v čitalnici jako slabo obiskana, nežni spol malone popolnoma manjkal. Čez dan po mestu raznesena govorica, da pride dr. Hodulja v čitalnico rezat ženske jezike. Iz strahu gospodične in gospe izostale. Za prihodnjo plesno vajo naročena močna straža, da «krvavo stegno» ne zleze v dvorano.»

«Slovanski Svet»:

«Noben list, ki deluje v zmislu največih slovenskih nasprotnikov in sovragov vsega Slovanstva, pa tudi Avstrije, ne more pisati za te nasprotnike in sovrage vgodniše nego «Rimski Katolik,» ker ta list pobija vse, kar zagovarjamo mi . . . Ali imamo opraviti z zaresnim pisateljem ali pa s kom, ki hoče z nam vganjati burke? Ako hoče dr. Mahnič, da ga bomo poštevali zaresnim, ga mi z vso zaresnostjo pozivljemo javno, da nas naznani in zatoži naravnost pri Nj. Vzv. knezonadškofu goriškem . . . ako je preverjen, da smo mi heretiki» . . .

«Slovanski Svet» je, kaker menimo, storil mnogo dobrega na korist katoličanstva mej Slovenci, in nadejamo se, da se je pred vsem dr. Mahnič, katerega je morala stvar zanimati najbolje, naučil mnogo iz pojasnil «Sl. Sveta» . . . Mi smo pred vsem menili, da on in «Slovenec» bosta «Slov. Svet» priporočala častiti duhovščini do visokih cerkvenih dostojanstvenikov, temu listu želela dolgo življenje, ne pa ga zavratno v interesu tujih držav napadala . . . Pa vidi se, da nehvaležnost je plačilo tudi privilegovano pobožnega sveta» . . .

«Zdaj pa naši slov. kat. listi -- da bi boljše vstregli našim ljudem v Velikonemčiji — pravo manijo razodevajo v psovanji Rusije . . . Nadkriljujejo še nesramno lažnjive nemško-židovske liste . . . Poljsko-nemško-židovska nesramna laž in zloba . . . «Rimski Katolik,» ki spada še posebe v isto rubriko . . . Od mnogih strani so se nam izrazili, da pri takem neslovanskem počenjanji morajo biti tudi osebni, jako sebični nameni, s ciljem, da bi se dotičniki pospeli morda celó do stopinj, na katerih je infula poseben znak dostojanstva . . . Sicer se tolažimo, da se bliža čas, ko v obče sprevidi narod, kje so dejanski «veleizdajniki» naroda in obsežniše skupne domovine» . . .

«Dr. Mahnič se je dotaknil mnogo točk, o katerih sam nima pravega pojma, in bi bili njegovi nazori naravnost škodljivi katoliški cerkvi, ako bi se razširjali. V svoji nevednosti in strastnosti ponižuje višo in nižo duhovščino . . . «Slovanski Svet», to na vse strani nezavisno glasilo slovenske inteligencije» . . .

Digitized by Google

Na znanje.

„Rimski Katolik“ izhaja štirikrat na leto, in sicer: koncem januarija, aprila, julija in oktobra. Vsak zvezek obsega vsaj 96 strani.

Rokopise sprejema vredništvo: dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja v Gorici.

Opravništvo lista: „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani. Ista bukvarna sprejema naročbo in naročnino. Posamezni zvezki se prodajajo po 50 novcev.

Listnica vredništva.

O d p r t o p i s m o. — Čudim se, kako molčiš. Pa zdi se mi, da ste sploh vsi pri vas se zavezali, kaker bi hoteli se držati po reku: molčati je zlato — ali kaj?.... Jaz pa ne morem. Da bi ga bil Ti poznal mojega ujca. To ti je bil — «vere Israelita» Ni je imel skrivnosti, katere bi ne bil razprodal po Gorici. En košček te nravi tedaj sem dobil tudi jaz. Kar se je zgotovilo v notranjih prostorih, mi skoči v vežo in odtod prerado smukne na ulico....

Bilo je, če se ne motim, predzadnjič, ko si mi pisal. Zvedel si bil, da sem stopil z eno nogo — nekateri hoté reči, da je bila levica — na politično polje. Podvizal si opominati me, prositi, naj bi za voljo Božjo pustil nesrečno, neplodovito politiko češ, ona ima svoja pota, svoje zakone; nič ne bo zdalo butati ob steno, krvavela mi bo glava! Odkrito ti moram reči, da take besede mi niso vgajale. Priznavam sicer, da politika prezira dandanes više zakone in teži trmoglavo za svojimi smotri, ne da bi gledala, kako žali pravo Božje Tudi na Slovenskem se je hotel ta nazor v politiki spet vtrditi. Iz poslednjih pet in dvajset let domače zgodovine bi se dala napisati o tem cela knjiga.... In vender meni se je zdel od prvega početka k r i v tak nazor. Da tako zvani «mladi» in «stari» skupno pišejo eden in isti politiški list da se družijo na podlagi enega in istega programa v politiško društvo — to meni ni šlo in ni moglo iti v glavo. Bog odpústi, da je tako trda! Tako zvana «ljubezen», ki bi imela poravnati načelna različja «mladih» in «starih», bila mi je, dasi na videz tako sladka, vender vselej tako grenka, da je nisem mogel nikdar na dolgo obdržati v želodci...

No, ko se mi je pa ponudila priložnost, da bi morda v roko vzel politiško pero, zapeljal me je moj nazor o politiki, da sem res se predrznil nekaj politiško pisariti, kar je imelo kmalu razburiti vso Slovenijo Zagotovljam Ti pa slovesno kot prijatelju, pred katerim ne poznam skrivnosti, da je bila edina le ideja, ki me je, kaker sem rekel, «zapeljala» Za idejo sem pripravljen to uro popustiti vse in jutre gladu vmreti, ako ji morem s tem bolj vslužiti. M o g o č e sicer, da je kdo z menoj namerjaval kaj drugega. a motil se je od začetka do konca. To spričevalo mi morajo dati vsi poštenjaki. Dostojnost in poklic katoliškega duhovna sta po mojem mnenji tolika, da ne sme na njegovo ime pasti niti senca katerekoli odvisnosti od golo politiškega strankarstva ali politiških oseb. Da, tudi politika more biti predmet duhovnovega delovanja, a iskati mora v nji to, za kar so ga nebesa poslala človeštvu: katoliško idejo; ker ta sega globoko tudi v politiko. Za njo mora hoditi in težiti, nikar pa, njo pustivši iz smotra, pokoriti se minljivim politiškim mnenjem ali strastem, bodisi lastnim ali drugih politikov, strastem in mnenjem, ki se od dne do dne preminjajo, kakor vse človeško...

To moram pa tem bolj povdarjati, ker se je, kaker sem slišal, pri vas splošno mislilo da me ni gnalo drugo v boj, kaker gola mržnja do osebe, s ka-

Digitized by Google

tero bi moral pred vsem živeti v ljubezni in slogi. In hotelo se je nekako širiti mnenje, kaker da je prepir moj živenjski element, brez katerega ne morem na dolgo bivati, kaker riba brez vode. Nič drugega ni, kar me spodbuja, kaker črna maščevalnost! Brez šale. Koj od začetka sem dobil od moža, ki sem ga posebno čislal, nekaj nad vse pikrih vrst, ka ere so začenjale: «Studite se mi, odkar ste..» Taki smo mi, edini, od katerih pričakuje katoliška resnica obrambe. Taki smo: mirni in spravljivi z liberalci do konca, do smrti, naj nas režejo in žagajo noter do srca, mi molčimo; ko se pa kdo ohrabri in povzdigne glas, ne da bi mu krepko pritegnili, ali vsaj molčali — ne, sumničiti ga jamemo podtikati sebične namene; in kar ni dovolj napadov z nasprotniške strani, prihajajo še sè strani bratovske! Sicer dotični sam najbolje vé, da ga ne črtim in ga nisem črtil nikdar, kaker tudi on mene ne ... Pa tako se je delalo z mano v dobi kratkega političkega delovanja. Moj Bog, se li res misli, da smo absolutno nedovzetni za više nagibke, nego je sebičnost, maščevalnost?!

Tudi «Rimski Katolik» je moral trpeti. Ne sicer, da imamo manj naročnikov od lani, njih število je celó narastlo. Vemo pa, da bi jih bilo še več. Marsikdo, ki je še pred kratkim odločno izpoznaval njegova načela, je kar čez noč zagledal v ozadji za njim strašilo -- veleizdajico slovenske narodnosti! En sam glas s te strani. Ljudski učitelj nekje na Slovenskem, ki je dobil vabilo na naročbo «R. K.», je je vrnil zapisavši na sprednjo stran pisma: «Retour». Takošnega farizeja! ki seje kaker satan razprtijo mej verni narod! Svarilo pred njim pri vsaki stezi!»

Tako se nas je počeščevalo javno in privatno. So krogi, ki se imajo za narodne, krogi, v katerih se res še misli, da morejo le narodni kričači narod in domovino rešiti! Da mi nimamo srca za narodno stvar, za materinščino!? Pa pridite ter izprašujte mladino, katero nam je Bog izročil v odgojo, ali je ne znamo ogrevati za materino besedo, ali ji nevtrudoma ne kažemo poti, katere ima hoditi, da bo kdaj koristila domovini!....

Naj ne misli pa nihče, češ, Bog ve, kaj si domišljamo o sebi. Priča nam Bog, ki vse ve in vidi, da nam gre le za s t v a r Toda s var, ideja stopa v svet, v javnost, le vkoliker jo zastopa in zagovarja oseba. Zatorej nam ni vse eno, kako se o nas misli in piše, dobro vedé, da z osebo trpi in večkrat pade tudi s var. Očitala se mi je predrzn st in prevelik ponos. No, jaz pa menim, ravno tega imamo avstrijski katoličani premalo; toliko več ga imajo liberalci, zatorej nas tlačijo. Ravno takrat, ko bi trebalo krepko, z odprtim čelom, s podpisanim imenom stopiti v javnost v obrambo resnice in pregnati predrzne, večkrat nesramne nasprotnike, se vse poskrije, da si še dihati ne upa. Ako smo hrabri vojaki, pokažimo jim kar naravnost prsa: sèm merite, ne bojimo se vas!

Hvala Bogu, ni še vse izgubljeno. Marsikateri mladenič, vnet za ideale krščanske, gleda na nas. Naj nam verjamejo liberalci, da je res tako. Zatorej pa tudi nočemo, da se omadežuje naše ime. Naše ime je čisto. Ako bi se vam posrečilo, liberalci, omazati je, pripravili bi nas pri mladini ob zaupanje. No pa, le na dan, a z dokazi, s pozitivnimi dokazi!

Dragi prijatelj, javlja se res v našem mlajšem rodu sveta navdušenost za vzvišene krščanske ideale. Priporočajmo jim li, mladim duhovom, naj se vglobijo v ideje, katere so prerodile človeštvo; te ideje, krščanske ideje, se niso še postarale, mlade so kaker pred dva tisoč leti. Pač pa se je postaral vže liberalizem, akoravno še od včeraj. Sofistika puhlih fraz izgublja od dne do dne veljavo, Evropa se odvrača od brezumnega racijonalizma, jutre bo liberalizem vže anahronizem. Sramovati bi se ga moral vže vsak omikanec. Tudi naši liberalci so se vže preživeli. Doba cvetja je bila kratka. Ostala je brez sadu. Odkar je Stritar vrejeval «Zvon», niso nam povedali niti ene nove. Stare fraze prebavljajo, da se človeku kar gabi. Zatekajo se k zadnjemu pripomočku, k podlostim, k obrekovanju. Z «Brusom» je prišlo slovensko liberalstvo v zadnji štadijum; to je štadijum brezmiselnosti, to je negacija logike, nravi, estetike.

Jaz, prijatelj, prisegam na zastavo katoliškega načela na vse strani, brez vsake zveze, brez premirja z liberalci!

Sicer ostajam ves Tvoj kaker doslej. M.

Digitized by Google

Listnica vredništva.

Č. g. R. — Me veseli, da so se jele mnogim oči odpirati. Marsikdo, ki ga je vže samo ime naše napolnjevalo sè studom, se je pomiril in vže nam daje prav — vsaj v mislih. No počakajmo, prihodnost nas bo učila še mnogo. Reči se razvijajo hitreje — in za Avstrijo osodniše, kaker se navadno misli. Mladočesko gospodarstvo se širi in vtrjuje ne le na severji, ampak tudi na jugu, tudi mej Slovenci. Trebalo bi le malo bolj oči odpreti.

G. N. v L. — O realizmu pa o našem najnovejšem pesniku ter njegovih ocenjevateljih mislimo še več spregovoriti. Ne mislite pač, da nam uide kaj. Vse o svojem času, vse na mestu, kakeršno zahteva važnost vprašanja. — Sicer spoznate lehko nesramost naših nasprotnikov iz gorostasnih obrekovanj, s katerimi nas blatijo. Celo policijsko ovaduštvo pesnika Aškerca so nam staknili! Kaj čuda potem takem, da so nekateri, ki se redijo edino od liberalnih časnikov, kar besni nad nas. Sicer je pa tudi mej «prijatelji» malokdo, ki bi imel vsaj eno prijazno besedo za nas; in če jo kdaj tudi izreče, ne zabi koj priliti pelinovca, češ, oblika, oblika! taktika, taktika!

G. S. v G. — Kaj Vam pade v glavo! Ali bi bila «umestna» razprava o «javni morali!? No, menim: da — posebno pa za naše mesto. Vedremo.

Prijatelj v L. — Ne zdi se mi nepotrebno, da povdarjam še enkrat: pred vsem in prvi vrsti namerjamo sè svojim listom odbijati napade — očitne ali skrite — na krščanska načela, naj prihajajo napadi od koderkoli. S tega stališča naj se sodi naš zlog, ki je, kaker sami priznavamo, večinoma polemičen. Kaker brž ne bo krščanstvo na Slovenskem imelo več načelnih nasprotnikov, bo nehala tudi naša polemika, in iz celega «R. Kat.» se bo cedil sam med mleko. Bog te živi!

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku“ in njegovemu vredniku

«Slovenski Narod»

«To si zapišite v spomin, gospoda, ki menite, da se cela Slovenija nahaja mej štirimi stenami malega Goriškega semenišča!... Odkar se je mej nami rodila cerkveno radikalna stranka ter sè svojo koščeno roko pograbila po vsem, kar je nam sveto bilo, planila je takoj tudi po naših pevcih ter jim s trnjem obdala telo in dušo. V istini, najbolji dokaz o skrajni razdivjanosti naših «katolikov» je njihovo obnašanje proti pesnikoma duhovnikoma... Dokler ni «Slovenec» odprl slabodišečih svojih predalov dr. Mahniču... Mahnič se je prvi pohujšal, in za njim so se drugi pretiranci, o katerih vemo, da skrivoma vino pijo, pred oltarjem Gospodovim pa zavijajo oči, kaker da so brez madeža in greha!...

Čemu vse to pišemo! Pred sabo imamo številko najnovejšega «Rimskega Katolika.» V nji je ošabni Mahnič padel po vbogem Gorazdu, ter mu tare kosti in kite! Kaj surovejšega še nismo čitali! Duhovnik piše o duhovniku..... Kake pojme naj imamo o krščanski ljubezni, če sme duhovnik o duhovniku tako surovo pisariti! O imperatorji Kaliguli se pripoveduje, da je bil prava zverina. Če je gledal v areno, kjer so se klali gladijatorji mej sabo, in če je kdo svojega nasprotnika k tlom podrl, da bi mu vsekal smrtnonosni vdarec, takrat se je rimski

Digitized by Google

despot zbal, da bi vsekani prehitro ne vmrl. Zakričal je torej navadno nad zmagovavcem...: ita feri, ut se mori sentiat! Bolj surovega izreka si skoro misliti ne moremo. Ali vender nam se je vsiljeval v spomin, ko smo videli, kako je novodobni gladijator Goriški zavihnil svoj buzdovan proti glavi pesnika, kojega je v našo sredo gospod Bog v neskončni svoji ljubezni poklical! Ita feri, ut se mori sentiat!.... S takimi ljudmi ni pomirja!... Tako globoko slovenski narod pač nikdar pasti ne more!»

«B r u s.»

Telegram «Brusu» Gorica: Dr. M a h n i č bode skoro samo še z z a d n j i m i t r e m i č r k a m i migal.

Listnica vredništva: Gosp. Slavko Ž i g o s o v i č: Slavospev: «Dr. Mahaču» je jako dobro zložen in Mahač ga niti vreden ni.

«.... Z novo sliko se lehko prihlini svojemu mojstru tam ob Soči. Tega je doletelo namreč te dni izredno odlikovanje: «D e u t s c h e W a c h t» in «W o c h e n b l a t t» kličeta na ves glas: «H o c h! D r. M a h n i č!» (*Similis simili gaudet*), zato ker v svojem «Rimo-katoliku» kliče zopet policijo na pomoč zoper vrlega pesnika g. Aškrca. Ker mu pa to vedno klicanje po policiji zoper narodna društva in slovenske pesnike za plačilo donese izvestno mitro, zato naj zanj naroči njegov verni učenec tako-le sliko:

Dr. Mahnič naj v škofovskem ornatu ošabno po konci stoji, na škofovsko palico naj se obesijo tiste znane škarjice, s kojimi novi prerok ženskam jezike reže, na to palico naj se tudi prilepi seznam z rdečimi napisi vseh onih národnih društev in slovenskih pesnikov, ki se morajo s pomočjo policije vničiti, a pred knežjo milostjo naj ponižno klečita vsak s k a d i l n i c o v r o c i v r e d n i k a «D e u t s c h e W a c h t» in «W o c h e n b l a t t a». (Za dolge in rdeče nosove teh dveh ne pozabite obilo bakrene barve). To prekrasno sliko naj g. Kalan nese z deputacijo tja v Gorico i ž njo se bode tako močno prikupil, da mu kanonikat ne uide. Če mu v Ljubljani izpodleti, kar pa skoraj ni mogoče, ga dobó pa tam, kjer bode imel oblast škof «in spe» na tej novej sliki Da, da: Providentia est mater.... «časti in masti,» kaker uči Vaš novi prerok. Posnemajte ga, gospodine mladi!»

«Zato se je narodnost oklicala za malikovanje, narodna društva za veleizdajska, slovenski pesniki za vredne ječe v Gradiški, da bi jim Goriški zelot laže korenček bratovske ljubezni iztrgal.»

«Na Goriškem imamo dr. Mahniča, in ta reže radikalno! Ta strogi Cato Censorius je menda vvidel, da se vrivajo v javna društva nekateri, ki imajo maslo na glavi.»

«Osvojil si je nazore in teorijo nezmotljivega rimsko-katoliškega proroka v Gorici.»

«Idea nationalis est pagana, punctum! Kaj Slomšek, Trstenjak, Einspieler, Raič itd. ti so vsi slepi — ni jih še prešinil duh pristno-rimsko-katoliški, ki veje sedaj nam od bregov bistre Soče!

«Veleč. gospod si je osvojil — menda vsled temeljitih študij Mahničeve dodatkologije — tudi načelo: kmet mora ostati neumen, da se bo nam dobro godilo»!

«Tretja ptica.... je brzih perot sfrčala v Gorico. Tu je loputnila z močnim kljunom na neko okno, da je znanemu zelotu, pišočemu baš ovadno pismo na policijo zoper pesnika Aškerca, kar omazano pero iz roke odletelo. Zdaj mu je začela za njegovo prokleto delo peti zaslužene levite.... Poklicavši zelotu v spomin, po ovaduštvu opešani, Zveličarjeve besede..... je zletela zopet pod snežnike....»

Digitized by Google

katoliške ideje z liberalizmom; zmago mu je zagotovil Tisti, kateri je rekel: „Jaz sem zmagal svet.“

Naročbo in naročnino sprejema „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani; le za mesto Gorico se naroča pri vredništvu. Posamezne zvezke, po 17 novcev, prodajala bo v Ljubljani: „Katoliška Bukvarna,“ v Gorici pa: „Coppag in Skert“ na Travniku.

Gospode naročnike, kateri niso še odrajtali naročnine, prosimo, da blagovolijo v kratkem dolg poravnati. Zastanki od I. tečaja (3 gold.) naj se pošljejo vredništvu v Gorico, od II. tečaja pa (2 gold.) „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljano. Več ne iščemo pri vrejevanji lista, kaker da poplačamo tiskovne in opravništvene stroške.

Listnica vredništva.

P. v L. — Zdi se, da o stvari veš malo ali nič. No, poslušaj, pojasnim ti jo popolnoma objektivno. V Gorici imamo vže nekaj let žensko izobraževališče za ljudske učiteljice. Pa do zdaj nismo imeli za to še lastnega poslopja: treba je bilo hišo najeti. Kaker sodijo nekateri, ta hiša se ni izbrala na primernem mestu, ker je preblizo gimnazija. Kdor hoče namreč, kaker mi, stvar presojati z nravstvenega stališča, je moral vže od začetka pomajavati z glavo.... Tudi skušnja je učila marsikaj nevšečnega Vedeti se mora namreč, da se večinoma ob enem in istem času mladež obojega spola po ozkih ulicah gnete v šolo in iz šole....

Pa vse to bo odslej mnogo slabše... Predlanskim je visoka vlada dovolila precej visoko svoto za zidanje novega izobraževališča. Prostor za zgradbo se je izbral na vrtu c. kr. gimnazija. Tako sta tedaj gimnazij in žensko izobraževališče v istem ozidji. Poslopji ste le nekaj malo seznjev vsaksebi. Proti gimnaziju je obrnena nazadnja stran izobraževališča. Druga, glavna stran ali lice ženskega izobraževališča pa gleda na vrt — centralnega semeništča; vmes je le ozka cesta. Poslopje gospoduje nad semeniškim vrtom koliker je širok, od enega konca do drugega. Iz prvega in drugega nadstropja se ima s štiri in trideset ôken prost razgled po vsem vrtu. Še več: s štiri in trideset ôken se dá pogovarjati mej izobraževališčem in semeniškim vrtom, ne da bi trebalo glasu posebno napenjati Ravno tako se dá ne le iz prvega in drugega nadstropja, ampak deloma tudi iz «partera» opazovati skoraj vsako gibanje v semeniških učilnicah in studijskih muzejih. Prostorni vrt je centralnemu semeništču pol življenja; na njem preživé bogoslovci najlepše ure. ure proste zabave, igranja, sprehajanja. In kako živo potrebujejo bogoslovci prostega razvedrenja v svežem zraku! Vže v tem oziru bo trpela bogoslovnica neizmerno. Prostost na vrtu je vničena. Še poskočiti se ne bo moglo brez skrbi, da te kdo ali katera ne opazuje. Saj vemo, kako zijalaste so! Ako bo opoldne kaj staknila sè semeniškega vrta, bo zvečer vedelo vže vse mesto.. Glavno točko pa hočemo tu zamolčati. Vsak razumnik ve, katera je ta.

Na tak kraj staviti ženske!? In kdo bo, kar se tiče gimnazija, zaviral sreščavanje, poulično gnetenje, mejsebojno spoznavanje itd. itd. mej obojim spolom?.... In vedeti se mora, da ljudske učiteljice morajo pri nas ostati samice. Na ta način pa jih vabimo sami, da dokončavši šole stopijo v stan, v katerem ne morejo služiti več smotru, za kateri jih tako drago šolamo. Izobraževališče bo potem takem nekak zavod, kjer bomo preskrbovali slovenskim hčerkam dote! Te dote bo plačavala v b o g a Goriška dežela!

Digitized by Google

Tu bo trpela tedaj javna morála in gmotna korist naše dežele. Zatorej bi moral pred vsem glas povzdigniti deželni zbor. Pa deželni zbor je ravnokar odzboroval, ne da bi se mu zdelo potrebno o tem črhniti le besedico. Kaker da bi vsa reč zadevala — deveto deželo! ..

Vender pri vsem tem, dasi bo poslopje v kratkem prirejeno za rabo, ne moremo še verjeti, da resno mislijo spraviti sèm ženske. Kako dobro bi tu stala realka ali gimnazij! Ne! ne more nam nikaker v glavo!

Oprosti, drug pot morda kaj več o tem. Gradiva ne manjka.

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku" in njegovemu vredniku.

Dr. Ferjančič

«Naše razmere so najžalostneje..... Vže vidimo, da se celi stanovi odtujujejo narodnim podjetjem, in skušamo, da najvzorneje rodoljubje ni več varno pred obrekovanjem. Vsak, kdor se prisega na najnovejše nauke, pride pod guilotino».

«Slovenski Narod»

«Dr. Mahniča mi vže prištevamo političkim mrličem in zato nič več ne pišemo o njem.»

«In tako bi lepa solnčna Gorica nam kazala zopet mnogo veseleje in prijazneje lice, da bi tam ne vganjal svoje zares vže preveč neslane burke zloglasni prorok.... Tu se mora vsak človek, ki ima le še iskrico domoljubja, slovenskemu herostratičnemu počenjanju... Kako pogubno je njegovo delovanje!... Kako daleč privede slepa strast človeka!... Gabi se mi dalje brskati po tacih duševnih smeteh. Zares lep par: Slovenski duhovnik dr. Mahnič in pa strastni renegat Dobernik, katerega je prekosil prvi, zabavljaje proti čitavnicam slovenskim .. »

«Ko govorim baš o komediji prihaja mi na misel nehoté slavni naš brivec raznih burk dr Mahnič, goriški naš Mahdi. Jaz vsaj moža ne jemljem več resno kot Slovenca v poštev. .. Položila je nedavno neka kukavica iz Ljubljane doposlano jajce v neko tuje nemško gnjezdo gori v Warnsdorfu v obskuren organ, katerega zaprtka bi se duševni njegov oče moral pač sramovati v dno duše, če bi sramovanja sploh še bil sposoben. Pustim tega žalostnega junaka v svarilen zgled, pa prestopim na kaj veselejega.»

«Popotnik.»

«Obračam se na Vas duhovnike... na Vas se obračam, proseč Vas: Zakličite vender jedenkrat krivemu preroku v Gorici «stoj!».. Vsem duhovnikom pa ki pošiljate zaupnice dr. Mahniču, katerim pa Goriške razmere niso dovolj znane, naj povem, da zastopa dr. Mahnič na Goriškem politično stranko, katerije ogrnil plašč «Rimskega Katolika»; povem naj pa tudi, da je v nasprotnem taboru jako mnogo odličnih duhovnikov in slučajno velika večina učiteljev.»

«Nevtemeljeno, brezozirno in zlobno sumničenje in podlo pisarjenje «Rimskega Katolik»..... s katerim hoče dr Mahnič blatiti učiteljski stan in našo veljavo... teptaje izobraženost učiteljev v prah, nasprotno ono vaških kaplanov v zvezde kovaje... Za gospoda Mahniča imamo, vkoliker..... onečaščuje učiteljski stan, jedini Greuterjev «medmed,» pomilovanje in zaničevanje, tembolj ker slovenski dnevnik pod vredništvom duhovnika gospoda Žitnika v Ljubljani vse drugače misli in piše o narodnih učiteljih in njihovem delovanji, nego «Rimski Katolik,» za kar mu izrekamo javno priznanje..... Kaj ne, gospod Mahnič, «Slovenec» in njegov vrednik je tudi liberalec?.... Clara pacta, boni amici. Učitelji spoštujemo duhovnike...

Če kdo zaničuje težavni naš stan,
Ta nima al' srca, al' nima možgan!

Sledi sedemnajst podpisov.»

Digitized by Google

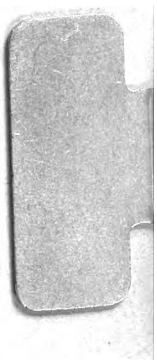

Digitized by Google

Tu bo trpela tedaj javna morála in gmotna korist naše dežele. Zatorej bi moral pred vsem glas povzdigniti deželni zbor. Pa deželni zbor je ravnokar odzboroval, ne da bi se mu zdelo potrebno o tem črhniti le besedico. Kaker da bi vsa reč zadevala — deveto deželo! ..

Vender pri vsem tem, dasi bo poslopje v kratkem prirejeno za rabo, ne moremo še verjeti, da resno mislijo spraviti sèm ženske. Kako dobro bi tu stala realka ali gimnazij! Ne! ne more nam nikaker v glavo!

Oprosti, drug pot morda kaj več o tem. Gradiva ne manjka.

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku" in njegovemu vredniku.

Dr. Ferjančič

«Naše razmere so najžalostneje..... Vže vidimo, da se celi stanovi odtujujejo narodnim podjetjem, in skušamo, da najvzorneje rodoljubje ni več varno pred obrekovanjem. Vsak, kdor se prisega na najnovejše nauke, pride pod guilotino»!..

«Slovenski Narod»

«Dr. Mahniča mi vže prištevamo političkim mrličem in zato nič več ne pišemo o njem.»

«In tako bi lepa solnčna Gorica nam kazala zopet mnogo veseleje in prijazneje lice, da bi tam ne vganjal svoje zares vže preveč neslane burke zloglasni prorok.... Tu se mora vsak človek, ki ima le še iskrico domoljubja, slovenskemu herostratičnemu počenjanju... Kako pogubno je njegovo delovanje!.... Kako daleč privede slepa strast človeka!... Gabi se mi dalje brskati po tacih duševnih smeteh. Zares lep par: Slovenski duhovnik dr. Mahnič in pa strastni renegat Dobernik, katerega je prekosil prvi, zabavljaje proti čitavnicam slovenskim .. »

«Ko govorim baš o komediji prihaja mi na misel nehoté slavni naš brivec raznih burk dr Mahnič, goriški naš Mahdi. Jaz vsaj moža ne jemljem več resno kot Slovenca v poštev.. Položila je nedavno neka kukavica iz Ljubljane doposlano jajce v neko tuje nemško gnjezdo gori v Warnsdorfu v obskuren organ, katerega zaprtka bi se duševni njegov oče moral pač sramovati v dno duše, če bi sramovanja sploh še bil sposoben. Pustim tega žalostnega junaka v svarilen zgled, pa prestopim na kaj veselejega.»

«Popotnik.»

«Obračam se na Vas duhovnike... na Vas se obračam, proseč Vas: Zakličite vender jedenkrat krivemu preroku v Gorici «stoj!».. Vsem duhovnikom pa ki pošiljate zaupnice dr. Mahniču, katerim pa Goriške razmere niso dovolj znane, naj povem, da zastopa dr. Mahnič na Goriškem politično stranko, katerije ogrnil plašč «Rimskega Katolika»; povem naj pa tudi, da je v nasprotnem taboru jako mnogo odličnih duhovnikov in slučajno velika večina učiteljev.»

«Nevtemeljeno, brezozirno in zlobno sumničenje in podlo pisarjenje «Rimskega Katolik»..... s katerim hoče dr Mahnič blatiti učiteljski stan in našo veljavo... teptaje izobraženost učiteljev v prah, nasprotno ono vaških kaplanov v zvezde kovaje... Za gospoda Mahniča imamo, vkoliker..... onečaščuje učiteljski stan, jedini Greuterjev «medmed,» pomilovanje in zaničevanje, tembolj ker slovenski dnevnik pod vredništvom duhovnika gospoda Žitnika v Ljubljani vse drugače misli in piše o narodnih učiteljih in njihovem delovanji, nego «Rimski Katolik,» za kar mu izrekamo javno priznanje..... Kaj ne, gospod Mahnič, «Slovenec» in njegov vrednik je tudi liberalec?.... Clara pacta, boni amici. Učitelji spoštujemo duhovnike...

Če kdo zaničuje težavni naš stan,
Ta nima al' srca, al' nima možgan!

Sledi sedemnajst podpisov.»

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 012 825 282

BX
806
S58
R5
v. 2

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.
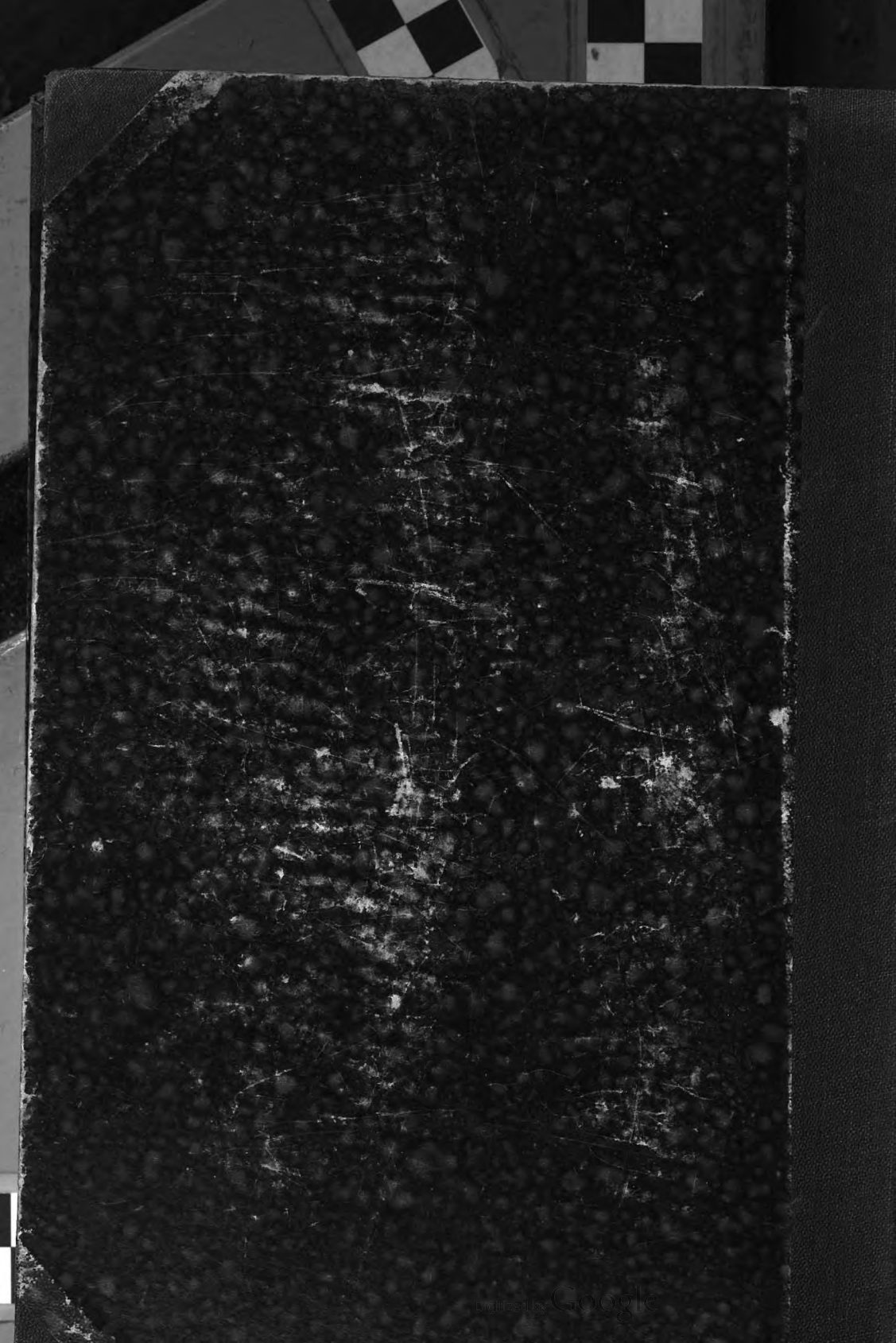
Digitized by Google